

ملک عبدالصمدوف

زبان فارسی

برای دانشجویان آموزشگاه های عالی

انتشارات "شرق"

تاشکند - ۲۰۰۷

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

*Oliy o'quv yurtlari talabalari
uchun darslik*

Qayta ishlangan va to'ldirilgan
uchinchi nashri

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT – 2007

Mas'ul muharrir:
akademik ALIBEK RUSTAMOV

Forscha matnlarning maxsus muharriri:
MUHAMMAD HUSAYN OBIDINIY

ویراستار متن فارسی:
محمد حسین عابدینی

Abdusamatov M.

Fors tili. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / Mas'ul muharrir: akademik A.Rustamov. T.: "Sharq", 2007. —448 b.

BBK 81.2Fors ya 73

ISBN 978-9943-00-186-2

© "Sharq" NMAK Bosh tahririyati, 2007

FORS TILI DARSLIGINING UCHINCHI NASHRIGA IZOH

Ushbu «Fors tili» darsligi ilgari ikki marta nashr etilgan (1971, 1977- yillar) «Fors tili» darsligining uchinchi nashridir. O'tgan 35 yil davomida mazkur darslik Respublikamizning barcha fors tili o'qitiladigan oliy o'quv yurtlarida, maktab va litseylarda boshqa darslik bo'lmaganligi tufayli asosiy darslik sifatida foydalanib kelindi.

Hozirgi kunda ushbu darslik, birinchidan, noyob kitoblar sirasiga kirib qolgan bo'lib, undan foydalanish ancha qiyinchiliklar tug'dirib kelmoqda. Ikkinchidan, darslikka kiritilgan matnlar va mashqlar zamon talabiga javob bermay qoldi. Endilikda yangi pedagogik ta'lim asosida uni qayta ko'rib chiqib, zamon talabiga javob beradigan darajada o'zgartirishlar kiritishni zamon taqozo etmoqda.

Darslikning ushbu nashrida yangi pedagogik texnologiyaga suyangan holda, talabalarning mustaqil ishlashdagi faoliyatini oshirish maqsadida turli xarakterdagi mashqlar berildiki, ularni bajarishda talabalardan ancha bilim va fikr yuritish talab qilinadi.

Darslikda talabalarning ma'naviy va ma'rifiy bilimlarini takomillashtirish maqsadida, fors tilida Eronning mashhur klassik va hozirgi zamon adiblari, shoir va allomalari, Eron xalqining bayramlari, urf-odatları, geografiyasi, iqtisodi va turmush tarzi haqida ma'lumotlar berildi.

Bu mavzularni qamrab olgan matnlar til o'rganish materiali bo'lishi bilan birga talabalarning Eron haqidagi bilim doiralarini kengaytirib borishga yordam beradi.

SO‘ZBOSHI

FORSLITSEY

Ushbu darslik Toshkent Davlat sharqshunoslik instituti eron bo‘limi talabalari, oliy o‘quv yurtlarining til va adabiyot fakultetlari talabalari, shuningdek, tarix fakultetlari talabalari uchun mo‘ljallangan. Shu bilan birga, bu darslikdan fors tili o‘qitiladigan akademik litsey va maktab o‘quvchilari, fors tili o‘qituvchlari, shu sohani o‘rganuvchi ilmiy xodimlar, aspirantlar, fors tiliga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Fors tili darsligi Sharqshunoslik instituti eron-afg‘on filologiyasi kafedrasida tomonidan tuzilgan hamda pedagogika universitetlari o‘zbek tili va adabiyoti fakulteti talabalari uchun yaratilgan «Fors tili» dasturlari hamda muallifning ko‘p yillar davomida universitetlarning sharq va filologiya fakultetlarida fors tili o‘qitish tajribasi asosida yozildi.

Mazkur darslikni tuzishda Respublikamiz hamda Rossiya Federatsiyasi eronshunoslarining fors tili bo‘yicha tuzgan darslik va grammatikalari, ilmiy ishlari, maqola va tadqiqotlari hamda o‘zbek tiliga oid ko‘pgina asarlar va metodik qo‘llanmalar asos qilib olindi.

Bu darslik hozirgi adabiy fors tili va uning grammatik normalarini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, o‘quvchilarni eski fors tilining ayrim xususiyatlari bilan tanishtirish maqsadida, klassik fors adabiyotidan namunalar hamda folklor xarakteridagi materiallardan parchalar ham keltirildi va eski fors tiliga xos ba‘zi grammatik formalarga izoh berib o‘tildi. Bu hol talabalarga klassik fors tilida yozilgan asarlarni o‘qish va ularning mazmunini tushunish imkonini beradi.

Darslik talabalarni fors tilida yozilgan ijtimoiy-siyosiy adabiyotlarni, badiiy, ilmiy, maishiy asarlarni, klassik fors adabiyotidan murakkab bo‘lmagan namunalarni o‘qishga, ularni lug‘at yordamida

o'zbek tiliga tarjima qilishga, o'tilgan grammatik va leksik materiallar asosida jumlar tuzishga o'rgatadi.

Darslikda talabalarining og'zaki nutqini o'stirib borishga ham alohida ahamiyat berilgan. Buning uchun darslikda maxsus mashqlar, suhbat tariqasida matnlar, dialoglar, matn yuzasidan savol-javoblar, so'zlab berish uchun matnlar va hikoyalar keltirilgan.

Shunday qilib, darslik talabalarni so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, o'z fikrlarini fors tilida ifoda etish, o'tilgan leksik va grammatik materiallar asosida murakkab bo'lmagan mavzularda suhbatlasha olish, o'zga nutqini eshitib tushinish kabi malakalarga o'rgatadi.

Darslikda berilgan mashqlar maqsad va tuzilishi jihatdan turlicha bo'lib, ular o'tilgan grammatik va leksik materiallarni o'zlashtirish va mustahkamlashni maqsad qilib qo'yadi. Shu bilan birga mashqlarni bajarishda talabalarni chuqur o'ylashga va mustaqil fikrlashga majbur qiladi.

Kurs oxirida talabalar 2300 so'z va so'z birikmalarini o'zlashtirishlari va ulardan o'z faoliyatlarida hayotning turli sohalari bilan bog'liq bo'lgan mavzularda ishlata olishlari kerak.

Darslik uch asosiy qismdan iborat.

1. Kirish qismi, fonetika va grafika.
2. Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi.
3. Ilovalar.

Darslikning kirish qismida fors tili va uning eron tillari orasida tutgan o'rni, fors tilining taraqqiyot davrlari haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Fonetika bo'limida fors tili unli tovushlari sistemasi, ularning tavsifi va talaffuzi, undosh tovushlar talaffuzi, diftonglar, transkripsiya, urg'u va bo'g'in haqida fikr yuritiladi.

Grafik qismida arab-fors alfaviti, harflarning yozilishi va o'qilishi xususiyatlari hamda fors yozuvi haqida tushuncha beriladi. Fonetika qismining har bir mavzusi bo'yicha tovush va so'zni to'g'ri talaffuz qilish uchun fonetik mashqlar beriladi. Bu mashqlarni baland ovoz bilan talaffuz qilish va ularni o'zbek tilidagi ekvivalenti bilan qiyoslab o'rganish tavsiya etiladi. Imkoniyat boricha bu tovushlarni magnitafon lentasiga yozib o'rganish maqsadga muvofiqdir. Darsning grafik qismida harf va harf birikmalarini o'zlashtirish uchun turli mashq va topshiriqlar beriladi. Arab-fors yozuvi bir-muncha murakkab bo'lganligi sababli, harf shakllarini diqqat bilan o'rganish va ularni qayta-qayta ko'chirib yozish kerak. Bunda nuqtalarning o'rni va miqdoriga alohida ahamiyat berish kerak.

Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi darslikning asosiy qismini tashkil qiladi. Shuning uchun fors tili grammatik qurilishining asosiy qoidalari hamda ko'p ishlatiladigan leksik tarkibi turli matnlarda bayon etilgan. Darslik 38 darsdan iborat

bo'lib, har bir dars muayyan leksik va grammatik materialni o'z ichiga oladi. Darslar bir prinsipda tuzilgan bo'lib, avval dars matni, so'ng matnda uchragan notanish so'zlar lug'ati, keyin grammatik va leksik izoh va nihoyat, leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirish uchun mo'ljallangan turli xarakterdagi mashqlar beriladi.

Dars matni yangi leksik va grammatik materiallarni o'rganish va o'zlashtirish uchun asosiy o'quv materialini hisoblanadi. Har bir dars, avvalo, shu darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni o'zlashtirishni nazarda tutsa, ikkinchidan, o'tgan darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni takrorlab borishni maqsad qilib qo'yadi.

Dars matnlari dastlabki darslarda alohida gaplardan, dialog shaklidagi matnlardan yoki hikoyalardan iboratdir. Keyinchalik matn materiallari murakkablashib boradi va ma'lum mavzuga bag'ishlangan matnlar va hozirgi eron yozuvchilari asarlaridan parchalar beriladi.

Grammatik qoidalar va so'zlar oson va ko'p ishlatiladigan qoida va so'zlardan asta-sekin murakkab grammatik qoidalar hamda so'z va so'z birikmalariga o'tish asosida tuzilgan.

Talabalarning dars matnidagi leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirishlariga erishish, ularning og'zaki nutq malakalarini oshirish maqsadida, har bir dars oxirida o'zbekchadan forschaga yoki forschadan o'zbekchaga tarjima qilish uchun gaplar va matnlar berildi. So'zlashish uchun dialoglar va so'zlab berish uchun hikoya va latifalar keltirildi. Bundan tashqari, grammatik qoidalarni o'zlashtirish uchun grammatik mashqlar ham topshiriq sifatida ilova qilindi. Har bir dars oxirida mustaqil o'qish, grammatik tahlil va boshqa turli mashqlar uchun qo'shimcha material sifatida maqollar, hikmatli so'zlar, hikoya va latifalar hamda gazeta va jurnallardan olingan turli mavzudagi matnlar keltirildi.

Talabalarni mustaqil ravishda tarjima qilishga va ularni lug'at bilan ishlashga hamda zarur bo'lgan so'zlarni umumiy lug'atdan qidirib topishga o'rgatish maqsadida 26-darsdan boshlab dars matnlarida uchragan notanish so'zlar lug'ati matn ostida berilmadi va ularni kitob oxirida keltirilgan umumiy lug'atdan yoki boshqa lug'atlardan qidirib topish havola qilindi.

Kitob oxirida ilovalar ham berildi. Birinchi ilovada for tilidagi sodda fe'llar va ularning hozirgi zamon negizi hamda o'zbekcha tarjimasi keltirildi. Bu hol talabalarni fe'l negizlarini o'zlashtirishlarini osonlashtiradi, kerak bo'lgan fe'lni tezda qidirib topish imkonini beradi.

Ikkinchi ilovada Eronda yil hisobi haqida ma'lumot berilib eron, arab va yevropa kalendarlari va ularda oylarning nomlari keltirilgan. Shu bilan birga, abjad hisobi, hijriy va milodiy yillar haqida ma'lumot berilgan.

Uchinchi ilova turli kalligrafik mashqlardan iboratdir. Ma'lumki, fors yozuvida chiroyli va kalligrafiya qoidalari asosida yozish nihoyat katta ahamiyatga egadir. Shu maqsadda kitobda nasta'liq xati bilan yozilgan bir necha namunalar berildi. Talabalar bu namunalar asosida muntazam ravishda, kalligrafik qoidalarga rioya qilgan holda har kuni 1–2 soatdan mashq qilishlari va shu asosda o'z yozuvlarini tuzata borishlari hamda chiroyli yozishga o'rganib borishlari tavsiya qilinadi.

To'rtinchi ilovada o'tgan grammatik materiallarni o'z ichiga olgan va mustaqil o'qish uchun mo'ljallangan maqollar, topishmoqlar, hikmatli so'zlar, latifa va hikoyalr hamda klassik va hozirgi zamon fors adabiyoti namunalari keltirildi.

Kitob oxirida forcha-o'zbekcha hamda o'zbekcha-forscha lug'at ilova qilindi. Bu lug'at alfavit tartibida tuzilgan bo'lib, matn va mashqlarda hamda mustaqil o'qish uchun ajratilgan matn materiallarida uchragan notanish so'zlarni o'z ichiga oladi.

Fors tilida **yo** larning vazifalari va ularni talaffuzi turlicha bo'lganligi sababli ularning o'zlashtirishni osonlashtirish maqsadida kitob oxirida **yo** larning vazifalari va talaffuzilari alohida jadvalda ilova sifatida keltirildi.

Mazkur darslikda tovushlarning transkripsiyasi uchun o'zbek tiliga moslashtirilgan lotin alfaviti asos qilib olingan. Faqat affrikat **چ** tovushi uchun **j** harfi qoldirilib, sirg'alovchi **ج** tovushi uchun **j**: belgisi qabul qilindi. Masalan: **مجلة** *majalle* (jurnal), **مژده** *moj:de* (xushxabar).

Bundan tashqari, **ق** (*qof*) uchun **q**, **ع** (*ayn*) va **ء** (*hamza*) uchun **'** (apostrof) belgilari shartli ravishda transkripsiyaga kiritiladi.

Ushbu darslikning qo'lyozmasi Toshkent davlat Sharqshunoslik institutining ilmiy kengashida va institutning eron-afg'on filologiyasi kafedrasining majlisida keng muhokama qilinib nashrga tavsiya etildi.

Muhokamada qatnashgan va o'zlarining qimmatli fikr va mulohazalarini bayon etgan, mazkur kitobning yuzaga chiqishiga yordamlashgan barcha mutaxassislarga muallif samimiy minnatdorchilik bildiradi.

Mazkur «Fors tili» darsligi o'zbek tilida yaratilgan birinchi darsliklar jumlasidan bo'lgani uchun, unda ayrim nuqson va kamchiliklarning bo'lishi tabiiydir. Ushbu darslik yuzasidan bildirilgan barcha fikr va mulohazalar, tanqid va maslahatlar katta mamnuniyat bilan qabul qilinadi.

KIRISH

Hozirgi fors tili Eronning davlat va adabiy tilidir. Fors adabiy tilining tayanch dialekti — Tehron dialektidir. Fors tili o‘zaro qarindosh bo‘lgan boshqa tillar bilan birgalikda hind — yevropa tillariga mansub bo‘lgan eroniy tillar guruhiga kiradi.

Eroniy tillar ba’zi bir fonetik va grammatik hususiyatlariga ko‘ra g‘arbiy va sharqiy guruh eroniy tillariga bo‘linadilar.

1. G‘arbiy guruh eroniy tillariga fors, tojik, beluch, kurd va Kaspiy bo‘yi tillari (gilon, mozandaron, semnon, tolsh, tot) va boshqa tillar kiradi.

2. Sharqiy guruh eroniy tillariga afg‘on (pushtu), osetin, yag‘nob va pomir tillari (shug‘non, voxon, sanglichi, yazg‘ulom, ishkashim, zeboki, munjon) va boshqa tillar kiradi.

Eroniy tillar o‘zlarining grammatik qurilishi va leksik tarkibi jihatidan bir-biridan ancha farq qiladilar.

Hozirgi fors tili o‘z yozuviga ega bo‘lgan eng qadimiy tillardan biridir. Qadimiy fors tili eramizdan avvalgi VI asrda Ahamoniylar sulolasining rasmiy tili hisoblanib kelgan. Bu tilda yozilgan ahamoniylarning bir qancha yozma yodgorliklari bizgacha yetib kelgandir. Fors tilining tarixiy taraqqiyot yo‘li uch asosiy davrga bo‘linadi:

1. Qadimgi fors tili (eramizdan avvalgi VI—III asrlar).

2. O‘rta davr fors tili (eramizdan avvalgi III va eramizning VII asrlari).

3. Yangi ya’ni hozirgi fors tili (IX asrdan shu kungacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi).

Har bir davr yagona umumxalq tilining asosiy va eng muhim taraqqiyot bosqichlarini aks ettiradi. Har bir davr tilining o‘ziga xos grammatik xususiyatlari, lug‘aviy o‘zgarishlari va ma’lum yozuv sistemasi bo‘lgan.

Qadimgi va oʻrta davr fors tili oʻlik til hisoblanib, uning grammatik qurilishi va lugʻat tarkibi haqida bizgacha yetib kelgan yozma yodgorliklar orqaligina maʼlumotga ega boʻlish mumkin.

Qadimgi va oʻrta davr fors tilining grammatik qurilishi va leksik tarkibini oʻrganish hozirgi fors tili va boshqa eroniy tillarni tarixiy taraqqiyot yoʻllarini bilish, ularni qiyosiy oʻrganish uchun katta ahamiyat kasb etadi (bu masala boʻyicha qarang: «И.М. Оранский. Введение в иранскую филологию. М., 1960»).

Maʼlumki, VII asrda arablar Eron, Oʻrta Osiyo va ularga qoʻshni boʻlgan bir necha mamlakatlarni zabt etadilar. Arablar bu mamlakatlarda islom dini bilan bir qatorda, oʻz madaniyati, tili va yozuvini keng xalq ommasiga tarqata boshlaydilar. Natijada islom dini, arab yozuvi, arab tili bu yerlarda mustahkam oʻrnashib oladi va rivoj topadi. VII asrning oxiriga kelib mahalliy xalqlardan chiqqan olimlar arab tilida diniy, falsafiy hamda adabiyot, huquq va tibbiyotga oid asarlar yoza boshladilar.

Ilmiy va adabiy kitoblarni boshqa tillardan arab tiliga tarjima qilish keng avj oladi. Eron, Oʻrta Osiyo va Sharqning boshqa xalqlari orasida arab tilida sheʼr bitgan shoirlar, arab tilida ijod etgan olimlar paydo boʻla boshlaydi. Kun sayin ularning soni ortib boradi. Madrasalarda oʻqish arab tilida olib boriladi. Maʼmuriy idoralarda va shaxsiy yozishmalarda ham arab tili keng qoʻllaniladi. Yozuvda arab alifbosi mustahkam oʻrnashib oladi.

Arablar bosib olgan butun territoriyada qariyb ikki asr mobaynida arab tili adabiyotda va ilm-fanda hukmronlik qiladi.

Arablar Oʻrta Osiyo va Eron xalqlariga oʻz tili va madaniyatini majburiy ravishda singdirish va mahalliy xalqlar tilini aloqadan siqib chiqarishga qanchalik harakat qilgan boʻlsalar ham, bunga erisha olmadilar. Oʻrta Osiyo va Eron xalqlari oʻz davlat va til mustaqilligini saqlab qoldilar.

IX asrda Eron va Oʻrta Osiyo xalqlari oʻz davlat mustaqilligi uchun olib borgan kurashda gʻolib chiqdilar va arab xalifaligi hukmronligidan ozod boʻlib, oʻzlarining markazlashgan Somoniylar davlatini vujudga keltirdilar.

Somoniylar dariy yoki forsiy nomi bilan atalgan mahalliy tilni oʻzlarining davlat va adabiy tili deb eʼlon qildilar. Dariy tili qadimgi va oʻrta davr fors tilining tarixiy taraqqiyoti davomi sifatida shakllandi va arab soʻzlari hisobiga oʻz leksik tarkibini boyitdi. Shunday qilib, IX asrdan boshlab fors tili tarixida III davr — yangi fors tili

davri boshlandi. Dariy tili tez sur'at bilan taraqqiy etdi va ko'p sohalardan arab tilini siqib chiqarib, tez vaqt ichida fan va adabiyot uchun asosiy til bo'lib qoldi.

Somoniylar davlatining markazi Buxoro shahri bo'lib, bu shahar ilm-fan, ma'rifat va shariat markaziga aylandi. Bu davrning eng mashhur shoir va olimlari, san'atkor va mutaffakirlari Buxoroga to'plandilar va ijod qildilar. Somoniylar hukmronligi davrida adabiyot va san'at, ilm va ma'rifat tez sur'atlar bilan taraqqiy etdi va madaniyat gullab yashnadi.

IX asrdan XV asrgacha bo'lgan davrda O'rta Osiyo va Eron xalqlarining tarixida ilm va madaniyat, adabiyot va she'riyat yuksak darajaga ko'tarilgan davr bo'ldi. Bu davrda, bir tomondan, ijtimoiy fanlar — tarix, falsafa, mantiq va adabiyot keng rivojlangan bo'lsa, ikkinchi tomondan, tabiiy fanlar — matematika, astronomiya, meditsina fanlari taraqqiy etib, bu sohada olib borilgan katta ilmiy tadqiqotlar asosida o'lmas asarlar yaratildi. Bu asarlarni yaratgan Muhammad Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Farobiy kabi olimlarning nomlari jahonga mashhurdir.

Somoniylar davlati barpo bo'lishidan boshlangan besh asrlik davr eron va tojik xalqlari adabiyotining, xususan she'riyatning kamolot cho'qqisiga ko'tarilgan davri bo'ldi. Bu davrda dariy (forsiy) tilida insoniyatning ma'naviy boyliklari xazinasiga katta xissa qo'shgan, o'zining o'lmas asarlari bilan jahon kitobxonlarini maftun etgan Abu Abdullo Rudakiyning lirik she'rlari, Abulqosim Firdavsiyning mashhur «Shohnoma» asari, Umar Xayyomning ruboiylari, Sa'diy Sheroziyning «Guliston» va «Bo'ston» asarlari, Amir Xusrav Dehlaviyning «Hamsa»si, Shamsiddin Muhammad Hofizning g'azallari, Abdurahmon Jomiyning «Haft avrang»i va boshqa bir qancha shoir va olimlarning asarlari yaratildi.

Ma'lumki, eron va tojik xalqlari o'zlarining uzoq tarixiy taraqqiyotlari davrida doim o'zaro iqtisodiy va madaniy aloqada bo'lib kelganlar. Bu xalqlar hatto bir necha asrlar davomida bir davlat territoriyasida bo'lgan holda, birga yashab, birga ijod etganlar. Shu tarixiy shart-sharoitlar natijasida Eron va tojik xalqlari madaniyati, adabiyoti va til qurilishida birlik va umumiylik vujudga kelgan. Eronshunos olimlarning fikriga ko'ra XV asrga qadar dariy tili eron va tojik xalqlari uchun mushtarak adabiy til bo'lgan. XV asrdan so'ng turli tarixiy sharoitlarga ko'ra fors va tojik tillari orasida ayrim tafovutlar paydo bo'la boshlaydi va davr o'tishi bilan ular orasidagi

farq oshib bordi. Shuning uchun IX–XV asrlar davomida fors-tojik adabiyoti bir butun adabiyot sifatida rivojlanganligi sababli, bu davrda dariy tilida ijod etgan shoirlar fors-tojik klassik shoirlari va ularning asarlari fors-tojik klassik asarlari deb ataladi. Bu borada mashhur eronshunos olim Y.E. Bertels shunday degan: «. . . Klassik til deb ataluvchi tilda, ya'ni dariy yoki forsiy tilida yaratilgan ulkan adabiy merosga har qanday holda ham har ikki xalqning haqi bordir va bu adabiyotni ulardan biriga mansub etishga urinish ikkinchisiga nisbatan adolatsizlik bo'lur edi».

Forsiy tili o'zining ohangdorligi, sinonimlarga boyligi va so'zlarning osonlik bilan vazn hamda qofiyaga tushishi sababli ko'pgina mamlakat shoir va olimlarini o'ziga jalb qiladi va qisqa davr ichida O'rta Osiyoning butun territoriyasiga, Ozarbayjon va Hindistongacha yoyilib, forsiy tilda bu mamlakatlar xalqlari tomonidan boy adabiy va ilmiy asarlar yaratildi. Ko'pgina o'zbek shoirlari hatto XIX asrning oxiriga qadar o'z she'r va asarlarini o'zbek tili bilan bir qatorda forsiy tilda ham yozganliklari ma'lumdur.

Shu kunlarda O'zbekiston Fanlar akademiyasining Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida saqlanib kelayotgan minglab eron, tojik, o'zbek, hind, o'zarbayjon va Sharqning boshqa xalqlari tomonidan forsiy tilda yozib qoldirilgan minglab tibbiyot, matematika, astronomiya, tarix, falsafa, huquq, til va adabiyotga oid qo'lyozmalar va yuzlab shoirlarning devon va tazkiralari fikrimizning dalili bo'la oladi.

Fors tili IX asrdan to shu kungacha bosib o'tgan tarixiy taraqqiyot davrida ancha o'zgarishlarga uchradi.

Bu o'zgarishlar, birinchidan, fors-tojik klassik adabiyotida keng iste'mol qilingan ayrim so'zlarning hozirgi fors tilida ishlatilmay qolishi yoki ular ma'nosining o'zgarishida ko'rinsa, ikkinchidan, hozirgi fors so'z yasovchi elementlar asosida yasalgan yangi so'zlar hisobiga boyishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga fors tili grammatik qurilishida ham ayrim o'zgarishlar ro'y berdi. Ya'ni ba'zi grammatik kategoriyalarning shakli va vazifalari birmuncha o'zgardi.

Hozirgi fors tilining lug'at tarkibida arabcha so'zlar va arab elementlari nihoyatda ko'pdir. Bundan tashqari, fors tiliga birmuncha arab grammatik va grafik elementlari ham kirib kelgan. Bularning hammasi fors tili grammatik qoidalariga bo'ysungan holda ishlatiladi.

FONETIKA

Unlilar tavsifi

Hozirgi fors adabiy tiliga 6 ta unli fonema bordir: **o, i, u, a, o', e.**

Fors tili unli fonemalari quyidagicha klassifikatsiya qilinadi:

1. Paydo bo'lish o'rniga ko'ra:

a) til oldi – i, e, a;

b) til orqa – o, u, o';

2. Tilning tanglayga tomon ko'tarilish darajasiga ko'ra:

a) yuqori ko'tarilish – i, u;

b) o'rta ko'tarilish – e, o';

c) quyi ko'tarilish – o, a;

3. Labning ishtirokiga ko'ra:

a) lablangan – o, u, o';

b) lablanmagan – a, e, i;

4. Tovushlarning cho'ziq-qisqaligiga ko'ra:

a) cho'ziq unlilar – o, i, u;

b) qisqa unlilar – a, e, o';

Fors unli tovushlarining talaffuzidagi cho'ziqlik va qisqalik urg'usiz ochiq bo'g'ida juda aniq ko'rinadi. Bu holatda qisqa unlilar juda qisqa va cho'ziq unlilar esa o'z cho'ziqliklarini to'la saqlaganlari holda talaffuz qilinadilar.

Qisqa unlilar

کتاب *ketob* – kitob

بهار *bahor* – bahor

شتر *sho'to'r* – tuya

Cho'ziq unlilar

ديوار *divor* – devor

کوزه *kuze* – ko'za

تاریک *torik* – qorong'i

Bu misollarda so'zlardagi e, a, o' qisqa unlilari juda qisqa talaffuz etilsa, u, i, o, cho'ziq unlilari esa to'liq holda cho'zib talaffuz etiladi.

Fors tilidagi cho'ziq unilarning cho'ziq talaffuz etilishi urg'u bilan bog'liq emas. Ularga urg'u tushishi bilan ortiqcha cho'ziqlik hosil bo'lmaydi va shu bilan birga, urg'usiz holatda ham o'z cho'ziqlik xususiyatlarini yo'qotmaydilar.

Fors tilidagi cho'ziq unililar doimo o'zbek tilidagi unli tovushlarga nisbatan cho'ziqroq va aniqroq talaffuz qilinadi.

Fors tilida unli tovushlar jadvali

Tilning ko'tarilish darajasiga ko'ra	Paydo bo'lish o'rniga ko'ra	Lablanmagan	Lablangan
		Til oldi	Til orqa
Yuqori ko'tarilish		i – cho'ziq	u – cho'ziq
O'rta ko'tarilish		e – qisqa	o' – qisqa
Quyi ko'tarilish		a – qisqa	o – cho'ziq

o – cho'ziq, til orqa, quyi ko'tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovushni hosil qilishda og'iz keng ochilib, lablar dumaloqlashadi. Til orqaga tortilib, biroz ko'tariladi. **o** – tovushini to'g'ri talaffuz etish uchun o'zbek tilidagi **o** unli tovushini **a** tovushiga moyilroq talaffuz qilish kerak.

Forscha **o** unli tovushi **uzoq, bosh** kabi o'zbek so'zlardagi **o** tovushiga yaqinlashib boradi. O'zbek tilidagi **o** unli tovushi ba'zi bir so'zlarda (**ota, bola** kabi) qisqa **a** tovushi kabi talaffuz qilinadi. Fors tilida bu holni ko'rmaymiz. Masalan:

آب <i>ob</i> – suv	خانه <i>xone</i> – uy
مادر <i>modar</i> – ona	بوم <i>bom</i> – tom
بادام <i>bodom</i> – bodom	اقتاب <i>oftob</i> – oftob

i – cho'ziq, til oldi, yuqori ko'tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **iy** tovushlar birikmasiga to'g'ri keladi. Masalan: **kiyik, qariyb, siyrak, Sa'diy** so'zlaridagi **iy** kabi.

O'zbek tilidagi **i** unli tovushi ba'zi so'zlarda qattiq **u** kabi (qishloq, qirg'iz kabi) hamda **r, z, l** tovushlari oldidan juda qisqa (bir, biz kabi) talaffuz qilinadi. Lekin bu holni forscha cho'ziq unli **i** talaffuzida ko'rmaymiz. Forscha **i** unlisi har doim cho'ziq va yumshoq talaffuz qilinadi. Masalan:

شیر <i>shir</i> – sut	ایران <i>iron</i> – Eron
ماهی <i>mohi</i> – baliq	رېسمان <i>rismon</i> – arqon, ip
مريض <i>mariz</i> – kasal	بینی <i>bini</i> – burun

u – cho‘ziq, til orqa, yuqoridan o‘zining cho‘ziqligi bilan farq qiladi. Bu tovush o‘zbek tilidagi **u** tovushini, yozuv so‘zlaridagi **u** tovushining talaffuziga o‘xshaydi. O‘zbek tilidagi **u** tovushi ba‘zi hollarda **i** unli talaffuziga o‘xshaydi. O‘zbek tilidagi **u** tovushi (**urush, yutuq** kabi), lekin forscha **u** talaffuziga yaqinlashib boradi (Fors tilidagi **u** doimo cho‘ziq va to‘la unlisida bu holni uchratmaymiz talaffuz etiladi. Masalan:

طوفان *tufon* – bo‘ron
 كادو *kadu* – qovoq
 دوست *dust* – do‘st

روزنامه *ruznome* – gazeta
 بوی *buy* – hid
 مور *mur* – chumoli

a – qisqa, til oldi, quyi ko‘z keng ochiladi, tilning uchi biroz tovushni talaffuz etganda og‘i **mana, kaklik, aka, ana, gal** kabi ko‘tariladi. Forscha **a** tovushiga solishtirib, to‘g‘ri talaffuz qilish o‘zbek so‘zlaridagi **a** tovushini ilidagi **e** va **a** tovushlari orasidagi mumkin. Bu tovush o‘zbek talaffuziga to‘g‘ri keladi. Masalan:

زبان *zabon* – til
 در *dar* – eshik
 دست *dast* – qo‘l

بد *bad* – yomon
 سفر *safar* – safar
 ابر *abr* – bulut

e – qisqa, til oldi, o‘rta ko‘ndan asosan o‘zining qisqaligi bilan tovush o‘zbek tilidagi **e** tovushiga urg‘usiz ochiq bo‘g‘inda juda qisqarib, farq qiladi. Ba‘zan bu tovush u di. Forscha **e** tovushi yopiq bo‘g‘inli sezilmay ketish darajasiga yetadi. Forscha **e** tovushiga kabi o‘zbek so‘zlaridagi **e** tovushiga holatda **sevdi, keldi, mendan** yaqinlashib boradi. Masalan:

دل *del* – dil, yurak
 امروز *emruz* – bugun
 کتاب *ketob* – kitob

نامه *nome* – xat
 زمستان *zemeston* – qish
 لباس *lebos* – kiyim

o‘ – qisqa, til orqa, o‘rta dan asosan o‘zining qisqaligi bilan tovush ham o‘zbek tilidagi **o‘** shi **e** tovushi kabi urg‘usiz ochiq farq qiladi. Forscha **o‘** tovush ketadi. Masalan:

ببیل *bo‘lbo‘l* – bulbul
 سرخ *so‘rx* – qizil
 اردک *o‘rdak* – o‘rdak

گل *go‘l* – gul
 شتر *sho‘to‘r* – tuya
 مرغ *mo‘rg‘* – tovuq, qush

Diftonglar

Fors tilida ikkita diftong tovushi bor. Bular: **ey** va **o‘u**. Bu diftonglarning o‘zbek tilida ekvivalenti yo‘q. Shuning uchun ularni boshqa tillardagi shu kabi tovushlar bilan taqqoslab, ularni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rganish mumkin. Bu diftonglarni talaffuz qilganda, ularni ayirib, ikki bo‘g‘inga bo‘lib emas, balki birga qo‘shib, bir bo‘g‘inda talaffuz qilish kerak. Diftonglarda birinchi harf ikkinchisiga nisbatan kuchliroq talaffuz qilinadi.

1. **ey** diftongi – o‘zbek tilidagi undov so‘zi **ey** yoki inglizcha **may**, **day** so‘zlaridagi diftong tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

میل *meyl* – mayl, xohish
حيوان *heyvon* – hayvon
ميدان *meydon* – maydon

ايوان *eyvon* – ayvon
می *mey* – may
ميمون *meymun* – maymun

2. **o‘u** diftongini ruscha **sous** so‘zidagi **o‘u** unli birikmasi yoki inglizcha **now** diftongiga solishtirib, to‘g‘ri talaffuz qilish mumkin. Masalan:

نو *no‘u* – yangi
نوبت *no‘ubat* – navbat
برو *bero‘u* – bor, ket

دولت *do‘ulat* – davlat
روغن *ro‘ug‘an* – yog‘
توليد *to‘lid* – ishlab chiqarish

Izoh. Fors tilidagi diftongli so‘zlarning ko‘pchiligi o‘zbek tili leksikonida ham mavjuddir. Lekin bu diftong tovushlar o‘zbek tilida o‘z diftonglik xususiyatlarini yo‘qotib, **ey** diftongi **ay** kabi, **o‘u** diftongi esa **av** deb talaffuz etiladi. Masalan:

ميمون *meymun* – maymun,
دولت *do‘ulat* – davlat,

ميدان *meydon* – maydon,
نوبت *no‘ubat* – navbat

1 - **mashq.** Quyidagi so‘zlarni o‘qing. Cho‘ziq unlilar talaffuziga ahamiyat bering.

آب *ob* – suv

كوه *kuh* – tog‘

تير *tir* – o‘q

آسمان *osmon* – osmon

مور *mur* – chumoli

سيب *sib* – olma

ناک *nok* – nok

كوتاه *kutoh* – qisqa

سير *sir* – chesnok

بادام *bodom* – bodom

دوتار *dutor* – dutor

بیمار *bimor* – kasal

بازار *bozor* – bozor

رو *ru* – yuz

زیبا *zibo* – chiroyli

2- **mashq.** Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Qisqa unlilar talaffuziga ahamiyat bering va ularni aniqlang.

قلم *qalam* – ruchka

بهار *bahor* – bahor

مادر *modar* – ona

پدر *pedar* – ota

تهران *tehran* – Tehron (shahri)

مداد *medod* – qalam

نامه *nome* – xat

اداره *edore* – idora

مرغ *moʻrgʻ* – tovuq

امید *oʻmid* – umid

گربه *goʻrbe* – mushuk

شتر *shoʻtoʻr* – tuya

3- **mashq.** Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Diftonglarni aniqlang va ularning talaffuziga ahamiyat bering.

نو *noʻu* – yangi

نوروز *noʻurus* – navroʻz

دور *doʻur* – davr

نوکر *noʻukar* – xizmatkor

مورد *moʻured* – mavrid

عيد *eyd* – hayit, bayram

خیلی *xeyli* – juda

حیوان *heyvon* – hayvon

بین *beyn* – ora, orasida

سیر *seyr* – sayl

Undoshlar tavsifi

Fors tilidagi undosh fonemalar quyidagicha tavsif etiladi:

1) hosil boʻlish usuliga koʻra: portlovchi, sirgʻaluvchi, affrikat fonemalarga va burun, yon, titroq tovushlarga;

2) hosil boʻlish oʻrniga koʻra: lab-lab, lab-tish, til oldi, til oʻrta, til orqa, chuqur til orqa va boʻgʻiz tovushlarga;

3) ovoz va shovqinning ishtirokiga koʻra: shovqinlilar va sonorlarga boʻlinadilar.

Fors adabiy tilida 23 ta undosh tovush bordir. Ular:

1. **p** – jarangsiz, portlovchi, lab-lab tovush. Oʻzbek tilidagi **p** tovushi kabi talaffuz etiladi:

پوشاک *pushok* – kiyim توپ *tup* – koptok پنبه *pambe* – paxta

2. **b** – jarangli, portlovchi, lab-lab tovush. Oʻzbek tilidagi **b** tovushi kabi talaffuz etiladi:

بز *boʻz* – echki تبر *tabar* – bolta شب *shab* – tun, kechasi

Izoh. Bu tovush soʻz oxirida kelganda ham oʻz jarangli xususiyatini yoʻqotmaydi. Masalan: کتاب *ketob* – kitob, کباب *kabob* – kabob kabi.

3. **t** – jarangsiz, portlovchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **t** tovushi kabi talaffuz etiladi:

تاریک *torik* – qorong‘u
آتش *otash* – olov
دست *dast* – qo‘l

4. **d** – jarangli, portlovchi, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **d** tovushi kabi talaffuz etiladi:

در *dar* – eshik
مرد *mard* – kishi
دندان *dandan* – tish

Forscha **d** tovushi barcha holatlarda ham o‘z jaranglilikini yo‘qotmaydi.

5. **k** – jarangsiz, portlovchi, til orqa tovushi. O‘zbek tilidagi **k** tovushi kabi talaffuz etiladi:

کار *kor* – ish
شکر *shakar* – shakar
ناک *nok* – nok

Forscha **k** tovushi qisqa unlilar oldida kelganda, o‘zbekcha **k** tovushiga nisbatan yumshoqroq talaffuz etiladi.

6. **g** – jarangli, portlovchi, til orqa tovush. O‘zbek tilidagi **g** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سگ *sag* – it
گـرگ *go‘rg* – bo‘ri
گچ *gach* – bo‘r

7. **ch** – jarangsiz, affrikat, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **ch** tovushi kabi talaffuz etiladi:

چشم *cheshm* – ko‘z
چاقو *choqu* – pichoq
بچه *bache* – bola

8. **j** – jarangli, affrikat, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi jarangli, affrikat, til oldi undosh tovushi **j** kabi talaffuz qilinadi:

جوراب *jurob* – paypoq
مجله *majalle* – jurnal
خارجی *xoreji* – chet ellik

O'zbek tilida **j** belgisi bilan affrikat **j** tovushi va sirg'aluvchi **j** tovushi ifoda etiladi. Masalan: jahon, jurnal. Fors tilida bu ikki tovush turli harflar bilan berilgani uchun biz ham ularni ikki belgi bilan ifodalashga qaror qildik. Shunday qilib transkripsiyada affrikat tovush uchun **j** belgisini qoldirib sirg'aluvchi tovushni ifodalash uchun **j**: belgisini ishlatdik. Qiyos qiling:

جامه jome – kiyim
پنجره panjare – deraza
پنج panj – besh

ژوان j:uan – iyun
ژاله j:ole – shudring
پژمرده paj:orde – so'ligan

9. **f** – jarangsiz, sirg'aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **f** tovushi kabi talaffuz etiladi. Lekin o'zbek tilidagi **f** tovushi lab-lab tovush bo'lib, fors tilidagi **f** esa lab-tish tovushdir:

فرودگاه fo 'rudgoh – aeroport
ظرف zarf – idish
تلفنگ to 'fang – miltiq

Fors tilida bu tovush, jonli o'zbek tilida uchraganidek, hech qachon **p** kabi talaffuz etilmaydi.

10. **v** – jarangli, sirg'aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush ham o'zbek tilidagi lab-lab tovushidan o'zining lab-tish tovushligi bilan farq qiladi:

ورزش varzesh – sport
نویسنده navisande – yozuvchi
کشور keshvar – mamlakat

11. **s** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **s** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سیب sib – olma
درس dars – dars
مگس magas – pashsha

12. **z** – jarangli, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **z** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

زمین zamin – yer, tuproq
مرز marz – chegara
زاغ zog' – qarg'a

13. **x** – jarangsiz, sirg‘aluvchi, chuqur til orqa tovush. O‘zbek tilidagi **x** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

خابان *xiyobon* – ko‘cha
مىخ *mix* – mix
دختر *do‘xtar* – qiz, qiz bola

14. **g‘** – jarangli, sirg‘aluvchi, chuqur til orqa tovushi. O‘zbek tilidagi **g‘** tovushi kabi talaffuz etiladi:

غدا *g‘azo* – ovqat, taom
زاغ *zog‘a* – qarg‘a
ارمغان *armag‘on* – sovg‘a

15. **q** - tovushi fors tilida o‘zbek tilidagi **q** tovushidan butunlay farq qiladi. O‘zbek tilidagi **q** tovushi jarangsiz, portlovchi, chuqur til orqa tovush bo‘lsa, fors tilida **q** tovushi jarangli, sirg‘aluvchan, chuqur til orqa tovushidir.

Ko‘pgina eronshunoslarning fikricha, fors tilida aslida **q** tovushi bo‘lmasdan, bu tovush fors tiliga boshqa tillardan kirgan so‘zlarda uchraydi. Shuning uchun ham **q** tovushini forslar **g‘** tovushiga yaqinroq tarzda talaffuz qiladilar. Masalan, ikki ma‘noga ega bo‘lgan غالب *g‘oleb* va قالب *qoleb* so‘zlarning birinchi harfi deyarli bir xil talaffuz qilinadi. Lekin Tehron dialektidan boshqa dialektlarda hamda boshqa eroniy tillarda **q** bilan **g‘** tovushlari orasida ma‘lum farq borligini kuzatish mumkin.

q va **g‘** tovushlari fors alfavitida alohida ikki harf bilan ifoda etiladi. So‘zda agar bir harf o‘rnida ikkinchi harf ishlatilsa, so‘zning ma‘nosi butunlay o‘zgarib ketadi. Shuning uchun biz fors tili yozuvini o‘zlashtirishni osonlashtirish maqsadida fors tilidagi ق ni o‘zbek tilida **q** harfi bilan shartli ravishda ifodalashni ma‘qul topdik:

قلم *qalam* – ruchka
قاشق *qosho‘q* – qoshiq
دقیقه *daqiqe* – daqiqa, minut

Ba‘zan forscha **q** tovushi jarangsizlarga yondashib, o‘zbek tilidagi **q** yoki **x** tovushlariga yaqinroq talaffuz etiladi. Masalan: maqsad (talaffuzda maqsad), vaqt (talaffuzda vaxt) kabi. غ **g‘** va ق **q** tovushlarining talaffuziga ahamiyat bering:

غريب *g‘arib* – g‘arib (odam) قریب *qarib* – yaqin, qarib

غدا *g'azo* – ovqat قصا *qazo* – yozmish, taqdir, qazo
 غير *g'eyr* – boshqa, bo'lak قير *qir* – asfalt

16. **sh** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **sh** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

شهر *shahr* – shahar
 كشتى *keshti* – kema
 بولش *bolesh* – yostiq

17. **j** – jarangli, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **j** tovushi kabi talaffuz etiladi:

ژنده *j:ande* – yirtiq-yamoq, juldur
 دژ *dej* – qal'a
 مژده *mo'j:de* – xushxabar

18. **h** – jarangsiz, sirg'aluvchi, bo'g'iz tovush. O'zbek tilidagi **h** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz qilinadi:

ماه *moh* – oy
 مهمان *mehmon* – mehmon
 همسايه *hamsoye* – qo'shni

19. **m** – jarangli, lab-lab, burun tovush. O'zbek tilidagi **m** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

ماهى *mohi* – baliq
 پشم *pashm* – jun
 بام *bom* – tom

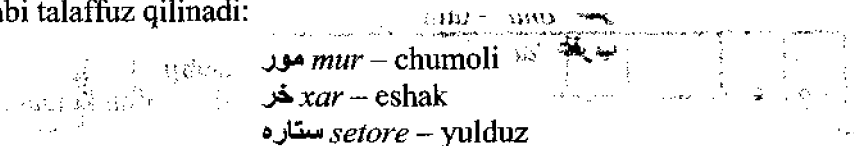
20. **n** – jarangli, burun, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **n** tovushi kabi talaffuz etiladi:

باران *boron* – yomg'ir
 نقره *no'qre* – kumush
 مهندس *mo'handes* – injener, muhandis

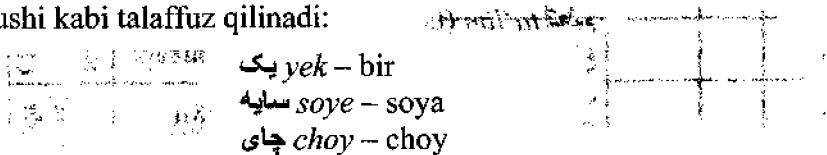
21. **l** – jarangli, yon, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **l** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz etiladi:

لباس *lebos* – kiyim
 پل *po'l* – ko'priq
 علم *'elm* – ilm

22. **r** – jarangli, titroq, til oldi tovush. O‘zbek tilidagi **r** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

23. **y** – jarangsiz, sirg‘aluvchi, til o‘rta tovush. O‘zbek tilidagi **y** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

24. **ayn** (transkripsiyada ‘) harfi arab tilidan kirgan so‘zlarda uchraydigan maxsus tovushni ifoda etadi.

Arab tilida **ayn** jarangli, portlovchi, bo‘g‘iz tovush bo‘lib, fors tilida bu tovush o‘zining artikulyatsion xususiyatlarini birmuncha yo‘qotgan holda ishlatiladi va faqat arab tilidan kirgan so‘zlardagina uchraydi.

Shu vaqtga qadar **ayn** ni fors tilida fonema yoki fonema emasligi haqida eronshunoslar orasida qat‘iy bir fikr yo‘q. Yu. A. Rubinchik o‘zining «Современный персидский язык» kitobida **ayn** ning ayrim fonetik xususiyatlariga hamda uning ma‘noni farqlashdagi vazifasiga ko‘ra fonemalar qatoriga kiritadi. Sh.G. Gaprindashvili va Dj.Sh.Giunashvili o‘zlarining «Фонетика персидского языка» kitobida bu fikrni tasdiqlab, **ayn** ni fors tilida jarangli, portlovchi, bo‘g‘iz tovushi degan xulosaga keladilar. Boshqa ba‘zi olimlar esa uni hech qanday tovush bildirmaydigan orfografik belgi tarzida tahlil qiladilar.

Hozirgi zamon adabiy fors tilida ع **ayn** quyidagi hususiyatlarga egadir:

1). Ma‘noni farqlash uchun xizmat qiladi:

من <i>man</i> – men	منع <i>man’</i> – man etish
زر <i>zar</i> – zar, oltin	زرع <i>zar’</i> – ekin
فر <i>far</i> – hashariät	فرع <i>far’</i> – o‘shish, ko‘payish

2). So‘z boshida kelganda, bu harfga taalluqli bo‘lgan satr osti va satr usti belgilari talaffuz etiladi:

علم 'elm – ilm
 عُمر 'omr – umr
 اقرب 'aqrab – chayon

3). Soʻz orasida yoki soʻz oxirida unli tovushdan soʻng kelganda, oʻz oldidagi unliga taʼsir qilib, uni choʻzibroq talaffuz qilishga ishora qiladi:

تعليم ta'lim (talaffuzda **taalim**)
 دفاع defo' (talaffuzda **defoo**)
 تعطيل ta'til (talaffuzda **taatil**)
 ارتجاع ertejo' (talaffuzda **ertejoo**)

4). Soʻz oxirida undosh tovush bilan yondashib kelganda, **ayn** boshqa hollarga nisbatan aniqroq talaffuz etiladi va oʻzidan oldingi undoshga taʼsir qilib, uni kuchliroq tovush bilan talaffuz qilishga undaydi:

نفع naf' – foyda
 مانع man' – man qilish
 جمع jam' – jamgʻarish, yigʻish

Fors tilidagi undosh tovushlar jadvali

Shoqinlar va ovozning ishtirokiga ko'ra	Hosil bo'lish o'rniga ko'ra	Lab-lab tovushlari		Lab-tish tovushlari		Til oldi tovushlari		Til o'rti tovushi		Til orqa tovushlari		Chuqur til orqa tovushlari		Bo'g'iz tovushlari		
		jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli	jarangsiz	jarangli
Shoqinlar	Jarangli yo jarangsizligiga ko'ra	b	p	f	v	t	d		k	g'	q					
	Hosil bo'lish usuliga ko'ra															
Shoqinlar	Portlovchilar															
	Sing'aluvchilar															
	Affrikatlar															
	Burun tovushlari															
Sonorlar	Yon tovush															
	Titroq tovush															

Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari

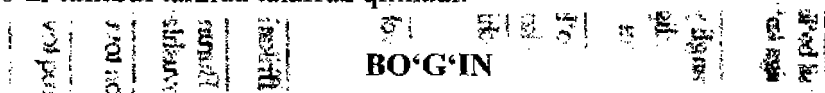
1. O'zbek tilida jarangli undoshlar ko'pincha so'z oxirida o'z jarangli xususiyatlarini yo'qotib, jarangsiz tovush kabi talaffuz etiladilar. Masalan, **kelib** so'zi **kelip**, **umid** so'zi **umit**, **xarj** so'zi **xarch** tarzida talaffuz qilinadi.

Fors tilida jarangli tovushlar o'z jarangli xususiyatlarini qisman yo'qotsalar ham, o'zbek tilidagi kabi jarangsizlanmaydilar. Masalan, **lab** so'zi **lap**, **g'arb** so'zi **g'arp**, **dard** so'zi **dart** tarzida emas, lab, g'arb, dard holida talaffuz etiladilar.

2. Fors tilida so'z odatda ikki yoki undan ortiq undosh tovush bilan boshlanmaydi. Hatto chet tillardan kirgan so'zlarga ham e va ba'zan a qisqa unlisini orttirib, fors tili qoidasiga ko'ra yozadilar. Bu qisqa unlilardan biri yo so'z boshidagi ikki undosh orasiga yoki ularning oldiga qo'yiladi. Masalan, **stakan** so'zi forscha **estakon**, **klass** so'zi forscha **kelos**, Fransiya so'zi forscha **Faronse** kabi talaffuz etiladi.

3. Fors tilida unli bilan tamom bo'lgan so'zga unli bilan boshlangan morfologik belgilardan biri qo'shilsa, bu ikki unli orasiga bir undosh qo'shib talaffuz etiladi. Masalan, **doneshju** (talaba) so'ziga ko'plik qo'shimchasi **-on** qo'shilganda, **u** va **o** unlilari orasiga bir y orttirilib, **doneshjuyon**; **navisande** (yozuvchi) so'ziga bir **g** orttirilib, **navisandegon** tarzida aytiladi va yoziladi.

4. Agar **n** tovushi **b** tovushiga yondashib kelsa, **n** tovushi assimilatsiyaga uchrab, burun tovushi **m** kabi talaffuz etiladi. Masalan, **shanba** so'zi **shambe**, **panbe** so'zi **pambe** (paxta), **tanbal** so'zi **tambal** tarzida talaffuz qilinadi.

Fors tilida so'zlar bir bo'g'inli va ko'p bo'g'inli bo'lishi mumkin. Fors tilida ham bo'g'in, o'zbek tilidagi kabi, unli bilan yordami bilan hosil bo'ladi. Har bo'g'inida bitta unli bo'lishi shart.

Bo'g'in unli bilan tugasa, ochiq bo'g'in; undosh bilan tugasa, yopiq bo'g'in deyiladi. Masalan:

Ochiq bo'g'in

La mo – biz

La se – uch

Yopiq bo'g'in (uzunligi) dar
dar
labat in'g'ot in'alx'ot

Yopiq bo'g'in

dar – eshik
roh – yo'l

uzunligi
uzunligi
Fors tilida uzun bo'g'in

Ikki va ko'p bo'g'inli so'zlarda bo'g'inlar turlicha bo'lishi mumkin.

Birinchi bo'g'in yopiq, ikkinchi bo'g'in ochiq:

tax-te – doska
pam-be – paxta

Ikkala bo'g'in ham ochiq:

xo-ne – uy
se-do – ovoz, tovush

Birinchi bo'g'in ochiq, ikkinchi bo'g'in yopiq:

me-dod – qalam
qa-lam – ruchka

Ikkala bo'g'in ham yopiq:

os-mon – osmon
bo'l-bo'l – bulbul

Ko'p bo'g'inli so'zlarda ham bo'g'in shu tarzda bo'ladi.

Bulardan tashqari, fors tilida bo'g'inlar uzun va qisqa bo'g'inga bo'linadi. Agar bo'g'in tarkibida cho'ziq unli bo'lsa, uzun bo'g'in, qisqa unli bo'lsa, qisqa bo'g'in deyiladi. Masalan: ob, dar – uzun bo'g'in; dar, lab – qisqa bo'g'indir.

she-kor (ov), en-son (inson) so'zlarida birinchi bo'g'in qisqa va ikkinchi bo'g'in uzundur.

pod-shoh (podshoh), of-tob (oftob) so'zlarida ikkala bo'g'in ham uzun, daf-tar, fo'r-sat (fursat, vaqt) so'zlarida ikkala bo'g'in ham qisqadir.

Fors tilida bo'g'inlarning ochiq yoki yopiq, uzun yoki qisqa bo'lishligi klassik poetik asarlarni o'rganishda, ularni vaznga solib o'qishda katta ahamiyat kasb etadi.

Fors tilida urg'uni to'g'ri ishlata bilish so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, to'g'ri o'qish va ularni to'g'ri tushunishga katta yordam beradi.

Fors tilida urg'u so'zning oddiy yoki murakkabligi, forsiy yoki xorijiyigidan qat'i nazar, asosan, so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Urg'u tushgan unli tovush so'zdagi boshqa unli tovushlarga nisbatan kuchliroq talaffuz etiladi. Masalan:

پسر *pesar* – o'g'il bola
 پنجره *panjare* – deraza
 دبیرستان *dabireston* – maktab
 تلویزیون *televizyun* – televizor

Hatto chet tillardan kirgan atoqli otlarda ham urg'u oxirgi bo'g'inga o'tadi. Masalan:

امریکا *emriko* – Amerika
 تالین *talın* – Tallin
 مسکو *mo'sko'u* – Moskva

So'zga biror qo'shimcha qo'shilsa, odatda urg'u ana shu qo'shimchaga ko'chadi. دانش *donesh* (bilim), دانشجو *doneshju* (talaba), كودك *kudak* (bola, go'dak), كودكستان *kudakeston* (bog'cha), كودكستانها *kudakestonho* (bog'chalar) kabi.

Eslatma. Quyidagi ikki bo'g'inli bog'lovchi va undalmalarda urg'u birinchi bo'g'inga tushadi.

بلكه <i>balke</i> – balki	مگر <i>magar</i> – magar, nahotki
ليكن <i>likan</i> – lekin	آيا <i>oyo</i> – mi
ولي <i>vale</i> – lekin	اگر <i>agar</i> – agar
بله <i>bale</i> – ha	خیلی <i>xeyli</i> – juda, ko'p
آری <i>ore</i> – ha	اما <i>ammo</i> – ammo

Bulardan tashqari yana bir necha qo'shimchalar va yuklamalar borki, ular so'z oxirida kelsalar ham, urg'u olmaydilar, ya'ni ularga urg'u tushmay, urg'u ulardan oldingi bo'g'inda bo'ladi. Bu hol grammatikaning morfolgiya qismi bilan bog'liq bo'lganligi uchun, darslikning morfologiya qismida ma'lum qoidalar bilan bog'langan holda izohlanadi.

1- **mashq.** Quyidagi soʻzlarni oʻqing. Ulardagi undosh tovushlarning talaffuzi va boʻgʻin ajralishiga ahamiyat bering.

درس <i>dars</i> – dars	سر <i>sar</i> – bosh
برف <i>barf</i> – qor	گوشت <i>gusht</i> – goʻsht
درخت <i>de-raxt</i> – daraxt	شمشیر <i>sham-shir</i> – qilich
در <i>dar</i> – eshik	شیراز <i>shi-roz</i> – Sheroz (shahar)
دفتر <i>daf-tar</i> – daftar	دژ <i>dej:</i> – qalʼa
کتاب <i>ke-tob</i> – kitob	استراتژی <i>es-te-ro-te-j:i</i> – strategiya
شمع <i>shamʼ</i> – sham	وزیر <i>va-zir</i> – vazir
طوفان <i>tu-fon</i> – boʻron	آتش <i>o-tash</i> – olov
پنجره <i>pan-ja-re</i> – deraza	امروز <i>em-ruz</i> – bugun
ارتش <i>ar-tesh</i> – armiya	یتیم <i>ya-tim</i> – yetim
استاد <i>oʻs-tod</i> – ustoz, domla	همسایه <i>ham-so-ye</i> – qoʻshni
باران <i>bo-ron</i> – yomgʻir	گوش <i>gush</i> – quloq

ALFAVIT

الفبای فارسی *alefbo-ye forsi*

Forslar VII asrdan boshlab to shu kunga qadar oʻz yozuvlari uchun arab alifboshini qoʻllab kelmoqdalar. Arab tili tovushlariga moslashgan va shu tilning tovush tizimini toʻla aks ettirgan arab alfaviti fors tovushlarini toʻla ifodalay olmadi. Bunga sabab, birinchidan, fors tili fonetik sistemasiga tamoman yot boʻlgan birnecha tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi boʻlsa, ikkinchidan, fors tilining fonetik xususiyatlarini ifoda etuvchi maxsus tovushlarning arab tili tovushlari tizimida boʻlmasligi va ularni yozuvda ifoda etuvchi harflarning arab alfavitida boʻlmasligidir.

Arab alfaviti 28 harfdan iborat boʻlib, forslar oʻz tovushlariga xos boʻlgan maxsus tovushlarni ifodalash uchun qoʻshimcha ravishda quyidagi 4 ta harfni kiritganlar:

گ - g, پ - p, چ - ch, ژ - j.

Shunday qilib, arab-fors alfaviti 32 ta harfga yetdi. Bu harflar asosan 16 belgidan iborat boʻlib, ulardan bir nechtasining ost yoki ustiga bir, ikki va uchtadan nuqta qoʻyib, yangi harflar yasashgan. Bu belgilar quyidagilar:

ا ب ج د ر س ص ط ع ف ک ل م و ی ه

Bulardan faqat oltitasi - ا ل م و ی ه - belgilari yangi harf yasasi uchun ishtirok etmaydi. Qolgan 10 ta belgi esa o'zining nuqtali nuqtasizligiga, nuqtalarning o'rni va miqdoriga ko'ra bir-birlaridan farq qiladilar. Masalan:

1. ب shaklining tagiga bir nuqta qo'ysak, ب b harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak, پ p harfi; ustiga ikki nuqta qo'ysak ت t harfi va ب shaklini cho'ziq emas, yarim doira shaklida yozib, ustiga bir nuqta qo'ysak, ن n harfi hosil bo'ladi.

2. ح shaklining o'zi h tovushini ifoda etadi. Ostiga bir nuqta qo'ysak, ح j harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak چ ch harfi; ustiga bir nuqta qo'ysak, خ x harfi hosil bo'ladi.

3. د shaklining o'zi d tovushini ifoda etadi. Ustiga bir nuqta qo'ysak ذ z harfi hosil bo'ladi.

4. ر shaklining o'zi r tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ز z harfi; ustiga uch nuqta qo'ysak ژ j: harfi hosil bo'ladi.

5. س shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga uch nuqta qo'ysak, ش sh harfi hosil bo'ladi.

6. ص shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ض z harfi hosil bo'ladi.

7. ط shaklining o'zi t tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ظ z harfi hosil bo'ladi.

8. ع shaklining o'zi ayn deb atalib, ustiga bir nuqta qo'ysak, غ g' harfi hosil bo'ladi.

9. ف shaklining ustiga bir nuqta qo'ysak, ف f harfi; bu shakl doirasini chuqurroq yozib, ustiga ikki nuqta qo'ysak, ق q harfi hosil bo'ladi.

10. ک shaklining o'zi k tovushini ifodalaydi. Ustiga bir chiziq qo'ysak, گ g harfi hosil bo'ladi.

Fors grafikasida nuqtalarning o'rni va miqdori katta ahamiyatga ega ekanligini e'tiborga olib, ularni diqqat bilan kuzatish va yozish kerak. Chunki, nuqtalarni noto'g'ri qo'yish so'zni tushunmaslikka olib keladi yoki ma'nosini butunlay o'zgartirib yuboradi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

ب پ ت ث ن ح ج چ خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط
ظ ع غ ف ق ک گ

Agar arab-fors alfavitiga nazar tashlasak, bir tovushni ifodalash uchun fors tilida 2-3-4 harf borligini ko'ramiz. Masalan:

z tovushini ifodalash uchun ظ ض ذ
 s tovushini ifodalash uchun ص س ث
 t tovushini ifodalash uchun ط ت
 h tovushini ifodalash uchun ح ه

تلفظى ۋە ئىشلىتىلىشى
 ئىنگىلىز تىلىدە ئوخشاش

Yuqoridagi har bir harf arab tilida bir-biridan keskin farq qiladigan tovushlarni ifoda etadi va ularning har birini o'ziga xos artikulyatsion xususiyatlari bor. Bu tovushlar fors tiliga arab so'zlari bilan birga kirib kelgan. Bu tovushlar fors tili fonetik sistemasida bo'lmagani tufayli ular o'zlarining artikulyatsion xususiyatlarini yo'qotib, fors tili fonetik sistemasiga bo'ysungandirlar. Buning natijasida fors tilida bir tovushni ifodalash uchun bir necha harf paydo bo'lgan. Fors tilida bu harflarni ifoda etgan tovushlar orasida hech qanday farq yo'q. Lekin fors tili lug'at tarkibiga kirgan arab so'zlarida arablar u yoki bu so'zni yozishda qaysi harfni qo'llagan bo'lsalar, forslar ham shu so'zni yozishda o'sha harfni ishlatadilar. Aks holda so'zning ma'nosi tushunarsiz bo'lib qoladi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

yo, (ho-ye havvaz) he, vov, mim, lom, alif

Fors alfavitidagi hamma harflar yozuvda bir-birlariga qo'shilish-qo'shilmashligi jihatidan ikki guruhga bo'linadilar.

1. O'zidan oldingi harfga qo'shilib, keyingisiga qo'shilmaydigan harflar.

2. O'zidan oldingi va o'zidan keyingi harflarga qo'shilib yoziladigan harflar.

Birinchi guruh harflari yettita bo'lib, fors grammatikasida ularni *حروف منفصلة* *ho'ruf-e mo'nfasele* (ayrilgan harflar) deyiladi. Ular quyidagilar:

vov, j, ze, re, zol, dol, alif

Bu yetti harfning har biri yozuvda 2 shaklda bo'ladi:

1) yolg'iz yoki o'z oldidagi harf bilan qo'shilmay kelgan shakli:

و ژ ز ر د ا

2) O'zidan oldingi harfga qo'shilib yoziladigan shakli:

ز ژ و ر ن د ا

Topshiriq. حروف منفصله ning yolg'iz va o'zidan oldingi harf bilan qo'shilib yoziladigan shakllarini daftaringizga ko'chirib oling.

Ikkinchi guruh harflari 25 ta bo'lib, fors grammatikasida حروف متصله ho'ruf-e mo'ttasele (qo'shilgan harflar) deb ataladi.

Ikkinchi guruh harflari o'z oldidagi hamda o'z ketidagi harflar bilan qo'shilib yoziladi. Shu sababdan, ikkinchi guruh harflari yozuvda alohida shaklda kelishidan tashqari yana uch shaklda keladilar. Bu harflarning alohida shakli hech qanday o'zgarishsiz, alfavitda qanday berilgan bo'lsa, shunday yoziladi. Masalan:

ب پ ت ث چ ج ح خ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ی

Birinchi shakl. Birinchi shaklda harf to'la yozilib, o'z oldidagi harf bilan qo'shish uchun harf oldiga bir ilmoq-chiziq chiqariladi. Masalan:

ب پ ت ث چ ج ح خ س ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ک گ ل م ن و ی

Topshiriq. Harflarning so'z oxirida o'z oldidagi harf bilan qo'shilib yozilish shaklini daftaringizga ko'chirib yozing.

Harflarning quyida ko'rsatiladigan ikkinchi va uchinchi shakllarini yaxshi o'zlashtirish uchun ularni ikki qismga bo'lish mumkin:

- 1) satr chizig'idan pastga tushmaydigan harflar;
- 2) satr chizig'idan pastga tushadigan harflar.

Chiziqdan pastga tushmaydigan harflar quyidagilar:

ا ب پ ت ث د ذ ط ظ ک گ ه

Chiziqdan pastga tushadigan harflar:

چ ج ح خ ز ژ س ش ص ض ع غ ف ق ل م ن و ی

Ikkinchi shakl. Harfning ikkinchi shaklini, ya'ni so'z boshida kelib, o'z ketidagi harf bilan qo'shiladigan shaklini yasash uchun:

1. ی *yo*, ن *n*, ث *s*, ت *t*, پ *p*, ب *b* harflari oldidagi tish (چ) qoldirib, qolgan qismi esa tushirib qoldiriladi. Harf nuqtalari esa shu tishning ost yo ustida qo'yiladi. Masalan:

ث - *t*, ن - *s*, ن - *n*, چ - *yo*, پ - *p*, ب - *b*

Ko'rinib turibdiki, bu olti harf bir-biridan faqat nuqtalarining o'rnini va miqdori bilan farq qiladi.

Eslatma. ع yo harfi aslida ikki nuqtali bo'lib, harfning yolg'iz shaklida tushib qoladi.

2. Chiziqdan pastga tushgan harflarning bu shaklida ularning chiziqdan pastga tushgan qismi olib tashlanib, o'z ketidagi harf bilan qo'shish uchun ilmoq-chiziq orttiriladi. Nuqtalar esa ularning ostiga yoki ustiga qo'yiladi:

م - m, ل - l, ق - q, ف - f, غ - g', ع - ayn, ض - z, ص - s, ش - sh, س - s,
خ - x, ه - h, چ - ch, ج - j

3. Qolgan harflar esa ketidagi harf bilan qo'shish uchun ularga ilmoq-chiziq qo'shiladi, xolos.

ط - t, ظ - z, ك - k, گ - g, ه - h

Uchinchi shakl. Harflarning uchinchi, ya'ni so'z o'rtasida o'z oldidagi va ketidagi harf bilan qo'shiladigan shaklini yasash uchun ikkinchi shakl harflariga o'z oldidagi harfga qo'shish uchun bir ilmoq-chiziq qo'shiladi, xolos.

Shunday qilib, so'z o'rtasida harfni ikki tomondan qo'shish uchun oldi va ketiga ilmoq-chiziq qo'shib yoziladi. Masalan:

ب - b, پ - p, ت - t, ث - s, ج - j, چ - ch, د - h, خ - x, س - s, ش - sh,

ص - s, ض - z, ط - t, ظ - z, ع - ayn, غ - g', ف - f, ق - q, ك - k, گ - g,

ل - l, م - m, ن - n, ه - h, ي - yo

Yuqorida ko'rsatilgan har uch shakldagi harflarning ko'inishi birmuncha o'zgargan bo'lsa ham, o'zlarining asosiy belgilarini saqlab qoladilar.

1- topshiriq. Quyidagi harf shakllarni bir necha marta ko'chirib yozing.

م	م	م	م	ع	ع	ع	ع
ه	ه	ه	ه	ح	ح	ح	ح
ی	ی	ی	ی	ص	ص	ص	ص

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 1-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Arab-fors alfaviti

Harfning nomi	Harf ifoda etgan tovushlar	Harflarning yozilishi			
		Soʻz oxirida	Soʻz oʻrtasida	Soʻz boshida	Alohida holda
alif	o, a, e, oʻ	ا	-	-	آ
be	b	ب	ب	ب	ب
pe	p	پ	پ	پ	پ
te	t	ت	ت	ت	ت
se	s	ث	ث	ث	ث
jim	j	ج	ج	ج	ج
chim	ch	چ	چ	چ	چ
he (hoye hoʻtti)	h	ح	ح	ح	ح
xe	x	خ	خ	خ	خ
dol	d	د	-	-	د
zol	z	ذ	-	-	ذ
re	r	ر	-	-	ر
ze	z	ز	-	-	ز
j:e	j:	ژ	-	-	ژ
sin	s	س	س	س	س
shin	sh	ش	ش	ش	ش
sod	s	ص	ص	ص	ص
zod	z	ض	ض	ض	ض
to	t	ط	ط	ط	ط
zo	z	ظ	ظ	ظ	ظ
ayn	(ʻ)	ع	ع	ع	ع

g'ayn	g'	غ	غ	غ	غ
fe	f	ف	ف	ف	ف
qof	q	ق	ق	ق	ق
kof	k	ك	ك	ك	ك
gof	g	گ	گ	گ	گ
lom	l	ل	ل	ل	ل
mim	m	م	م	م	م
nun	n	ن	ن	ن	ن
vov	v, u, o'u	و	-	-	و
he (hoye havvaz)	h	ه	ه	ه	ه
yo	y, i, ey	ی	=	ی	ی

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarni ko'chirib yozing va harflarning yozilishini aniqlang.

بار *bor* – yuk, باز *boz* – lochin, تار *tor* – tor, باغ *bog'* – bog', تیر *tir* – tir, kamon, باد *bod* – shamol, دارو *doru* – dori, مال *mol* – mol, مور *mur* – chumoli, جیب *jib* – cho'ntak, چوب *chub* – cho'p, yog'och, خام *xom* – xom, جام *jom* – jom, ماه *moh* – oy, میخ *mix* – mix, میز *miz* – stol, سود *sud* – foyda, خون *xun* – qon, سیخ *six* – six, نام *nom* – nom, سیر *sir* – to'q, دام *dom* – tuzoq, دود *dud* – tutun, سیم *sim* – sim, سیب *sib* – olma, پیر *pir* – qari, رو *ru* – yuz, گوش *gush* – quloq, تاج *toj* – toj, شاه *shoh* – shoh, نور *nur* – nur, نیم *nim* – yarim, شور *shur* – sho'r, راه *roh* – yo'l, رود *rud* – daryo, روز *ruz* – kun, ریش *rish* – soqol, زاغ *zog'* – qarg'a, فیل *fil* – fil, کوه *kuh* – tog', کیف *kif* – portfel, غاز *g'oz* – g'oz, طوطی *tuti* – to'ti, سال *sol* – yil, خاک *xok* – tuproq, خوب *xub* – yaxshi, دیگ *dig* – qozon, دیو *div* – dev, شام *shom* – shom, kechqurun, شیر *shir* – sut, دوش *dush* – elka, هوش *hush* – hush, aql, مار *mor* – ilon, چای *choy* – choy, پول *pul* – pul, یار *yor* – yor, do'st, پاک *pok* – toza, ozoda, زود *zud* – tez, تیغ *tig'* – xanjar, تیغ *tig'*, چاق *choq* – semiz, پا *po* – oyoq, دور *dur* – uzoq, olis, غار *g'or* – g'or.

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 2-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

UNLI TOVUSHLARNING YOZUVDA IFODALANISHI

Qisqa unllarning yozuvda ifodalanishi

(Diakritik belgilar)

Fors tilida qisqa unllar harflarning osti va ustiga qo'yiladigan *harakat* deb ataluvchi diakritik belgilar orqali ifoda etiladi. Harakat qaysi harfning ustiga yoki ostiga qo'yilsa, avval harakat qo'yilgan undosh o'qilib, so'ngra harakat bildirgan tovush talaffuz etiladi.

1. Harf ustiga kichik chiziqcha qo'yish orqali *a* unli tovushi ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni زبر *zabar* (ustida, tepasida degan ma'noni bildiradi) deb ataladi. Masalan:

مَن *man* – men
دَر *dar* – eshik
شَب *shab* – kechasi
قَلَم *qalam* – ruchka
مَادَر *modar* – ona
تَابَر *tabar* – bolta
وَزِير *vazir* – vazir
مَلَخ *malax* – chigirtka

2. Harf ostiga kichik chiziqcha qo'yilsa *e* unli tovushi ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni زیر *zir* (ostida, tagida degan ma'noni bildiradi) deb ataladi. Masalan:

دِل *del* – yurak
شِش *shesh* – olti
کِتَاب *ketob* – kitob
لِیاس *lebos* – kiyim
زِمِستَان *zemeston* – qish
شِکَم *shekam* – qorin

3. Harf ustiga kichik vergul shaklidagi belgi qo'yilib, *o'* unli tovushni ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni پیش *pish* (old, oldida degan ma'noni bildiradi) deyiladi. Masalan:

هَنْر *ho'nar* – hunar
شَو'تو'ر *sho'to'r* – tuya
نَاخَن *noxo'n* – tirnoq

مُرغ mo'rg' – tovuq	هيزم hizo'm – o'tin	زغال zo'g'ol – ko'mir
---------------------	---------------------	-----------------------

Agar qisqa unilardan biri so'z boshida kelsa, so'z boshida bir alif harfi orttirilib, zarur bo'lgan diakritik belgi shu alifning osti yoki ustiga qo'yiladi. Bunda alif butunlay talaffuz etilmay, faqat vositachi vazifasini bajaradi. Masalan:

اگر agar – agar	ردك o'rdak – o'rdak	الاع o'log' – eshak
ابر abr – bulut	اسم esm – ism	اطاق o'toq – uy, xona
	اداره edore – idora	اطراف atrof – atrof

Fors tili leksikasiga kirgan ayn bilan boshlanuvchi arab so'zlarida diakritik belgilar ayn harfining osti yoki ustiga qo'yilgan. Bunda ayn talaffuz etilmay, alif kabi yordamchi vazifani bajaradi. Masalan:

عقل 'aql – aql	علم 'elm – ilm	عمر 'o'mr – umr
عراق 'eroq – Iroq	عمو amu – amaki	عذر o'zr – uzr
	عثمان o'smon – Usmon	

4. Undosh tovushdan so'ng unli bo'lmasa, ya'ni bo'g'in yopiq bo'lsa, bo'g'in oxiridagi undosh harf ustiga kichik dumaloq $\dot{\text{u}}$ belgisi qo'yiladi. Bu belgini fors grammatikasida سکون so'kun (to'xtash, tinchlik ma'nolarini bildiradi) deyiladi. Masalan:

بُلْبُل bo'lbo'l – bulbul, فَرْزَنْد farzand – farzand so'zlarida so'kun birinchi so'zning ل l harfi ustida, ikkinchi so'zda esa ر r harfining ustida kelib, ulardan so'ng unli tovush yo'qligiga va bo'g'in yopiq ekanligiga ishora qiladi.

Qisqa unilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Belgilar		Nomlari
	Soʻz boshida	Soʻz oʻrtasida	
a	ع	ا	zabar
e	ع	ا	zir
oʻ	ع	ا	pish

Topshiriq. Quyidagi soʻzlarni ovoz chiqarib oʻqing, daftaringizga koʻchirib yozing va ulardagi diakritik belgilarni aniqlang.

پُل – koʻprik, طرف – taraf, tomon, صيدا – sado, ovoz, مِهْن – vatan, دختر – qiz, qiz bola, عطر – atr, مقصد – maqsad, عميق – chuqur, قاشق – qoshiq, انگور – uzum, سبک – yengil, oson, امید – umid, دنیا – dunyo, جهان – jahon, بزرگ – katta, پندیر – pishloq, عرب – arab, نمک – tuz, زین – til, ثمر – meva, ابریشم – ipak, تجارت – savdo-sotiq, چراغ – chiroq, til, فردا – erta, ertaga, امروز – bugun, انقلاب – inqilob, دندان – tish, رفیق – oʻrtoq, doʻst, بلند – baland, عشق – ishq, مهمان – mehmon, استراحت – dam, چشم – koʻz, عظیم – katta, ulugʻ, اندک – kam, صحبت – suhbat, فقط – faqat, شمع – sham, ظالم – zolim, ظفر – gʻalaba, غم – gʻam, گرگ – boʻri, روباه – tulki, قلم – ruchka, عدد – son, miqdor, شمشیر – qilich, خبر – xabar, تعلیم – taʼlim, ساختمان – tuzum, qurilish, تابستان – yoz.

Choʻziq unilarning yozuvda ifoda etilishi

Fors tilida choʻziq unilar, yaʼni **o, u, i** soʻzda **ا** – alif, **و** – vov, **ی** – yo harflari bilan ifoda etiladi. Masalan: رو – yuz, نان – non, ماهی – baliq, چومول – chumoli, ميز – stol.

Agar choʻziq unilar soʻz boshida kelsa, yozuvda choʻziq unli oldidan bir **ا** – alif orttirilib yoziladi. Shunday qilib, soʻz boshida **o** – tovushi uchun ikkita alif, **u** – tovushi uchun **او** va **i** – tovushi uchun **ای** birikmalari yoziladi. Bu birikmalardan faqat ikki alifdan biri ikkinchisining ustiga yotqizilib **ا** shaklida yoziladi. Bu shaklni fors grammatikasida *madd* yoki *madda* (choʻzilgan degan maʼnoni bildiradi) deyiladi. Masalan:

آب *ob* – suv

آفتاب *oftob* – oftob

آتش *otash* – otash, olov

آلمان *olmon* – Germaniya

آزاد *ozod* – ozod

آلوه *olu* – olhoʻri

و va ای birikmalari soʻz boshida oʻzgarishsiz qoladi. Masalan:

او – u (kishilik olmoshi)

اوت – avgust

ایران – Eron

اینجا – bu yer, bu yerda

Agar و – vov yoki ی – yo harflari soʻz boshida kelsa, v va y undosh tovushlarini ifodalaydi. Masalan:

وطن *vatan* – vatan

وزیر *vazir* – vazir

ورزش *varzesh* – sport

یار *yor* – yor, doʻst

یتیم *yatim* – yetim

یخ *yax* – yax

Choʻziq unilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Yozilishi	
	Soʻz boshida	Soʻz oʻrtasi va oxirida
O	ا	ا (yoki ۱)
I	ای	ی (yoki ۲)
U	او	و (yoki ۳)

Arab tilidan kirgan soʻzlarning boshida *ayn* va *alif* harflari birga kelsa, *ayn* talaffuz etilmay, *alif* choʻziq unli o tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

عادل *'odel* – odil

عاشق *'osheq* – oshiq

عالم *'olem* – olim

عادت *'odat* – odat

عقل *'oqel* – aqlli

عالی *'oli* – oliy

1- topshiriq. Quyidagi soʻzlarni ovoz chiqarib oʻqing, koʻchirib yozing va choʻziq unilarning yozilishini aniqlang.

انار – anor

کبوتر – kabutar

ارد – un

آینده – kelajak

قوچ – qurbaqa

ورق – varaq

آسمان – osmon

بینی – burun

طوطی – toʻti

آرام – tinchlik

قانون – qonun

عالم – olam

دنيا – dunyo

ابرو – qosh

آشپز – oshpaz

وکیل – vakil

آلویالو – olcha

حقوق – huquq

یازده – o'n bir

واردات – import

صابون – sovun

آرزو – orzu

روزنامه – gazeta

سیب – olma

عاجز – ojiz

کوزه – ko'za

ایمان – imon, ishonch

صندلی – stul

جهان – jahon

آسان – oson

فراوان – farovon

شیراز – Shiroz (shahar)

طوفان – bo'ron

دانشیار – o'qituvchi

ترسو – qo'rqqoq

بخارا – Buxoro (shahar)

بخاری – pechka

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga qisqa unli larni bildiruvchi belgilarni qo'ying va daftaringizga ko'chirib yozing.

دست – qo'l

اداره – idora

فرزند – farzand

انقلاب – inqilob

ارتش – armiya

مقصد – maqsad

پدر – ota

درس – dars

اسم – ism

اردک – o'rdak

ضيافت – ziyofat

بلبل – bulbul

زبان – til

پنجره – deraza

شش – olti

پسر – o'g'il

شتر – tuya

دفتر – daftar

سفر – safar

دانشیار – o'qituvchi

مردم – xalq, omma

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarni o'qing va daftaringizga ko'chirib yozing va cho'ziq unli larning yozilishiga ahamiyat bering.

عاقل – oqil

عاجز – ojiz

عاقبت – oqibat

عامه – omma

4- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 3 tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

AYRIM HARFLAR VA HARF BIRIKMALARINIG YOZILIH VA TALAFFUZI

1. **vov** harfi so'z yo bo'g'in boshida yoki unli dan so'ng kelsa v undosh tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

وزیر – vazir

وطن – vatan

دیوار – devor

جواب – javob

Ba'zan so'z oxirida undoshdan so'ng kelib, v kabi talaffuz etilishi ham mumkin. Masalan:

سرو *sarv* – sarv (daraxti)

عضو *'ozv* – a'zo

2. Ba'zi so'zlarda so'z o'rtasi yo oxirida kelib, diftong o'u kabi talaffuz etiladi:

روشن *ro'ushan* – ravshan, yorug'

جو *jo'u* – arpa

توبت *no'ubat* – navbat

نو *no'u* – yangi

روغن *ro'ug'an* – yog'

دولت *do'ulat* – davlat

3. Ba'zi so'zlarda qisqa unli o' tovushini ifoda etadi. Masalan:

تو *to'* – sen (kishilik olmoshi)

خورک *xo'rak* – taom, ovqat

خورشيد *xo'rshid* – quyosh

خوردن *xo'rdan* – yemoq

دو *do'* – ikki

دوم *do'vvo'm* – ikkinchi

4. Ba'zi so'zlarda x harfi bilan o'rtasida kelsa, vov butunlay talaffuz etilmaydi. Masalan:

خواهر *xohar* – opa-singil

خواجه *xoje* – hoji

خواهش *xohesh* – istak, xohish

خوارزم *xorazm* – Xorazm

خوان *xon* – dasturxon

خوربار *xorbor* – oziq-ovqat

خواب *xob* – uyqu

خواستن *xostan* – xohlamoq

استخوان *o'stexon* – suyak

خواندن *xondan* – o'qimoq

خوار *xor* – xor bo'lsin

خواستن *xobidan* – uxlamog'

5. Boshqa barcha hollarda, ya'ni alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli u tovushini ifodalaydi. Masalan:

او *u* – u (kishilik olmoshi)

کادو *kadu* – oshqovoq

موش *mush* – sichqon

گردو *gerdu* – yong'oq

طوفان *tufon* – bo'ron

آموزگار *omuzgor* – o'qituvchi

زону *zonu* – tizza

ديروز *diruz* – kecha

ی yo harfi

Yolg'iz holda va so'z oxirida kelganda nuqtasiz, so'z boshida nuqta bilan yoziladi.

ی yo harfining talaffuzi

1. ی harfi so'z yo bog'in boshida yoki unli dan so'ng kelganda y tovushini ifoda etadi. Masalan:

یک <i>yek</i> – bir	پایتخت <i>poytaxt</i> – poytaxt
بخ <i>yax</i> – yax, muz	همسایه <i>hamsoye</i> – qo'shni
بیلاق <i>yeyloq</i> – yayloq	نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish, ko'rik
چای <i>choy</i> – choy	سیاه <i>siyoh</i> – qora

2. Ba'zi so'zlarda diftong *ey* ni ifodalaydi. Masalan:

ایوان <i>eyvon</i> – ayvon	بیت <i>beyt</i> – bayt
میل <i>meyl</i> – mayl	میدان <i>meydon</i> – maydon
عیب <i>'eyb</i> – ayb	قیچی <i>qeychi</i> – qaychi
میمون <i>meymun</i> – maymun	نی <i>ney</i> – nay

3. B'azi arab so'zlarining oxirida kelib, o cho'ziq unlisi kabi talaffuz etiladi. Masalan:

حتى <i>hatto</i> – hatto	عیسی <i>iso</i> – Iso (ism)
موسی <i>muso</i> – Muso (ism)	مستثنی <i>mo'stasno</i> – mustasno
یاحی <i>yahyo</i> – Yahyo (ism)	سکنی <i>so'kno</i> – yashash
مرتضی <i>mo'rtazo</i> – Murtazo (ism)	کبری <i>ko'bro</i> – eng katta

Bu *y* o ni arab grammatikasida *alif maqsura* (qisqartirilgan alif) deyiladi.

4. Qolgan hollarning barchasida, masalan, alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli *i* tovu-shini ifoda etadi. Masalan:

این <i>in</i> – bu	صندلی <i>sandali</i> – stul
قالی <i>qoli</i> – gilam	میز <i>miz</i> – stol
ایرانی <i>ironi</i> – eronlik	بینی <i>bini</i> – burun
دیروز <i>diruz</i> – kecha	سفید <i>sefid</i> – oq

5. So'zda *y* – *yo* harfi oldidan *z* – *zir* belgisi va ketidan *l* – alif harfi kelgan bo'lsa, *z* – *zir* *y* – *yo* tovushi ta'sirida *i* tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

میان <i>miyon</i> – o'rta	زیاد <i>ziyod</i> – ko'p, mo'l
سیاه <i>siyoh</i> – qora	احتیاج <i>ehtiyoj</i> – ehtiyoj
ادبیات <i>adabiyot</i> – adabiyot	سیاست <i>siyosat</i> – siyosat

• ho-ye havvaz harfi

Soʻz boshida kelganda **h** shaklida, soʻz oʻrtasida **h** shaklida, soʻz oxirida **h** shakllarida yoziladi. Masalan:

هزار *hezor* – ming

بهار *bahor* – bahor

خانه *xone* – uy

• ho-ye havvaz ning talaffuz etilishi

1. Soʻz oxirida undoshdan soʻng doim qisqa unli *e* kabi talaffuz etiladi. Masalan:

نامه *nome* – xat

اداره *edore* – idora

دوشیزه *dushize* – qiz bola

شیشه *shishe* – shisha

لاله *lole* – lola

همیشه *hamishe* – hamisha

2. Bir boʻgʻinli baʼzi soʻzlarda ham *e* tovushini ifoda etadi. Masalan:

که *ke* – kim,

چه *che* – nima,

سه *se* – uch.

3. Qolgan hamma hollarda *h* tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

ده *deh* – qishloq

هلو *hoʻlu* – shaftoli

تهران *tehran* – Tehron (shahar)

مهمان *mehmon* – mehmon

ماه *moh* – oy

ورزشگاه *varzeshgoh* – stadion

مهندس *moʻhandes* – muhandis

میهن *mihan* – vatan

Agar **h** belgisi *e* tovushini ifoda etsa, fors tili grammatikasida *ho-ye gʻeyr-e malfuz* (talaffuz etilmaydigan *h*), *h* tovushini bildirsa, *ho-ye malfuz* (talaffuz etiladigan *h*), deyiladi.

ل lom bilan ا alif harflarining birikmasi (لا)

Fors tilida *alif* bilan *lom* qoʻshilganda quyidagi shaklda yoziladi: لا *lo*. Masalan:

لاله *lole* – lola

لانه *lone* – in

لازم *lozem* – kerak, lozim

اصلاح *estoh* – isloh

استقلال *esteqlol* – mustaqillik

ملاقات *moʻloqot* – uchrashuv

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: کا ko va گا go. Masalan:

کار kor – ish

امریکا omriko – Amerika

استحکام estehkom – istehkom

گاو gov – sigir

سیگار sigor – papiros

آموزگار omuzgor – o‘qituvchi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: کل kl va گل gl. Masalan:

کلاغ kalog‘ – qarg‘a

کلمه kaleme – so‘z

کلید kelid – kalit

مشکل mo‘shkel – qiyin

گل go‘l – gul

گلیم galim – sholcha

گلو galu – tomoq

جنگل jangal – o‘rmon

1- topshiriq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing, yozilishini o‘rganing va ularni daftaringizga ko‘chirib yozing.

گلستان – Guliston

کیف – portfel

شکایت – shikoyat

ملاقات – uchrashuv

شام – kechki ovqat

بالا – tepa, ust

لک لک – laylak

أوبالو – olcha

شکل – shakl

انگور – uzum

كاخ – saroy

انكار – inkor

طلا – tilla, oltin

كلمه – kalima, so‘z

گلاب – gulob

سلام – salom

كاتب – kotib

شكار – ov

شش – olti

گوشت – go‘sh

مکتوب – xat

دیگ – qozon

كلم – karam

گلشن – gulshan

جلال – Jalol (ism)

كلاه – bosh kiyim

شرط – shart

كوه – tog‘

انقلاب – inqilob

كلاس – sinf

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 4 - tamrinni ko‘chirib yozing va chiroyli yozishga o‘rganing.

ARAB SATR USTI BELGILARI

Fors tiliga arab harflari bilan bir qatorda arab satr usti belgilari ham kirib keldi.

Bu belgilar quyidagilar:

1. تشديد *tashdid* (kuchaytirish degan ma'noni bildiradi) yozuvda **ـ** belgisi bilan ifoda etilib, harfni takrorlab (ikkilab o'qish) kerakligiga ishora qiladi. Bunda avval tashdid ostidagi harfni takrorlab, so'ng tashdid ustidagi harakatni talaffuz etish kerak. Misollar:

اول <i>avval</i> – birinchi	تمن <i>tamado</i> 'n – madaniyat
مجلة <i>majalle</i> – jurnal	وضعية <i>vaz</i> 'iyyat – vaziyat
نقاش <i>naqqosh</i> – rassom	عطار <i>attor</i> – attor
شك <i>shakk</i> – shak, shubha	تبسم <i>tabasso</i> 'm – tabassum

2. همزة *hamza* yozuvda ء belgisi bilan ifoda etiladi. Transkripsiyada *hamza* ْ belgisi bilan ishora etiladi. *Hamza* asosan fors tiliga arab tilidan kirgan so'zlarda va qisman forsha so'zlarda uchraydi. Arab tilida *hamza* portlovchi, bo'g'iz, jarangsiz undosh bo'lib, fors tilida esa butunlay o'z artikulyatsion xususiyatlarini yo'qotgan. Arab tilidan kirgan so'zlarda *hamza* belgisi so'z o'rtasida kelganda, odatda ا *alif*, و *vov*, ي *yo* harflari ustiga qo'yiladi. Bu harflar *hamza* ostida hech qanday talaffuz qilinmay, faqat vositachi vazifani bajaradilar. Bulardan ي *yo* harfi so'z o'rtasida kelganda, ي *yo* ning ikki tomondagi harf bilan qo'shiladigan shakli nuqtasiz holda yoziladi:

Vositachi harflar	Hamza belgisining qo'yilishi
ا	ا
و	و
ي	ي

Vositachi harflar quyidagi qoida asosida ishlatiladi:

1) So'zda *hamza* oldida kelgan harf yoki *hamza* ustidagi tovush a, yoki zabarli bo'lsa, vositachi harf shaklida ا *alif* yozilib, *hamza* alifning ustiga qo'yiladi. Masalan:

تأكيد *ta'kid* – ta'kidlash

تأسيس *ta'sis* – ta'sis, ta'sislash

جرات *jur'at* – jur'at etish

2) Soʻzda hamza oldida kelgan harf yoki hamzaning ostidagi tovush *e*, yaʼni *zirli* boʻlsa, vositachi harf shaklida *ى* yo yozilib, hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

هَيْت *heyʼat* – hayʼat
 مَسْأَلَة *masoʻel* – masalalar
 رَأْس *raʼis* – rais, boshliq

3) Soʻzda hamza oldida kelgan harfning yoki hamzaning harakati *pish* boʻlsa, vositachi harf shaklida *و* vov yozilib, hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

مُؤْمِن *moʻmen* – imonli, musulmon
 مُؤَلِّف *moʻallef* – muallif, tuzuvchi
 مَسْئُول *masʼul* – masʼul

Shunday qilib, hamza ostidagi vositachi harflarning qoʻyilishi harakat bildirgan belgilarga (tovushlarga) bogʻliqdir.

Vositachi belgilarning yozilishi

Diakritik belgilar (Harakatlar)	Vositachi harflar
- <i>zabar</i> dan soʻng	ى
- <i>zir</i> dan soʻng	ي
- <i>pish</i> dan soʻng	و

Agar hamza soʻz oxirida kelsa, hech qanday vositachi belgisiz yoziladi. Masalan:

امضاء *emzoʻ* ابتداء *ebtedoʻ*
 املاء *emloʻ* جزء *joʻzʻ*

Fors yozuvida hamza belgisi soʻz oxirida kelganda odatda tushib, qoladi. Masalan:

امضا *emzo* ابتدا *ebtedo*
 املا *emlo* جز *joʻz*

Baʼzan bir boʻgʻinli yoki ikki boʻgʻinli hamzali soʻzlarda hamza belgisi yozuvda tushib qolib, vositachi belgi mustaqil harf sifatida oʻqilishi mumkin. Masalan:

رأس *raʼs* yoki روس *ros* - bosh
 رأى *raʼy* yoki رای *roy* – fikr, ovoz (saylovda)

شان *sha'n* yoki shon – sha'n, shavkat
 تاريخ *ta'rix* doim torix – tarix (vaqt) deb o'qiladi.

Ayrim so'zlarda agar hamza undoshdan so'ng kelgan bo'lsa, uning ketidan qanday unli kelishidan qat'i nazar, hamza *ى* yo belgisi ustiga qo'yiladi. Masalan:

مسئله *mas'ale* – masala
 مسئول *mas'ul* – mas'ul

Ba'zi so'zlarda vositachi harflarning yozilishi qoidadan mustasno bo'lishi ham mumkin. Masalan:

رئيس *ra'is* – rais
 قرانت *qaro'at* – o'qish, qiroat

Hamzaning xususiyatlari quyidagicha:

1) Agar hamza oldidagi bo'g'in ochiq bo'lsa, hamza o'z oldidagi unli tovushga ta'sir qilib, uni cho'zibroq talaffuz etishga va tovushni biroz to'xtatish kerakligiga ishora qiladi.

Hamzaning bu ta'siri aytarli kuchli emas, shuning uchun so'zni tez talaffuz qilganda, ba'zan butunlay sezilmaydi. Masalan:

تاكيد *ta'kid* talaffuzda taakid
 تاسيس *ta'sis* talaffuzda taasis
 مؤمن *mo'men* talaffuzda mo'o'men

2) Ikki unli orasida hamza hech qanday talaffuz qilinmaydi. Masalan:

رئيس *ra'is* talaffuzda rais
 مؤلف *mo'allef* talaffuzda mo'allef
 مؤسسه *mo'assase* talaffuzda mo'assase

3) Agar hamza oldidagi tovush undosh bo'lsa, hamza bo'g'in ajratuvchi vazifani bajaradi. Bunda bo'g'in orasida kichik pauza hosil bo'ladi. Masalan:

مسئول *mas'ul* talaffuzda mas/ul
 جرات *jo'r'at* talaffuzda jo'r/at
 مسئله *mas'ale* talaffuzda mas/ale

4) Agar hamzadan keyin kelgan tovush undosh bo'lib, hamza so'kinli bo'lsa, ya'ni hamzadan keyin unli kelmasa, hamza jarangli bo'g'iz tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

رأس *ra's* – bosh

Hamza qo'yilgan bu so'zni tez talaffuz qilganda, hamza o'rniga uning oldidagi tovush biroz cho'zibroq talaffuz qilinadi.

5) So'z oxirida hamza butunlay talaffuz qilinmaydi. Masalan:

امضاء *emzo*

ابتداء *ebtedo*

انشاء *ensho*

6) Ba'zan hamza so'z oxirida ma'noni farqlash vazifasini bajaradi. Masalan:

جزء *jo'z* – qism, bo'lak

جزء *jo'z* – boshqa

Hamza faqat arab so'zlarida emas, balki ba'zi fors so'zlarida ham ishlatiladi.

Fors so'zlarida hamza quyidagi xususiyatlarga egadir:

1) Cho'ziq *i* tovushini cho'ziq *o* yoki *u* tovushlaridan ajratish uchun ishlatiladi. Bu holatda ikki unli tovushni bir-biridan ajratib o'rtada kichik pauza qilishga ishora qiladi.

Yozuvda hamza belgisi *i* harfi oldidan bir tish orttirilib, uning ustiga qo'yiladi. Odatda fors so'zlarida ishlatiladigan hamza belgisi transkripsiyada ifoda etilmaydi. Masalan:

پائين *po-in* – ost, quyi

پائيز *po-iz* – kuz

2) Aniqlanmish *-e* (ho-ye g'eyre malfuz) bilan tugagan bo'lsa, izofa hamza orqali ifoda etiladi. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska

خانه ما *xone-ye mo* – bizning uy

3) Negizi *o* yoki *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan fe'lga cho'ziq *i* unlisi bilan boshlanuvchi shaxs-son qo'shimchasi qo'shilganda, ikki unli orasiga hamza belgisi qo'yiladi. Masalan:

مى ئىم *mio-im* – kelamiz
مى ئى *mio-i* – kelasan

مى ئىد *mio-id* – kelasiz
بفرما ئىد *befarmo-id* – buyuring

4) Cho'ziq unli tovushi bilan tugagan so'zga bir *ى* – *i* harfi qo'shilgan vaqtda, *ى* – *i* harfi oldidan hamza belgisi qo'yib yoziladi. Masalan:

نوا *nava* – kuy, *navo*

نوائى *navoi* – Navoiy

بخارا *bo'xoro* – Buxoro

بخارائى *bo'xoroi* – buxorolik

صدا *sedo* – ovoz

صدائى *sedoi* – Sadoiy

Hozirgi zamon fors tilida oxirgi yillarda arabcha hamza belgisini ayrim hollarda *ى* *yo* belgisi bilan almashtirish ya'ni hamza o'rniga *ى* *yo* yozish jarayoni ketmoqda. Masalan:

پائىن *poin*

پائىن *poyn*

نوائى *navoi*

نوائى *navoyi*

بفرمائىد *befarmo-id*

بفرمائىد *befarmo-yid*

تخته سياه *taxte-ye siyoh*

تخته سياه *taxte-ye siyoh* va *hokazo*.

Biz ham darslikda shu qonunga amal qilamiz.

Tanvin belgisi

تتوين *tanvin* belgisi faqat arab tilidan kirgan so'zlardagina uchraydi. Tanvin yozuvda *ـ* belgisi bilan ifoda etiladi va so'z oxirida vositachi *ا* *alif* harfining ustiga qo'yiladi *ا*. Tanvin belgisi *an* tovush birikmasini bildiradi. Tanvinli so'zlar fors tilida ravish vazifasida keladi. Masalan:

مثلاً *masalan* – masalan

فوراً *fo'uran* – tezlik bilan, tezda

خصوصاً *xo'susan* – xususan

قبلاً *qablan* – ilgari

أولاً *avvalan* – avvalan, birinchi galda

قصداً *qasdan* – qasdan, ataylab

Tanvinli arab so'zlari o'zbek tili lug'at tarkibida ham ko'p uchraydi. Masalan: shaklan, mazmunan, masalan kabi.

وصله *vasla* (qo'shish degan ma'noni bildiradi) ~ belgisi bilan ifoda etilib, arab tilidan kirgan aniqlik artikli ال birikmasining birinchi harfi ا *alif* ustiga qo'yiladi آل.

Fors tilida *vasla* murakkab so'zga aylangan ba'zi arab izofiy birikmalarida yoki aniq otlarda uchraydi. Masalan:

المغرب *al-mag'reb* – g'arb
 دار الفنون *dar-o'l-fonun* – universitet

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR

Arab alfavitidagi harflar حروف قمری *ho'ruf-e qamari* (oy harflari) va حروف شمسی *ho'ruf-e shamsi* (quyosh harflari) deb ataluvchi ikki guruhga bo'linadilar.

Quyidagi 14 harf حروف شمسی *ho'ruf-e shamsi* deyiladi:

ت ث د ذ ز ر ش س ص ظ ط ل ن

Qolgan harflar esa حروف قمری *ho'ruf-e qamari* deb ataladi.

Agar ال aniqlik artiklidan keyin kelgan so'zning birinchi harfi حروف شمسی guruhidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artiklidagi ل *lom* talaffuz etilmay, undan keyin kelgan harf tashdid bilan (ikkilanib) o'qiladi. Masalan:

السلام *as-salom* – assalom
 نصر الدين *nasr-ad-din* – Nasriddin
 لغات الترك *lo'g'ot-at-turk* – turkcha lug'at

Agar ال aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z حروف قمری *ho'ruf-e qamari* guruhidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artikli o'z oldiga qo'shilib kelgan so'zning tugallangan tovushiga qarab o'l yoki al tovush birikmalari tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

الخوارزمي *al-xorazmi* – Xorazmiy
 البيروني *al-biruni* – Beruniy
 بين المللي *beyn-o'l-melali* – xalqaro

طويل المدة *tavil-o'l-mo'ddat* – uzoq muddatli
متسوى الحقوق *mo'tasavi-o'l-ho'quq* – teng huquqli

Yozuvda ko'pincha *vasla* belgisi tushib qoladi va alifning o'zi yozilib, *vasla* borligi nazarda tutiladi. Masalan:

السلام *as-salom*
ابن البيروني *al-biruni*
دار الفنون *dar-o'l-fo'nun* va hokazolar.

1- topshiriq. Quyidagi vaslali so'zlarni o'qing, ko'chirib yozing va ularni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing.

رشيد الدين – Rashiddin

عبدالله – Abdulla

فارغ التحصيل – o'qishni tugatgan, oily ma'lumotli

قليل المدة – qisqa muddatli

خير الدين – Xayriddin

ضرب المثل – maqol, hikmatli so'zlar

فخر الدين – Faxriddin

دار الحكومة – hukumat uyi

مظفر الدين – Muzaffariddin

ميزان الحرارة – termometr

مجالس النفايس – Majolis-un-nafois (asar nomi)

حتى الامكان – imkon boricha

ميزان الاوزان – vaznlar o'lchovi

لسان الطير – Lison-ut-tayr (asar nomi)

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 5 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

FORS YOZUVINING AYRIM XUSUSIYATLARI

1. Agar o'zbek yozuvida xatlar chapdan o'nga qarab yozilsa, fors yozuvida esa xat o'ngdan chapga qarab yoziladi va shu tartibda o'qiladi.

2. Fors yozuv sistemasida shu vaqtga qadar tinish belgilarini ishlatish haqida biror qoida ishlab chiqilmagan. Oxirgi yillarda fors tiliga ba'zi bir tinish belgilari kirib kelmoqda. Eronda nashr etilayotgan gazeta va jurnallarda, ilmiy va adabiy asarlarda nuqta, vergul (teskari holda), qo'shtirmoq, savol alomati (? teskari holda), ko'p nuqta va qavs kabi tinish belgilarini ko'p uchratish mumkin. Lekin bu tinish

belgilari ma'lum qoidaga bo'ysungan holda ishlatilmaydi. Ba'zan qo'shtirnoq o'rniga qavs, goh sarlavha yoki atoqli otlarni qavs yoki qo'shtirnoq bilan ajratish hollari uchrab turadi.

3. Arab-fors alfavitida atoqli otlar va gapning boshlanishi uchun maxsus bosh harflar yo'q. Yozuvda atoqli va turdosh otlar uchun bir hajm va shakldagi harflar ishlatiladi.

4. Fors yozuvida *madda* belgisidan boshqa hamma diakritik belgilar odatda tushib qoladi. Masalan:

Diakritik belgili holda

مجله

مظفر الدين

Diakritik belgisiz holda

مجله

مظفر الدين

Diakritik belgilarning, xususan, qisqa unilarning yozuvda ifoda etilmasligi so'zlarni to'g'ri o'qish va yozishni birmuncha qiyinlashtiradi.

5. O'zbek yozuvida so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib, bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirish mumkin. Lekin fors yozuvida so'zlar bo'g'inlarga bo'linsa ham, ularni bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirib bo'lmaydi. Agar satr oxiridagi so'zni shu satrga sig'dirish iloji bo'lmasa, uni butunlay ikkinchi satrga yozish kerak bo'ladi. Qo'l yozmalarda esa ba'zan satrga sig'magan so'zning so'ngi harflarini yuqoriga chiqarib qo'yadilar yoki satrda joy ko'p bo'lsa, joy ochiq qolmasligi uchun so'zning oxirgi harflarini cho'zibroq yozadilar.

1- topshiriq. Lug'at daftari tuzing, shu kunga qadar sizga tanish bo'lgan barcha so'zlarni lug'at daftaringizga ko'chirib yozing va kunma-kun ularni yozilishi, ma'nosi va talaffuzini takrorlab boring.

2- topshiriq. O'tilgan barcha qoidalarni qaytaring va ularni yaxshi o'zlashtirib oling.

گفتگو

این چیست؟ این کتاب است. این در است. این دفتر است. آن چیست؟ آن میز است.
آن تخته است. آن گچ است. این قلم است و آن دیوار است. دیوار سفید است. این کیست؟
این کارگر است. این دانشجو است. آن کیست؟ آن شاگرد است. آن دانشیار است.

واژه ها

دars-e avval – birinchi dars	گچ gach – bo‘r
گفتگو go‘fto‘gu – so‘zlashish	قلم qalam – ruchka
این in – bu	دیوار divor – devor
آن on – u	سفید sefid – oq
چه che – nima	کارگر korgar – ishchi
که ke – kim	سرخ so‘rx – qizil
در dar – eshik	دانشجو doneshju – talaba
کتاب ketob – kitob	دانشیار doneshyor – o‘qituvchi
دفتر daftar – daftar	شاگرد shogerd – o‘quvchi
میز miz – stol	خوب xub – yaxshi
تخته taxte – taxta, doska	بد bad – yomon
و va – va (bog‘lovchi)	واژه ها voj:eho – so‘zlar

GRAMMATIK IZOH

Ot kesimli sodda yig‘iq gap

Kesimi fe‘ldan boshqa so‘z turkumlari bilan ifodalangan gaplar ot kesimli gap deyiladi. Ot kesimli sodda yig‘iq gapda ega har doim gap boshida, kesim esa gap oxirida keladi. Masalan:

این کتاب است. *in ketob ast* – Bu kitobdir.
احمد شاگرد است. *ahmad shogerd ast* – Ahmad o‘quvchidir.
دیوار سفید است. *divor sefid ast* – Devor oqdir.

Bu gaplarda این *in*, احمد *ahmad* va دیوار *divor* so‘zlari ega bo‘lib, *ketob ast*, *shogerd ast*, *sefid ast* birikmalari kesimdir.

این *in* va آن *on* ko‘rsatish olmoshlari

Fors tilida asosan ikkita ko‘rsatish olmoshi bo‘lib, ular این *in* bu, shu va آن *on* u, o‘sha olmoshlaridir. Bulardan این *in* olmoshi

so'zlovchiga nisbatan yaqin bo'lgan predmetlarni va *on* olmoshi so'zlovchiga nisbatan uzoq bo'lgan predmetlarni ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan:

in miz ast – Bu stoldir.

in taxte ast – Bu doskadir.

on panjare ast – U deraza.

on doneshju ast – U talaba.

***ast* bog'lamasi**

1. Fors tilida gapning kesimi ot, sifat yoki boshqa so'z turkumlari bilan ifodalangan bo'lsa, ya'ni gap ot kesimli gap bo'lsa, kesimlikni ifodalash uchun ular oxiriga *ast* bog'lamasi qo'yiladi. *ast* bog'lamasi o'zbek tilidagi kesimlik qo'shimchasi *-dir* ga to'g'ri keladi. Masalan:

in daftar ast – Bu daftardir.

on shogerd ast – U o'quvchidir.

2. O'zbek tilida kesimlik qo'shimchasi *-dir* ko'pincha tushib qoladi va yozuvda ifoda etilmaydi. Lekin fors tilida *ast* bog'lamasi hech vaqt tushib qolmaydi va yozuvda doim ifoda etiladi. Masalan:

in qalam ast – Bu ruchkadir.

on sandali ast – U stuldir.

3. Talaffuzda *ast* bog'lamasiga urg'u tushmaydi va o'z oldidagi so'z bilan qo'shib talaffuz qilinadi. Kesim vazifasini bajaruvchi so'z urg'usi o'zgarmay o'z holicha qoladi. Masalan:

in ketob ast – Bu kitobdir.

on miz ast – U stoldir.

Ot kesimli gapda gapning ega va kesim bo'laklari ikki qismga bo'linib, kichik pauza bilan ajratib talaffuz qilinadi. Masalan:

in kelos ro'ushan ast – Bu sinf yorug'.

on divorcefid ast – U devor oq.

ahmad shogerd ast – Ahmad o'quvchi.

Gapda tovush gap oxiriga qarab pasayib boradi: *in ketob ast* – Bu kitobdir.

in ketob ast – Bu kitobdir.

on miz no 'u ast – U stol yangidir.

ke va che so'roq olmoshlari

Fors tilida *ke* – kim? va *che* – nima? so'roq olmoshlari mavjud. Bu ikki so'roq olmoshidan *ke* inson uchun va *che* qolgan barcha jonli va jonsiz predmetlar uchun ishlatiladi.

ke va *che* so'roq olmoshlari *ast* bog'lamasini bilan birga kelganda *ke* va *che* so'roq olmoshlarining oxirgi *e* tovushi *ast* ning *a* tovushi bilan qo'shilib, bir cho'ziq *i* tovushini hosil qiladi.

chist = che + ast *kist* = ke + ast

Masalan:

in chist? in dar ast, in miz ast – Bu nima(dir)? Bu eshik(dir), bu stol(dir).

in kist? in shogerd ast, in korgar ast – Bu kim(dir)? Bu o'quvchi(dir). Bu ishchi(dir).

Sodda yig'iq gapda so'z tarkibi

Bog'lama	Kesimning ot qismi	Ega
ast	kitob	ain

Eslatma. *ki* shaklida ham ishlatiladi:

ki omad? kim keldi?

1- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lama qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni ovoz chiqarib o'qing.

- ain tخته... ain kيست؟ ain دانشيار...
an dar... an kيست؟ an کارگر...
ain gچ... o an دفتر... ain دانشجو خوب...
ahmad دانشجو... an gچ بد...

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu doskadir. U bordir. Bu nima? Bu eshik. U nima? U deraza. U kim? U Ahmad. Ahmad shogirddir. Bo‘r oqdir. Qalam qizildir. Bu nima? Bu ham qalamdir. Bu qalam yaxshi va u qalam yomondir. Bu shogird va u o‘qituvchidir.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, so‘ng ularni lotin alfavitida yozing.

این دیوار است. این دیوار سفید است. آن تخته است. تخته سیاه است. این چیست؟ این کتاب است و آن دفتر است. این دانشجو خوب است. آن در بد است. آن چیست؟ آن گچ است. گچ هم سفید است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rganing.

این سیب است. سیب شیرین است.
آن کلاس است. کلاس روشن است.
آن دختر است. آن دختر زیباست.
این درس آسان است. دیوار سفید است.
احمد کیست؟ احمد شاگرد است.
محمود کیست؟ محمود کارگر است.

5- topshiriq. Sinfdagi predmetlarning nomini va o‘zingiz bilgan so‘zlarni ishlatib, quyidagi savollarga javob bering.

این چیست؟
آن کیست؟

این چیست؟
این کیست؟

Ikkinchi dars

درس دوم

گفتگو

این چه چیزی است؟ این صندلی است. این مداد است. این کیف است. آن چیست؟ آن کاغذ است. آن دفتر است. آن در است. آن پنجره است. این میز است؟ بله، این میز است. پس آن چیست؟ آن صندلی است. آیا این هم صندلی است؟ نخیر، این صندلی نیست میز است. پس این چیست؟ این مجله است. آیا آن قلم است؟ بله، آن قلم است. آیا تخته سفید است؟ نخیر، تخته سفید نیست، سیاه است. پس این دختر کیست؟ این دختر دانشجو است. آن دختر هم دانشجو است؟ بله، آن دختر هم دانشجو است. آیا آن کتاب است؟ بله، آن کتاب است.

چیز <i>chiz</i> – narsa	قلم <i>qalam</i> – ruchka
چه چیزی <i>che chiz-i</i> – nima narsa	سیاه <i>siyoh</i> – qora
کیف <i>kif</i> – portfel	پس <i>pas</i> – demak, xo‘sh, xo‘p
کاغذ <i>kog‘az</i> – qog‘oz	دختر <i>do‘xtar</i> – qiz, qiz bola
پنجره <i>panjare</i> – deraza	بله <i>bale</i> – ha
صندلی <i>sandali</i> – stul	نو <i>no‘u</i> – yangi
مجله <i>majalle</i> – jurnal	کهنه <i>ko‘hne</i> – eski
مداد <i>medod</i> – qalam	نخیر <i>naxeyr</i> – yo‘q

GRAMMATIK IZOH

So‘roq gapning yasalishi

Fors tilida so‘roq gap asosan intonatsiya, so‘roq olmoshlari va so‘roq yuklamalari orqali yasaladi.

1. Intonatsiya orqali so‘roq anglashilishi:

- ؟این مداد است *in medod ast?* – Bu qalammi?
 ؟کیف نو است *kif no‘u ast?* – Portfel yangimi?
 ؟آن دختر دانشجو است *on do‘xtar doneshju ast?* – U qiz talabami?

2. ke va che so‘roq olmoshlari orqali yasalishi:

- ؟این کیست *in kist* – Bu kim(dir)?
 ؟این چيست *in chist* – Bu nima(dir)?

3. Ko‘pincha gap boshiga آیا *oyo*, مگر *magar* -mi so‘roq yuklamalarini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

- ؟این مداد آیا *oyo in medod ast?* – Bu qalammi?
 ؟این کیف سیاه آیا *oyo in kif siyoh ast?* – Bu portfel qorami?
 ؟آن دختر دانشجو آیا *oyo on do‘xtar doneshju ast?* – U qiz talabami?

مگر *magar* yuklamasi so‘roq gapda anglashilgan fikrga nisbatan shubha, ishonchsizlik ma‘nolarini bildirgan holatda ishlatiladi. Masalan:

- ؟این پسر دانشجو است *magar in pesar doneshju ast?* – Bu bola talabami? (Nahotki, bu bola talaba bo‘lsa?).

magar emruz do 'shambe ast? – Bugun dushanbami? (Nahotki, bugun dushanba bo'lsa?).

o'yo, magar yuklamalari gapning boshqa bo'laklaridan kichik pauza bilan ajralib talaffuz qilinadi. Undan so'ng esa gap so'roq intonatsiyasi bilan o'qiladi. Masalan:

o'yo, in dar ast? – Bu eshikmi?

magar u korgar ast? – U ishchimi?

1- topshiriq. Quyidagi jummalarni tasdiq va so'roq ma'nosiga qarab talaffuz qiling.

ديوار سفيد است. ديوار سفيد است؟
آن دختر دانشجو است. آن دختر دانشجو است؟
این صندلی نو است. این صندلی نو است؟
احمد شاگرد است. احمد شاگرد است؟
این مجله است. این مجله است؟

2- topshiriq. o'yo, magar so'roq yuklamalarini ishlatib 10ta gap tuzing. Tuzgan jumlalarinizi daftaringizga ko'chirib yozing.

ast bog'lamasining bo'lishsiz shakli

na–ne bog'lamasining bo'lishsiz shaklida bog'lama qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga emas so'zi bilan tarjima qilinadi. ast bog'lama bilan na–ne inkor yuklamasi bir-biri bilan qo'shilganda ulardagi a tovushi qo'shilib, bir cho'ziq i unlisini hosil qiladi. Masalan:

$(a+a=i)$ ast + ne = nist

in medod nist – Bu qalam emas.

in do 'xtar doneshju nist – Bu qiz talaba emas.

on miz no 'u nist – U stol yangi emas.

bale va naxeyr so'zlari haqida

So'roq gapdagi javob ijobiy yo salbiy bo'lishi mumkin.

1. So'roq gapning javobi ijobiy bo'lsa, jumla boshiga tasdiq ma'nosini anglatuvchi bale so'zi qo'yiladi va o'zbek tiliga ha yuklamasi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

oyo, in majalle ast? Bu jurnalmi?
bale, in majalle ast. Ha, bu jurnal.
oyo, u korgar ast? U ishchimi?
bale, u korgar ast. Ha, u ishchi.

2. So‘roq gapning javobi salbiy bo‘lsa, gap boshiga inkor ma’nosini anglatuvchi *naxeyr* so‘zi qo‘yiladi va o‘zbek tiliga *yo‘q* deb tarjima qilinadi. Bu holda inkor so‘zidan tashqari, gap kesimi ham bo‘lishsiz shaklda keladi. Masalan:

naxeyr, in daftar nist – Yo‘q, bu daftar emas.
oyo, on ruznome ast? U gazetami?
naxeyr, on ruznome nist, majalle ast –
Yo‘q, u gazeta emas, jurnaldir.
oyo, in do‘xtar pezeshk ast? *naxeyr, in do‘xtar pezeshk nist, doneshju ast* –
Bu qiz vrachmi? Yo‘q, bu qiz vrach emas, talabadir.

bale va *naxeyr* so‘zlari – *oyo* yuklamasi kabi gapning boshqa bo‘laklari bilan grammatik aloqada bo‘lmaydilar. Talaffuzda esa bu yuklamalardan so‘ng kichik pauza hosil qilinib, undan so‘ng gapning boshqa bo‘laklari o‘qiladi.

***ast* bo‘g‘lamasi talaffuzidagi ayrim fonetik xususiyatlar**

Ot kesim tarkibidagi *ast* bog‘lamasi kesimning ot qismida kelgan so‘zning qanday tovush bilan tugashiga ko‘ra turli fonetik xususiyatlarga ega bo‘ladi.

Kesim vazifasidagi so‘z cho‘ziq unli bilan tugagan bo‘lsa *ast* bog‘lamasining *a* tovushi tushib qolib, oldidagi so‘z bilan birga, bir so‘z tarzida talaffuz etiladi. Masalan:

in doneshjust – Bu talabadir.

in sandalist – Bu stuldir.

in post – Bu oyoqdir.

Bu holda *ast* bog‘lamasi to‘la va ba‘zan bog‘lamaning *alif* harfi tushib qolib, qolgan qismi esa oldidagi so‘z bilan qo‘shilgan holda yoziladi:

u doneshjust – U talabdir. او دانشجوست → او دانشجو است.

in sandalist – Bu stuldir. این صندلیست → این صندلی است.

in post – Bu oyoqdir. این پااست → این پا است.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu nima? Bu sumka. Bu pechka. Bu stulmi? Ha, bu stuldir. Bu stul yangimi? Yo‘q, bu stul yangi emas, eskidir. U daftarmi? Ha, u daftar. Bu nimadir? Bu jurnal. Bu ham jurnalmi? Ha, bu ham jurnal. Devor oqmi? Ha, devor oq. Bo‘r ham oqdir. U qiz ishchimi? Yo‘q, u qiz ishchi emas, talabdir. Xo‘p, bu nima? Bu qog‘oz. U narsa ham qog‘oz. Doska qizilmi? Yo‘q, doska qizil emas, qora. Bu qalam ham qora. Bu pechkami? Yo‘q, bu pechka emas, eshikdir. U nima? U deraza. Bu gazeta eskimi? Ha, bu gazeta eski. Xo‘p, bu ham gazetami? Yo‘q, bu gazeta emas, jurnal.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors alfaviti bilan yozing va tarjima qiling.

in chist? in dar ast. in kog‘az ast. on chist? on panjare ast. on gach ast. taxte siyoh ast. divor sefid ast. oyo, in miz ast? bale, in miz ast. oyo, in ham miz ast? naxeyr, in miz nist, sandali ast. on che chiz ast? on medod ast. medod so‘rx ast. go‘l ham so‘rx ast. pas, in che chiz ast? in bo‘xorist. oyo, in kif no‘u ast? naxeyr, in kif no‘u nist, ko‘hne ast. oyo, on taxte ast? bale, on taxte ast. in kist? in korgar ast. on doneshyor ast. on do‘xtar shogerd ast. oyo, ahmad doneshju ast? bale, ahmad doneshju ast. oyo, in panjare ast? naxeyr, in panjare nist, dar ast.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

این صندلی است؟ بله، این صندلی است. تخته پاک است؟ نخیر، تخته پاک نیست. دیوار سفید است. این دختر دانشجو است. این مجله است. این میز است. میز سیاه است. این دختر ایرانی نیست، از یک است. آن دست نیست، پاست. آن مرد کارگر نیست، دانشیار است. این کیف است؟ آن پنجره است؟ بله، این کیف و آن پنجره است.

گفتگو

اینجا دانشگاه است. این دانشگاه بزرگ است. رفیق سلطانونف کجاست؟ رفیق سلطانونف در کلاس است. کلاس بزرگ و روشن است. آن چه چیزی است؟ آن پنجره است. پنجره چطور است؟ پنجره کوچک است. میز چطور است؟ میز بزرگ است. تخته چه رنگی است؟ تخته سیاه است. آیا این مداد سرخ است؟ خیر، این مداد سرخ نیست، سبز است. این کاغذ چه رنگی است؟ این کاغذ زرد است. آیا این کیف هم زرد است؟ خیر، این کیف زرد نیست، سیاه است. تخته کجاست؟ تخته در کلاس است. دانشجو کجاست؟ دانشجو هم در کلاس است. میز کجاست؟ میز هم اینجا است. دانشیار کجاست؟ دانشیار در دانشکده است. آن مرد چه کاره است؟ آن مرد نویسنده است. پس آن پسر کیست؟ آن پسر شاگرد است. آیا این کتاب خوب است؟ بله، این کتاب خوب است. این تخته چطور است؟ این تخته بد است. رفیق حسنوف کجاست؟ رفیق حسنوف اینجا است.

واژه ها

اینجا <i>injo</i> – bu yer, bu yerda, bu yerga	روشن <i>ro'ushan</i> – yorig', ravshan
آنجا <i>onjo</i> – u yer, u yerda, u yerga	سبز <i>sabz</i> – ko'k
کجا <i>ko'jo</i> – qayer, qayerda, qayerga	زرد <i>zard</i> – sariq
چطور <i>cheto'ur</i> – qanday, qanaqa	درد <i>dar</i> – eshik
کوچک <i>kuchek</i> – kichik	مرد <i>mard</i> – erkak, erkak kishi
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> – katta	زن <i>zan</i> – ayol, xotin
قشنگ <i>qashang</i> – chiroyli	چکاره <i>chekore</i> – kim (mutaxassisligi)
رفیق <i>rafiq</i> – o'rtoq	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
سلطانونف <i>so'ltono'f</i> – Sultonov	پزشک <i>pezeshk</i> – vrach
دانشگاه <i>doneshgoh</i> – universitet	پسر <i>pesar</i> – o'g'il, o'g'il bola
دانشکده <i>doneshkade</i> – fakultet	فاطمه <i>foteme</i> – Fotima
کلاس <i>kelos</i> – klass, auditoriya	مشهور <i>mashhur</i> – mashhur
ورزشگاه <i>varzeshgoh</i> – stadion	چه رنگی <i>che rangi</i> – qaysi rangda
کهنه <i>ko'hne</i> – eski	غنی <i>g'ani</i> – boy

GRAMMATIK IZOH

So‘roq gapning yasalishi (davomi)

Fors tilida so‘roq gap so‘roq bildiruvchi چطور *cheto‘ur*, چه جور *che jo‘ur*, چه رنگی *che rangi*, چکاره *chekore*, کجا *ko‘jo kabi* so‘zlar vositasi bilan ham yasalishi mumkin.

1. چطور *cheto‘ur* va چه جور *che jo‘ur* so‘zlari biror shaxsning hol-ahvolini (yaxshi yo yomon, sog‘ yo kasal ekanligini), predmet va hodisaning holatini yoki hajm-qiyofasini (eski yoki yangi, katta yo kichik, chiroyli yo xunuk ekanligini) bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

؟ hol-e sho‘mo cheto‘ur ast? – Ahvolingiz qanday?

hol-e man xub ast – Ahvolim yaxshi.

؟ on sandali che jo‘ur ast? – U stul qanday?

on sandali ko‘hne ast – U stul eskidir.

؟ in dar che jo‘ur ast? – Bu eshik qanaqa?

in dar kuchek ast – Bu eshik kichikdir.

؟ on bog‘ che jo‘ur ast? – U bog‘ qanday?

on bog‘ qashang ast – U bog‘ chiroylidir.

2. چه رنگی *che rangi*? predmetning qaysi rangda ekanligini bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

؟ in medod che rangi ast? – Bu qalam qaysi rangda?

in medod so‘rx rang ast – Bu qalam qizildir.

؟ on kif che rangi ast? – U portfel qaysi rangda?

on kif siyoh ast – U portfel qoradir.

Shunday qilib, که *ke* va چه *che* so‘roq olmoshlari predmet va shaxsning o‘zini bilish uchun ishlatilsa, چطور *cheto‘ur* چه جور *che jo‘ur* va چه رنگی *che rangi* shu predmet va shaxsning sifatini, holatini va belgisini bilish uchun ishlatiladi.

3. چکاره *chekore* biror shaxsning kim bo‘lib ishlashini, uni kasbini, nima ish bilan shug‘ullanishini bilish uchun ishlatiladi. Masalan: ؟

؟ ahmad chekore ast? – Ahmad kim? Ahmadning kasbi nima?

ahmad mo‘handes ast – Ahmad injiner.

؟ on zan chekore ast? – U ayol kim? U ayolning kasbi nima?

است on zan pezeshk ast – U ayol vrachdir.

؟ in mard chekore ast? – Bu kishi kim? Bu kishining kasbi nima?

است in mard korgar ast – Bu kishi ishchidir.

4. کجا ko 'jo so'roq olmoshi predmet yoki shaxsning yo'nalishi yoki uning o'rni bilish uchun ishlatiladi va o'zbek tiliga qayerga? qayerda? qayer? tarzida tarjima qilinadi.

؟ qalam ko 'jost? – Ruchka qayerda?

؟ injo ko 'jo ast? – Bu yer qayer?

؟ u ko 'jo miravad? – U qayerga ketyapti?

1- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– پنجره چه جور است؟	– اینجا کجاست؟
– احمد کجاست؟	– آیا گچ سفید است؟
– پزشک اینجا است؟	– کلاس چه جور است؟
– آیا این زن دانشیار است؟	– این کاغذ چه رنگی است؟
– آن چه چیزی است؟	– آن مرد چکاره است؟
– آیا این کیف سبز رنگ است؟	– رفیق حسنوف چکاره است؟
– آیا این نویسنده مشهور است؟	– دیوار چه رنگی است؟
– دانشیار کجاست؟	– این باغ چه جور است؟

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu stol qanday? Bu stol katta. U pechka qanaqa? U pechka eski. Bu kishi (mutaxassisligi bo'yicha) kim? Bu kishi vrachdir. Qog'oz qaysi rangda? Qog'oz oq. Eshik ham oqmi? Yo'q, eshik oq emas, ko'kdir. Bu portfel qaysi rangda? Bu portfel sariq. Auditoriya qanaqa? Auditoriya yorug'dir. Bu yer fakultet. O'qituvchi qayerda? O'qituvchi bu yerda. U ayol (mutaxassisligi bo'yicha) kim? U ayol o'qituvchidir. Bu jurnal qanaqa? Bu jurnal yangi va u jurnal eskidir. Bu og'il bola qanaqa? Bu og'il bola yaxshi. Bu deraza yomon. Doska qayerda? Doska auditoriyada. Stol ham shu yerda. Deraza qaysi rangda? Deraza ko'kdir. Bu qiz chiroyli. Stol sariq emas, qoradir. Bu yozuvchi mashhurmi? Yo'q, bu yozuvchi mashhur emas. Fotima qayerda? Fotima fakultetda.

3- topshiriq. Transkripsiyada berilgan gaplarni fors alfaviti bilan yozing va ularni o'zbekchaga tarjima qiling.

in mard kist? in mard mo'handis ast. oyo, u korgar ast? naxeyr, u korgar nist, pezeshk ast. in go'l so'rx ast? bale, in go'l so'rx ast. in film cheto'ur ast? in film xub ast. medod che rangi ast? medod sabz ast. kelos cheto'ur ast? kelos bo'zo'rg va ro'ushan ast. oyo, in ketob xub ast? bale, in ketob xub ast. in do'xtar chekore ast? in do'xtar doneshju ast. magar, u afsar ast? naxeyr, u afsar nist, mo'handes ast. gach che rang ast? gach sefid ast. on mard chekore ast? on mard doneshyor ast. oyo, in kog'az sabz ast? naxeyr, in kog'az sabz nist, siyoh ast. g'ulom dar xone ast. farro'x ko'jo ast? farro'x dar kelos ast.

4- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'roq olmoshlarini qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آن دختر..... است؟ بخاری..... است؟ این دانشجو..... است؟ آن مرد..... است؟
دانشیار..... است؟ آن کیف.... است؟ تخته.... است؟ کلاس.... است؟ پزشک... است؟ این
مداد..... است؟ آن چیزی است؟ رفیق افتخار..... است؟ گچ..... است؟ فرخ..... است؟
این کتاب نیست' است. این دختر شاگرد نیست' است.

5- topshiriq. Quyidagi dialoglarni o'qing va tarjima qiling.

- اینجا کجاست؟ - اینجا دانشکده است.
- چه دانشکده ای است؟ - دانشکده ی خاورشناسی است.
- اینجا کجاست؟ - اینجا کتابخانه است.
- کتابخانه چه جور است؟ - کتابخانه بزرگ و غنی است.
- آنجا کجاست؟ - آنجا ورزشگاه است.
- چه ورزشگاهی است؟ - ورزشگاه پخته کار است.
- آن زن چکاره است؟ - آن زن پزشک است.
- درخت چه رنگی است؟ - درخت سبز است.

To'rtinchi dars

درس چهارم

گفتگو

تو کیستی؟ من دانشجو هستم. آن دختر کیست؟ آن دختر پزشک است. شما کیستید؟
ما همه دانشجو هستیم. تو هم دانشجو هستی؟ نخیر، من دانشجو نیستم. من و رفیق
حسنوف کارگر هستیم. شما کیستید؟ من سرباز هستم و رفیق فرخ مهندس است. تو
نویسنده هستی؟ بله، من نویسنده هستم. امروز کشیک کیست؟ امروز کشیک رفیق
سلطانوف است. آیا شما کارگر هستید؟ نخیر، من کارگر نیستم، من مهندس هستم. آنها

کارگر نیستند. امروز هوا چطور است؟ امروز هوا گرم است. آن مرد چکاره است؟ آن مرد نویسنده است. تخته پاک کن کجاست؟ تخته پاک کن روی میز است. روی میز دیگر چه چیزی هست؟ روی میز کیف و مداد هم هست. آیا آنجا مجله هم هست؟ بله، آنجا مجله هم هست. در این کلاس تخته نیست، تخته در آن کلاس است. در اینجا کی هست؟ در اینجا من هستم.

واژه ها

همه <i>hame</i> – <i>hamma</i>	سالم <i>solem</i> – <i>sog'lom</i>
ما همه <i>mo hame</i> – <i>hammamiz</i>	زیبا <i>zibo</i> – <i>chiroyli</i>
سرباز <i>sarboz</i> – <i>askar</i>	هوا <i>havo</i> – <i>havo</i>
مهندس <i>mo 'handes</i> – <i>injener</i> , <i>muhandis</i>	گرم <i>garm</i> – <i>issiq</i>
کشیك <i>keshik</i> – <i>navbatchi</i>	بیمار <i>bimor</i> – <i>kasal</i>
کی <i>ki</i> – <i>kim</i>	دیگر <i>digar</i> – <i>yana</i> , <i>boshqa</i>
چیز <i>chiz</i> – <i>narsa</i>	روی <i>ru-yi</i> – <i>ustida</i> , <i>ustiga</i>
جوان <i>javon</i> – <i>yosh</i>	تخته پاک کن <i>taxte pok ko 'n</i> – <i>doska</i> <i>artadigan latta</i>

GRAMMATIK IZOH

Kishilik olmoshlari ضمائر شخصی *zamoyer-e shaxsi*

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo 'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam '</i>
I shaxs	من <i>man</i> – Men	ما <i>mo</i> – Biz
II shaxs	تو <i>to '</i> – Sen	شما <i>sho 'mo</i> – Siz
III shaxs	او <i>u</i> – U	انها <i>onho</i> – Ular

Bog'lamaning tuslanishi (to'liq shakli)

Ot kesimli gapda eganing qaysi shaxs va sonda kelishiga qarab, kesim ham ega bilan shu shaxs va sonda moslashadi. Bu holda bog'lama *ast* III shaxs birlikdan boshqa hamma shaxslarda o'z ekvivalenti bo'lmish *hast* so'zi bilan almashinadi. Shunday qilib, ot kesim tuslanganda III shaxs birlikdagi *ast* bog'lamasiga o'z holicha qolib, boshqa hamma shaxslarda shaxs-son qo'shimchalari *hast* bog'lamasiga qo'shiladi.

Shaxs-son qo‘shimchalari

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo‘frad</i>	Ko‘plik – جمع <i>jam’</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	--	ند - <i>and</i>

Bog‘lama bilan qo‘shilgan holda:

مفرد	جمع
هستم <i>hastam</i>	هستیم <i>hastim</i>
هستی <i>hasti</i>	هستید <i>hastid</i>
است <i>ast</i>	هستند <i>hastand</i>

Ot kesimning tuslanishi

مفرد *mo‘frad*

man doneshju hastam – Men talabaman.

to‘ doneshju hasti – Sen talabasan.

u doneshju ast – U talaba.

جمع *jam’*

mo doneshju hastim – Biz talabamiz.

sho‘mo doneshju hastid – Siz talabasiz.

onho doneshju hastand – Ular talabadirlar.

Ot kesimning tuslanishida bog‘lama هست *hast* mustaqil urg‘uga ega bo‘lib, bu urg‘u shaxs-son qo‘shimchalariga tushadi.

مفرد *mo‘frad*

man korgar hastam – Men ishchiman.

to‘ korgar hasti – Sen ishchisan.

u korgar ast – U ishchi.

جمع *jam’*

mo korgar hastim – Biz ishchimiz.

sho‘mo korgar hastid – Siz ishchisiz.

onho korgar hastand – Ular ishchilar.

Bog‘lamaning **كە** ke so‘roq olmoshi bilan birga kelgan shaklining tuslanishi

Bog‘lamaning bu shakli shaxs-sonda tuslanganda, urg‘u shaxs-son qo‘shimchalariga emas, **كيست** *kist* birikmasining birinchi bo‘g‘iniga tushadi.

مفرد *mo‘frad*

من كيستم؟ *man kistam* – Men kimman?

تو كيستی؟ *to‘kisti* – Sen kimsan?

او كيست؟ *u kist* – U kim?

جمع *jam‘*

ما كيستيم؟ *mo kistim* – Biz kimmiz?

شما كيستيد؟ *sho‘mo kistid* – Siz kimsiz?

انها كيستند؟ *onho kistand* – Ular kimlar?

Bo‘g‘lamaning bo‘lishsiz shaklda tuslanishi

Bo‘g‘lamaning bo‘lishsiz shaklda tuslanishida shaxs-son qo‘shimchalari **نيست** *nist* so‘ziga qo‘shiladi. Urg‘u bu yerda **نيست** *nist* so‘zining birinchi bo‘g‘iniga, ya‘ni inkor yuklamasiga tushadi.

مفرد *mo‘frad*

من دانشجو نيستم. *man doneshju nistam* – Men talaba emasman.

تو دانشجو نيستی. *to‘doneshju nisti* – Sen talaba emassan.

او دانشجو نيست. *u doneshju nist* – U talaba emas.

جمع *jam‘*

ما دانشجو نيستيم. *mo doneshju nistim* – Biz talaba emasmiz.

شما دانشجو نيستيد. *sho‘mo doneshju nistid* – Siz talaba emassiz.

انها دانشجو نيستند. *onho doneshju nistand* – Ular talaba emaslar.

هست *hast* so‘zining mustaqil ma‘nosi

هست *hast* so‘zi mustaqil ma‘noni ham anglatadi.

1. Hamma shaxslarda (III shaxs birlikda ham) qo‘llanib, borlik, mavjudlik ma‘nolarini anglatadi. Qiyoslang:

farro 'x ironi ast – Farro'x eronlikdir.
farro 'x ironi ast – Farro'x eronlikdir.
injo ironi hast – Bu yerda eronlik bormi?
injo ki hast – Bu yerda kim bor?

Bu uch jumlada *ast* va *hast* III shaxs birlik shaklida kelgandir, birinchi jumlada *ast* bog'lama bo'lib, *ironi* so'zi bilan birga kesim vazifasini bajargan. Ikkinchi va uchinchi jumalarda esa *hast* ning o'zi kesim vazifasida kelgandir. Misollar:
dar ketobxone ketob-e zabor-e forsi hast? Kutubxonada fors tili kitobi bormi?
ru-ye miz che chiz-i hast? Stol ustida nima narsa bor?

2. *hast* so'zi mustaqil urg'u olib, gapda bog'lovchi bo'lib emas, o'zi mustaqil kesim bo'lib keladi. Tuslanganda urg'u shaxs son qo'shimchalariga emas, *hast* so'zining birinchi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

مفرد *mo'frad*

man hastam – Men borman.
to 'hasti – Sen borsan.
u ast – U bor.

جمع *jam'*

mo hastim – Biz bormiz.
sho 'mo hastid – Siz borsiz.
onho hastand – Ular borlar.

Mustaqil ma'nodagi *hast* ning bo'lishsiz shaklida *nist* so'zi o'zbek tiliga *yo'q* deb tarjima qilinadi. *nist* so'zini bog'lovchi yoki mustaqil ma'noga ega bo'lgan so'z ekanligi gapning mazmuniga qarab belgilanadi. Masalan:

in medod nist – Bu qalam emas.
ru-yi miz medod nist – Stol ustida qalam yo'q.

مفرد *mo'frad*

man injo nistam – Men bu yerda yo'qman.
to 'injo nisti – Sen bu yerda yo'qsan.
u injo nist – U bu yerda yo'q.

jam' جمع

ما اینجا نیستیم *mo injo nistim* – Biz bu yerda yo'qmiz.
شما اینجا نیستید *sho 'mo injo nistid* – Siz bu yerda yo'qsiz.
آنها اینجا نیستند *onho injo nistand* – Ular bu yerda yo'qlar.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarga bog'lamaning bo'lishli va bo'lishsiz shaklini qo'shib tuslang.

نویسنده *navisande* – yozuvchi, مهندس *mo 'handes* – injener,
پزشک *pezeshk* – doktor, vrach.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarniforschaga tarjima qiling.

Bu kimdir? Bu ishchidir. U kimdir? U muallimdir. Sen kimsan? Men talabaman. U qiz ham talabami? Ha, u qiz ham talaba. Ular kimlar? Ular injenerlar. Biz kimmiz? Biz hammamiz talabamiz. Bu o'rtoq kim? Bu o'rtoq soldat. O'rtoq Hasanov, siz ham talabamisiz? Ha, men ham talabaman. O'rtoq Sultonov ham talabami? Yo'q, o'rtoq Sultonov talaba emas, u injener. Ular o'qituvchilar. Men ishchi emasman. Sen ham ishchi emassan. U ayol vrachmi? Ha, u ayol vrach. Siz muallimmisiz? Yo'q, men muallim emasman, men yozuvchiman. U qiz ham injenermi? Yo'q, u qiz injener emas, vrachdir. U ishchidir. Sen bugun navbatchimisan? Ha, men bugun navbatchiman. Bu yerda vrach bormi? Ha, bu yerda vrach bor. U yerda nima bor? U yerda portfel va jurnal bor. Stolning ustida nima bor? Stolning ustida kitob, qalam va qog'oz bor.

3- topshiriq. Nuqtalar o'niga tegishli shaxs-son bog'lamasini qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آیا در کلاس درس تخته ...؟	امروز کشیک...؟
خیر، آنجا تخته...	امروز کشیک رفیق حسنوف...؟
آیا این زن پزشک...؟	شما...؟
بله، این زن پزشک...	ما دانشیار...؟
اینجا گچ... گچ آنجا ...	آیا اینجا نویسنده...؟
امروز هوا سرد... گرم...	خیر، نویسنده...؟
روی میز کیف و مجله...	آیا این رفیق مهندس...؟
من در دانشکده...	خیر، این رفیق افسر... مهندس...
آیا اینجا پزشک...؟	تو کارگر... و من سرباز...
خیر، اینجا پزشک...	من پزشک... و رفیق فرخ نویسنده...
او آنجا...	دانشیار کجا...؟
ایا این کیف کهنه...؟	اسم شما چه...؟

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

من دانشجو هستم. تو دانشجو هستی. ما هر دو دانشجو هستیم. تو پزشک هستی. او هم پزشک است. شما هر دو پزشک هستید. ما کارگر هستیم. مهندس نیستیم. شما هم مهندس نیستید. ما هر سه کارگر هستیم. من از یکم. رفیق خسوف هم از یک است. ما هر دو از یکیم. ایرانی نیستیم. حسن و سلطانوف هر دو اهل تاشکند هستند. آقای وفایی اهل تهران است.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling.

پنج انگشت برابر نیست. یار یار است حساب حساب. مهمان عزیز است تا سه روز. آب آبادانی است.

6- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lamasini kerakli shaxslarga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

احمد و حسن هر دو دانشجو
ما همه دانشجو
آنها اهل تهران
من و تو هر دو پزشک
مریم و فاطمه جوان و زیبا
حسن و سلطان هر دو دوست

Beshinchi dars

درس پنج

گفتگو

تو کیستی؟ من پزشکم. تو هم پزشکی؟ نخیر، من پزشک نیستم. من دانشیارم. آن دختر کیست؟ آن دختر دانشجو است. تو هم دانشجویی؟ بله، من هم دانشجویم. آنها کیستند؟ آنها نویسنده اند. شما هم نویسنده اید؟ نخیر، من نویسنده نیستم. من مهندسم. آیا آن مرد شاعر است؟ بله، آن مرد شاعر است. این بنا بلند و قشنگ است. شما کیستید؟ من هنرپیشه ام. شما اهل کجا یید؟ من اهل ایرانم. شما هم ایرانی هستید؟ نخیر، من از یکم. احمد تو کارگری؟ بله، من کارگرم. رفیق فرخ دهقان است. من امروز بیمارم. تو هم بیماری؟ بله، من هم بیمارم ولی رفیق حسنوف سالم است. شما سالمید؟ بله، ما سالمیم. شما کیستید؟ ما ادبیات شناسیم ولی آنها زبان شناسند. شما تشنه اید؟ بله، من تشنه ام. آیا آنها سربازند؟ نخیر، آنها سرباز نیستند. تو هنرپیشه ای؟ نخیر، من هنرپیشه نیستم. پس تو کیستی؟ من دانشجویم و رفیق سلطانوف مهندس است.

واژه ها

بنا *hano* – bino, imorat

ایرانی *ironi* – eronlik

شاعر *shoer* – shoir

ادبیات شناس *adabiyotshenos* – adabiyotshunos

بیمار *bimor* – kasal

سالم *solem* – sog'lom

تشنه *tashne* – chanqoq

زبان شناس *zabonshenos* – tilchi

هنرپیشه *ho'narpishe* – artist

GRAMMATIK IZOH

Bog'lamaning qisqa shakli

Ot kesim tarkibidagi bog'lama qisqa shaklda ham ishlatiladi. Bunda bog'lamaning qisqa shakli III shaxs birlikdan boshqa hamma shaxslarda qo'llaniladi. Bog'lamaning qisqa shakli bevosita ot kesimning ot qismiga qo'shilib keladi. Bog'lama o'z oldidagi so'zning qanday tovush bilan tugashiga qarab, turli shakllarda yoziladi.

1. Undosh bilan tugagan so'zdan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	ند - <i>and</i>

Masalan:

مفرد *mo'frad*

من کارگرم *man korgaram* – Men ishchiman.

تو کارگری *to' korgari* – Sen ishchisan.

او کارگر است *u korgar ast* – U ishchi.

جمع *jam'*

ما کارگریم *mo korgarim* – Biz ishchimiz.

شما کارگرید *sho'mo korgarid* – Siz ishchisiz.

آنها کارگرند *onho korgarand* – Ular ishchilar.

Bog'lamaning qisqa shaklida urg'u bog'lama oldidagi so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

2. Qisqa unli *o* – *e* yoki cho'ziq unli *ی* – *i* bilan tugagan so'zlardan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik - مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik - جمع <i>jam'</i>
I shaxs	ام - <i>am</i>	ایم - <i>im</i>
II shaxs	ای - <i>i</i>	اید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	اند - <i>and</i>

Masalan: * - *e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من نویسنده ام *man navisande-am* – Men yozuvchiman.

تو نویسنده ای *to' navisande-i* – Sen yozuvchisan.

او نویسنده است *u nanisande ast* – U yozuvchi.

جمع *jam'*

ما نویسنده ایم *mo navisande-im* – Biz yozuvchimiz.

شما نویسنده اید *sho'mo navisande-id* – Siz yozuvchisiz.

آنها نویسنده اند *onho navisande-and* – Ular yozuvchilar.

* - *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من ایرانی ام *man ironi-am* – Men eronlikman.

تو ایرانی ای *to' ironi-i* – Sen eronliksan.

او ایرانی است *u ironi-ast* – U eronlikdir.

جمع *jam'*

ما ایرانی ایم *mo ironi-im* – Biz eronlikmiz.

شما ایرانی اید *sho'mo ironi-id* – Siz eronliksiz.

آنها ایرانی اند *onho ironi-and* – Ular eronliklar.

3. *o* va *u* cho'ziq unililari bilan tugagan so'zlardan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik - مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik - جمع <i>jam'</i>
I shaxs	یم - <i>yam</i>	ییم - <i>yim</i>
II shaxs	یی - <i>iy</i>	یید - <i>yid</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	یند - <i>yand</i>

مفرد *mo'frad*

من دانشجویم *man doneshjuyam* – Men talabaman.

تو دانشجویی *to' doneshju-iy* – Sen talabasan.

او دانشجو است *u doneshju ast* – U talaba.

جمع jam'

ما دانشجوئیم *mo doneshju-yim* – Biz talabamiz.

شما دانشجوئید *sho 'mo doneshju-yid* – Siz talabasiz.

آنها دانشجویند *onho doneshjuyand* – Ular talabadirlar.

Oxirgi yillarga qadar II shaxs birlik va I va II shaxs ko'plikda ی harfi o'rnida - hamza belgisi qo'llanilgan. Masalan:

مفرد mo'frad

من دانشجوئیم - من دانشجوئیم

تو دانشجوئی - تو دانشجوئی

او دانشجو است - او دانشجو است

جمع jam'

ما دانشجوئیم - ما دانشجوئیم

شما دانشجوئید - شما دانشجوئید

آنها دانشجویند - آنها دانشجویند

Bog'lamaning bo'lishsiz shakli hamma shaxslarda *nist* so'zi orqali ifoda etiladi. Masalan:

من دانشجو نیستم *man doneshju nistam* – Men talaba emasman.

تو نویسنده نیستی. *to 'navisande nisti* – Sen yozuvchi emassan.

u kargar nist – U ishchi emas.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarga bog'lamaning qisqa shaklini qo'shib, shaxs va sonda tuslang.

هنرپیشه *ho 'narpishe* – artist

پزشک *pezeshk* – vrach

سرباز *sarboz* – soldat

بنا *bano* – bino, imorat

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarni bog'lamaning bo'lishsiz shakli-da tuslang.

مهندس *mo 'handes* – injener, mo'handis

نویسنده *navisande* – yozuvchi

دانشیار *doneshyor* – o'qituvchi

ایرانی *ironi* – eronlik

3- topshiriq. Bog'lamaning qisqa shaklini ishlatib, quyidagi gaplarni tarjima qiling.

Men ishchiman. Sen injenersan. Biz talabamiz. Ular ham talabalardir. Bu qiz vrach. Siz kimsiz? Men talabaman. Siz ham talabamisiz? Yo'q, men talaba emasman, men vrachman. Bu kishi kim? Bu kishi tilchidir. Siz bugun navbatchimisiz? Ha, men bugun navbatchiman. Men kasal emasman, sog'lomman. Biz hammamiz sog'-

lommiz. G'afur G'ulom kim? G'afur G'ulom shoirdir. Uning nomi mashhurdir. Bu kishi ham shoirmi? Yo'q, bu kishi shoir emas, yozuvchidir. Biz adabiyotshunosmiz. Siz artistmisiz? Ha, men artistman. Siz eronlikmisiz? Yo'q, men eronlik emasman, o'zbekman. Bu imorat baland va chiroylidir. U vrach yoshdir. O'rtoq Hasanov yoshi va sog'lomdir. Siz qaerdasiz? Men bu yerdaman. Siz ham injenermisiz? Ha, men ham injenerman. Sen tashnamisan? Yo'q, men tashna emasman. Ular kimlar? Ular o'qituvchilardir.

4- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آن مرد..... است.	من کارگر.....
او بیمار..... و من سالم.....	دانشیار..... نیست.
دانشیار در دانشکده.....	این..... کیست؟
این روزنامه..... نیست.	این..... است.
ما..... هستیم ولی آنها..... هستند.	شما دانشجو.....؟
آیا آن تخته..... است؟	رفیق حسنوف..... است.
آیا..... مهندسی؟	آیا آن پنجره..... است؟
نخیر..... مهندس نیستم.	آیا آن دختر..... است؟
آنها نویسنده..... کجاست؟
آیا..... هم نویسنده اید؟	او در..... است.
بله..... هم نویسنده ام.	آی بیک..... است.
آیا آن دختر..... است؟	ما همه..... هستیم.
تو تشنه..... و من تشنه.....	آیا..... دانشیارید؟
اینجا دانشیار..... مهندسند.
روی میز..... هست.	او امروز..... است.
دیوار سفید.....	این بنا..... است.
آنها..... هستند.	این..... نیست.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va bog'la-maning qisqa shaklini yozilishiga ahamiyat bering.

من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. آیا تو هم دانشجویی؟ بله، من هم دانشجویم. آنها هم دانشجوییند. ما مهندسیم، آنها نویسنده اند. شما پزشکید؟ نخیر، من پزشک نیستم. پس، تو کیستی؟ من هنرپیشه ام. آن مرد چکاره است؟ آن مرد دانشیار است. شما هم دانشیارید؟ نخیر، من دانشیار نیستم. ما همه دانشجو هستیم. تو پزشکی، او هم پزشک است. شما هر دو پزشکید. این پسر و آن دختر برادر و خواهر هستند. آنها هر دو جوان و سالم هستند. شما سالمید؟ بله، من سالمم. احمد سالم نیست؟ او بیمار است. ما آشنا ایم.

گفتگو

- اسم شما چیست؟
 – اسم پدر شما چیست؟
 – نام خانوادگی شما چیست؟
 – اسم خواهر شما چیست؟
 – خواهر شما چکاره است؟
 – او دانشجوی کدام دانشکده است؟
 – پدر شما چکاره است؟
 – مادر شما به چه کاری مشغول است؟
 – برادر شما دانشجوی کدام دانشکده است؟
 – شما چکاره اید؟
 – دانشکده ی شما کجاست؟
- اسم من سلطان است.
 – اسم پدر من عمر است.
 – نام خانوادگی من عثمانوف است.
 – اسم خواهر من فاطمه است.
 – خواهر من دانشجوی است.
 – او دانشجوی دانشکده ی طب است.
 – پدر من کارمند علمی است.
 – مادر من خانه دار است.
 – برادرم دانشجوی دانشکده ی حقوق است.
 – من دانشجوی دانشکده زبان و ادبیات هستم.
 – دانشکده ی ما در خیابان نوایی است.

واژه ها

اسم <i>esm – ism</i>	حقوق <i>ho 'quq – huquq</i>
نام خانوادگی <i>nom-e xonevodegi – familiya</i>	به چه کاری <i>be che kor-i – nima ish</i>
پدر <i>pedar – ota</i>	خانه داری <i>xonedori – uy bekasi</i>
مادر <i>modar – ona</i>	زرد <i>zard – sariq</i>
برادر <i>barodar – aka-uka</i>	میهن <i>mihan – vatan</i>
برادر بزرگ <i>barodar-e bo 'zo 'rg – aka</i>	خیابان <i>xiyobon – ko 'cha</i>
برادر کوچک <i>barodar-e kuchek – uka</i>	زبان <i>zabon – til</i>
خواهر <i>xohar – opa-singil</i>	ادبیات <i>adabiyot – adabiyot</i>
خواهر بزرگ <i>xohar-e bo 'zo 'rg – opa</i>	خیلی <i>xeyli – juda</i>
خواهر کوچک <i>xohar-e kuchek – singil</i>	کوشا <i>kusho – tirishqoq</i>
کارمند علمی <i>kormand-e 'elmi – ilmiy xodim</i>	به خانه داری <i>be xonedori – uy-ro 'z-g'or ishlari bilan</i>
کدام <i>ko 'dom – qaysi</i>	پاک <i>pok – toza</i>
طب <i>tebb – tibbiyot, meditsina</i>	ماشین <i>moshin – mashina</i>
سرد <i>sard – sovuq</i>	کلمه <i>kaleme – so 'z</i>
تمرین <i>tamrin – mashq</i>	ده <i>deh – qishloq</i>

GRAMMATIK IZOH

Izofa اضافة

Fors tilida aniqlovchi bilan aniqlanmish yoki qaratqich bilan qaralmish *izofa* deb ataluvchi urg'usiz *e* tovushi orqali bog'lanadi. Masalan:

ديوار سفيد *divor-e sefid* – oq devor
گل سرخ *go'l-e so'rx* – qizil gul
کتاب دانشجو *ketob-e doneshju* – talabaning kitobi
پدر من *pedar-e man* – mening otam

Fors tili izofiy birikmasida so'z tartibi o'zbek tiliga nisbatan qarama-qarshidir. Agar o'zbek tilida avval aniqlovchi, so'ng aniqlanmish yoxud avval qaratqich, so'ng qaralmish kelsa, fors tilida esa aksincha, avval aniqlanmish, so'ng aniqlovchi yoki avval qaralmish, so'ng qaratqich keladi.

O'zbek tilida	Fors tilida
→aniqlovchi →aniqlanmish:	aniqlovchi←aniqlanmish←
katta stol	میز بزرگ <i>miz-i bo'zo'rg</i>
baland imorat	عمارت بلند <i>emorat-e bo'land</i>
→qaratqich →qaralmish:	qaratqich←qaralmish←
o'qituvchining portfeli	کیف دانشیار <i>kif-e doneshyor</i>
mening do'stim	دوست من <i>dust-e man</i>

Fors tili grammatikasida izofiy birikmadagi aniqlanmish مضاف *mo'zof* va aniqlovchi مضاف اليه *mo'zof-e eleyh* deb nomlanadi. Izo ko'rsatkichi doimo مضاف *mo'zof* dan so'ng qo'yiladi va مضاف bil: مضاف اليه ni bir-biriga bog'lab, izofiy birikma hosil qiladi. Izof birikmadagi so'zlar ajratib o'qilmay, bir butun, umumiy intonatsiya o'tida talaffuz etiladi. Odatda izofiy birikma bir butun sintaktik birligi hisoblanadi.

Izofaning imlosi

1. Undosh bilan tugagan so'zlardan so'ng, izofa *zir* belgisi orqali yozilib, *e* deb talaffuz etiladi. Odatda *zir* belgisi yozuvda ifodalantilmaydi. Talaffuzda esa doimo saqlanadi. Masalan:

ساعت طلا *soat-e telo* – tilla soat

زبان فارسی *zabon-e forsi* – fors tili

تاریخ ازبکستان *torix-e o'zbekiston* – O'zbekiston tarixi

درس هفتم *dars-e hafto 'm* – yettinchi dars

گلستان سعدی *go'leston-e sa'di* – Sa'diyning “Guliston”i

خیابان بابر *xiyobon-e bobo 'r* – Bobur ko'chasi

2. *e* – *e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *e* hamza belgisi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etilib kelgan. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska

خمسة نوابی *xamse-ye navoi* – Navoiyning “Xamsa”si

نویسنده معروف *navisande-ye ma'ruf* – taniqli yozuvchi

روزنامه دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta

Hamza belgisi odatda ishora etilmay yozuvda tushib qolgan. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska

روزنامه دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta

Oxirgi yillarda Eron orfografiyasiga o'zgartirishlar kiritilib, hamza belgisi o'rniga *y* harfi yoziladigan bo'ldi. Biz ham shu o'rinda *y* harfini berib borishga qaror qildik. Masalan:

پنجره ی کوچک *panjare-ye kuchek* – kichik deraza

خانه ی احمد *xone-ye ahmad* – Ahmadning uyi

دانشکده ی خاورشناسی *doneshkade-ye xovarshenosi* – sharqshunoslik fakulteti

3. Cho'ziq unlilar bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *y* harfi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etiladi. Masalan:

گل بوی *bu-ye go'l* – gulning hidi

پای میز *po-ye miz* – stolning oyog'i

دانشجوی دانشکده *doneshju-ye doneshkade* – fakultetning talabasi

روی زیبا *ru-ye zibo* – chiroyli yuz

Eslatma. *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda *y* harfi yozuvda ifoda etilmay, talaffuzda *i* unlisidan so'ng bir *ye* qo'shib o'qiladi. Masalan:

صندلی بزرگ *sandali-ye bo'zo'rg* – katta stul

ماهی دریا *mohi-ye daryo* – dengiz balig'i

بینی او *bini-ye u* – uning burni

Izofaning yozilishi

Undoshdan so‘ng	o –e qisqa unlisidan so‘ng	Cho‘ziq unlilardan so‘ng
De	ى ye	ى ye

1- topshiriq. Quyidagi birikmalarni izofa imlosiga rioya qilgan holda fors alfavitida yozing.

barodar-e man, meydon-e biruni, kog‘az-e sefid, doneshju-ye doneshkade, doneshyor-e mo, ruznome-ye haqiqati o‘zbekeston, esm-e xohar-e man, dars-e chahoro‘m, navisande-ye mashhur, orzu-ye delbar, dars-e zabon-e rusi, shohnome-ye ferdo‘usi, korgar-e kor-xone, xone-ye xoharam, po-ye miz, do‘st-e u, torix-e iron, sedo-ye bo‘lbo‘l, ruz-e yakshambe, hamsoy-e-ye xohar-e man, xiyobon-e shahresabz, kor-e elmi-ye doneshjuyon, xonevodegi-ye mo.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu nima? Bu qizil qalamdir. U nima? U qora doskadir. Qizil qalam stolning ustida. U nima narsa? U devoriy gazeta. Bu kitob Navoiyning devonidir. Bu qaysi ko‘cha? Bu Pushkin nomidagi ko‘cha. Bu kishi kim? Bu kishi mening otamdirdir. U ayol mening o‘rtog‘ining onasidir. Bu qizil gul yaxshi. U qiz bizning universitetning talabasidir. Sharq fakultetining binosi baland. Bizning uyimiz katta va yorug‘dir. Sariq papka qayerda? Sariq papka auditoriyada. Sizning opangiz kim? Mening opam vrachdir. Sizning do‘stingiz injenerdir. Biz bu fakultetning talabasimiz. Bizning fakultet binosi Navoiy ko‘chasida joylashgan. Bu qaysi fakultet? Bu tarix fakulteti.

3- topshiriq. Gaplarni izofa birikmasi qoidasiga rioya qilib o‘qing va izofa imlosini aniqlang.

خانه ی شما کجاست؟ خانه ی ما در خیابان پوشکین است. اینجا کتابخانه ی دانشکده ی ماست. فرخ دانشجوی دانشکده ی تاریخ است. او دانشجوی خوبی است. نام خانوادگی این دختر عثمانوا است. تخته پاک است. دوست من مهندس است. ما پزشکیم. برادر بزرگ تو چه کاره است؟ برادر بزرگ من کارمند علمی است. شما دانشجوی کدام دانشکده هستید؟ من دانشجوی دانشکده ی طب هستم. مادر شما دانشیار کدام دانشکده است؟ مادر من دانشیار دانشکده ی حقوق است. شهر تاشکند پایتخت ازبکستان است. خانه ی این نویسنده در خیابان مقیمی قرار دارد. پنجره ی این خانه کوچک است. میدان استقلال خیلی قشنگ است.

4- **topshiriq.** Quyidagi izofiy birikmalarni o'qing va yod oling. Ushbu ularni o'zbek yozuvida yozing.

زبان فارسی'	میدان استقلال'	خیابان نوایی'	دانشگاه خاور شناسی'
جمهوری ازبکستان'	کشور ایران'	فصل بهار'	شاهنامه ی فردوسی'
نویسنده ی مشهور'	صندلی کلاس.		

5- **topshiriq.** O'zbek va fors tillari uchun mushtarak bo'lgan izofiy birikmalarni toping va ularni daftaringizga yozing. Masalan:

menore-ye kalon	مناره ی کلان	daryo-ye azim	دریای عظیم
shoh-e zende	شاه زنده	dard-e bedavo	درد بی دوا

6- **topshiriq.** Quyidagi gaplarni o'qing va izofiy birikmalarni aniqlang.

خیلی خوب است.	– احوال شما چطور است؟
سرد است. تابستان گرم است.	– هوای تاشکند چطور است؟
خیلی کوشا است.	– این دانشجو چطور است؟
خیلی آسان و شیرین است.	– زبان فارسی چطور است؟
خیلی سرد است.	– هوای مسکو چطور است؟
بله، گرم است.	– آیا هوای تهران هم تابستان گرم است؟
سرد است.	– امروز هوا چطور است؟
بله، ایرانی است.	– آیا این خانم ایرانی است؟
خیر، او ایرانی نیست، پاکستانی است.	– آیا آن آقا هم ایرانی است؟

7- **topshiriq.** Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 6-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Ettinchi dars

درس هفتم

شهر تاشکند

شهر تاشکند پایتخت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از بزرگترین شهرهای آسیای میانه است. جمهوری ازبکستان خیلی ثروتمند است. عمده ترین محصول این جمهوری پنبه است.

در شهر تاشکند فرهنگستان علوم ازبکستان، دانشگاهها، دبیرستانها و سایر آموزشگاه های عالی و متوسطه ی بسیاری موجود است. در این شهر مترو، برج تلویزیون همچنین تعداد زیادی کودکستان، پارکهای بسیار زیبا، سینما، تاترها و ورزشگاه وجود دارد.

یکی از خیابانهای زیبای تاشکند خیابان نوایی است. موزه ی نوایی، تاتر ملی، اداره نشریات، مرکز تلویزیون، ورزشگاه پخته کار، کاخ هنر و سایر مؤسسات علمی، فنی و فرهنگی در این خیابان قرار دارد.

مناظر دیدنی تاشکند روز به روز زیاد می شود. محله ها، عمارت ها و پارکهای جدید بوجود می آید. این شهر چنان با سرعت تغییر می کند که باعث تعجب مردم دنیااست. هر خارجی که به تاشکند می آید از بزرگی و زیبایی شهر تعجب می کند.

واژه ها

بزرگترین *bo'zo'rgtarin* – eng katta
 میانه آسیای *osiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 ثروتمند *sarvatmand* – boy
 عمده ترین *o'mdetarin* – eng asosiy
 فرهنگستان علوم *farhangeston-e 'olum* – fanlar akademiyasi
 متوسطه *mo'tavassete* – o'rta
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o'quv yurti, ta'lim maskani
 مترو *metro* – metro
 برج تلویزیون *bo'rij-e televizyo'n* – televizion minora
 تعداد *te'dod* – miqdor
 زیاد *ziyod* – ko'p
 کودکان *kudakeston* – bolalar bog'chasi
 سینما *sinemo* – kino
 تئاتر *te'otr* – teatr
 موزه *muze* – muzey
 کاخ هنر *kox-e ho'nar* – san'at saroyi
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 مؤسسات *mo'assesot* – muassasalar, tashkilotlar
 فرهنگی *farhangi* – madaniy
 مناظر *manozar* – (منظره) *manzare* – manzara ning ko'plik shakli)

manzaralar

انجمن *anjo'man* – uyushma
 دیدنی *didani* – diqqatga sazovor joylar
 جدید *jadid* – yangi
 چنان *cho'non* – shunday, shu darajada
 با سرعت *bo so'r'at* – tezlik bilan
 تغییر کردن *tag'yir kardan* – o'zgartirmoq
 باعث *bois* – sabab
 تعجب *ta'jo'b* – taajjub, hayron
 تعجب کردن *ta'jo'b kardan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 خارجی *xoreji* – chet ellik, xorijiy
 بزرگی *bo'zo'rgi* – kattalik, ulug'lik
 زیبایی *ziboyi* – chiroylilik, go'zallik
 کشاورزی *keshovarzi* – qishloq xo'jaligi

Lekin ba'zi so'zlarda ان-on ko'plik qo'shimchasi o'rnida ها-ho ko'plik qo'shimchasini ishlatish so'zning ma'nosini o'zgartirib yuborishi mumkin. Masalan:

سر sar – bosh	ساران saron – boshliqlar	سرھا sarho – boshlar
---------------	--------------------------	----------------------

ان-on ko'plik qo'shimchasining imlosi

1. Birlik shakldagi so'z *l-o*, *u*, hamda *i* cho'ziq unilaridan biri bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi ان-on oldidan bir *i* ortirilib, *yon* shaklida yoziladi. Masalan:

دانشجو doneshju – talaba →→ دانشجویان doneshjuyon – talabalar
 دانا dono – donishmand →→ دانایان donoyon – donishmandlar
 ایرانی ironi – eronlik →→ ایرانیان ironiyon – eronliklar

2. Birlik shakldagi so'z *o-h* qisqa unlisi bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi ان-on oldidan bir *g* ortirilib, *gon* shaklida qo'shiladi. Yozuvda esa *o-h* harfi tushib qoladi. Masalan:

نویسنده navisande – yozuvchi →→ نویسندگان navisandegon – yozuvchilar
 نماینده namoyande – namoyanda →→ نمایندگان namoyandegon –
 namoyandalar
 هنرپیشه ho'narpishe – artist →→ هنرپیشگان ho'narpishegon – artistlar
 نویسنده navisande – yozuvchi →→ نویسندگان navisandegon – yozuvchilar
 نماینده namoyande – namoyanda →→ نمایندگان namoyandegon –
 namoyandalar

3. *u* tovushi bilan tugagan ba'zi so'zlarga ان-on ko'plik qo'shimchasi qo'shilganda, *u* tovushi *o'v* kabi talaffuz etiladi. Masalan:

ابرو abru – qosh →→ ابروان abro'von – qoshlar
 بانو bonu – xonim →→ بانوان bono'von – xonimlar
 بازو bozu – bilak →→ بازوان bozo'von – bilaklar

Izofiy zanjir

Fors tilida aniqlanmish bir necha so'z bilan aniqlanib kelishi mumkin. Masalan:

کتاب دانشیار زبان فارسی ketob-e doneshyor-e zaban-e forsi – Fors tili o'qituvchisining kitobi.

نویسنده ی برجسته ی ایران navisande-ye bar-jaste-ye iron – Eronning mashhur yozuvchisi.

emoratho-ye qashang-e toshkand – Toshkentning chiroyli imoratlari.

Bunday izofiy birikuvni grammatikada *izofiy zanjir* deyiladi.

Izofiy zanjirda aniqlovchi soʻzlar bir-birini aniqlab, izohlab va maʼnosini toʻldirib keladilar hamda oʻzaro izofa koʻrsatkichi orqali bogʻlanadilar. Masalan:

doneshju-ye sol-e avval – Birinchi kurs talabasi
doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh – Institutning birinchi kurs talabasi

doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh-e pezechki – Tibbiyot institutining birinchi kurs talabasi.

Aniqlanmish bilan aniqlovchi soʻzlar bir-birlari bilan izofa koʻrsatkichi orqali zanjir kabi bogʻlanib keladilar va bir butun izofiy birikmani hosil qiladilar. Izofiy zanjirdagi hamma soʻzlar (oxirgi soʻzdan tashqari) izofa koʻrsatkichini qabul qilib keladilar. Agar birikmada kishilik olmoshlaridan biri boʻlsa, birikma oxiriga qoʻyiladi. Masalan:

korho-ye elmi-ye doneshyoron-e doneshgoh-e mo – Bizning institut oʻqituvchilarining ilmiy ishlari.

barodar-e boʻzoʻrg-e dust-e shoʻmo – Sizning akangizni doʻsti.

tolor-e namoyeshgoh-e hoʻnarho-ye tasviri-ye joʻmhuri-ye mo – Respublikamizning tasviriy sanʼat koʻrgazmalar zali.

همه *hame* olmoshi haqida

Fors tilida همه *hame* olmoshi gapda izofa bilan va izofasiz oʻqilishi mumkin. Agar همه *hame* olmoshidan keyin kelgan soʻz koʻplik shaklda boʻlsa, همه *hame* izofa bilan, birlik shaklida boʻlsa, izofasiz oʻqiladi. Masalan:

hame-ye doneshjuyon – hamma talabalar
hame-ye korgaron – hamma ishchilar
hame-ye sarvatho-ye keshvar – mamlakatning barcha boyliklari

hame-ye mo – Biz hammamiz

hame chiz – hamma narsa

hame jo – hamma yer

همه *hame* olmoshi ega vazifasida kelgan vaqtda ham همه *hame* olmoshi izofasiz o'qiladi. Masalan:

همه دانشجویان در کلاس هستند. Hamma talabalar auditoriyadalar.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarning ko'plik shaklini yasang.

پنجره <i>panjare</i> – deraza	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
پزشک <i>pezeshk</i> – vrach	نامه <i>nome</i> – xat
جمهوری <i>jo 'mhuri</i> – respublika	خیابان <i>xiyabon</i> – ko'cha
دانشکده <i>doneshkade</i> – fakultet	آشنا <i>oshno</i> – tanish
شهری <i>shahri</i> – shaharlik	هنرپیشه <i>ho 'narpishe</i> – artist
زبان شناس <i>zabonshenos</i> – tilchi	ثروت <i>sarvat</i> – boylik

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Uning opasining ismi Fotima. Toshkent shahrining ko'chalari va parklari juda chiroyli. O'zbekiston Respublikasida ko'p miqdorda kinolar, teatrlar, institutlar, maktablar va bog'chalar bor. Men filologiya fakultetining birinchi kurs talabasiman. Farruxning fors tili kitobi stolning ustida. O'zbekiston yoshlari uchun hamma o'quv yurtlarining eshiklari ochiq. Bu yer "O'zbekiston ovozi" gazetasi-ning redaksiyasi. Tehron shahri Eron mamlakatining poytaxtidir. U viloyatning asosiy qishloq xo'jalik mahsuloti paxtadir. Alisher Navoiy nomidagi adabiyot muzeyi Navoiy ko'chasida joylashgandir. O'rta Osiyoning chiroyli shaharlaridan biri Toshkent shahridir. (Mening) opamning bog'ida har xil daraxtlar va gullar bor. Navoiy teatrining binosi juda chiroyli. Bu filologiya fakultetining devoriy gazetasi. Fargona, Samarqand va Buxoro shaharlari O'zbekistonning chiroyli shaharlaridandir.

3- topshiriq. Quyidagi birikmalarni fors tiliga tarjima qiling.

O'zbekiston Milliy universiteti. Sharqshunoslik institutining birinchi kurs talabalari. O'zbekiston Fanlar akademiyasining binosi. Tojikiston Respublikasining poytaxti. Eron mamlakatining asosiy qishloq xo'jalik boyligi. Tehronning chiroyli ko'chalaridan biri. Navoiy teatrining artistlari. O'zbekiston Respublikasi Yozuvchilar uyushmasi. Toshkent shahrining kino va teatrlari. O'zbekiston Respublikasining asosiy boyluklaridan biri. Bizning institutning sport zali. Sharq fakultetining talaba va o'qituvchilari. O'zbekiston oliy o'quv yurtlari.

4- topshiriq. Quyidagi izofiy zanjirda keltirilgan izofiy birikmalarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing va ularni yod oling.

درس زبان فارسی، دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند، دانشجوی دانشگاه خاورشناسی، جمهوری اسلامی ایران، کتاب درسی زبان فارسی، مردم کشورها، ایران و ازبکستان، پایتخت کشور ایران، احوال دوست من، احوال برادر بزرگ من، تمام ثروتهای کشور ما، انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم ازبکستان.

5- topshiriq. همه olmoshi ishtirokida gaplarni tarjima qiling va tarjimangizni o'qing. Bunda همه olmoshining talaffuziga alohida ahamiyat bering.

Hamma gazeta va jurnallar stolning ustidadir. Bu ko'chadagi hamma imoratlar baland va chiroylidir. Ularning hammasi bizning fakultet talabalari. Biz hammamiz sog'miz. Ularning hammasi ishchidirlar. Xonaning hamma joyi tozadir. Mamlakatni hamma boyliklari xalq uchundir. Hamma talabalar auditoriyada. Talabalarning hammasi tirishqoqdir. Maktabda hamma narsa o'quvchilar uchundir.

Sakkizinchi dars

درس هشتم

گفتگو

- دوست عزیز، سلام علیکم.
- علیکم السلام.
- حالتان چطور است؟
- خدارا شکر، از لطف شما، بد نیست. شما چطورید؟
- متشکرم، من خوبم.
- سلامت هستید؟
- بله، حالم خوب است، متشکرم.
- پدر و مادرتان چطورند؟
- آنها سالم و خوبند.
- پدرتان امروز در خانه است؟
- بله، امروز روز تعطیل است. او در منزل است.
- آیا خانگی شما از اینجا دور است؟
- نه، خانگی ما از اینجا دور نیست، نزدیک است.
- شما دانشجوی سال چندم هستید؟
- من دانشجوی سال اول دانشکدهی خاورشناسی هستم.
- خواهرانتان به چه کاری مشغولند؟
- خواهر بزرگم دانشجوی سال چهارم دانشگاه پزشکی و خواهر کوچکم دانش آموز دبیرستان است.

- از دیدار شما خیلی خوشحالم.
- لطف شما زیاد.
- سلامت باشید. خدا حافظ شما.

واژه ها

- عزیز *aziz - aziz*
- سلام *salom - salom*
- سلام عليكم *salom 'alayko 'm - salom alaykum*
- حال *hol - hol, ahvol*
- جمهوری *jo 'mhuri - respublika*
- متشکرم *mo 'tashakeram - rahmat*
- از لطف شما *az lo 'tf sho 'mo - sizning iltifotingizdan*
- متشکرم *mo 'tashakkeram - rahmat, tashakkur*
- حالا *holo - hozir, endi*
- روز تعطیل *ruz-e ta 'til - dam olish kuni*
- منزل *manzel - uy, manzil*
- دور *dur - uzoq, olis*
- نزدیک *nazdik - yaqin*
- چندم *chando 'm - nechanchi*
- سال *sol - yil, yosh, kurs*
- چندم سال *sol-e chando 'm - nechanchi kurs*
- دانش آموز *doneshomuz - maktab o'quvchisi*
- دیدار *didor - ko'rishish, uchrashish*
- پزشکی *pezeshki - meditsina, tibbiyot*
- دبیرستان *dabireston - o'rta maktab*
- تا *to - gacha*
- تا دیدار *to didor - ko'rishguncha*
- خوشحالم *xo 'shholam - xursandman*
- سلامت باشید *salomat boshid - sog' bo'ling*
- خدا حافظ *xo 'do hofez - xayr*
- عضو *o 'zv - a'zo*
- حزب *hezb - partiya*
- پرچم *parcham - bayroq*

Grammatik izoh

Egalik affikslari ضمائر متصل *zamoyer-e mo 'ttasel*

Fors tilida egalik, mansublikni ifodalash uchun otlarga quyidagi egalik affikslari qo'shiladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م - am	مان - emon
II shaxs	ت - at	تان - eton
III shaxs	ش - ash	شان - eshon

Egalik affikslari otlarning oxiriga qo‘shilib, predmetning qaysi shaxsga tegishli ekanligini ko‘rsatadi.

دوست *dust* – (do‘st) so‘zining turlanishi

مفرد	جمع
دوستم <i>dustam</i> – do‘stim	دوستمان <i>dustemon</i> – do‘stimiz
دوستت <i>dustat</i> – do‘sting	دوستتان <i>dusteton</i> – do‘stingiz
دوستش <i>dustash</i> – do‘sti	دوستشان <i>dusteshon</i> – do‘stlari

Egalik affikslari o‘z oldidagi so‘z bilan birga bir so‘z tarzida talaffuz qilinadi. Egalik affikslariga urg‘u tushmaydi. Urg‘u egalik affikslaridan oldingi bo‘g‘inga tushadi. Masalan:

دستم <i>dastam</i> – qo‘lim	حالمان <i>holemon</i> – ahvolimiz
كيفم <i>kifam</i> – portfelim	مادرتان <i>modareton</i> – onangiz

Egalik affikslarining imlosi

1. So‘z *-e* qisqa unlisi yoki *-i* cho‘ziq unlisi bilan tugagan bo‘lsa, egalik affikslari oldidan uchchala shaxsning birlik shaklida *alif*, ko‘plikda esa *hamza* belgisi qo‘yiladi. Hamza belgisi odatda yozuvda tushib qoladi. Talaffuzda birlik shaklda ot bilan egalik affikslari orasida kichik pauza, ko‘plikda esa bir *y* tovushi orttiriladi. Masalan:

خانه *xone* – (uy) so‘zining turlanishi

مفرد	جمع
خانه ام <i>xone-am</i> – uyim	خانه مان <i>xoneyemon</i> – uyimiz
خانه ات <i>xone-at</i> – uying	خانه تان <i>xoneyeton</i> – uyingiz
خانه اش <i>xone-ash</i> – uyi	خانه شان <i>xoneyeshon</i> – uylari

پیشانی *pishone* – (peshona) so‘zining turlanishi

مفرد

پیشانی ام (پیشانیم) <i>pishoni-yam</i> – peshonam
پیشانی ات (پیشانیت) <i>pishoniyat</i> – peshonang
پیشانی اش (پیشانیش) <i>pishoniyash</i> – peshonasi

جمع

پیشانی مان *pishoniyemon* – peshonamiz
 پیشانی تان *pishoniyeton* – peshonangiz
 پیشانی شان *pishoniyeshon* – peshonalari

2. So‘z *-o* yoki *-u* cho‘ziq unlisi bilan tugagan bo‘lsa, egalik affikslari oldidan bir *-y* orttiriladi.

رو *ru* – (yuz) so‘zining turlanishi

مفرد

رويم *ruyam* – yuzim
 رویت *ruyat* – yuzing
 رویش *ruyash* – yuzi

جمع

رویمان *ruyemon* – yuzimiz
 رویتان *ruyeton* – yuzingiz
 رویشان *ruyeshon* – yuzlari

Egalik affikslari jadvali

Undoshlardan so‘ng		e-e qisqa va i-i cho‘ziq unlisidan so‘ng		-o yoki -u cho‘ziq unlisidan so‘ng	
مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع
م-am	مان-emon	ا-am	مان-yemon	یم-yam	یمان-yemon
ت-at	تان-eton	ات-at	تان-yeton	یت-yat	یتان-yeton
ش-ash	شان-eshon	اش-ash	شان-yeshon	یش-yash	یشان-yeshon

Izofiy birikmali gaplarda egalik affikslari birikmaning oxirgi so‘ziga qo‘shiladi. Masalan:

مداد سیاهت کجاست؟ *medod-e siyohat ko‘jo ast?* – Qora qalaming qayerda?

مداد سیاهم روی میز است. *medod-e siyoham ru-ye miz ast.* – Qora qalamim stolning ustida.

اسم پسر کوچک همسایه تان چیست؟ *esm-e pesar-e kuchek-e hamsoyeyeton chist?* – Qo‘shningizni kichik o‘g‘lining ismi nima?

اسم پسر کوچک همسایه مان صابر است. *esm-e pesar-e kuchek-e hamsoyeyemon sober ast.* – Qo‘shnimizning kichik o‘g‘lining ismi – Sobir.

1- topshiriq. Quyidagi so‘zlarga egalik affikslari qo‘shib turlang.

لباس *lebos* – kiyim

ابرو *abru* – qosh

همسایه *hamsoye* – qo‘shni

حال *hol* – ahvol

خواهر *xohar* – opa-singil

صدا *sedo* – ovoz, tovush

شانه *shone* – taroq

پا *po* – oyoq

بینی *bini* – burun

عمو *amu* – amaki

2- topshiriq. Quyidagi birikmalarni yod oling.

روز تعطیل *ruz-e ta'til* – Dam olish kuni

از دیدار شما خیلی خوشوقت *az didor-e sho'mo xeyli xo'shvaq tam* –

Sizni ko'rishdan juda xursandman

لطف شما زیاد *lo'tf sho'mo ziyod* – Itifotingiz uchun rahmat.

اسم خانواده ی شما چیست؟ *esm-e xonevode-ye sho'mo chist?* – Familiyangiz nima?

شما اهل کجایی؟ *sho'mo ahl-e ko'jo-yid?* – Siz qayerliksiz?

جمهوری ازبکستان *jo'mhuri-ye o'zbekiston* – O'zbekiston

Respublikasi.

جمهوری اسلامی ایران *jo'mhuri-ye eslomi-ye eron* – Eron Islom

Respublikasi.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Ismingiz nima? Ismim Farrux. Gazetam eski. Shahrimiz go'zal. Portfelim stolning ustida. Qo'shnimiz yozuvchidir. Uyimiz uzoq. Salomatligingiz qanday? Rahmat, salomatligim yaxshi. Do'stingizni ahvoli qanday? Do'stimning ahvoli yaxshi emas, onasi kasal. (Uning) kitoblari qayerda? (Uning) kitoblari stolning ustida. Uying qayerda? Uyim Furqat ko'chasida. (Uning) onasi qayerda? Uning onasi fabrikada. (Uning) qizi fakultetning yaxshi talabalaridan biri. Dam olish kuni biz hammamiz uydami. Ukangiz nechanchi kurs talabasi? Ukam talaba emas, u o'rta maktab o'quvchisi. O'rtog'imizning otasi Xalq demokratik partiyasining a'zovidir. Ko'k qalaming qayerda? Ko'k qalamim uyda. Xayr, salomat bo'ling! Sizni ko'rishdan juda xursandman. (Uning) opasi yuridik fakultetining 4-kurs talabasi. Familiyangiz nima? Familiyam – Usmonov. Bizning fors tili o'qituvchimiz eronlikdir. Fakultetimiz devoriy gazetasining nomi "O'zbekiston sharqshunosi". Uyingizning eshik va derazasi ochiq. Otangiz kim? Otam O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining a'zovidir. Respublikamiz qishloq xo'jaligi juda boydir.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va izofa imlosiga ahamiyat bering.

پدرم مهندس است. پدرتان مهندس نیست، پزشک است. حالش خوب نیست، او بیمار است. مادر و پدرم هر دو دانشیارند. خواهر بزرگش چه کاره است؟ خواهر بزرگش هم پزشک است. برادر کوچکم دانش آموز است. او دانش آموز دبیرستان است. این مرد همسایه ی ما است. همسایه مان اهل سمرقند است. زبان فارسی خیلی

شهرین است. تو دانشجویی. برادرتان هم دانشجو است. وطن ما ازبکستان است. وطن فرخ ایران است. من اهل ازبکستان و فرخ اهل ایران است. این پرچم است. این پرچم دولتی جمهوری ازبکستان است. آن پرچم جمهوری اسلامی ایران است. کشور ایران همسایه ی ما است. من دانشجو هستم. شما دانشجوی کدام دانشگاهید؟ من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. خواهر من دانشجوی دانشگاه طب است. احمد و فرخ دانشجویان زبان و ادبیات هستند. کیف شما کجا است؟ کیف روی میز است. دوستتان کجاست؟ دوستم در خانه است. خانه تان کجاست؟ خانه مان در خیابان بابر است. دانشیار زبان فارسی ما ایرانی است. شما ایرانی اید؟ نخیر، من ایرانی نیستم، من ازبکم. شهر ما تاشکند است. شهر تاشکند خیلی بزرگ و زیبایی است. نمندگان شهر گلهاست.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

خانه تان از دانشکده دور است؟ نام خانوادگی تان چیست؟ اسمتان چیست؟ کتاب زبان فارسی تان کجاست؟ آیا آموزگار او ایرانی است؟ مداد سرختان کجاست؟ آیا خواهر بزرگتان پزشک است؟ احمد حالت چطور است؟ تو دانشجوی کدام دانشکده ای؟ تو دانشجوی دانشکده ی خاورشناسی هستی؟ شما با این دختر آشنايید؟ شما کیستید؟ کارگر یا مهندسید؟ امروز دوشنبه است؟ مادر و پدرتان کجايند؟

6- topshiriq. She'rni yod oling va undagi egalik affikslarini aniqlang.

کتاب خوب

دانا و خوش بیانم	من یار مهربانم
با آنکه بی زبانم	گویم سخن فراوان
من یار پند دانم	پندت دهم فراوان
با سود و بی زیانم	من دوستی هنرمند
من یار مهربانم	از من مباش غافل

واژه ها

یار *yor* – do'st
 خوش بیان *xo'shbayon* – xushsuhbat, chiroyli bayon etuvchi
 فراوان *farovon* – ko'p, mo'l
 سخن *so'xan* – so'z, gap
 با آنکه *bo onke* – garchi
 پند *pand* – pand, nasihat
 سود *sud* – foyda
 زیان *ziyon* – ziyon, zarar
 غافل *g'ofel* – g'ofil, bexabar

7- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 7- tamrinni tarjima qiling va chiroyli qilib ko'chirib yozing.

فصلها و روزها

- یک سال مرکب از چند فصل است؟
- یک سال مرکب از چهار فصل است. نام فصلها از این قرار است: بهار، تابستان، پاییز و زمستان.
- یک فصل چند ماه است؟
- یک فصل سه ماه است.
- یک سال چند ماه است؟
- یک سال دوازده ماه است. ماه های سال از این قرار است: ژانویه، فوریه، مارس، آوریل، مه، ژوئن، ژوئیه، اوت، سپتامبر، اکتبر، نوامبر، دسامبر.
- یک هفته هفت روز است. روزهای هفته چنینند: شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه (آدینه).
- یک شبانه روز بیست و چهار ساعت است.
- یک ساعت شصت دقیقه و یک دقیقه شصت ثانیه است.
- امروز چه روزی است؟
- امروز چهارشنبه است.
- اول ماه سپتامبر جشن استقلال جمهوری ازبکستان است.
- بیست و یکم ماه مارس جشن نوروز است.
- اول ماه اکتبر روز دانشیاران و دانش آموزان است.
- روز پذیرش قانون اساسی ازبکستان هشتم دسامبر است.

واژه ها

از این قرار است	<i>az in qaror ast</i>	–	<i>sutka, bir shaboneruz</i>	–	شبانه روز
شundan iborat			<i>kecha-kunduz</i>		
مرکب	<i>mo 'rakkab</i>	–	<i>iborat, do 'shambe</i>	–	دوشنبه
	<i>murakkab</i>				
فصل	<i>fasl</i>	–	<i>fasl</i>		یکشنبه
بهار	<i>bahor</i>	–	<i>bahor</i>		سه شنبه
تابستان	<i>tobeston</i>	–	<i>yoz</i>		چهارشنبه
پاییز	<i>poyiz</i>	–	<i>kuz</i>		پنجشنبه
زمستان	<i>zemeston</i>	–	<i>qish</i>		جمعه
ماه	<i>moh</i>	–	<i>oy</i>		ساعت
ژانویه	<i>j: onviye</i>	–	<i>yanvar</i>		دقیقه
فوریه	<i>fevriye</i>	–	<i>fevral</i>		ثانیه
مارس	<i>mors</i>	–	<i>mart</i>		امروز
آوریل	<i>ovril</i>	–	<i>aprel</i>		جشن
مه	<i>me</i>	–	<i>may</i>		استقلال
ژوئن	<i>j: uan</i>	–	<i>iyun</i>		شنبه
ژوئیه	<i>j: uiye</i>	–	<i>iyul</i>		چندم
اوت	<i>ut</i>	–	<i>avgust</i>		آموزگار

سپتامر *septombr* – sentabr
 اکتبر *o'kto'br* – oktabr
 نوامبر *navombr* – noyabr
 دسامبر *desombr* – dekabr
 هفته *hafte* – hafta
 روز *ruz* – kun
 قانون اساسی *qonun-e asosiy* –
 Konstitutsiya

نوروز *no'uruz* – navro'z
 پذیرش *paziresh* – qabul qilish
 اول *avval* – birinchi, avval
 روز تولد *ruz-e tavallo'd* – tug'ilgan kun
 پرچم *parcham* – bayroq
 سرود *so'rud* – gimn, madhiya
 استقلال یافتن *esteqlol yoftan* – mustaqil-
 likka erishmoq

Miqdor sonlar

1. یک <i>yek</i>	۱
2. دو <i>do'</i>	۲
3. سه <i>se</i>	۳
4. چهار <i>chahor</i>	۴
5. پنج <i>panj</i>	۵
6. شش <i>shesh</i>	۶
7. هفت <i>haft</i>	۷
8. هشت <i>hasht</i>	۸
9. نه <i>no'h</i>	۹
10. ده <i>dah</i>	۱۰

10. ده <i>dah</i>	۱۰
20. بیست <i>bist</i>	۲۰
30. سی <i>si</i>	۳۰
40. چهل <i>chehel</i>	۴۰
50. پنجاه <i>panjoh</i>	۵۰

اعداد اصلی *a'dod-e asli*

Birliklar

11. یازده <i>yozdah</i>	۱۱
12. دوازده <i>davozdah</i>	۱۲
13. سیزده <i>sizdah</i>	۱۳
14. چهارده <i>chahordah</i>	۱۴
15. پانزده <i>ponzdah</i>	۱۵
16. شانزده <i>shonzdah</i>	۱۶
17. هفده <i>hefdah</i>	۱۷
18. هجده <i>hejdah</i>	۱۸
19. نوزده <i>nuzdah</i>	۱۹

O'nliklar

60. شصت <i>shast</i>	۶۰
70. هفتاد <i>haftod</i>	۷۰
80. هشتاد <i>hashtod</i>	۸۰
90. نود <i>navad</i>	۹۰

Yuzliklar

100. صد <i>sad</i>	۱۰۰	600. ششصد <i>sheshsad</i>	۶۰۰
200. دویست <i>devist</i>	۲۰۰	700. هفتصد <i>haftsad</i>	۷۰۰
300. سیصد <i>sisad</i>	۳۰۰	800. هشتصد <i>hashtsad</i>	۸۰۰
400. چهارصد <i>chahorsad</i>	۴۰۰	900. نهصد <i>no'hsad</i>	۹۰۰
500. پانصد <i>ponsad</i>	۵۰۰		

Mingliklar

1000. هزار <i>hezor</i>	۱۰۰۰	3000. سه هزار <i>se hezor</i>	۳۰۰۰
2000. دو هزار <i>do'hezor</i>	۲۰۰۰	4000. چهار هزار <i>chahor hezor</i>	۴۰۰۰

Yigirmadan yuqori bo‘lgan sonlar (o‘nliklar, yuzliklar va mingliklar) bir-birlari bilan $o - o'$ bog‘lovchisi orqali bog‘lanib, murakkab son hosil qiladilar. $o - o'$ bog‘lovchisi talaffuzda o‘z oldidagi songa qo‘shilib, $o - o'$ tarzida talaffuz qilinadi, yozuvda esa ajratilgan holda yoziladi. Fors tilida ham murakkab sonlar tartibi va ularning yozilishi o‘zbek tilidagidek. 1425628 – ya‘ni oldin million, so‘ng ming, yuz va o‘nlik, nihoyat birliklar keladi. Masalan:

بیست و پنج *bist-o' panj* – 25

سیصد و چهل و هفت *sisad-o' chehel-o' haft* – 347

شش هزار و پانصد و سی و یک *shesh hezor-o' ponsad-o' si-o' yek* – 6531

Murakkab son tarkibidagi har bir son mustaqil urg‘uga e‘gadirlar. Masalan:

هزار و هفتصد و نود و چهار *hezor-o' haftsad-o' navad-o' chahor* – 1794

Tartib sonlar اعداد ترتیبی *a'dod-e tartibi*

Fors tilida tartib sonlar quyidagicha yasaladi:

1. Sanoq sonlar oxiriga $o - m$ qo‘shimchasini qo‘shish orqali yasaladi. Masalan:

چهار *chahor* – to‘rt

هفت *haft* – yetti

ده *dah* – o‘n

بیست و پنج
ما besh *bist-o' panj* – yigirma besh

چهارم *chahoro'm* – to‘rtinchi

هفتم *hafto'm* – yettinchi

دهم *daho'm* – o‘ninchi

بیست و پنج
ما beshinchi *bist-o' panjo'm* – yigirma beshinchi

دو *do'* – ikki, سه *se* – uch, سی *si* – o‘ttiz sonlaridan tartib son yasashda quyidagi o‘zgarishlar yuz beradi:

دو *do'* – ikki

سه *se* – uch

سی *si* – o‘ttiz

دوم *do'vvo'm* – ikkinchi

سوم *sevvo'm* – uchinchi

سی ام *siyo'm* – o‘ttizinchi

Tartib sonda urg‘u doim $o - m$ qo‘shimchasiga tushadi.

نهم *no'ho'm* – to‘qqizinchi

هجدهم *hejdaho'm* – o‘n sakkizinchi

ششم *chehel* – o‘ *shesho'm* – qirq oltinchi.

2. Son oxiriga مین ' – o' *min* qo'shimchasini qo'shish orqali ham yasaladi.

مین ' – o' *min* qo'shimchasi م – o' *m* ga nisbatan kam ishlatilib, asosan adabiy tilda uchraydi.

پنج <i>panj</i> – besh	پنجمین <i>panjo' min</i> – beshinchi
هفت <i>haft</i> – yetti	هفتمین <i>hafto' min</i> – yettinchi
چهل <i>chehel</i> – qirq	چهلیمین <i>chehelo' min</i> – qirqinchi

3. Fors tilida یک *yeko' m* – birinchi tartib soni bilan bir qatorda shu sonning arabcha ekvivalenti اول *avval* so'zi ko'p ishlatiladi. Masalan:

درس اول *dars-e avval* – birinchi dars

Shu bilan birga, fors tilida boshqa arab sonlari ham uchraydi.

ثانی *soni* – ikkinchi

ثالث *soles* – uchinchi va hokazo.

Murakkab sonlarda م – o' *m* va مین ' – o' *min* qo'shimchalari sonning oxirgi qismiga qo'shiladi.

یک هزار و نهصد و شصت و سوم *yek hezor-o' no'hsad-o' shast-o' sevvo' m* – bir ming to'qqiz yuz oltmish uchunchi

چهل و پنجمین *chehel-o' panjo' min* – qirq beshinchi

م – o' *m* va مین ' – o' *min* qo'shimchalari yordami bilan yasalgan tartib sonlarning sintaktik xususiyatlari

1. م – o' *m* qo'shimchasi orqali yasalgan tartib sonlar gapda aniqlovchi vazifasini bajarib, o'zidan oldin kelgan so'z bilan izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

درس هشتم *dars-e hashto' m* – sakkizinchi dars

روز سوم *ruz-e sevvo' m* – uchinchi kun

طبقه ی پنجم *tabaqe-ye panjo' m* – beshichi qavat

سال چهارم *sol-e chahoro' m* – to'rtinchi kurs (yil).

2. مین ' – o' *min* qo'shimchasi bilan yasalgan tartib sonlar ham gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi. Lekin bu tartib sonlar o'zi aniqlagan so'zdan oldin kelib, u bilan izofa orqali emas, balki oddiy bitishuv orqali bog'lanadi. Masalan:

ponzdaho 'min sol-e esteqlol-e ju 'mho 'ri-ye o 'zbakeston – O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligi-ning o'n besh yilligi.

Taqqoslang:

شماره ی پانزدهم *sho 'more-ye ponzdaho 'm*

پانزدهمین شماره *ponzdaho 'min sho 'more*

Ikki holatda ham bu jumlar o'n beshinchi nomer deb tarjima qilinadi.

o' 'min qo'shimchasi bilan yasalgan tartib son dan so'ng vaqtni bildiruvchi sol (yil) so'zi kelgan paytda, ikkala so'z birligida, biror voqea yoki hodisaning bo'lib o'tganiga ma'lum vaqt to'langanligini bildiruvchi ma'no ham anglashiladi. Masalan:

زنده باد بیستمین سال انجمن هنرپیشگان ازبکستان *zende bod bisto 'min sol-e anjo 'man-e ho 'narpishegon-e o 'zbakeston* – Yashasin O'zbekiston san'atkorlari anjumanining yigirma yilligi.

Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi

1. Yilni ifodalash uchun sol so'zi yil miqdorini ko'rsatuvchi son oldiga qo'yilib, o'zaro izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

سال هزار و نهصد و شصت و هفت *sol- e hezor-o' no 'hsad-o' shast-o' haft* – 1967- yil.

O'zbek tilida yil miqdorini bildirgan so'z tartib son shaklida keladi, lekin fors tilida esa yil miqdorini bildirgan so'z tartib son qo'shimchasini qabul qilmay, doimo sanoq son shaklida bo'ladi. Yilni bildirgan so'z birikmalariga milodi (yevropa kalendari hisobida) yoki hijri (musulmon kalendari hisobida) so'zlari qo'shilib kelishi mumkin. Bu holda milodi va hijri so'zlari yilni bildirgan birikmaga izofa orqali bog'lanib keladi. Masalan:

سال هزار و هفت صد و بیست و یک میلادی *sol-e hezor-o' haftsad-o' hist-o' yek-i milodi* – 1721- milodiy yili

سال هزار و سیصد و نه هجری *sol-e hezor-o' sisad-o' no 'h-e hejri* – 1309-hijriy yili

Eron Islom Respublikasida barcha diniy marosimlar va bayramlar (hayitlar, ro'za tutish va hokazolar) hijriy kalendari hisobida olib boriladi. hijriy yili hisobida yil oylari 29 kundan iborat bo'lgan-

ligi uchun diniy marosimlar har yili milodiy yilining turli vaqtiga to'g'ri keladi.

2. Oy kunlari (chislo) quyidagicha ifodalanadi:

؟ امروز چندم ماه است؟ *emruz chando 'm-e moh ast?* – Bugun oying nechanchi kuni? yoki Bugun nechanchi chislo?

امروز بیست و پنجم ماه سپتامبر است. *emruz bist-o' panjo 'm-e moh-e septombr ast* – Bugun yigirma beshinchi sentabr.

3. Hafta kunlari quyidagicha ifodalanadi:

؟ امروز چه روزی است؟ *emruz che ruz-i ast?* – Bugun haftaning qaysi kuni?

امروز چهارشنبه است. *emruz chahorshambe ast* – Bugun chorshanba.

1- topshiriq. Quyidagi raqamlarni so'z bilan yozing.

۳، ۵، ۴، ۹، ۸، ۲۰، ۱۷، ۲۳، ۴۸، ۱۹۵۲، ۴۰۰۸، ۶۱۳، ۷۹۸۲، ۱۰۱، ۹۶، ۴۰، ۲۰۳، ۵۸۷.

2- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli sonlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

...روز پذیرش قانون اساسی ازبکستان است.	...جشن نوروز است.
...پذیرش پرچم دولتی ازبکستان است.	روز تولد فرخ... است.
...پذیرش سرود دولتی ازبکستان است.	...روز تولد من است.
...روز دانشیاران و آموزگاران است.	...روز...دانشگاه تعطیل است.
...روز اول سال نو مردم ایران است.	...روز آخر هفته است.
...روز اول سال نو مردم ازبکستان است.	...روز اول هفته است.

3- topshiriq. Quyidagi iboralarni yod oling.

قانون اساسی ازبکستان *qonun-e asosiy-e o'zbekiston* – O'zbekiston Konstitutsiyasi

پرچم دولتی ازبکستان *parcham-e do'ulati-ye o'zbekiston* – O'zbekiston davlat bayrog'i

سرود دولتی ازبکستان *so'rud-e do'ulati-ye o'zbekiston* – O'zbekiston davlat madhiyasi

4- topshiriq. Savollarni o'qing va ularga javob qaytaring.

– اول سپتامبر چه روزی است؟

– امروز چندم ماه است؟

- آیا امروز چهارشنبه است؟
- امروز هوا چگونه است؟
- یک سال مرکب از چند فصل و یک فصل مرکب از چند ماه است؟
- نام ماههای سال چیست؟
- در تابستان هوا چگونه است؟
- یک ساعت چند دقیقه است؟
- نام روزهای هفته چیست؟
- روز بین المللی زنان چندم ماه است؟
- در جمهوری ازبکستان چه روزی روز تعطیل است؟
- در ایران چه روزی روز تعطیل است؟
- جشن نوروز چه روزی است؟
- چه روزی تولد خوارتان است؟
- چه روزی روز تولد شما است؟
- چه روزی پذیرش قانون اساسی ازبکستان است؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bugun oyning qaysi kuni? (Bugun nechanchi chislo?) Bugun dekabr oyining 12- kuni (Bugun 12- dekabr). Bugun haftaning qaysi kuni? Bugun yakshanba. Yakshanba kuni O‘zbekiston xalqining dam olish kunidir. Eron mamlakatida dam olish kuni jumadir. Bugun fevral oyining 13- kunidir (Bugun 13- fevraldir). Sizning tug‘ilgan kuningiz qaysi kun? Bugun Navro‘z bayramidir. Uning akasini tug‘ilgan kuni 8- sentabrdir.

O‘ninch dars

درس دهم

حکایت

از افلاطون پرسیدند که طی چند سال سفر دریا کردی در دریا چه عجایبی دیدی؟
گفت: عجب همین بود که از دریا سالم به ساحل رسیدم.

واژه ها

حکایت *hekoyat* – hikoya

افلاطون *aflotun* – Aflotun

پرسیدن *po‘rsidan* – so‘ramoq

طی *tey-ye* – mobaynida , davomida

چند *chand* – bir necha

سفر کردن *safar kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq

دریا *daryo* – dengiz
 عجایب *'ajoyeb* – ajoyib
 دیدن *didan* – ko'rmoq
 گفتن *go'ftan* – demoq, aytmoq
 عجب *'ajab* – ajablanarli
 همین *hamin* – shu, mana shu
 بودن *budan* – bo'lmoq, emoq
 ساحل *sohel* – sohil, qirg'oq
 رسیدن *rasidan* – yetmoq, yetib kelmoq
 بعد *ba'd* – so'ng, keyin
 صبح *so'bh* – ertalab
 غروب *g'o'rub* – kech, quyosh botishi
 صبحانه *so'bhone* – nonushta, ertalabki ovqat

GRAMMATIK IZOH

Fe'l فعل *fe'l*

Fe'lning noaniq shakli

Fe'lning son, shaxs va zamon ma'nosini bildirmaydigan shakli fe'lning noaniq shakli deyiladi.

Fors tilida fe'llarning noaniq shakli har doim ن – *an* bilan tugagan bo'ladi. Masalan:

رفتن <i>raftan</i> – bormoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
پرسیدن <i>po'rsidan</i> – so'ramoq	آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq, demoq	خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq, ichmoq

Fe'llarning tarkibi

Fors tilidagi fe'llar o'zlarining tuzilishi jihatidan sodda, prefiksli va qo'shma bo'ladi.

1. Bir so'zdan tashkil topgan fe'llar soda fe'llar deyiladi. Masalan:

دیدن <i>didan</i> – ko'rmoq	آمدن <i>omadan</i> – kelmoq
گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq	کردن <i>kardan</i> – qilmoq

2. Sodda fe'l va affiks (old qo'shimcha) yordami bilan yasalgan fe'llar prefiksli fe'llar deyiladi. Masalan:

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq
 در آوردن *dar-ovardan* – chiqarmoq

فرا گرفتن *faro-gereftan* – o‘rganmoq
فرو رفتن *fo‘ru-raftan* – cho‘kmoq

1) O‘t (yoki sifat hamda boshqa so‘z birikmalari) va ko‘makchi fe‘l yordami bilan yasalgan fe‘llar qo‘shma fe‘llar deyiladi.

Qo‘shma fe‘l tarkibiga kirgan sodda fe‘llar asosan o‘zlarining lekshik ma‘nolarini yo‘qotib, ko‘makchi fe‘l vazifasini bajaradilar. Masalan:

کار <i>kor</i> – ish	کار کردن <i>kor kardan</i> – ishlamoq
استراحت <i>esterohat</i> – dam	استراحت کردن <i>esterohat kardan</i> – dam olmoq
قسم <i>qasam</i> – qasam	قسم خوردن <i>qasam xo‘rdan</i> – qasam ichmoq
جشن <i>jashn</i> – bayram	جشن گرفتن <i>jashn gereftan</i> – bayram qilmoq
تولدا <i>tavallo‘d</i> – tug‘ilish	تولدا یافتن <i>tavallo‘d yoftan</i> – tug‘ilmoq

Fors tilida ot va ko‘makchi fe‘l birikuvi orqali fe‘l yasash juda muhsuldor bo‘lib, fors tili fe‘llarining asosiy miqdorini tashkil qiladi.

Fe‘l negizlari ریشه ی افعال *rishe-ye af‘ol*

Fors tilida fe‘lning ikkita negizi bor:

- 1) o‘tgan zamon fe‘l negizi,
- 2) hozirgi zamon fe‘l negizi.

O‘tgan zamon fe‘l negizining yasalishi

O‘tgan zamon fe‘l negizi fe‘lning noaniq shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Masalan:

رفت <i>raftan</i>	رفت <i>raft</i>
دید <i>didan</i>	دید <i>did</i>
آمد <i>omadan</i>	آمد <i>omad</i>
بود <i>budan</i>	بود <i>bud</i>
برگشت <i>bar-gashtan</i>	برگشت <i>bar-gasht</i>
فراگرفت <i>faro-gereftan</i>	فراگرفت <i>faro-gereft</i>
کارکرد <i>kor kardan</i>	کارکرد <i>kor kard</i>
جشن گرفت <i>jashn gereftan</i>	جشن گرفت <i>jashn gereft</i>

O‘tgan zamon fe‘li ماضی مطلق *mozi-ye mo‘tlaq*

O‘tgan zamon aniq fe‘li ish-harakatni o‘tgan zamonda bo‘lib o‘tganligini ko‘rsatadi.

O'tgan zamon aniq fe'lining yasalishi va tuslanishi

O'tgan zamon aniq fe'li o'tgan zamon fe'l negiziga quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م -- <i>am</i>	یم -- <i>im</i>
II shaxs	ی -- <i>i</i>	ید -- <i>id</i>
III shaxs	--	ند -- <i>and</i>

O'tgan zamon fe'lining III shaxs birlik shakli o'tgan zamon fe'l negizi shakliga to'g'ri keladi.

Fe'lining tuslanishida urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من دیدم *man didam* – Men ko'rdim.

تو دیدی *to' didi* – Sen ko'rding.

او دید *u did* – U ko'rdi.

جمع

ما دیدیم *mo didim* – Biz ko'rdik.

شما دیدید *sho'mo didid* – Siz ko'rdingiz.

آنها دیدند *onho didand* – Ular ko'rdilar.

برگشتن *bar-gashtan* – (qaytmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من برگشتم *man bar-gashtam* – Men qaytdim.

تو برگشتی *to' bar-gashti* – Sen qaytding.

او برگشت *u bar-gasht* – U qaytdi.

جمع

ما برگشتیم *mo bar-gashtim* – Biz qaytdik.

شما برگشتید *sho'mo bar-gashtid* – Siz qaytdingiz.

آنها برگشتند *onho bar-gashtand* – Ular qaytdilar.

کار کردن *kor kardan* – (ishlamoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من کار کردم *man kor kardam* – Men ishladim.

تو کار کردی *to' kor kardi* – Sen ishlading.

او کار کرد *u kor kard* – U ishladi.

جمع

ما كار كرديم *mo kor kardim* – Biz ishladik.

شما كار كرديد *sho 'mo kor kardid* – Siz ishladingiz.

آنها كار كردند *onho kor kardand* – Ular ishladilar.

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli fe'l oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Bunda asosiy kuchli urg'u inkor yuklamasiga tushadi, ikkinchi kuchsiz urg'u esa shaxs-on qo'shimchalarida bo'ladi. Masalan:

رفتن *raftan* – (bormoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نرفتم *man naraftam* – Men bormadim.

تو نرفتي *to 'narafti* – Sen bormading.

او نرفت *u naraft* – U bormadi.

جمع

ما نرفتيم *mo naraftim* – Biz bormadik.

شما نرفتيد *sho 'mo naraftid* – Siz bormadingiz.

آنها نرفتند *onho naraftand* – Ular bormadilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda نه *na* – inkor yuklamasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

فرا گرفتن *faro-gereftan* – (o'rganmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من فرا نگرفتم *man faro nagereftam* – Men o'rganmadim.

تو فرا نگرفتي *to 'faro nagerefti* – Sen o'rganmading.

او فرا نگرفت *u faro nagereft* – U o'rganmadi.

جمع

ما فرا نگرفتيم *mo faro nagereftim* – Biz o'rganmadik.

شما فرا نگرفتيد *sho 'mo faro nagereftid* – Siz o'rganmadingiz.

آنها فرا نگرفتند *onho faro nagereftand* – Ular o'rganmadilar.

استراحت کردن *esterohat kardan* – (dam olmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من استراحت نکردم *man esterohat nakardam* – Men dam olmadim
تو استراحت نکردی *to ' esterohat nakardi* – Sen dam olmading.
او استراحت نکرد *u esterohat nakard* – U dam olmadi.

جمع

ما استراحت نکردیم *mo esterohat nakardim* – Biz dam olmadik.
شما استراحت نکردید *sho 'mo esterohat nakardid* – Siz dam olmadingiz.
آنها استراحت نکردند *onho esterohat nakardand* – Ular dam olmadilar.

Inkor yuklamasining imlosi

1. *o* cho'ziq unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lishsiz shaklida نه – *na* inkor yuklamasidan so'ng bir *y*–*y* orttirilib yoziladi. Yozuvda alif ustidagi madda belgisi tushib qoladi.

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیامدم *man nayomadam* – Men kelmadim.
تو نیامدی *to ' nayomadi* – Sen kelmading.
او نیامد *u nayomad* – U kelmadi.

جمع

ما نیامدیم *mo nayomadim* – Biz kelmadik.
شما نیامدید *sho 'mo nayomadid* – Siz kelmadingiz.
آنها نیامدند *onho nayomadund* – Ular kelmadilar.

2. *a* yoki *o'* qisqa unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lishsiz shaklida نه – *na* inkor yuklamasidan so'ng, *y*–*y* orttirilib, fe'l bo'shidagi alif tushib qoladi.

افتادن *o'ftodan* – (yiqilmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیفتادم *man nayo'ftodam* – Men yiqilmadim.
تو نیفتادی *to ' nayo'ftodi* – Sen yiqilmading.
او نیفتاد *u nayo'ftod* – U yiqilmadi.

- ما نيفد *mo nayo 'ftodim* – Biz yiqilmadik.
 شما بيفد *sho 'mo nayo 'ftodid* – Siz yiqilmadingiz.
 اونها بيفد *onho nayo 'ftodand* – Ular yiqilmadilar.

Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi

Fors tilida kelishik kategoriyasi yo'qdir. Otlarning o'zaro sintaktik munosabatlari izofa, ko'makchi va predloglar (old ko'makchilari) orqali ifoda etiladi.

Predloglar حروف اضافه *ho 'ruf-e ezofe*

Fors tilida predloglar o'zlarining tarkibiga ko'ra 3 qismga bo'linadilar:

- 1) asosiy predloglar,
- 2) izofali predloglar,
- 3) murakkab predloglar.

Asosiy predloglar fors tilida juda mahsuldor bo'lib, kelishik munosabatlarini ifodalovchi asosiy vosita hisoblanadilar. Asosiy predloglar quyidagilar:

1) *به* *be* predlogi otlarning oldida qo'yilib, harakatning yo'nalish o'tini, harakat yo'nalgan shaxs kabi ma'nolarni bildiradi va o'zbek tilidagi jo'nalish kelishigi anglatgan asosiy ma'nolarga to'g'ri keladi. *به* *be* predlogi ot bilan ba'zan qo'shilib va ko'pincha ayrim holda yoziladi. Masalan:

من به دانشگاه آمدم *man be doneshgoh omadam* – Men universitetga keldim.

احمد به کتابخانه رفت *Ahmad be ketobxone raft* – Ahmad kutubxonaga ketdi.

Eslatma. *به* *be* predlogi *آن* – *on* – *این* – *in* ko'rsatish olmoshlari hamda *او* *u* kishilik olmoshiga qo'shilganda, ikki xil shaklda yozilishi mumkin:

<i>به</i> <i>be on</i>	yoki	<i>بد</i> <i>bedon</i>
<i>به</i> <i>be in</i>	yoki	<i>بد</i> <i>bedin</i>
<i>به</i> <i>be u</i>	yoki	<i>بدو</i> <i>bedu</i>

2) *dar* predlogi otlarning oldiga qo'yilib, ish va harakat sodir bo'lgan o'rinni, vaqtni bildiradi va o'zbek tilida o'rin-payt kelishi anglatgan asosiy ma'nolarga mos keladi. Masalan:

dar xone ki hast? – Uyda kim bor?

diruz man tamom-e ruz dar ketobxonai budam – Kecha men butun kun kutubxonada bo'ldim.

aflotun tey-ye chand sol dar daryoi safar kard – Aflotun bir necha yil mobaynida dengizda safar qildi.

dar on vaqt mo javon budim – U vaqtda biz yosh edik.

3) *az* predlogi otlarning oldida kelib, turli ma'nolarni ifoda etishi mumkin. Lekin asosiy ma'nosi o'zbek tilidagi chiqish kelishi anglatgan ma'nolarga mos keladi. *az* predlogi orqali anglashiladigan ma'no ish-harakatning boshlanish o'rnini, payti va umuman chiqish joyini bildiradi. Misollar:

man az dustam nome gereftam – Men do'stimdan xat oldim.

sho'mo az ko'jo omadid? man az shahr-e bo'xoro omadam – Siz qayerdan keldingiz? Men Bo'xoro shahridan keldim.

az aflotun po'rsidand ke... – Aflotundan s... dilarki...

xone-yemon az doneshgoh dur nist – *miz institutdan uzoq emas.*

az soat-e panj mo'ntazer-e sho'mo hastim – Soat beshdan buyon sizni kutayman.

4) *bo* predlogi otlarning oldida kelib, birgalik, hamkorlik, o'zaro vosita ma'nolarini anglatadi va asosan o'zbek tilidagi *bilan* ko'chisi orqali anglashiladigan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

man bo pedaram dar osoyestah esterohat kardam – Men otam bilan sanatoriyada dam oldim.

u bo dast eshore kard – U qo'li bilan ishora...

mo bo in mard oshno hastim – Biz bu kishi tanishmiz.

dustam bo o'to'bus be shahr-marqand raft – Do'stim avtobus bilan Samarqand shahriga ketdi.

barodar-e kuchekam nomero bo mo navesht. – Ukam xatni qalam bilan yozdi.

۹) *to* predlogi otlarning oldida kelib, harakatning yoʻnalishi-
ni koʻrsatib, vaqt bildiruvchi soʻzlar bilan kel-
adi, vaqt chegarasini anglatadi. Oʻzbek tilidagi *qadar* koʻmak-
chisi yoki *-gacha* qoʻshimchasi anglatgan maʼnolarni bildiradi.

من تا ورزشگاه پیاده رفتم *man to varzeshgoh piyode raftam* – Man sta-
tioningacha piyoda bordim.

مجلس تا ساعت پنج ادامه داشت *jalase to soat-e panj edome dosht* – Majlis
15 daqqa qadar davom etdi.

6) *baroye* predlogi otlarning oldiga qoʻyilib, ish-hara-
katning maqsad va sababini bildiradi. Oʻzbek tilida uchun koʻmak-
chining asosiy maʼnolari va baʼzan *-ga* affiksi maʼnosiga mos
keladigan maʼnoni anglatadi. Masalan:

این چراغ برای من نیست *in cherogʻ baroye man nist*,
baroye toʻst – Bu chirogʻ men uchun emas, sen uchundir.

برای دیدن دوستم به منزلش رفتم *baroye didan-e dustam be manzesh
raftam* – Doʻstimni koʻrish uchun uyiga bordim.

پدرم از ایران برای من چند جلد کتاب فارسی آورد *pedaram az iron baroye
man chand jild ketob-e forsi ovard* – Otam menga Erondan bir
nechta forscha kitob olib keldi.

7) *bar* predlogi asosan klassik manbalarda, poetik asarlarda
va qisman hozirgi fors tilida uchraydi. Bu predlog ish-harakatning
biron predmet ustida sodir boʻlishini yoki u tomon yoʻnalishini
bildiradi.

نوبینو-یی سبو بر دوش و چراغ در دست در بازار راه می رفت *nobino-yi sabu
bar dush va charogʻ dar dast dar bozor roh miraft* – Bir koʻr
(odam) elkasida koʻza va qoʻlida chirogʻ (bilan) bozorda ketardi.

با چوب برسرش زد *bo chub bar sarash zad* – Kaltak bilan boshiga
urdi.

درود بر شنوندگان گرامی رادیوی تاشکند *doʻrud bar shenavondegon-e ge-
romi-ye rodyoʻ-ye toshkand* – Hurmatli Toshkent radio tinglovchi-
lariga salom.

۱۰) *ro* koʻmakchisi

ro koʻmakchisi otlarning oxirida kelib, ularga qoʻshilgan va
ayrim holda yoziladi. Masalan:

این کتاب را خواندم. *in ketobro xondam* – Bu kitobni o‘qidim.
ساعت را کوک کردم. *soatro kuk kardam* – Soatni buradim.

Hozirgi fors tilida *ro* ko‘makchisining asosiy ma‘nosi vositasiz to‘ldiruvchini ifodalashdir. *ro* ko‘makchisi orqali ifodalandigan bu ma‘no o‘zbek tilidagi tushum kelishigi orqali ifodalanadigan ma‘noga to‘g‘ri keladi. Masalan:

دیروز من برادر شمارا دیدم. *diruz man barodar-e sho‘moro didam* – Kecha men akangizni ko‘rdim.

دانشجو تخته را پاک کرد. *doneshju taxtero pok kard* – Talaba doskani artdi.

لغت را از کتابخانه آوردم. *lo‘g‘atro az ketobxone ovardam* – Lug‘atni kutubxonadan keltirdim.

شما کتاب دستور زبان فارسی را خریدید؟ *sho‘mo ketob-e dastur-e zaban-e forsiro xaridid?* – Siz fors tili grammatikasi kitobini sotib oldingizmi?

ro ko‘makchisi I va II shaxs birlikdagi kishilik olmoshlari bilan birga kelganda, ko‘pincha ularning ikkinchi harfi tushib qoladi. Qolgan qismi esa *ro* ko‘makchisiga qo‘shilgan holda yoziladi. Masalan:

مرا = من + را *maro*

ترا = تو + را *to‘ro*

Bu hol o‘zbek tilidagi tushum kelishigi qabul qilgan olmoshlarga o‘xshaydi:

Men + ni = meni

Sen + ni = seni

Predloglar va *ro* ko‘makchisining izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada yoki izofiy zanjirli gaplarda predlog doimo izofiy birikmaning boshida va *ro* ko‘makchisi esa izofiy birikmaning oxirida keladi. Masalan:

نویسندگان تاجیکستان به پایتخت جمهوری ازبکستان تشریف آوردند. *navisandegon-e tojikeston be poytaxt-e jo‘mhuri-ye o‘zbekeston tashrif ovardand* – Tojikiston yozuvchilari O‘zbekiston respublikasining poytaxtiga tashrif buyurishdi.

mo bo donesh-juyon-e sho'be-ye arabi-ye doneshgoh-e xovarshenosi be teotr raf-tim Biz Sharqshunoslik institutining arab bo'limi talabalari bilan teatrga bordik.

in ketobro az ketob-rom-e-ve markazi-ye farhangeston-e 'olum gereftam – Bu kitobni Fan-lu akademiyasining asosiy kutubxonasi oldim.

mo zabon-e forsiro hamuz xub namidonim – Biz hanuzgacha fors tilini yaxshi bilmaymiz.

man doston-e navisande-ye mashhur-e eronro tarjo'me kardam – Men Eronning mashhur yozuv-chusining hikoyasini tarjima qildim.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarning ma'nosi va yozilishini esda saqlang. Ularni yod oling.

پرسيدن *po'rsidan* – so'ramoq

رفتَن *raftan* – bormoq, ketmoq

گفتَن *go'ftan* – aytmoq, demoq

دادَن *dodan* – bermoq

خوردَن *xo'rdan* – yemoq, ichmoq

آمدَن *omadan* – kelmoq

آوردَن *ovardan* – keltirmoq

خریدَن *xaridan* – sotib olmoq

گرفتَن *gereftan* – olmoq

دیدَن *didan* – ko'rmoq

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishli shaklida tuslang.

نوشتَن *naveshtan* – yozmoq, آوردَن *ovardan* – keltirmoq, برد داشتن *bur-doshtan* – (ko'tarib) olmoq, استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq, حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq.

3- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shaklida tuslang.

گفتَن *go'ftan* – aytmoq, demoq, کردن *kardan* – qilmoq, انداختَن *andaxtan* – irg'itmoq.

4- topshiriq. Yuqoridagi hikoyaning mazmunini so'zlab bering.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarniforschaga tarjima qiling.

Men Navoiyning “Xamsa” sini sotib oldim. Ahmad bu qalamni menga berdi. Men do'stim bilan teatrga bordim. Bizning uyga mehmonlar kelishdi. Otam menga aytdi. O'qituvchi talabadan so'radi. Sen unga nima keltirding? Bu injener senga nima dedi? Bugun biz olti soat ishladik. Sen uni ko'rdingmi? Yo'q, men uni ko'rmadim. Biz kecha stadionga bordik. O'rtoq Hasanov bugun fakultetga kelmadi. Talaba bo'r keltirdi. U kecha kasal cdi. Siz uni

qayerda ko'rdingiz? Siz bu maqolani o'qidingizmi? Ha, men bu maqolani o'qidim. Bugun biz universitetga bormadik. O'qituvchi mendan so'ramadi. Siz bugun dam oldingizmi? Yo'q, men bugun dam olmadim. Men akangni teatrda ko'rdim. Ular bu yozuvchining kitobini sotib oldilar. Sen meni qayerda ko'rding? Men seni istirohat bog'ida ko'rdim. Otangiz qayerdan keldi? Otam Buxorodan keldi.

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va tarjima qiling.

احمد به دوست خود نامه نوشت. مادرم از بازار آمد. برادرت به تو چه داد؟ برادرم به من مداد و قلم داد. تو از مغازه ی کتابفروشی چه خریدی؟ من از مغازه ی کتابفروشی رمان "روزهای گذشته" عبدالله قادری را خریدم. امروز در دانشکده احمد را دیدی؟ نخیر، ندیدم. او امروز سر درس نیامد. برادرتان به تو چه گفت؟ امروز دانشیار از تو پرسید؟ بله، از من موضوع درس را پرسید. پدرت از سفر برای تو چیزی آورد؟ یک کتاب فارسی آورد. امروز صبح صبحانه خوردید؟ نه، نخوردیم. دیروز زیاد کار کردم و هیچ استراحت نکردم. تو امروز چه کاری کردی؟ هیچ کاری نکردم. بعد از درس کجا رفتی؟ بعد از درس به کتابخانه رفتم و درس های خود را حاضر کردم. خواهرم به مادرم کمک کرد. تو به دانشکده با اتوبوس آمدی یا با مترو؟ با مترو. از صبح تا غروب کار کردم و بعد از آن استراحت کردم. شما این نامه را با قلم نوشتید یا با مداد؟ با قلم. این داستان را از اول تا آخر خواندم و بعد آن را ترجمه کردم. شما درس فردا را حاضر کردید؟ بله، من درس فردا را حاضر کردم.

7- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli predloqlarni qo'yib, jumalarni ko'chirib yozing.

من احمد را ... باغ ملی دیدم. او دیروز ... دانشکده نیامد. پدرم دیروز ... شهر فرغانه آمد. من ... برادر بزرگم ... سینما رفتیم. او ... دانشیار خوب جواب داد. دانشیار ... جواب او راضی بود. امروز دانشیار ... من نپرسید. من ... دانشکده پیاده آمدم، رفیقم ... اتوبوس آمد. امروز ... دوستم نامه گرفتم. مادرم ... من یک جفت کفش خرید. خواهرت ... تو چه گفت؟ ... شهر تاشکند عمارت های چند طبقه ای زیاد است. خواهرم ... مادرم ... باغ استراحت رفتند. من این متن را ... زبان فارسی ... زبان از یکی ترجمه کردم. من ... او قلم دادم و او ... من مداد داد. پدرم ... صبح زود ... شام ... باغ کار کرد. دوستم ... من فرهنگ فارسی خود را داد. دیروز من ... برادر بزرگم ... کتابخانه رفتیم و درسهای خود را ... فردا حاضر کردیم. مادرم از مغازه ی شیرینی فروشی شیرینی ها خرید ... خانه آورد. دیروز من ... دوستم حسن به مغازه ی کتابفروشی رفتیم. روز دوشنبه درس را حاضر کردم و بعد ... برادرم ... تا اثر رفتیم. پدرم ... مادرم ... استراحت ... آسایشگاه رفتند.

حکایت

روزی شاعر فقیری پیش مرد ثروتمندی رفت و چنان نزدیک او نشست.
میان آنها یک وجب فاصله بود. مرد ثروتمند از این کار خشمگین شد و از
شاعر پرسید که میان تو و خر چه تفاوت است؟ گفت: یک وجب. مرد ثروتمند از
این جواب خجل شد و عذر خواست.

واژه ها

شاعر <i>sho'er</i> – shoir	وجب <i>vajab</i> – qarich
فقیر <i>fuqir</i> – kambag'al	فاصله <i>fosele</i> – tafovut, farq
ثروتمند <i>sarvatmand</i> – boy	میان <i>miyon</i> – o'rta, aro
چنان <i>cho'non</i> – shunday	خر <i>xar</i> – eshak
نزدیک <i>nazdik</i> – yaqin	چه <i>che</i> – qanday, qanaqa
نشستن <i>neshastan</i> – o'tirmoq	پیش <i>pish</i> – old, oldi
خواستن <i>xostan</i> – xohlamoq	عذر خواستن <i>o'zr xostan</i> – uzr so'ramoq
خجل شدن <i>xejel sho'dan</i> – xijolat	خشمگین شدن <i>xashmgin sho'dan</i> –
bo'lmoq	g'azablanmoq, achchiqlanmoq

GRAMMATIK IZOH

yo-ye *nahdat* یای وحدت و **yo-ye** *nakare* یای نکره

Fors tilida biror predmet yoki shaxsning birlik va noaniqligini ko'rsatish uchun ularga noaniqlik va birlik belgisi *yo-ye* qo'shilib, *i* deb talaffuz qilinadi. Bu *yo-ye* fors grammatikasida *yo-ye* یای وحدت *nahdat* yoki *yo-ye* یای نکره *nakare* deyiladi.

Birlik va noaniqlik belgisi *yo-ye* hech vaqt urg'u qabul qilmaydi. Urg'u uning oldidagi bo'g'inga tushadi. Masalan:

کارگر <i>korgar</i> – ishchi	کارگری <i>korgar-i</i> (qandaydir noma'lum) bir ishchi
روز <i>ruz</i> – kun	روزی <i>ruz-i</i> – bir kun, bir kuni
کتاب <i>ketob</i> – kitob	کتابی <i>ketob-i</i> – (qandaydir) bir kitob

ning imlosi یای وحدت و یای نکره

1. Undosh bilan tugagan so'zlarda *yo-ye* harfi bevosita otlarning oxiriga qo'shiladi. Masalan:

دختر <i>do'xtar</i> – qiz.bola	دختری <i>do'xtar-i</i> (qandaydir) bir qiz
میز <i>miz</i> – stol	میزی <i>miz-i</i> (qandaydir) bir stol

2. *o* yoki *u* cho'ziq unlilari bilan tugagan so'zlarda *yo-ye* harfi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi. Masalan:

صدا <i>sedo</i> – tovush	صدایی <i>sedo-yi</i> (qandaydir) bir tovush
دانشجو <i>doneshju</i> – talaba	دانشجویی <i>doneshju-iy</i> (qandaydir) bir talaba

3. *e* qisqa unlisi bilan tugagan soʻzlarda *ی* yo harfi oldidan bir *alif* orttirilib yoziladi. Masalan:

نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi	نویسنده ای <i>navisande-i</i> – (qandaydir) bir yozuvchi
مجله <i>majalle</i> – jurnal	مجله ای <i>majalle-i</i> – (qandaydir) bir jurnal
نامه <i>nome</i> – xat	نامه ای <i>nome-i</i> – (qandaydir) bir xat

ning izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada birlik va noaniqlik belgisi *ی* – *i* asosan birikma oxiridagi soʻzga qoʻshiladi. Masalan:

کتاب خوب <i>ketob-e xub</i> – yaxshi kitob
کتاب خوبی <i>ketob-e xub-i</i> – (qandaydir) bir yaxshi kitob
شاعر فقیر <i>sho'er-e faqir</i> – kambagʻal shoir
شاعر فقیری <i>sho'er-e faqir-i</i> bir kambagʻal shoir

Baʼzan birlik va noaniqlik *ی* yo si birikmaning birinchi soʻziga – aniqlanmishga qoʻshilib kelishi mumkin. Masalan:

میز نو <i>miz-e no'u</i> – yangi stol
میزی نو <i>miz-i no'u</i> – (qandaydir) bir yangi stol
دختر جوان <i>do'xtar-e javon</i> – yosh qiz
دختری جوان <i>do'xtar-i javon</i> – (qandaydir) bir yosh qiz

ning ishlatilishi

ی ning asosiy vazifasi birlik va noaniqlikni bildirishdir.

Fors tilida *ی* ning birlik va noaniqlikni bildirishda bir-biridan farq qiladi.

ی ning birlikni ifodalaydi va miqdoriy jihatdan gap bir predmet yoki bir shaxs haqida ketayotganligini, maʼno predmetning soniga qaratilganini koʻrsatadi. Masalan:

کارگران در این کارخانه روزی شش ساعت کار کرده و هفته ای دو روز استراحت می کنند. *korgaron dar in korxone ruz-i shesh soat kor karde va hafte-i do' ruz esterohat miko'nand* – Ishchilar bu korxonada bir kunda olti soat ishlab, bir haftada ikki kun dam oladilar.

Yuqorida keltirilgan misollarda روزی *ruz-i*, هفته ای *hafte-i*, soʻzlari بای وحدت qabul qilib kelgan boʻlib, gap aynan *bir kun, bir hafta* haqida borayotganligini koʻrsatadi.

یای نکره *esa* predmet yoki shaxsning noaniqligini, gap nomaʼlum bir predmet yoki shaxs haqida borayotganligini bildiradi. Masalan:

پادشاهی به شکار رفت. *podshoh-i be shekor raft* – (Qandaydir) bir podshoh ovga chiqdi.

شخصی از افلاتون پرسید. *shaxs-i az aflotun poʻrsid* – (Qandaydir) bir kishi Aflotundan soʻradi.

دختری آمد و نامه ای به او داد. *doʻxtar-i omad va nome-i be u dod* – (Qandaydir) bir qiz keldi va unga xat tashlab (berib) ketdi.

Bu misollarda پادشاهی *podshoh-i*, شخصی *shaxs-i*, دختر *doʻxtar-i*, نامه ای *nome-i* soʻzlari بای نکره qabul qilib kelgandir.

Bundan tashqari, noaniqlik belgisi *ی-ی che* soʻroq olmoshidan keyin kelgan soʻzga qoʻshilib, biror predmet haqida maʼlumotga ega boʻlish yoki taajjub va hayajonni izhor qilish maʼnolarini bildiradi.

che soʻroq olmoshi “qanday”, “qaysi”, “qanaqa” deb tarjima qilinadi.

Odatda bu xildagi gaplar mazmunidan soʻroq anglashigan boʻladi va soʻroq intonatsiyasi bilan talaffuz etiladi. Masalan:

این چه کتابی است؟ *in che ketob-i ast?* – Bu qanaqa (nima) kitob?

امروز چه روزی است؟ *emruz che ruz-i ast?* – Bugun qaysi kun?

عجب! این چه سخنی است؟ *ʻajab, in che soʻxan-i-st* – Ajab, bu qanaqa gap!

Izofali predloglar

Fors tilida mustaqil maʼnoga ega boʻlgan baʼzi bir ot va ravishlar predlog vazifasida ham kelishi mumkin. Bu soʻzlar predlog boʻlib kelganda, oʻzlarining mustaqil maʼnolarini yoʻqotib, koʻmakchi soʻz anglatgan grammatik maʼnomi bajaradilar va doimo oʻzidan keyin kelgan soʻzga izofa orqali birikib keladilar. Izofali predloglar fors tilida 20 dan ortiq boʻlib, gapda asosiy predloglar orqali ifodalangan maʼnolarni konkretlash, ular orasidagi munosabatni yana ham aniqroq koʻrsatish uchun xizmat qiladilar. Masalan:

رو *ru* (yuz) soʻzi gapda ot sifatida oʻzining mustaqil leksik maʼnosiga ega boʻlishi bilan birga, leksik maʼnosini yoʻqotib koʻmakchi vazifasida kelishi ham mumkin. Masalan:

ru-ye u zibo ast – Uning yuzi chiroyli.
ru-ye miz pok ast – Stolning yuzi (usti) toza.

Bu ikki misolda *ru* so‘zi o‘z leksik ma’nosida kelgan otdir.

ketob ru-ye miz ast – Kitob stolning ustidadir.
kifro ru-ye miz go ‘zoshtam – Portfelni stolning ustiga qo‘ydim.
medod ru-ye miz bud – Qalam stolning ustida edi.

Misollarning uchchallasida ham *ru* so‘zi ko‘makchi so‘z vazifasida kelib, o‘rin, yo‘nalish ma’nolarini ifoda etgandir. Bu misollarda *ru* bilan birga yozilishi kerak bo‘lgan *be* va *dar* predloglari tushib qolgan, chunki izofali predloglar o‘rin va yo‘nalish ma’nolarini bildirganlarida, o‘rin va yo‘nalish ma’nolarini anglatuvchi predloglar tushib qoladi. Ularning ma’nosi esa fe‘lning ma’nosidan kelib chiqadi. Bu holni barcha izofali predloglarda kuza-tish mumkin.

Izofali predloglarning ko‘p uchraydiganlari quyidagilar:

1. *push* – *old*. Bu so‘z predlog vazifasida kelganda *oldida*, *oldiga* degan ma’nolarni anglatadi. Masalan:
shaxs-i push-e navisande-i omad – Bir kishi bir yozuvchining oldiga keldi.
sho ‘er-e faqir-i push-e odam-e sarvatmand-i raft – Bir kambag‘al shoir bir boy odamning oldiga bordi.
man push-e doneshyor budam – Men o‘qituvchining oldida edim (bo‘ldim).

2. *pahlu* – *yon*. Predlog bo‘lib kelganda *yonida*, *yoniga* degan ma’nolarni anglatadi. Masalan:
man dar jalase pahlu-ye dustam neshastam – Majlisda do‘stimning yoniga o‘tirdim.
pahlu-ye doneshgoh-e mo mag ‘oze-ye lebosfo ‘rushi qaror dorad – Institutimizning yonida kiyimlar magazini joylashgan.

3. *zir* – *ost*, *tag*. Bu so‘z predlog bo‘lib kelganda *ostida*, *tagida*, *ostiga*, *tagiga* degan ma’nolarni anglatadi. Masalan:
zir-e asha ‘e-ye oftob hame chiz deraxshon bud – Oftob shu‘lasi ostida hamma narsa yaltirar edi.

چوپانی پول خود را زیر درختی پنهان کرد. *chupon-i pul-e xo'dro zir-e daraxt i penhon kard* – Bir cho'pon o'z pulini daraxt ostiga yashirdi.

4. نزد *nazd* – *old, yon*. Predlog bo'lib kelganda *yonida, oldida, omiga, oldiga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

روزی زن ملا نصرالدین پلو پخت و آنرا با دیگ نزد ملا گذاشت. *ruz-i zan-e mo'llo po'lo'u po'xt va onro bo dig nazd-e mo'llo go'zasht* – Bu kuni Mulla Nasriddinning xotini palov pishirdi va uni qozon bilan Mullaning oldiga qo'ydi.

نزد او کسی نبود. *nazd-e u kas-i nabud* – Uning oldida hech kim yo'q edi.

5. سر *sar* – *bosh*. Bu so'z predlog bo'lib kelganda, o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, faqat o'rin va yo'nalish ma'nolarini anglatadi. Masalan:

دانشجویان سر درس بودند. *doneshjuyon sar-e dars budand* – Talabalar darsda edilar.

ما سر جای خود نشستیم. *mo sar-e jo-ye xo'd neshastim* – Biz o'z joyimizga o'tirdik.

6. بالا *bolo* – *tepa, yuqori*. Predlog bo'lib kelganda *tepasida, yuqorisida, tepasiga, yuqorisiga* degan ma'nolarni anglatadi.

مرغی بالای درخت نشست. *mo 'rg'-i bolo-ye deraxt neshast* – Daraxtning ustiga bir qush qo'ndi.

توگ پدیدار شد. *bolo-ye kuh-i ohu-yi padidor sho'd* – Tog'ning ustida bir kiyik ko'rindi.

7. میان *miyon* va بین *beyn o'rta, ora*. Ular predlog bo'lib kelganlarida *o'rtada, orada, o'rta, oraga* degan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

بین آنها پزشک هم بود. *beyn-e onho pezeshk ham bud* – Ular orasida vrach ham bor edi.

بین دو پنجره نقشه ایران اویزان است. *beyn-e do' panjare naqshe-ye iron ovizon ast* – Ikki deraza orasida Eron xaritasi osilgandir.

میان دو عمارت باغ زیبایی موجود است. *miyon-e do' emorat bog'-e zibo-yi mo'ujud ast* – Ikki imorat orasida bir chiroyli bog' bor.

Bulardan tashqari عقب *aqab* – *orqa*, پی *pey* – *iz*, تو *tu* – *ich*, *ichkari*, بیرون *birun* – *tashqari*, sirt, برابر *barobar* – *qarama-qarshi* so'zlari ham izofali predlog vazifasida kelishlari mumkin.

Shunday qilib, izofali predloglar asosiy predloglarga nisbatan keng va abstrakt ma'noni anglatadilar. Agar asosiy predloglar biror predmetni o'zni yoki yo'nalishini ifodalasa, izofali predloglar shu o'rin yoki yo'nalish predmetning qaysi tomoniga qaratilganini bildiradi. Masalan:

روی میز *ru-ye miz* – stolning ustida, stolning ustiga;
 زیر میز *zir-e miz* – stolning tagida, stolning tagiga;
 سر میز *sar-e miz* – stolning yonida, stolning yoniga;
 پشت میز *po'sht-e miz* – stolning orqasida, stolning orqasiga;
 بین دو میز *beyn-e do' miz* – ikki stol orasida, ikki stol orasiga va hokazo.

خود *xo'd o'zlik olmoshi*

Fors tilida خود *xo'd o'zlik olmoshi* gapda mustaqil holda hamda biror otga izofa orqali birikib keladi.

خود *xo'd o'zlik olmoshi* mustaqil holda ko'pincha egalik qo'shimchalari bilan birga keladi. Masalan:

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	خودم <i>xo'dam</i> – o'zim	خودمان <i>xo'deman</i> – o'zimiz
II shaxs	خودت <i>xo'dat</i> – o'zing	خودتان <i>xo'detan</i> – o'zingiz
III shaxs	خودش <i>xo'dash</i> – o'zi	خودشان <i>xo'deshon</i> – o'zlari

Misollar:

این مقاله را خودم نوشتم. *in maqolero xo'dam naveshtam* – Bu maqolani o'zim yozdim.

او خودش به خانه ی ما آمد. *u xo'dash be xone-ye mo omad* – U o'zi bizning uyga keldi.

این متن را خودمان ترجمه کردیم. *in matnro xo'deman tarjo'me kardim* – Bu matnni o'zimiz tarjima qildik.

خود *xo'd o'zlik olmoshi* biror otga izofa orqali birikib, gapda aniqlovchi vazifasida kelishi mumkin. Masalan:

من کتاب خود را به او دادم. *man ketob-e xo'dro be u dodam* – Men o'z kitobimni unga berdim.

احمد با دوست خود به خانه ی ما آمد. *ahmad bo dust-e xo'd be xone-ye mo omad* – Ahmad o'z do'sti bilan bizning uyimizga keldi.

کارگران کارخانه کار خود را تمام کردند و به خانه ی خود رفتند. *korgaron-e kor-xone kor-e xo'dro tamom kardand va be xone-ye xo'd raftand* – Zavod ishchilari o'z ishlarini tugatdilar va o'z uylariga ketdilar.

to' dars-e xo'dro hozer kardi? – Sen o'z
lingni tayyorladingmi?

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarning yozilishi va talaffuzini o'rganing.

نشاسته neshastan – o'tirmoq	أوردن ovardan – keltirmoq
پوسید po'rsidan – so'ramoq	گرفتَن gereftan – olmoq
رفش raftan – bormoq	دادن dodan – bermoq
امداد omadan – kelmoq	نوشتَن naveshtan – yozmoq

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga birlik va noaniqlik belgisi qo'yib
vazning va ularni o'qing. Bunda yo ning talaffuzi va imlosiga aha-
niyat bering.

أشياء، دانشجو، هنرپیشه، روزنامه، کاغذ، صندلی، پزشک، دریا، ساعت، مودا،
دانشکده.

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarga egalik qo'shimchalarini qo'shib,
barcha shaxslarda tuslang.

خانه، قلم، ساعت، دوست، پا، رو.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Men akamning oldiga bordim. Sen o'z otangga nima deding?
Hugun u darsga kelmadi. Talabalar o'z kitoblarini stolning ustiga
qo'ydilar. Bizning fakultet yonida bir chiroyli bog' joylashgan. U
o'z ismini menga aytmadi. Kecha biz mashhur shoirning oldida bo'ldik.
Bu imoratning ostida oshxona joylashgan. Bir kishi bozorda
mendani sening ismingni so'radi. Otam o'z portfelidan bir jurnal
chiqardi. Bu cho'ponning uyi tog'ning tepasida joylashgandir. Bir
ota o'z o'g'liga dedi. Talaba o'qituvchiga nima javob berdi? Kecha
sizning o'g'lingiz o'z o'rtog'i bilan birga mening oldimga keldi. Bir
kambag'al odam daraxtning tagiga o'tirdi. O'rtog'imning javobidan
men ham xijolat bo'ldim. Bu shoir o'z she'rini o'qib berdi. Men
akamning oldiga o'tirdim. Bu maqolani o'zing yozdingmi? Ha, bu
maqolani o'zim yozdim. Bola o'z otasidan uzr so'radi. Bu qanaqa
jurnal? Bu "Saodat" jurnalidir. Singlim o'z portfelini stolning ustiga
qo'ydi. Kecha men bir yaxshi kitob sotib oldim. Uyning o'rtasida
stol va 2 ta stul bor edi.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

- چه کسی پیش آدم ثروتمند رفت؟
- شاعر فقیر پیش چه کسی رفت؟

8- topshiriq. Quyidagi savollarga forsha javob bering. Javobi-
ngizni daftaringizga yozing.

– Bu qaysi ko‘cha?	– Bu qanaqa qiz?
– Bu qaysi fakultet?	– Bugun qaysi kun?
– U qanaqa gazeta?	– Bu qanaqa imorat?
– U qanaqa jurnal?	– Bu qanaqa idora?
– Bu yer qayer?	– Bu qanaqa soat?
– Siz qayerliksiz?	– U qanaqa hayvon?
– Bu qanaqa meva?	– Bu qaysi xona?

9- topshiriq. Quyidagi izofali predloglarining har biriga 3 tadan
gap tuzing.

زیر، پهلوی، سر، روی، نزد، پیش، بالای.

O‘n ikkinchi dars

درس دوازدهم

من هر روز چه کارهای انجام می دهم

من هر روز صبح ساعت هفت از خواب بیدار می شوم. اول در حیاط ورزش می کنم. بعد دست و رویم را با صابون می شویم و دندانهایم را با گُرد یا خمیر دندان مسواک می زنم. پس از آن لباسم را می پوشم و ساعت هفت و نیم سر میز غذا خوری می نشینم. پس از صرف صبحانه کیف خود را بر می دارم و از خانه بیرون می روم. ساعت هشت صبح سوار اتوبوس برقی می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشکده می رسم و از اتوبوس برقی پیاده می شوم. ساعت هشت و نیم زنگ می زند و من با رفقای خود داخل کلاس درس می شوم و سر جای خود می نشینم. درس شروع می شود. بعد از یک ساعت و بیست دقیقه تنفس می شود. هنگام تنفس ما استراحت می کنیم. بعضی ها صحبت می کنند. ساعت دو بعد از ظهر درس ما تمام می شود. بعد از پایان درس بعضی از دانشجویان به منزل و برخی به کتابخانه می روند. من همیشه بعد از درس به کتابخانه ی مرکزی دانشگاه می روم و در آنجا روزنامه و مجله های تازه می خوانم و درسم را برای فردا حاضر می کنم. ساعت شش یا هفت بعد از ظهر به منزل بر می گُرم. در خانه شام می خورم. سپس استراحت می کنم، به رادیو گوش می دهم یا کتاب ادبی می خوانم. عصر روزهای تعطیل با مادر یا پدرم به تئاتر یا سینما می روم. ساعت یازده شب می خوابم و باین ترتیب بر نامه ی روزانه ی من تمام می شود.

واژه ها

کردن *kardan* (کن *ko ‘n*) – qilmoq

صبح *so ‘bh – tong*, ertalab

شدن *sho ‘dan* (شو *sho ‘u*) – bo‘lmoq, aylanmoq

بيدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq
 حياط *hayot* – hovli
 ورزش کردن *varzesh kardan* – badantarbiya qilmoq, sport bilan shug'ullanmoq
 سپس *sepas* – so'ng, keyin, so'ngra
 دست *dast* – qo'l
 صابون *sobun* – sovun
 شستن *sho'stan* (شو *shu*) – yuvmoq
 دندان *dandon* – tish
 گرد دندان *gard-e dandon* – tish poroshogi
 خمير دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi
 مسواک زدن *mesvok zadan* – tish tozalamoq
 لباس *lebos* – kiyim
 پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiyimoq
 میز غذا خوری *miz-e g'azoxo'ri* – ovqatlanish stoli
 نشستن *neshastan* (نشین *neshin*) – o'tirmoq
 صبحانه خوردن *so'bhane xo'rdan* – nonushta qilmoq
 شام خوردن *shom xo'rdan* – kechki ovqatni yemoq
 بر داشتن *bar-doshtan* (بر دار *bar-dor*) – ko'tarmoq
 انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, ado etmoq
 بیرون رفتن *birun raftan* – chiqmoq (tashqariga)
 سوار شدن *savor sho'dan* – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq
 اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi* – trolleybus
 پیاده شدن *piyode sho'dan* – . . . dan tushmoq, yayov bo'lmoq
 زنگ *zang* – qo'ng'iroq
 زنگ زدن *zang zadan* – qo'ng'iroq chalmoq
 رفقا *ro'faqo* – o'rtoqlar (*birligi* – رفيق)
 داخل شدن *doxel sho'dan* – kirmoq
 شروع شدن *sho'ru' sho'dan* – boshlanmoq
 تمام شدن *tamom sho'dan* – tamom bo'lmoq, tugamoq
 تنفس *tanaffo's* – tanaffus
 صحبت کردن *so'hbat kardan* – suhbatlashmoq
 بعضی *ba'zi* – ba'zi
 برخی *barxi* – ba'zi bir
 ظهر *zo'hr* – tush payti, kunning yarmi
 پایان *poyon* – tugash, oxiri
 هنگام *hengom* – payt, vaqt
 همیشه *hamishe* – hamisha, har vaqt
 بعد از پایان درس *ba'd az poyon-e dars* – dars tugagandan so'ng

فردا *fardo* – ertaga
 برگشتن *bar-gashtan* (بر گرد *bar-gard*) – qaytmoq
 رادیو *rodyo* – radio
 تلویزیون *televizyun* – televizor
 گوش دادن *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 پدر و مادر *pedar-o' modar* – ota-ona
 عصر *'asr* – kech, kechqurun, kechki payt
 برنامه ی روزانه *barnome-ye ruzone* – kun tartibi, kundalik
 خوابیدن *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamoq
 پس از صرف صبحانه *pas az sarf-e so'bhone* – nonushtadan so'ng

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi

Yuqorida eslatib o'tganimizdek, fors tilida har bir fe'l o'tgan zamon va hozirgi zamon fe'l negiziga egadir.

O'tgan zamon fe'l negizi oddiy yo'l bilan, ya'ni fe'lning noaniq shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi esa birmuncha murakkab bo'lib, ma'lum bir qoidaga bo'ysunmagan holda yasaladi. Masalan:

رفتن *raftan* – رو *ro* 'u (bormoq)
 آمدن *omadan* – آ *o* (kelmoq)
 نشستن *neshastan* – نشین *neshin* (o'tirmoq)
 دادن *dodan* – ده *deh* (bermoq)
 شدن *sho'dan* – شو *sho'u* (bo'lmoq, aylanmoq)
 خواندن *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq)
 دیدن *didan* – بین *bin* (ko'rmoq)
 کردن *kardan* – کن *ko'n* (qilmoq)
 شستن *sho'stan* – شو *shu* (yuvmoq)
 زدن *zadan* – زد *zan* (urmoq)
 پوشیدن *pushidan* – پوش *push* (kiymoq)
 خوردن *xo'rdan* – خور *xo'r* (yemoq, ichmoq)
 برگشتن *bar-gashtan* – برگرد *bar-gard* (qaytmoq)
 برداشتن *bar-doshtan* – بردار *bar-dor* (ko'tarmoq)

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, fe'llarning hozirgi zamon negizining yasalishini faqat ularni takrorlash, yodlash va mashq qilish orqali o'zlashtirish mumkin. Odatda, darslik va lug'atlarda fe'lning noaniq shakli bilan bir qatorda ularning hozirgi za-

mon fe'l negizi ham beriladi. Mazkur darslikda ham fors tilida ko'p ishlatiladigan fe'llar va ularning hozirgi zamon fe'l negizlari kitobimizda ilova shaklida berilgan.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li

مضارع اخباری *mo'zore'-e axbori*

Hozirgi-kelasi zamon fe'li hozirgi zamon fe'l negizi oldiga *می mi* – old qo'shimchasi va oxiriga quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxs-son qo'shimchalari

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م – <i>am</i>	یم – <i>im</i>
II shaxs	ی – <i>i</i>	ید – <i>id</i>
III shaxs	د – <i>ad</i>	ند – <i>and</i>

Jadvaldan ko'rinadiki, hozirgi-kelasi zamonda ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalari o'tgan zamon fe'lida ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalaridan faqat III shaxs birlikda farq qiladi.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining tuslanishida *urg'u می mi* – old qo'shimchasiga tushadi.

مفرد *xondan* خواندن – *xon* خوان (o'qimoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

man mixonam من می خوانم – Men o'qiyapman, o'qiyman.

to' mixoni تو می خوانی – Sen o'qiyapsan, o'qiysan.

u mixonad او می خواند – U o'qiyapti, o'qiydi.

جمع

mo mixonim ما می خوانیم – Biz o'qiyapmiz, o'qiyimiz.

sho'mo mixonid شما می خوانید – Siz o'qiyapsiz, o'qiysiz.

onho mixonand آنها می خوانند – Ular o'qiyaptilar, o'qiydilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda *می mi* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

برگشتن *bar-gashtan* – بر گرد *bar-gard* (qaytmoq)
prefiksli fe'lining tuslanishi

مفرد

من بر می گردم *man bar-migardam* – Men qaytyapman, qaytaman.

تو بر می گردی *to ' bar-migardi* – Sen qaytyapsan, qaytasan.

او بر می گردد *u bar-migardad* – U qaytyapti, qaytadi.

جمع

ما بر می گردیم *mo bar-migardim* – Biz qaytyapmiz, qaytamiz.

شما بر می گردید *sho 'mo bar-migardid* – Siz qaytyapsiz, qaytasiz.

آنها بر می گردند *onho bar-migardand* – Ular qaytyaptilar, qaytadilar.

کار کردن *kor kardan* – کار کن *kor ko 'n* (ishlamoq) qo'shma
fe'lining tuslanishi

مفرد

من کار می کنم *man kor miko 'nam* – Men ishlayapman, ishlayman.

تو کار می کنی *to ' kor miko 'ni* – Sen ishlayapsan, ishlaysan.

او کار می کند *u kor miko 'nad* – U ishlayapti, ishlaydi.

جمع

ما کار می کنیم *mo kor miko 'nim* – Biz ishlayapmiz, ishlaymiz.

شما کار می کنید *sho 'mo kor miko 'nid* – Siz ishlayapsiz, ishlaysiz.

آنها کار می کنند *onho kor miko 'nand* – Ular ishlayaptilar, ishlaydilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi diftong *o 'u* bilan tugagan bo'l-
sa, unga shaxs-son qo'shimchalari qo'shilganda *av* deb talaffuz eti-
ladi. Masalan:

رفتن *raftan* fe'lining negizi رو *ro 'u* bo'lib, tustlanganda رو *rav*;
شدن *sho 'dan* fe'lining negizi شو *sho 'u* bo'lib, tustlanganda شو *shav*
deb o'qiladi.

رفتن *raftan* – رو *ro 'u* (bormoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می روم *man miravam* – Men boryapman, ketaman.

تو می روی *to ' miravi* – Sen boryapsan, ketasan.

او می رود *u miravad* – U boryapti, boradi.

جمع

ما می رویم *mo miravim* – Biz boryapmiz, ketamiz.

شما می روید *sho 'mo miravid* – Siz boryapsiz, ketasiz.

آنها می روند *onho miravand* – Ular boryaptilar, ketadilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi cho'ziq unli *o* yoki *u* bilan topilgan bo'lsa, shaxs-son qo'shimchalari oldidan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plikda bir *o*-yo qolgan shaxslarda esa shaxs-son qo'shimchalari oldidan bir *o* hamza belgisi orttirilib yoziladi. Hozirgi fors tilida *o* hamza belgisi *o*-yo shaklida yoziladi.

آمدن *omadan* – *o* (kelmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می آیم *man mioyam* – Men kelyapman, kelaman.

تو می آیی (می آئی) *to 'mioyi* – Sen kelyapsan, kelasan.

او می آید *u mioyad* – U kelyapti, keladi.

جمع

ما می آییم (می آئیم) *mo mioyim* – Biz kelyapmiz, kelamiz.

شما می آیید (می آئید) *sho 'mo miyoid* – Siz kelyapsiz, kelasiz.

آنها می آیند *onho mioyand* – Ular kelyaptilar, keladilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli *mi* – old qo'shimchasi oldiga urg'uli *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali vusalladi. Masalan:

من نمی روم *man namiravam* – Men bormayman.

او بر نمی گردد *u bar namigardad* – U qaytmaydi.

ما سیگار نمی کشیم *mo sigor namikeshim* – Biz papiros chekmaymiz.

من استراحت نمی کنم *man esterohat namiko 'nam* – Men dam olmayman.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li quyidagi ma'nolarni anglatadi:

1. Ish-harakatning hozir, gapirib turgan paytning o'zida bajari-layotganini bildiradi. Masalan:

تو چه کار می کنی؟ من روزنامه می خوانم. *to 'che kor miko 'ni? man ruznome mixonam* – Sen nima ish qilyapsan? – Men gazeta o'qiyapman.

دانشجو به دانشیار جواب می دهد. *doneshju be doneshyor javob midehad* – Talaba o'qituvchiga javob beryapti.

holo mo matnro u: zaban-e forsi be zaban-e o'zbeki tarjo'me miko'nim – Hozir bu matnni fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qilyapmiz.

2. Ish-harakatning umuman, doimiy bo'lib turishini anglatadi
Masalan:

pedaram dar korxone-ye mo shinsozi kor miko'nad – Otam mashinasozlik zavodida ishlaydi.

man dar doneshgoh-e xovur shenosi tahsil miko'nam – Men Sharqsunoslik institutida o'qiyman.

mo har ruz so'bh varzesh miko'nim – Biz har kuni ertalab badantarbiya qilamiz.

u dar xiyobon-e navoiy zendegi miko'nad – U Navoiy ko'chasida yashaydi.

zamin do'ur-e xo'rshid migardad – Yei quyosh atrofida aylanadi.

3. Kelasi zamon ma'nosini anglatib, ish-harakatni kelasi zamon-da bajarilishini bildiradi. Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bu ma'nosini ifodalash uchun odatda ish-harakatni kelajakda bajarilishiga ishora qiluvchi payt hollari ishlatiladi.

man fardo be doneshkade namioyam – Men ertaga fakultetga kelmayman.

darsemon soat-e se tamom mishavad – Darsimiz soat uchda tamom bo'ladi.

ba'd az do'soat modaram az kor bar-migardad – Ikki soatdan so'ng onam ishdan qaytadi.

Ba'zan she'riyatda yoki folklor xarakteridagi asarlarda hozirgi-kelasi zamon fe'lining old qo'shimchasi *mi* tushib qolishi mumkin.

dono donad va po'rsad nodon nado-nad va napo'rsad – Biladigan biladi va so'raydi, bilmaydigan bilmaydi va so'ramaydi. (Maqol).

az nik nik oyad, az bad bad oyad – Yaxshidan-yaxshi keladi, yomondan-yomon keladi. (Maqol).

Qoidaga muvofiq shunday bo'lishi kerak edi:

dono midonad va mi-po'rsad nodon namidonad va namipo'rsad.

az nik nik miyoyad, az bad bad miyoyad.

مرا دردیست اندر دل	<i>maro dardist andar del</i>
اگر گویم زبان سوزد	<i>agar guyam zaban suzad</i>
و گر پنهان کنم ترسم	<i>va gar penhon ko 'nam tarsam</i>
که مغز استخوان سوزد	<i>ke mag 'z - e o 'stexon suzad</i>

Yuragimda bir dardim bor.
 Agar aysam tilim kuyadi.
 Va agar yashirsam, qo'rqamanki.
 Suyagimni mag'zi kuyadi.

Bu ruboiyda ham سوزد *suzad*, ترسم *tarsam*, fe'llari می سوزد *mi suzad*, می ترسم *mitarsam* shakllarida yozilishi kerak edi.

پس از *pas az* va *ba'd az* بعد از *ba'd az*, پیش از *pish az*, قبل از *qabl az* Fors tilida az birikmalari paytni bildirib, biror ish-harakat yo hodisani ikki-bir bir ish-harakatdan avval yoki so'ng bajarilishini ko'rsatadi.

Masalalar:

ما همیشه قبل از خوردن غذا دست خود را با صابون می شویم *mo hamishe qabl az xordan-e g'azda dast-e xo'dro bo sobun mishuyim* – Biz hamisha ovqat yeyishdan avval qo'limizni sovun bilan yuvamiz.

دانشجویان شعبه ی ما پیش از شروع درس ورزش می کنند *doneshjuyon-e sho'be'-ye mo so 'bh pish az sho 'ru'-e dars varzesh miko 'nand* – Bizning bo'lim talabalari ertalab darsdan avval badantarbiya qiladilar.

ما امروز بعد از درس به مغازه ی کتابفروشی می رویم *mo emruz ba'd az dars he mag'oze-ye ketobfo'rushi miravim* – Bugun biz darsdan so'ng kitob magaziniga boramiz.

من هر روز صبح سوار اتوبوس می شوم و پس از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم *man har ruz so 'bh savor-e o 'to 'bus mishavam va pas az bist daqiqe he doneshgoh mirasam* – Men har kuni ertalab avtobusga o'tiraman va yigirma daqiqadan so'ng institutga yetib kelaman.

Bu birliklardan قبل از *qabl az* bilan پیش از *pish az* va بعد از *ba'd az* bilan پس از *pas az* o'zaro sinonimik birikmalardir.

Qo'shma fe'llarning kontakt va distant holati

Gapda qo'shma fe'llarning ot qismi ko'makchi fe'l bilan yonma-yan kelib, ular orasida gapning boshqa bo'laklari bo'lmasa, bu holat qo'shma fe'lning kontakt holati deyiladi. Masalan:

mo varzesh miko 'nim – Biz badantarbiya qilamiz.
doneshjuyon so 'hbat miko 'nand – Talabalar
suhbatlashyaptilar.

Qo'shma fe'lining ot qismi bilan ko'makchi fe'li bir-biridan ajralib, orasida gapning boshqa bo'laklari kelgan bo'lsa, bu holat qo'shma fe'lining distant holati deyiladi. Qo'shma fe'lining distant holatida fe'lining ot qismidan to ko'makchi fe'lgacha bo'lgan so'zlarning barchasi o'zaro izofiy bog'lanishda bo'ladi.

Fors tilida ba'zi fe'llargina distant holatda ishlatilishi mumkin. Ular ichida ko'p uchraydiganlari quyidagilar:

سوار شدن *savor sho 'dan* – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq
داخل شدن *doxel sho 'dan* – kirmoq
مشغول شدن *mashg'ul sho 'dan* – mashg'ul bo'lmoq, shug'ullanmoq.

Misollar:

من سوار اسب شدم. *man savor-e asb sho 'dam* – Men otga mindim.
ملا نصر الدین سوار خر شد. *mo 'llo nasriddin savor-e xar sho 'd* – Mulla Nasriddin eshakka mindi.
ما هر روز سوار اتوبوس برقی می شویم. *mo har ruz savor-e o'to 'bus-e barqi mishavim* – Biz har kuni trolleybusga o'tiramiz (chiqamiz).
هیئت نمایندگی افغانستان سوار هواپیما شد. *heyat-e namoyandegi-ye afg'oneston savor-e havopeymo sho 'd* – Afg'oniston delegatsiyasi samolyotga chiqdi.
دانشجویان داخل کلاس درس شدند. *doneshjuyon doxel-e kelos-e dars sho 'dand* – Talabalar auditoriyaga kirdilar.
کسی داخل اطاق شد. *kas-i doxel-e o'toq sho 'd* – Kimdir uyga kirdi.
ما مشغول خواندن کتاب فارسی هستیم. *mo mashg'ul-e xondan-e ketob-e forsi hastim* – Biz fors tili kitobini o'qish bilan mashg'ulmiz.
شما آمدید من مشغول صحبت با دوستم بودم. *vaqti-ke sho 'mo omadid man mashg'ul-e so 'hbat bo dustam budam* – Siz kelgan paytda, men do'stim bilan suhbatlashayotgan edim.

Yuqoridagi jummalarning ko'pida jo'nalish ma'nosi anglashilsada, lekin jo'nalishni ifodalovchi *be* predlogi qatnashmaydi. Bu fe'l birikmalari kontakt holda ham uchraydi.

دانشجویان به کلاس داخل شدند. *doneshjuyon be kelos doxel sho 'dand* – Talabalar auditoriyaga kirdilar.

• من به اتوبوس سوار . *man be o'to'bus savor sho'dam* – Men avto-
tonga chiqdim (o'tirdim).

• ما به خواندن کتاب مشغول : *mo b xondan-e ketob mashg'ul sho'dim* –
• kitob o'qish bilan mashg'ul bo'ldik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lish-
shaklida tuslang.

دانستن *donestan* – دان *don* (bilmoq)

گفتن *go'ftan* – گو *gu* (aytmoq)

بر داشتن *bar-doshtan* – بر دار *bar-dor* (ko'tarmoq)

گوش دادن *gush dodan* – گوش ده *gush deh* (quloq solmoq)

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lish-
shaklida tuslang.

خواستن *xostan* – خواه *xoh* (xohlamoq)

نشستن *neshastan* – نشین *neshin* (o'tirmoq)

ورزش کردن *varzesh kardan* – ورزش کن *varzesh ko'n* (badantarbiya
qilmoq)

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Darsdan so'ng siz qayerga borasiz? Darsdan so'ng men uyga boraman, o'rtog'im kutubxonaga boradi. Fakultetda Ahmadni ko'rdingizmi? Yo'q, u bugun darsga kelmadi. Bugun men darsga bormayman, boshim og'riyapti. Siz kechqurun qayerga borasiz? Bizning uyimiz institutdan uzoq emas. Men har kuni institutga piyoda kelaman. Sen bilasanmi, u kim? Yo'q, bilmayman. O'rtog'imning otasi zavodda ishlaydi. Fors tili darsi boshlandi. O'qituvchi sinfga kirdi. Men Eron yozuvchisi Sodiq Hidoyatning hikoyasini sotib oldim. Navbatchi har kuni ertalab doskani tozalaydi. Doska artadigan latta qayerda? Stolning ustida. Sen qayerga ketayapsan? Men kutubxonaga ketayapman. Siz yozda qayerga borasiz? Men yozda dam olish uchun Samarqand shahriga boraman. Seshanba kuni men akangizni oldida bo'ldim. U sizga salom aytdi. Men har kuni ertalab nonushtadan oldin badantarbiya qilaman. U senga nima deyapti? Uch yildan so'ng men institutni tamom qilaman. Akam fors tilini yaxshi biladi. Biz har kuni olti soat dars o'qiymiz. O'qituvchi bugun mendan so'ramadi. Men trolleybusga o'tirmayman, piyoda boraman. Biz har kuni qo'limizni sovun bilan yuvamiz. Filologiya fakultetida dars tushdan so'ng boshlanadi. Fors tili kitobingizni kimga berdingiz? Fors tili kitobimni o'rtog'imga berdim.

4- topshiriq. Quyidagi dialoglarni tarjima qiling.

- سلام علیکم فرخ.
- علیکم السلام صابر.
- حالت چطور است؟
- متشکرم، بد نیست.
- احوال تو چطور است؟
- متشکرم، احوال من هم خوب است.
- کجا می روی؟
- به دانشگاه می روم.
- در تاشکند دانشگاه های مهم زیادند، کدام دانشگاه؟
- دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند.
- آنجا چه می کنی؟
- می روم سر درس.
- مگر تو دانشجویی؟
- بله، چهار ماه است که دانشجوی دانشگاه هستم.
- در کدام شعبه درس می خوانی؟
- در شعبه ی فارسی.
- می گویند، زبان فارسی آسان است؟
- بله، آنقدر مشکل نیست، تلفظش خیلی شیرین است.
- غیر از زبان فارسی چه زبان هایی می خوانید؟
- غیر از زبان فارسی زبان های عربی و انگلیسی یاد می گیریم.

5- topshiriq. O‘z kun tartibingizni fors tilida yozib bering.

6- topshiriq. Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

kuh be kuh namirasad odam be odam mirasad.

so ‘xan-e rost talx mishavad. سخن راست تلخ می شود.

bor-e kaj be manzel namirasad. بار کج به منزل نمی رسد.

bo yek go ‘l bahor namishavad. با یک گل بهار نمی شود.

tashne dar xob ob mibinad. تشنه در خواب آب می بیند.

kuzegar az kuze-ye shekaste ob mixo ‘rad. کوزه گر از کوزه ی شکسته آب می خورد.

Lug‘at

کوه <i>kuh</i> – tog‘	شکسته <i>shekaste</i> – singan
سخن <i>so ‘xan</i> – so‘z	بار <i>bor</i> – yuk
راست <i>rost</i> – to‘g‘ri, rost	کج <i>kaj</i> – egri
تلخ <i>talx</i> – achchiq	خواب <i>xob</i> – uyqu, tush
کوزه <i>kuze</i> – ko‘za	آب <i>ob</i> – suv

7- **topshiriq.** Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling va fe’l-larning shaklini aniqlang.

حکایت

شب مهتابی دو نفر مست به مردی بر خوردند. ماه را به او نشان دادند و پرسیدند: رفیق اینکه روی آسمان می بینی ماه است یا ستاره؟ آن شخص چون دید هوا پس است گفت: ببخشید بنده اهل این ولایت نیستم.

Lug‘at

مهتابی *mahtobi* – oydin

شب مهتابی *shab-e mahtobi* – oydin kecha

ستاره *setore* – yulduz

بنده *bande* – men; qul

ببخشید *bebaxshid* – kechirasiz

نشان دادن *neshon dodan* – ko‘rsatmoq

چون *chun* – paytda, vaqtida

هوا پس است *havo pas ast* – noqulay, o‘ng‘aysiz sharoit

اهل *ahl* – odam, aholi, ahli.

8- **topshiriq.** Qavs ichida berilgan fe’llarni tegishli zamon va shaxslarga qo‘yib, ularni ko‘chirib yozing.

دانشیار سر درس به چه زبانی با شما (صحبت کردن)؟ ما سر درس زبان فارسی جمله ها را از زبان فارسی به ازبکی (ترجمه کردن). تو هر روز صبح ساعت چند از خواب (بیدار شدن)؟ تو چه کتابی (خواندن)؟ تو در دانشگاه چه زبانهایی (یاد گرفتن)؟ مادران چه ساعتی از کار (برگشتن)؟ من در دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند (تحصیل کردن). برادر بزرگم در دانشکده ادبیات (درس خواندن). پدرم همیشه با اتوبوس سر کار (رفتن). هر روز من قبل از صرف صبحانه دست خود را با صابون (شستن). در دانشگاه ما درس ساعت هشت و نیم (شروع شدن). غیر از زبان فارسی دانشجویان شعبه ی ما زبانهای عربی و انگلیسی هم (یاد گرفتن). این دانشجو را هر روز در سالن قرانت (دیدن). هر روز من بعد از صرف ناهار در حیاط (گردش کردن). من این کتاب را فردا (خواندن) و پس از آن به تو (دادن). امروز او را کجا (دیدن). پدرتان کجا (کار کردن).

9- **topshiriq.** Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 8-tamrinni chiroyli qilib ko‘chirib yozing. So‘ng uni tarjima qiling.

گفتگو

- حسن، تو هر روز صبح چه ساعتی از خواب بیدار می شوی؟
- معمولا ساعت هفت و گاهی ساعت هفت و نیم.
- بعد چه می کنی؟
- بعد ورزش می کنم، دست و روی خود را می شویم و صبحانه می خورم.
- ساعت چند به دانشگاه می روی؟
- ساعت هشت از خانه بیرون می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم.
- تا دانشگاه با اتوبوس می روی یا با مترو؟
- با مترو.
- چرا با اتوبوس نمی روی؟
- دانشگاه از خانه ی ما دور است. مترو خیلی تند می رود و زود به دانشگاه می رساند.
- درستان چه ساعتی شروع می شود؟
- ساعت هشت و نیم.
- هر روز چند ساعت درس می خوانید؟
- سه یا چهار ساعت.
- اتاق درستان در طبقه ی چندم است؟
- در طبقه ی هفتم.
- در دانشگاه شما آسانسور هست؟
- بله، استادان و دانشجویان به وسیله آسانسور به طبقه ی هفتم بالا می روند.
- درس اول شما چه درسی است؟
- درس زبان فارسی است.
- تنفس چند دقیقه است؟
- ده دقیقه.
- موقع تنفس ما استراحت می کنیم و کشیک پنجره ها را باز می کند و هوای اتاق عوض می شود.
- درستان چه ساعتی تمام می شود؟
- ساعت یک و نیم.
- بعد از درس کجا می روید؟
- بعد از درس به متروسوار می شوم و به خانه می آیم.
- پدر و مادرم هم ساعت شش یا شش و نیم از سر کار بر می گردند. بعد ما همه سر میز غذاخوری می نشینیم و شام می خوریم.

واژه ها

معمولا *ma'mulan* – odatda
دور *dur* – uzoq, olis
طبقه *tabaqe* – qavat
آسانسور *osonsur* – lift
بالا رفتن *bolo raftan* – ko'tarilmoq
موقع *mo'uqe'* – vaqt, payt
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
عوض کردن *avaz kardan* – almashtirmoq
تند *to'nd* – tez
رساندن *rasondan* (رسان *rason*) yetkazmoq.

Vaqtning ifodalanishi

Vaqtning soat orqali ifoda etilishi

Vaqt ساعت *soat* so'zining son bilan birikuvi orqali ifoda etiladi. Bu birikmada soat miqdorini bildiruvchi so'z oldin, ساعت *soat* so'zi esa undan keyin keladi va چند ساعت؟ *chand soat?* – necha soat? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

شش ساعت *shesh soat* – olti soat
؟ شما امروز چند ساعت درس دارید؟ *sho'mo emruz chand soat dars dorid?* – Bugun necha soat darsingiz bor?
emruz shesh soat dars dorim – Bugun olti soat darsimiz bor.

ساعت *soat* so'zi gapda ega va miqdorni bildiruvchi so'z kesim bo'lib kelganda, miqdorni bildiruvchi so'z kesimlikni ifodalovchi است *ast* bog'lamasini qabul qilib, egadan so'ng keladi va ؟ ساعت چند است؟ *soat chand ast?* – soat necha? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

؟ Hozir soat necha? *holo soat chand ast?* – Hozir soat necha?
Hozir soat besh. *holo soat panj ast.*

Vaqtning muayyan bir paytini ifoda etish uchun avval ساعت *soat* so'zi, so'ng miqdorni bildiruvchi so'z kelib, bir-birlari bilan izofa orqali birikadilar va ؟ ساعت چند؟ *soat-e chand?* – soat nechada? ؟ چه ساعتی؟ *che soat-i?* – qaysi vaqtda? ؟ کی؟ *key?* – qachon? degan savollarga javob bo'ladi.

؟ Soat nechada kelasiz? *soat-e chand miyoid?*

dar doneshgoh-e sho'mu' dars soat-e chand sho'ru' mishavad? – Institutingizda dars soat nechada boshlanadi?

dar doneshgoh-e mo' dars soat-e no'h sho'ru' mishavad – Institutimizda dars soat to'qqizda boshlanadi.

Soat nechada? Qachon? savollariga javob bo'lib kelgan bu birikma o'zbek tilida o'rin-payt kelishigining belgisi – da qo'shim chasi orqali ifoda etilsa, fors tilida esa izofa orqali beriladi. Masalan

O'zbekchada
Soat to'rtida
Soat o'nda

Forschada
soat-e chahor ساعت چهار
soat-e dah ساعت ده

Vaqtning ma'lum paytini aniqroq ko'rsatish uchun ko'pinchu so'bh – (ertalab), ba'd az zo'hr – (tushdan so'ng), asr – (kech, kechqurun), shab – (kechasi, kech), do'ro'st – (rosa, xuddi) kabi so'zlar ham ishlatiladi. Bu so'zlardan faqat do'ro'st so'zi vaqtning ifodalovchi birikma boshida, qolganlari esa birikma oxirida kelib, u bilan izofa orqali bog'lanadilar. Masalan:

do'ro'st soat-e panj – Rosa soat beshda.

soat-e haft-e so'bh – Ertalab soat yettida.

soat-e hast-e shab – Kech soat sakkizda.

soat-e chahor-e ba'd az zo'hr – Tushdan so'ng to'rtida.

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifoda etish uchun avval soat, so'ng daqiqa miqdorini bildirilgan so'z keladi.

Bu birikmada soat miqdori va daqiqa miqdori o' bog'lovchisi orqali bog'lanib keladi. Masalan:

soat panj-o' dah daqiqe ast – Soat beshdan o'n daqiqa o'tdi.

Agar vaqt miqdori 30 dan kam bo'lsa, soat miqdoridan so'ng shu soat miqdoridan o'tgan daqiqa miqdori keladi. Masalan:

soat chahor-o' bist daqiqe ast – Soat to'rt-dan yigirma daqiqa o'tdi.

soat haft-o' sizzdah daqiqe ast – Soat yettillan o'n uch daqiqa o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 15 bo'lsa, 15 so'zi o'rniga ko'pincha ربيع *ro' b'* (chorak) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat davozdah-o' ro' b' ast – Soat o'n ikkilan chorak o'tdi.

soat shesh-o' ro' b' ast – Soat oltidan chorak o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 30 bo'lsa, 30 so'zi o'rnida نیم *nim* (yarim) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat hasht-o' nim ast – Soat sakkiz yarim.

soat yek-o' nim ast – Soat bir yarim.

Agar daqiqa miqdori 30 dan oshiq bo'lsa, soat miqdoridan so'ng soat miqdoriga yetishmagan daqiqa miqdori hamda birikma oxiriga (kam) so'zi qo'yiladi.

soat chahor-o' dah daqiqe kam ast – Soat o'n daqiqa kam to'rt.

soat no' h – o' ro' b' kam ast – Soat chorakam to'qqiz.

Vaqt bo'lagini ifodalovchi bu birikmada o'zbek tilidagi ana shunday birikma tartibining aksini ko'ramiz. Ya'ni, o'zbek tilida avval daqiqa miqdori, so'ng soat miqdori ko'rsatilsa, fors tilida aksincha, avval soat, so'ng daqiqa miqdori ifoda etiladi.

O'zbek tilida

Soat yigirma daqiqa kam yetti

Fors tilida

Soat haft-o' bist daqiqe kam ast

Eslatma! ربيع *ro' b'* va نیم *nim* so'zlari o'zbek tilidagidek ko'proq talq tiliga oid bo'lib, adabiy tilda asosan پانزده دقیقه *ponzdah daqiqe* (o'n besh daqiqa) va سی دقیقه *si daqiqe* (o'ttiz daqiqa) birikmalari ishlatiladi. Masalan:

soat dah-o' ponzdah daqiqe ast – Soat o'ndan o'n besh daqiqa o'tdi.

soat do'-o' si daqiqe ast – Soat ikkidan o'ttiz daqiqa o'tdi.

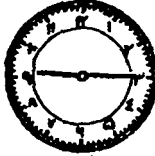
ساعت چنداست؟

ساعت هفت و نیم دقیقه است

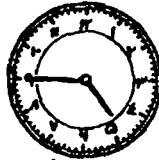
ساعت دوت چهار است

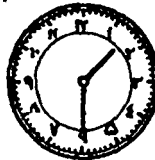
ساعت نود و پنج است

ساعت دو ده و نیم است

ساعت پنج و نیم است

ساعت یک و نیم است

1- topshiriq. Quyidagi birikma va iboralarni yod oling va ularni yordamida 20 ta gap tuzing.

ساعت مچی *soat-e mo'chi* – qo'l soati

ساعت بغلی *soat-e bag'ali* – yon soati

ساعت دیواری *soat-e divori* – devor soati

ساعت رومیزی *soat-e rumizi* – stol soati

ساعت شش‌ساعه دار *soat-e shammotedor* – budilnik

ساعتم عقب است *soatam 'aqab ast* – soatim orqada

ساعتم جلو است *soatam jelo'u ast* – soatim oldinda

ساعتم در شبانه روز... دقیقه عقب می ماند. *soatam da shaboneruz ... daqiqa*

'*aqab mimonad* – Soatim sutkada . . . daqiqa orqada qoladi.

ساعتم در شبانه روز... دقیقه جلو میرود. *soatam dar shaboneruz ... daqiq*

jelo'u miravad – Soatim sutkada . . . daqiqa oldin ketadi.

ساعتم خراب شده است. *soatam xarob sho'de ast* – soatim (to'xtab)

buzilib qolibdi

ساعتم کوک کردن. *kuk kardan* – (soatni) buramoq

ساعتم کوک کردم. *soat-e xo'dro kuk kardam* – Soatimni buradim.

ساعتم کوک را فراموش کردم. *faromush kardam soatamro kuk ko'nam* –

Soatimni burash esdan chiqibdi.

2- topshiriq. Vaqt ifodalangan ibora va birikmalarni forschaga tarjima qiling.

Soat o'n bir. Soat ikkidan o'n daqiqa o'tdi. Soat sakkizdan besh daqiqa o'tganda. Ertalab soat yetti yarimda. Rosa soat to'qqizda. Tushdan so'ng soat to'rtida. Soat chorakam o'n ikki. Soat o'n sakkiz daqiqa kam olti. Kech soat o'nda. Soat yigirma daqiqa kam o'n ikki. Tushdan so'ng soat uchda. Soat birdan yigirma yetti daqiqa o'tdi. Soat o'n besh daqiqa kam sakkiz. Tushdan so'ng soat chorakam beshda. Ertalab soat yigirma daqiqa kam sakkizda. Soat besh daqiqa kam ikki.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men ertalab soat sakkiz yarimda uydan chiqaman va o'n besh daqiqadan so'ng fakultetga yetib kelaman. Men kutubxonaga ketayman, kech soat yettida qaytaman. Yigirma daqiqadan so'ng darsimiz boshlanadi. Tarix fakultetida dars tushdan so'ng soat ikkida boshlanadi. Ertalab soat nechada nonushta qilasan? Men ertalab chorakam sakkizda nonushta qilaman. Uyingizdan fakultetgacha necha daqiqali yo'l? Bizning fakultetda lift yo'q, tepaga piyoda chiqamiz. Darsimiz soat to'qqizda boshlanadi va bir-u yigirmada tugaydi. Bu qanaqa soat? Bu qo'l soati. U devor soati. Soatim kuniga 5 daqiqa oldinda ketadi. Soatimni har kuni ertalab burayman. Bugun soatimni burash esimdand chiqibdi. Soatim to'xtab qolibdi.

4- topshiriq. Savollarga og'zaki shaklda javob bering.

- ساعت چند نوع است؟
- این چه ساعتی است؟
- شما چه ساعتی دارید؟
- آیا شما ساعت مچی دارید؟
- ساعتان شبانه روز چند دقیقه عقب می ماند (جلو می رود)؟
- حالا ساعت چند است؟
- روزی چند ساعت درس می خوانید؟
- درستان ساعت چند شروع می شود؟
- روزهای تعطیل به چه کاری مشغول می شوید؟
- در ایران چه روزی روز تعطیل است؟
- یک ماه چند روز است؟
- یک سال چند ماه است؟
- یکشنبه چه روزی است؟
- هر روز ساعت چند از خواب بیدار می شوید؟

– از منزل شما تا دانشکده چند دقیقه راه است؟
– پدرتان ساعت چند از سر کار بر می گردد؟

5- topshiriq. Hikoyani o‘qing va tarjima qiling. Hikoya yuzasidan bir nechta savol tuzing va savollaringizga o‘rtog‘ingizdan javob oling.

حکایت

روزی پادشاه ظالمی تنها از شهر بیرون رفت. شخصی را دید. از او پرسید: پادشاه این ملک چطور است؟ ظالم یا عادل؟ گفت: بسیار ظالم است. پادشاه گفت: مرا می شناسی؟ گفت: نخیر، نمی شناسم. گفت: من پادشاه این ملک هستم. آن مرد ترسید و پرسید: میدانی من کیستم؟ پادشاه گفت: نخیر، نمی دانم. گفت: من پسر فلان تاجر و هر ماه سه روز دیوانه می شوم. امروز یکی از آن سه روز است. پادشاه خندید و چیزی به او نگفت.

واژه ها

تنها *tanho – yolg‘iz, bir o‘zi*
 رفتن *birun raftan – tashqariga chiqmoq*
 دیدن *didan (بین bin) – ko‘rmoq*
 پرسیدن *po‘rsidan (پرس po‘rs) – so‘ramoq*
 ملک *mo‘lk – mamlakat*
 عادل *‘odel – adolatli, odil*
 ظالم *zolem – zolim*
 شناختن *shenoxtan (شناس shenos) – tanimoq, bilmoq*
 ترسیدن *tarsidan (ترس tars) – qo‘rqmoq*
 تاجر *tojer – savdogar*
 دیوانه شدن *divone sho‘dan – devona bo‘lmoq, aqldan ozmoq*
 خندیدن *xandidan – (خند xand) – kulmoq*

6- topshiriq. Quyidagi birikmalarni o‘qing va tarjima qiling.

ساعت ۹ و ۱۰ دقیقه است.	ساعت ۷ صبح است.
ساعت ۵ و ۱۵ دقیقه است.	ساعت ۱۰ و ربع است.
ساعت ۷ و نیم است.	ساعت ۸ و ربع کم است.
ساعت ۳ و بیست دقیقه است.	ساعت ۶ و ده دقیقه کم است.
ساعت ۱۱ و ۱۵ دقیقه کم است.	ساعت ۸ و ۲۵ دقیقه است.
ساعت ۸ و ۲۰ دقیقه است.	ساعت ۳ بعد از ظهر.
ساعت ۶ عصر.	

7- topshiriq. Savollarga yozma shaklda javob qaytaring.

- حالا ساعت چند است؟
- چه ساعتی به دانشگاه می آید؟
- به چه وسیله ای به دانشگاه می آید؟
- از خانه ی شما تا دانشگاه چند دقیقه راه است؟
- ساعت اول چه درسی دارید؟
- شما بعد از درس به خانه می روید یا به تالار مطالعه؟
- دانشکده ی شما در طبقه ی چندم قرار دارد؟
- در دانشکده چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- آیا دانشیار زبان فارسی تان ایرانی است؟
- معمولاً شما ساعت چند ناهار می خورید؟
- دانشگاه شما آسانسور دارد؟
- دانشگاه شما چند طبقه ای است؟
- غیر از زبان فارسی چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- مدرستان ساعت چند از سر کار بر می گردد؟

Lug‘at

تاشکند *yod gereftan* – یاد گرفتن

وسیله *vasile* – vosita

راه *roh* – yo‘l

تالار مطالعه *tolor-e mo‘tola‘e* – o‘qish zali

ناهار خوردن *nohor xo‘rdan* – tushlik qilmoq

O‘n to‘rtinchi dars

درس چهاردهم

خانواده ی ما

خانواده ی ما عبارت از شش نفر است. من، پدر و مادر، دو برادر بزرگ و یک خواهر کوچک دارم. پدرم در انستیتوی ریاضیات فرهنگستان علوم ازبکستان کارمند علمی است. مادرم آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند. یکی از برادران بزرگم مهندس است و با زن و دختر چهار ساله خود در شهر فرغانه زندگی می کند. برادر دیگرم در اداره ی نشریات روزنامه ی صدای ازبکستان مشغول کار است. او هنوز جوان است و زن ندارد. خواهر کوچکم دوازده سال دارد. او در دبیرستان تحصیل می کند. دختر برادرم به کوردستان می رود. خانه ی ما در خیابان فرقت قرار دارد. خانه ی ما سه اتاقه است. من دانشجوی هستم و هجده سال دارم. با مادر و پدر و خواهر کوچکم در این خانه زندگی می کنم. یک اتاق مال من است. اتاق دیگر مال خواهرم است. اتاق من کوچک ولی خیلی روشن است و دو پنجره ی بزرگ دارد. من در اتاق خود میز تحریر، ساعت دیواری، قفسه ی کتاب، تختخواب و دو

سندلی دارم. در طرف راست دیوار اطاقم عکس مادرم و طرف چپ نقشه ی ایران اویزان است. در قفسه ی کتاب من کتابهای فارسی، عربی، انگلیسی، روسی و ازبکی وجود دارد. من چند تا رفیق و دوست دارم. آنها روز های تعطیل پیش من می آیند و ما با هم به سینما یا برای تماشای مسابقه های فوتبال به ورزشگاه می رویم. پشت خانه ی ما باغی است که درختان پرسایه دارد. روز های تابستان هنگامی که هوا گرم می شود اغلب ما در این باغ زیر درختها استراحت می کنیم.

ما پدر و مادر خود را احترام می گذاریم و آنها را خیلی دوست داریم. در شهر تاشکند قوم و خویش هم داریم. آنها به کارهای گوناگون مشغولند. آنها بعضی روزها به خانه ی ما می آیند یا ما را به مهمانی به خانه ی خود دعوت می کنند. یکی از خویشان ما اتومبیل سواری دارد. او تابستان روزهای تعطیل ما را بیرون شهر می برد و ما تمام روز را در آنجا به گردش و هواخوری می گذرانیم.

واژه ها

xonevode – oila خانواده
 riyoziyot – matematika ریاضیات
 omuzgor – maktab o'qituvchisi آموزگار
 zendegi kardan – yashamoq زندگی کردن
 hanuz – hali, hali ham, hanuz هنوز
 miz-e tahrir – yozuv stoli میز تحریر
 qafase-ye ketob – kitob javoni قفسه ی کتاب
 taxtexob – karavot تختخواب
 rost – o'ng, to'g'ri, rost راست
 taraf-e rost – o'ng tomon طرف راست
 taraf-e chap – chap tomon طرف چپ
 aks – surat, rasm, aks عکس
 naqshe – xarita نقشه
 ovizon ast – osilgan, osig'lig' اویزان است
 englisi – inglizcha انگلیسی
 rusi – ruscha روسی
 o'zbaki – o'zbekcha ازبکی
 mo'tola'e kardan – mutolaa qilmoq, o'qimoq مطالعه کردن
 chandin – bir qancha, bir necha چندین
 bohama – birga باهم
 farhang – lug'at فرهنگ
 farhang-e forsi be rusi – forscha-ruscha lug'at روسی به روسی
 mo'sobaqe-ye futbol – futbol musobaqasi, futbol o'yini مسابقه ی فوتبال
 po'rsoye – soyali, salqin پرسایه
 hengomi ke – . . . gan vaqtda, . . . gan paytda هنگامی که
 go'zaronidan – o'tkazmoq گذراندن

خوبش قوم و خوش *qo'um-o' xish* – qarindosh
 گوناگون *gunogun* – har xil, turli
 اغلا *ag'lab* – ko'p, ko'pincha
 دعوت کردن *da'vat kardan* – chaqirmoq, taklif etmoq
 به مهمانی دعوت کردن *be mehmoni da'vat kardan* – mehmondorchilikka taklif etmoq
 اتومبیل سوار . . . *o'to'mo'bil-e savori* – yengil mashina
 بیرون شهر *birun-e shahr* – shahar tashqarisi
 تمام *tamom* – butun, hamma
 هوا خوری *havoxo'ri* – havo olmoq, sayohat qilmoq
 احترام گذاشتن *ehterom go'zoshtan* – hurmat qilmoq, e'zozlamoq
 دوست داشتن *dust doshtan* – sevmuq, yaxshi ko'rmoq

GRAMMATIK IZOH

داشتن *doshtan* (دار *dor* ega bo'lmoq, bor bo'lmoq) fe'li haqida

Fors tilida hamma fe'llar hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda می *mi* old qo'simchasini qabul qiladilar, ammo داشتن *fe'li* bundan mustasno bo'lib, hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda می *mi* old qo'simchasini qabul qilmay, hozirgi zamon negizi (دار *dor*) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga *bor* so'zi hamda fe'l ifodalagan tegishlilikni bildiruvchi so'zga egalik qo'shimchalarini qo'shib tarjima qilinadi. Ma'no jihatdan rus tilidagi *imet* fe'liga to'g'ri keladi.

مفرد

من کتاب دارم *man ketob doram* – Mening kitobim bor.

تو کتاب داری *to' ketob dori* – Sening kitobing bor.

او کتاب دارد *u ketob dorad* – Uning kitobi bor.

جمع

ما کتاب داریم *mo ketob dorim* – Bizning kitobimiz bor.

شما کتاب دارید *sho'mo ketob dorid* – Sizning kitobingiz bor.

آنها کتاب دارند *onho ketob dorand* – Ularning kitobi bor.

داشتن *fe'lining* hozirgi-kelasi zamon bo'lishsiz shakli *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

من کتاب ندارم *man ketob nadoram* – Mening kitobim yo'q.

او وقت ندارد *u vaqt nadorad* – Uning vaqti yo'q.

ما امروز درس زبان فارسی نداریم. *mo emruz dars-e zabon-e forsi nadorim*
Bugun bizning fors tilidan darsimiz yo‘q.

داشتن *fe’lining bo’lishsiz shaklida urg’u* نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

داشتن *fe’li qo’shma fe’l tarkibida ko’makchi fe’l vazifasida kel-*
sa, mi old *qo’shimchasini qabul qilib kelishi ham mumkin.*
Masalan:

ما میهن خود را خیلی دوست می داریم. *mo mihan-e xo’dro xeyli dust mido-*
rim – Biz o‘z vatanimizni juda sevamiz.

Yoshning ifodalanishi

Fors tilida kishining yoshi *sol* (yil, yosh) so‘zining *doshtan* *fe’li bilan birikuvi orqali ifoda etiladi.* Masalan:

من بیست سال دارم. *man bist sol doram* – Men yigirma yoshdaman.

برادر بزرگم سی سال دارد. *barodar-e bo’zo’rgam si sol dorad* – Akam o‘ttiz yoshda.

پدرم پنجاه و هفت سال دارد. *pedaram panjoh-o’ haft sol dorad* – Otam ellik yetti yoshda.

Necha yoshda ekanligini bilmoq uchun *sol* va *doshtan* *birikmasi oldiga chand* (necha) so‘roq olmoshi qo‘yiladi.

شما چند سال دارید؟ *sho’mo chand sol dorid?* – Siz necha yoshdasiz?

تو چند سال داری؟ *to’ chand sol dori?* – Sen necha yoshdasan?

او چند سال دارد؟ *u chand sol dorad?* – U necha yoshda?

خواهرتان چند سال دارد؟ *xohareton chand sol dorad?* – Opangiz necha yoshda?

sol so‘ziga *-e* qo‘shimchasini qo‘shish orqali undan nisbiy sifat yasaladi va o‘zbek tiliga *yashar, yillik* deb tarjima qilinadi.
Masalan:

پنج ساله *panjsole* – besh yillik, besh yashar

شصت ساله *shastsole* – oltmish yillik, oltmish yashar

دختر هفت ساله *do’xtar-e haftsole* – yetti yashar qiz

برنامه پنج ساله *barnome-ye panjsole* – besh yillik reja

برادر بزرگم دختر سه ساله دارد. *barodar-e bo’zo’rgam do’xtar-e sesole*
dorad – Akamning uch yashar qizi bor.

ی- i qo‘shimchasini olgan دیگر *digar* va یک *yek* so‘zlarining ma‘nosi

دیگر *digar* (boshqa, bo‘lak), یک *yek* (bir) so‘zlariga urg‘usiz ی-*i* qo‘shimchasini qo‘shish orqali gapda qayd etilgan predmet yoki shaxslardan birini ajratib ko‘rsatish ma‘nosi ifodalanadi:

دیگری *digari* – boshqasi

یکی *yeki* – biri

Masalan:

من دو خواهر بزرگ دارم. یکی پزشک است و در بیمارستان کار می کند و دیگری آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند.

man do‘ xohar-e bo‘zo‘rg doram. yeki pezeshk ast va dar himoreston kor miko‘nad va digari omuzgor ast va dar yeki az dūbirestonho-ye toshkand tadrīs miko‘nad – Mening ikkita opam bor. Biri vrach va kasalxonada ishlaydi. Boshqa biri o‘qituvchi va foshkent maktablaridan birida dars beradi.

Egalikning ifodalanishi (davomi)

Fors tilida egalik ma‘nosi oldingi darslarda qayd etilgan egalik affiksalaridan tashqari مال *mal* so‘zi yoki از آن *az on* birikmasi bilan ham ifoda etiladi.

مال *mal* so‘zi yoki از آن *az on* birikmasi ot, ko‘pincha olmoshlar oldidan kelib, ular bilan izofa orqali bog‘lanadi. O‘zbek tiliga egalikning bu shakli – *niki* affiksi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

از آن من *az on-e man* – meniki

از آن تو *az on-e to‘* – seniki

از آن او *az on-e u* – uniki

از آن ما *az on-e mo* – bizniki

از آن شما *az on-e shomo* – sizniki

از آن آنها *az on-e onho* – ularniki

in kif az on-e man ast – Bu portfel meniki.

in ketob az on-e kist? – Bu kitob kimniki?

in ketob az on-e ahmad ast – Bu kitob Ahmadniki.

از آن *az on* birikmasi bilan مال *mal* so‘zi o‘zaro sinonim bo‘lib, مال *mal* so‘zi ko‘proq og‘zaki xalq tilida va از آن *az on* adabiy tilda ishlatiladi.

in ketob mal-e man ast – Bu kitob meniki.

tamom-e sarvatho-ye keshvar mol-e mardo' m ast – Mamlakatning barcha boyliklari xalqnikidir (xalq mulkidir).

in polto' mol-e xoharam ast – Bu paltu opamniki.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Mening forscha kitobim bor. Siz necha yoshdasiz? Men yigirma bir yoshdaman. Onangiz necha yoshda? Bu lug'at akamniki. Opamning olti yashar qizi bor. U hali maktabga bormaydi. Mening akam o'z oilasi bilan Buxoro shahrida yashaydi. Uning ikkita o'g'li bor biri o'n bir yoshda, ikkinchisi besh yoshda. Katta o'g'li maktab o'quvchisidir. Sizning vaqtingiz bormi? Uning vaqti yo'q. Fakultetimiz kutubxonasida arabcha, forscha, hindcha, inglizcha va ruscha kitoblar bor. O'zbekiston Respublikasida turli millat vakillari yashaydi. Bu talaba arab tilini yaxshi biladi. O'rtog'imning otasi Toshkent zavodlaridan birida ishlaydi. Mening soatim yo'q, lekin akamning soati bor. Bu auditoriyaning doskasi, kitob shkafi, stol va stullari bor. Mening ikkita lug'at kitobim bor: biri forscha-ruscha va ikkinchisi ruscha-o'zbekcha. Bizning qarindoshlarimizdan biri Moskva shahrida yashaydi. Sizning ukangiz maktabga boradimi? Men sharq fakultetida fors tilini o'rganaman. Sizning xonangizda nimalar bor? Mening xonamda ikki deraza, pechka va eshik bor. Siz dam olish kunlari qayerga borasiz? Men dam olish kunlari o'rtoqlarim bilan yengil mashinaga o'tirib, dam olish uchun shahar tashqarisiga chiqaman. Mening ikki do'stim bor: biri tibbiyot institutida o'qiydi, ikkinchisi (boshqasi) universitetning tarix fakultetida o'qiydi. Ulardan biri shaharda yashaydi, boshqasi qishloqda yashaydi.

2- topshiriq. Quyidagi terminlarni yod oling va ular ishtirokida 15 ta gap tuzing.

xonevode – oila

barodar-e bo'zo'rg – aka

barodar-e kuchek – uka

xohar-e bo'zo'rg – opa

xohar-e kuchek – singil

pedar-o'modar – ota-ona

dushize – qiz bola (bo'yiga yetgan)

pesar – o'g'il, o'g'il bola

- ۱ پدر *pedar-bo'zo'rg* – buva, bobo
- ۲ مادر *modar-bo'zo'rg* – buvi
- ۳ خاله *xola*
- ۴ امه *amma*
- ۵ امه *amu* – amaki
- ۶ دایه *doyi* – tog'a
- ۷ زن *zan* – xotin, ayol kishi
- ۸ مرد *murd* – erkak, erkak kishi
- ۹ شوهر *shou'har* – er
- ۱۰ عروس *arus* – kelin
- ۱۱ دام *domod* – kuyov
- ۱۲ خویش *vish* – qarindosh, o'z
- ۱۳ زبان مادری *zabon-e modari* – ona tili
- ۱۴ برادر *barodar-e tani* – tug'ishgan aka-uka
- ۱۵ خواهر *xohar-e tani* – tug'ishgan opa-singil
- ۱۶ تولد *tavallo'd yoftan* – tug'ilmoq
- ۱۷ زاییدن *zoyidan* – tug'moq
- ۱۸ مجرد *mo'jarrad* – bo'ydoq, uylanmagan
- ۱۹ مناهل *mo'taahhel* – uylangan, oilali

3- **topshiriq.** Quyidagi latifani o'qing, tarjima qiling va داشتن *dosh-tan fe'li* gapda qaysi ma'noda kelganini aytib bering.

لطیفه

از ملا نصرالدین پرسیدند: چند سال داری؟ گفت: چهل سال دارم. بعد از ده سال پرسیدند که چند سال داری؟ جواب داد: چهل. گفتند: تو ده سال قبل گفتی چهل سال دارم. حالا هم می گویی چهل سال. ملا گفت: حرف مرد یکیست. اگر هزار سال بعد هم بپرسی خواهم گفت چهل سال.

Lug'at

- حالا *holo* – hozir, endi
- حرف *harf* – so'z, gap
- یکیست *yek-ist* – bitta bo'ladi
- خواهم گفت *xoham go'fti* – aytaman, aytajakman
- قبل *qabl* – ilgari, avval
- بپرسید *bepo'rsid* – so'rasangiz

4- **topshiriq.** Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

دور *divor mush dorad, mush gush dorad.* موش گوش دارد، موش دست ندارد.

doshtam doshtam hesob nist, داشتم داشتم حساب نیست
doram doram hesob ast, دارم دارم حساب است.
sabr talx ast va likan bar-e shirin dorad, صبر تلخ است و لیکن بر شیرین دارد.
sir az hol-e go' resne xabar nadorad, سیر از حال گرسنه خبر ندارد.
salom bo 'zo 'rg-o' kuchek nadorad, سلام بزرگ و کوچک ندارد.

Lug'at

موش <i>mush</i> – sichqon	گوش <i>gush</i> – quloq
لیکن <i>likan</i> – lekin	شیرین <i>shirin</i> – shirin
سیر <i>sir</i> – to'q (qorni)	گرسنه <i>go' resne</i> – och (qorni)
حال <i>hol</i> – hol, ahvol	خبر <i>xabar</i> – xabar, xabardor
بر <i>bar</i> – meva, hosil	

5- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– خانە ی شما چند اتاق دارد؟	– اعضای خانواده شما چند نفرند؟
– خواهرتان چند فرزند دارد؟	– تو چند برادر و خواهر داری؟
– برادر تو چند سال دارد؟	– تو برادر یا خواهر داری؟
– خواهرتان شوهر دارد؟	– خواهر بزرگ تو چند سال دارد؟
– برادر کوچکت چند سال دارد؟	– برادران زن دارد؟
– برادر و خواهرتان چه کاره هستند؟	– تو چند سال داری؟
– این کتاب مال کیست؟	– این چه کتابی است؟
– این قلم از آن شماست؟	– آن مجله مال کیست؟
– اسم پسر شما چیست؟	– پدرتان کجا کار می کند؟
	– آیا این کتاب فارسی مال شماست؟

6- topshiriq. Quyidagi jummalarni o'qing va tarjima qiling.

برادر بزرگم ۲۳ سال دارد.	من ۱۹ سال دارم.
خواهر بزرگم ۳۰ سال دارد.	خواهر کوچکم ۱۰ سال دارد.
پدرم ۵۴ سال دارد.	مادرم ۵۰ سال دارد.
آن کیف مال استاد است.	احمد و فاطمه زن و شوهرند.
آن اطاق مال من است.	این صندلی مال من است.
آن دانشجو کتاب زبان فارسی ندارد.	اطاق دیگر مال خواهرم است.
حسن و لاله خواهر و برادرند.	مرغ بو پا دارد و لیکن دست ندارد.
دوستم نه خواهر دارد و نه برادر.	من هم خواهر دارم و هم برادر.
- دانشکده ی ما چند شعبه دارد: شعبه ی تاریخ، شعبه ی اقتصاد، شعبه ی ادبیات، شعبه ی زبانهای اروپایی، شعبه ی زبانهای شرقی و غیره.

7- topshiriq. Quyidagi gaplarga savol tuzing.

میهن ما

کشور ما ازبکستان است.
پایتخت کشور ازبکستان شهر تاشکند است.
ما با خانواده ی خود در شهر تاشکند زندگی می کنیم.
ازبکستان میهن ما است.
کشور ما شهرها و روستاهای بسیاری دارد.
بعضی از مردم کشور در شهر و بعضی ها در روستاها زندگی می کنند.
ماهر جا که زندگی می کنیم، آن میهن ماست.
ما میهن خود را دوست داریم و به آن احترام می گذاریم.
دوست داشتن میهن نشانه ی ایمان است.
پرچم کشور ایران سه رنگ دارد.
رنگ بالای پرچم ایران سبز است.
رنگ وسط پرچم ایران سفید است.
رنگ پایین پرچم ایران سرخ است.

8- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

پرچم دولتی جمهوری ازبکستان چند رنگ دارد؟
بالای پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟
وسط پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟
پایین پرچم ازبکستان چه رنگی دارد؟

9- topshiriq. O‘zingiz va oilangiz haqida forsha so‘zlab bering.

O‘n beshinchi dars

درس پانزدهم

گفتگو

– شما کجا تحصیل می کنید؟
– من در دانشکده ی خاورشناسی تحصیل می کنم.
– شما در دانشکده چه زبانهایی می آموزید؟
– ما در دانشکده زبانهای خارجی می آموزیم.
– شما به زبان فارسی حرف می زنید؟
– بله، من به زبان فارسی حرف می زنم.
– شما با چه کسی به زبان فارسی حرف می زنید؟
– ما با دانشیار خود به زبان فارسی حرف می زنیم.

- شما به زبان فارسی خوب صحبت می کنید؟
- نخیر، هنوز ما به زبان فارسی خوب صحبت نمی کنیم.
- شما دیگر چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- ما زبانهای عربی، انگلیسی و روسی را هم یاد می گیریم.
- شما کتابهایی به زبانهای خارجی دارید؟
- بله، من پنج جلد کتاب فارسی و چند جلد کتاب عربی و انگلیسی دارم.
- این چه کتابی است؟
- این دستور زبان فارسی است.
- شما هر روز چند ساعت درس دارید؟
- ما هر روز شش ساعت درس داریم.
- درستان کی تمام می شود؟
- درسمان ساعت سه بعد از ظهر تمام می شود.
- تو چه کتابی خریدی؟
- من کتاب رباعیات عمر خیام را خریدم.
- شما کجا ناهار می خورید؟
- من در ناهارخوری دانشگاه ناهار می خورم.
- شما پس از صرف ناهار کجا می روید؟
- من پس از صرف ناهار به کتابخانه می روم.
- چرا دیروز پیش من نیامدید؟
- من دیروز وقت نداشتم امروز میام.
- پس فردا کجا می روید؟
- پس فردا به مغازه ی کتابفروشی می روم.
- دانشکده ی شما میدان ورزشی دارد؟
- بله، دانشکده ی ما میدان ورزشی دارد.
- چرا شما پریروز سر درس نیامدید؟
- من پریروز مریض بودم.
- شما در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردید؟
- بله، من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردم.
- تالار جلسات دانشکده کجا قرار دارد؟
- تالار جلسات دانشکده در طبقه ی دوم قرار دارد.

واژه ها

- tahsil kardan – o‘qimoq (o‘quv yurtida) تحصیل کردن
- omuxtan (omuz آموز) – o‘rganmoq, o‘rgatmoq آموختن
- yod gereftan – o‘rganmoq یاد گرفتن
- xoreji – chet, xorijiy خارجی
- harf zadan – gapirmoq, so‘zlamoq حرف زدن
- go‘fto‘gu kardan – gplashmoq, so‘zlashmoq گفتگو کردن
- dastur-e zabon – grammatika دستور زبان

مەگازىن *mag 'oze* – magazin

مەگازىننىڭ كىتابى *mag 'oze-ye ketobfo 'rushi* – kitob magazini

قەچىن *qachon*

چەرى *chero* – nega, nima uchun

شەنەك *shenoxtan* (شەناس *shenos*) – tanimoq

رۇبەيوت *ro 'boiyot* – ruboiylar

ئومەر خەيىم *'omar xayyom* – Umar Xayyom

ئوخۇرۇش *nohor xo 'rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq

ئوخۇرۇش *nohorxo 'ri* – oshxona

دېرۇز *diruz* – kecha

پەرىزۇز *pariruz* – avvalgi kun, o'tgan kun

فەردا *fardo* – ertangi kun

پەس فەردا *pasfardo* – indinga, indin

مەرىز *mariz* – kasal

بۇدان *budan* (باش *bosh*) – emoq, bo'lmoq

جەلمە *jalase* – majlis

ئىلمى *'elmi* – ilmiy

سەخنىرەنى *so 'xanroni* – nutq, ma'ruza

سەخنىرەنى كەردەن *so 'xanroni kardan* – nutq so'zlamoq, ma'ruza qilmoq

تالار *tolor* – zal

سالى *solo 'n* – zal

سالىن ورزىش *solo 'n-e varzesh* – sportzal

شەترەنج *shatranj* – shaxmat

شەترەنج بازى كەردەن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq

GRAMMATIK IZOH

يەنى *yo-ye nesbat*

Fors tilida otlarga *-i* qo'shimchasini qo'shish orqali ulardan nisbiy sifat yasaladi. Bu *-i* fors grammatikasida *yo-ye nesbat* deyiladi.

yo-ye nesbat i deb o'qilib, doimo urg'u bilan talaffuz etiladi. Masalan:

دېۋار *divor* – devor

ايران *iron* – Eron

تەبىستان *tobeston* – yoz

زەمەستان *zemeston* – qish

امروز *emruz* – bugun

فارس *fors* – fors

دېۋارى *divori* – devoriy

ايرانى *ironi* – Eronlik

تەبىستانى *tobestoni* – yozgi

زەمەستانى *zemestoni* – qishki

امروزى *emruzi* – bugungi

فارسى *forsi* – forsiy

ماه گذشته *moh-e go'zashte* – o'tgan oy
قرن گذشته *qarn-e go'zashte* – o'tgan asr

4. Faslni bildiruvchi so'zlar:

زمستان *zemeston* – qish
تابستان *tobeston* – yoz

بهار *bahor* – bahor
پاییز *poiz* – kuz

Payt holi gapda *key* (qachon?), *az key* (qachondan beri?), *to be key* (qachongacha?), *che vaqti* (qaysi vaqtda, qay paytda?) so'roqlariga javob bo'ladi.

O'zbek tilida payt holi vazifasida ishlatiladigan so'zlar asosan o'rin-payt yoki jo'nalish kelishigining affikslerini qabul qilib keladi. Fors tilida esa payt hollari vazifasida kelgan so'zlar odatda predlogsiz ishlatiladi.

tobeston man baroye esterohat be osoyeshgoh miravam – Yozda men dam olish uchun sanatoriya boraman.

fardo darsemon soat-e do' tamom mishavad – Ertaga darsimiz soat ikkida tugaydi va h. k.

چند *chand* olmoshi haqida

چند *chand* olmoshi so'roq gaplarda va ba'zan darak gaplarda ishlatiladi. So'roq gapda چند *chand* so'roq olmoshi predmetning son miqdorini aniqlash uchun ishlatiladi. O'zbek tiliga *necha?*, *qancha?* deb tarjima qilinadi.

Masalan:

soat chand ast? – Soat necha?

dar doneshkade-ye sho'mo chand nafar doneshju zaban-e forsiro yod migirand? – Sizning fakultetingizda qancha talaba fors tilini o'rganyapti?

qeymat-e in ketob-e farhang chand riyol ast? – Bu lug'at kitobning bahosi necha riyol?

چند *chand* olmoshi darak gapda gumon olmoshi o'rnida kelib, aniqsizlik, gumon ma'nolarini bildiradi. O'zbek tiliga *bir necha*, *bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

chand nafar doneshju az sho'be-ye mo be iron miravand – Bizning bo'limimizdan bir necha talaba Eronga ketyapti.

چند *chand* olmoshi noaniq ma'noda ba'zan *in* qo'shimchasini qabul qilib keladi va *bir necha, bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

man chandin ketob-e forsi va arabi doram – Mening bir qancha forscha va arabcha kitobim bor.

chandin doneshju, ro'ushanfekar, pezeshek va korgar dar panbechini sherkat doshtand – Bir necha talaba, ziyoli, vrach va ishchi paxta terimida ishtirok etdilar.

چند *chand* va چندین *chandin* olmoshlaridan so'ng kelgan so'zlar fors tilida doimo birlik shaklida keladi.

mo chand kilu sib xaridim – Biz bir necha kilo olma sotib oldik.

chandin doneshju dar talor jam' sho'dand – Zalga bir necha talaba yig'ildi.

گفتگو کردن va حرف زدن *harf zadan* fe'llari haqida

Fors tilida حرف زدن *harf zadan* va گفتگو کردن *go'fto'gu kardan* fe'llari biror tilda *gapirmoq, so'zlamoq, gaplashmoq, so'zlashmoq* ma'nolarini anglatib keladi. Bunda so'zlashish vositasini bildirgan so'z زبان *zabon* (til) doimo *be* predlogini qabul qilib keladi. Masalan:

man be zabon-e forsi xub harf mizanam – Men fors tilida yaxshi so'zlashaman.

sho'mo be zabon-e arabi harf mizanid? – Siz arab tilida so'zlashasizmi?

u bo doneshyor-e xo'd be ko'dom zabon go'fto'gu miko'nad? – U o'z o'qituvchisi bilan qaysi tilda gaplashadi?

u bo doneshyor-e xo'd be zabon-e o'zbeki go'fto'gu miko'nad – U o'z o'qituvchisi bilan o'zbek tilida so'zlashadi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Siz qayerda o'qiyasiz? Men chet tillar institutida o'qiyman. Siz qaysi tillarni o'rganasiz? Biz ingliz va fransuz tillarini o'rganamiz. Siz qaysi tilda yaxshi gaplashasiz? Men ingliz tilida yaxshi gap-

lashaman. Sizning ona tilingiz qaysi til? Mening ona tilim o'zbek tili. Yana qaysi tilda gaplashasiz? Yana rus tilida gaplashaman. Sen qanday lug'at sotib olding? Men ruscha-inglizcha lug'at sotib oldim. Bugun kechqurun qayerda ovqatlanasan? Men bugun kechqurun tog'amning uyida ovqatlanaman. Akangiz hozir nima qilyapti? Akam hozir Sa'diyning "Guliston"ini o'qiyapti. Siz universitetni qachon tamom qilasiz? Men universitetni to'rt yildan keyin tamom qilaman. Siz uyda onangiz bilan qaysi tilda so'zlashasiz? Men uyda onam bilan o'zbek tilida so'zlashaman. Ukangiz nonushta qilib bo'lganidan so'ng nima ish qiladi? Ukam nonushta qilib bo'lgandan so'ng maktabga boradi. Nega kecha mening oldimga kelmadingiz? Kecha vaqtim bo'lmadi. Kecha siz uydamingiz? Yo'q, kecha men mehmonda edim. Bu kishini taniysizmi? Bu kishi mening xolamning o'g'li. U hozir o'rta maktabda dars beradi. Bu qiz qayerlik? Bu qiz cronlik. Siz qayerliksiz? Men samarqandlikman. Ulardan biri mening akamd. Nega haligacha mehmonlar kelishmaypti? Mehmonlar 20 daqiqadan keyin kelishadi. Bizning o'qituvchimiz o'z oilasi bilan to'rtinchi qavatda yashaydi. Ertaga universitetning majlislar zalida ilmiy konferensiya boshlanadi. Unda bizning o'qituvchimiz ham ma'ruza qiladi. Fakultetda talabalarning ilmiy konferensiyasi yigirma beshinchi aprelda boshlanadi.

2- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

من به زبان فارسی حرف برادر شما کجا تحصیل ...؟ شما در دانشکده چه زبانهایی یاد...؟ خواهر کوچکم در دبیرستان درس درس ما بعد از بیست دقیقه آغاز آنها زبان عربی را یاد... . ما در موقع درس با دانشیار خود به زبان فارسی گفتگو امروز شما ناهار...؟ این دستور زبان فارسی از آن ...؟ من امروز کشیک این کتاب را از معازه ی کتابفروشی ما دانشجویان دانشکده ی زبانهای خارجی برادر بزرگم ساعت هفت صبح از خواب پدرم سیگار... . من دیروز ناخوش ما همیشه شبها به رادیو گوش دوستم به او به زبان انگلیسی جواب من هر روز صبح سوار اتوبوس عموی من با خانواده ی خود در طبقه ی سوم زندگی ساعت هشت صبح زنگ و دانشیار داخل کلاس من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی دوستم مرا به خانه ی خود دعوت من هر روز پانزده دقیقه ورزش برادر کوچکم شطرنج بازی را خیلی دوست

3- topshiriq. Quyidagi so'zlardan nisbiy sifat yasang va ularning har birini qatnashtirib bittadan gap tuzing.

سمرقند *samarqand* – Samarqand چوب *chub* – yog'och
مادر *modar* – ona ادب *adab* – adab

abrisho 'm – ipak
varzesh – sport
hezb – partiya

to 'rix – tarix
pashm – jun
barq – elektr, chaqmoq

4- topshiriq. Savollarga javob bering.

شما کجا تحصیل می کنید؟ شما به زبان فارسی حرف می زنید؟ شما دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در خانه با مادر و پدر خود به کدام زبان حرف می زنید؟ زبان مادری شما چه زبانی است؟ شما در کدام شعبه درس می خوانید؟ در کدام شعبه زبان عربی را یاد می گیرند؟ شما دستور زبان فارسی دارید؟ شما چه کتابهایی به زبان خارجی دارید؟ فردا بعد از پایان درس کجا می روید؟ درس شما کی شروع می شود؟ چرا دیروز سر درس نیامدید؟ شما کجا زندگی می کنید؟ پدرتان کی به مسکو می رود؟ دانشکده ی شما تالار ورزش دارد؟ در دانشکده از زبانهای خارجی چه زبانهایی می آموزند؟ در موقع تعطیلات تابستانی شما کجا می روید؟ کی شما مرا به خانه ی خود دعوت می کنید؟ در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی می کنید؟ برادرتان در کدام دانشکده تحصیل می کند؟ در دانشگاه شما چه زبانهایی یاد می گیرند؟ آیا زبان انگلیسی را هم یاد می گیرند؟ شما به زبان عربی حرف می زنید؟ دیگر به کدام زبانها گفتگو می کنید؟ آیا شما ایرانی هستید؟ این چه زبانی است؟ در ایران به کدام زبان حرف می زنند؟ شما فارسی می دانید؟ شما بزبان ازبکی حرف می زنید؟ دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در شعبه ی شما چند دانشجو تحصیل می کند؟ چند دانشجو به زبان فارسی خوب گفتگو می کند؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va bay nisbit ning imlosini aniqlang.

معذرت می خواهم آقا، این بنای زیبا و چند طبقه ای چه بنایی است؟ آن بنا هتل ازبکستان است. این چه خیابانی است؟ این خیابان شهرسبز است. از اینجا خیابان امیر تیمور دور است؟ نه، آنقدر دور نیست، تقریباً بیست دقیقه راه است. هتل چهارسو کجا قرار دارد؟ در میدان چهارسو. مثل اینکه شما اهل تاشکند نیستید، خارجی هستید؟ بله، من ایرانی هستم و در ایران زندگی می کنم. در تاشکند ایرانیان زیادند. بله، آقا. دوست شما هم ایرانی است؟ خیر، او اهل ایران نیست پاکستانی است. متشکرم، لطف شما زیاد.

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

عرعر خر

روزی همسایه ی ملا نصرالدین پیش او آمد و الاغ او را امانت خواست. ملا گفت: الاغ در خانه نیست. پسر سوار شده به بازار رفته است. در این هنگام صدای عرعر خر بلند شد. همسایه گفت: شما می گویند که الاغ در خانه نیست، پس صدای عرعر چیست؟ ملا خشمگین شده گفت: عجب آدم کم عقلی هستی. حرف مرا باور نمی کنی و عرعر الاغ را باور می کنی.

7- **topshiriq.** Quyidagi she'rni o'qing, tarjima qiling va yod oling. She'r o'qish qoidasini o'rganing.

انار

دسته به دسته	صد دانه یا قوت
یکجا نشسته	با نظم و ترتیب
خوش رنگ و رخشان	هر دانه ای هست
در سینه ی آن	قلب سفیدی
پیچیده با هم	یا قوتهارا
پروردگارم	در پوششی نرم
نامش انار است	سرخ است و زیبا
هم آبدار است	هم ترش و شیرین

مصطفی زماندوست

Lug'at

خواهم معذرت می خواهم *mo'azerat mixoham* – kechirasiz, uzr
 تقریباً *taqriban* – taxminan
 هتل *ho'tel* – mehmonxona
 لطف شما زیاد *lo'tf-e sho'mo ziyod* – iltifotingiz uchun rahmat
 با نظم و ترتیب *bo nazm-o'tartib* – tartibli ravishda
 نشسته *neshaste* – o'tirgan, joylashgan
 خوش رنگ *xo'shrang* – chiroyli, rangdor
 رخشان *raxshon* – yaltiroq, yaltiragan
 قلب *qalb* – qalb, yurak
 سینه *sine* – ko'krak
 پیچیده *pichide* – terilgan
 با هم *bo ham* – birga
 پوست *pust* – po'st
 نرم *narm* – yumshoq
 پوشش *pushesh* – qoplog', po'st
 پروردگار *parvardigor* – parvardigor, yaratuvchi, boquvchi, to'yg'azuvchi
 ترش *to'rsh* – nordon, chuchuk
 آبدار *obdor* – suvli
 دانستن *donestan* (دان *don*) – bilmoq
 سیرت *sirat* – ichki (qiyofa)
 صورت *surat* – tashqi (qiyofa)
 کردن *bovar kardan* – ishonmoq
 خشمگین شدن *xashmgin sho'dun* – g'azablanmoq, achchiqlanmoq

8- topshiriq. Quyidagi payt bildiruvchi so‘zlarni yod oling.

امروز *emruz* – bugun, دیروز *diruz* – kecha, پریروز *pariruz* – avvalgi kun فردا *fardo* – ertaga, پس فردا *pasfardo* – indinga, صبح *so‘bh* – ertalab, ظهر *zo‘hr* – tush payti, kunduz kuni, عصر *asr* – kechqurun, asr payti, شام *shom* – kech, shom payti, شب *shab* – kechasi, tun, دیشب *dishab* – kecha kechasi, پریشب *parishab* – o‘tgan kuni kechasi, سال *sol* – yil, امسال *emsol* – bu yil, shu yil, پارسال *porsol* – o‘tgan yili, سال گذشته *sol-e go‘zashte* – o‘tgan yili, سال آینده *sol-e oyande* – kelasi yili, ماه گذشته *moh-e go‘zashte* – o‘tgan oy, ماه آینده *moh-e oyande* – kelasi oy, قرن *qarn* – asr, زمستان *zemeston* – qish, بهار *bahor* – bahor, تابستان *toheston* – yoz, پاییز *poyiz* – kuz.

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 9-tamrinni ko‘chirib yozing.

O‘n oltinchi dars

درس شانزدهم

درس زبان فارسی

ساعت هشت و نیم صبح است. زنگ می زند. ما داخل کلاس درس می شویم و سر جای خود می نشینیم. کشیک تخته پاک کن را تر می کند و گچ می آورد. حالا درس زبان فارسی است. ما کتاب درس زبان فارسی و دفترهایمان را از کیف بر می داریم و منتظر دانشیار می شویم. دانشیار زبان فارسی وارد کلاس درس می شود و ما همه از جای خود بلند می شویم و به دانشیار سلام می دهیم. سپس با اجازه ی دانشیار سر جای خود می نشینیم. بعد دانشیار رو به دانشجویان کرده می گوید:

درس گذشته را حاضر کردید؟

دانشجویان – بله، ما درس گذشته را حاضر کردیم ولی یک جمله را نفهمیدیم، خواهش می کنیم برای ما دو باره توضیح دهید.

دانشیار – کدام جمله را نفهمیدید، به من نشان دهید.

دانشجویان – در صفحه ی بیست و نهم است.

دانشیار دو باره توضیح می دهد و می پرسد: متوجه شدید؟

دانشجویان – بله، متوجه شدیم.

دانشیار رو به رفیق یوسفوف کرده می گوید: خواهش می کنم، موضوع درس بیست و نهم را باز گو کنید. رفیق یوسفوف موضوع درس بیست و نهم را باز گو می کند. سپس رو به رفیق جمالوف نموده می گوید: شما متن همین درس را بخوانید و به زبان از یکی ترجمه کنید.

دانشیار – حالا درس امروز را شروع می کنیم. درس جدید ما در صفحه ی سی و یکم است. کتابهای خود را بردارید و این صفحه را باز کنید.

دانشجویان – کتابهای خود را باز کرده و صفحه ی ۳۱ را پیدا می کنند و منتظر دستور دانشیار می شوند.

دانشیار - رفقا، موضوع درس امروز "حروف اضافه" است. دانشیار موضوع را توضیح می دهد بعد می گوید: من حالا متن را برای شما یک بار می خوانم، شما با دقت گوش دهید. دانشیار متن را می خواند و همه گوش می دهند.

سپس دانشیار می گوید: رفیق عمروف، اکنون شما بیایید پای تخته، برای حروف اضافه چند مثال بنویسید. رفیق عمروف پای تخته می رود و چند مثال برای حروف اضافه می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: درست است؟ دانشجویان پاسخ می دهند: بله، درست است.

دانشیار - خیلی خوب، بنشینید.

دانشیار - رفیق جلالوف، شما بفرمایید همین جمله را روی تخته بنویسید. دانشیار دیکته می کند و جلالوف جمله را روی تخته می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: رفقا، رفیق جلالوف درست نوشت؟

دانشجویان - نخیر، درست نیست. دانشیار رو به رفیق محمودوف نموده می پرسد: شما بگویید، کجای جمله درست نیست؟

محمودوف: در کلمه ی "پنبه" بجای حرف "م" حرف "ن" باید نوشت.

دانشیار - درست است، بروید پای تخته و همین کلمه را اصلاح کنید.

دانشیار - حالا زنگ می زنند. رفقا، در منزل این متن را چند بار بخوانید، تمرینهای پنجاه و دوم و پنجاه و سوم را رو نویسی کنید. تمرین اول را کتبی و تمرین دوم را شفاهی به زبان ازبکی ترجمه کنید. درس آینده دیکته می باشد. خواهش می کنم، لغات تازه را یاد بگیرید و قواعد گذشته ی دستور زبان را تکرار کنید.

واژه ها

keschik - navbatchi کشیک

zang zadan - qo'ng'iroq chalinmoq (chalmoq) زنگ زدن

taxte pok ko 'n - doska artadigan latta تخته پاک کن

tar - ho'l, nam تر

tar kardan - ho'llamoq تر کردن

ketob-e darsi - darslik کتاب درسی

mo 'ntazer sho 'dan - kutmoq منتظر شدن

vored sho 'dan - kirmoq وارد شدن

bar-xiz (bar-xiz) - o'rindan turmoq بر خاستن

salom kardan - salom bermoq سلام کردن

ejoze - ruxsat, ijozat اجازه

sar-e joy - o'ringa, joyga سر جای

ru be...karde - ...ga qarab رو به...کرده

go 'zashte - o'tgan گذشته

tekror kardan - qaytarmoq, takrorlamoq تکرار کردن

eborot - iboralar, jumlar عبارات

fahmidan - tushunmoq فهمیدن

xohesh kardan - iltimos qilmoq, istamoq خواهش کردن

دو باره *do ' bore* – yana, tag'in, ikki marta
 توضیح *to 'uzih* – izoh, bayon
 جواب دادن *javob dodan* – javob bermoq
 نگاه کردن *negoh kardan* – qaramoq, boqmoq
 کافیهست *kofist* – yetarli
 ادامه *edome* – davom
 توضیح دادن *to 'uzih dodan* – tushuntirib bermoq
 نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq
 صفحه *safhe* – bet, sahifa
 ملنفت شدن *mo 'ltafet sho 'dan* – tushunmoq, fahmlamoq
 بفرماید *befarmoid* – marhamat, marhamat qiling
 موضوع *mo 'uzu'* – tema, mavzu
 نقل کردن *naql kardan* – so'zlab bermoq, hikoya qilmoq
 باز گو کردن *bozgu kardan* – aytib bermoq, so'zlab bermoq
 متن *matn* – tekst, matn
 حالا *holo* – endi, hozir
 شروع کردن *sho 'ru' kardan* – boshlamoq
 تازه *toze* – yangi
 دستور *dastur* – qo'llanma, ko'rsatma
 رفقا *ro 'faqo* – o'rtoqlar (birliги رفيق *rafiq*)
 حروف اضافه *xo 'ruf-e ezofe* – predloglar
 بيان کردن *bayon kardan* – bayon qilmoq, tushuntirmoq
 بار *bor* – marta
 جديد *jadid* – yangi
 موقع *mo 'uqe* – vaqt, payt
 تمرين *tamrin* – mashq
 رو نویسی کردن *runavisi kardan* – ko'chirib yozmoq
 کتبی *katbi* – yozma
 شفاهی *shefohi* – og'zaki
 آخر *oxer* – oxir, nihoyat
 حالا *holo* – endi, hozir
 ديکته *dikte* – diktant
 ديکته کردن *dikte kardan* – diktovka qilmoq
 قوايد *qavo 'ed* – qoidalar
 مثال *mesol* – misol
 درست *do 'ro 'st* – to'g'ri
 کلمه *kaleme* – so'z
 بايد نوشت *boyad navesht* – yozish kerak
 اصلاح کردن *esloh kardan* – tuzatmoq

دير *dir* – kech

روشن کردن *ro'ushan kardan* – yoqmoq

خاموش کردن *xomush kardan* – o'chirmoq

گذاشتن *go'zoshtan* (گذار *go'zor*) – qo'ymoq

پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiymoq

GRAMMATIK IZOH

Buyruq mayli وجه امری *vajh-e amri*

Fors tilida buyruq mayli buyurish, iltimos ma'nolarini ifodalaydi. Bunda nutq ikkinchi shaxsga qaratilgan bo'ladi.

Buyruq maylining birlik shakli fe'ning hozirgi zamon negiziga *be* – old qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi.

Masalan:

رفتن *raftan*

رو *ro'u*

برو *bero'u* – bor, ket

خواندن *xondan*

خوان *xon*

بخوان *bexon* – o'qi

نوشتن *naveshtan*

نویس *navis*

بنویس *benavis* – yoz

Buyruq shaklining ko'plik shakli birlik shakliga *id* shaxs – son qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

برو *bero'u* – bor, ket

بروید *beravid* – boring, keting

بنویس *benavis* – yoz

بنویسید *benavisid* – yozing

Agar hozirgi zamon fe'l negizi *o* yoki *u* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, buyruq maylining ko'plik shaklida shaxs-son qo'shimchasi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi. Masalan:

گفتن *go'ftan*

گو *gu*

بگو *begu*

بگویید *beguyid* – ayting

فرمودن *farmudan*

فرما *farmo*

بفرما *befarmo*

بفرمایید *befarmoyid* –

buyuring

Buyruq maylida *urg'u* *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:
avval bechesh ba'd begu ke binamak ast – Avval tatib ko'r, so'ng tuzsiz ekan degin. (Maqol).

Shuningdek, xalq tilida va maqol-masallarda *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi mumkin. Masalan:

oheste ro'u hamishe ro'u – Sekin yur – hamisha yur. (Sekin yursang ham doim yur).

Prefiksli fe'llardan buyruq mayli yasalganda به *be* – old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Shaki jihatidan fe'llning hozirgi zaman negiziga mos keladi. Masalan:

بر گشتن <i>bar-gashtan</i> – qaytmoq	بر گرد <i>bar-gard</i> – qayt
بر خاستن <i>bar-xostan</i> – turmoq	بر خيز <i>bar-xiz</i> – tur
بر گرديد <i>bar-gardid</i> – qayting	بر خيزيد <i>bar-xizid</i> – turing

Qo'shma fe'llardan buyruq mayli yasalganda به *be* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

کار کردن *kor kardan* – ishlamoq
کار بکن *kor beko'n* – ishla
ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq
ادامه بده *edome bedeh* – davom ettir
کار بکنید *kor beko'nid* – ishlang
ادامه بدهید *edome bedehid* – davom ettiring

Qo'shma fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi ba'zan tushib qoladi. Masalan:

استراحت کن *esterohat ko'n* – dam ol
استراحت کنید *esterohat ko'nid* – dam oling

Urg'u prefiksli fe'llarning prefiksiga, qo'shma fe'llarda esa uning ot qismida kelgan so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

حرف بزید *harf bezanid* – gapiring, so'zlang
بر خيزيد *bar-xizid* – o'rningizdan turing

Klassik adabiyotlarda ba'zan buyruq ma'nosini ifodalash uchun به *be* o'rniga می *mi* – old qo'shimchasini ishlatish hollari ham uchraydi. Masalan:

می کوش به هر ورق که خوانی
تا معنی آن تمام دانی (نظامی)
mikush be har varaq ke xoni,
to ma'ni-ye on tamom doni

Har bir varaqni o'qir ekansan, uning ma'nosini butunlay tushunib yetishga harakat qil.

Buyruq maylining bo'lishsiz shakli به *be* – old qo'shimchasini tushib qolishi va uning o'rniga نه *na* – inkor yuklamasining qo'yilishi orqali yasaladi. Masalan:

بگو *begu* – ayt
بروید *beravid* – boring

نگو *nagu* – aytma
نروید *naravid* – bormang

Prefiksli yoki qo‘shma fe‘llarda نه *na*–inkor yuklamasi prefiks yoki otga emas, ko‘makchi fe‘lga qo‘shiladi. Masalan:

بر خیز *bar-xiz* – tur
بر دار *bar-dor* – ko‘tar, ol
جواب بده *javob bedeh* – javob ber

بر نخیز *bar-naxiz* – turma
بر ندار *bar-nador* – ko‘tarma, olma
جواب نده *javob nadeh* – javob berma

Ba‘zan buyruqni kuchaytirish uchun نه *na*–o‘rniga ما *ma*–inkor yuklamasi ham ishlatiladi. Inkorning bu shakli ko‘proq pand-nasihati ma‘nolaridagi maqollar va poetik asarlarda uchraydi. Masalan:

آنجا که نمک خوردی نمکدان مشکن. *onjo ke namak xo‘rdi namakdon mashekan* – Tuz yegan yeringda tuzdonni sindirma. (Maqol).
کار امروز را به فردا مگذار. *kor-e emruzro be fardo mago‘zor* – Bugungi ishni ertaga qoldirma. (Maqol).

Sodda, prefiksli va qo‘shma fe‘llarning bo‘lishsiz shaklida urg‘u doimo نه *na* va ما *ma* inkor yuklamalariga tushadi.

Agar fe‘l cho‘ziq unli *o* bilan boshlangan bo‘lsa, به *be*–old qo‘shimchasi yoki نه *na*–inkor yuklamasi ketidan bir *y*–y ortirilib yoziladi. Masalan:

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe‘lining hozirgi zamon fe‘l negizi *o*:

بیا *beyo* – kel
بیاید *beyoyid* – keling

نیا *nayo* – kelma
نیاید *nayoyid* – kelmang

آوردن *ovardan* – (keltirmoq) fe‘lining hozirgi zamon fe‘l negizi *o*:
آور *ovar*:

بیاور *beyovar* – keltir
بیاورید *beyovarid* – keltiring

نیاور *nayovar* – keltirma
نیاورید *nayovarid* – keltirmang

Agar fe‘l *a* yoki *o* qisqa unlisi bilan boshlangan bo‘lsa, unga به *be*–old qo‘shimchasi yoki نه *na*–inkor yuklamasi qo‘shilganda, yozuvda alif harfi tushib qoladi va uning o‘rniga bir *y*–y qo‘yiladi. Masalan:

انداختن *andoxtan* – (tashlamoq) fe‘lining hozirgi zamon fe‘l negizi *o*:
انداز *andoz*:

بینداز *beyandoz* – tashla
بیندازید *beyandozid* – tashlang

نینداز *nayandoz* – tashlama
نیندازید *nayandozid* – tashlamang

افتادن *o‘ftodan* – (yiqilmoq) fe‘lining hozirgi zamon fe‘l negizi *o*:
افت *o‘ft*:

بیفت *beyo'ft* – yiqil

نیفت *nayo'ft* – yiqilma

بیفتید *beyo'ftid* – yiqiling

نیفتید *nayo'ftid* – yiqilmang

بودن *budan* – (bo'lmoq, emoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi

باش *bosh*:

Bu fe'ldan buyruq mayli به *be*–old qo'shimchasi qo'shilmay yasaladi. Masalan:

باش *bosh* – bo'l

باشید *boshid* – bo'ling

سلامت باش *salomat bosh* – sog'

باشید سلامت *salomat boshid* – sog'

bo'l

bo'ling

داشتن *doshtan* – (ega bo'lmoq) fe'lining buyruq shakli alohida xususiyatga ega bo'lib, fe'lining o'tgan zamon sifatdoshi داشته *doshte* bilan بودن *budan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi باش *bosh* ning birikivi orqali yasaladi. Masalan:

داشته باش *doshte bosh* – ega bo'l

نداشته باش *nadoshte bosh* – ega bo'lma

داشته باشید *doshte boshid* – ega bo'ling

نداشته باشید *nadoshte boshid* – ega bo'lmang

hamishe be voter doshte boshid ke sho'mo javonon-e bano ko'nande-ye joma'e-ye no'u hastid – Hamisha yodingizda bo'lsinki, siz yangi jamiyat quruvchi yoshlarsiz.

Agar داشتن *doshtan* fe'li qo'shma yoki prefiksli fe'l tarkibida ko'makchi fe'l bo'lib kelsa, uning buyruq shakli umumiy qoidaga ko'ra yasaladi. Masalan:

دوست داشتن *dust doshtan* – (sevmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi دار دوست *dust dor*:

دوست بدار *dust bedor* – sev

دوست بدارید *dust bedorid* – seving

دوست ندار *dust nador* – sevma

دوست ندارید *dust nadorid* – sevmang

mihan-e xo'dro hamishe dust bedorid – O'z Vataningizni hamisha seving.

Leksik izoh

متوجه شدن *fahmidan* (hozirgi zamon fe'l negizi فهم *fahm*) va *mo'tavajjeh sho'dan* fe'llari bir-biriga sinonim bo'lib, *tushunmoq*,

anglamoq ma'nolarini bildiradi. متوجه شدن *mo'tavajjeh sho'dan* ko'proq adabiy tilda va فهمیدن *fahmidan* asosan xalq tilida ishlatiladi.

2. جواب *po'rsesh* so'ziga سوال *so'ol* va پاسخ *poso'x* so'ziga جواب *javob* sinonimdir. Bulardan پرسش va پاسخ so'zlari fors tili qoidalari asosida yasalgan bo'lib, asosan adabiy tilda, سوال *so'ol* va جواب *javob* so'zlari esa arabcha so'zlar bo'lib, ko'proq xalq tilida ishlatiladi.

3. بفرمایید *befarmoyid* (marhamat, marhamat qiling, buyuring) so'zi فرمودن *farmudan* (hozirgi zamon fe'l negizi فرما *farmo*) fe'lining II shaxs ko'plikdagi buyruq shaklidir. Ammo u, ko'pincha, buyruq fe'li ma'nosidan tashqari hollarda ham ishlatiladi:

تخته بفرمایید پای تخته *befarmoyid po-ye taxte* – doskaga marhamat qiling (chiqing).

4. روی تخته *ru-ye taxte* – doskaning yuziga, yuzida degan ma'nolarni anglatadi. O'zbek tiliga *doskaga*, *doskada* deb tarjima qilinadi. Masalan:

این جمله را روی تخته بنویسید. *in jo'mle-ro ru-ye taxte benavisid* – Bu jumlaning doskaga yozing.

5. پای تخته *po-ye taxte* – doska yoniga, yonida degan ma'noga ega bo'lib, o'zbek tiliga *doskaga* deb tarjima qilinadi.

پای تخته بروید. *po-ye taxte beravid* – doskaga chiqing.

تخته بفرمایید پای تخته *befarmoyid po-ye taxte* – doskaga marhamat qiling (chiqing).

6. سر جای *sar-e joy* birikmasi o'rinda, o'ringa degan ma'nolarni bildiradi. سر *sar* so'zining asl ma'nosi bosh bo'lib, bu yerda predlog vazifasini bajarib kelgan. Masalan:

سر جای خود بنشینید. *sar-e jo-ye xo'd beneshinid* – O'rningizga o'tiring.

7. رفقا *ro'faqo* – o'rtoqlar so'zi رفیق *rafiq* – o'rtoq so'zidan arab grammatik qoidasi asosida yasalgan ko'plik shaklidir.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Kutubxonadan 2 ta forscha-ruscha lug'at keltiring. Marhamat, kitobingizni oling. Javob bering, o'tgan darsning mavzusi nima edi? Iltimos qilaman, ertaga bizning uyga keling. Ertaga ishim bor, o'zingiz keling. Bu mashqni doskaga yozing. 20- mashqni daftaringizga ko'chirib yozing. U senga nima javob berdi? O'z daftar va kitob-

laringizni oling va stolning ustiga qo‘ying. Siz yangi darsni tushundigizmi? Doskaga marhamat qiling va bu jumlaning yozing. Fors tili darsida kitob o‘qiydiz, mashq yozamiz va fors tilida so‘zlashamiz. Marhamat, o‘ringizdan turing va javob bering. Bu hikoyani o‘qing va predloqlarning ma‘nosini aytib bering. Fors tili o‘qituvchimiz fors tilini juda yaxshi biladi. Biz uni sevamiz.

2- topshiriq. Quyidagi fe‘llardan buyruq shakli yasang.

خوابیدن – uxlamog	نشستن – o‘tirmog
فرا گرفتن – o‘rganmog	شروع کردن – boshlamog
دavam ettirmog – davom dadn	ko‘rsatmog – نشان dadn

3- topshiriq. Nuqtalar o‘rniga tegishli predloqlarni qo‘yib, gaplarni ko‘chirib yozing.

ديروز من ... تئاتر رفتم. او ... زبان فارسی حرف نمی زند. رفیق عثمانف همین جمله را ... تخته نوشت. این متن را ... زبان فارسی ... زبان ازبکی ترجمه کنید. ما هر روز ساعت هفت و نیم صبح ... خواب بیدار می شویم. برادر بزرگم ... خانواده ی خود ... خیابان پوشکین زندگی می کند. وقتی که زنگ می زند دانشجویمان ... جای خود قرار می گیرند. چرا تو دیروز ... من نیامدی؟ ما قبل ... آغاز درس کتابهای خود را ... کیف در میاوریم و ... میز می گذاریم. دانشیار ... تو چه پرسیدی؟ پدرم امروز ... شهر فرغانه بر می گردد. این نامه را من ... قلم نوشتم. برادر کوچکم ... دبیرستان درس می خواند. چرا تو ... او عذر نخواستی؟ پدرم ... دو جلد کتاب فارسی آورد. دانشیار رو ... من کرده گفتم: بفرمایید ... تخته. ما ... جا بر خاستیم و ... دانشیار سلام دادیم. تو کی ... سینما رفتی؟ کیف من ... میز است. رفیق عمروف این حکایت را ... صدای بلند بخوانید! ما ... دانشیار پاسخ دادیم. ما هر روز عصر ... رادیو گوش می دهیم. خانواده ی خواهر بزرگم ... پنج نفر عبارت است. همسایه ی ما همیشه بعد از کار ... پدرم شطرنج بازی می کند. دیروز من ... دوستم ... مغازه ی کتابفروشی رفتم. شما ... کجا آمدید؟ من ... منزل آمدم.

4- topshiriq. Maqollarni daftaringizga ko‘chirib yozing, tarjima qiling va yod oling.

از نو کیسه، قرض نکن وقتی که کردی خرج نکن.
از آن مترس که های و هو دارد،
از آن بترس که سر به تو دارد.
درد خود را پیش دردمندان بگو.
بد مکن که بد افتی، چاه مکن که خود افتی.

5- topshiriq. Aforizmlarni to‘g‘ri o‘qishga o‘rganing va ularni yod oling.

مبین که می گوید ببین چه می گوید.

میازار موری که دانه کش است
که جان دارد و جان شیرین و خوش است. (فردوسی)
بی خبر بر خوان کس مهمان مشو
مهمانت گر رسد پنهان مشو. (فریدالدین عطار)

Lug‘at

چشیدن *cheshidan* (چش *chesh*) – *tatimoq*
کندن *kandan* (کن *kan*) – *qazimoq, kovlamoq*
چه *chah va choh* – *chuqur, quduq*
کشیدن *kashidan* (کش *kash*) – *tortmoq, tashimoq, chekmoq*
دانه کش *donekash* – *don tashuvchi*
پنهان شدن *penhon sho‘dan* – *yashirinmoq*
ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – *qo‘rqmoq*
نو کیسه *no‘u kisse* – *yangi boyigan odam*
های و هو *ho-yu hu* – *shaldir-shuldur, baqirib-chaqirib*
سر به تو *sar be tu* – *pismiq*

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, tarjima qiling va buyruq maylidagi fe’llarni aniqlang.

کتاب و دفتر های خود را از کیف در آورید و روی میز بگذارید.
احمد، فردا ساعت سه پیش من بیا، با تو کار دارم.
این کتاب را بخوانید و به من پس بدهید.
روزهای تعطیل بیشتر بخوابید.
زودتر به خانه برگرد.
متن این درس را بخوانید و آن را کتباً ترجمه کنید.
امروز هوا سرد است. پالتو خود را بپوشید.
خواهش می کنم، پنجره را باز کنید.
خواهش می کنم، با صدای بلند حرف نزنید.
اینجا سیگار نکشید.
اگر سرتان درد می کند پیش پزشک بروید.
فردا به خانه ی ما بیا به تناتر می رویم.
خواهش می کنم حرف نزنید.
بفرمایید، پهلو ی من بنشینید.
خواهش می کنم، تخته ی سیاه را پاک کنید.
خواهش می کنم، چراغ را خاموش کنید.
تلویزیون را روشن کنید.
زود باش، وقت دیر است.
تخته پاک کن را تر کن.

7- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va buyruq shaklidagi fe'llarni aniqlang.

دزد اسب

مرد دهقانی اسب خوبی داشت. شبی همان اسب را از طویله ی او دزدیدند. دهقان در جستجوی اسب به آن طرف و این طرف می رفت. در راه کسی را دید که بر اسب او سوار است. دهقان جلو او را گرفت و فریاد کرد که اسب مال من است. سوار گفت شما اشتباه می کنید. اسب مال من است. دهقان فوراً قبای خود را از تن در آورده بر سر اسب انداخت و از سوار پرسید: اگر اسب مال تو است بگو ببینم کدام چشمش کور است؟ سوار کمی فکر کرده گفت: چشم چپ. دهقان گفت: چشم چپش کور نیست. سوار گفت آری، آری من اشتباه کردم چشم راستش کور است. بعد از این دهقان قبای خود را از سر اسب برداشت و به مردمی که آنجا جمع شده بودند رو کرده گفت: ای مردم ببینید که چشمهای اسب هیچکدام کور نیست. حاضرین از این پیش آمد خندیدند. بدین طریق دروغ دزد معلم شد. اسب را به صاحبش دادند و دزد را به زندان بردند.

Lug'at

طویله *tavile – otxona*

جستجو *jo'sto'ju – qidirish, axtarish*

دزد *do'zd – o'g'ri*

سوار *savor – otliq, minish*

فوراً *fo'uran – tezda, zudlik bilan*

قبا *qabo – to'n, chopon*

آری *ori – ha*

راست *rost – o'ng*

هیچکدام *hichko'dom – hech biri*

حاضرین *hozerin – hozir bo'lganlar*

پیش آمد *pishomad – voqea, hodisa*

بدین طریق *bedin tariq – shu tarzda, shu yo'l bilan*

O'n ettinchi dars

درس هفدهم

فروشگاه مرکزی پوشاک

دیروز روز تعطیل بود. من با پدرم برای خرید لباس و چیزهای لازم به فروشگاه مرکزی پوشاک رفتم. این مغازه خیلی بزرگ و چند طبقه است. طبقه ی آن چندین شعبه دارد. در این شعبه ها کالاهای گوناگون، لباسها و کفشهای مردانه، زنانه و بچگانه می فروشند. وقتی که ما وارد مغازه شدیم پدرم به من گفت: می خواهم برای تو پالتوی زمستانی و کفش، برای خواهرت دستکش و شال گردن و برای خودم پیراهن و یک دست کت و شلوار بخرم. ما اول مغازه را تماشا کردیم و از کالاهای آن دیدن کردیم. در

مغازه مشتری زیاد بود و هر یکی از آنها مشغول خرید چیزی بود. در طبقه ی اول پدرم دو پیراهن برای خود انتخاب کرد و خرید. در شعبه ی دیگر این طبقه برای پدرم یک کراوات راه راه و برای من دو دستمال و یک جفت جوراب خریدیم. بعد رفتیم به طبقه ی دوم. طبقه ی دوم هم چند قسمت داشت: یکی شعبه ی کفش زنانه و دیگری شعبه ی کفش مردانه و سومی شعبه ی کفش بچگانه بود. ما به شعبه ی کفش مردانه رفتیم. پدرم فروشنده گفت: خواهش می کنم، یک جفت کفش سیاه رنگ به ما نشان دهید. فروشنده برای من یک جفت کفش آورد و من آن را پوشیدم. این کفش برای پای من قدری تنگ بود. از فروشنده خواهش کردیم که کفش دیگری به ما نشان دهد. کفش دوم اندازه ی پای من بود. از آن کفش خوشم آمد و آن را خریدیم. سپس برای خریدن پالتو به طبقه ی چهارم رفتیم و شروع به انتخاب پالتوی زمستانی کردیم. فروشنده یک پالتوی زمستانی برایم آورد و به ما نشان داد ولی از آن خوشمان نیامد. خواهش کردیم که پالتوی دیگری بیاورد. فروشنده فوراً پالتویی آورد. از آن خیلی خوشمان آمد و پدرم قیمتش را از فروشنده پرسید و پول آن را پرداخت. بعد رفتیم به شعبه ی کت و شلوار. پدرم برای خود یک دست کت و شلوار قهوه ای رنگ خرید. در طبقه ی سوم فروشگاه برای خواهرم دستکش چرمی و شال گردن ابریشمی خریدیم. بعد از خرید چیزهای لازم از مغازه بیرون رفتیم و به منزل برگشتیم. مادر و خواهرم از خرید ما خیلی خوششان آمد.

واژه ها

فروشگاه مرکزی *fo 'rushgoh-e markazi – markaziy univermag*
 پوشاک *pushok – kiyim, kiyim-kechak*
 کالا *kolo – tovar, mol*
 کفش *kafsh – oyoq kiyimi, poyabzal*
 فروشتن *fo 'ruxtan (فروش) – sotmoq*
 دستکش *dastkash – qo'loqop*
 گردن *gardan – bo'yin*
 شال گردن *shol-e gardan – sharf*
 پیراهن *pirohan – ko'ylak*
 شلوار *shalvor – shim*
 کت و شلوار *ko 't-o' shalvor – kostum-shim*
 دیدن کردن *didan kardan – tomosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq*
 مشتری *mo 'shtari – xaridor, sotib oluvchi*
 کراوات *krovot – galstuk*
 انتخاب کردن *entexob kardan – tanlamoq, saylamoq*
 دستمال *dastmol – dastro'mol*
 جوراب *jurob – paypoq*
 ویژه *vij:e – maxsus, alohida*
 فروشنده *fo 'rushande – sotuvchi*
 قدری *qadri – biroz, ozgina*
 تنگ *tang – tor*
 اندازه *andoze – razmer, o'lchov, daraja*

خوش اما *xush omadan* – yoqmoq, xush kelmoq
 پرداخ *pardoxtan* (پرداز *pardozi*) – to‘lamoq
 قهوه ای رنگ *qahveirang* – qahvarang, jigarrang
 هدایا *hadoyo* – sovg‘alar, hadyalar (birligi *hadye*)
 ابریشم *abrisho‘m* – ipak
 بیرون شدن *birun sho‘dan* – chiqmoq (tashqariga)

GRAMMATIK IZOH

مضارع التزامی *Fe‘lning shart-istak mayli* *mo‘zore‘-e eltezomi*

Fe‘lning shart-istak mayli ikki zamonda keladi:

- 1) Hozirgi-kelasi zamon shart-istak mayli,
- 2) O‘tgan zamon shart-istak mayli.

هزیرگی-کلاسی زامون شارت-یستاک مایلی

Fors tili grammatikasida مضارع التزامی *mo‘zore‘-e eltezomi* deb atalgan bu fe‘l shakli rus tilida nashr etilgan ko‘pgina fors tili darslik va grammatikalarida “aorist” deb nomlanadi. Bu grammatik kategoriya shart-istak mayli deb atalsa ham, gapda shart va istakdan boshqa yana bir qancha ma‘nolarni anglatib keladi.

Agar hozirgi-kelasi zamon fe‘li biror ish-harakatning bajarilishi aniq ekanligini ko‘rsatsa, مضارع التزامی ish-harakat ma‘lum shart, istak, imkon, zaruriyat, majburiyat orqali amalga oshishi yoki uning bajarilishi gumon ekanligini bildiradi.

مضارع التزامی hozirgi zamon fe‘l negiziga shaxs-son qo‘shimchalari va به *be* – old qo‘shimchasini qo‘shish orqali yasaladi. مضارع التزامی shakl jihatdan hozirgi-kelasi zamonga o‘xshagan bo‘lib, می *mi* – old qo‘shimchasi o‘rniga به *be* – old qo‘shimchasi qo‘yiladi, xolos.

نوشتن *naveshtan* – (yozmoq) fe‘lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	بنویسم	<i>benavisam</i>	– yozsam, yozay
II shaxs	بنویسی	<i>benavisi</i>	– yozsang
III shaxs	بنویسد	<i>benavisad</i>	– yozsa, yozsin

جمع

I shaxs	بنویسیم	<i>benavisim</i>	– yozsak, yozaylik
II shaxs	بنویسید	<i>benavisid</i>	– yozsangiz
III shaxs	بنویسند	<i>benavisand</i>	– yozsalar, yozsinlar

Sodda fe'llarning مضارع التزامی shaklida urg'u به *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

بنویسم *benavisam* بخوانم *bexonam*

Qo'shma fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi har mumkin. Masalan:

استراحت کنم *esterohat ko 'nam* استراحت کنی *esterohat ko 'ni*

Prefiksli fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi odatda tushib qoladi.

بر خاستن *bar-xostan* – (turmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	بر خیزم	<i>bar-xizam</i>	– tursam, turay
II shaxs	بر خیزی	<i>bar-xizi</i>	– tursang
III shaxs	بر خیزد	<i>bar-xizad</i>	– tursa, tursin

جمع

I shaxs	بر خیزیم	<i>bar-xizim</i>	– tursak, turaylik
II shaxs	بر خیزید	<i>bar-xizid</i>	– tursangiz
III shaxs	بر خیزند	<i>bar-xizand</i>	– tursalar, tursinlar

Prefiksli fe'llarda urg'u prefiksga, qo'shma fe'llarda esa qo'shma fe'lining ot qismidagi so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

بر خیزم *bar-xizam* استراحت کنم *esterohat ko 'nam*

ning bo'lishsiz shaklida به *be* – old qo'shimchasi tushib qolib, uning o'rniga نه *na* – inkor yuklamasi qo'yiladi. Masalan:

مفرد

I shaxs	بگویم	<i>beguyam</i>	– aytsam, aytay
II shaxs	بگویید	<i>beguyid</i>	– aytsang
III shaxs	بگویند	<i>beguyad</i>	– aytsa, aytsin

جمع

I shaxs	بگوییم	<i>beguyim</i>	– aytsak, aytaylik
II shaxs	بگویید	<i>beguyid</i>	– aytsangiz
III shaxs	بگویند	<i>beguyand</i>	– aytsalar, aytsinlar

Bo'lishsiz shaklda

مفرد

I shaxs	نگویم	<i>naguyam</i>	– aytmasam, aytmay
II shaxs	نگویی	<i>naguyi</i>	– aytmasang
III shaxs	نگوید	<i>naguyad</i>	– aytmasa, aytmasin

جمع

I shaxs	نگویم	<i>naguyim</i>	– aytmasak, aytmaylik
II shaxs	نگوید	<i>naguyid</i>	– aytmasangiz
III shaxs	نگوید	<i>naguyand</i>	– aytmasalar, aytmasinlar

Qo'shma va prefiksli fe'llarning bo'lishsiz shakli ham shu tarzda yasaladi. Masalan:

کار بکنم <i>kor beko'nam</i>	بر خیزم <i>bar-xizam</i>
کار نکنم <i>kor nako'nam</i>	بر نخیزم <i>bar-naxizam</i>

مضارع التزامی ning bo'lishsiz shaklida fe'ning sodda, prefiksli yoki qo'shma fe'l bo'lishligidan qat'i nazar, urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

مضارع التزامی asosan:

- 1) Orzu-istak bildirgan sodda gaplarda;
- 2) Modal fe'llar va modal so'zlardan so'ng;
- 3) Maqsad ergash gapda;
- 4) To'ldiruvchi ergash gapda;
- 5) Shart ergash gaplarda ishlatiladi.

Bundan tashqari پیش از اینکه *pish az in-ke*, قبل از اینکه *qabl az in-ke*, (. . .dan avval, . . .dan ilgari); بعد از آنکه *pas az on-ke*, بی آنکه *bi on-ke*, بدون اینکه *bedun-e in-ke* (. . .masdan) bog'lovchilaridan so'ng kelgan gapning kesimi ham مضارع التزامی shaklida bo'ladi.

مضارع التزامی orzu-istak ma'nosini bildirgan gaplarda ish-harakatning bajarilishi gumon ekanligini ko'rsatadi. Bunda gap ko'pincha so'roq ma'nosini bildiradi. Masalan:

این متن را بخوانم؟ *in matnro bexonam* – Bu matnni o'qiymi?

فردا پیش تو بیایم؟ *fardo pish-e to' beyoyam* – Ertaga sening oldingga kelaymi?

پنجره را باز بکند؟ *panjarero boz beko'nad* – Derazani ochsinmi?

Ba'zi hollarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi ham mumkin. Masalan:

چه کنم، کجا روم و درد خود را به که گویم؟ *che ko 'nam, ko 'jo ravam va dard-e xo 'dro be ke guyam?* – Qayerga boray, nima qilay va dardimni kimga aytay?

Modal fe'llar va modal so'zlar

Fors tilida asosan 3 ta modal fe'l bor:

خواستن *xostan* خوا *xoh* – xohlamoq, istamoq

توانستن *tavonestan* توان *tavon* – qodir bo'lmoq, qila olmoq

بایستن *boyestan* بای *boy* – kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq

Bu mustaqil leksik ma'nodagi fe'llar gapda qo'shimcha modal ma'noni anglatib keladilar. Bu holda yuqoridagi modal fe'llar o'zlarining asosiy leksik ma'nolarini yo'qotib, yetakchi fe'lining ma'nosiga qo'shimcha ma'no beradilar.

Gapda modal fe'l yetakchi fe'l bilan birga semantik jihatdan bir butunlikni tashkil qiladi. Modal fe'llardan so'ng kelgan yetakchi fe'l doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi.

1. خواستن *xostan* (خوا *xoh*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajarishga xohish, istak borligini bildiradi. Masalan:

من می خواهم فردا به تئاتر بروم. *man mixoham fardo be teatr beravam* – Men ertaga teatrga bormoqchiman.

دوستم می خواهد زبان فارسی را یاد بگیرد. *dustam mixohad zabon-e forsiro yod begirad* – Do'stim fors tilini o'rganmoqchi (o'rganishni istaydi).

Modal fe'llar gapda bevosita egadan so'ng, yetakchi fe'l esa jumla oxirida kelib, har ikkalasi ham ega bilan shaxs va sonda moslashadi.

مفرد

من می خواهم این کتاب را بخوانم *man mixoham in ketobro bexonam* – Men bu kitobni o'qimoqchiman.

تو می خواهی این کتاب را بخوانی *to ' mixohi in ketobro bexoni* – Sen bu kitobni o'qimoqchisan.

او می خواهد این کتاب را بخواند *u mixohad in ketobro bexonad* – U bu kitobni o'qimoqchi.

جمع

mo mixohim in ketobro bexonim – Biz bu kitobni o‘qimoqchimiz.

sho‘mo mixohid in ketobro bexonid – Siz bu kitobni o‘qimoqchisiz.

onho mixohand in ketobro bexonand – Ular bu kitobni o‘qimoqchilar.

2. *tavonestan* (توان *tavon*) modal fe‘li yetakchi fe‘ldan anglashilgan ish-harakatni bajarishni, bajarishga qodirlikni, shu ishni bajarishga olishlikka imkon borligini bildiradi. Masalan:

man mitavonam be zabor-e forsi harf bezanam – Men fors tilida so‘zlasha olaman.

u mitavonad in jo‘mlero be forsi tarjo‘me beko‘nad – U bu jumlaning forscha tarjima qiladi.

3. *boyestan* (بای *boy*) modal fe‘li yetakchi fe‘ldan anglashilgan ish-harakatni bajarish kerakligini, zarurligini bildiradi. Masalan:

mo boyad soat-e chahor be varzeshgoh beravim – Biz soat to‘rtida stadiongaga borishimiz kerak.

u boyad injo beyoyad – U bu yerga kelishi kerak.

Modal ma‘nodagi fe‘llarning bo‘lishsiz shaklida *na* – inkor yuklamasi modal fe‘lga qo‘shiladi. Masalan:

man holo namixoham shatranjbozi beko‘nam – Men hozir shaxmat o‘ynashni istamayman (shaxmat o‘ynashga xohishim yo‘q).

chero to‘ namixohi nohor bexo‘ri – Nega sen ovqatlanishni xohlamayapsan?

emruz man namitavonam sar-e dars beyoyam – Men bugun darsga kela olmayman.

to‘ naboyad in korro beko‘ni – Sen bu ishni qilish kerak emas.

(*bormoq*) fe‘lining modal fe‘llar bilan tuslanishi.

مفرد

جمع

bormoqchiman. mi xoham borm.

bormoqchimiz. mi xoham borm.

bormoqchisan. mi xoham borm.

bormoqchisiz. mi xoham borm.

bormoqchi. mi xoham borm.

bormoqchilar. mi xoham borm.

مفرد
 bora olaman. می توانم بروم.
 bora olasan. می توانی بروی.
 bora oladi. می تواند برود.

جمع
 bora olamiz. می توانیم برویم.
 bora olasiz. می توانید بروید.
 bora oladilar. می توانند بروند.

مفرد
 borishim kerak. باید بروم.
 borishing kerak. باید بروی.
 borishi kerak. باید برود.

جمع
 borishimiz kerak. باید برویم.
 borishingiz kerak. باید بروید.
 borishlari kerak. باید بروند.

Modal fe'llar gapdagi ma'nolariga qarab o'tgan zamon shakllarida ham kelishlari mumkin. Masalan:

mixostam uro bebinam – Uni ko'rmoqchi edim.
to'che mixosti beguyi – Sen nima demoqchi eding?

boyestan modal fe'lidan anglashilgan ma'no o'tgan zamonga oid bo'lsa, bu fe'lining shaxs va sonda o'zgartirilgan *boyisti*, *boyist*, *boyisti*, *boyist*,

miboyisti, *miboyist* shakllari qo'llanadi. Masalan:

onho miboyisti soat-e do' beyoyand – Ular soat ikkida kelishlari kerak edi.

Ba'zan *boyestan* modal fe'lining *boyad* va *boyisti* shakllaridan keyin kelgan etakchi fe'l o'tgan zamon davom fe'li shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgoh jam' misho'dim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi. Lekin bu ma'nodagi gaplarda *boyesti jam' misho'dim* birikmasi o'rinda ko'pincha yetakchi fe'l shaklida qo'llanadi. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgoh jam' beshavim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi.

Eslatma! Ba'zan *boyad* ning sinonimi sifatida *boyist*, *boyisti* shakllari ham ishlatiladi. Masalan:

boyad beyoyad, *boyest beyoyad*, *boyesti beyoyad* birikmalarining har uchchalasi ham *kelishi kerak* deb tarjima qilinadi.

Fors tilida yana modal ma'noni anglatadigan bir necha fe'l, so'z va so'z birikmalari mavjuddir. Bunday so'zlar odatda gap boshida kelib, gap bo'laklari bilan grammatik aloqada bo'lmaydilar.

Quyidagi modal so'zlarga ahamiyat bering:

شاید *shoyad* – ehtimol, balki, shoyad

ممکن است *mo'mken ast* – mumkin, ehtimol

ممکن نیست *mo'mken nist* – mumkin emas

احتمال دارد *ehtemol dorad* – ehtimol, ehtimolki, balki

احتمال نمی رود *ehtemol namiravad* – bo'lishi mumkin emas

Bu modal so'zdan keyin kelgan gapning kesimi doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi. Masalan:

هوا سرد است شاید برف بیارد. *havo sard ast shoyad barf beborad* – Havo sovuq, ehtimol qor yog'ar.

ممکن است بعد از چند ماه کار علمی خود را پایان برساند. *mo'mken ast ba'd az chand moh kor-e 'elmi-ye xo'dro be poyon berasonad* – Bir necha oydan keyin o'z ilmiy ishini tamom qilishi mumkin.

ممکن نیست او هر روز درس خود را حاضر نکند. *mo'mken nist u har ruz dars-e xo'dro hozer nako'nad* – U har kuni darsini tayyorlamasligi mumkin emas.

احتمال دارد موقع تعطیلات زمستانی به شهر دوشنبه برویم. *ehtemol dorad mo'uge'e ta'tilot-e zemestoni be shahr-e dushanbe beravim* – Ehtimol, qishki ta'til vaqtida Dushanba shahriga borarmiz.

احتمال نمی رود تا فردا او را ببینم. *ehtemol namiravad to fardo uro bebinam* – Ertagacha uni ko'rishim ehtimoldan uzoq (uni ko'rmasam kerak).

مضارع التزامی ning ergash gaplarda ishlatilishi haqida keyingi darslarda, ergash gaplar bahsida aytib o'tamiz.

خوش آمدن *xo'sh omdan* fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar

خوش آمدن *xo'sh omdan* qo'shma fe'li *yoqmoq* deb tarjima qilindi va tuslanishda quyidagi ikki xususiyatga ega bo'ladi:

1. خوش آمدن *xo'sh omdan* fe'li tuslanganda, qo'shma fe'lining ot qismi خوش *xo'sh* egalik affikslarini qabul qilib, ko'makchi fe'l *omadan* esa doimo III shaxs birlik shaklida keladi.

omadan ko'makchi fe'li gapning ma'nosiga qarab turli zamon shaklida kelishi mumkin. Masalan:

خوشم آمد. *xo'sham omd* – menga yoqdi.

خوشم می آید. *xo'sham miyoyad* – menga yoqadi, menga yoqyapti.

2. خوش آمدن *xo 'sh omadan* qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi, yani yoqish obyekti bo'lgan so'z از *az* predlogini qabul qilib keladi.

Masalan:

az in film xo 'sham omad – Bu film menga yoqdi.

az in film xo 'shat omad – Bu film senga yoqdi.

az in film xo 'shash omad – Bu film unga yoqdi.

جمع

az in film xo 'shemon omad – Bu film bizga yoqdi.

az in film xo 'sheton omad – Bu film sizga yoqdi.

az in film xo 'sheshon omad – Bu film ularga yoqdi.

xo 'sh omadan fe'lining tuslanishida urg'u qo'shma fe'ning ot qismiga tushadi.

az in qalam xo 'sham omad – Bu ruchka menga yoqdi.

az in pirohan xo 'sheton miyoyad – Bu ko'ylak sizga yoqadimi?

az zaban-e forsi xeyli xo 'sham miyoyad – Fors tili menga juda yoqadi.

xo 'sh omadan fe'lining bo'lishsiz shakli نه *na* – inkor yuklamasini ko'makchi fe'lga qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bunda urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

az javob-e u xo 'sham nayomad – Uning javobi menga yoqmadi.

az in harf xo 'shash nayomad – Bu gap unga yoqmadi.

انه – one suffiksi haqida

Fors tilida انه – *one* suffiksi otlarga qo'shib, ulardan nisbiy sifat yasaydi. Masalan:

زن *zan* – ayol, xotin زنانه *zanone* – ayollarga tegishli, ayollarga xos لباس *lebos-e zanone* – ayollar kiyimi

مرد *mard* – erkak مردانه *mardone* – erkaklarga tegishli, erkaklarga xos کفش *kafsh-e mardone* – erkaklar poyabzali

didan kardan fe'li haqida

didan kardan qo'shma fe'li o'zbek tilida (bir narsani) *tomosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq, tomosha qilmoq* degan ma'nolarni bildiradi.

Gapda *didan kardan* qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi, ya'ni ko'rish obyekti bo'lgan so'z az predlogi bilan keladi. Masalan: *namoyandegon-e xoreji az muze va teotrho-ye toshkand didan kardand* – Chet el delegatlari Toshkentning muzey va teatrlarini tomosha qildilar. *diruz man bo xoharam az namoyeshgoh-e san'ati-ye eron didan kardim* – Kecha men singlim bilan Eron sanoat ko'rgazmasini aylanib tomosha qildik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni shaklida tuslang.

فرا گرفتن آمدن حرف زدن دیدن

2- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– دیروز شما با پدرتان کجا رفتید؟

– آن فروشگاه چگونه بود؟

– در طبقات فروشگاه چه چیزهایی می فروشند؟

– وقتی که شما وارد مغازه شدید پدرتان به شما چه گفت؟

– در مغازه مشتریان مشغول چه کاری بودند؟

– در طبقه ی اول پدرتان چه چیزی خرید؟

– در شعبه ی دیگر طبقه ی اول شما چه خریدید؟

– در طبقه ی دوم چه چیزهایی فروخته می شود؟

– در شعبه ی کفشفروشی پدرتان به فروشنده چه گفت؟

– فروشنده برای شما چه چیزی آورد؟

– شما برای خرید پالتو کجا رفتید؟

– در طبقه ی چهارم چه چیزی را انتخاب کردید؟

– از پالتوی زمستانی خوشتان آمد یا نه؟

– بعد از خرید چیزهای لازم شما چه کردید؟

– از خرید شما مادرتان خوش آمد یا نه؟

– عصر آن روز شما مشغول چه کاری بودید؟

– روز تعطیل شما چطور گذشت؟

3- topshiriq. Quyidagi jummalarda qavs ichida berilgan fe'lini kerakli shaxs va sonlarga qo'yib ko'chirib yozing.

من از این کراوات (خوش آمدن). تو از این کفش (خوش آمدن)؟ تو از رنگ کفش (خوش نیامدن)؟ خواهرتان چرا از شال گردن ابریشمی (خوش نیامدن)؟ من از موسیقی

ایرانی خیلی (خوش آمدن). مادرم از هدیه ی من (خوش آمدن). آیا، از این شلوار (خوش آمدن)؟ از کدام شهر تاشکند بیشتر (خوش آمدن)؟ از موزه ی صنعتی ازبکستان (خوش آمدن)؟ از خرید من (خوش نیامدن). از این دستکش برادرت (خوش آمدن)؟ مادرم از پالتوی من (خوش نیامدن). از کیفتان (خوش آمدن). از کدام اتاق بیشتر (خوش آمدن)؟ از اتاق من یا از اتاق برادرم. از کدام زبان بیشتر (خوش آمدن)؟ از زبان فارسی یا عربی؟ چرا از این پیراهن (خوش نیامدن)؟ چرا از کلاه من (خوش نیامدن)؟ از این فیلم (خوش آمدن)؟ خیر، از این فیلم (خوش نیامدن). از کدام فصلهای سال بیشتر (خوش آمدن)؟ از فصل بهار بیشتر (خوش آمدن).

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men bu kitobni sotib olmoqchiman. Biz ertaga teatrqa bormoqchimiz. Siz arab tilida so‘zlasha olasizmi? Men yangi arab filmni ko‘rmoqchiman. Choy quyaymi? Men ketishim kerak. Men rus va fors tillarida gaplasha olaman. Darsdan so‘ng qayerga bormoqchisiz? Men magazindan 1ta galstuk va 2 ta sharf sotib olmoqchiman. Otam singlim uchun bir juft ayollar tufisini sotib olmoqchi. Ular “Toshkent” mehmonxonasida yashaydilar. Men bu maqolani tarjima qila olmayman. Do‘stim Eron yozuvchisining bu hikoyasini o‘zbekchaga tarjima qilmoqchi. O‘qituvchilar va maktab o‘quvchilari istirohat bog‘iga borishmoqchi. Kelasi yili o‘rtog‘im Samarqand shahriga bormoqchi. Men albatta uni ko‘rishim kerak. Sen kutubxonadan qanaqa kitob olmoqchisan? Siz qanaqa jurnal sotib olmoqchisiz? U ikki kundan keyin ilmiy ishini tamom qilmoqchi. Biz o‘z o‘qituvchimiz bilan fors tilida gaplasha olamiz. Siz forscha gazetangizni menga bera olasizmi? Sizga O‘zbekistonning qaysi shaharlari yoqadi? Bugun biznikiga Farg‘onadan qarindoshlar kelishmoqchi. Men uni fakultetda ko‘ra olmadim. O‘z lug‘atimni senga beraymi? Men bugun sizni uyga taklif qila olmayman. Bizning fors tili o‘qituvchimiz Umar Xayyom ruboiylarini o‘zbek tiliga tarjima qilmoqchi. Siz fors tilida so‘zlashishni istaysizmi? Nega stadionga borishni istamaysiz? Senga bu kitobni bera olmayman. Ular menga telefon qilishmoqchi. Men radio eshitmoqchiman. Amakim futbol o‘yinini ko‘rmoqchi. Siz bu qo‘lyozmani o‘qiy olasizmi? Yoq, men bu qo‘l yozmani o‘qiy olmayman.

5- topshiriq. Qavs ichidagi fe’llarni tegishli shaxs va sonlarga qo‘yib gaplarni ko‘chirib yozing.

من می خواهم ترا (دیدن). پدرم می تواند این نسخه خطی را (خواندن). او فردا باید پیش من (آمدن). ما نمی توانیم به زبان انگلیسی (حرف زدن). دوستم نمی خواهد امروز به ورزشگاه (رفتن). او می خواهد مارا به خانه خود (دعوت کردن). برادر بزرگم

می خواهد زبان عربی را (یاد گرفتن). آیا شما می توانید لغت خود را به من (دادن)؟ من می خواهم از شما چیزی (پرسیدن). آنها هنوز نمی توانند به زبان فارسی (پاسخ دادن). شما نباید این کار را (کردن). تو خیلی خسته شدی، تو باید (استراحت کردن). او می خواهد این کفش را (خریدن). شاید فردا هوا گرم (شدن). احتمال می رود او از این دستکش (خوش آمدن). تو خواستی کجا (رفتن)؟ من خواستم به مغازه ی کتابفروشی (رفتن). شما چه خواستید (گفتن)؟ من خواستم از شما چیزی (پرسیدن). او چه چیزی می خواست (خریدن)؟ او می خواست یک دست پیراهن ابریشمی و کراوات راه راه (خریدن). ببخشید، من نتوانستم دیروز به شما (تلفن کردن). او هم باید این داستان را (خواندن). تو می توانی فردا ساعت پنج پیش من (آمدن). پیش از حرکت ما باید کمی (استراحت کردن). او باید از برادرم نامه (گرفتن). من می خواستم (آمدن) ولی نتوانستم. اگر شما می خواهید به ایران (رفتن) باید زبان فارسی را خوب (یاد گرفتن). سر درس همه ی دانشجویان باید به زبان فارسی (حرف زدن). احتمال می رود فردا باران (باریدن). ممکن است آنها بعد از دو هفته (برگشتن). احتمال نمی رود از این پالتو (خوش آمدن).

6- topshiriq. Qavs ichida berilgan modal fe'llarni tegishli shaxs va son shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni o'zbek tiliga tarjima qiling.

من (توانستن) بوسیله این اتوبوس به مرکز شهر برسم؟ تو (خواستن) از موزه و پارکهای شهر دیدن کنی؟ ما (بایستن) هر روز صبح ده‌پانزده دقیقه ورزش کنیم. شما (توانستن) کفش تازه ی خود را به من نشان بدهید؟ من (توانستن) با شما برای هواخوری به اطراف شهر بروم. او (نتوانستن) این متن را بدون فرهنگ ترجمه نکند. من (خواستن) شمارا به تئاتر دعوت کنم. او (خواستن) برای خود یک دست کت و شلوار بخرد. تو (بایستن) این کار را دیروز می کردی. ما (خواستن) روز تعطیل به ماهی گیری برویم. من دیروز (نتوانستن) پیش او بیایم چونکه وقت نداشتم. پدرم (توانستن) این نسخه خطی را بخواند. او (بایستن) فردا پیش من بیاید. ما (نتوانستن) به زبان انگلیسی حرف بزنیم. دوستم (خواستن) امروز به ورزشگاه برود. آیا شما (توانستن) لغت خود را به من بدهید؟ برای آنکه زبان فارسی را خوب بدانیم (بایستن) زیاد کار نکنیم. من (خواستن) کمی استراحت کنم. اگر (خواستن) سر درس دیر نکلی (بایستن) ساعت هفت صبح از خواب بر خیزی.

7- topshiriq. Quyidagi birikma va jumalarni fors tiliga tarjima qiling.

Havo sovib ketdi. Oynani yopaymi? Mayli, u ham kelsin (kela qolsin). Kech bo'ldi, televizorni yoqaymi? Bu jumla juda qiyin. Sizga yordam beraymi? Havo bulut, yomg'ir yog'sa kerak. Bugun dam olish kuni. Do'stim biznikiga kelsa kerak. Qorong'i tushdi, chiroqni yoqaymi? Bu tufli senga yoqdimi? Ha, juda yoqdi. Men uni sotib olmoqchiman.

Ehtimol, tushdan so'ng havo ochilib ketar. Bizning uyga kel, kinoga boramiz. Umid qilamanki, u bu jumlani to'g'ri tarjima qilsa kerak. Bu jumlani taxtaga yozaymi? Yoq, avval jumlani o'qi, tarjima qil, so'ng taxtaga yoz. Ahmad, sen taxtaga chiq, xatolarni tuzat.

8- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va fe'l shakllarini aniqlang.

- خواهش می کنم بفرمایید با چه وسیله ای می توانم به مرکز شهر بروم؟
- شما می توانید به وسیله ی اتوبوس برقی خط یک به مرکز شهر بروید.
- خواهش می کنم بفرمایید ایستگاه اتوبوس برقی کجاست؟
- ایستگاه اتوبوس برقی طرف چپ خیابان است.
- لطفاً بفرمایید اتوبوس خط بیست و پنج کجا می رود؟
- اتوبوس خط بیست و پنج به فرودگاه می رود.
- این چه خیابانی است؟
- این خیابان پوشکین است.
- قیمت بلیط اتوبوس برقی چند است؟
- قیمت بلیط اتوبوس برقی بیست صوم است.
- خواهش می کنم قبلاً بگویید که کی باید پیاده شوم؟
- شما باید بعد از سه ایستگاه پیاده شوید.
- ببخشید، شما در ایستگاه بعدی پیاده می شوید؟
- بله، من در ایستگاه بعدی پیاده می شوم.
- شما با کدام اتوبوس برقی به دانشگاه می روید؟
- من با اتوبوس برقی خط چهار به دانشگاه می روم؟
- این چه ایستگاهی است؟
- این ایستگاه بیرونی است.
- آیا شما سوار تراموای می شوید؟
- نخیر، من تا دانشگاه پیاده می روم.
- من راه را گم کردم، لطفاً بفرمایید چطور می توانم به نمایشگاه آثار هنری بروم؟
- الان بروید به طرف راست، بعد از مغازه ی کتابفروشی بطرف چپ بپیچید، پس از رفتن دویست متر بنای دو طبقه ای بچشم می خورد، همان نمایشگاه آثار هنری است.
- متشکرم، از کمک شما ممنوم.

9- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va aorist shaklida kelgan fe'llarni aniqlang.

کسی پیش کاتبی رفت و گفت: نامه ای برای من بنویس. کاتب گفت: پای من درد می کند. آن شخص گفت: من نخواستم ترا جایی بفرستم که چنین عذر می آوری. گفت: این حرف تو راست است ولی هر وقت برای کسی نامه ای می نویسم، مرا دعوت می کنند که آن را بخوانم، زیرا که دیگری خط مرا نمی تواند بخواند.

Lug‘at

درد کردن *dard kardan* – og‘rimoq
فرستادن *ferestodan* (فرست *ferest*) – yubormoq
عذر آوردن *o‘zr ovardan* – uzr so‘ramoq, uzr keltirmoq
دعوت کردن *da‘vat kardan* – taklif qilmoq, chaqirmoq
زیراکه *ziroke* – chunki

O‘n sakkizinchi dars

درس هجدهم

ماکیان و تخم طلا

ماکیانی در خانه ی صاحبش تخم طلایی گذاشت. صاحب او چون تخم طلا را دید پنداشت که شکم ماکیان پر از طلا است. به این امید سر ماکیان را برید که تمام طلا را یکمرتبه از شکم ماکیان بیرون نماید. همینکه ماکیان را کشت و شکمش را پاره کرد دید چیزی نیست. پشیمان شد ولی این پشیمانی و تأسف سودی نبخشید. پند بزرگان: کیسه ی پر طمع همیشه خالی است.

واژه ها

ماکیان *mokiyon* – tovuq
تخم *to‘xm* – tuxum
صاحب *soheb* – xo‘jayin, ega
گذاشتن *go‘zoshtan* (ر گذا *go‘zor*) – qo‘ymoq
پنداشتن *pandoshtan* (ر پندا *pandor*) – o‘ylamoq, xayol qilmoq
بریدن *bo‘ridan* (بر *bo‘r*) – kesmoq, so‘ymoq
شکم *shekam* – qorin
امید *o‘mid* – umid, ishonch
یکمرتبه *yekmartabe* – birdan, bir‘yo‘la
نمودن *namudan* (نما *namo*) – ko‘rsatmoq, ko‘rinmoq
بیرون نمودن *birun namudan* – chiqarmoq, chiqarib olmoq
کشتن *ko‘shstan* (کش *ko‘sh*) – o‘ldirmoq
پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq
پشیمان شدن *pashimon sho‘dan* – pushaymon bo‘lmoq
تأسف *ta‘asso‘f* – afsus, achinish
سودی نبخشید *sudi nabaxshid* – foyda keltirmadi
پند *pand* – pand-nasihath
کیسه *kise* – cho‘ntak
طمع *tama‘* – ochko‘zlik, xasislik, tamagirlik
خالی *xoli* – bo‘sh, quruq

Maqsad ergash gap

Maqsad ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning maqsadini bildirib keladi.

Ergash gap bosh gap bilan *ke*, *to*, *baroye on-ke*, *baroye in-ke* ergashtiruvchi bog'lovchilar orqali bog'lanadi.

Agar o'zbek tilida avval maqsad ergash gap, keyin bosh gap kelsa, fors tilida aksincha, avval bosh gap, so'ng maqsad ergash gap keladi va ergash gapning kesimi doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi. Bunda *ke*, *to*, bog'lovchilari doimo bosh gapdan so'ng keladi. Masalan:

man be mag'oze-ye ketobfo 'rushi raftam ke ro 'bo'iyot-e omar xayyomro bexaram – Men Umar Xayyom ruboiylarini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim.

u panjarero boz kard to havo-ye o 'toq avaz shavad – Uyning havosi almashsin deb, u derazani ochdi.

onho har ruz varzesh miko'nand baroye on-ke solem boshand – Ular sog'lom bo'layin deb, har kuni badantarbiya qiladilar.

ke, *to*, *baroye on-ke*, *baroye in-ke* bog'lovchilari sinonim bo'lib, birining o'rnida ikkinchisi ishlatilishi mumkin. Bular orasida *ke*, *ko* proq uchraydi.

To'ldiruvchi ergash gap

To'ldiruvchi ergash gap bosh gapning kesimini to'ldirib keladi. To'ldiruvchi ergash gap odatda bosh gapdan keyin kelib, u bilan *ke*, *ke*, ergashtiruvchi bog'lovchisi orqali bog'lanadi. Masalan:

hame midonand ke jo 'mhuri-ye o'zbakeston tarafdor-e so'lh-e poydor ast – Hamma biladiki, O'zbekiston Respublikasi mustahkam tinchlik tarafdoridir.

ma'lum sho'd ke u diruz noxo'sh nabud – Ma'lum bo'ldiki, u kecha kasal bo'lmagan.

Leksik izoh

1. چیز *chiz* (narsa) so'zi aniqlik belgisi *-yo* ni qabul qilganda چیزی shaklida ishlatilib, gapda kesim bo'lishli shaklda kelsa, *bir narsa* va bo'lishsiz shaklda kelsa, *hech narsa* deb tarjima qilinadi. Masalan:

او برای من چیزی آورد. *u baroye man chizi ovard* – U menga bir narsa olib keldi.

او برای من چیزی نیاورد. *u baroye man chizi nayovard* – U menga hech narsa olib kelmadi.

آنها از مغازه چیزی خریدند. *onho az mag'oze chizi xaridand* – Ular magazindan bir narsa sotib oldilar.

آنها از مغازه چیزی نخریدند. *onho az mag'oze chizi naxaridand* – Ular magazindan hech narsa sotib olmadilar.

2. *po'r* so'zi *to'la*, *ser*, *ko'p* degan leksik ma'nolarga ega bo'lib, boshqa so'zlar bilan birikkanda quyidagi ma'nolarni bildiradi:

a) Ot yoki otlashgan so'zlar oldida kelib, *ko'p*, *to'la*, farovonlik ma'nolarini bildirgan sifat yasaydi. Masalan:

آب *ob* – suv

پر آب *po'r-ob* – suvli, sersuv

نور *nur* – nur

پر نور *po'r-nur* – nurli

b) *po'r* so'zi *az* predlogi bilan birga kelganda, biror narsa bilan to'lalikka bildiradi. Masalan:

او سب بود. *kiseash po'r az sib bud* – Cho'ntagi olma bilan to'la edi.

او پنداشت که شکم ماکیان پر از طلاست. *u pendosht ke shekam-e mokiyan po'r az telo-st* – U tovuqning qorni tilla bilan to'la, deb o'yladi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U xat yozish uchun qog'oz keltirdi. Men do'stimni ko'rish uchun keldim. U javob berish uchun o'rnidan turdi. Navbatchi tekstni tarjima qilish uchun kutubxonadan lug'at keltirdi. Men undan kech soat ettida kelishini iltimos qildim. Biz tushlik ovqat yeyish uchun oshxonaga bordik. Onamga sharf sotib olay deb, sovg'alar magaziniga bordim. Fors tilini o'rganish uchun sharq fakultetiga o'qishga kirdik. Oybekning "Navoiy" romanini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim. Dam olish kuni shahar tashqarisiga chiqdik. Arab tilini o'rganay deb, arabcha lug'at va arab tili grammatikasini sotib oldim. Onam olma sotib olish uchun meni bozorga yubordi. Dars

tayyorlash uchun kutubxonaga bordim. Tog‘amning og‘li universitetda o‘qish uchun Toshkent shahriga keldi. Ukam mendan kechirim so‘rash uchun keldi. Do‘stim o‘z maqolasini yozish uchun kutubxonadan bir nechta kitob oldi. Men bu jumlani yozish uchun doskaga chiqdim. Biz ma‘ruza eshitis uchun zalga kirdik. Hijolat bo‘lmasin deb, bu gapni unga aytmadim. O‘zbekiston tarixiy yodgorliklarini ko‘rish uchun Samarqand shahriga bordim. Futbol o‘yinini ko‘rish uchun stadiongga bordik.

2- topshiriq. Savollarga javob bering.

- ماکیان در خانه ی صاحبش چه گذاشت؟
- ماکیان در کجا تخم طلا گذاشت؟
- صاحب ماکیان چون تخم طلا را دید چه پنداشت؟
- صاحب ماکیان چه کرد؟
- به چه امید سر ماکیان را برید؟
- همین که ماکیان را کشت و شکمش را پاره کرد چه دید؟
- در شکم ماکیان طلا بود یا نه؟
- چرا صاحب ماکیان از کشتن ماکیان پشیمان شد؟
- آیا این پشیمانی و تأسف سودی بخشید؟
- بزرگان چه گفته اند؟
- چرا کیسه ی پر طمع خالی است؟

3- topshiriq. O‘tilgan darslarda berilgan leksik materialdan foydalanib, maqsad va to‘ldiruvchi ergash gaplarga 10 tadan gap tuzing.

4- topshiriq. Matnni o‘qing, o‘zbekchaga tarjima qiling, maqsad va to‘ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

این لغت را به او دادم که او هم از آن لغت استفاده کند.
 من به مادرم کمک کردم تا مادرم خسته نشود.
 دانشجو تخته پاک کن را تر کرد تا تخته را پاک کند.
 دانشجویان و استادان در تالار جمع شدند برای اینکه به گزارش رئیس دانشگاه گوش دهند.

من به خانه ی دوستم آمدم برای آنکه او را به سینما دعوت کنم.
 کشیک، پنجره ی کلاس را باز کرد تا هوای کلاس عوض شود.
 احمد از کتابخانه لغت فارسی به ازبکی آورد که این متن را ترجمه کند.
 من فردا به خانه ی تو می آیم تا درس فردا را باهم حاضر کنیم.
 او از خواب زودتر بیدار شد تا سر درس دیر نکند.
 دانشیار واژه های تازه را روی تخته نوشت که دانشجویان یاد بگیرند.
 من دیدم که او به خانه داخل شد.
 او از من خواهش کرد که این کتاب را به کسی ندهم.

مگر او به تو نگفت که امروز درس ساعت هشت و نیم شروع می شود؟
دخترم گفت که زبان فارسی شیرین است و آن را خیلی دوست دارم.
احمد مگر نمی دانست که من مریضم و سر درس نمی آیم.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o'qing, yod oling, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

امدم که ابرویش را درست کنم چشمش را در آوردم.
در را زدم تا دیوار بشوند.
از آن مترس که های و هو دارد از آن بترس که سر به تو دارد.
رنج بکش تا به گنج برسی.
اگر خواهی که راز تو دشمن نداند به دوست خود مگو.

Lug'at

ابرو *abru* – qosh
در آوردن *dar- ovardan* – o'yib chiqarmoq
ho-yo'-hu dorad – shaldir-shuldur qilib yuradigan
های و هو دارد
شنیدن *shenidan* – eshitmoq
در زدن *dar zadan* – eshik qoqmoq
sar be tu – boshi ichida, pismiq (odam)
سر به تو
رنج کشیدن *ranj keshidan* – zahmat chekmoq, qiynalmoq
رنج گنج *ganj* – xazina
راز *roz* – sir, roz

6- topshiriq. Matnni o'qing va o'zbekchaga tarjima qiling.

همکار عزیز

گدایی در خانه ای رفت و گفت:
– برای رضای خدا یک مقدار پول به من بدهید، نان بخرم. صاحب خانه از داخل
خانه صدا زد:
– نداریم.
– پس یک تکه نان به من بدهید.
– نداریم.
– یک لقمه غذای شب مانده به من بدهید.
– نداریم.
– کمی میوه به من بدهید.
– نداریم.
– پس یک قطره آب به من بدهید.
– نداریم.
– پس بابا چرا معطلی، تو هم بیا با هم برویم گدایی!

Lug'at

همکار *hamkor* – birga ishlovchi, hamkor
برای رضای خدا *baro-ye rezo-ye xo 'do* – xudo haqi
یک مقدار *yek miqdor* – ozgina
صدای زدن *sedo zadan* – qichqirmoq, chaqirmoq
تکه *teke* – burda, parcha
صاحب خانه *soheb-e xone* – uy egasi
داخل *doxel* – ichkari
لقمه *lo 'qme* – osham, bir yeyishlik
غذای شب مانده *g 'azo-ye shab monde* – kechagi qolgan ovqat
کمی *kami* – ozgina
قطره *qatre* – tomchi, qatra
بابا *bobo* – amaki, bobo
معطلی *mo 'attali* – to'xtab turibsan, bekor qarab o'tiribsan

7- topshiriq. Quyidagi fe'llarning hozirgi zamon negizini kitob oxirida berilgan ilovadan toping va ularni yod oling.

آوردن <i>ovardan</i>	خریدن <i>xaridan</i>	فرستادن <i>ferestodan</i>
شنیدن <i>shenidan</i>	شستن <i>sho 'stan</i>	شدن <i>sho 'dan</i>
گذاشتن <i>go 'zoshtan</i>	بردن <i>bo 'rdan</i>	گذشتن <i>go 'zashtan</i>
گفتن <i>go 'ftan</i>	نمودن <i>namudan</i>	بریدن <i>bo 'ridan</i>
دین <i>didan</i>	رسیدن <i>rasidan</i>	گرفتن <i>gereftan</i>
ساختن <i>soxtan</i>	سوختن <i>suxtan</i>	زدن <i>zadan</i>
خوابیدن <i>xobidan</i>	کاشتن <i>koshtan</i>	دانستن <i>donestan</i>

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamonga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing.

دانشجویان بعد از درس به تالار قرآنت رفتند تا درس فردا را (حاضر کردن).
برای آنکه این مقاله را (ترجمه کردن) او از لغت فارسی به روسی استفاده کرد. دوستم
به خانه ی ما آمد که به من روز تولدم را (تبریک گفتن). من فرهنگ خود را به تو
می دهم تا تو هم از آن (استفاده کردن). برای آنکه دانشجویان زبان فارسی را خوب
(دانستن) باید بیشتر با استاد خود به زبان فارسی گفتگو کنند. من پیش تو می آیم برای
آنکه درس فردا را باهم (حاضر کردن). خواهرم آهسته داخل اطاق شد تا بچه هارا
(بیدار نکردن). برای آنکه سالم (بودن) هر روز صبح ورزش بکنید. دیروز به مغازه ی
هدایا رفتم تا برای مادرم شال گردن (خریدن). برای آنکه مادرم (خسته شدن) در شستن
ظروف ها به او کمک کردم. زود از خواب بیدار شدم برای اینکه سر درس (دیر
کردن). دانشیار موضوع درس را دو باره توضیح داد تا دانشجویان درس را بهتر
(فهمیدن). تو هم بیا به منزل تا با هم به گردش برویم. من به شهر سمرقند رفتم تا از آثار
تاریخی آن شهر را (دیدن کردن).

چوپان دروغگو

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت و همیشه به دروغ فریاد می کرد که به من کمک کنید و گوسفندانم را از چنگال گرگ رها کنید. مردم از هر طرف با چوب و تفنگ به کمک او می رفتند و چون نزدیک می شدند می دیدند که چوپان دروغ گفته است. سپس مردم رنجیده پی کار خود می رفتند. اتفاقاً شبی چند گرگ به گوسفندان او حمله کردند. بیچاره چوپان هر چه داد می زد و مردم را به کمک می خواند هیچ کس به دادش نمی رسید زیرا آنها خیال می کردند که چوپان باز دروغ می گوید. در نتیجه گرگها چندین رأس از گوسفندانش را دریدند و خودش را هم هلاک کردند.

واژه ها

عاقبت *oqibat – oqibat, natija*

دروغگو *do 'rug 'gu – yolg' onchi*

چوپان *chupon – cho'pon*

جوان *javon – yosh, yigit*

دروغ *do 'rug ' – yolg'on*

به دروغ فریاد کردن *be do 'rug' faryod kardan – yolg'ondan faryod ko'tarmoq*

کمک کردن *ko 'mak kardan – yordam qilmoq, yordam bermoq*

گوسفند *gusfand – qo'y*

چنگال *changol – changal*

رها کردن *raho kardan – qutqarmoq, ozod qilmoq*

چوب *chub – kaltak, yog'och, tayoq*

تفنگ *to 'fang – miltiq*

رنجیدن *ranjidan – xafa bo'lmoq, ranjimoq*

رنجیده *ranjide – xafa bo'lib*

اتفاقاً *ettefoqan – to'satdan*

گرگ *go 'rg – bo'ri*

داد زدن *dod zadan – dodlamoq, baqirmoq*

کس *kas – kishi, odam*

هیچ کس *hich kas – hech kim*

زیرا *ziro – chunki*

رأس *ra's – bosh*

دریدن *daridan (در dar) – yirtmoq, pora-pora qilmoq*

GRAMMATIK IZOH

O'tgan zamon davom fe'li ماضی استمراری *mozi-ye estemrori*

O'tgan zamon davom fe'li ish-harakatning o'tgan zamond: boshlanib, tugallanmaganligini yoki harakatning takroriy ravishda bajarilib kelganligini bildiradi.

O'tgan zamon davom fe'li o'tgan zamon fe'l negizi oldiga *mi* - old qo'shimchasi va oxiriga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Masalan: رفتن *raftan* - (bormoq) fe'lining o'tgar zamon negizi رفت *raft* bo'lib, tushlanganda quyidagi shakllarda bo'ladi.

مفرد

من می رفتم *man miraftam* - Men borar edim, borardim.

تو می رفتی *to mirafti* - Sen borar eding, borarding.

او می رفت *u miraft* - U borar edi, borardi.

جمع

ما می رفتیم *mo miraftim* - Biz borar edik, borardik.

شما می رفتید *sho'mo miraftid* - Siz borar edingiz, borardingiz.

آنها می رفتند *onho miraftand* - Ular borar edilar, borardilar.

O'tgan zamon davom fe'lida urg'u ikkita bo'lib, asosiy kuchli urg'u *mi* - old qo'shimchasiga va ikkinchi kuchsizroq urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda *mi* - old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

برگشتن *bar-gashtan* - qaytmoq

بر می گشتم *bar-migashtam* - qaytar edim

گردش کردن *gardesh kardan* - aylanib yurmoq

گردش می کردم *gardesh mikardam* - aylanib yurar edim

Misollar:

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت. *chupon-e javoni besyor do'rug'migoft* - Bir yosh cho'pon ko'p yolg'on gapirar edi.

روزهای تابستان بیرون شهر می رفتیم و در آنجا استراحت می کردیم. *ruzho-ye toboston birun-e shahr miraftim va dar onjo esterohat mikardim* - Yoz kunlari shahardan tashqariga chiqardik va u yerda dam olardik.

وقتی که رفیقم آمد من نامه می نوشتم. *vaqti ke rafiqam omad man nome minaveshtam* - O'rtog'im kelgan vaqtda, men xat yozayotgan edim (yozar edim).

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shakli bo'lishli shakli-dagi *mi* – old qo'shimchasi oldiga *na* – inkor yuklamasini keltirish orqali yasaladi.

namiraftam – bormas edim, bormasdim
namididim – ko'rmas edik, ko'rmasdik
bar-namigasht – qaytmas edi, qaytmasdi
sigor namikashid – papiros chekmas edi, chekmasdi

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u *na* – inkor yuklamasiga o'tadi. Masalan:

namixondam – O'qimas edim.
u kor namikard – U ishlamas edi.

Numerativlar

Fors tilida miqdor bildiruvchi sonlar odatda numerativ deb ataluvchi yordamchi so'zlar bilan qo'llanib, predmetning son-miqdori nechtaligini, donasini anglatadi. Numerativlar son va sanaluvchi predmetlar nomini bildirgan so'zlar orasiga qo'yiladi. Numerativlardan so'ng izofa qo'yilmaydi. Fors tilida predmetlarning ma'nosiga qarab turli numerativlar ishlatiladi. Quyida biz ularning ba'zilarini ko'rsatib o'tamiz.

1. Uy-ro'zg'or va boshqa predmetlar uchun *ta* (*ta*, *dona*):

do' to miz – ikkita stol
panj to medod – beshta qalam

2. Insonlar uchun *nafar*, *tan* (*jon*, *kishi*):

chahor nafar doneshju – to'rtta (to'rt nafar) talaba
se tan do'xtar – uchta qiz

nafar va *tan* numerativlari sanaluvchi predmetsiz ham ishlatilishi mumkin. Bu holda ular numerativlik xususiyatini yo'qotib, mustaqil so'z ma'nosiga ega bo'ladi.

xonevode-ye mo mo'rakkab az panj nafar ast – Bizning oilamiz besh kishidan iborat.

chahor nafar az doneshjuyon dar bore-ye in mo'uzu so'xanroni kardand – Talabalardan to'rt kishi shu mavzuda ma'ruza qildilar.

3. Hayvonlar uchun رأس *ra's* (bosh):

ده رأس گوسفند *dah ra's gusfand* – o'n bosh qo'y
هفت رأس گاو *haft ra's gov* – yetti bosh sigir

4. Har turli mashinalar, stanok va avtomobillar uchun دستگاه *dastgoh* (stanok):

چهل دستگاه اتومبیل باری *chehel dastgoh o'to'mo'bil-e bori* – 40 dona yuk tashiydigan avtomobil.

5. Juft predmet uchun جفت *jo'ft*:

یک جفت جوراب *yek jo'ft jurob* – bir juft paypoq
دو جفت کفش *do'jo'ft kafsh* – ikki juft poyabzal

6. Ba'zi kiyimlar uchun دست *dast* (dona, qo'l):

یک دست کت و شلوار *yek dast ko't-o'shalvor* – bitta kostum-shim
دو دست پیراهن *do'dast pirohan* – ikkita ko'ylak

7. Kema, paroxod va samolyotlar uchun فرود *farvand*:

چهار فرود کشتی *chahor farvand kashti* – to'rtta kema
پنج فرود هواپیما *panj farvand havopeymo* – beshta samolyot

8. Uy va imoratlar uchun باب *bob* (eshik):

هشت باب خانه *hasht bob xone* – sakkizta uy

9. Kitoblar uchun جلد *jeld* (jild, dona):

سه جلد کتاب *se jild ketob* – Uch jild kitob.

10. Boshqa ko'pgina predmetlar uchun دانه *dane* (dona):

پنج دانه سیب *panj dane sib* – besh dona olma
ده دانه قلم *dah dane qalam* – o'n dona ruchka

Leksik izoh

به دروغ *be do'rug'* – *be* predlogi orqali yasalgan ravish bo'lib, o'zbek tiliga *yolg'ondan* deb tarjima qilinadi.

به دروغ گفت *be do'rug' go'ft* – *yolg'ondan* aytdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon davom fe'lining bo'lishli va bo'lishsiz shaklida tuslang.

خواستن *xostan* – xohlamoq آوردن *ovardan* – keltirmoq
بر خاستن *bar-xostan* – turmoq حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U yaxshi javob berar edi. O'tgan yili har hafta kinoga borar edik. Men o'z darslarimni hamisha kutubxonada tayyorlar edim. Talabalar dars boshlangunga qadar badantarbiya qilar edilar. Do'stim darsdan so'ng hamisha oldimga kelar edi. U fors tilida juda ko'p kitob o'qir edi. Uning gaplari qiziqarli edi, suhbatlari menga juda yoqar edi. U hamisha Hofiz g'azallarini zavq bilan o'qir edi. U bolalarga o'z sarguzashtlarini aytib berar edi. Har yili yozda opam bolalari bilan bizning bog'da dam olishar edi. Yusuf bir nimalarni o'ylar va nimalarnidir qog'ozga tushirar edi. Men kechqurunlari otam bilan istirohat bog'ida aylanib yurishni yaxshi ko'rar edim. O'rtog'imning otasi har kuni ertalab "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasini sotib olar va uni diqqat bilan o'qir edi. U kelgan paytda, men dars tayyorlayotgan edim. Ahmad har kuni uyqudan soat yetti yarimda turar edi, bugun soat sakkizda turdi.

3- topshiriq. Numerativlar ishtirokida bir nechta gap tuzing.

4- topshiriq. Hozirgi zamon negizi orqali yasalgan quyidagi so'zlarni kitob oxirida berilgan "Fe'llar" ilovasidan foydalanib, tahlil qiling va ularning ma'nosini aniqlang. Masalan: کتابخان ketobxon, کتاب *ketob* + خواندن *xondan* (o'qimoq) fe'lining hozirgi zamon negizi خوان *xon* ning qo'shilishi orqali yasalgan.

جهانگیر	موسیقی دان	جامه دوز
کف گیر	سیاست دان	کفش دوز
دل افروز	ساعت ساز	دور بین
آتش افروز	ماشین ساز	خود بین
شطرنج باز	رهنما	رهبر
قمار باز	قطب نما	دلبر
غزلخوان	ادبیات شناس	زحمتکش
نمازخوان	زبان شناس	آیکش
دروغگو	چای فروش	دوستدار
داغگو	گوشت فروش	پول دار

5- topshiriq. Matni o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon vom fe'li hamda numerativlarni aniqlang.

پدر بزرگم حکایت کرد که او در جوانی زیر دست یکی از ثروتمندان خدمت کرد. آن ثروتمند ده باب خانه و باغ وسیع داشت. خانواده ی ما از پنج نفر عبارت من، پدر و مادر و دو خواهر کوچک هم داشتیم. ما همه در فقر و گرسنگی زندگی کردیم. در اطاق خود جز یک نمذ کهنه چیز دیگری نداشتیم. آن ثروتمند پنج نفر داشت. پدر بزرگم یکی از آنها بود. غیر از این او بیش از دویست رأس گوسفند، رأس گاو و سی رأس اسب و چندین رأس بز داشت. بعد از انقلاب در دهکده ما بز بوجود آمد. من در کلخوز کار می کردم. کلخوز ما خیلی ثروتمند بود. در آن به بر حیوانات اهلی بیش از پانزده دستگاه تراکتور و نزدیک چهل دستگاه اتومبیل و سواری و دو فروند هواپیمای کشاورزی و چندین ماشین دیگر موجود بود.

6- topshiriq. Gaplarni o'qing va o'tgan zamon davom fe'li aniqlang.

دیروز وقتی که احمد پیش من آمد، من درسهایم را حاضر می کردم. من می دانستم که درس اول زبان فارسی است. برادرم هر روز زود از خواب بیدار می شد و ورزش می کرد. وقتی که مادرم به خانه برگشت من تلویزیون تماشا می کردم. من نمی دانستم که زبان عربی اینقدر مشکل است. وقتی که من تلویزیون تماشا می کردم چراغ خاموش شد. وقتی که من وارد کلاس شدم دانشجویان صحبت می کردند و مرا ندیدند. هر روز او پیاده به دانشکده می آمد، امروز سوار اتوبوس شد. وقتی که من در دانشگاه تحصیل می کردم، خواهرم در شهر سمرقند زندگی کرد.

7- topshiriq. Qavs ichidagi fe'llarni tegishli zamonlarga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

امروز روز تعطیل است، پدرم ساعت هشت از خواب (بیدار شدن)، روزهای دیگر ساعت هفت از خواب (بیدار شدن).
وقتی که خواهرم به خانه (برگشتن)، ما (شام خوردن).
برادر و خواهرم هر روز ساعت هفت و نیم از خانه (بیرون رفتن) و بعد از بیست و نه به دانشکده (آمدن).
دانشجویان هر روز پیش از آغاز درس کتاب و دفتر هایشان را از کیف (در آوردن) روی میز (گذاشتن).
وقتی که دوستم پیش من آمد، من درس فردا را (حاضر کردن).
سال گذشته آب هوای تاشکند خیلی سرد (بودن).
برادرم چهار سال در دانشگاه، زبان فارسی را (یاد گرفتن) و حالا زبان فارسی را (ب) (دانستن).

اگر دوستم به من کمک (نکردن)، من کار خود را (انجام ندادن).
درس دوم ما زبان عربی (بودن).

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va hikoyadagi barcha fe'l shakllarining zamonini aytib bering.

پادشاه با وزیر خرما می خورد و هسته خرما را پیش وزیر می انداخت. چون تمام خرما را خوردند پادشاه به وزیر گفت: خیلی پرخور هستی که هسته خرما می بسیار پیش تو است. وزیر گفت: ای پادشاه پرخور آنهایی هستند که نه خرما باقی گذاشتند نه هسته.

Lug'at

هسته *haste* – danak, urug'

انداختن *andoxtan* – tashlamoq, irg'itmoq

پرخور *po'rxo'r* – yeb to'ymas, tomoqxo'r

باقی گذاشتن *boqi go'zoshtan* – qoldirmoq

Yigirmanchi dars

درس بیستم

روباه دم کنده

روباهی به دام صیادی افتاد. برای خلاصی خود ناچار از دم خود در گذشت، دم را کند و گریخت. با خود میاندیشید که عیب خود را چگونه بپوشاند که رفقا او را به بی دمی طعنه نزنند. پس چند روباه را بدور خود جمع کرد و گفت:

– این دم برای ما هیچ فایده و سودی ندارد بجز اینکه بار سنگینی می کشیم، تا بحال هیچ منفعتی از دم ندیدیم. روباهی از آن میان گفت:

– آه که بیدمی چه درد بی نوایی است. آسوده باش، اگر تو هم دم داشتی هر گز این سخن را نمی گفتی.

پند و حکمت

بزرگی سراسر بگفتار نیست، دو صد گفته چون نیم کردار نیست.

باد آورده را باد می برد.

دست شکسته وبال گردن است.

داشته آید بکار گرچه بود زهر مار.

از خانه ی سوخته هر چه بر آید سود است.

دام *dom* – tuzoq, dom
 خلاصی *xalosi* – qutqarish, ozod qilish
 کندن *kandan* – uzmoq, yulmoq
 دم کنده *do 'mkande* – dumi uzilgan
 پوشانیدن *pushonidan* – bekitmoq, yashirmoq
 طعنه زدن *ta 'na zadan* – ta'na qilmoq
 دور *do 'ur* – atrof, tevarak
 به دور خود جمع کردن *be do 'ur-e xo 'd jam' kardan* – o'z atrofiga to'plamoq
 بجز اینکه *be jo 'z-e inke* – . . . dan boshqa
 سنگین *sangin* – og'ir
 تا بحال *to be hol* – shu kunga qadar, hozirgacha
 آسوده *osude* – tinch, osuda
 هرگز *hargez* – hech vaqt, hech qachon
 سراسر *sarosar* – hamma, butun, butunlay
 گفتار *go 'ftor* – so'z, gap
 کردار *kerdor* – (qilingan) ish
 وبال *vabol* – gunoh, uvol, yuk
 بر آمدن *bar-omadan* – chiqmoq, ko'tarilmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifatdosh

Fe'llik va sifatlik xususiyatlarini anglatuvchi fe'l shakli sifatdosh deyiladi.

Sifatdoshning fe'llik xususiyati uning zamon tushunchasini ifodalashi, fe'llar singari bo'lishli va bo'lishsiz shakllarda kelishi hamda fe'l kabi nisbat bilan tuslanishidadir. Sifatdoshning sifatlik xususiyati sifat kabi predmetning belgisini anglatib kelishidir. Bunda sifatdosh ot oldida kelib u bilan izofa orqali birikadi va gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi.

O'tgan zamon sifatdoshi

O'tgan zamon sifatdoshi o'tgan zamon fe'l negiziga *o* – *e* affiksini qo'shish orqali yasaladi.

O'tgan zamon sifatdoshi aniq va majhul nisbatda bo'lishi mumkin. O'timsiz fe'llardan aniq va o'timli fe'llardan majhul nisbat ma'nolaridagi sifatdoshlar yasaladi.

O'timsiz fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

آمدن <i>omadan</i> – kelmoq	آمد <i>omad</i>	آمده <i>omade</i> – kelgan
ت رسیدن <i>tarsidan</i> – qo'rqmoq	ت رسید <i>tarsid</i>	ت رسیده <i>tarside</i> – qo'rqqan
نشستن <i>neshastan</i> – o'tirmoq	نشست <i>neshast</i>	نشسته <i>neshaste</i> – o'tirgan
مردن <i>mo'rdan</i> – o'lmoq	مرد <i>mo'rd</i>	مرده <i>mo'rde</i> – o'lgan
رفتن <i>raftan</i> – bormoq	رفت <i>raft</i>	رفته <i>rafte</i> – borgan
گذشتن <i>go'zashtan</i> – o'tmoq	گذشت <i>go'zasht</i>	گذشته <i>go'zashte</i> – o'tgan

O'timli fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

خواندن <i>xondan</i> – o'qimoq	خواند <i>xond</i>	خوانده <i>xonde</i> – o'qilgan
نوشتن <i>naveshtan</i> – yozmoq	نوشت <i>navesht</i>	نوشته <i>naveshte</i> – yozilgan
شستن <i>sho'stan</i> – yuvmoq	شست <i>sho'st</i>	شسته <i>sho'ste</i> – yuvilgan
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq	گفت <i>go'ft</i>	گفته <i>go'fte</i> – aytilgan
بریدن <i>bo'ridan</i> – kesmoq	برید <i>bo'rid</i>	بریده <i>bo'ride</i> – kesilgan
خریدن <i>xaridan</i> – sotib olmoq	خرید <i>xarid</i>	خریده <i>xaride</i> – sotib olingan

Ba'zi fe'llar bir vaqtda ham o'timli, ham o'timsiz bo'lishi mumkin. Masalan:

شکستن *shekastan* – sinmoq va sindirmoq
آموختن *omuxtan* – o'rganmoq va o'rgatmoq
ریختن *rixtan* – quymoq va quyilmoq

Bu fe'llardan yasalgan sifatdoshlar gapning mazmuniga qarab aniq yoki majhul nisbat ma'nosini anglatishi mumkin.

شکسته *shekaste* – singan va sindirilgan
آموخته *omuxte* – o'rgangan va o'rgatilgan
ریخته *rixte* – quygan va quyilgan

Sifatdoshda urg'u sifatdosh oxiridagi *o* – *e* affiksiga tushadi.

O'tgan zamon sifatdoshi gapda:

1. Aniqlovchi bo'lib keladi:

گذشته سال *sol-e go'zashte* – o'tgan yili
دانشجوی نشسته *doneshju-ye neshaste* – o'tirgan talaba
خوراکهای نپخته *xo'rokho-ye napo'xte* – pishirilmagan taomlar

2. Ba'zi bir sifatdoshlar otlashib, otdan hech qanday farq qilmay, otga xos bo'lgan butun morfologik belgilarni qabul qiladi va gapdu ot bajargan vazifalarda ishlatiladi. Masalan:

ديده *dide* – ko'rilgan, ko'z
گفته *go'fte* – aytilgan, so'z, gap
مردە *mo'rde* – o'lgan, o'lik

Misollar:

من گذشته ی خود را برای او نقل کردم. *man go'zashte-ye xo'dro baro-ye u naql kardam* – Men o'z o'tmishimni unga aytib berdim.

از گذشته ی من خوشش آمد. *az go'zashte-ye man xo'shash omad* – Mening o'tmishim unga yoqdi.

3. O'tgan zamon sifatdoshi ba'zi bir otlar bilan birikib, predmetning belgisini bildiruvchi murakkab sifatdosh yasaydi:

پزشک کار آزموده *pezeshk-e kor-ozmude* – (ish sinagan) tajribali vrach

مترجم سال خورده *mo'tarjem-e sol-xo'rde* – yoshi o'tgan (kcks) tarjimon

معلم نو رسیده *mo'allem-e no'u raside* – yangi kelgan o'qituvchi

کشورهای نو رسته *keshvarho-ye no'u ro'ste* – yangi mustaqillikka erishgan mamlakatlar.

1- topshiriq. Yuqoridagi ro'bah dm kndeh hikoyasi yuzasidan bir necha savol tuzing.

2- topshiriq. Dars tekstida berilgan pand va hikmatlarni yod oling hamda ularda uchragan sifatdoshlarni qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

3- topshiriq. Quyidagi birikma va gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

O'qilgan hikoya. Singan qalam. O'tgan oy. Qo'rqqan odam. Qaytib kelgan talaba. Ko'tarilgan yuk. Yiqilgan bola. Ko'rilgan film. Sotib olingan tufli. Ichilgan suv. Berilgan javob. Borgan kishi. Vrach bo'lgan qiz. Tushungan talaba. Aytilgan so'z. Yuvilgan ko'y-lak. Ishlagan dehqon. Yotgan kasal. O'tilgan dars. Yozilgan xat.

Kelgan qiz mening singlim. O'qilgan kitoblarimni stolning ustiga qo'ydim. Men Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanini

sotib oldim. Ilon chaqqan dehqon vrachning oldiga keldi. Men o'zinning forscha yozuvlarimni otamga ko'rsatdim. Sizning aytganingiz to'g'ri. Olingan xatga javob yozdim. Javob bergan talaba o'z joyiga o'tirdi. Akam bu paltoni kiyimlar magazinidan sotib oldi. Yangi sotib olingan kitoblarimni o'rtog'imga ko'rsatdim.

4- topshiriq. Quyidagi maqollarni daftaringizga ko'chirib yozing va sifatdoshlarning ma'nosini aniqlang.

. کوزه گر از کوزه ی شکسته آب می خورد. *kuzegar az kuze-ye shekaste ob mixo'rad.*

. سخن گفته و تیر انداخته باز نگردد. *so'xan-e go'fte va tir-e andoxte boz nagardad.*

. ارزان یافته خوار باشد. *arzon yofte xor boshad.*

. آش نخورده و دهان سوخته. *osh naxo'rde va dahon suخته.*

. خفته را خفته کی کند بیدار. *xo'ftero xo'fte key ko'nad bedor.*

. خود افتاده نگرید. *xo'd o'ftode nageryad.*

. داشتہ آید به کار گرچه بود زهر مار. *doshte oyad be kor garche bo'vad zahr-e mor*

. آب ندیده موزه را نکشید. *ob nadide muzero nakashid.*

. تاجر ترسیده و لرزیده جان، در جهان نه سود بیند و نه زیان. *tojer-e tarside va larzide jon dar jahon na sud binad na ziyon.*

5- topshiriq. Fors va o'zbek tillari uchun mushtarak bo'lgan quyidagi so'zlarning yasalishini tahlil qiling va ularning yasalishidagi farqlarni aniqlang.

ساختمان

سازمان

6- topshiriq. Quyidagi so'zlarda kor so'zining ma'nosini aniqlang.

. بی کار، پنبه کار، شاهکار، سر کار، شفاکار، غله کار، جامه کار.

Lug'at

تیر *tir* – o'q

انداختن *andoxtan* – otmoq

باز گشتن *boz-gashtan* – qaytmoq

افتادن *o'ftodan* – yiqilmoq

یافتن *yoftan* – topmoq

دهان *dahon* – og'iz

suxtan – kuydirmoq, kuymoq
خفتن xo'ftan – uxlamoq
key – qachon
گرستن geristan – yig'lamoq
مار mor – ilon
موزه muze – etik

7- topshiriq. Tagiga chizilgan so'zlarni ularga antonim bo'lgan so'zlar bilan almashtirib, jummalarni ko'chirib yozing.

او خیلی تند راه می رود.
خانه ی ما زیبا و بزرگ است.
دانشیار زبان فارسی ما پیر است.
حسن به زبان فارسی خوب حرف می زند.
امروز درسمان بعد از ظهر شروع می شود.
برادر کوچکم لباس کهنه ی خود را پوشید و به دبیرستان رفت.
من چراغ اتاق را روشن کردم.
مادرم غذای شیرینی حاضر کرد و آن را روی میز گذاشت.
خواهرم در را باز کرد.
امروز هوا سرد است.
احمد هیچ وقت دروغ نمی گوید.
خانه ی ما از دانشگاه دور است.

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va undagi fe'l zamonlarini aniqlang.

خرگوش فروختن ملا

ملا در باغ می گذشت، اتفاقاً خرگوشی از جلوی او عبور می کرد. ملا او را گرفته به توبره انداخت و سرش را بسته به خانه برد. در بین راه فکر می کرد حیوان به این قشنگی که تا بحال ندیده ام و بسیار پر قیمت است، می شود آن را به دولتمندان به قیمت خوبی فروخت. پس با عجله به خانه آمد و به زنش سپرد که سر توبره را باز نکند تا او رفته چند نفر پولدار را بیاورد و آن را نشان داده به قیمت خوبی بفروشد. زن ملا پس از بیرون رفتن او به فکر افتاد که باید بداند چیزی که ملا آرزو دارد و به قیمت گران بفروشد چیست. به این خیال سر توبره را باز کرد. همین که سر توبره را باز کرد خرگوش بیرون جست و فرار کرد. زن از ترس ملا ظرف جو را برداشته به میان توبره گذاشت و سرش را بست. پس از ساعتی ملا چند نفر از تجار پولدار را همراه کرده به خانه آمد و آنها را به اتاق برد. سپس سر توبره را باز کرده ظرف جو را در وسط توبره دید. ملا که از حیرت دهانش باز مانده بود و نمی دانست چه بکند گفت: آقایان این ظرف را اگر سه بار با جو پر کنید یک من می شود.

Lug‘at

خرگوش *xargush* – quyon
عبور کردن *o‘bur kardan* – (kesib) o‘tmoq, bosib o‘tmoq
توبره *tubre* – to‘rva
با عجله *bo ajale* – shoshib, tezlik bilan
فرار کردن *feror kardan* – qochib ketmoq
جو *jo‘u* – arpa
ظرف *zarf* – idish
تاجر *to‘jzor* – savdogarlar (birligi – *tojer*)
وسط *vasat* – o‘rta
من *man* – man (og‘irlik birligi)

Yigirma birinchi dars

درس بیست و یکم

دو رفیق

دو رفیق در میان جنگلی می رفتند. خرسی آنها را دید و به آنها حمله کرد. یکی از آنها همینکه خرس را دید از هول جان گریخت و از درختی بالا رفت که خود را نجات دهد. دیگری که مجال گریختن نیافت خود را به زمین انداخت و مانند مرده وانمود کرد. خرس پیش او آمده قدری سر و گوشش را بوییده خیال کرد که مرده است و از او دور شد. همینکه خرس از چشم پنهان شد او از زمین بر خاسته سر و روی خود را تکان داد. اولی هم از بالای درخت پایین آمده خنده کنان پرسید:

– رفیق چه شد؟ گویا بسیار ترسیدی؟ خرس به گوشت چه گفت؟
– خرس گفت: پست ترین آدمها کسی است که رفیق خود را در روز سختی گذاشته و بگریزد.

واژه ها

جنگل *jangal* – o‘rmon
خرس *xers* – ayiq
هول *ho‘ul* – qo‘rqinch
گریختن *go‘rixtan* (گریز *go‘riz*) – qochmoq
نجات دادن *nejot dodan* – qutqarmoq
مجال *majol* – imkon, iloj, majol
افتادن *o‘ftodan* (افت *o‘ft*) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq
– *xo‘dro monand-e mo‘rde vonamud kard* –
o‘zini o‘likka soldi, o‘zini o‘lik qilib ko‘rsatdi
بوییدن *buyidan* (بو *bu*) – hidlamoq
پنهان شدن *penhon sho‘dan* – yashirinmoq, bekinmoq

takon dodan – rostlamoq, silkitmoq
xandidan (خند *xand*) – kulmoq
pasttarin – eng past, eng pastkash
saxt – qattiq, og‘ir, qiyin
go‘zoshstan (گذار *go‘zor*) – qo‘ymoq
poyin omadan – pastga tushmoq

GRAMMATIK IZOH

O‘tgan zamon ravishdoshi *vajh-e vasfi* وجه وصفی

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi uchun maxsus grammatik shakl yo‘q. O‘tgan zamon sifatdoshi shakli bir vaqtda ravishdosh uchun ham qo‘llanadi.

Bu shaklning sifatdosh yoki ravishdosh ekanligi uning gapda bajargan vazifa va ma‘nolariga qarab belgilanadi.

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi asosan ergash gap tarkibida kesim vazifasida kelib, paytni ifodalaydi va bosh gap kesimi orqali anglashilgan ish-harakat va holatdan oldinroq bo‘lib o‘tgan ish-harakatni bildiradi. O‘zbek tilidagi *-ib*, *-b* qo‘shimchalari bilan yasalgan ravishdoshlarning payt bildirgan ma‘nosiga to‘g‘ri keladi. Masalan:

u har ruz az xob bidor sho‘de ponzdah daqiqe varzesh miko‘nad – U har kuni uyqudan turib, 15 daqiqa badantarbiya qiladi.

u pish-e man omade go‘ft ke man namitavonam be shabneshini beravam – U mening oldimga kelib, kechaga bora olmasligini aytdi.

mo toboston-e sol-e go‘zashte be shahr-e shiroz rafte az osor-e torixi-ye onjo didan namudim – O‘tgan yili yozda Sheroz shahriga borib, u yerning tarixiy yodgorliklarini tomosha qildik.

Ba‘zan kesimi ravishdosh bilan ifodalangan gap bosh gap bilan biriktiruvchi *va* bog‘lovchisi orqali bog‘lanishi ham mumkin. Bu turdagi qo‘shma gap o‘zbek tiliga ravishdosh yoki teng bog‘langan qo‘shma gap orqali tarjima qilinadi. Masalan:

mo savor-e o‘to‘bus sho‘de va ba‘d az bist daqiqe be manzel rasidim – Biz avtobusga o‘tirib, 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik yoki biz avtobusga o‘tirdik va 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik.

O'tgan zamon ravishdoshining bo'lishsiz shakli ravishdosh oldiga *na* – inkor yuklamasini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

mo bo u mo 'loqot nakarde be xone bar-gashtim – Biz u bilan uchrashmay, uyga qaytdik.

u in ketobro naxonde namitavonad kor-e ilmi-ye xo 'dro benavisad – Bu kitobni o'qimay, u o'z ilmiy ishini yoza olmaydi.

Payt ergash gap

Payt ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning paytini, qay vaqtda bajarilganini bildiradi va *key*? *che vaqt?*? *dar che vaqt?* (qachon, qaysi paytda?) savollariga javob bo'ladi.

Payt ergash gap bosh gapga *chun*, *vaqti-ke*, *ke*, *hangomi-ke*, *hamin-ke*, *be mahz-e in-ke*, *pas az on-ke*, *ba'd az on-ke*, *to-ke*, *qabl az on-ke* kabi bo'glovchilar orqali bog'lanadi.

Bu ergashtiruvchi bog'lovchilarning ma'nolari o'zbek tilida quyidagi vositalar orqali beriladi.

1. *chun*, *vaqti-ke*, *ke*, *hangomi-ke*, bog'lovchilari o'zbek tiliga o'rin-payt kelishigi qo'shimchasini olgan sifat-doshlar yordamida yoki o'tgan zamon sifatdoshidan so'ng *vaqt-da*, *paytda*, *chog'ida* kabi so'zlarni keltirish yo'li bilan beriladi. Bu to'rt bog'lovchidan *chun*, *vaqti-ke*, *hangomi-ke*, asosan ergashgan qo'shma gapning boshida va *ke* bog'lovchisi esa bosh gap bilan ergash gap o'rtasida keladi. *ke* bog'lovchisi hech vaqt gap boshida kelmaydi.

Payt ergash gap asosan bosh gapdan oldin, ba'zi hollarda bosh gapdan so'ng keladi. Masalan:

vaqti-ke man omadam dar-e xone hoz bud – Men kelganimda, uying eshigi ochiq edi.

Mوقعی که دانشیار داخل کلاس درس می شود دانشجویان از جای خود بر خیزند و به او سلام می دهند. *mo 'uqei-ke doneshyor doxel kelos-e dars mishavad doneshjuyon az jo-ye xo 'd bar-mixizand va be u salom midehand* – O'qituvchi auditoriyaga kirgan vaqtda, talabalar o'z joylaridan turadilar va unga salom beradilar.

to man in mas' alero hal nako 'nam az injo naxoham raft – Bu masalani hal qilmaguncha, bu yerdan ketmayman.

to bache gerye nako 'nad modarash be u shir namidehad – Bola yig'lamaguncha, onasi unga sut bermaydi. (Maqol).

4. *pish* از پیش از آنکه *ba'd az on-ke*, بعد از آنکه *pas az on-ke*, پس از آنکه *az on-ke*, قبل از آنکه *qabl az on-ke* bog'lovchilari ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakatning bosh gap kesimi ifoda etgan ish-harakatdan oldin yoki keyin bajarilishini bildiradi. Bu bog'lovchilarning ma'nosi o'zbek tilida chiqish kelishigi qo'shimchasini olgan sifatdoshlardan so'ng *keyin*, so'ng yoki harakat nomini bildirgan otlardan so'ng *avval*, *ilgari* so'zlarini keltirish orqali ifoda etiladi. Masalan:

pas az on-ke do 'ure-ye dabirestonro tamom kardam vored-e doneshgoh-e xovarshenosi sho 'dam – O'rta maktabni tamom qilgandan so'ng, sharqshunoslik institutiga kirdim.

بعد از آنکه رئیس دانشگاه سخنرانی خود را تمام کرد دانشجویان سوالهایی از او کردند. *ba'd az on-ke ra 'is-e doneshgoh so 'xanroni-ye xo 'dro tamom kard doneshjuyon su 'olho-i az u kardand* – Institut rektori o'z nutqini tugatgandan so'ng, talabalar unga savollar berishdi.

pish az on-ke be teotr beravam lebocho-ye xo 'dro avaz kardam – Teatrga borishdan oldin, o'z kiyimlarimni almashtirdim.

بعد از آنکه پیش من بیاید تلفن کرد. *qabl az on-ke pish-e man beyoyad telfo 'n kard* – Mening oldimga kelishdan oldin, telefon qildi.

pish از پیش از آنکه *ba'd az on-ke*, بعد از آنکه *pas az on-ke*, پس از آنکه *az on-ke*, قبل از آنکه *qabl az on-ke* bog'lovchilaridan so'ng kelgan payt ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa uning kesimi مضارع التزامی *fe'l* shaklida keladi. Masalan:

pas az on-ke u beyoyad man miravam – U kelgandan so'ng, men ketaman.

بعد از آنکه پیش دوستم بروم به او تلفن می کنم. *qabl az on-ke pish-e dustam beravam be u telfo 'n miko 'nam* – Do'stimning oldiga borishdan avval, unga telefon qilaman.

Yuqoridagi bog'lovchilar garchi o'zlarining ma'nolari jihatidan bir necha guruhlariga bo'lingan bo'lsalar ham, ularning ko'pchiligi o'zaro o'rin almashishi va jumlaning ma'nosiga qarab payt bildirgan hamma vositalar orqali tarjima qilinishi mumkin.

1- topshiriq. Quyidagi savollarga forscha javob bering.

- (۱) دو رفیق کجا رفتند؟
- (۲) وقتی که خرس آنها را دید چه کرد؟
- (۳) همین که آنها خرس را دیدند از هول جان گریخته چه کردند؟
- (۴) خرس پیش او آمده چه خیال کرد؟
- (۵) همین که خرس از چشم پنهان شد رفیقان چه کردند؟
- (۶) رفیق اول از رفیق خود چه پرسید؟
- (۷) خرس به گوش رفیق او چه گفت؟
- (۸) پستترین مردان چه کسی هستند؟

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U ayol o'rtog'imning onasi edi. Otam magazinga borib, bir oq ko'ylak sotib oldi. Biz "O'tkan kunlar" filmini ko'rib, uning mazmunini fors tili o'qituvchisiga aytib berdik. Biz stadionga borib, futbol o'yinini tomosha qilmoqchimiz. Bir qiz kelib, bu xatni senga berib qo'yishni iltimos qildi. Men o'qishni tamomlab, ishlash uchun Samarqand Davlat universitetiga bormoqchiman. Onam meni uzoqdan ko'rib, oldimga keldi. O'rtog'imga telefon qilib, uni kinoga taklif qildim. Men kitob magaziniga borib, Oybekning "Navoiy" romanini sotib oldim. O'qituvchimiz biznikiga kelib, otam bilan suhbatlashdi. U portfelini olib, uydan chiqib ketdi. Avtobusga o'tirib, institutga yetib keldim. Uyqudan turib, yuz va qo'llarimni sovun bilan yuvdim va ovqatlanishga o'tirdim.

Bahor kelishi bilan, havo isib ketdi. Biz teatrdan qaytgan vaqtimizda, soat to'qqizdan yigirma minut o'tgan edi. Men kelishim bilan, darsga qo'ng'iroq chalindi. Otam mashinasozlik korxonasida ishlagan vaqtida, men 12 yoshda edim. Kino tugashi bilan, uyga qaytdik. Bu kitobni o'qib bo'lishim bilan uni senga qaytarib beraman. Yoz kelishi bilan, kunlar isib ketdi. Sen kelguncha, men o'z ishlarimni tamom qilaman. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirgan vaqtda, men kasal edim. Dars tugashi bilan, auditoriyadan chiqib ketdik. Uyga kelishim bilan senga telefon qilaman. Yomg'ir tinishi bilan, ko'chaga chiqdim. O'qituvchi kelishi bilan dars boshlandi.

Uyqudan turgach avval badantarbiya qilaman, so'ng qo'l yuzimni yuvib nonushta qilaman. Hamma talaba va o'qituvchilar yig'ulgach, majlis boshlandi. Uy vazifasini bajarib bo'lgach, dam olish uchun o'rtog'imning uyiga bordim.

3- topshiriq. Quyidagi payt ergash gaplarga ergashtiruvchi bog'lovchilarni qo'yib, ularni ko'chirib yozing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

(۱) ... زنگ می زنند ما داخل کلاس درس می شویم. (۲) ... همه جمع شدند جلسه آغاز شد. (۳) ... سردم می شود پهلوی بخاری می نشینم. (۴) ... دانشیار داخل کلاس درس بشود ما کتاب و دفترهای خود را از کیف بیرون می آوریم. (۵) ... ناهار بخورم باید به کتابخانه بروم. (۶) ... من آدمم او به رفیق خود نامه می نوشت. (۷) ... پیش من آمد تلفن کرد. (۸) ... از خانه بیرون شدم مادرم از من پرسید که چه ساعتی باز می گردی؟ (۹) ... هنرپیشگان افغانستان به شهر تاشکند آمدند من در شهر نبودم و بدین سبب نتوانستم در کنسرت آنان شرکت کنم. (۱۰) ... به خانه برگشتم همه مشغول کارهای خود بودند. (۱۱) خواهرم ... سال سوم دانشکده ی طب را تمام کرد برای ادامه ی تحصیل به شهر مسکو رفت. (۱۲) ... خسته می شوم یک یا دو ساعت استراحت می کنم و می خوابم. (۱۳) ... صبح شد ما باز روانه ی راه شدیم.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon ravishdoshini aniqlang.

لباس كهنه و نو

ملا نصرالدین روزی لباس كهنه ی خود را پوشید و به ضیافتی رفت. کسی به او اعتنایی نکرد و جای خوبی نداد. ملا آهسته از آنجا بیرون آمده به خانه ی خود رفت و لباس نو پوشیده باز آمد. در این وقت صاحب خانه با احترام کامل از او پذیرایی کرد. چون سفره ی ناهار را گسترده کردند، ملا آستین لباس را به غذا نزدیک کرده گفت که بخور. حاضرین تعجب کرده سببش را پرسیدند. ملا گفت: چون شما از اشخاصی که دارای لباس خوب باشید با احترام پذیرایی می کنید، پس غذا خوردن هم به عهده ی لباس است.

5- topshiriq. She'rni o'qing, tarjima qiling va ergashtiruvchi bog'lovchilarni aniqlang.

مهر مادر

گویند مرا چو زاد مادر چه
پستان به دهن گرفتن آموخت
شبهها بر گاهواره ی من
بیدار نشست و خفتن آموخت

لبخند نهاد بر لب من
 بر غنچه ی گل شکفتن آموخت
 دستم بگرفت و پا بپا برد
 تا شیوه ی راه رفتن آموخت
 یک حرف و دو حرف بر زبانم
 الفاظ نهاد و گفتن آموخت
 پس هستی من ز هستی اوست
 تا هستم و هست دارمش دوست
 (ایرج میرزا)

6- topshiriq. Quyidagi maqollarni tarjima qiling, ma'nolarini aniqlang va ularni yod oling.

- ۱) تا ریشه در آب است امید ثمری هست.
- ۲) مار تا راست نشود به سوراخ نمی رود.
- ۳) آشپز که دو تا شد آش یا شور می شود یا بی نمک.
- ۴) تا نباشد چیز کی مردم نگویند چیزها.
- ۵) آب ننديده موزه را نکشيد.

7- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va ravishdoshlarni aniqlang.

دزد در چاه

یک روز پسر ملا نصرالدین بر سر چاه آب آمده به درون آن نگاه کرد. همین که مگس خود را در ته چاه دید گمان کرد که آدم بیگانه ای در آنجاست. پیش مادرش آمده فت: در چاه دزد هست. مادرش سر چاه آمد و نگاه کرده گفت: راست می گویی، نزد او نی هم هست.

Lug'at

زادن *zodan*, زاییدن *zoyidan* (زا *zo*) – tug'moq
 پستان *peston* – ko'krak
 گاهواره *gohvore* – beshik, belanchak
 بردن *bo'rdan* (بر *bar*) – olib bormoq, olib ketmoq
 شیوه *shive* – usul, qoida
 لبخند *labxand* – kulgi, tabassum
 شکفتن *sheko'ftan* (شکف *sheko'f*) – ochilmoq
 الفاظ *alfoz* (لفظ *birligi*) – tovush, so'zlashish
 دارمش دوست *doram-ash dust* – uni sevaman
 ریشه *rishe* – ildiz, o'zak
 نهادن *nehodan* (نه *neh*) – qo'ymoq

چیزک *chizak* – *kichkina, mayda narsa*
 سوراخ *surox* – *in, teshik*
 موزه *muze* – *etik*
 دزد *do* ‘*zd* – *o’g’ri*
 چاه *choh* – *quduq*
 درون *do* ‘*run* – *ich, ichi, ichkari*
 ته *tah* – *tag, tagi*
 سر *sar* – *bosh*
 گمان کردن *go* ‘*mon kardan* – . . . *deb o’ylamoq, gumon qilmoq*

Yigirma ikkinchi dars

درس بیست و دوم

جشن شعر و ادب در ازبکستان

در تاشکند جشن مرسومی شعر و ادب برگزار گردید. در این جشن با شکوه عده ی زیادی از شعرا، ادیبان، منقدین، هنرمندان، رجال اجتماعی و دانشمندان شرکت کردند. نویسندگان جمهوری ازبکستان در این مجلس با خوانندگان آثار خویش از نزدیک آشنا شده و با دوستان ادبیات ملاقات نمودند. هر یک از نویسندگان در باره ی نوشته های خود بیاناتی ایراد کردند و خوانندگان نیز سؤالاتی پیرامون آثار آنها مطرح نمودند. نویسندگان در زمینه ی خلاقیت های ادبی خود برای آینده و در باره ی قهرمانان آثار آتی خویش سخن گفتند. عصر آن روز شرکت کنندگان جشن شعر و ادب از تلویزیون تاشکند سخنرانی کردند. گوینده ی تلویزیون نخست رشته سخنرا به شاعر مردمی ازبکستان عبدالله عاروف داد. عبدالله عاروف برخی از اشعار خود را برای تماشاگران برنامه ی ادبی تلویزیون قرائت کرد. این شعر توجه هر شنونده ای را به خود جلب می کرد.

مراکز فروش کتاب نیز در تاشکند بسیار دیدنی بود. فروشندگان با جنب و جوش خارق العاده ای سر گرم کار بودند. داخل مغازه های کتابفروشی پر از خریدار بود. بسیاری از نویسندگان شخصاً در این مغازه ها حضور داشتند و آثار و نوشته های خود را امضا کرده و در اختیار خریداران می گذاشتند.

در فروشگاه مزبور غیر از آثار نظم و نثر نویسندگان و ادبای گذشته و کنونی ازبک ترجمه های آثار برجسته روسی و زبانهای دیگر نیز موجود بود. ترجمه ی ازبکی "افسانه های ایرانی"، "داستانهای صادق هدایت"، "رباعیات عمر خیام"، "غزلیات حافظ"، "بوستان" و "گلستان" سعدی و غیره در شعبات آثار ادبی خارجی فروشگاه جلب توجه می کرد.

جشن شعر و ادب همه ساله در ازبکستان برگزار می گردد و جز سنن ملی محسوب می شود.

- جشن *jashn* – bayram
 با شکوه *bo sho 'kuh* – tantanali
 عده *edde* – miqdor
 شعر و ادب *she 'r-o ' adab* – poeziya, adabiyot
 مرسوم *marsum* – odat, rasm bo 'lib qolgan
 بر گزار گردیدن *bar-go 'zor gardidan* – o 'tkazilmoq, tashkil qilinmoq
 ادیب *adib* – adib, adabiyotchi
 منقد *mo 'naqqed* – tanqidchi
 هنرمند *ho 'narmand* – san 'atkor, san 'at arbobi
 رجل *rajo 'l* – kishi, arbob, xodim
 رجل اجتماعی *rajo 'l-e ejtemoyi* – jamoat arbobi
 شرکت کردن *sherkat kardan* – qatnashmoq
 دوستدار ادبیات *dustdor-e adabiyot* – adabiyotni sevuvchi, adabiyot muxlisi
 ملاقات نمودن *mo 'loqot namudan* – uchrashmoq
 مطرح نمودن *matrah namudan* – muhokama qilmoq
 نقشه *naqshe* – reja
 خلاق، خلاقیت *xalloq, xalloqiyat* – ijod, ijodiy
 آتی *oti* – kelasi, kelgusi, kelajak
 سخن گفتن *so 'xan go 'fian* – so 'zlab bermoq, aytib bermoq
 شرکت کننده *sherkat ko 'nande* – qatnashuvchi, ishtirok etuvchi
 گوینده *guyande* – diktor, notiq
 نخست *noxo 'st* – birinchi, avvalgi, bosh
 رشته *reshte* – ip, soha, navbat
 تماشاگر *tamoshogar* – tomoshabin, tomosha qiluvchi
 بر نامه *barnome* – dastur, programma
 تالار قرانت *tolor-e qero 'at* – o 'qish zali, qiro 'atxona
 قرانت کردن *qero 'at kardan* – o 'qimoq, o 'qib bermoq
 توجه *tavajjo 'h* – fikr, diqqat
 جنب و جوش *jo 'mb-o '-jush* – katta qiziqish bilan, katta harakat bilan
 خارق العاده *xoreq-o 'l-ode* – odatdan tashqari, haddan tashqari
 سر گرم *sargarm* – qiziqish, biror ishni bilib qilish
 اثر *asar* – asar
 مقابل *mo 'qobel* – qarama-qarshi, qarshisida

داشتن *ho'zur doshtan* – hozir bo'lmoq, qatnashmoq
 مزبور *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 نظم *nazm* – poeziya, she'riyat
 نثر *nasr* – proza, nasr
 كوني *ko'nuni* – hozirgi, zamonaviy, hozirgi zamon
 برجسته *barjaste* – mashhur, atoqli
 وغيره *va g'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 جزء *jo'z'* – qism, bo'lak
 سنن *so'nan* – urf-odat, sunnat
 محسوب شدن *mahsub sho'dan* – hisoblanmoq
 مردم *mardo'm* – xalq, omma

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon sifatdoshi صفت فاعلى *sefat-e foili*

Hozirgi zamon sifatdoshi hozirgi zamon fe'l negiziga *نده* – *ande*, *-on*, *-o* affikslarini qo'shish orqali yasaladi.

1) *نده* – *ande* affiksi juda mahsuldor bo'lib, ko'pchilik fe'llardan sifatdosh yasaydi. Bu affiksi orqali yasalgan so'zlar sifatdosh deb atalsalar ham, lekin hozirgi zamon fors tilida o'zlarining sifatdoshlik xususiyatlarini yo'qotib, asosan ot vazifasida keladilar. Masalan:

نوشتن <i>naveshtan</i>	نویس <i>navis</i>	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	خواننده <i>xonande</i> – o'quvchi
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno'u</i>	شنونده <i>shenavande</i> – eshituvchi, tinglovchi
فروختن <i>fo'ruxtan</i>	فروش <i>fo'rush</i>	فروشنده <i>fo'rushande</i> – sotuvchi
شرکت کردن <i>sherkat kardan</i>	شرکت کن <i>sherkat ko'n</i>	شرکت کننده <i>sherkat ko'nande</i> – ishtirokchi, qatnashuvchi

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, *نده* – *ande* affiksi oldidan *ی*–*y* orttirilib yoziladi. Masalan:

گفتن <i>go'ftan</i>	گو <i>gu</i>	گوینده <i>guyande</i> – diktor, notiq
نامودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	نماینده <i>namoyande</i> – vakil, namoyanda, deputat

نده – *ande* affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar o‘z xususiyatlariga ko‘ra ot bo‘lib kelganliklari uchun otlarga xos bo‘lgan butun grammatik belgilarni qabul qiladilar.
navisan-degon نویسندهگان جمهوری ازبکستان با خوانندگان آثار خویش ملاقات کردند.
degon-e jo ‘mhuri-ye o ‘zbakeston bo xonandegon-e osor-e xish mo ‘-loqot kardand – O‘zbekiston Respublikasi yozuvchilari o‘z asarlari muxlislari bilan uchrashdilar.

2) *-on* affiksi kam mahsul bo‘lib, ba‘zi fe’llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar gapda aniqlovchi yoki ravish holi vazifasida keladi. Masalan:

روان *ob-e ravon* – oqadigan suv, oqar suv
 گل خندان *go ‘l-e xandon* – kuladigan gul, xandon gul

Bu ikki misolda *ravon* va *xandon* so‘zlari sifatdoshlardir.

بچه گریه کنان از اطاق بیرون رفت.
raf – Bola yig‘lab uydan chiqib ketdi.

Bu gapda *gerye-ko ‘non* ravish holi vazifasida kelgandir.

3) *-o* affiksi ham kam mahsul bo‘lib, sanoqli fe’llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar fe’l ma’nosida ifoda etilgan belgiga doimiy egalikni bildirib keladi. Masalan:

دیدن <i>didan</i>	بین <i>bin</i>	بینا <i>bino</i> – ko‘ra oladigan
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	خوانا <i>xono</i> – o‘qib bo‘ladigan
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno ‘u</i>	شنا <i>shenavo</i> – eshita oladigan

-o affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar ham otlashgan hollarida otlar bajargan butun grammatik vazifalarni bajaradilar. Masalan:

گوش چپش شنوا ولی گوش راستش شنوا نیست.
gush-e chapash shenavo vali gush-e rostash shenavo nist – Chap qulog‘i eshitadi, lekin o‘ng qulog‘i eshitmaydi.

نوبینو یی در شب تاریک در بازار راه می رفت.
nobino-yi dar shab-e torik dar bozor roh miraft – Bir ko‘r qorong‘i kechada bozorda ketardi.

یای لیاقت *yo-ye layoqat*

Fors tilida fe’llarning noaniq shakliga urg‘uli bir *-i* affiksi qo‘shilishi mumkin. Bu *-i* ni fors grammatikasida *yo-ye layoqat* deyiladi. Masalan:

دیدن *didan*
خوردن *xo'rdan*

دیدنی *didani*
خوردنی *xo'rdani*

لیاقت *yo-ye layoqat* ning ishlatilishi va ma'nolari

1) Fe'ning noaniq shakliga qo'shilib, kelasi zamon sifatdoshi yasaydi. Masalan:

o'yo, ob-e daryo-ye xazar xo'rdani ast? – Kaspiy dengizining suvini ichsa bo'ladimi?

in film-e jaded-e 'arabi didani ast – Bu yangi arab filmi ko'rishga arzigulik.

shenidan shenidani – eshitishlik, eshitishga arzigulik

musiqiho-ye ironi xeyli shenidanist – Eron musiqalari juda eshitishli

in asar yek ta'sir-e faromush nasho'dani dar man go'zosht – Bu asar menda esdan chiqmaydigan bir taasurot qoldirdi.

in harf-e go'ftani nist – Bu aytadigan gap emas (Bu gapni aytib bo'lmaydi).

harfho-ye u shenidani ast – Uni so'zlarini tinglasa arziydi.

didaniho-ye shahr-e toshkand ziyod ast – Toshkentda ko'radigan (ko'rishga arzigulik) joylar ko'p.

2) qo'shilgan fe'l shakli bog'lamsi yoki *budan* ko'makchi fe'li bilan turli shaxslarda kelib, ish-harakatni bajarishga bo'lgan istak, xohish hamda zaruriyat va lozimlikni bildiradi. Bu ma'noda kelgan fe'l shakli fors grammatikasida *fe'l-e lozem* – fe'ning lozim shakli deyiladi va o'zbek tiliga istak bildirgan – *moqchi* qo'shimchasi yoki kelasi zamon lozim formasi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

man matoleb-e go'ftani doshtam vali nago'ftam – Mening aytadigan so'zim bor edi, lekin aytmadim.

mo toboston be tehran raftani hastim – Yozda biz Tehronga ketyapmiz (boradiganmiz).

shalvoram pas az ro'fu pushidani sho'd – Shimimning yirtiq joyi tikilgandan so'ng, kiyiladigan (kiysa bo'ladigan) bo'ldi.

3) یای لیاقت qo‘shilgan fe‘lning noaniq shakli شدن *sho‘dan* ko‘makchi fe‘li bilan kelganda, biror ish-harakatni bajarish istagi paydo bo‘lganini yo shu ish-harakatning amalga oshirish boshlanganligini bildiradi. Masalan:

من رفتی بودم که قطار رسید. *man raftani budam ke qator rasid* – Poyezd kelishi bilan, men jo‘naydigan bo‘ldim.

بهار که آمد گلها چیدنی شد. *bahor ke omad go‘lho chidani sho‘d* – Bahor kelishi bilan, gullar teriladigan bo‘ldi.

4) یای لیاقت qo‘shilgan fe‘llarning noaniq shakllari otlashib, gapda ot bajargan vazifalarda ham kelishi mumkin. Masalan:

نوشتیدن *nushidan* – ichmoq

نوشتیدنی *nushidani* – ichimlik

خوردن *xo‘rdan* – yemoq

خوردنی *xo‘rdani* – yeyimlik, ovqat

پوشیدن *pushidan* – kiymoq

پوشیدنی *pushidani* – kiyimlik

روستن *ro‘stan* – o‘smoq

روستنی *ro‘stani* – o‘simlik

Otlarda son kategoriyasi (davomi)

Fors tilida otlardan ko‘plik yasash uchun *-on* va *-ho* affikslaridan tashqari, arab tilidan kirib kelgan ko‘plik affikslari hamda “siniq ko‘plik” deb ataluvchi maxsus ko‘plik shakllari ham mavjuddir.

Fors tilidagi arab ko‘plik affikslari asosan arab tilidan kirib kelgan so‘zlarga qo‘shiladi va ulardan ko‘plik hosil qiladi. Bu affikslar:

1) *-in* ko‘plik affiksi shaxs nomini bildiruvchi arab so‘zlaridan ko‘plik yasaydi.

معلم *mo‘allem* – o‘qituvchi

معلمین *mo‘allemin* – o‘qituvchilar

متخصص *mo‘taxasses* – muta-xassis

متخصصین *mo‘taxassesin* – muta-xassislar

مالک *molek* – mulkdor

مالکین *molekin* – mulkdorlar

منقذ *mo‘naqqed* – tanqidchi

منقذین *mo‘naqqedin* – tanqidchilar

2) *-un* (*yun*) ko‘plik affiksi *-i* unlisi bilan tugagan shaxs nomini bildiruvchi ba’zi arab so‘zlaridan ko‘plik yasaydi. Bu affiks fors tilida juda kam uchraydi. Misollar:

انقلابی *enqelobi* – inqilobchi

انقلابیون *enqelobiyun* – inqilobchilar

اعتصابی *e‘tesobi* – isyonchi

اعتصابیون *e‘tesobiyun* – isyonchilar

روحانی *ruhoni* – ruhoniylar

روحانیون *ruhoniyyun* – ruhoniylar

3) *-ot* ko‘plik affiksi ancha mahsuldor bo‘lib, arab so‘zlaridan ko‘plik hosil qiladi. Misollar:

حيوان <i>heyvon</i> – hayvon	حيوانات <i>heyvonot</i> – hayvonlar
تعليم <i>ta‘lim</i> – ta‘lim, o‘quv	تعليمات <i>ta‘limot</i> – ta‘limlar, o‘quvlar
اطلاع <i>ettelo‘</i> – xabar, ma‘lumot	اطلاعات <i>ettelo‘ot</i> – xabarlar, ma‘lumotlar

Agar so‘z *-e* yoki *-at* bilan tugagan bo‘lsa, *-ot* ko‘plik affiksi bevosita so‘z o‘zagiga qo‘shilib, so‘z oxiridagi *-e* yoki *-at* tushib qoladi. Masalan:

مجلة <i>majalle</i> – jurnal	مجلات <i>majallot</i> – jurnallar
اداره <i>edore</i> – idora	ادارات <i>edorot</i> – idoralar
مقاله <i>maqole</i> – maqola	مقالات <i>maqolot</i> – maqolalar

-ot ko‘plik affiksi ba‘zi bir fors so‘zlaridan ham ko‘plik hosil qiladi. Masalan:

باغ <i>bog‘</i> – bog‘	باغات <i>bog‘ot</i> – bog‘lar
ده <i>deh</i> – qishloq	دهات <i>dehot</i> – qishloqlar

-e yoki *-i* unlisi bilan tugagan ba‘zi fors so‘zlariga *-ot* ko‘plik affiksining fonetik varianti bo‘lmish *-ot* qo‘shimchasini qo‘shish orqali ko‘plik hosil qilinadi. Bu holda so‘z oxiridagi *-e* yozuvda tushib qoladi. Masalan:

ميوه <i>mive</i> – meva	ميوجات <i>mivejot</i> – mevalar
کارخانه <i>korxone</i> – fabrika	کارخانهجات <i>korxonejot</i> – fabrikalar
روزنامه <i>ruznome</i> – gazeta	روزنامهجات <i>ruznomejot</i> – gazetalar

4) Fors tilida arab ko‘plik affikslaridan tashqari, ko‘p miqdorda arab “siniq ko‘plik” shakllari ham mavjuddir.

Siniq ko‘plik shakllar arab tiliga xos bo‘lib, so‘zlarning ichki fleksiyalarini o‘zgarishi, qo‘shimcha harflar orttirish orqali hosil qilinadi. Bu yo‘l bilan yasalgan ko‘plik shakldagi so‘zlar fors tiliga tayyor holda, o‘zlarining ko‘plik shakllarida kirib kelgandir. Arab ko‘plik shaklining yasalishi birmuncha murakkab bo‘lgani uchun, odatda lug‘at va darsliklarda so‘zlarning birlik shakli bilan bir qatorda, ularning ko‘plik shakli ham beriladi. Masalan:

رفیق <i>rafiq</i> – o‘rtoq	رفقا <i>ro‘faqo</i> – o‘rtoqlar
وزیر <i>vazir</i> – vazir, ministr	وزرا <i>vo‘zaro</i> – vazirlar, ministrilar
شاعر <i>sho‘er</i> – shoir	شعرا <i>sho‘aro</i> – shoirlar

اديب *adib* – adabiyotchi,
yozuvchi
شخص *shaxs* – shaxs, kishi

شعر *she'r* – she'r
مرکز *markaz* – markaz
وسيله *vasile* – vosita
علم *'elm* – ilm, fan
فن *fann* – fan, texnika
رجل *rajo'l* – kishi, arbob
دولت *do'ulat* – davlat
ملت *mellat* – millat
جمهوری *jo'mhuri* – respublika
کتاب *ketob* – kitob
رسم *rasm* – odat, rasm
اثر *asar* – asar

اديب *o'dabo* – adabiyotchilar,
yozuvchilar
اشخاص *ashxos* – shaxslar,
kishilar
اشعار *ash'or* – she'rlar
مراکز *marokez* – markazlar
وسايل *vasoyel* – vositalar
علوم *'o'lum* – ilmlar, fanlar
فنون *fo'nun* – fanlar, texnikalar
رجال *rejol* – kishilar, arboblar
دول *do'val* – davlatlar
مئل *melal* – millatlar
جامهیر *jamohir* – respublikalar
کتاب *ko'to'b* – kitoblar
رسم *ro'sum* – odatlar, rasmlar
آثار *osor* – asarlar

Murakkab predloglar

Murakkab predloglar mustaqil ma'noga ega bo'lgan ayrim so'zlarning *dar*, *be*, *az* predloglari bilan birikivi orqali hosil qilinadi. Murakkab predloglarning ba'zilar izofali va ba'zi birlari izofasiz bo'ladi. Izofali predloglar o'zidan keyingi so'z bilan izofa orqali va izofasiz predloglar izofasiz bog'lanadi.

Izofali murakkab predloglar

در باب *dar bob-e* – haqida, tog'risida, xususida
در باره *dar bore-ye* – haqida, tog'risida, xususida
در خصوص *dar xo'susi* – haqida, tog'risida, xususida
در اطراف *dar atrof-e* – haqida, tog'risida, xususida
در راه *dar roh-e* – yo'lida
بوسیله *be vasile-ye* – orqali, vositasi bilan, bilan
بواسطه *be vosete-ye* – orqali, vositasi bilan, bilan

Izofasiz murakkab predloglar

راجع به *roje' be* – haqida, tog'risida
عاید به *oyed be* – haqida, tog'risida
غیر از *g'eyr az* – . . . dan boshqa, . . . dan bo'lak
پس از *pas az* – . . . dan so'ng, . . . dan keyin

از بعد *ba'd az* – ...dan so'ng, ...dan keyin
 از پیش *pish az* – ...dan avval, ...dan ilgari
 از قبل *qabl az* – ...dan avval, ...dan ilgari

Misollar: *bu gapni talaffuz qiling. Inonra xira*

in film dar bore-ye zendegi-ye sa'odatmand-e xalq-e o'zbek hekoye miko'nad – Bu film o'zbek xalqining baxtli hayoti haqida hikoya qiladi.

navisandegon dar xo'susi naqsheho-ye xalq-e xo'd so'xan go'ftand – Yozuvchilar o'z ijodiy rejalari haqida so'zlab berdilar.

روزنامه‌ی اطلاعات در باره‌ی رشد اقتصادی و اجتماعی کشور ایران چنین
ruznome-ye ettelo'ot dar bore-ye ro'shd-e eqtesodiy va ejtimoi-ye keshvar-e iron chenin minavisad... – Etteloot gazetasi Eron mamlakatining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi haqida shunday yozadi.

doneshjuyon roje' be emtehonot-e tobestoni so'hbat kardand – Talabalar yozgi imtihonlar haqida suhbatlashdilar.

sho'mo oyed be zendegi va ijodgari-ye adabi-ye sa'di-ye sherozi che midonid – Siz Sa'diy Sheroziyning hayoti va adabiy ijodi haqida nima bilasiz?

doneshyor diruz roje' be man che go'fi? – O'qituvchi kecha men haqimda nima dedi?

ho'narpishegon-e teatr-e mosko'u be vasile-ye havopeymo be toshkand omadand – Moskva teatrining artistlari samolyotda Toshkentga keldilar.

1- topshiriq. Murakkab fe'llar yordamida bir necha gap tuzing.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llardan hozirgi zamon sifatdoshi yasang.

گازیدن *gazidan* (گاز *gaz*) – chaqmoq *boridan* (بار *bor*) – yo'g'moq
 کشیدن *kashidan* (کش *kash*) – doneston *donestan* (دان *don*) – bilmoq

چاقموق *chekmoq*

نگرستان *negarestan* (نگر *negar*) – یافتن *yoftan* (يا *yob*) – topmoq

qaramoq

پرسیدن *po'rsidan* (پرس *po'rs*) – جستن *jo'stan* (جو *ju*) – qidirmoq

so'ramoq

گرد آوردن *gerd ovardan* (گرد آور *gerd ovar*) – to'plamoq

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men Eron shoirlari sherlarining o‘zbekcha tarjimasini sotib oldim. Siz bu talaba bilan tanishmisiz? Yo‘q, men bu talaba bilan tanish emasman. O‘qituvchimiz meni eronlik injener bilan tanishtirdi. Institut ilmiy xodimlaridan ko‘pchiligi o‘zlarining ilmiy ishlari haqida so‘zlab berdilar. Kecha ertalab soat sakkiz yarimda o‘zbek shoir va adiblari poyezdda Moskva shahriga jo‘nab ketdilar. Kecha men otam bilan telefonda gaplashdim. Bu masala haqida sizning fikringiz qanday? Uning kasalidan xabarim yo‘q. Institutimiz binosi orqasida katta bog‘ va uning qarshisida institutning kutubxonasi bor. Mustaqillik bayrami kuni hamma markaziy ko‘chalar odamlar bilan to‘la edi. Hayotingiz va oilangizda nima yangiliklar bor? Siz bu ish haqida nima deya olasiz? Uning maqolasini “O‘zbekiston Fanlar akademiyasining Axboroti” da bosib chiqardilar. Opam o‘ziga kiyimlik sotib oldi. Hozir bo‘lganlar bu asar muhokamasida qatnashib, bu asar haqida o‘z fikrlarini aytdilar. O‘zbekiston mutaxassislari Afg‘onistondagi katta qurilishlarda ishtirok etdilar. Men XV asrdagi Eron va O‘rta Osiyo xalqlarining madaniy, siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida ilmiy ish yozmoqchiman. Ertaga biz safarga ketmoqchi bo‘lib turuvdik, onam kasal bo‘lib qoldi. Toshkent metrosi juda ko‘rishli va chiroyli. Men har kuni fakultetga avtobusda kelaman. Do‘stim menga Afg‘onistondan bir necha forscha kitoblar yubordi. Siz hozirgi Eron adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Sodiq Hidoyatning hayoti va ijodi haqida nima bilasiz?

4- topshiriq. Hikoyani o‘qing, o‘zbek tiliga tarjima qiling va sifatdoshlarni aniqlang.

M. Pirideqot - I

نايينا

نایینایی زن گرفت. زنش به او گفت: افسوس که چشم نداری تا ببینی من چه قدر خوشگل و سفیدم. نایینا گفت: خاطر جمع باش، اگر خوشگل و سفید بودی بینایان تا کنون ترا گرفته و برای من باقی نمی گذاشتند.

چشمدار *chashmdor* – ko‘zi ochiq, ko‘zli

کنون *ko‘nun* – hozir, shu vaqt

باقی گذاشتن *boqi go‘zoshan* – qoldirmoq

بینایان *binoyan* – ko‘radiganlar, ko‘zi ochiqlar

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o'qing, yod oling va ibrayi liyaqt ni aniqlang.

- (1) عشق آمدنی است، نه آموختنی.
 (2) هر خورنی پس دادنی دارد.
 (3) شدنی شد، دیگر چه خواهد شد.

6- topshiriq. Quyidagi maqollardan sifatdoshlarni toping va ularni yasalishini aytib bering.

- (1) نابینا به کار خود بیناست.
 (2) دانا داند و پرسد، نادان نداند و نپرسد.
 (3) جوینده یابنده است.

7- topshiriq. O'zbek tili bilan mushtarak bo'lgan quyidagi so'zlarning birlik shaklini aytib bering.

ayyam	axborot	avqot	a'zo
ko'to'b	atrof	majoles	odob
ahvol	osor	aqsom	ro'sum
avzon	ho'dud	anhor	aholi
sharoit	fo'qaro	arvoh	hekoyot

8- topshiriq. Quyidagi so'zlardan ko'plik shakli yasang.

bog'	safhe	no'sxe
mive	korxone	manzare
mellat	jo'mhuri	ketob
had	xabar	rafiq
tabaqe	shaxs	fard
hekoyat	mo'tarjem	qesm

9- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va arab ko'plik shakllarini aniqlang.

معادن ایران

در ایران معادن فلزات و سنگهای قیمتی بسیار وجود دارد. مهمترین معادن ایران معدن نفت و ذغال سنگ و مس و نمک و سرب و آهن و طلا و نقره و فیروزه است. معدن نفت در بیشتر نقاط ایران مخصوصاً خوزستان و همدان یافت می شود. از معدن نفت خوزستان هر سال مقداری زیادی نفت استخراج می کنند. معادن ذغال سنگ در اغلب استان های ایران وجود دارد و از بعضی آنها ذغال سنگ بسیار بیرون می آورند و به مصرف می رسانند.

معادن مس کرمان و خراسان و معدن آهن مازندران و گیلان معروفست. طلا در کوههای تهران و اصفهان و دامغان و نقره در کوههای آذربایجان و زنجان موجود می باشد.

معادن فیروزه ی ایران در نزدیکی نیشابور واقع و فیروزه ی آن به خوش رنگی در تمام دنیا معروف است.

Lug'at

معادن *ma'oden* (birligi – معدن *ma'dan*) – *ma'danlar, konlar, yerosti boyliklari*

فلز *felez* – metall

سنگ *zo'g'ol-e sang* – *toshko'mir*

سرب *so'rb* – *qo'rg'oshin*

آهن *ohan* – *temir*

نقره *no'qre* – *kumush*

نقاط *no'qqot* (birligi – نقطه *no'qte*) – *nuqtalar, joylar*

اغلب *ag'lab* – *ko'p, ko'pchilik*

be mo'sarraf rasondan – *sarf etilmoq, tarqatilmoq*

10-topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 10-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Yigirma uchinchi dars

درس بیست و سوم

چشن های ملی ایرانیان

– در ایران چه جشنهای وجود دارد؟

– در ایران جشنهای زیادی وجود دارد، مانند نوروز، چهارشنبه سوری، سیزده بدر، جشن مهرگان، جشن سده و غیره. این جشنها از جشنهای باستانی ایرانیان محسوب می شوند و هیچ ربطی به دین اسلام ندارند و از زمان قدیم در ایران برگزار می شوند.

– آیا، در ایران جشنهای مذهبی هم وجود دارد؟

– بله، عید غدیر، عید قربان، عید فطر و غیره از عیدهای عمومی مسلمانان است که در ایران نیز برگزار می شود.

– مهمترین جشن ایرانیان کدام جشن است؟

– مهمترین جشن ایرانیان جشن نوروز است. این جشن سال نو است که روز اول فروردین ماه – روز اول فصل بهار مطابق ۲۱ مارس سال میلادی برگزار می شود. این جشن معمولاً تا سیزده روز ادامه دارد. اما تعطیلات رسمی آن سه تا پنج روز است.

– خواهش می کنم، بفرمایید، ایرانیان نوروز را چگونه جشن می گیرند و در طی

این سیزده روز چه کارهایی می کنند؟

– ایرانیان در طی روزهای جشن با یکدیگر دید و باز دید می کنند و میوه و آجیل صرف می کنند.

– آجیل چیست؟

– آجیل از تنقلات مخصوص ایرانیان است که معمولاً در کنار پسته، بادام، فندق، تخمه کنو، تخمه هندوانه و نخودچی صرف می شود.

– چه کارهای دیگری انجام می دهند؟

– پیش از عید نوروز خانه تکانی می کنند یعنی تمام فرش هارا می تکانند، اطاق را بطور کامل تمیز می کنند، لباس نو می پوشند، ظروف را سفید می کنند، نئی بشقاب گندم و عدس سبز می کنند، گلدهای نرگس و سنبل آمده می کنند تا هنگام عید سبزه و گل در خانه وجود داشته باشد.

– شنیده ام که عید نوروز هفت سین درست می کنند هفت سین چیست و چرا آن را هفت سین می گویند؟

– هفت سین نیز از مراسم عمومی مردم ایران است که حتماً باید موقع تحویل سال در سفره وجود داشته باشد. هفت سین عبارت از هفت چیز است که اسم آنها با حرف سین شروع می شود. این هفت چیز عبارتند از سنجد و سماق و سرکه و سنبل و سکه و سیر و سمنو.

– روی سفره غیر از هفت سین چیز دیگری می گذارند؟

– بله، غیر از هفت سین دو ظرف یک آینه و شمعدان می گذارند. همچنین روی سفره قرآن، نان، یک کاسه آب که رویش برگ سبز است، یک شیشه گلاب، سبزه و نیز تخم مرغهای آب پز رنگ کرده به تعداد افراد خانواده می گذارند.

– بعد از تحویل سال چه می کنند؟

– بعد از تحویل سال جوانان برای تیریک گفتن و دیدن بزرگان به خانواده آنها می روند و بزرگترها نیز برای خوشحالی کردن کوچکترها "عیدی" یعنی هدیه یا اسکناس نو می دهند.

واژه ها

جشن *jashn – bayram*

مانند *monand-e ... kabi*

chahorshanbe suri – chorshanba suri (navro'z bayramidan oldingi oxirgi chorshanba)

sizdah bedar – sizdah bedar (navro'z bayramining 13- kuni)

mehrgon – mehrjon, kecha-kunduz baravarligi

jashn-e sade – (qadimgi Eron bayramlaridan bo'lib, har yili bahman oyining 10- kunida nishonlanadi).

باستانی *bostoni – qadimgi*

محسوب شدن *mahsub sho'dan – hisoblanmoq*

ربط *rabt – aloqa*

برگزار شدن *bar-go'zor sho'dan – o'tkazilmoq, nishonlanmoq*

مذهبی *mazhabi – diniy*

عيد *eyd* – hayit, bayram
 عيد غدیر *eyd-e g'adr* – g'adir hayiti (Alining Muhammad payg'amba (s.a.v) ning vorisi – davomchisi etib tayinlangani munosabati bilan o'tkaziladigan bayram).
 عيد قربان *eyd-e qo'rbon* – qurbon hayiti
 عيد فطر *eyd-e fatr* – fatr bayrami, ro'zaning tugashi bilan o'tkaziladigan bayram
 نوروز *no'uruz* – navro'z bayrami (yangi yil bayrami)
 فروردین *farvardin* – farvardin oyi (Eron kalendari bo'yicha 1- oy, 31 kundan iborat).
 در طی *dar tey-ye* – davomida, mobaynida
 دید و باز دید کردن *did-o' boz did kardan* – ziyorat qilmoq, bir-birini borib ko'rmoq
 آجیل *ojil* – ojil (holvasimon shirinlik)
 صرف کردن *sarf kardan* – tanovul qilmoq, yemoq, ishlatmoq
 تنقلات *tanaqqo'lot* – qandolat, shirinliklar
 فندق *fendo'q* – funduq (o'rmon yong'og'i)
 تخمه *to'xme* – urug', pista
 کدو *kadu* – oshqovoq
 نخودچی *no'xo'dchi* – qovurilgan no'xat
 انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, amalga oshirmoq
 خانه تکانی کردن *xonetekoni kardan* – uy yig'ishtirmoq, uy tozalamoq
 تکاندن *tekandan* – qoqmoq
 تمیز کردن *tamiz kardan* – tozalamoq
 ظروف *zo'ruf* – (birligi – ظرف *zarf*) idish-tovoqlar
 بشقاب *bo'shqob* – tarelka
 گندم *gando'm* – bug'doy
 عنبس *adas* – yasmuq, chechevitsa
 سبز کردن *sabz kardan* – ko'kartirmoq
 آماده کردن *omode kardan* – tayyorlamoq
 نرگس *narges* – nargis (guli)
 سنبل *so'mbo'l* – sumbul, giatsint
 سبزه *sabze* – ko'kat
 حتماً *hatman* – albatta
 تحویل *tahvil* – o'zgarish, yangilanish, kirib kelish
 سفره *so'fre* – dasturxon
 سنجد *senjed* – jiyda
 سماق *samoq* – sumoq (ovqatga qo'shiladigan ziravor)
 سرکه *serke* – sirka

sake – tanga pul
 sir – sarimsoq
 samanu – sumalak
 sham'don – shamdon
 go'lob – gulob
 to'xm-e mo'rg' – tovuq tuxumi
 ob-paz – suvda pishirilgan
 tabrik go'ftan – tabrikلامoq
 eydi – hayitlik
 eskenos – qog'oz pul
 komyobi – baxt, saodat
 farxo'nde – bahtiyor, shodlik keltiruvchi
 mo'borak bod – muborak bo'lsin

GRAMMATIK IZOH

yo-ye masdari yai مصدرى

Sifat, ot va boshqa turkumdagi so'zlarning oxiriga urg'uli bir *-i* qo'shish orqali abstrakt ma'noni bildiruvchi ot hosil qilinadi. Bu *-yo* fors grammatikasida *yo-ye masdari yai مصدرى* deyiladi. Masalan:

bad – yomon badi – yomonlik
 bo'zo'rg – katta bo'zo'rgi – kattalik
 javon – yosh javoni – yoshlik
 nazdik – yaqin nazdiki – yaqinlik

yo-ye masdari qisqa *-e* unlisi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda, *yo-ye masdari* oldidan bir *-g* orttiriladi. Masalan:

hafte – hafta haftegi – haftalik
 xaste – charchash xastegi – charchashlik

Agar so'z cho'ziq unلیلardan biri bilan tugagan bo'lsa, *-i* qo'shimchasi oldidan yana bir *-yo* orttirilib yoziladi.

zibo – chiroyli ziboyi – chiroylilik
 tanho – yolg'iz tanhoyi – yolg'izlik

حاوی بودن *doro budan va shomel budan* دارا بودن شامل بودن *hovi budan qo'shma fe'llari haqida*

doro budan fe'li o'zbek tiliga mavjud bo'lmoq, bor bo'lmoq, بودن شامل *shomel budan va hovi budan fe'llari o'z ichiga olmoq, qamramoq* deb tarjima qilinadi. Bu uchta fe'l gapda doimo distant holatda ishlatiladi. Masalan:

shahr-e shahri تاشکند دارای خیابانهای وسیع و عمارتهای بلند و پارکهای قشنگ است. *toshkand doro-ye hiyobonho-ye vasi' va emoratho-ye bo'land va parkho-ye qashang ast* – Toshkent shahrida keng ko'chalar, baland imoratlar va chiroyli parklar mavjud (bor).

in ketob این کتاب شامل آثار و مقاله های گوناگون نویسندگان برجسته ی ایران است. *shomel-e osor va maqoleho-ye gunogun-e navisandegon-e barjaste-ye iron ast* – Bu kitob mashhur Eron yozuvchilarining turli maqola va asarlarini o'z ichiga oladi.

in farhang-e forsi این فرهنگ فارسی به روسی حاوی بیش از شصت هزار کلمه است. *forsi be rusi hovi-ye bish az shast hezor kaleme ast* – Bu forscharuscha lug'at oltmish mingdan ko'proq so'zni o'z ichiga oladi.

دانشگاه ما دارای شعبه های عربی، فارسی، هندی، اردو، چینی و غیره می باشد. *doneshgoh-e mo doro-ye sho'beho-ye 'arabi, forsi, hendi, o'rdi, chini va g'eyre miboshad* – Bizning institutimizda arab, fors, hind, urdu, xitoy va boshqa bo'limlar bor.

این مجله حاوی مقالات در موضوعات علمی، اقتصادی، سیاسی، تئاتر و سینما می باشد. *in majalle hovi-ye maqolot dar mo'zu'ot-e elmi eqtisodi, siyosi, teatr va sinemo miboshad* – Bu jurnal ilmiy, iqtisodiy, siyosiy, teatr va kinoga bag'ishlangan maqolalarni o'z ichiga oladi.

Leksik izoh

1. *tabrik go'ftan* – (tabriklamoq) fe'li quyidagi xususiyatga egadir: tabrik qaratilgan so'z oldidan *be* predlogi qo'yiladi, tabrik obykti bo'lgan so'z esa *ro* ko'makchisini qabul qilib keladi. Masalan:

ruz-e no'uruzro be sho'mo tabrik miguyam – Sizni navro'z bayrami bilan tabriklayman.

ruz-e tavallodro be sho'mo tabrik miguyam – Tug'ilgan kuningiz bilan tabriklayman.

2. *didan kardan* – (ko'rishmoq, borib ko'rmoq) fe'li ko'rish obykti bo'lgan so'zning *az* predlogi bilan kelishini talab qiladi. Masalan:

pas az didor-e pedarbo'zo'rg va modarbo'zo'rg az bimoron didan kardam – Buvam va buvimni borib ko'rgandan keyin kasallarni borib ko'rdim.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlardan abstrakt ma'noni bildiruvchi otlar yasang.

نيك <i>nik</i> – yaxshi	تازه <i>toze</i> – yangi	بدبخت <i>badbaxt</i> –
		baxtsiz
بچه <i>bache</i> – bola	پير <i>pir</i> – qari	راستگو <i>rostgu</i> – rost
		gapiruvchi
خوشرو <i>xo'shru</i> – chiroyli	آشنا <i>oshno</i> – tanish	مرد <i>mard</i> – kishi, mard

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Navoiy kutubxonasida ingliz, fransuz, nemis hamda boshqa ko'pgina sharqiy tillarda kitoblar bor. Bu kitob Rudakiyning g'a-zallari, qasidalari, ruboiylari va boshqa she'rlarini o'z ichiga oladi. G'afur G'ulomning ba'zi she'rlari fors tilida nashr qilindi. Bu maqo-la O'zbekiston Respublikasining chet mamlakatlar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida hikoya qiladi. Bizning do'stligimiz bir necha asrlardan buyon davom etib kelmoqda. Qariganda (qarilikda) yaxshi yashash uchun yoshlikda mehnat qilish kerak. "Sino" jumali eron xalqini o'zbek adabiyoti namunalari bilan yaqindan tanish-tirishda katta ahamiyatga egadir. Manmanlik – nodonlikdir. Profes-sor B.V.Millerning "Forscha-ruscha" lug'ati 35ming so'zni o'z ichi-ga oladi. Pokizalik – sog'liq garovidir. Yaxshilik yaxshidir, yomon-lik – yomon.

3- topshiriq. Hikmatli so'zlarni tarjima qiling. Obstrakt ma'no bil-dirgan so'zlarni daftaringizga ko'chirib yozing va ulardagi imlosini aytib bering.

- (۱) آب آبادانی است.
- (۲) دانایی توانایی است.
- (۳) همتی از همزیانی بهتر است.
- (۴) آب خوش بی تشنگی ناخوش بود.
- (۵) توانگری به هنر است نه به مال؛ بزرگی به عقل است نه به سال.
- (۶) بدی همسایه را همسایه می داند.
- (۷) بزرگی دست خود آدم است.

4- topshiriq. Matnni o‘qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va *yo-ye masdari* qabul qilgan so‘zlarni aniqlang.

بینایی و شنوایی

یکی گفت: چشم من بقدری بینایی و سو دارد که از چند قدمی چیزهای بسیار کوچک را می بینم. مثلا الان در روی گنبد این مسجد مگسی را که راه می رود می بینم. دیگری گفت: چشم من اینقدر قوت ندارد اما گوشم بدرجه ای شنوایی دارد که صدای پای آن مگس را می شنم.

Lug‘at

tavongari – boylik, qodirlik توانگری
be-qadri – shu qadar, shunday بقدری
su – ko‘z nuri سو
al-on – hozir, shu damda الان
go‘mbad – gumbaz گنبد
masjed – masjid مسجد
magas – pashsha مگس
go‘vvat – quvvat قوت
be daraje-i – shu qadar, shu darajada به درجه ای

5- topshiriq. Quyidagi qarama-qarshi ma’noga ega bo‘lgan (antonim) so‘zlarning ma’nosini kitob oxirida berilgan lug‘atdan topib, tarjima qiling va ularni yod oling.

تراپک – روشن	نزدیک – دور	دراز – کوتاه
راستگو – دروغگو	لاغر – چاق، فربه	آهسته – زود
کثیف – تمیز، پاک	پیر – جوان	ضعیف – قوی
سیر – گرسنه	خالی – پر	خیس، تر – خشک
نادان – عاقل	درشت – لطیف، نازک	بسته – باز، گشاده
دلاور، دلیر – ترسو	وسیع – تنگ	سنگین – سبک
تند – کند	تنبل – زحمتکش، کار دوست	کند – تیز

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani ifodali o‘qing, tarjima qiling va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

حکایت

مردی از جلوی یک دکان قنادی گذشت و شیرینی ها یش را دید و خیلی می خواست شیرینی بخورد ولی او یک شاهی بیشتر پول نداشت و با وجود این داخل قنادی شد و گفت:

– یک من از این شیرینی ها بکشید، می خواهم همین جا بخورم. قناد یک من شیرینی کشید و مرد تمام شیرینی را خورد و خواست بدون دادن پول از دکان خارج شود.

قناد گفت: آقا، پول شیرینی را بده.

مرد گفت: پول ندارم.

قناد گفت: پس چرا شیرینی هارا خوردی؟

از بس که دوست داشتم.

قناد عصبانی شد و به کمک شاگرد خود کتک مفصلی به آن مرد زد و پس از نیم ساعت گفت: پا شو، برو.

مرد از قنادی بیرون آمد و دو باره برگشت و گفت: آقا اگر به این قیمت می دهید،

یک من دیگر هم بکشید ببرم منزل.

Lug‘at

قنادی *qannodi* – *qandolat, shirinliklar do‘koni*

شیرینی *shirini* – *shirinliklar*

شاهی *shohi* – *shohi (pul birligi)*

با وجود این *bo vo ‘jud-e in* – *garchi, shunga qaramasdan*

من *man* – *man (og‘irlik birligi)*

پول بدون دادن *bedun-e dodan-e pul* – *pul to‘lamasdan*

قناد *qannod* – *qannod, shirinliklar sotuvchi*

از بس که *az bas-ke* – *shuning uchunki*

عصبانی شدن *asaboni sho‘dan* – *asabiylashmoq, jahli chiqmoq*

کتک زدن *katak zadan* – *kaltaklamoq, do‘pposlamog*

کتک مفصلی زد *katak-e mo‘fassali zad* – *rosa kaltakladi, ko‘p urdi*

پا شدن *po sho‘dan* – *oyoqqa turmoq, o‘rindan turmoq*

دو باره *do‘ bore* – *yana, qaytadan*

قیمت *qeymat* – *qiymat, baho*

دیگر *digar* – *yana, boshqa*

کشیدن *keshidan* (کش *kesh*) – *tortmoq, tortib bermog*

7- topshiriq. Quyidagi iboralarni o‘zbek tiliga tarjima qiling va ularni yod oling.

روز استقلال را از صمیم قلب به شما تبریک می گویم.

دوستم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفت. او هر سال روز تولدم را به من

تبریک می گوید.

ما روز استقلال را به دانشیارمان تبریک گفتیم. من روز هشتم مارس را به مادر و خواهرم تبریک گفتم.

دوست عزیز و گرامی!

به مناسبت روز تولدت از صمیم قلب تبریک می گویم و سلامتی، خوشبختی و کامیابی ات را در تحصیل و زندگی آرزو می کنم.
دوستت حسن.
تبریک نوروز

دوست گرامی (آقای محترم...).

اینجانب جشن فرخنده ی نوروز را به شما صمیمانه تبریک گفته تندرستی، موفقیت، رفاه و سعادت شما و خانواده تان را آرزو مندم.

Lug'at

قلب *qalb – yurak, qalb*

روز استقلال *ruz-e esteqlol – mustaqillik kuni*

افراد *afrod – (birligi – fard) kishilar, odamlar*

افراد خانواده *afrod-e xonevode – oila a'zolari*

گرامی *geromi – aziz, qadrdon*

آقا *og'o – janob*

اینجانب *injoneb – men*

تندرستی *tando 'ro'sti – sihat-salomatlik*

رفاه *rafah – tinchlik, xotirjamlik*

خوشبختی *xo 'shbaxti – baxt-saodat*

8- topshiriq. Quyidagi matnни o'qing, tarjima qiling va o'zingizni tug'ilgan kuningiz haqida bayon yozing.

من دانشجوی سال اول دانشگاه دولتی تاشکند هستم. من نوزده سال دارم. سال هزار و نهصد و هشتاد و هفت متولد شده ام. امروز روز تولد من است. به این سبب امروز صبح زود از خواب بیدار شدم. هر سال ما این روز را جشن می گیریم. امروز صبح پدر و مادرم، برادر و خواهرم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفتند. همین روز از دوستان و خویشان نامه و کارت تبریک گرفتم. آنها به مناسبت روز تولدم تبریک گفته سلامتی، خوشبختی و کامیابی و همچنین موفقیت های در تحصیل و زندگی برای من آرزو کردند. تمام افراد خانواده ام به من تبریک گفته هر یکی از آنها هدیه ای به من دادند.

نزدیک غروب دوستانم و اقوام و خویشان برای تبریک به خانه ی ما آمدند. همه ی آنها برای من هدیه آوردند. مثلاً دوستم یک دستگاه عکاسی، عمویم یک دست کت و

شلوار، خواهرم پیراهن آبی رنگ، برادرم ریش تراش برقی و عمه ام ساعت مچی هدیه کردند.

همه ی هدایا خیلی قشنگ و با ارزش بود. من از آنها خیلی خوشم آمد و از همه ی آنها از صمیم قلب تشکر کردم.

در حدود ساعت هفت تمام مهمانان جمع شدند و ما دور میز نشستیم. روی میز میوه ها و شیرینی های گوناگون چیده بودند. مهمانان از غذاهای خوشمزه و شیرینی های مختلف خوردند. بعد از شام جوانان رقصیدند و دیگران به موسیقی گوش داده با همدیگر صحبت می کردند. شب نشینی خیلی خوش گذشت و من از آن بسیار راضی بودم.

Yigirma to'rtinchi dars

درس بیست و چهار

آی بیک

موسی تاش محمذوف مشهور به آی بیک یکی از نویسندگان برجسته ی معاصر ازبک است. این نویسنده سال ۱۹۰۵ در شهر تاشکند به دنیا آمد و پس از آنکه در سال ۱۹۲۵ دوره هنرستان تعلیم و تربیت را به پایان رسانید به کار معلمی پرداخت.

آی بیک در سال ۱۹۳۰ از دانشکده ی اقتصاد دانشگاه دولتی تاشکند فارغ التحصیل شد. آی بیک اثرهای زیادی نوشته است. از جمله نخستین آثار وی میتوان "احساسات"، "بیدار شو" و "کارگر" را نام برد که در سال ۱۹۲۶ به چاپ رسیده است. اثر مشهور "تارهای دل" و مجموعه ی اشعار "نور افکن" او پیروزیهای مردم ازبکستان را وصف می کند.

آی بیک منظومه های زیادی نوشته است که "جورای آهنگر"، "دلبر دختر دوران"، "بختی گل و ساقندیق" از آن جمله اند.

نخستین رمان تاریخی آی بیک بنام "خون مقدس" در سال ۱۹۳۹ نوشته شده است. این نویسنده ی بزرگ در دوران جنگ دوم جهانی پکرشته آثاری بوجود آورد که "مرگ به دشمن"، "بدلیران"، "پیروزی با ماست"، "در راه میهن" و "خاله ی عایشه" نمونه هایی از آثار او است.

پس از پایان جنگ آی بیک آثار "در جستجوی نور"، "ظفر و زهرا" و "خاطرات پاکستان" را به رشته تحریر در آورد. آی بیک اثر مشهور پوشکین "یوگنی آنگین" را به ازبکی ترجمه کرده است که نموداری از مهارت او در فن ترجمه است. اثر جالب "نسیم جلگه طلایی" را آی بیک به مناسبت بیست و پنج سالگی استقرار جمهوری ازبکستان نوشته است. آی بیک یک رمان تاریخی بنام "نوایی" نوشته است که خیلی مشهور و جالب است.

نوشته های آی بیک به بسیاری از زبانهای مؤخر شرق و غرب ترجمه شده است. آی بیک به دریافت نشان های پر افتخار کشور نایل شده بود. وی عضو دائمی فرهنگستان علوم ازبکستان نیز بود.

آی بیک در سال ۱۹۶۸ چشم از جهان فرو بست.

- bar-jaste – mashhur برجسته
- mo'oser – hozirgi zamon معاصر
- be do'nyo omadan – dunyoga kelmoq به دنیا آمدن
- do'ure – davr, vaqt دوره
- ho'nareston – bilim yurti هنرستان
- ho'nareston-e ta'lim va tarbiyat – pedagogika
bilim yurti
- be poyon rasondan – tugatmoq, oxiriga etkazmoq به پایان رساندن
- pardoxtan (pardoz پرداز) – biror ishga kirishmoq, boshlamoq پرداختن
- foreg' – o't – tahsil – o'qishni tugatgan فارغ التحصیل
- majmu'e – to'plam, majmua مجموعه
- ehsosot – tuyg'ular احساسات
- nom bo'rdan – atamoq, eslatmoq نام بردن
- nur afkan – nur afkan نور افکن
- xun – qon خون
- nasim-e jelge-ye teloiy – oltin vodiyan shabadalar نسیم جلگه طلایی
- vasf kardan – tasvirlamoq, ta'riflamoq, vasf etmoq وصف کردن
- manzume – poema, doston منظومه
- az on jo'mleand – shular jumlasidandir از آن جمله اند
- ohangar – temirchi آهنگر
- mo'qaddas – muqaddas, qutlug' مقدس
- yek-reshte – bir qator, bir qancha رشته
- marg – o'lim مرگ
- jo'sto'ju – qidirish, axtarish جستجو
- be reshte-ye tahrir dar ovardan – yozmoq, qalamga olmoq به رشته ی تحریر در آوردن
- esteqrar – tashkil topish, barpo qilish, o'rnatish استقرار
- namudori – namuna نموداری
- dar-yoftan – olmoq دریافتن
- noyel sho'dan – musharraf bo'lmoq, muvaffaq bo'lmoq نایل شدن
- o'zv-e doimi-ye farhangeston – akademiyaning haqiqiy a'zosi عضو دائمی فرهنگستان

O'tgan zamon natijali fe'li ماضى نقلى *mozi-ye naqli*

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon sifatdoshiga *ast* است bog'lamasining qisqa shaklini qo'shish orqali yasaladi.

ast bog'lamasining qisqa shakli است

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	ام – <i>am</i>	ايم – <i>im</i>
II shaxs	اى – <i>i</i>	ايد – <i>id</i>
III shaxs	است – <i>ast</i>	اند – <i>and</i>

خواندن *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq) fe'lining o'tgan zamon natijali fe'li shaklida tuslanishi:

مفرد

من خوانده ام *man xonde-am* – Men o'qiganman.

تو خوانده اى *to xonde-i* – Sen o'qigansan.

او خوانده است *u xonde-ast* – U o'qigan.

جمع

ما خوانده ايم *mo xonde-im* – Biz o'qiganmiz.

شما خوانده ايد *sho mo xonde-id* – Siz o'qigansiz.

آنها خوانده اند *onho xonde-and* – Ular o'qiganlar.

برگشتن *bar-gashtan* – (qaytmoq) prefiksli fe'lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs برگشته ام *bar-gashte-am* – qaytganman

II shaxs برگشته اى *bar-gashte-i* – qaytgansan

III shaxs برگشته است *bar-gashte ast* – qaytgan

جمع

I shaxs برگشته ايم *bar-gashte-im* – qaytganmiz

II shaxs برگشته ايد *bar-gashte-id* – qaytgansiz

III shaxs برگشته اند *bar-gashte-and* – qaytganlar

حاضر کردن *hozer kardan* – (tayyorlamoq) qo‘shma fe‘lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs	حاضر کرده ام	<i>hozer karde-am</i>	–tayyorlaganman
II shaxs	حاضر کرده ای	<i>hozer karde-i</i>	– tayyorlagansan
III shaxs	حاضر کرده است	<i>hozer karde ast</i>	– tayyorlagan

جمع

I shaxs	حاضر کرده ایم	<i>hozer karde -im</i>	– tayyorlaganmiz
II shaxs	حاضر کرده اید	<i>hozer karde -id</i>	– tayyorlagansiz
III shaxs	حاضر کرده اند	<i>hozer karde-and</i>	– tayyorlaganlar

Izoh. III shaxs birlikda ba‘zan *ast* bog‘lamasi tushib qolib, o‘tgan zamon sifatdoshining o‘zi kelishi ham mumkin.

hozer karde حاضر کرده *bar-gashte* برگشته *xonde* خوانده

O‘tgan zamon natijali fe‘lining bo‘lishsiz shakli odatdagidek fe‘l oxiriga *na* نه – inkor yuklamasini qo‘yish orqali hosil qilinadi. Prefiksli va qo‘shma fe‘llarda *na* نه – inkor yuklamasi yordamchi fe‘lga qo‘shiladi. Bu holda *urg‘u na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

nadide-am – ko‘rmaganman, ko‘rganim yo‘q
bar-nagashte-am – qaytmaganman, qaytganim yo‘q
esterohat nakarde ast – dam olmagan, dam olgani yo‘q.

O‘tgan zamon natijali fe‘li ish-harakatning o‘tgan zamonda bo‘lib o‘tganligini bildirish bilan birga, uning bajarish fakti, natijasi hozirda ham mavjud ekanligini ko‘rsatadi. Agar o‘tgan zamon aniq fe‘lining ma‘nosi ish-harakatning o‘tgan zamonda aniq bajarilganligini, bo‘lib o‘tganligini qayd qilish bilan kifoyalansa, o‘tgan zamon natijali fe‘lida esa asosiy diqqat ish-harakatning bajarilganligi yoki bo‘lib o‘tganligida emas, balki uning natijasida – hozirgi holatida bo‘ladi.

Qiyos qiling:

doneshyor-e mo az iron omad – Bizning o‘qituvchimiz Erondan keldi.

doneshyor-e mo az iron omade ast – Bizning o‘qituvchimiz Erondan kelgan.

Birinchi gapda آمد *omad* ish-harakatni bo‘lib o‘tganligini qayd qilsa, ikkinchi gapda آمده است *omade ast* ish-harakatning bajarilganligi fakti hozir ham mavjudligini ko‘rsatadi. Misollar:

شما گلستان سعدی را خوانده اید؟ – Siz Sa‘diyning “ Guliston ”ini o‘qiganmisiz?

خیلی رنج کشیده و به مقصد رسیده ام *xeyli ranj kashide va be maqsad raside-am* – Ko‘p mehnat qildim va maqsadga yetdim.

بسیاری از آثار نویسندگان ازبکستان به زبانهای خارجی ترجمه شده است. *besyori az osor-e navisandegon-e o‘zbekiston be zabonho-ye xoreji tarjo‘me sho‘de ast* – O‘zbekiston yozuvchilarining ko‘pgina asarlari xorijiy tillarga tarjima qilingan.

O‘tgan zamon natijali fe‘li o‘tgan zamon eshitganlik ma‘nosini ham bildirishi mumkin. O‘tgan zamon natijali fe‘lining bu ma‘nosida ish-harakatning bajarilishi so‘zlovchiga avvaldan ma‘lum bo‘lmay, ish-harakatning bajarilgan yo bajarilmaganligini boshqa odamdan eshitish yoki boshqa vositalar orqali ma‘lum bo‘lishi qayd qilinadi. Masalan:

او زبان فارسی را خوب یاد گرفته است. *u zaban-e forsiro xub yod gerefte ast* – U fors tilini yaxshi o‘rganibdi. (U bilan so‘zlashishdan yoki boshqa kuzatishdan xulosa qilinadi).

U yolg‘on gapiribdi. *u do‘rug‘ go‘fte ast* – U yolg‘on gapiribdi.

خوابیدن *istodan* – tikka turmoq, نشستن *neshastan* – o‘tirmoq, خوابیدن *xobidan* – uxlamoq, بیدار شدن *bidor sho‘dan* – uyg‘onmoq, مریض شدن *mariz sho‘dan* – kasal bo‘lmoq kabi holatni bildiruvchi fe‘llardan hosil bo‘lgan o‘tgan zamon natijali fe‘li ko‘proq hozirgi zamon bilan bog‘liq bo‘lgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

شتر به عقب نگرسته دید که خر در کنار رود متحیر ایستاده است. *sho‘to‘r be uqab negareste did ke xar dar kenor-e rud mo‘tahayyer istode ast* – Tuya orqasiga qarab ko‘rdiki, eshak daryo bo‘yida hayron bo‘lib turibdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe‘llarni o‘tgan zamon natijali fe‘li shaklida tuslang.

گرفتار *gereftan* – olmoq

ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq

آوردن *ovardan* – keltirmoq

بر خاستن *bar-xostan* turmoq

2-topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu olimning ilmiy ishlari nemis va ingliz tillariga tarjima qilingan. Alisher Navoiyning “Layli va Majnun”, “Farhod va Shirin” dostonlari rus va boshqa xalqlar tillarida nashr qilingan. Siz Oybekning “Qutlug‘ qon” romanini o‘qiganmisiz? U mening gapimga tushunmadi. Bu lug‘atni qayerdan olgansiz? Siz nima uchun bu yerga kelgansiz? Men o‘qish uchun, ilm olish uchun bu yerga kelganman. Otam bu ko‘ylakni menga Moskvadan olib kelgan. Umar Xayyom ruboiylari har bir o‘quvchini o‘ziga maftun etadi. Jomiy 817- yil hijriyda Hirot shahrida tug‘ilgan. Navoiy bilan Jomiy o‘rtasidagi do‘stlik va adabiy hamkorlik o‘zbek xalqi bilan tojik xalqlari o‘rtasidagi do‘stlikning namunasi bo‘lgan. Bu yerga sizdan boshqa hech kim kelganmi? Bu maqolani hamma talabalar o‘qiganmi? Bizning uyga mehmonlar kelishibdi. Bu kitob XIX asr adabiyoti tarixiga oid ekan. Bu yozuvchi O‘zbekiston Respublikasining 15 yillik bayrami munosabati bilan “Xalqlar do‘stligi” ordeni olishga musharraf bo‘lgan. Bu qiz Namangan shahrida tug‘ilgan. Uning otasi Samarqandda tug‘ilgan. Men esa Toshkent shahrida tug‘ilganman.

3- topshiriq. Hikoyalarni o‘qing, kitob oxirida keltirilgan lug‘atdan foydalanib, uni tarjima qiling va o‘tgan zamon natijali fe’l shakllarini aniqlang.

ملا نصرالدين شيبى با دوستان خود مشغول شام خوردن بود كه ناگهان چراغ خاموش شد. يكي گفت: همه مشغول كف زدن شويد تا كسى غذا نخورد. همه شروع به كف زدن كردند. چون چراغ روشن شدديدند چيزى از خوراك باقى نمانده است. بعد معلوم شد كه ملا يك دست را به زانوى خود زده با دست ديگر خوراك خورده است.

كف زدن

1502 yil

پومالكو - 1903

ملا نصرالدين شيبى با دوستان خود مشغول شام خوردن بود كه ناگهان چراغ خاموش شد. يكي گفت: همه مشغول كف زدن شويد تا كسى غذا نخورد. همه شروع به كف زدن كردند. چون چراغ روشن شدديدند چيزى از خوراك باقى نمانده است. بعد معلوم شد كه ملا يك دست را به زانوى خود زده با دست ديگر خوراك خورده است.

تسليت

شخصى به مقام بزرگى رسیده بود. دوستى برای تيريك پيش او رفت. آن شخص پرسيد: کيستى و برای چه آمده اى؟ دوست شرمنده شد و گفت: مرا نمى شناسى؟ من دوست قدیمی تو هستم و برای تسليت آمده ام زیرا شنیده ام که کور شده اى.

4- topshiriq. Matnни o‘qing, uni tahlil qiling va o‘tgan zamon natijali fe’lini aniqlang.

در حدود هزار سال پیش شاهزاده ای زندگی می کرد که از بیماری عجیبی رانم می برد. او خیال می کرد که گاو شده است و از خادمان قصر پدرش می خواست که او را بکشند. پزشکان بسیاری او را معاینه کردند، اما هیچکدام آنها نتوانستند او را معالجه کنند. شاهزاده از خوردن غذا خودداری می کرد و روز به روز ضعیف تر می شد. شاه به خاطر پسرش خیلی غمناک بود.

یک روز به شاه خبر دادند که پزشک جوانی به شهر آمده است که بیماریهایی سخته را معالجه می کند و اسم او ابن سیناست. شاه فرمان داد که ابن سینا را برای معالجه پسرش به قصر دعوت کنند.

روز بعد ابن سینا به قصر آمد. پزشک جوان ابتدا با دقت داستان بیماری شاهزاده را گوش کرد. آنگاه مانند قصابان لباس پوشید و کاردی به دست گرفت و در حیاط قصر رفت. بعد به خادمان دربار گفت: آن گاو را بیاورید تا قربانی کنم. خادمان دربار شاهزاده را به نزد او راهنمایی کردند. پزشک جوان در حالیکه مانند قصابان کارد خود را تیز می کرد و گفت: پاهای این گاورا ببندید. آنگاه خود گردن گاورا گرفت و او نمود کرد که می خواهد آن را ببرد. بعد که کمی به گردن و پشت گاو دست کشید گفت: عجب گاو لاغری! این گاو برای کشتن مناسب نیست باید مدتی بچرد تا چاق شود. بعد از آنکه چاق شد من می آیم و او را می کشم.

بعد از آن شاهزاده دیگر از خوردن غذا خودداری نمی کرد و هر غذایی که به او می دادند می خورد تا چاق شود. بدین طریق ابن سینا توانست غذاها و دواهایی که برای بهبود شاهزاده مفید بود به او بخوراند. حال شاهزاده کم کم رو به بهبودی گذاشت و بعد از یک ماه بیماری او معالجه شد.

... - ... - ...

... - ... - ...
Lug'at ... - ... - ...

ranj bo 'rdan – qiynalmoq, azob chekmoq رنج بردن

a 'jab – ajoyib, g'aroyib عجب

xayol kardan – ... deb o'ylamoq, o'ylamoq خیال کردن

xodem – xodim خادم

kord – pichoq کارد

be xoter-e pesarash – o'g'li uchun, o'g'lini o'ylab به خاطر پسرش

mo 'oleje kardan – davolamoq معالجه کردن

qasr – qasr, saroy قصر

mo 'oyene kardan – kasalni ko'rmoq معاینه کردن

ebtedo – avval ابتدا

monand-e – kabi مانند

darbor – saroy دربار

gov – sigir گاو

qo 'rboni kardan – so'yamoq, qurbonlik qilmoq کردن قربانی

rohnamoyi kardan – boshlab kelmoq, birga olib kelmoq کردن راهنمایی

حالیکه در *dar holi-ke* – holatda
 در حالیکه مانند قصاب *dar holi-ke monand-e qassob* – xuddi qassobga
 o‘xshab
 تیز کردن *tiz kardan* – charxlamoq
 بستن *bastan* – bog‘lamoq
 گردن *gardan* – bo‘yin
 و انمود کردن *vonamud kardan* – o‘zini biror narsaga (kimga) o‘xshatib
 ko‘rsatmoq
 آنگاه *ongoh* – shu payt
 بریدن *bo‘ridan* – so‘ymoq, kesmoq
 دست کشیدن *dast kashidan* – qo‘l yurgizmoq
 لاغر *log‘ar* – oriq, ozg‘in
 کشتن *ko‘shidan* – o‘ldirmoq
 چریدن *charidan* – o‘tlamoq
 چاق شدن *choq sho‘dan* – semirmoq
 دیگر *digar* – boshqa
 غذا *g‘azo* – ovqat, taom
 خودداری کردن *xo‘ddori kardan* – o‘zini tiymoq, voz kechmoq
 بدین طریق *bedin tariq* – shu tarzda, shu usul bilan
 بهبود *behbud* – sog‘ayish
 مفید *mo‘fid* – foyda
 گذاشتن *ru be behbudi go‘zoshtan* – sog‘aya boshlamoq
 خوردن *xo‘rondan* – yegizmoq, ichkizmoq, ichirmoq
 معالجه شدن *mo‘oleje sho‘dan* – tuzalmoq, davolanmoq
 متولد شدن *mo‘tavalled sho‘dan* – tug‘ilmoq

5- topshiriq. Quyidagi savollarni forschaga tarjima qiling va ularga forsha javob qaytaring.

Siz nechanchi yilda tug‘ilgansiz? Nechanchi yilda maktabni tugatgansiz? Amir Alisher Navoiy nechanchi yilda tug‘ilgan? Akangiz qaysi institutni tugatgan? Opangiz o‘z oilasi bilan qachon Samarqand shahriga ko‘chib kelgan? Siz mashhur Eron yozuvchilarining qaysi asarlarini o‘qigansiz? Men sizni qayerda ko‘rganman? Oxirgi marta bu filmni qachon ko‘rgansiz? O‘zbek klassik olim va shoirlaridan kimlarni bilasiz? Bu vrach ayolni taniysizmi? Bu asar qachon rus tiliga tarjima qilingan? Siz Buxoro va Samarqand shaharlarini ko‘rganmisiz (borganmisiz)?

6- topshiriq. Quyidagi matnni o‘qing, tarjima qiling va o‘tgan zamon natijali fe‘l shakllarini aniqlang.

قوم و خویش من

من در شهر تاشکند متولد شده ام و با خانواده خود در این شهر زندگی می‌کنیم. ما در شهر تاشکند قوم و خویش زیادی داریم. آنها در تاشکند و استانها و روستاهای کشور زندگی می‌کنند. بعضی از خویشان به خارج رفته و با خانواده ی خود در آنجا زندگی می‌کنند.

خواهر بزرگم دانشگاه طب را تمام کرده است و در یکی از بیمارستانهای تاشکند کار می‌کند. شوهرش مهندس است. او در دانشگاه پلی‌تکنیک تحصیل کرده و در کارخانه ی تراکتورسازی کار می‌کند. برادر بزرگم نقاش است. او در آموزشگاه هنر تحصیل کرده است و در موزه ی آثار هنری کار می‌کند. مادرم زبان شناس است. او در دانشکده ی زبان و ادبیات دانشگاه ملی ازبکستان تحصیل کرده است. حالا او در دانشسرای عالی تدریس می‌کند.

خواهر بزرگم شوهر کرده است. او با شوهر و فرزندانش در شهر بخارا زندگی می‌کند و چند سال است که از خانه ی ما رفته است. برادر کوچکم دانش آموز است. او هنوز دبیرستان را تمام نکرده است. شوهر خواهرم نظامی است. او در آموزشگاه ی نظامی تحصیل کرده است. پس از اتمام آموزشگاه او را به شهر ترمذ فرستاده اند که از سرحداتی کشور جمهوری ما دفاع کند. خواهر کوچکم تازه دبیرستان را تمام کرده است و او می‌خواهد برای ادامه ی تحصیل به دانشگاه خاورشناسی وارد شود.

شوهر عمه ام فوت کرده است. عمه ام با پسر و دختر خود در شهر مسکو زندگی می‌کند. پدربزرگ و مادربزرگم با ما زندگی می‌کنند. ما با همه ی خویشان آرام و خوشبخت زندگی می‌کنیم.

7- topshiriq. Quyidagi qarindosh va urug‘chilikka oid terminlarni o‘qing va yod oling.

برادر *barodar* – aka-uka

خواهر *xohar* – opa-singil

برادر بزرگ *barodar-e bo‘zo‘rg* – aka

برادر کوچک *barodar-e kuchek* – uka

خواهر بزرگ *xohar-e bo‘zo‘rg* – opa

خواهر کوچک *xohar-e kuchek* – singil

قوم و خویش *qo‘um-o‘xish* – qavmi qarindosh

پسر *pesar* – o‘g‘il

دختر *do‘xtar* – qiz

مادر *modar* – ona

پدر *pedar* – ota

مادر بزرگ *modar bo‘zo‘rg* – buvi

پدر بزرگ *pedar bo‘zo‘rg* – buva

عمو	<i>amu – amaki</i>	عمو
عمه	<i>amme – amma</i>	عمه
دایی	<i>doiy – tog'a</i>	دایی
عروس	<i>arus – kelin</i>	عروس
داماد	<i>domod – kuyov</i>	داماد
شوهر	<i>sho'uhar – er</i>	شوهر
زن	<i>zan – xotin</i>	زن
نوه	<i>nave – nevara</i>	نوه
برادر	<i>pesar-e barodar – jiyān (akaning o'g'li)</i>	برادر
دختر	<i>do'xtar-e barodar – jiyān (akaning qizi)</i>	دختر
خواهر	<i>pesar-e xohar – jiyān (opaning o'g'li)</i>	خواهر
خواهر	<i>do'xtar-e xohar – jiyān (opaning qizi)</i>	خواهر
برادر تى	<i>barodar-e tani – tug'ishgan aka-uka</i>	برادر تى
خواهر تى	<i>xohar-e tani – tug'ishgan opa-singil</i>	خواهر تى

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni o'tgan zamon natijali fe'li shakliga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing va o'qing.

خواهر بزرگم در شهر سمرقند (تولد یافتن) ولی من در شهر تاشکند (تولد یافتن).
خواهرم شوهر (کردن) و با فرزندان خود در آنجا زندگی می کند. دختر بزرگش
دانشگاه پزشکی را (تمام کردن) و در درمانگاه سمرقند کار می کند. من هنوز دبیرستان
را (تمام نکردن). مدتهاست که من برادرت را (ندیدن). سه سال است که ما زبان
فارسی را (یاد گرفتن) و حالا به فارسی خوب حرف می زنیم. یک ماه است که من به
دوستم نامه (فرستادن) ولی تا هنوز جوابش را (نگرفتن). مادرم در داروخانه کار
می کند او دو سال است که دانشگاه داروسازی را (تمام کردن). حسن به زبان عربی هم
خوب گفتگو می کند، معلوم می شود که او زبان عربی را هم (یاد گرفتن). پدر بزرگم دو
سال است که (فوت کردن). خوشبختانه مادربزرگم هنوز (زنده بودن). دانشجویان
توضیحات استاد را خوب (فهمیدن). آیا اینجا کسی (آمدن)? هنوز من این اثر را
(نخواندن). من این فیلم را دوباره (دیدن). خواهرم هنوز شوهر (نکردن). چند ماه است
که پدرم از ایران (برگشتن). چند روز است که من از او نامه (نگرفتن). برادر کوچکم
هنوز از خواب (بیدار نشدن).

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 11-tamrindagi Sa'diyning she'rini ko'chirib yozing va uni yod oling.

درس بیست و پنجم - Yigirma beshinchi dars

دوستی من با فرخ

قسمت اول

فرخ یکی از دوستان من است. او با والدین خود در تهران زندگی می کند. فرخ دانشجوی سال دوم دانشکده ی تاریخ دانشگاه ی تهران به نام فردوسی است. ما با همدیگر دوست خیلی صمیمی هستیم. نو سال پیش وقتی که من با پدرم در تهران بودم با او آشنا شدم. آن موقع فرخ دوره ی متوسطه را به پایان رسانده بود و می خواست تحصیلات خود را در رشته ی تاریخ ادامه دهد. از همان نخستین روزهای دوستی، فرخ مرا با مناظر زیبا و دیدنی های تهران آشنا می کرد و ما هر روز با یکدیگر به گردش می رفتیم. بنای کاخ سعدآباد و متروی تهران بی اندازه عالی بود. موزه ها و نمایشگاه های گوناگون تهران، به ویژه موزه ی ایران باستان، میدان آزادی، دانشگاه تهران، بازار مرکزی تهران بسیار جالب و تماشایی بود.

وقتی که از تهران به شهر خود تاشکند بر می گشتم، نشانی خانه ی خود را به او دادم و خواهش کردم که در ایام تعطیلات تابستانی به تاشکند و به خانه ی ما بیاید. فرخ آدرس مرا گرفت و گفت: من منتهاست آرزو دارم که از یکستان - این سرزمین آفتابی و سرسبز را ببینم و دعوت ترا با میل و علاقه ی زیاد می پذیرم. مکاتبه ی ما در طی سال بطور منظم و مرتب جریان داشت. من هیچ یک از نامه های او را بی پاسخ نمی گذاشتم. فرخ هم به محض اینکه نامه ای از من دریافت می کرد، جواب آن را فوراً می نوشت و برایم می فرستاد. اوایل تعطیلات تابستانی بود که تلگرامی از فرخ گرفتم. در آن نوشته شده بود: روز جمعه با هوایمای تهران - تاشکند برای تجدید دیدار پرواز می کنم.

gilas - gilas

قسمت دوم

من پس از استقبال گرم فرخ را مستقم به خانه آوردم و او در خانه ی ما اقامت نمود.

از فردای آن روز گردش ما با فرخ در شهر آغاز شد. صبح آن روز به خواهش فرخ از خانه بیرون آمدیم و به گردش در شهر پرداختیم. همان روز ما به موزه ی تاریخ خلق های از یکستان و به موزه ی هنرهای تصویری، نمایشگاه هنرهای عملی رفتیم. هنگام عصر از تئاتر اپرا و باله بنام علیشیر نوایی هم دیدن کردیم. ما اپرای "دلارام" را تماشا کردیم و فرخ از آن بسیار خوشش آمد.

روز یکشنبه به یکی از بازارهای تاشکند رفتیم. این بازار خیلی وسیع و در آنجا همه چیز بود. میوه های گوناگون در آن به چشم می خورد. در طرف راست انواع مختلف هندوانه و خربزه را روی هم چیده بودند و طرف دیگر سیب و گلابی و انگور و آلبالو و گیلاس را به صورت جالبی چیده بودند.

سبزیجات در سوی دیگری گذاشته شده بود و برای لینیات جایگاه ویژه ای اختصاص داده بودند. در راسته ی سبزیجات کلم، سیب زمینی، گوجه فرنگی، خیار،

ترب، هویج و پیاز دیده می شد و در شعبه ی لبنیات شیر، سرشیر، ماست، پنیر، روغن و کشک به چشم می خورد. فرخ بازار را خیلی پسندید و مخصوصاً از آرایش آن خوشش آمد. او گفت که در طول عمرم بازاری به این قشنگی و تنوع ندیده بودم. چون فردای آن روز فرخ می خواست برای بازدید آثار باستانی و ابنیه تاریخی به شهرهای دیگر ازبکستان مسافرت کند تصمیم گرفت مقداری میوه خریداری کرده و برای والدین بفرستد. ما پنج کیلو سیب، دو کیلو گلابی، چهار کیلو انگور حسینی و یک خربزه خوارزمی خریدیم و با پست هوایی به تهران ارسال کردیم.

فرخ از مسافرت خود به تاشکند بی نهایت راضی بود. وقتی که او به شهر سمرقند عزیمت می کرد با هم خدا حافظی کردیم زیرا که او می خواست پس از تماشای سمرقند به بخارا رفته و از آنجا یکسره به تهران پرواز کند.

واژه ها

voledeyn – ota-ona والدین

do 'ure-ye mo 'tavassete – o'rta maktab دوره ی متوسطه

be poyon rasondan – tugatmoq, oxiriga yetkazmoq به پایان رساندن

reshte – soha رشته

no 'xo 'stin – birinchi, avvalgi نخستین

manozar (manzare منظره - birligi) manzaralar, ko'rinishlar مناظر

kox – saroy کاخ

kox-e sa'dobod – Sa'dobod saroyi کاخ سعدآباد

bi andoze – juda, haddan tashqari, cheksiz darajada بی اندازه

namoyeshgoh – ko'rgazma, vistavka نمایشگاه

be vij:e – xususan, ayniqsa به ویژه

boston – qadimgi باستان

neshoni-ye xone – uy adresi نشانی خانه

ayyom – (birligi - yom - kun) kunlar آیام

sarzamin – o'lka, makon, yurt, mamlakat سرزمین

sar-sabz – yam-yashil, ko'm-ko'k سرسبز

meyl – istak, xohish میل

aloqe – qiziqish علاقه

bo meyl va aloqe-ye ziyodi – katta mamnuniyat bilan با میل و علاقه ی زیادی

paziro 'ftan (pazir پذیر) – qabul qilmoq پذیرفتن

mo 'kotabe – yozishma, xat yozishib turish مکاتبه

tey-ye – davomida, mobaynida طی

be to 'ur-e – holatda, ravishda بطور

mo 'nazzam va mo 'rattab – uzluksiz ravishda, muntazam ravishda منظم و مرتب

جريان داشتن *jaryon doshtan* – davom etmoq
 پاسخ *poso* ‘x – javob
 دریافت کردن *dar-yoft kardan* – olmoq
 فوراً *fo’uran* – tezda, zudlik bilan
 هواپیما *havopeymo* – samolyot
 تجدید دیدار *tajdid-e didor* – ko‘rishish uchun, diydorlashish uchun
 استقبال *esteqbol* – kutib olish
 گرم *garm* – iliq, issiq
 مستقیم *mo’staqim* – to‘g‘ri, bir yo‘la, to‘ppa-to‘g‘ri
 اقامت کردن *eqomat kardan* – yashamoq
 پرداختن *pardoxtan* (پرداز *pardoz*) – boshlamoq, kirishmoq
 هنر *ho’nar* – san’at, hunar
 خوردن به چشم *be chashm xo’rdan* – ko‘zga tashlanmoq
 انواع *anvo’* – (birligi - نوع *nav’*) turli-tuman, turlar, navlar
 اپرا *o’pero* – opera
 باله *bole* – balet
 هندوانه *hendevone* – tarvuz
 خربزه *xarbo’ze* – qovun
 روی هم چیدن *ruyham chidan* – terib qo‘ymoq, taxlamoq
 سیب *sib* – olma
 گلابی *go’lobi* – nok
 انگور *angur* – uzum
 البالو *olo’bolu* – olcha
 گیلوس *gilos* – gilos
 چیدن *chidan* – terib qo‘ymoq, taxlab qo‘ymoq
 سبزیجات *sabzijot* – sabzavot mahsulotlari
 لبنیات *labaniyot* – sut mahsulotlari
 اختصاص دادن *extesos dodan* – tayin qilib qo‘ymoq, ajratib qo‘ymoq
 رسته *roste* – rasta
 کلم *kalam* – karam
 سیب زمینی *sibzamini* – kartoshka
 گوجه فرنگی *go’ujefarangi* – pomidor
 خیار *xiyor* – bodring
 ترب *to’ro’b* – turup.
 هویج *havij* – sabzi
 شیر *shir* – sut
 سرشیر *sarshir* – qaymoq

ماست *most* – qatiq
 پنیر *panir* – pishloq
 روغن *ro'ug'an* – sariyog'
 کشک *kashk* – suzmadan qilinadigan qurt
 پسندیدن *pasandidan* – yoqtirmoq
 طول *tul* – davom, cho'ziqlik
 تنوع *tanavvo'* – turli, turli-tuman, har xil
 بازدید *bozdid* – tomosha qilib ko'rish
 آثار باستانی *osor-e bostoni* – qadimgi yodgorliklar
 ابنیه تاریخی *abniye-ye tarixi* – tarixiy obidalar
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 مسافرت کردن *mo'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 پست *po'st* – pochta
 ارسال کردن *ersol kardan* – jo'natmoq
 مسافرت *mo'soferat* – safar, safar qilish
 عزیمت کردن *a'zimat kardan* – jo'nab ketmoq, bormoq
 خریداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq

GRAMMATIK IZOH

Uzoq o'tgan zamon fe'li ماضی بعید *mozi-ye ba'id*

Uzoq o'tgan zamon fe'li o'tgan zamon sifatdoshidan so'ng *budan* ko'makchi fe'lini qo'yish orqali yasaladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining tuslanishida shaxs-son qo'shimchalari *budan* ko'makchi fe'lining o'tgan zamon fe'l negiziga qo'shiladi.

دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	دیده بودم	<i>dide budam</i>	–ko'rgan edim
II shaxs	دیده بودی	<i>dide budi</i>	–ko'rgan eding
III shaxs	دیده بود	<i>dide bud</i>	–ko'rgan edi

جمع

I shaxs	دیده بودیم	<i>dide budim</i>	– ko'rgan edik
II shaxs	دیده بودید	<i>dide budid</i>	– ko'rgan edingiz
III shaxs	دیده بودند	<i>dide budand</i>	– ko'rgan edilar

زندگی کردن *zendegi kardan* – (yashamoq) qo'shma fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	زندگی کرده بودم	<i>zendegi karde budam</i>	– yashagan edim
II shaxs	زندگی کرده بودی	<i>zendegi karde budi</i>	– yashagan eding
III shaxs	زندگی کرده بود	<i>zendegi karde bud</i>	– yashagan edi

جمع

I shaxs	زندگی کرده بودیم	<i>zendegi karde budim</i>	– yashagan edik
II shaxs	زندگی کرده بودید	<i>zendegi karde budid</i>	– yashagan edingiz
III shaxs	زندگی کرده بودند	<i>zendegi karde budand</i>	– yashagan edilar

Uzoq o'tgan zamon fe'lida urg'u ikkita bo'lib, birinchi asosiy urg'u sifatdoshning oxirgi bo'g'iniga va ikkinchi kuchsiz urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

دیده بودم *dide budam* دیده بودی *dide budi*

Qo'shma fe'llarda esa uch so'zning har birining o'z mustaqil urg'usi bo'ladi. Masalan:

زندگی کرده بودم *zendegi karde budam* زندگی کرده بودی *zendegi karde budi*

Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shakli fe'ning sifatdosh qismiga نه – *na* inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u نه – *na* inkor yuklamasiga ko'chadi. Masalan:

man in filmro pishtar nadide budam – Men bu filmni avval ko'rmagan edim.

qablan onho dar in manzel zendegi nakarde budand – Ilgari ular bu uyda yashamagan edilar.

pedaram in ketobro az iron ovarde bud – Otam bu kitobni Erondan olib kelgan edi.

u az man xeyli ranjide bud – U mendan juda xafa bo'lgan edi.

Uzoq o'tgan zamon fe'li, bundan tashqari, o'tgan zamonda boshlangan ikki ish-harakatdan biri oldinroq bo'lib o'tganligini ko'rsatadi. Bu holda uzoq o'tgan zamon fe'lidan anglashilgan ish-harakat ikkinchi ish-harakat boshlanishiga qadar amalga oshgan bo'ladi. Masalan:

.*vaqti-ke man be doneshkade* وقتی که من به دانشکده آمدم درس آغاز شده بود. *omadam dars og'oz sho'de bud* – Men fakultetga kelganimda, dars boshlangan edi.

.*mo'uveike mo* موقعی که ما به فرودگاه رسیدیم مسافرین به هواپیما سوار شده بودند. *be forudgoh rasidim mo'soferin be havopeymo savor sho'de budand* – Biz aeroportga yetib kelganimizda, yo'lovchilar samolyotga chiqib o'tirgan edilar.

Uzoq o'tgan zamon fe'li است *ast bog'lamasini qabul qilib kelishi* ham mumkin. Bunda بودن *budan ko'makchi fe'li* o'tgan zamon sifatdosh shakliga kirib, shaxs-son ma'nolari bog'lama orqali ifoda etiladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining bu shakli uzoq o'tgan zamonda bajarilgan ish-harakatning so'zlovchiga avvaldan ma'lum bo'lmay, keyinchalik bilinganligini, biror vosita orqali ma'lum bo'lganligini anglatadi. Masalan:

.*u az man ranjide bude ast* – U mendan xafa bo'lgan ekan.

.*hezor sol pish* هزار سال پیش هم در شرق مردم با نوب آهن و مس آشنا بوده اند. *ham dar sharq mardo'm bo zo'ub-e ohan va mes oshno bude-and* – Ming yil ilgari ham Sharqda odamlar temir va mis eritishni bilgan ekanlar.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni uzoq o'tgan zamonda tuslang.

دادن *faro gereftan* – (o'rganmoq), فرا گرفتن *raftan* – (bormoq), رفتن *dodan* – (bermoq), آشنا کردن *oshno kardan* – (tanishtirmoq), دعوت کردن *da'vat kardan* – (taklif qilmoq).

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men o'tgan hafta undan xat olgan edim. Bu qadimiy yodgorlik XVII asrga oid ekan. Yusuf onasi bilan meva va sabzavotlar sotib olish uchun kolxoz bozoriga ketgan ekan. Men bu hind filmini o'tgan yili ko'rgan edim. O'zbekiston sharqshunoslari Firdavsiyning yubileyi munosabati bilan Eronga borgan edilar. Ular O'zbekiston Milliy universitetining 80 yilligini nishonlash uchun Toshkent shahriga kelgan edilar. Men o'rtog'imni kutib olish uchun aeroportga borsam, samolyot hali kelmagan ekan. Biz yozgi ta'til vaqtida dam olish uchun sanatoriyga borgan edik. Bizning sanatoriy dengiz qirg'og'iga joylashgan ekan. Bu yerga dam olish uchun mamlakatimizning turli shahar va qishloqlaridan ishchilar, kolxozchilar, xiz-

matchilar, o'qituvchilar, talabalar va boshqa kishilar kelgan edilar. Men sanatoriya poyezdida borgan edim, lekin Toshkentga samolyotda qaytdim. Men sanatoriya da dam olayotgan vaqtimda, bir necha talabalar bilan tanishgan edim. Men ularga o'z shahrimiz Toshkentga qaytishdan oldin, adresimni qoldirib, ularni go'zal shahrimizga taklif qildim.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va uzoq o'tgan zamon fe'l shakllarini aniqlang.

حکایت

ناخوش آوازی در میان باغی نشسته بود، غزل می خواند و از آواز بد خود مردم را بیزار کرده بود. شاعری پیش او رفت و گفت: ای برادر، اینجا به تو ماهی چند در هم می دهند؟ خواننده گفت: پانزده در هم. شاعر گفت: من بیست و پنج در هم می دهم، به شرط اینکه اصلاً نخوانی.

در هم *derham* – *derham* (pul birligi)
ناخوش آواز *noxo 'sh ovoz* – *yoqimsiz ovozli* (odam)
به شرط اینکه *be shart-e in-ke* – *shu shart bilanki*

4- topshiriq. دوستی من با فرخ *matnini daftaringizga ko'chirib yozing*, matnda uchragan fe'llarning tagiga chizing va ularning qaysi zamonda kelganini aniqlang.

5- topshiriq. 20 ta savol tuzing. *matni yuzasidan* دوستی من با فرخ.

6- topshiriq. Quydagi hikoyani o'qing va undagi uzoq o'tgan zamon fe'lini aniqlang.

شکر کردن ملا نصرالدین

ملا نصرالدین خر خود را گم کرده بود. در کوچه این ور و آن ور می رفت و داد می زد، در عین حال شکر می کرد. مردی به او گفت: ای ساده دل، تو که خرت را گم کرده ای، چرا شکر می کنی؟
ملا گفت: شکر برای آن می کنم که خودم سوار خر نبودم و اگر نه من هم با او گم شده بودم.

7- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni uzoq o'tgan zamon fe'li shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

وقتی که به خانه ی دوستم آمدم او به کتابخانه (رفتن). وقتی که به دانشگاه آمدم درس (شروع شدن) و دانشجویان سر جای خود (نشستن). برادرم دو سال پیش به ایران (رفتن). و از آثار باستانی آن کشور (تماشا کردن). من این کتاب را سال گذشته

(خریدن). برادر کوچکم دوره ی دبیرستان را دو سال پیش (تمام کردن) وقتی که به خانه برگشتم پدر و مادرم (خواهیدن). ما این فیلم را دو ماه پیش (دیدن). این فرهنگ را از مغازه ی کتابفروشی (خریدن). من با پدرم سال گذشته به شهر خوارزم (مسافرت کردن).

8- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling va daftaringizga ko'chirib yozing.

از کتاب "انشاء و نامه نگاری"

حریق

سال پیش به یکی از دهکده های اطراف شهر به بیلاق رفته بودیم. در یکی از این شبها که در خانه نشسته بودم، صدای داد و فریادی به گوشم رسید. بلند شدم. با سرعت به سوی کوچه رفتم تا ببینم چه خبر است. دیدم دسته دسته مردم به طرف خرمنها در حرکت هستند. پرسیدم چه شده؟ گفتند: خرمن آتش گرفته. من هم با آنها براه افتادم.

ناگهان با منظره ی هولناکی رو به رو شدم. دود سیاه غلیظی به هوا بلند شده بود و شعله های هول انگیز آتش در لابلای آن زبانه می کشید و بالا می رفت و در مقابل نسیم مانند شیر شرزده به چهار طرف بر می گشت و دهان با می کرد. اما این حالت دوام نداشت. دود غلیظ سیاه بلند شعله های آتش را در خود می بلعید. هوا تاریک می شد بطوریکه زیر پای خود را نمی دیدیم. یک لحظه بعد نسیمی می وزید. دود غلیظ مانند ابری کوه پیکر کنان می رفت. شعله های بلند خمیده همه جا را روشن می کرد. اما چه روشنایی مخوف و رقت آوری!

باز هم تاریکی همه جا را فرا می گرفت. در آن تاریکی و در میان همه و غوغای گروه مرد و زن و کودک که لحظه به لحظه بر تعدادشان افزوده می شد صدای گریه و ناله ی دهقانان - صاحب خرمن و زن و بچه او به گوش می رسید و در خلال و روشنایی خود آنان دیده می شدند که با پاهای برهنه و لباسهای پاره دستها را به سوی آسمان بلند کرده از خدا و مردم کمک می خواستند، بی اراده به هر طرف می دویدند و بر می گشتند، روی زمین دراز کشیده خاک را به چنگ می گرفتند. آنگاه دستها را از بالا به پایین آورده محکم به سر و سینه خود می زدند، صورتهای پر اشک خود را به طرف مردم گرفته فریاد می کردند. شیون و ناله ی آنان دل سنگ را آب می کرد.

اما امکان نداشت به استمداد آنان جواب مثبت داده شود زیرا شعله های آتش تا نویست قدم نور تا دور کلهشها را احاطه کرده بود. تمام نیروی مردم، با کمال شتاب و عجله صرف کنار کشیدن بندهای کلش خرمنهای اطراف بود. همه و غوغا گوش فلک را کر می ساخت.

کم کم شعله ها فرو نشست، خطر از خرمنها نزدیک دور شد. مردم با چوپ و بیل کلهشهای سوخته را می کوبیدند و خاک و آب بر روی آن می ریختند. بوی کلش سوخته همه جا گرفته بود.

چند لحظه بعد از حاصل دسترنج یکساله ی دهقان بیچاره جز مثنی خاکستر سیاه چیزی باقی نمانده بود.

همه با حالت تأسف و چشمهای اشک آلود جویای علت حریق شدیم. زن صاحب خرمن گریه کنان در حالیکه بر سر و سینه خود می زد شوهر پیر خود را نشان داد و گفت: مردم! آتش سیگار این فلک زده زندگی ما را خاکستر نموده بیاد داد. پیر مرد نشسته بود در حالیکه بدنش را تکان می داد با صدای ضعیفی که گویی از ته چاهی می آمد، گفت:
یک غفلت کوچک!

واژه ها

حریق *hariq* – *yong'in, o't tushish*
دهکده *dehkade* – *qishloq*
عت با سرعت *bo so 'r'at* – *tezda, tezlik bilan*
خرمن *xerman* – *xirmon*
آتش *otash* – *o't, olov*
آتش گرفتن *otash gereftan* – *o't tushmoq*
تادن به راه افتادن *be roh o'ftodan* – *yo'lga tushmoq, yo'lga ravona bo'lmoq*
هولناک *ho'ulnok* – *dahshatli, qo'rqinchli*
رو به رو شدن *ru be ru sho'dan* – *duch kelmoq, ro'para bo'lmoq, to'qnashmoq*
دود *dud* – *tutun*
غلیظ *g'aliz* – *qalin, quyug*
هول انگیز *ho'ulangiz* – *dahshatli, qo'rqinchli*
لابلا *lobalo* – *yuqori qavat, tepa*
زبانۀ کشیدن *zabone keshidan* – *alanga olmoq*
نسیم *nasim* – *shamol, shabada*
مانند *monand-e* – *kabi*
شرزده *sharzade* – *vajohatli, g'azabli, yovuz*
دوام داشتن *davom doshtan* – *davom etmoq*
بلعیدن *bal'idan* – *yutmoq, yutub yubormoq*
وزیدن *vazidan* – *esmoq*
کنان پیکر *peykar ko'non* – *bir shaklga kelib, shakllanib*
خمیده *xamide* – *cgilib, bukilib*
مخوف *maxuf* – *qo'rqinchli, dahshatli*
روشنایی *ro'ushnoyi* – *yorug'lik, yaltirash*
رقت آور *reqqatovar* – *achinarli*
فرا گرفتن *faro gereftan* – *qamrab olmoq*
همهمه *hamhame* – *qiy-chuv*
غوغا *g'o'ug'o* – *g'avg'o, to'polon*
تعداد *te'dod* – *miqdor*

افزودن *afzude sho 'dan* – ko'paymoq, oshib bormoq
 گریه *gerye* – yig'i
 به گوش رسیدن *be gush rasidan* – quloqqa chalinmoq, quloqqa yetmoq
 خلال *xelol* – ora-chorada, vaqti-vaqti bilan
 پابرهنه *pobarahne* – yalangoyoq
 دویدن *davidan* – yugurmoq
 دراز کشیدن *deroz keshidan* – (cho'zilib) yotmoq
 محکم *mo 'hkam* – qattiq, kuch bilan, mahkam
 سینه *sine* – ko'krak
 صورت *surat* – yuz, bashara, tashqi ko'rinish
 شیون *shivan* – dod solib yig'lash
 استمداد *estemdod* – iltijo, yordam so'rash
 کلش *ko 'lo 'sh* – qurigan boshqoq va g'alla boshqolari, g'aram
 احاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq, qurshab olmoq
 نیرو *niru* – kuch-quvvat
 شتاب *shetob* – shoshilish, shoshish
 شتاب با کمال *bo kamol-e shetob* – shoshilgan holda, tezlik bilan
 عجله *ajale* – shoshilinch
 بندهای کلش *bandho-ye ko 'lo 'sh* – g'alla boshqolarining bog'lamlari
 فرو نشستن *fo 'ru neshastan* – so'nmoq, pasaymoq
 خطر *xatar* – havf, xatar
 کنار کشیدن *kenor keshidan* – chetlatmoq, yo'qotmoq, o'chirmoq
 نور شدن *dur sho 'dan* – uzoqlashmoq
 سوخته *suxte* – kuygan
 کوبیدن *kubidan* (کوب *kub*) – urmoq, qoqmoq
 ریختن *rixtan* (ریز *riz*) – to'kmoq, quymoq, sochmoq
 دسترنج *dastranj* – mehnat, zahmat
 خاکستر *xokestar* – kul
 باقی ماندن *boqi mondan* – qolmoq
 اشک آلود *ashkolud* – yig'lagan holda, yig'i aralash
 علت *ellat* – sabab
 نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq
 سیگار *sigor* – papiros
 زندگی *zendegi* – hayot, turmush, yashash
 به باد دادن *be bod dodan* – ko'kka sovurmoq, shamolga uchirib
 yubormoq
 غفلت *g'aflat* – ehtiyotsizlik, beparvolik, g'aflat

کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی

در یکی از خیابانهای زیبای شهر تاشکند ساختمان با شکوهی به چشم می خورد که درختان سرسبز گردآگرد آن را احاطه کرده است. این بنای مجلل کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی است. کتابخانه ی مزبور در سال ۱۸۷۰ میلادی تأسیس شده و تا سال ۱۹۲۰ مجموع کتابهای آن کمتر از ده هزار جلد بود. در آن زمان عده ی معدودی از اهالی ازبکستان از نعمت خواندن و نوشتن بهره مند بودند. بدین ترتیب گروه قلیلی از اشخاص امکان داشتند که از این کتابخانه استفاده نمایند. این گروه همان ثروتمندان، مالکین، روحانیون و غیره بودند.

بعد از آنکه در ازبکستان دبیرستانهای نو و آموزشگاه های عالی و متوسطه گشایش یافت مردم ازبکستان چه مرد و چه زن، چه کوچک و چه بزرگ با علاقه ی خاصی به سوی علم و دانش روی آوردند. کتابخانه ی علیشیر نوایی روز به روز رونق گرفت و تعداد کتابهای آن رفته رفته بیشتر شد. هم اکنون میزان نسخ این گنجینه ی عظیم فرهنگ بیشتر از ده میلیون جلد است. هر روز مجلات و کتب و روزنامه های زیادی از جمهوری های مجاور و کشورهای خارج به این کتابخانه واصل می گردد.

طی سالهای اخیر کتابخانه ی علیشیر نوایی با بسیاری از کشورهای خارج از جمله ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا، آلمان، ایران، هندوستان، ژاپن و غیره روابط خود را تحکیم بخشیده و امروزه بیش از ۲۰۰ مجله و روزنامه با عناوین مختلف از کشورهای گوناگون دریافت می دارد.

برجسته ترین آثار خطی دوران کهن را می توان در این کتابخانه مطالعه کرد. در کتابخانه ی مزبور دانشجویان، دانش آموزان، استادان دانشگاه و دانشکده ها، کارگران و کارمندان می توانند آثار مورد نظر خود را در رشته های مختلف علم و تکنیک مطالعه نمایند. بدین منظور عده ی زیادی کارمند و راهنما در این کتابخانه کار می کنند و در پیدا کردن آثار به مراجعین کمک می کنند.

روزانه بطور متوسط بیش از دو هزار جلد کتاب و مجله به مراجعه کنندگان داده می شود. هم اکنون کتابخانه ی علیشیر نوایی در سراسر مشرق زمین یکی از عمده ترین و جامع ترین گنجینه های کتاب محسوب می شود.

واژه ها

soxtemon – bino, imorat ساختمان
bo sho 'kuhi – hashamatli, bahaybat با شکوهی

خوردن *be chashm xo 'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 سرسبز *sarsabz* – ko'm-ko'k, yam-yashil
 گرداگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak
 احاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq
 مجل *mo 'jallal* – katta, hashamatli
 مزبور *mazbur* – eslatilgan, qayd etilgan, mazkur
 مجموع *majmu'* – to'plam, yig'in, jamlangan
 عده *edde* – miqdor, son
 محدود *ma 'dud* – cheklangan, kam miqdorda
 قلیل *qalil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 مالک *molek* – yer egasi, savdogar
 ثروتمند *sarvatmand* – boy, badavlat
 گشایش یافتن *go 'shoyish yoftan* – ochilmoq
 علاقه *'aloqe* – qiziqish, havas
 خاص *xos* – o'ziga xos, katta
 سو *su* – taraf, tomon
 روی آوردن *ruy ovardan* – intilmoq, tomonga qarab yurmoq
 رونق گرفتن *ro 'unaq gereftan* – ravnaq topmoq, gullab yashnamoq
 تعداد *te 'dod* – miqdor, son
 هم اکنون *ham aknun* – endilikda, hozir, hozirgi vaqtda
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor
 نسخ *no 'sax* – (birligi – نسخه *no 'sxe*) nusxalar
 گنجینه *ganjine* – xazina
 استفاده نمودن *estefode namudan* – foydalanmoq
 ایالات متحده ی امریکا *eyolot-e mo 'ttahede-ye emriko* – Amerika Qo'sh-
 ma Shtatlari
 عظیم *azim* – katta, ulug'
 فرهنگی *farhangi* – madaniy
 مجاور *majover* – qo'shni
 واصل گردیدن *vosel gardidan* – kelib qo'shilmoq, kelmoq
 آلمان *olmon* – Germaniya
 ژاپن *jopo 'n* – Yaponiya
 و غیره *va g 'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 روابط *ravobet* – (birligi – رابطه *rabete*) aloqalar, bog'lanishlar
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlanmoq
 با عنوان *bo 'anovin* – (birligi – عنوان *o 'nvon*) nomlarda
 مختلف *mo 'xtalef* – turli, har xil

داشتن در یافت *dar yoft doshtan* – olmoq
 برجسته ترین *barjastetarin* – eng mashhur
 کهن *ko 'han* – qadimgi, eski
 آثار مورد نظر خود را *osor-e mo 'ured-e nazar-e xo 'dro* – o'zlariga ke-
 rakli asarlarni
 رشته *reshte* – soha
 بدین منظور *bedin manzur* – shu maqsadda
 راهنما *rohnamo* – konsultant, yo'l ko'rsatuvchi
 مراجعین *mo 'rojeyin* – mijozlar, murojaat qilivchilar
 بطور متوسط *be to 'ur-e mo 'tavasset* – o'rta hisobda
 در سراسر *dar sarosar-e* – butun, hamma
 جامع ترین *jom 'etarin* – mukammal, eng boy, eng ko'p jamlangan
 محسوب شدن *mahsub sho 'dan* – hisoblanmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifat صفت *sefat*

Fors tilida sifatlar asliy va nisbiy sifatga bo'linadilar. Asliy sifatlar bevosita predmetning belgisini bildiradi. Nisbiy sifatlar esa predmetning belgisini uning boshqa biror predmet bilan bo'lgan munosabatiga ko'ra bilinadi.

Sifat darajalari

Daraja ko'rsatish faqat sifatlariga xos bo'lib, bu sifatlarni boshqa so'z turkumlaridan ajratuvchi asosiy belgilardan biridir.

Fors tilida sifatning uch darajasi bor: 1) oddiy daraja; 2) cho'g'ishtirma daraja; 3) orttirma daraja.

Oddiy daraja sifatning muayyan, ma'lum bir belgisini bildiruvchi shaklidir. Masalan:

خوب *xub* – yaxshi, بد *bad* – yomon, بزرگ *bo 'zo 'rg* – katta, کوچک *kuchek* – kichik, قشنگ *qashang* – chiroyli, جوان *javon* – yosh.

Cho'g'ishtirma daraja sifatning oddiy darajasiga *tar* affiksini qo'shish orqali hosil qilinadi.

بد *bad* – yomon

بدتر *badtar* – yomonroq

جوان *javon* – yosh

جوانتر *javontar* – yoshroq

Odatda ikki predmetni bir-biri bilan chog‘ishtirish analitik yo‘l bilan olib boriladi. Bunda chog‘ishtiruvchi predmet از *az* predlogini qabul qilib, undan so‘ng kelgan sifat تر *tar* affiksi bilan keladi. Masalan:

.مندان احمد از من جوانتر است. *ahmad az man javontar ast* – Ahmad mendan yoshroqdir.

.ما از عمارت دانشگاه ما از عمارت کتابخانه بلندتر است. *emorat-e doneshgoh-e mo az emorat-e ketobxone bo‘landtar ast* – Institutimizning imorati kutubxona imoratidan balandroqdir.

Orttirma daraja oddiy darajadagi sifatlarning oxiriga ترین *tarin* affiksini qo‘shish orqali yasaladi. Masalan:

بزرگ *bo‘zo‘rg* – katta بزرگترین *bo‘zo‘rgtarin* – eng katta
قشنگ *qashang* – chiroyli قشنگترین *qashangtarin* – eng chiroyli
بد *bad* – yomon بدترین *badtarin* – eng yomon

Sifatning chog‘ishtirma va orttirma darajasida urg‘u so‘zning oxirgi bo‘g‘iniga tushadi.

بزرگتر *bo‘zo‘rgtar* بزرگترین *bo‘zo‘rgtarin*

Izoh. خوب *xub* sifatidan chog‘ishtirma va orttirma darajalar bu so‘zning ekvivalenti bo‘lmish به *beh* so‘zidan hosil bo‘ladi. Masalan:

خوب *xub* – yaxshi, بهتر *behtar* – yaxshiroq, بهترین *behtarin* – eng yaxshi

Ba‘zan chog‘ishtirma darajada تر *tar* affiksi tushib qolishi ham mumkin. Bu holda به *beh* so‘zining o‘zi chog‘ishtirma ma‘nosini bildiradi. Masalan:

.نام بلند به از بام بلند. *nom-e bo‘land beh az bom-e bo‘land* – Baland nom baland tomdan yaxshiroq. (Maqol.)

Orttirma darajadagi sifat gapda aniqlovchi vazifasida kelib, aniqlanmish so‘z bilan izofasiz, oddiy yondashish orqali birikadi. Masalan:

بهترین دانشجو *behtarin doneshju* – eng yaxshi talaba.

Aniqlanmish so‘z ko‘plik shaklida ham kelishi mumkin.

بهترین دانشجویان *behtarin doneshjuyon* – eng yaxshi talabalar

.يوسف بهترين دانشجوى گروه ماست.
yusef behtarin doneshju-ye go'ruh-e mo-st – Yusuf guruhimizning eng yaxshi talabasidir.

Ba'zi vaqtlarda orttirma darajadagi sifat (aniqlovchi) o'z ketidagi so'z (aniqlanmish) bilan izofa orqali birikishi ham mumkin. Bu holda sifat o'zidan keyin kelgan so'zni ko'plik shaklida kelishini talab qilib, bir jinsdagi predmetlardan birini yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish ma'nosini anglatadi. Masalan:

.بهترين انگورها انگورحسينى است.
behtarin-e angurho angur-e husayni ast – Uzumlarning eng yaxshisi husayni uzumidir.

.احمد نزيكترين دوستان من است.
ahmad nazdiktarin-e duston-e man ast – Ahmad do'stlarimning eng yaqinidir.

Orttirma darajadagi sifatdan so'ng kelgan so'z ko'plik shaklida kelsa, ikki xil o'qilishi va ikki ma'no bildirishi mumkin. Masalan:
قشنگ ترين هتل ها *qashangtarin hotelho* – Eng chiroyli mehmonxonalar
قشنگ ترين هتل ها *qashangtarin-e hotelho* – Mehmonxonalarning eng chiroylisi.

Bunda orttirma darajadagi sifatni izofali yoki izofasiz o'qilishi katta ahamiyatga egadir. Masalan:

قشنگ ترين هتل ها *qashangtarin hotelho* – Eng chiroyli mehmonxonalar
قشنگ ترين هتل ها *qashangtarin-e hotelho* – Mehmonxonalarning eng chiroylisi, deb tarjima qilinadi.

Bu ikki gapning yozilishida garchi hech qanday tafovut bo'lmasa ham, lekin orttirma darajadagi sifatning izofali yoki izofasiz o'qilishiga qarab, ma'no jihatidan bir-biridan farqlari borligini ko'ramiz. Birinchi gapda (orttirma darajadagi sifat izofasiz kelganda) bir jinsdagi predmetlarning eng yuqori sifati haqida xabar berilsa, ikkinchi gapda esa (orttirma darajadagi sifat izofali kelganda) yuqori sifatga ega bo'lgan shu jinsdagi predmetlardan biri ajratib ko'rsatilganligi haqida bayon qilinadi.

Ko'pincha bir xil sifatga ega bo'lgan bir jinsdagi predmetlardan bir yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish uchun orttirma darajadagi sifat oldiga از *az* predlogi yo يکى *yeki az* birikmasining kelishi ham mumkin. Bu holda orttirma darajadagi sifat ketidan kelgan so'z ko'plik shaklida keladi va ular o'zaro izofa orqali emas, oddiy birkuv yo'li bilan bog'lanadilar.

sa'di va hofez az barjastetarin sho'aro-ye qarn-e chahordaho'mand – Sa'diy va Hofiz XIV asrning eng mashhur shoirlaridandirlar.

شهر فرغانه يکى از بزرگترين شهرهاى جمهورى ازبکستان است.
shahr-e farg'one yeki az bo'zo'rgtarin shahrho-ye jo'mho'ri-ye o'zbekeston ast – Farg'ona shahri O'zbekiston Respublikasining eng katta shaharlaridan biridir.

Ba'zan sifatlar otlashib otga xos bo'lgan barcha morfologik xususiyatlarga ega bo'ladilar. Bu hol ko'pincha maqol va matallarda kuzatiladi. Masalan:

bo nik neshini nik shavi, bo dik neshini siyoh – Yaxshi (odam) bilan o'tirsang yaxshi bo'lasan, qozon bilan o'tirsang qora bo'lasan.

az nik nik oyad az bad bad oyad – Yaxshidan (yaxshi odamdan) yaxshilik keladi, yomondan (yomon odamdan) yomonlik keladi.

Ranglarni ifoda etilishi

Fors tilida ranglar sifat bildirgan oddiy so'zlar orqali ifoda etiladi. Masalan:

so'rx – qizil, *siyoh* – qora kabi. Ba'zi sifatlar yasama bo'lib, otlarga *yo-ye nesbat* qo'shish orqali yasaladilar. Masalan:

آب <i>ob</i> – suv	آبى <i>obi</i> – och ko'k, havorang, ko'k
قهوه <i>qahve</i> – qahva	قهوه اى <i>qahveiy</i> – qahvarang, jigarrang
خاكستر <i>xokestar</i> – kul	خاكستري <i>xokestari</i> – kulrang

Ba'zan rang bildirgan so'z oxiriga *rang* so'zi qo'shilib yoziladi.

sabz-rang – yashil rang, ko'k rang
xokestari-rang – kulrang

Biror predmetning rangini bilish uchun *che rang ast?* yoki *che rang-i dorad?* iboralari ishlatiladi.

in medod che rang ast? – Bu qalam qaysi rangda?

yoki

in medod che rang-i dorad? – Bu qalam qaysi rangda?

in medod so'rx rang ast – Bu qalam qizil rangda.

taxte-ye kelos siyoh rang ast – Sinf taxtasi qora.

1- topshiriq. Quyidagi sifatlardan chog'ishtirma va orttirma darajali sifatlar yasang.

kam – kam, oz

garm – issiq

shirin – shirin

kutoh – qisqa, kalta

zibo – chiroyli

vasi' – keng

siyoh – qora

mo'hem – muhim

talx – achchiq

deroz – uzun

2- topshiriq. Maqollarni o'qing, yod oling va sifat darajalarini aniqlang.

(1) از نان خمیس ستاره نزدیک تر است.

(2) سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.

(3) بهترین آشنایی آشنایی دلهاست.

(4) سرکه مفت از عسل شیرین تر است.

(5) نام بلند به از بام بلند.

(6) آدمم بهتر کنم، بدتر شد.

(7) سرکه ی نقد به از حلوی نسبه.

Lug'at

setore – yulduz

sang – tosh

oshnoyi – tanish-bilishchilik, yaqinlik

mo'ft – tekin

serke – sirka

3- topshiriq. Gaplarni tarjima qiling hamda O'zbekiston Respublikasi bayrog'idagi ranglarni forscha aytib bering.

این پرچم جمهوری اسلامی ایران است.

پرچم کشور ایران سه رنگ دارد.

رنگ بالای پرچم ایران سبز است.

رنگ وسط پرچم ایران سفید است.

رنگ پایین پرچم ایران سرخ است.
مردم ایران پرچم میهن خود را دوست دارند و به او احترام می گذارند.

4- topshiriq. Qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan sifatlarni yod oling.

خوب *xub* – yaxshi,
بزرگ *bo'zo'rg* – katta,
سفید *sefid* – oq,
نو *no'u* – yangi,
شیرین *shirin* – shirin,
زیبا *zibo* – chiroyli,
ارزان *arzon* – arzon,
روشن *ro'ushan* – yorug',
سالم *solem* – sog'lom,
آسان *oson* – oson,

بد *bad* – yomon
کوچک *kuchek* – kichkina
سیاه *siyoh* – qora
کهنه *ko'hne* – eski
تلخ *talx* – achchiq
زشت *zesht* – xunuk
گران *geron* – qimmat
تاریک *torik* – qorong'e
مریض *mariz* – bimor, kasal
مشکل *mo'shkel* – qiyin

5- topshiriq. Ranglarning nomini yod oling.

سفید *sefid* – oq
سیاه *siyoh* – qora
سرخ *so'rx* – qizil
زرد *zard* – sariq
سبز *sabz* – yashil

کبود *kabud* – ko'k, moviy
رنگ آبی *obi rang* – havorang
قهوه ای رنگ *qahvei rang* – jigarrang
خاکستری رنگ *xokestari rang* – kulrang

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bog'imizda qizil va oq gullar juda ko'p. Men magazindan bir havorang sharf sotib oldim va uni opamning tug'ilgan kuniga sovg'a qildim. Institutimiz atrofini ko'm-ko'k o'tlar, turli rangdagi gullar va daraxtlar bezatib turadi. Moviy osmonda yulduzlar yaltirab turibdi. Bizning auditoriyada bitta qora doska, sariq shkaf, ko'k rangdagi stol va stullar, jigarrangdagi deraza va devor bor. Bu olma qaysi rangda? Bu olma ko'k va u olma sariq rangdadir. Sizning ko'ylagingiz qaysi rangda? Ko'ylagim havorangda.

7- topshiriq. Gaplarniforschaga tarjima qiling.

Samarqand shahri O'zbekistonning eng qadimgi shaharlaridan biridir. Ular institutimizning eng yaxshi talabalaridir. O'zbekistonning eng asosiy qishloq xo'jalik mahsuloti paxtadir. Amerika dunyodagi eng boy mamlakatdir. U fors tilini mendan yaxshiroq biladi. O'zbekistonning ko'm-ko'k parklari, keng ko'chalari, baland

imoratlari, shirin mevalari va mehmondo'st xalqi bor. Kecha men kitob magazinidan mashhur o'zbek yozuvchisi Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanini sotib oldim. Oybekning mashhur asarlaridan biri "Navoiy" romanidir. Qovunlarning eng shirini Xorazm qovunidir. Kun sayin O'zbek xalqi bilan Eron xalqi o'rtasidagi madaniy, iqtisodiy va ilmiy aloqalar kengayib, mustahkamlanib bormoqda. Alisher Navoiy nomidagi O'zbek Milliy kutubxonasi O'rta Osiyodagi eng katta va boy kutubxonadir. O'zbekiston Konstitutsiyasi dunyodagi eng demokratik konstitutsiyalardan biridir. Har kuni institutimiz kutubxonasiga turli xorijiy mamlakatlardan yangi gazeta va jurnallar kelib turadi. Fasllarning eng go'zali bahordir. Fors tili arab tilidan osonroq. Bugun havo kechagidan issiqroq.

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan sifatlarni tegishli sifat darajasiga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

سر کلاس درس دانشجویان (بیش) به فارسی و (کم) به ازبکی حرف می زنند. او زبان فارسی را از من (خوب) می داند. خواهرم از من دو سال (بزرگ) است ولی برادرم از من سه سال (کوچک) است. شهر تاشکند که پایتخت جمهوری ازبکستان است یکی از (بزرگ) شهرهای آسیای میانه است. احمد یکی از (کوشا) دانشجوی گروه ماست. (زود) برو عقب می مانیم. زبان فارسی از زبان عربی (آسان) است. پلو (شیرین) غذا ملی ازبک است. سمرقند از (قدیم) شهرهای ازبکستان است. هوا امروز (سرد) از دیروز است. اهالی شهر تاشکند از اهالی فرغانه (بیش) است. آب و هوای مسکو از تاشکند (سرد) است. این داستان (جالب) اثر این نویسنده است. من امروز (زود) از خواب بیدار شدم که سر کلاس درس دیر نکتم. تمرین پنجم از تمرین ششم (مشکل) است. باغ ملی ازبکستان (قشنگ) باغ شهر تاشکند است. (نزدیک) هتل در تاشکند کجا قرار دارد؟ پنبه (عمده) ثروت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از (زیبا) شهرهای آسیای میانه است.

9- topshiriq. Hikoyani o'qing, kitob oxirida keltirilgan lug'atdan foydalanib uni tarjima qiling va hikoyada uchragan sifatlarning darajasini aytib bering.

حکایت

در زمان قدیم مردی غلامی داشت. روزی بدو گفت: امروز از بهترین چیزها غذایی حاضر کن. غلام طعامی لذیذ از زبان گوسفند پخت و نزد خواجه آورد. خواجه پرسید: این غذا را از چه درست کرده ای؟ غلام جواب داد: از زبان گوسفند، زیرا شما فرمودید که از بهترین چیزها طعامی بپزم. در دنیا از زبان بهتر چیست؟ روز دیگر خواجه برای آزمایش به غلام گفت: امروز می خواهم که از بدترین چیزها خوراکی تهیه کنی. غلام این بار نیز از زبان گوسفند طعامی تهیه کرد. خواجه چون این طعام را دید پرسید: این خوراک را از چه حاضر کرده ای؟ غلام جواب داد:

از زبان گوسفند، زیرا گفتید از بدترین چیزها غذایی تهیه کنم. در دنیا از زبان بدتر چیست.

خواجه تعجب کرد و پرسید که چگونه ممکن است زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها باشد؟ غلام جواب داد: بلی آقا، زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها است، زیرا اگر خوب گوید و حقیقت گوید بهتر از آن چیست و اگر بد گوید و دروغ گوید بدتر از آن چیست؟!

Yigirma yettinchi dars

درس بیست و هفتم

ابو علی ابن سینا

شیخ الرییس ابو علی حسین ابن عبدالله ابن سینا از دانشمندان برجسته ی خاور زمین می باشد. پدر او از اهالی بلخ و مادرش از ساکنین دهکده ی افشنه بود. ابو علی سینا در سال ۳۷۰ هجری در دهکده ی افشنه به دنیا آمد. سپس خانواده ی او به بخارا آمدند و در آنجا ساکن شدند. ابو علی تحصیلات خود را در بخارا شروع کرد و در سن دوازده سالگی در بسیاری از رشته های علوم مهارت یافت. ابو علی علوم فلسفه و قسمتی از منطق و همچنین هندسه ی اقلیدس را در نزد فیلسوف مشهور قرن چهارم هجری - ابو عبدالله ناتلی فرا گرفت. پس از آن به تحصیل علوم پزشکی آغاز کرد. هنگامی که شانزده ساله بود بسیاری از پزشکان مشهور آن زمان برای کار آموزی و تجربه اندوزی خدمت او می آمدند و از دانش او بهره می بردند.

در آن موقع که امیر نوح بن منصور سامانی مریض بود از ابو علی ابن سینا خواهش کردند که او را معالجه کند و ابو علی ابن سینا در این معالجه موفق شد و تندرستی امیر را به او باز گردانید. در ازای این خدمت به ابو علی سینا اجازه داده شد که از کتابخانه گرانهای امیر استفاده کند. ابو علی سینا بسیاری از کتابهای کیمیا و آثار پر قیمت علمی را در این گنجینه ی بزرگ مطالعه کرد و یاد داشتهایی پرداخت. در آن هنگام که ابو علی سینا از این کتابخانه استفاده می کرد حادثه ی تاسف آوری روی داد یعنی این کتابخانه ی بزرگ سامانیان آتش گرفت و آن همه آثار پر ارج علمی در میان شعله های آتش نابود گشت.

در این موقع بود که ابو علی سینا به نشر آثار خود شروع نمود. امور دیوانی پدر پس از مرگش به ابو علی وا گذار شد. پس از اختلال اوضاع ماورالنهر ابو علی به خوارزم رفت و در دربار علی بن مامون راه یافته با دانشمندانی مانند ابو ریحان بیرونی و ابو سهیل آشنایی یافت. ابو علی سینا به گرگان و ری و شهرهای مشهور دیگر مسافرت کرد. او مدت چهار ماه در قلعه فردجان ری محبوس شد و بسیاری از آثار خود را در زندان تألیف کرد.

ابو علی سینا در سن پنجاه و هفت سالگی در سال ۴۲۸ هجری در شهر همدان وفات یافت. سیاحان خارجی که به ایران می روند در همدان از آرامگاه زیبای ابو علی سینا دیدن می کنند. این مقبره یکی از بناهای تاریخی ایران است.

این دانشمند بزرگ کتابهای زیادی نوشته است. کتاب شفاء، قانون، اشارات، نجات و دانشنامه ی علایی و بسیاری کتابهای دیگر از آن جمله اند. کتاب "قانون" در جمهوری ازبکستان به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

GRAMMATIK IZOH

Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar

Fe'ning hozirgi zamon negiziga ش – *esh* affiksini qo'shish orqali harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar yasaladi. Masalan:

دانستن <i>donestan</i>	دان <i>don</i>	دانش <i>donesh</i> – bilish
گردیدن <i>gardidan</i>	گرد <i>gard</i>	گردش <i>gardesh</i> – aylanish
کوشیدن <i>kushidan</i>	کوش <i>kush</i>	کوشش <i>kushesh</i> – intilish
پرسیدن <i>po'rsidan</i>	پرس <i>po'rs</i>	پرسش <i>po'rsesh</i> – so'rash

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, ش – *esh* affiksi oldidan bir ی – *yo* orttirilib yoziladi.

نمودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish
فرمودن <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	فرمایش <i>farmoyesh</i> – buyurish
آزمودن <i>ozmudan</i>	آزما <i>ozmo</i>	آزمایش <i>ozmoyesh</i> – sinash

Leksik izoh

Harakat nomini bildiruvchi so'zlariga o'rin-makon ma'nosini bildiruvchi گاه *goh* qo'shimchasini qo'shish orqali fe'ldan anglashilgan ish-harakatning bajarish o'rni ifoda etiladi. Masalan:

نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish	نمایشگاه <i>namoyeshgoh</i> – ko'rgazma
آرایش <i>oroyesh</i> – bezash	آرایشگاه <i>oroyeshgoh</i> – sartaroshxona
آزمایش <i>ozmoyesh</i> – sinash	آزمایشگاه <i>ozmoyeshgoh</i> – laboratoriya
آموزش <i>omuzesh</i> – o'qitish	آموزشگاه <i>omuzeshgoh</i> – o'quv yurti
ورزش <i>varzesh</i> – sport, jismoniy tarbiya	ورزشگاه <i>varzeshgoh</i> – stadion

1- topshiriq. Quyidagi fe'llardan harakat va holat nomini bildiruvchi otlar yasang.

خواستن *xostan* – xohlamoq, آراستن *orostan* – bezatmoq, آموختن *omuxtan* – o'rgatmoq, افزودن *afzudan* – ko'paytirmoq, پروردن *parvardan* – tarbiyalamoq.

2- topshiriq. ابو علی ابن سینا matnini o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va matnda uchragan harakat nomini bildiruvchi otlarni aniqlang.

3- topshiriq. Matnni o'qing, uni o'tilgan grammatik materiallar asosida tahlil qiling.

افتتاح سمینار

خبرنگار ما از شیراز گزارش می دهد: چندی قبل سمینار تعلیماتی فرهنگ فارس طی مراسمی به وسیله مدیر کل فرهنگ فارس افتتاح گردید و کار خود را آغاز کرد. در این سمینار مشاوران آموزشی فرهنگ شهرستانهای استان شرکت داشتند و مدیر کل فرهنگستان پس از افتتاح سمینار طی بیاناتی اظهار امیدواری کرد که سمینار بتواند گامهای موثری در پیشرفت فرهنگ استان بر دارد.

(از روزنامه "اطلاعات")

Lug'at

افتتاح *eftetoh* – ochilish

افتتاح گردیدن *eftetoh gardidan* – ochilmoq

سمینار *seminor* – seminar

خبرنگار *xabarnegor* – muxbir

گزارش *go'zoresh* – xabar, ma'ruza

گزارش دادن *go'zoresh dodan* – xabar bermoq

تعلیمات *ta'limot* – o'qitish, o'rgatish

فارس *fors* – Fors (viloyat nomi)

مدیر کل *mo'dir-e ko'll* – bosh mudir

مشاور *mo'shover* – maslahatchi, konsultant

شهرستان *shahreston* – shahriston, viloyat

استان *o'ston* – o'lka, viloyat

موثر *mo'asser* – ta'sirli, effektiv, natijali

گام *gom* – qadam

گام بر داشتن *gom bar-doshtan* – qadam tashlamoq

پیشرفت *pishraft* – taraqqiyot, muvaffaqiyat

4- topshiriq. Maqollarni yodlang va harakat nomini bildiruvchi otlarni qaysi fe'ldan yasalganini aniqlang.

۱) هنر از دانش و دانش از خوانش.

۲) دانش کلید گنجهاست.

۳) هر که کوشش می کند به مقصد خود می رسد.

۴) توانا بود هر که دانا بود.

ز دانش دل پیر بر نا بود.

۵) حساب به دینار بخشش به خروار.

5- topshiriq. Quyidagi harakat nomini bildiruvchi so'zlarni kitob oxiridagi ilovadan foydalanib qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

خواهش، فرمایش، آموزش، سفارش، آزمایش، پذیرش، افزایش، گردش، خورش، بخشش، آرایش، گشایش، ورزش، ارزش، ستایش، نمایش.

6- topshiriq. Matnni forschaga tarjima qiling.

Alisher Navoiy

O‘zbek xalqining buyuk shoiri va olimi Alisher Navoiy jahon madaniyati tarixida munosib o‘rin tutadi. Mamlakatimizda bu mashhur mutafakkirning tug‘ilgan kuni har yili keng nishonlanadi.

Nizomiddin Alisher Navoiy 1441- yil 9- fevralda Hirot shahrida tug‘ildi. Uning otasi bilimli kishi edi. Alisher 4–5 yoshidayoq o‘qish va yozishni o‘rgandi, adabiyot va san‘atga havas qo‘ydi. Alisher yoshlik chog‘laridan boshlab fors tilidagi asarlarni katta zavq bilan o‘qidi. Ko‘p o‘tmay o‘zi ham she‘r yoza boshladi.

Husayn Boyqaro taxtga o‘tirgach, Alisherni o‘ziga vazir qilib tayinladi. Alisher Navoiy hamisha mazlum va ezilgan xalqning manfaatini himoya qilardi. U o‘z asarlarida odamlarni insonga xos bo‘lgan yaxshi fazilatli va adolatli bo‘lishga chaqirardi. Navoiyning buyuk xizmati shundaki, u o‘zining o‘lmas asarlari bilan qadimiy o‘zbek tilining cheksiz imkoniyatini, uning boshqa tillar qatori boy, qudratli til ekanligini amalda isbotlab berdi. Navoiy fors tilida ham chiroyli she‘rlar bitgan. Uning forscha she‘rlari “Devoni Foni” dan joy olgan. “Xazoyin ul-ma’oni” deb atalgan lirik she‘rlar to‘plami va besh dostonidan iborat “Xamsa” asari Navoiyning eng yirik asarlaridandir. Navoiyning ijodiy merosi o‘zbek xalqining milliy boyligiga aylangan. Uning asarlari ko‘p nusxada bir necha marta nashr etildi va ko‘p tillarga tarjima qilindi. Yaqinda Alisher Navoiyning 20 jildidan iborat asarlar to‘plami nashr etildi.

Lug‘at

olim – دانشمند *doneshmand*

madaniyat – فرهنگ *farhang*, تمدن *tamaddo‘n*

munosib o‘rin tutmoq – مقام ارزنده ای داشتن *maqom-e arzande-i doshtan*

nishonlamoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*

tug‘ilmoq – تولد یافتن *tavallo‘d yoftan*, چشم به دنیا گشودن *chashm be do‘nyo go‘shudan*

o‘rganmoq – یاد گرفتن *yod gereftan*

havas qo‘ymoq – علاقه داشتن *‘aloqe doshtan*

yoshlik chog‘laridan boshlab – از اوان کودکی – *az avon-e kudaki*

katta zavq bilan – با ذوق فراوان – *bo zo‘uq-e farovon*

ko‘p o‘tmay – به زودی *be zudi*

she'r yoza boshladi – به نوشتن شعر مبادرت ورزید *be naveshstan-e she'r*
mo 'boderat varzid
 tayinlamoq – تعیین کردن *tayin kardan*
 ezilgan – ستمدیده *setamdide*
 himoya qilmoq – طرفداری کردن ... از *az...tarafdori kardan*
 insonga xos yaxshi fazilatlar – فضایل حسنه انسانی – *fazoyel-e hasane-ye insoni*
 chaqirmoq – فرا خواندن *faro xondan*
 o'lmas asarlar – آثار جاودان *osor-e jovedon*
 davr – دوره *do'ure*
 qadimiy o'zbek tili – زبان باستانی ازبک *zabon-e bostoni-ye o'zbek*
 cheksiz – بی حد و حصر *bi hadd-o' hasr*
 imkoniyat – امکانات *emkonot*
 amalda – در عمل *dar amal*
 qudratli – متین *matin*
 isbotlamoq – تثبیت کردن *tasbit kardan*
 bitmoq (she'r) – سرودن *so'rudan*
 chiroyli (ravon) she'rlar – اشعار شیوایی *ash'ori shivoiy*
 joy olmoq (joylashmoq) – گنجانده شدن – *go'njonde sho'dan*
 to'plam – مجموعه *majmu'e*
 doston – منظومه *manzume*
 hisoblanmoq – محسوب شدن – *mahsub sho'dan*
 milliy boylik – ثروت ملی *sarvat-e melli*
 aylanmoq – مبدل گردیدن – *mo'baddal gardidan*
 nashr etilmoq – منتشر شدن *mo'ntasher sho'dan*

7- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va harakat nomlarini aniqlang.

از کتاب " انشاء و نامه نگاری "

دانش

بهترین وسیله ی ترقی هر فرد و هر جامعه ای تحصیل علم و دانش است. به همین وسیله بود بشر اولیه که مانند وحشیان زندگی می کرد امروز به اعلی درجه ی ترقی رسیده. هواپیما و کشتیهای شگفت انگیز و رادیو و تلگراف و تلفن و کامپیوتر و امثال آنها را اختراع کرده و هر روز وسیله ی رفاه و آسایش همونوع خودرا بیشتر فراهم می کند. دانش سرمایه ایست که نه تنها از دستبرد دزدان در امان است حتی جنگهای سخت و بزرگترین پیش آمدها هم از قدر و قیمت آن نمی کاهد. دانشمند همیشه در انتظار مردم عزیز و محترم است و جاهل و نادان در نزد هیچکس آبرویی ندارد. فقر و بدبختی، یأس و نا امیددی، ادبار و نکبت هر ملت مربوط به نادانی افراد آنست. همچنین توانگری و خوشبختی هر جامعه ای حاصل دانشمندی افراد آن جامعه می باشد. امروز

ملتی بر ملت دیگر برتری و مزیت دارد که افراد آن در راه تحصیل علم و دانش کوشش بیشتری بخرج دهند. ما هم اگر بخواهیم از ملل متمدن جهان عقب نمانیم باید وقت را غنیمت شمرده در کسب دانش بکوشیم زیرا بگفته ی فردوسی شاعر نامدار ایران:

ز دانش به اندر جهان هیچ نیست
تین مرده و جان نادان یکیست
بعلاوه همان شاعر بزرگوار فرموده است:
ز دانش دل پیر برنا بود
توانا بود هر که دانا بود

Yigirma sakkizinci dars

درس بیست و هشتم

ایران

کشور جمهوری اسلامی ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، عراق، ترکیه و آذربایجان هم مرز است.

وسعت اراضی مساحت ایران یک میلیون و ششصد و چهل و هشت هزار کیلومتر مربع است. جمعیت کشور ایران بیش از هفتاد و پنج میلیون نفر است. پایتخت کشور ایران شهر تهران است. در شمال ایران دریای خزر و در جنوب آن دریای عمان و خلیج فارس قرار دارد. بیش از نیمی از خاک ایران را دشتهای و کوهستانها تشکیل می دهد. مرکز و جنوب شرقی ایران از صحراها و دشتهای کویری پهناور پوشیده شده است. وسیعترین دشتهای ایران عبارتند از دشت کویر، کویر لوت، کویر نمک و غیره. آب و هوای صحراها و دشتهای خیلی گرم و خشک است و زندگی مردم در آنجا خیلی سخت است.

زبان رسمی مردم ایران زبان فارسی است. اهالی شهر تهران در حدود دوازده میلیون نفر می باشند. تهران مرکز اداری، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور است. طبق آخرین تقسیمات ایران به بیست و نه استان تقسیم شده است. استانهای خراسان، سیستان، کرمان، فارس، خوزستان، اصفهان، یزد، مازندران و گیلان از آن جمله اند. شهرهای مشهد، کرمان، بندرعباس، تهران، شیراز، اصفهان، یزد، اهواز، همدان، تبریز از شهرهای بزرگ ایران محسوب می شوند. واحد پول ایران ریال است. جمهوری اسلامی ایران با کشورهای زیادی در جهان روابط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی دارد.

رودخانه ها و دریاچه های ایران کم آب هستند. رودخانه های بزرگ ایران عبارتند از: کارون، شط العرب، سفید رود، اترک، ارس، کشف رود، زاینده رود و غیره. در ایران گندم، جو، برنج، چای، پسته، چغندر قند، پنبه، توتون و میوه ها و سبزیجات مختلف کشت و پرورش می یابد. عمده ترین محصولات کشاورزی ایران گندم و برنج است. برنج در استانهای گیلان و مازندران به عمل می یابد.

مهمترین ثروت ملی ایران نفت است. ایران در تولید نفت مقام چهارم را در جهان دارا است. صادرات ایران اهمیت فراوانی دارد. علاوه بر منابع نفتی از معادن زیر

زمینی گاز طبیعی، ذغال سنگ، انواع فلزات و انواع سنگهای معدنی استخراج می شود.

در شهرهای ایران موزه های تاریخی و آثار باستانی و نمایشگاه های مختلف زیادی است که توجه هر سیاح و توریستی را که به ایران می آید به خود جلب می کند.

GRAMMATIK IZOH

Qisqartirilgan infinitiv مصدر مرخم *masdar-e mo'raxxam*

Fors tilida fe'ning infinitiv shaklidan tashqari مصدر مرخم *masdar-e mo'raxxam* deb ataluvchi qisqartirilgan infinitiv shakli ham mavjuddir.

Qisqartirilgan infinitiv fe'ning to'la shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali hosil qilinadi. Qisqartirilgan infinitiv shakl jihatdan o'tgan zamon fe'l negiziga mos keladi. Masalan:

Infinitiv	Qisqartirilgan infinitiv
رفتن <i>raftan</i>	رفت <i>raft</i>
خواندن <i>xondan</i>	خواند <i>xond</i>
نوشتن <i>naveshtan</i>	نوشت <i>navesht</i>

Qisqartirilgan infinitiv gapda mustaqil ravishda ishlatilmaydi. U ma'lum fe'l formalari bilan birikib, shaxssiz gaplar va aniq kelasi zamon fe'li hosil qilishda qo'llanadi.

Shaxssiz gaplar

Shaxssiz gaplarda ega grammatik jihatdan ifoda etilmaydi.

Fors tilida shaxssiz gaplarning kesimi می شود *mishavad* (bo'ladi), نمی شود *namishavad* (bo'lmaydi), می توان *mitavon* (bo'ladi), نمی توان *namitavon* (bo'lmaydi), باید *boyad* (kerak), نباید *naboyad* (kerak emas) so'zlarini qisqartirilgan infinitiv shaklidagi fe'l bilan birikuvchi orqali ifodalanadi. Masalan:

- mishavad raft* – borib bo'ladi, borish mumkin
- mitavon raft* – borib bo'ladi, borish mumkin
- namishavad raft* – borib bo'lmaydi
- namitavon raft* – borib bo'lmaydi
- boyad raft* – borish kerak
- naboyad raft* – borish kerak emas

Misollar:

قدیم ترین نسخ خطی آثار علیشیر نوایی را می توان در انستیتوی خاورشناسی *qadimtarin no'sax-e xatti-ye osor-e alisher navoyiro mita-* مطالعه کرد.

nom dar anstitu-ye xovarshenosi mo'tole'e kard – Alisher Navoiyning eng qadimgi qo'lyozmalarini Sharqshunoslik institutida mutolaa qilish mumkin.

bo ko'dom vasoyel-e naqliye mishavad be fo'rudgoh rasid? – Qaysi transport bilan aeroportga borib bo'ladi?

har yeki har yekiy az ayestgah hay metroy tashkand ra mi tovan kax ziber ziminy namid.
az istgohho-ye metro-ye toshkandro mitavon kox-e zirzamini nomid – Toshkent metrosining har bir bekatini yerosti saroyi desa bo'ladi.

Izoh. She'riyatda, maqollarda va xalq tilida *mitavon* ning *mi* old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Masalan:

توان نان خورد اگر دندان نباشد
مصیبت آن بود که نان نباشد

Non yesa bo'ladi, agar tish bo'lmasa ham,
(Tish bo'la turib) non bo'lmaslik, bu musibatdir.

1- topshiriq. 28- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va undagi shaxssiz gaplarni aniqlang.

2- topshiriq. O'tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib 10 ta shaxssiz gap tuzing.

3- topshiriq. Quyidagi maqollarni ko'chirib yozing, ularni yod oling va ularda uchragan shaxssiz gaplarning yasalishini aytib bering.

- ۱) سگ را به زور به شکار نتوان برد.
- ۲) زنده را می توان کشت، کشته را زنده نتوان کرد.
- ۳) از نرد بان پله پله بالا باید رفت.
- ۴) آفتاب را با دو انگشت نمی توان پنهان کرد.
- ۵) کشته را به زر و زور زنده نتوان کرد.
- ۶) به صبر از غوره حلوا می توان ساخت.
- ۷) با یک دست دو هندوانه نمی شود بر داشت.
- ۸) آتش را با آتش نمی توان خاموش کرد.
- ۹) تا نهال تر است باید راست کرد.
- ۱۰) تا صلح توان کرد در جنگ مکوب.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Hamisha tozalikka rioya qilish kerak. Ovqat yeyishdan oldin qo'lni sovun bilan yuvish kerak. Toshkent Davlat pedagogika institutiga qaysi trolleybus bilan borsa bo'ladi? Dars vaqtida faqat fors

tilida gaplashish kerak. Bu kuchli to'liqida baliq ovlab bo'lmaydi. Bu yerga o'tirsa bo'ladimi? Ilmiy konferensiyaga ma'ruza tayyorlash uchun qaysi asarlardan foydalanish kerak? Tezda doktorning oldiga borish kerak. Ko'p bilish uchun ko'p o'qish va ko'p ishlash kerak. Tun shu qadar qorong'i ediki, hatto yo'l atrofidagi uylarni ham ko'rib bo'lmas edi. Bugungi ishni ertaga qoldirish kerak emas. Uyqudan turgandan so'ng 10–15 daqiqa badan tarbiya qilish kerak. Bu xabarni tezda unga yetkazish kerak. Bunday havoda paltosiz uydan tashqariga chiqib bo'lmaydi. Uni faqat dam olish kunlari uyida topish mumkin. Arab tilini qanday qilib o'rgansa bo'ladi?

5- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va shaxssiz gaplarni aniqlang.

سن حیوانات

معلم تاریخ طبیعی از شاگرد پرسید: سن اسب و امسال آنرا از روی چه می توان تعیین نمود؟ شاگرد گفت: از روی دندان. معلم گفت: سن مرغ و خروس را چگونه؟ شاگرد گفت: آن هم از روی دندان. معلم گفت: مرغ و خروس دندان ندارند. گفت: از دندان خود. گفت: چگونه؟ شاگرد گفت: مرغ و خروس وقتی پیر باشند گوشت آنها در زیر دندان خوب جویده نمی شود و اگر جوان باشند به آسانی جویده می شود.

6- topshiriq. Bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) so'zlarni yod oling.

زیبا <i>zibo</i> –	قشنگ <i>qashang</i> – chiroyli
چاق <i>choq</i> –	فربه <i>ferbe</i> – semiz
سرخ <i>so'rx</i> –	قرمز <i>qermez</i> – qizil
واژه <i>voj:e</i> –	لغت <i>lo'g'at</i> – so'z
بسیار <i>besyor</i> –	زیاد <i>ziyod</i> – ko'p
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> –	ارشد <i>arshad</i> – katta
مریض <i>mariz</i> –	بیمار <i>bimor</i> – kasal
تالار <i>tolor</i> –	سالن <i>solo'n</i> – zal
طرف <i>taraf</i> –	سو <i>su</i> – taraf, tomon
آغاز <i>og'oz</i> –	شروع <i>sho'ru'</i> – boshlash
سوال <i>so'ol</i> –	پرسش <i>po'rsesh</i> – so'rash
جواب <i>javob</i> –	پاسخ <i>poso'x</i> – javob
سخن <i>so'xan</i> –	حرف <i>harf</i> – gap, so'z

7- topshiriq. Quyidagi shaxssiz gaplarni o'qing, tarjima qiling va modal so'zlarni aniqlang.

امروز هوا گرم است، می شود برای استراحت بیرون شهر رفت.
 نباید فراموش کرد که شما فرزندان جمهوری استقلال ازبکستان هستید.
 نمی شود فهمید که او چه می گوید.
 شما باید بدانید که امتحانات تاپستانی نزدیک می شود.
 چه باید کرد و چه نباید کرد، این مسئله مهم است.
 چه باید کرد که من زبان فارسی را خوب بدانم.
 برای ترجمه ی این متن از کدام فرهنگ باید استفاده کرد.
 اینجا نباید سیگار کشید.
 این کتاب را به بیست ریال می شود خرید.
 از کجا می شود این داستان را پیدا کرد.
 برای آنکه سالم باشیم باید هر روز صبح ورزش کرد.
 باید این مقاله را به انگلیسی ترجمه کرد.
 این نسخه خطی را نمی توان خواند.

8- topshiriq. Quyidagi dialoglarni fors tiliga tarjima qiling.

- Siz Eronda bo‘lganmisiz?
- Yo‘q, men Eronda bo‘lmaganman, lekin ko‘rishni juda xohlayman. Aytishlaricha, u go‘zal mamlakat.
- Ha, u G‘arbiy Osiyoda joylashgan eng yirik mamlakatlardan biridir.
- Mamlakatning tabiati qanday? Aholisi qancha?
- Tabiati ajoyib, go‘zal o‘lka. U yerda tog‘lar, dashtlar, adirlar va daryolar ko‘p. Aholisi 75 milliondan ortiq. Tehron shahrida esa 12 million atrofida aholi yashaydi.
- U rivojlangan o‘lkami?
- Ha, u qadimiy, rivojlangan mamlakatdir. Eron dunyo ilm-u faniga, madaniyati rivojiga katta hissa qo‘shgan mamlakatdir. Juda ko‘p olim va donishmandlar, shoir va mutafakkirlar u yerda tug‘ilib ijod qilganlar.
- O‘zbekistonning asosiy qishloq xo‘jalik boyligi paxtadir. Eronning asosiy boyligi nima?
- Eronning asosiy milliy boyligi neftdir. Bundan boshqa juda ko‘p yerosti boyliklari ham mavjuddir.
- Aytingchi, Eronda diqqatga sazovor joylar, muzeylar ham ko‘pmi?
- Ha, Eronda tarixiy muzeylar, yodgorliklar, masjid va tarixiy yodgorliklar juda ko‘p. Masalan, Qadimgi Eron muzeyi, Rizo Ab-bosi, Sa‘d saroy muzeylari, Antik asarlar muzeyi, Milliy asarlar, Eron gilamlari kabi muzeylar juda diqqatga sazovordir.

– Itifotingiz uchun rahmat. Imkoniyat bo‘lishi bilan men albatta Eronga boraman va bu go‘zal o‘lkani ziyorat qilaman.

9- topshiriq. Matnni o‘qing, tarjima qiling va uning mazmunini o‘qituvchingizga so‘zlab bering.

شهر تهران

شهر تهران پایتخت کشور ایران است. اهالی تهران بیش از دوازده میلیون نفر هستند. این شهر بزرگ مرکز علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران می باشد. مهمترین مراکز علمی، آموزشگاه های عالی، پژوهشگاه های علمی، ادارات نظامی، اقتصادی و بازرگانی کشور در تهران قرار دارد. دانشگاه تهران معروفیت جهانی دارد. تهران دارای خیابانهای وسیع و ساختمانهای زیبا و چند طبقه است. تهران یکی از شهرهای شمالی ایران است. در تهران موزه های تاریخی و آثار گوناگون هنری، آرامگاه های شاعران برجسته و روحانیان معروف و مساجد و مدرسه های قدیمی فراوان است. تهران موزه های زیادی دارد. از جمله: موزه ایران باستان، موزه رضا عباسی، کاخ موزه سعد آباد، موزه آثار ملی، موزه فرش، موزه آثار عتیقه و غیره. همچنین مهم ترین مراکز درمانی و پزشکی در تهران قرار دارد. بزرگترین ساختمان ها و عمارت های مسکونی در این شهر ساخته شده است. این شهر از نظر آب و هوایی در منطقه گرم و خشک قرار دارد. بزرگترین مسابقات ورزشی در این شهر برگزار می شود. برج " میدان آزادی " افتخار این شهر بزرگ است. به تازگی احداث متروی زیر زمینی بر جانبه های این شهر افزوده است. متروی تهران آنقدر قشنگ است که هر یکی از ایستگاه های آن را می شود کاخ زیر زمینی نامید. هر ماه صدها تن از سیاحان خارجی به تهران می آیند و از آنها دیدن می کنند. این آثار تاریخی و موزه های جالب و دیدنی توجه هر سیاح و گردشگری را به خود جلب می کند.

Yigirma to‘qqizinchi dars

درس بیست و نهم

نمایشگاه بازرگانی جمهوری اسلامی ایران در تاشکند

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی جمهوری اسلامی ایران در اواسط اردیبهشت ماه سال آینده در شهر تاشکند افتتاح خواهد شد. هدف از تشکیل این نمایشگاه آشنا ساختن مردم ازبکستان با موفقیت ها و امکانات صادراتی ایران می باشد. در غرفه های این نمایشگاه، تماشاگران با دست آوردهای صنعتی ایران آشنا می شود. بدیهی است که ظرفیت غرفه های نمایشگاه امکان نمی دهد که بتوان انواع و اقسام محصولات صنایع ایران را به معرض تماشا گذاشت، ولی اشیای نمایشی نمایشگاه طوری انتخاب شده اند که بازدید کننده بتواند با سطح فنی کنونی صنایع جمهوری اسلامی ایران آشنا گردد. بیننده، گویی گردش جالبی در کشور ایران انجام می دهد و با انجام این سفر، اطلاعات خود را در باره ی همسایه ی جنوبی کامل تر می کند و با مردم ایران بهتر آشنا می شوند.

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی ایران در تاشکند، در خیابان "دوستلیک" واقع خواهد شد. در این خیابان، تماشاگران بنایی را که به افتخار دوستی ملل ازبک و ایران برپا گردیده، مشاهده خواهند نمود. در محوطه‌ی نمایشگاه، غرفه‌ی مخصوص صنایع برای نمایش انواع و اقسام ماشین‌ها گشایش خواهد یافت. در سالن تابستانی، فضایی به گنجایش پانصد تن به تماشاگران اختصاص داده خواهد شد. در این سالن فیلم‌هایی از سینماهای ایران به معرض نمایش گذاشته می‌شود.

به طور کلی، این نمایشگاه چیزهای متنوعی عرضه خواهد کرد و بهتر آن است که از آن صحبت نکنیم، بلکه دیدن کنیم. اما یاد آوری چند نکته هم بی‌فایده نیست. فیلم‌های مستند رنگی، آلبوم‌های عکس و کتاب‌های نویسندگان و شاعران و روزنامه‌ها و مجلات ایران، بازدیدکنندگان را با فرهنگ و هنر مردم ایران آشنا می‌کند.

در غرفه‌های موسیقی می‌توان آهنگ‌ها و ترانه‌های ملی ایران را که روی نوار ضبط شده، شنید. تقریباً بازدید از این نمایشگاه به منزله مسافرت به کشور همسایه‌ی ما است. آرزو می‌کنیم که در آینده، دستاوردهای کشور ازبکستان در پایتخت ایران به نمایش گذاشته شود و ایرانیان از پیشرفت و ترقی ازبکستان در صنعت و کشاورزی آشنا شوند و زمینه‌های همکاری اقتصادی بین دو کشور فراهم آید.

GRAMMATIK IZOH

Aniq kelasi zamon fe'li *mo'staqbal* مستقبل

Aniq kelasi zamon fe'li ish-harakatning kelasi zamonda bajarilishi yo bajarilmasligi aniq, qat'iy ekanligini bildiradi.

Aniq kelasi zamon fe'li qo'shma fe'l shaklida bo'lib, ikki qismdan – yetakchi va ko'makchi fe'ldan tashkil topadi.

Aniq kelasi zamon fe'li ko'makchi fe'l sifatida kelgan *xostan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi (*xoh*) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish va undan so'ng yetakchi fe'lining qisqartirilgan infinitiv shaklini keltirish orqali hosil qilinadi. Aniq kelasi zamon fe'lining tuslanishida ko'makchi fe'l o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, kelajak tushunchasini ifodalaydi. Yetakchi fe'l esa hamma shakllarda qisqartirilgan infinitiv (مصدر مرخم) shaklida bo'ladi.

raftan – (bormoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

man xoham raft – Men boraman, men borajakman.

to' xohi raft – Sen borasan, sen borajaksan.

u xohad raft – U boradi, u borajak.

ما خواهيم رفت *mo xohim raft* – Biz boramiz, biz borajakmiz.
 شما خواهيد رفت *sho 'mo xohid raft* – Siz borasiz, siz borajaksiz.
 آنها خواهند رفت *onho xohand raft* – Ular boradilar, ular borajaklar.

خواستن *xostan* ko'makchi fe'li prefiksli fe'llarda prefiksdan so'ng, qo'shma fe'llarda esa, ot bilan ko'makchi fe'l orasiga qo'yiladi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l negizi خواه *xoh* ning oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan:

ما نخواهيم رفت *mo naxohim raft* – Biz bormaymiz.
 من حرفهای ترا فراموش نخواهم کرد. *man harfho-ye to 'ro faromush naxoham kard* – Men sening so'zlarini esdan chiqarmayman.
 او فردا بر نخواهد گشت. *u fardo bar naxohad gash* – U ertaga qaytmaydi.

Aniq kelasi zamon fe'lida urg'u ko'makchi fe'ldagi shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

من خواهم آمد *man xoham omad* – Men kelaman.
 تو خواهی آمد. *to 'xohi omad* – Sen kelasan.

Qo'shma fe'llarda urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u qo'shma fe'l ot qismining oxirgi bo'g'iniga va ikkinchi urg'u ko'makchi fe'lning shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

نمایشگاه صنعتی ایران ده روز ادامه خواهد شد. *namoyeshgoh-e san'ati-ye iron dah ruz edome xohad sho 'd* – Eron sanoat ko'rgazmasi o'n kun davom etadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u نه *na*–inkor yuklamasiga ko'chadi. Masalan:

من امروز او را نخواهم دید. *man emruz uro naxoham did* – Men bugun uni ko'rmayman.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni aniq kelasi zamon fe'li shaklida tustlang.

خواندن *xondan*

فرستادن *ferestodan*

یاد گرفتن *yod gereftan*

شروع کردن *sho 'ru' kardan*

سخنرانی کردن *so 'xanroni kardan*

بر داشتن *bar-doshtan*

2- topshiriq. 28-dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe‘l shakllarini aniqlang.

3- topshiriq. “Dam olish kuni men nima qilaman?” degan mavzuda insho yozing. Inshoyingizda kelasi zamon fe‘l shakllaridan foydalaning.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing. Hikoya ostida berilgan lug‘atdan foydalanib uni tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe‘llarini aniqlang.

بلبل و مور

بلبلی روی درختی آشیانه داشت. در زیر آن درخت مورچه ی ضعیفی هم لانه ساخته بود. بلبل شب و روز در پرواز و گرم ترنم بود. مورچه دایم دانه جمع می کرد و با خود می گفت: بلبل از این قیل و قال چه سود خواهد برد و هنگام زمستان از کجا خواهد خورد. رفته رفته هوا سرد و برگ درختان زرد شد. کوه و صحرا را برف گرفت و دانه ها زیر برف پنهان ماندند.

بلبل از گرسنگی به ستوه آمد و به در خانه ی مور رفت و گفت: همسایه امسال، سال سختی است. من بدبخت از همه جا در مانده ام و بدر خانه ی تو آمده ام. به من چیزی بده که نزدیک است از گرسنگی هلاک شوم. مور پرسید: در تابستان چه می کردی که دانه گرد نیاوردی؟ بلبل جواب داد: در آن موسم آواز می خواندم و وقت جمع آوری دانه نداشتم. مور گفت: آنکه در تابستان اندیشه ی آینده نکند در زمستان بسختی در ماند.

Lug‘at

آشیانه *oshyone* – in, uya

لانه *lone* – in, uya

دانه *done* – don, g‘alla

قال *qil-o‘ qol* – qiy-chuv, to‘palon

سود بردن *sud bo‘rdan* – foyda ko‘rmoq, manfaat topmoq

برف گرفتن *barf gereftan* – qor bilan qoplanmoq

به ستوه آمدن *be setuh omadan* – holdan toymoq

سخت *saxt* – qattiq, og‘ir

گرد آوردن *gerd ovaridan* – to‘plamoq, yig‘moq

آواز خواندن *ovoz xondan* – sayramoq

5- topshiriq. Quyidagi so‘zlarning yasalishini aniqlang.

گفتگو *go‘fto‘gu* – gap, so‘zlashish

جستجو *jo‘sto‘ju* – qidirish

شستشو *sho‘sto‘shu* – yuvish

پخت و پز *po‘xto‘paz* – pishirish

6- topshiriq. Quyidagi bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) fe'l-larni yod oling.

تمام کردن	- به آخر رساندن	- tugatmoq
آموختن	- یاد گرفتن	- o'rganmoq
حرف زدن	- گفتگو کردن	- so'zlashmoq
تهیه کردن	- آماده کردن	- tayyorlamoq
تولد یافتن	- به دنیا آمدن	- tug'ilmoq
فوت کردن	- مردن	- o'lmoq
آمدن	- تشریف آوردن	- kelmoq
رفتن	- تشریف بردن	- ketmoq
نهادن	- گذاشتن	- qo'yimoq
آغاز کردن	- شروع کردن	- boshlamoq
نگریستن	- نگاه کردن	- qaramoq
استقبال کردن	- پشواز کردن	- kutib olmoq
خواستن	- میل داشتن	- xohlamoq
خوابیدن	- خفتن	- uxlammoq
نمودن	- نشان دادن	- ko'rsatmoq
عجله کردن	- شتاب کردن	- shoshilmoq
زندگی کردن	- اقامت کردن	- yashamoq
فرستادن	- ارسال کردن	- yubormoq
فهمیدن	- متوجه شدن	- tushunmoq
یافتن	- پیدا کردن	- topmoq
بستن	- بست و بند کردن	- bog'lamoq
گذشتن	- عبور کردن	- o'tmoq
کشتن	- به قتل رساندن	- o'ldirmoq
برگشتن	- مراجعت کردن	- qaytmoq
پرسیدن	- سوال کردن	- so'ramoq
ترسیدن	- هراسیدن	- qo'rqmoq
گردش کردن	- سیل کردن	- sayl qilmoq, aylanmoq
تشکر کردن	- سپاسگزاری کردن	- minnatdorchilik bildirmoq

O'ttizinchi dars

درس سی ام

عمر خیام

حکیم ابو الفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری - فیلسوف، ریاضیدان، منجم، پزشک، شاعر و نویسنده ی بزرگ ایران در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری (قرن یازدهم و دوازدهم میلادی) است. خیام در نیشابور به دنیا آمد، اما سال تولد و آغاز زندگی او نا معلوم است.

خیام تنها شاعر نیست. حتی قبل از اینکه شاعر باشد حکیم و طبیب است. هم در ریاضیات و نجوم مهارت دارد و هم از ادب و قرآن بهره مند است. در "خبر و مقاله" تحقیقات تازه می کند و در طب و نجوم هم مطالعات مهم دارد. علاوه بر این او در سال ۶۷۷ هجری (۱۰۷۴ میلادی) تقویم ایران را اصلاح می کند و "نوروز" را که در نیمه ی برج حوت (ماه اسفند) قرار داشت به اول برج حمل می آورد و از این راه "تقویم جلالی" را به وجود می آورد. در حکمت از طرفداران ابن سینا است و کتابهای قانون و شفا را با دقت و تحقیق می خواند و تحلیل می کند. هر چند مقام خیام و رای شاعری او بوده و شهرت او در ایام زندگی و بعد از آن بیشتر در حکمت، طب، نجوم و ریاضیات بوده است. ولی امروزه او را در جهان بیشتر با رباعیات فلسفی لطیفش می شناسند. معلم نیست که خیام شاعری را از چه زمانی شروع کرده و چرا جز رباعی نسروده است.

بدون شک او برای بیان اندیشه ها و افکار ساده و در عین حال سرشار از شور و هیجان خود هیچ قالبی مناسب تر از رباعی نمی توانست بیابد. رباعی به دلیل وزن و آهنگ ضربی خود به خوبی با دف و ساز همراه می شود و به همین سبب از قدیم در مجالس رواج داشته و نفوذ تأثیر آن در ذهن ها بیشتر بوده است.

خیام در رباعیات خود افکار فلسفی خود را به زیبایی بیان می کند.

وفات خیام را در سال ۵۰۹ هجری (۱۱۱۵ میلادی) یا ۵۱۴ هجری (۱۱۲۳ میلادی) نوشته اند. ترجمه ها و تحقیقاتی که در باره ی رباعیات خیام به زبانهای مختلف انجام شده فراوان است. در جمهوری ازبکستان رباعیات عمر خیام به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

GRAMMATIK IZOH

af'ol-e افعال متعدی و لازم *o'timli va o'timsiz fe'llar* لازم *mo'ta'addi va lozem*

Fe'llar o'zlarining leksik ma'nolariga ko'ra o'timli va o'timsiz bo'ladilar. Fe'llarning o'timli yoki o'timsiz ekanligi harakatning obyektga bo'lgan munosabatiga ko'ra belgilanadi.

O'timli fe'llar (*af'ol-e mo'ta'addi* افعال متعدی) ish-harakatning biror predmetga – obyektga bevosita o'tganligini bildiradi va vositazis to'ldiruvchi vazifasida kelgan so'zni talab qiladi. Masalan:

o'qimoq – خواندن

Men kitobni (nimani?) o'qidim. – من کتاب را خواندم.

yozmog – نوشتن

Tekstni (nimani?) doskaga yozdim. – متن را روی تخته نوشتم.

ko'rmoq – دیدن

Fakultetda Sobirni (kimni?) ko'rdim. – در دانشکده صابر را دیدم.

O'timsiz fe'llar (افعال لازم *af'ol-e lozem*) da ish-harakat boshqa predmetga – obyektga o'tmaydi va harakatning o'tishi uchun lozim bo'lgan so'zni qabul qilmaydi. Masalan:

آمدن *omadan* – kelmoq
نشستن *neshastan* – o'tirmoq
رفتن *raftan* – bormoq
افتادن *o'ftodan* – yiqilmoq

Fors tilida bir necha fe'llar borki, ular o'zlarining leksik ma'no-lariga ko'ra ham o'timli, ham o'timsiz bo'ladilar. Masalan:

افزودن *afzudan* – ko'paymoq, ko'paytirmoq, ortmoq, orttirmoq
آموختن *omuxtan* – o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq, orgatmoq
شکستن *shekastan* – sinmoq, sindirmoq
اویختن *ovixtan* – osilmoq, osmoq

Misollar:

پرویز شاخه ی درخت را شکست. *parviz shoxe-ye deraxtro shekast* – Parviz daraxt shoxini sindirdi.

از باد شدید شاخه ی درخت شکست. *az bod-e shaded shoxe-ye deraxt shekast* – Qattiq shamoldan daraxtning shoxi sindi.

آب جوش ریخت و دستم را سوخت. *ob-e jush rixt va dastamro suxt* – Qaynoq suv to'kildi va qo'limni kuydirdi.

Ko'pincha o'timli ma'nodagi qo'shma fe'llarning ko'makchi qismini boshqa fe'l bilan almashtirish orqali ulardan o'timsiz fe'l yasaladi. Bu xildagi almashish ko'proq yetakchi fe'l bilan ko'makchi fe'llar orasida sodir bo'ladi. Masalan:

آغاز کردن *og'oz kardan* – boshlamoq
آغاز شدن *og'oz sho'dan* – boshlanmoq
آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
باز شدن *boz sho'dan* – ochilmoq
بیدار کردن *bidor kardan* – uyg'otmoq
بیدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq
راضی کردن *rozi kardan* – rozi qilmoq
راضی شدن *rozi sho'dan* – rozi bo'lmoq

Bulardan tashqari:

پرورش دادن *parvaresh dodan* – tarbiyalamoq
پرورش یافتن *parvaresh yoftan* – tarbiyalanmoq
شکست دادن *shekast dodan* – shikast yetkazmoq
شکست خوردن *shekast xo'rdan* – shikastlanmoq kabi.

Fe'lining majhul nisbati فعل مجهول *fe'l-e majhul*

Fe'ning majhul nisbati o'zining tuzilishi jihatidan qo'shma fe'l shakliga ega bo'lib, yetakchi fe'l شدن *sho'dan* ko'makchi fe'lidan tashkil topadi. Majhul nisbatda fe'l tarkibidagi yetakchi fe'l hamma zamon va shaxslarda o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* esa tegishli zamon va shaxslarda keladi.

Fe'ning majhul shakli faqat o'timli fe'llardangina hosil qilinadi. Masalan:

نوشتن *naveshtan* – yozmoq
نوشته شد *naveshte sho'd* – yozildi.
مقاله نوشته شد *maqole naveshte sho'd* – Maqola yozildi.
فرستادن *ferestodan* – yubormoq
فرستاده شد *ferestode sho'd* – yuborildi.
نامه فرستاده شد *nome ferestode sho'd* – Xat yuborildi.

Majhul nisbatdagi fe'llar aniq nisbatdagi fe'llarga xos bo'lgan hamma zamon va mayllarda ishlatilishi mumkin. Masalan:

مقاله نوشته می شود *maqole naveshte mishavad* – Maqola yozilyapti, yoziladi. (hozirgi-kelasi zamon fe'li).

مقاله نوشته می شد *maqole naveshte misho'd* – Maqola yozilardi (o'tgan zamon davom fe'li).

مقاله نوشته شده است *maqole naveshte sho'de ast* – Maqola yozilgan (dir). (o'tgan zamon natijali fe'li).

مقاله نوشته شده بود *maqole naveshte sho'de bud* – Maqola yozilgan edi (uzoq o'tgan zamon fe'li).

مقاله نوشته خواهد شد *maqole naveshte xohad sho'd* – Maqola yoziladi, yozilajak. (aniq kelasi zamon fe'li).

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* oldiga نه *na*–inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan:

نامه فرستاده نشد *nome ferestode nasho'd* – Xat yuborilmadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining majhul shaklida نه *na*-inkor yuklamasi خواستن *xostan* ko'makchi fe'liga qo'shiladi. Masalan:

بسته ی پستی شما فرستاده نخواهد شد. *baste-ye po'sti-ye sho'mo ferestode naxohad sho'd* – Sizning banderolingiz yuborilmaydi (jo'natilmaydi).

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shaklida urg'u yetakchi fe'lning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

نوشته شد. *naveshte sho'd* – yozildi.

Agar ko'makchi fe'l می *mi* – old qo'shimchasini olgan bo'lsa yoxud شدن *sho'dan* ko'makchi fe'li sifatdosh shaklida kelsa, urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u yetakchi fe'lga va ikkinchi urg'u sifatdosh shaklidagi ko'makchi fe'l oxiriga yoki می *mi* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

نوشته شده بود. *naveshte sho'de bud* – yozilgan edi.

نوشته شده است. *naveshte sho'de ast* – yozilgandir.

نوشته می شود. *naveshte mishavad* – yoziladi.

نوشته می شد. *naveshte misho'd* – yozilardi.

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shaklida urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u yetakchi fe'l oxiriga va ikkinchi urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

آورده نشد. *ovarde nasho'd* – keltirilmadi.

آورده نشده بود. *ovarde nasho'de bud* – keltirilmagan edi.

Kesimi majhul nisbat bilan ifodalangan gapda grammatik ega ish-harakatni bajaruvchi shaxsni bildirmay, balki boshqa shaxs orqali bajarilgan harakatni o'ziga qabul qiluvchi obyektни bildiradi. Masalan, مقاله نوشته شد. *maqole naveshte sho'd* (maqola yozildi.) misolida asosiy diqqat subyektga emas, obyektga qaratilgandir. Bunda harakatni bajaruvchi subyekt noma'lum bo'lib, subyekt tomonidan bajarilgan harakatni qabul qilgan obyekt – مقاله so'zi grammatik ega vazifasida kelgan. Misollar:

این عمارتهای بزرگ و قشنگ طی سالهای اخیر ساخته شده است. *in emoratho-ye bo'zo'rg va qashang tey-e solho-ye axir soxte sho'de ast* – Bu muxtasham va chiroyli imoratlar oxirgi yillarda qurilgandir.

این نسخه ی خطی آنقدر روان نوشته شده بود که من آن را به آسانی خواندم. *in no'sxe-ye xatti onqadr ravon naveshte sho'de bud ke man onro be*

osoni xondam – Bu qo‘lyozma shu qadar ravon yozilgan ediki, men uni osonlik bilan o‘qidim.

Kesimi majhul nisbatdagi fe‘llardan iborat bo‘lgan gaplarda harakatni bildiruvchi shaxsni ko‘rsatish lozim bo‘lsa, harakatning bajaruvchisi از طرف *az taraf-e* (tomonidan), بوسیله *be vasile-ye*, به واسطه *be vosete-ye*, توسط *tavasso‘t-e* (orqali, vositasi bilan, bilan) kabi murakkab predloglar orqali birikib keladi. Bu xildagi gaplarda harakat obykti ega vazifasini o‘taydi. Harakat subyekti murakkab predlog bilan birikib, to‘ldiruvchi vazifasida va majhul nisbatdagi fe‘l esa kesim vazifasida keladi. Misollar:

doston-e gerdob az taraf-e sodeq hedoyat naveshte sho‘de ast – “Gerdob” romani Sodiq Hidayat tomonidan yozilgandir.

mehmonon-e xoreji diruz az taraf-e vazir-e o‘mur-e xoreji paziro‘fte sho‘dand – Chet ellik mehmonlar kecha Tashqi ishlar vaziri tomonidan qabul qilindilar.

1- topshiriq. 30- dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan o‘timli va o‘timsiz fe‘llarni, majhul nisbatdagi fe‘llarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi fe‘llarni hozirgi-kelasi zamon, aniq o‘tgan zamon, o‘tgan zamon davom fe‘li, o‘tgan zamon natijali fe‘li shakllarida tuslang.

آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq	پذیرفتن <i>paziro‘ftan</i> – qabul qilmoq
پختن <i>po‘xtan</i> – pishirmoq	فرستادن <i>ferestodan</i> – yubormoq
ساختن <i>soxtan</i> – qurmoq	

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling hamda majhul nisbatdagi fe‘llarni aniqlab, qaysi zamon shaklida kelganini aytib bering.

دو نقاش

دو نفر نقاش با هم شرط بستند که هر دو تصویر بکشند تا معلوم گردد کدام یک بهتر می کشد. یکی تصویر انگور کشید و بالای پنجره آویزان کرد. مرغها آمدند و منقار زدند. مردم از استادی آن نقاش تعجب می کردند و به خانه ی نقاش دیگر رفتند و پرسیدند که تصویر تو کجاست؟ گفت: در پشت این پرده. نقاش اول خواست که پرده را بر دارد. چون دست به پرده زد متوجه شد که پرده نیست، دیوار است که روی آن

تصویر پرده کشیده شده است. گفت: من چنین تصویری کشیده ام که مرغها فریفته شدند و تو چنان استادی که نقاش را فریقتی.

Lug‘at

تصویر کشیدن *tasvir kashidan* – surat chizmoq, rasm solmoq

شرط بستن *shart bastan* – shartlashmoq, shart bog‘lamoq

آویزان کردن *ovizon kardan* – osib qo‘ymoq

منقار زدن *menqor zadan* – cho‘qimoq

متوجه شدن *mo‘tavajjeh sho‘dan* – tushunmoq, anglamoq

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Katta Farg‘ona kanali juda qisqa muddatda, ya‘ni 45-kun davomida qurildi. Bu olim haqida gazeta va jurnallarda ko‘pgina maqolalar yozilgan. Devor orqasidan uning kulgan ovozi eshitildi. Bizning kolxozda paxta va boshqa qishloq xo‘jalik ekinlari ekiladi. Bahor keldi, gullar ochildi. Bu rasm mashhur fransuz rassomi tomonidan chizilgandir. Bugun dars soat sakkiz yarimda boshlanadi. Xat qora siyoh bilan yozilgan edi. Samarqandning bu qadimiy binosi 1416- yilda qurilgan ekan. Oxirgi yillar davomida Toshkentda juda baland imoratlar, keng ko‘priklar qurildi. Bu injener o‘zining yangi ixtirosi uchun “Shuhrat” ordeni bilan mukofotlandi. 1961- yil 12-aprelda Vatanimiz tarixida oltin sahifa ochildi. Bu kuni Yuriy Gagarin dunyoda birinchi marta kosmosga parvoz qildi. Dars matni bir necha marta talabalar tomonidan qayta o‘qildi. Uzoqdan kimningdir yig‘lagan ovozi eshitildi. Eng shirin qovun va tarvuzlar kolxoz bozorida sotiladi. Stolning ustiga turli shirinliklar qo‘yilgan edi. Tun shu qadar qorong‘i ediki, atrofda hech narsa ko‘rinmas edi. Saroyning darvozasi mis va zar bilan qoplangan edi. Bu qo‘lyozma Alisher Navoiy davrida ko‘chirilgan ekan. Eronlik mehmonlar O‘zbekiston Oliy majlisi raisi tomonidan qabul qilindilar.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o‘qing, tarjima qiling va majhul nisbat shaklidagi fe’llarning zamonini aniqlang.

در باغ ملی ازبکستان مجسمه ی علیشیر نوایی ساخته شده است.

در باره تاریخ تاشکند اثر های زیادی نوشته شده است.

از دور صدای گریه بچه ای شنیده شد.

در شهر تاشکند هر سال ساختمانهای جدیدی ساخته می شود.

چند روز پیش در باره ی این اثر در روزنامه مقاله ای نوشته شده بود ولی من آن

را هنوز نخوانده ام.

هوا گرم شده است.

این کتاب دیگر چاپ نخواهد شد.

جمهوری ازبکستان در سال ۱۹۹۱ تشکیل شده است.

استقلال جمهوری ازبکستان بیست و یکم ماه دسامبر سال ۱۹۹۱ از طرف ایران

بر سمیت شناخته شده است.

این نسخه ی خطی قرن دوازدهم رونویسی شده است.

اثرهای علیشیر نوایی به زبانهای خارجی ترجمه شده است.

در بخارای قدیم در نتیجه ی آتش سوزی بسیاری از کتابهای گرانبهای سامانیان

نابود شده است.

6- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling, o'timli va o'timsiz fe'llarni aniqlang.

از کتاب "راه نو"

پایدار

دختر پاک دلی بر لب رود نشسته بود و ریزش آب و غرش موج هارا تماشا می کرد و با خود می گفت: "ایکاش، این آب زبان داشت و اسراری را که در سینه ی خود دارد، بر من فاش می نمود. ایکاش این آب به من اظهار می کرد که با این جوش و خروش دایمی چه مقصودی دارد و چه راهی می پیماید."

ناگاه از میان امواج صدایی بلند شد و چنین گفت: "ای دختر پاک سرشت! مقصدی که من در پیش دارم عبارت از رسیدن به آرزوی خود یعنی اقیانوس است. هزاران سال است که من این راه را با جوش و خروش می پیمایم تا خود را به اغوش او برسانم و در سینه ی روح پرورش جا گیریم. هیچ چیز مرا از این مقصد و آرزو باز نداشته و نخواهد داشت. انسان ها مجرای مرا بارها تغییر دادند و قسمتی از پیکار مرا در چاه ها و گودالها و حوضها حبس نمودند ولی من از تعقیب مقصد خود چشم نیوشیدم و خسته نشدم. من بخل و حسد را نمی شناسم و همه را سیراب می سازم. من به قوه ی استقامت و پایداری خود، با این قطره های لطیف خویش کوه هارا شکافتم و سنگهارا خاک کردم و بیابانهارا در نور دیدم.

این سنگپاره که اکنون بر روی آن نشسته و به من تماشا می کنی یکی از آن سنگهاست که من از اغوش کوه ها بر کنده و با خود آورده ام. آیا این نشانی از قدرت و توانایی من نیست؟

اینست آن راز و سری که من در سینه خود پنهان داشتم و اینک آن را پیش تو فاش کردم. بر خیز و آنرا در زندگی راهنمای خود ساز!"

7- topshiriq. Quyidagi so'zlardan ko'makchi fe'llar yordamida qo'shma fe'llar yasang va ularning ma'nosini aytib bering.

تولد	یاد	متحد	تشکیل
قسم	سیگار	ادامه	آب
زحمت	شرکت	تاسیس	جمع

طول	پرورش	انجام	استراحت
لذت	قرار	دوست	بیرون
صبحانه	داخل	کمک	تقسیم
اویزان	شکست	آشنا	وارد

O'ttiz birinchi dars

درس سی و یکم

شاهراه های آبی زندگی

کشاورزی در خاورزمین از قدیم الایام بستگی به آبیاری داشته است. بدون علت نیست که مردم می گویند: "هر جا آب هست - زندگی هست" و "هر جا که آب تمام می شود، زمین هم تمام می شود". در ازبکستان، سابق آب از طلا هم با ارزش تر و مورد آرزوی تمام مردم بود. شاعران نامی در باره ی آب شعر می سرودند. علیشیر نوایی شاعر بزرگ و دانشمند سده ی ۱۵ منظومه "فرهاد و شیرین" را که شهرت جهانی یافته است، به اتکا ادبیات عوام بوجود آورده است. فرهاد افسانه ای را که برای مردم آب تهیه کرده است، "پرومته" ی خاورزمین می نامند. اکنون ملت ازبک از عطش و بی آبی چندین ساله نجات یافته و آب حیات بخش را بزمین رسانده و میلیونها هکتار زمین بیابان را احیا و مبدل به واحه سبز و خرم کرده است.

دو رود قدیمی آسیای میانه را قطع می کند: آمو دریا (جیحون) و سیردریا (سیحون) که طول آنها قریب پنج هزار کیلومتر است. این شریانهای عظیم آبی سالانه بیش از ۸۵ میلیارد متر مکعب آب جریان می دهد. قبلاً از این منابع خیلی کم استفاده می شد و ترعه ها و مجاری آبی و مخازن آب و مراکز تولید نیروی برق وجود نداشت و ۹۸ در صد کلیه ی تاسیسات مخصوص آبیاری از الوار، شاخه ها، نی و شن احداث شده بود. وسیله اصلی رساندن آب به گشتزارها چیزی موسوم به چگیر (چیگیریک) یعنی چرخ چوبی بوده که در مدت دو ماه یک هکتار زمین را آبیاری می کرده است.

در سالهای بعد از ۱۹۲۰ نخستین ترعه های بزرگ ساخته شد و گودالهای طبیعی به عنوان مخازن آب مورد استفاده واقع شد. یکی از ساختمانهای بزرگ آن سالها ترعه ی بزرگ فرغانه است. ترعه ی مذکور در سال ۱۹۳۹ بوسیله ی مردم در مدت یک ماه و نیم احداث گردید. یک صد و شصت هزار نفر از شهر نشینان و ساکنین قراء با بیل و کلنگ ترعه ای بعرض ۱۰ تا ۱۵ متر بطول ۲۸۰ کیلومتر حفر نمودند. سد "قویی قاینار" که در راس ترعه ی مذکور ساخته شد یکی از اولین آزمایشهای تنظیم آبریز سد در جهان بطور خود کار بود که بعداً آن بطور تله مکانیک اداره می گردید. این ساختمان به منزله ی سر آغاز عصر کامل جدیدی در توسعه و ترقی آبیاری بود.

حد اکثر توسعه و ترقی آبیاری در جمهوری ازبکستان بعد از سالهای ۱۹۵۰ - ۱۹۶۰ حاصل گردید و احداث ترعه ها و سدها اکنون به طور تکنیکی عملی می شود. در نتیجه سی هزار بنای هیدروتکنیک بوجود آمده و این امر امکان داده است که اراضی زیر کشت تقریباً به سه میلیون و نیم هکتار برسد.

شاهراه های آبی زندگی یعنی ترعه های آبیاری زمین را از عرض و طول قطع کرده است. اگر تمام آنها را در یک خط قرار بدهیم سه برابر خط استوا خواهد شد.

خطوط آبی دائم امتداد می یابد. ترعه " آمو بخارا " دویست کیلومتر به اعماق بیابان فره قم کشیده می شود. به وسیله ی این ترعه آب آمو دریا (جیحون) با سرعت دویست متر مکعب در ثانیه به بالاتر از سطح آن رودخانه جریان خواهد یافت و امکان خواهد داد که ۱۵۰ هزار هکتار از اراضی بکر علاوه بر اراضی کنونی آباد شود.

ازبکستان در سالهای اخیر پهنه ی عظیمی برای تحقیقات و آزمایش در رشته ی آبیاری شده است. در آنجا شبکه ها و آلات اداره ی تاسیسات آبیاری بوجود آمده و مورد بهره وری قرار می گیرد. طرز جدید آبیاری مرسوم شده است که طبق آن آب نه در ترعه ها بلکه در ناوه های بتونی واقع در سطح زمین جاری می شود و این امر موجب می شود که آب به زمین تراوش نکند و هدر نرود و با املاح خاک آلوده نگردد و شور نشود. در کشتزارهای ازبکستان دستگاه های کامل باران ریزی حرکت می کنند و کف ترعه ها هم با قشری از " پلی اتیلن " پوشیده می شود. ذکر تمام کارها و چیزهای تازه در اقتصاد آبیاری ازبکستان در یک مقاله مختصر دشوار است. کافی است خاطر نشان شود که در رشته ی مذکور سی و پنج هزار نفر از متخصصین بکار اشتغال دارند. در پرچم ازبکستان خط عریض آبی وجود دارد که علامت راه های آبی است.

GRAMMATIK IZOH

Fe'lning orttirma nisbati فعل اجبار *fe'l-e ejbor*

اندن – Fe'lning orttirma nisbati fe'lning hozirgi zamon negiziga – *onidan yo* اندین – *onidan* qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

Fe'lning noaniq shakli	Hozirgi zamon negizi	Orttirma nisbat
خوردن <i>yemoq</i>	خور	خورانیدن <i>yegizmoq</i>
رسیدن <i>yetmoq</i>	رس	رسانیدن <i>yetkazmoq</i>

Fors tilida orttirma nisbat ham o'timli va ham o'timsiz fe'llardan yasalishi mumkin.

1. O'timsiz fe'llardan o'timli ma'noga ega bo'lgan fe'l hosil qilindi. Masalan:

رسیدن – <i>yetmoq</i> (o'timsiz)	رساندن – <i>yetkazmoq</i> (o'timli)
گذشتن – <i>o'tmoq</i> (o'timsiz)	گذرانیدن – <i>o'tkazmoq</i> (o'timli)

Bunday o'timli ma'nodagi fe'llar odatda ra ko'makchisi olgan vositasiz to'ldiruvchini talab qiladi. Masalan:

سەنىڭ سالومىڭنى unga yetkazdim – *salom-e to'ro be u rasondam* – Sening salomingni unga yetkazdim

man ruz-e ta'tilro bo xondan-e ketob go'zarondam – Men dam olish kunini kitob o'qish bilan o'tkazdim.

2. O'timli fe'llardan esa yana o'timli fe'l hosil qilish bilan birga, ish-harakatni boshqa subyektga bajartirish, majbur qilish kabi ma'nolarni anglatuvchi fe'l yasaladi. Bu xildagi o'timli fe'llar ikkita to'ldiruvchi talab qilib, biri vositasiz to'ldiruvchi va ikkinchisi *be* predlogi olgan vositali to'ldiruvchidan iborat bo'ladi. Masalan:

خوردن – *yemoq*

خوراندن – *yegizmoq*

. او به برادر کوچکش غذا می خوردند. *u be barodar-e kuchekash g'azo mixo'ronad* – U ukasiga ovqat yegizyapti.

. چون هوا سرد بود مادر به پسرش لباس زمستانی پوشاند. *chun havo sard bud modar be pesarash lebos-e zemestoni pushond* – Havo sovuq bo'lgani uchun, ona bolasiga qishki kiyim kiygizdi.

Fors tilida orttirma nisbat ba'zi fe'llardangina yasaladi. Shuningdek o'zbek tilida grammatik yo'l bilan yasalgan o'timli ma'no fors tilida leksik yo'l bilan ifoda etiladi. Masalan:

ادامه داشتن *edome doshtan* – davom etmoq (o'timsiz)

ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq (o'timli)

مردن *mo'rdan* – o'lmoq (o'timsiz)

کشتن *ko'shtan* – o'ldirmoq (o'timli)

Yoyiq sodda gapda so'z tartibi

Fors adabiy tilida yoyiq sodda gapda so'zlar ma'lum tartibda keladi, ya'ni gap ega bilan boshlanib, kesim bilan tugaydi. Gapning qolgan bo'laklari esa ega bilan kesim orasida keladi. Faqat payt va o'rin hollari bundan mustasno bo'lib, ko'pincha egadan oldin keladilar.

Yoyiq sodda gapdagi so'z tartibini quyidagicha tasnif etish mumkin:

1. Ega, vositasiz to'ldiruvchi, kesim:

. دانشجو نامه می نویسد. *doneshju nome minavisad* – Talaba xat yozyapti.

2. Agar gapda ham vositali, ham vositasiz to'ldiruvchi bo'lsa: a) ra *ro* ko'makchisi bilan kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan avval; b) ra *ro* ko'makchisiz kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan keyin keladi:

. دانشجو نامه را به دوستش نوشت. – Talaba xatni do'stiga yozdi.

. دانشجو به دوستش نامه نوشت. – Talaba do'stiga xat yozdi.

3. Payt yoki o‘rin holi, ega, vositasiz to‘ldiruvchi, kesim:

دیروز دانشجو سر درس نیامد *diruz doneshju sar-i dars nayomad* – Kecha talaba darsga kelmadi.

dar doneshkade doneshjuyon jam’ sho ‘dand – Fakultetda talabalar yig‘ilishdi.

4. Payt holi, o‘rin holi, ega, vositasiz to‘ldiruvchi, kesim:

دیروز در دانشکده دانشجویان جمع شدند. *diruz dar doneshkade doneshjuyon jam’ sho ‘dand* – Kecha fakultetda talabalar yig‘ilishdi.

5. Ega va to‘diruvchilarning o‘z aniqlovchilari ham bo‘lishi mumkin. Bunda izofali so‘z birikmasidagi tartib butunlay saqlanadi.

dar doneshkade-ye xovarshenosi doneshjuyon-e sho ‘be-ye ironi jam’ sho ‘dand – Sharqshunoslik fakultetida Eron bo‘limining talabalar yig‘ilishdi.

Yoyiq sodda gapda so‘z tartibi gapdagi logik urg‘u, ya‘ni, gap stilining xarakteriga ko‘ra birmuncha o‘zgarishi ham mumkin.

1- topshiriq. 31-dars matnini o‘qing, darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling hamda orttirma nisbatdagi fe‘l formalarini topib, qaysi fe‘ldan yasalganini aytib bering.

2- topshiriq. Quyidagi fe‘llardan orttirma nisbatli fe‘llar yasang va ularning ma‘nosini aytib bering.

ranjidan – xafa bo‘lmoq

tarsidan – qo‘rqmoq

gardidan – aylanmoq

dauidan – yugurmoq

neshastan – o‘tirmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling va orttirma nisbatdagi fe‘llarni aniqlang.

یک ریال منفعت

روزی ملا نصرالدین در کنار رودخانه ای نشسته بود. ده نفر رسیده با ملا قرار گذاشتند که آنها را از رود گذرانده برای هر یک نفر یک ریال اجرت بگیرد. ملا قبول کرد و نه نفر را صحیح و سالم به آن طرف رسانید ولی نفر آخر را چون خسته شده بود دیگر نتوانست ببرد و در رودخانه او را از دست ول کرد و آب او را برد. رفقای فریاد کردند: این چه کاری بود که کردی؟ ملا جواب داد: یک ریال به شما فایده رساندم. اکنون ۹ ریال بدهید بس است و یک ریال منفعت شما می شود.

Lug'at

اجرت گرفتن *o'jrat gereftan* – xizmat xaqi olmoq
sahih va solem – sog'-salomat صحیح و سالم
manfa'at – foyda منفعت
vel kardan – qo'yib yubormoq ول کردن

4- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli fe'l nisbati shakliga qo'yib ko'chirib yozing.

من از او (رنجیدن). او مرا (رنجیدن). روزهای تعطیلات زمستانی (گذشتن). شما روزهای تعطیلات زمستانی را چطور (گذشتن)? دانشجویان درس جدید را (فهمیدن). دانشیار درس جدید را به دانشجویان (فهمیدن). نامه به او (رسیدن). نامه را به او (رسیدن). بچه روی تختخواب (خوابیدن). مادر بچه را روی تختخواب (خوابیدن). اگر من شما را (رنجیدن) ببخشید. خیر، من از شما هیچ (رنجیدن). آب در سماور (جوشیدن). فرخ آب را در سماور (جوشیدن). او زیر درخت (نشستن). او درخت (نشستن).

5- topshiriq. Quyidagi orttirma darajadagi fe'llarni qaysi fe'l-dan yasalganini aniqlang va ular ishtirokida bir necha gap tuzing.

رساندن	خوراندن
گذراندن	پوشاندن
فهماندن	ترساندن
خندانن	

6- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling, orttirma nisbatdagi fe'llarni aniqlang hamda matn yuzasidan savollar tuzing.

از کتاب "انشاء و نامه نگاری"

بعد از پایان دوره ی اول متوسطه چه می کنید؟

من می خواهم بعد از پایان تحصیلات برای خود شغلی انتخاب کنم که بتوانم از آن راه خدمت بزرگتری به هم نوع خویش انجام دهم و چون تحصیلات دوره ی اول متوسطه را برای این منظور کافی نمی دانم در نظر دارم که پس از تکمیل تحصیلات و کسب اطلاعات لازم خود را برای خدمت شریف معلمی حاضر و آماده سازم تا به سهم خود در آموزش و پرورش صحیح فرزندان کشور خویش کوشش کنم و تا سرحد توانایی از جهل عمومی که منشاء تمام بدبختی ها و ناکامی ها است جلو گیری نمایم، به ایشان درس زندگی بیاموزم و آنان را مرد زندگی بار بیاورم. ثمر فضایل اخلاق را به ایشان نشان دهم و آنان را افرادی نیک اندیش و راست کردار و درست گفتار بیپرورم تا پس

از آنکه تحصیلات خود را به پایان رسانیدند افراد با حقیقتی گردند که وجودشان از هر جهت نافع باشد گرچه آنجا این خدمت بسیار طاقت فرسا است و سرمایه ی عمر و زندگی را در آن راه باید صرف کرد و مردم برای آن کمتر پاداشی قایل هستند ولی من این خدمت را برای آن عهده دار نمی شوم که از پاداش آن بر خوردار گردم و مورد تحسین و تقدیر دیگران واقع شوم. من مقام معلمی را بالاتر از آن می دانم که به چنین چیزهایی نظر داشته باشد. بهره ای که هر معلم شرافتمند از کار خود می گیرد همین است که مجاهدات او در راه پروراندن نو نهالان کشور به ثمر برسد و افراد با شخصیتی به جامعه ی خویش تحویل دهد تا منشاء ترقی و پیشرفت آن جامعه باشند. به امید نیل به این آرزو این مقصد را تعقیب می کنم تا خدمت اجتماعی خود را انجام داده باشم.

7- topshiriq. Quyidagi matnni fors tiliga tarjima qiling.

Milliy va zamonaviy bayramlar

Har bir xalqning asrlar davomida ardoqlab-e'zozlab kelingan o'zlarining bayramlari, urf-odatlari, marosimlari mavjud.

Bayramlar qadimgi davrlardan boshlab xalq hayotining eng muhim va tarkibiy qismiga aylanib qolgan. Bayramlarda kishilarning diniy urf-odatlari, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy yutuqlari namoyish etiladi.

O'zbek xalqi orasida Navro'z, gul sayili, qovun sayili, hosil bayrami kabi bayramlar keng tus olgan. Keyinchalik islom dini bilan bog'liq bo'lgan Ramazon va Qurbon hayitlari ham keng nishonlanib kelmoqda.

Mustaqil O'zbekistonda bayramlar dam olish kuni deb e'lon qilingan. Bugungi kunda O'zbekistonda quyidagi bayramlar rasmiy bayramlar hisoblanadi:

1- yanvar – Yangi yil bayrami, 14- yanvar – Vatan himoyachilari kuni, 8- mart – Xalqaro xotin-qizlar kuni, 21- mart – Navro'z bayrami, 9- may – Xotira va qadrlash kuni, 1-sentabr – Mustaqillik kuni, 1-oktabr – O'qituvchilar va murabbiylar kuni, 8- dekabr – Konstitutsiya qabul qilingan kun, Ramazon va Qurbon hayitlari va boshqalar.

Bayramlar ichida Navro'z va yangi yil xalqning eng sevimli bayramlari hisoblanadi.

Navro'z bayramida uylar, ko'chalar, bozorlar, hovlilar, qabristonlar tozalanadi. Marhumlarning qabrlari ziyorat qilinadi. Kasallarni borib ko'riladi. Yosh-u qarilar bir-birlarini Navro'z bayrami bilan tabriklashadi. Katta xalq sayillari, poyga, kurash musobaqalari o'tkaziladi.

Bayramlar kishilar orasida mehr-muhabbat, bir-birlariga g'am-
xo'rlik, o'zaro hurmat-e'tiborni kuchaytirishda muhim ahamiyatga
egadir.

8- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va ulardagi
orttirma nisbat fe'llarini qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

- (۱) به پدر و مادر خود سلام مرا برسانید.
من سلام ترا به والدینم رساندم و آنها خیلی خوشحال شدند.
- (۲) برای آنکه بچه سرما نخورد مادرش به او پالتو پوشاندند.
(۳) تعطیلات تابستانی را چطور گذراندید؟
تعطیلات تابستانی چطور گذشت؟
- (۴) دانشیار موضوع درس را به ما آنقدر خوب فهماند که ما آنرا هیچ فراموش
نخواهیم کرد.
- (۵) دوستم همیشه با شوخی کردن خود مرا می خنداند.
- (۶) مادر به فرزند خود آبیگوشت خورداند و بچه سیر شد.
- (۷) او مرا آنقدر ترساند که تمام شب نمی توانستم بخوابم.

O'ttiz ikkinchi dars

درس سی و دوم

وقتی که به خانه رسیدم سفته ای به همسرم شیرین نشان دادم و گفتم:
اینهم آخرین سفته!

با چشمانی که از برق نشاط می درخشید گفتم: امشب پس از مدت‌ها سرب‌ی قرض بر
بالین می گذارم. اگر صد سال دیگر در تهران می ماندیم جز اینکه قرض ما زیادتر شود
نتیجه‌ی دیگری نداشت. مهمانان همیشگی نمی گذاشتند حتی ده تومان هم پس انداز کنیم.
در همین موقع مهربان پسر کوچکم داخل اتاق دوید و گفت: بابا یک آقا و خانم دم
در با شما کار دارند.
نگاهی به همسرم کردم و به طرف در حیاط رفتم. مردی دیدم نسبتاً کوتاه قد تقریباً
سی و پنج ساله.

— آقای شاهین شما هستید؟

— بله، خودم هستم.

— این نامه را برادران داد. من چندی پیش در شیراز خدمتشان بودم.

ضمن بیان این کلمات پاکتی را به دستم داد. خط برادرم را شناختم آن را گشودم.
برادرم آقای "م" را معرفی کرده بود که " ... از دوستان صمیمی و همکار قدیم من
است. ممکن است برای بازرسی اداره‌ی قند و شکر به تربت حیدریه بیایند. میل ندارند
به خانه رئیس اداره بروند... "

برادرم در پایان نوشته بود: " هر لطفی که به من داری به آقای "م" بکن."

بعد از خواندن نامه نگاه مجددی به آقای بازرس و خانمش که بلندتر از شوهرش بود و بچه دوسه ساله ای در بغل داشت کردم. چند لحظه به سکوت گذشت. ناگهان متوجه شدم که مهمانان تازه از راه رسیده اند و خسته هستند. گفتم:

— بفرمایید خیلی خوش آمدید.

آنها را به اتاق راهنمایی کردم. شیرین که نامه را خواند آمد و به آنها خوش آمد گفت، سامورا آتش کرد و در کار تهیه ی ناهار شد. آقای بازرس گفت:

— ابتدا از شما خواهش می کنم کسی را از ماموریت من مطلع نکنید چون لا اقل تا چند روز اول باید ناشناس بمانم.

www.ziyouz.com

www.ziyouz.com

www.ziyouz.com

— خاطرتان جمع باشد کسی نخواهد فهمید.

www.ziyouz.com

— بله، بلیطتان را لطف کنید خودم بیاورم...

وقتی به خانه آمدم آقای بازرس روی تخت دراز کشیده و خانمش بر بالین کودک خود نشسته بود. معلوم شد کودک آنها در راه بیمار شده و سخت تب دارد. چمدان را در گوشه ی اتاق گذاشتم و به کمک شیرین که در کار پختن برنج و تهیه ی کباب بود رفتم. بر سر سفره، خانم آقای بازرس که از بیماری کودکش اظهار نگرانی می کرد به شوهرش گفت:

من گفتم به این مسافرت نرویم. اگر سر خانه و زندگی خودم بودم می توانستم لا اقل سوپ جوجه ای به این بچه مریض بدهم. شیرین گفت:

— خانم نگران نباشید اینجا هم مثل منزل خودتان است. الان برای بچه سوپ جوجه تهیه می کنم.

تا بچه مریض بود فقط آقا به قصد انجام کار که ظاهراً مربوط به ماموریت محرمانه بود از منزل خارج می شد و خانم و بچه در منزل می ماندند البته بی آنکه کوچکترین کمکی به همسر بیچاره ی من که همیشه در حال تهیه ی غذا و جارو کردن و ظرف شویی و نظافت بود بکنند. حال بچه کاملاً خوب شد آقا و خانم هوس تماشا و گردش در جاهای دینی شهر را کردند و من ناچار بودم به عنوان راهنما همراهشان بروم و در ضمن پول درشکه و خرجهای دیگر اغلب با من بود.

در این پانزده روز که از آمدن آنها گذشته بود از دوندگی و تلاش جانم به لب رسیده بود. شیرین احوالش صد بار از من بدتر بود. باز مبلغی مقروض شدم.

روز شانزدهم بود که آقای بازرس گفت که بلیط خریده و امروز باید حرکت بکنند. طرفهای عصر درشکه ای کرایه کردم. آقای بازرس را با خانم و طفل کوچکش به گاراژ رساندم. هوا تاریک می شد که به خانه برگشتم. در را باز کردم و وارد خانه شدم. پسرم جلوم دوید و گفت: یک آقایی در اتاق منتظر من است. وارد اتاق که شدم مردی از جایش بلند شد و گفت:

— من آقای "م" هستم. نامه ای از برادرتان به عنوان شما داشتم، متأسفانه ده پانزده روز قبل آن را گم کردم.

www.ziyouz.com

www.ziyouz.com

— شما آقای "م" هستید؟ حتماً برای بازرسی اداره ی قید و شکر آمده اید؟

— بله، بنده بازرس هستم و فردا بر می گردم.

پسرم که پهلوی من ایستاده بود از اتاق بیرون دوید و با صدای بلند گفت:

مامان، یک بازرس دیگر آمده...

به قلم کمال اجتماعی با کمی اختصار

GRAMMATIK IZOH

Aniqlovchi ergash gap

Aniqlovchi ergash gap bosh gapning egasini yoki boshqa biror bo'lagini aniqlab keladi. Aniqlovchi ergash gap bosh gap bilan *ke* - *ke* bog'lovchisi orqali bog'lanadi. *ke* - *ke* bog'lovchisi bosh gapning bevosita aniqlanib kelgan bo'lagidan so'ng qo'yiladi. Odatda aniqlovchi ergash gapda aniqlanib kelayotgan so'z urg'usiz bir *ی - i* qabul qilib keladi va bu *ی - i* fors grammatikasida *یو-ye* یای اشاره *eshore* deyiladi. Masalan:

shaxs-i ke diruz pish-e sho'mo omade bud doneshyor-e mo-st - Kecha sizning oldingizga kelgan kishi bizning o'qituvchimiz.

ketob-i ke man mixonam go'leston-e sa'di ast - Men o'qiyotgan kitob Sa'diyning "Guliston" idir.

shaxs-i ke bo u so'hat miko'nad pezhshk-e bimorestan ast - U bilan suhbatlashayotgan kishi kasalxona vrachidir.

shaxs-i ke az u ketob gerefte-id hamsoye-ye mo-st - Siz (undan) kitob olgan kishi bizning qo'shniimizdir.

doneshju-yi ke uro dan ketobxone dide-id dust-e man ast - Siz kutubxonada ko'rgan talaba - mening do'stim.

Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z o'z aniqlovchisiga ega bo'lishi ham mumkin. Bu holda *یو-ye* یای اشاره izofiy birikmaning oxiriga qo'yiladi. Masalan:

doneshyor-e doneshju-yi ke ba r'nis d'nskhde shbt m' knd az iran amde ast. javon-i ke bo ra'is-e doneshkade so'hat miko'nad az iron omade ast - Fakultet dekani bilan suhbatlashib turgan yosh o'qituvchi Erondan kelgandir.

bano-ye bo'land va zibo-yi ke toze soxte sho'de ast salon-e varzesh ast - Yangi qurilgan baland va chiroyli bino sport zalidir.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z *o-e* bilan tugagan bo'lsa, *ی - i* oldidan bir *ا - alif* orttirilib yoziladi. Masalan:

xone-i ke man dar on
omlegi miko'nam se o'toq dorad – Men yashab turgan uy uch
xonadan iborat.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z cho'ziq unli
bilan tugagan bo'lsa, *ی – i* oldidan bir *ی – yo* orttirilib yoziladi.

*doneshju-yi ke
pish-e man omade ast zabon-i forsiro xub midonad* – Mening ol-
dinga kelgan talaba fors tilini yaxshi biladi.

اشاره quyidagi hollarda tushib qoladi:

1. Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z qaratqich va-
zilasida ot yoki olmosh bilan birikib kelgan bo'lsa:

دانشجویان دانشکده که اینجا جمع شده اند در کنفرانس علمی سخنرانی خواهند کرد.
*doneshjuyon-e doneshkade ke injo jam' sho'de-and dar konferons-e
'ilmi so'xanroni xohand kard* – Bu yerga yig'ilgan fakultet talabalari
ilmiy konferensiyada ma'ruza qiladilar.

همسایه ی ما که مریض بود برای معالجه در بیمارستان بستری شد.
*hamsoye-ye mo
ke mariz bud baroye mo'oleje dar bimoreston bastari sho'd* – Kasal
bo'lgan bizning qo'shnimiz davolanish uchun kasalxonaga yotdi.

2. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z egalik affiksini qa-
bul qilib kelgan bo'lsa:

خواهران که در دانشکده ی تاریخ تحصیل می کند اسمش چیست؟
*xohareton ke
dar doneshkade-ye torix tahsil miko'nad ismash chist?* – Tarix
fakultetida o'qiyotgan opangizni ismi nima?

3. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z atoqli ot bo'lsa:

در شهر تاشکند که پایتخت جمهوری ازبکستان است عمارتهای بلند و خیابانهای وسیع
دار shahr-e toshkand ke poytaxt-e jo'mhuri-ye o'zbakeston
ast emoratho-ye bo'land va xiyobonho-ye vasi' ziyod ast – O'zbe-
kiston Respublikasining poytaxti Toshkent shahrida baland imoratlar
va keng ko'chalar ko'p.

4. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z kishilik olmoshi bi-
lan kelsa:

to' ke cherog' nabini bo cherog' che
bini? – Sen chiroqni ko'rmaysan-ku, chiroq bilan nimani ko'rasan?
(Chiroq ko'rmaydigan sen).

1- topshiriq. matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan aniqlovchi ergash gaplarda ىاى اشاره ning ishlatilishi va tushib qolish hol-larini aniqlang.

2- topshiriq. Maqollarni yod oling hamda bosh gap va aniqlovchi ergash gap bo'laklarini aniqlang.

- ۱) چاهى كه آب ندارد با آب ريختن آبدار نشود.
- ۲) خرى كه جو نيد كاه نمى خورد.
- ۳) به سرى كه درد نمى كند دستمال ميند.
- ۴) تيرى كه از كمان جست بر نگردهد.
- ۵) كسى كه از گرگ بترسد گوسفند نگاه نمى دارد.
- ۶) جايى كه عقاب پر بريزد از پشه ى لاغرى چه خيزد.
- ۷) جايى كه نمك خوردى، نمكدان مشكن.
- ۸) دزدى كه در خانه است، يافتنش مشكل است.
- ۹) شمشيرى كه صيقل نزنند، زنگ بر دارد.
- ۱۰) كسى كه گل مى خواهد، بايد منت خار بكشد.

3- topshiriq. Matn va hikoyalarni o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va ularda mavjud bo'lgan aniqlovchi ergash gaplar qaysi so'z-larni aniqlab kelganini aytib bering.

حمله ى مارها

هندوستان را مى توان سر زمين مارهاى خطرناك دانست. در اين كشور كه داراى جمعيت زيادى است هر ساله عده اى در اثر نيش زهر آلود مارها از بين ميروند. ضمنا در هنگام بهار و تابستان مارهاى خطرناك دسته جمعى به دهات حمله برده و مردم بينوا را كه در ميان مزارع و باغات بكار مشغولند از پاى در مى آورند. نوعى از مارهاى هندوستان چنان خطرناكند كه قادرند با نيش خود كرگدننى را هلاك كنند.

از روزنامه "اطلاعات"

راست يا چپ

شخصى كه ناخوش شده بود نزد دكتر رفت و گفت: پهلوى من درد مى كند. دكتر پرسيد: کدام پهلويت: راست يا چپ؟ آن شخص پس از فكر زياد جواب داد: آن پهلو كه شب وقت خوابيدن به طرف ديوار واقع مى شود.

قضاوت ملا نصرالدين

روزي ملا نصرالدين در محكمه نشسته بود و يك زن و شوهر كه ميانشان اختلاف افتاده بود براى شكايت پيش او آمدند. اول مرد شكايتهائى خود را كرد و هزار عيب براى زن شمرد. ملا نصرالدين پس از شنيدن تمام سخنانش به او گفت: "تو حق دارى". بعد

زن همه ی دلیل های شوهرش را تکذیب کرده در باره ی ظلم های او و بی گناهی خود دلایل آورد و سوگند ها خورد. ملا نصرالدین که به دقت حرفهای او را گوش کرده بود گفت: "تو حق داری". زن ملا که از پشت پرده همه ی گفتگوها را شنیده بود در این موقع وارد محکمه شد و با اعتراض به شوهرش گفت: تو چطور قضاوت می کنی؟ آخر از این دو نفر یکی باید گناهکارتر از دیگری باشد. ملا در مقابل اعتراض زنش به او گفت: "تو هم حق داری".

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu yerda o'tirgan bola ukamdir. To'rtinchi kursda o'qiyotgan talabalarning bir nechtasi o'z o'qishlarini davom ettirish uchun ikki oydan so'ng Eronga ketadilar. Mening oldimga kelgan talaba eron bo'limida o'qiydi. Oxirgi yillarda Toshkentda qurilayotgan imoratlar juda chiroylidir. Biz tomosha qilgan yodgorlik XV asrga oid ekan. Qishki kanikul vaqtida o'z uylariga ketgan talabalar qaytib keldilar. Bizning fakultetda o'qiydigan o'g'lingiz ikki kundan beri darsga kelmayapti. Men sizga sovg'a qilgan fors tili grammatikasidan foydalanyapsizmi? Paxta rejasini bajargan kolxozchilar paxta quriltoidida qatnashish uchun Toshkent shahriga keldilar. Afg'onistonda yangi qurilgan aeroport har bir yo'lovchining diqqatini o'ziga tortadi. O'rta maktabda fors tili o'rgangan qiz va yigitlar sharq fakultetiga kirish uchun imtihon topshirdilar. Fakultetimizni bitirgan bir necha kishi hozirgi kunda O'zbekiston Fanlar akademiyasining Sharqshunoslik, Til va adabiyot, Tarix va Falsafa institutlarida ilmiy xodim bo'lib ishlamoqdalar. Yaxshi ma'ruza qilgan talabalar mukofot olishga sazovor bo'ldilar. Men sotib olgan kostum otamga juda yoqdi. Siz bergan kitobni haligacha o'qib bo'lganim yo'q. Yurakdan chiqqan so'z yurakka borib yetadi. Eronga borib kelgan talabalar u mamlakat haqidagi o'z taassurotlarini so'zlab berdilar. Bu korxonada loyhasini ishlagan injener kecha Moskvaga jo'nab ketdi. Sochi shahriga dam olish uchun ketayotgan do'stim men bilan xayrlashgani bizning uyga keldi. Do'stim menga kecha olgan tufllisini ko'rsatdi. Men ko'chada 4 yil avval birga o'qigan do'stimni uchratdim. O'qituvchimiz bizga Eronda ko'rib kelgan tarixiy yodgorliklar haqida aytib berdi. Bizning fakultetga ma'ruza qilish uchun kelgan olim ko'p ilmiy maqolalar muallifidir. U Samarqandda ko'rib kelgan tarixiy yodgorliklar ming yillik tarixga egadir. Men kinofestivalda dunyoga mashhur bo'lgan kinoaktrisalarni ko'rdim. Siz o'qiyotgan institut nafaqat O'zbekistonda, balki, butun Markaziy Osiyoda mashhurdir. Siz tarjima qilayotgan asarning muallifi bizning ko'chada yashaydi.

5- topshiriq. Quyidagi baytda soʻz oxirida kelgan *ی* larni tahlil qiling va ularning nomlarini aytib bering.

دل آزادی جفا کاری نگاری
جز آزادی دلم کاری نداری

6- topshiriq. Quyidagi bir maʼnoga ega boʻlgan (sinonim) soʻz-larni yod oling.

مشرق - خاور	دیدن کردن - تماشا کردن
فاتح - غالب	مغرب - غرب
خرده - ریزه - کوچک	تالیف کردن - نوشتن
هدف - کام - مقصد	یواش - آهسته
همسر - زن	قیمت - بها - نرخ
پایان - آخر	کبیر - ارشد - بزرگ
جهان - عالم - دنیا	ترقیات - پیشرفت - رشد
پنداشتن - خیال کردن	جوار - همسایه
ابتدا - نخست - اول	قصر - کاخ - سرای
به اخر رساندن - انجام دادن - تمام کردن	پرهیز - امتناع - خودداری
روستایی - دهاتی	به پایان رسیدن - تمام شدن
باستانی - قدیمی	نجات دادن - آزاد کردن
ناخوش - مریض - بیمار	آرام - ساکت
جدید - تازه - نو	دکتر - پزشک
عاقل - دانشمند - خردمند	نرسیده - کال
طعام - غذا	باربر - حمال
	مشتری - خریدار

7- topshiriq. Quyidagi aniqlovchi ergash gaplarni tahlil qiling va ularda nima uchun ishora etilmaganligini aytib bering.

بر اندرم که دیروز از مسافرت برگشته است در انجمن دوستی با کشورهای خارجی کار می کند.

تهران که شهر بسیار قشنگ و پر جمعیت است پایتخت کشور ایران است.

زبان فارسی که ما آن را یاد می گیریم خیلی شیرین است.

فرخ که دوست صمیمی من است در تهران زندگی می کند.

دانشگاه خاورشناسی که در تمام آسیای میانه معروف است در شهر تاشکند قرار دارد.

هر خارجی که به شهر تاشکند می آید از بزرگی و قشنگی این شهر تعجب می کند.

ایستگاه اتوبوس که من هر روز با آن به مدرسه می روم از خانه ی ما دور نیست.

شهر تاشکند که من در آن زندگی می کنم روز به روز تغییر می کند و عمارتهای

جدید و چند طبقه ای ساخته می شود.

خواهرم که شغلش پزشکی است در بیمارستان ناحیه ی ما کار می کند. برادرت که دندان پزشکی است کدام دانشگاه را تمام کرده است؟ آن مغازه که تازه باز شده است دارای چند شعبه ی بزرگ است. دانشگاه ما که من در آنجا درس می خوانم چندین دانشکده دارد. مادرش که تازه از سر کار آمده است فوراً به پختن غذا پرداخت. شما که سه سال است زبان فارسی یاد می گیرید باید به فارسی خوب حرف بزنید.

درس سی و سوم

Ottiz uchinchi dars

شرایط نویسندگی

مهمترین شرط نویسندگی خوب دانستن زبان است و هر چه شخص زبانی را بهتر و کامل تر بداند و بر اصطلاحات و عبارات و لغات و قواعد صرف و نحو آن بصیرتر باشد به همان نسبت نوشته او بهتر می شود. در روزگار گذشته که دانش و هنر در مشرق زمین خاصه در ایران رواج داشت، زبان دانی و فصاحت و لغت شناسی و صرف و نحو و دیگر فنون ادب را شان و شوکتی بود. نویسندگان بزرگ و شاعران عالی مقام نصایح و دستورهای زیادی برای یاد گرفتن صنعت کتابت و فنون نظم و نثر به طالبان علم و ادب داده اند. هر کسی کتب گذشتگان را خوانده باشد می داند که یکی از دستورهای عمده ی آنان در تعلم نویسندگی این بود که می گفتند طالب علم و ادب باید چندین کتاب از آثار نویسندگان بزرگ فارسی و تازی را که نمونه ی برجسته و سر مشق درخشان نظم و نثر باشد مکرر بخواند و قطعات بسیار عالی آنها را از بر کند و چندین هزار بیت و صدها قصیده و غزل و قطعه را از حفظ بداند و نیز می گفتند کسی که قلم بدست می گیرد و می خواهد زبان فارسی را فصیح و درست بنویسد لازم است: نخست تا اندازه ای عربی بداند و لغات و قواعد صرفی ثابت و متقن آن زبان را که در فارسی نفوذ زیادی یافته است فرا گیرد. در مرحله ی بعد کتب ادبی فصیح از قبیل کلیله و دمنه و تاریخ بیهقی و گلستان و چهار مقاله ی نظامی سمرقند و سیاست نامه ی خواجه نظام الملک و منشآت قایم مقام و میرزا عبدالوهاب نشاط را به کرات بخواند. همچنین لازم است قواعد زبان فارسی را بخوبی بیاموزد و به اندوخته های منظوم ادبی قرون گذشته که در واقع رکن زبان و ادبیات ماست آگاهی و آشنایی کافی داشته باشد. غیر از چند شرطی که در بالا ذکر شد دیگر از شرایط عمده ی نویسندگی، داشتن معلومات متفرقه و مخصوصاً آشنا بودن به تاریخ و تاریخ ادبیات و معلومات عمومی دیگر است. البته باید توجه داشت که زبان مانند هر چیز دیگر به مرور زمان تکمیل می شود و یا تغییراتی در آن بوجود می آید ولی در هر حال یاد گرفتن زبان صحیح و فصیح ادبی موقوف به فراگرفتن اصول و قواعد آن و پیروی از کلام نویسندگان بزرگ است و اگر تصرفی در آن بشود باید بروفق روح زبان و ساخت و ریخت آن باشد چنانکه خواص آن را بیسندند و عوام از فهمش در نمانند.

از مجله "کاهه"

O'tgan zamon shart-istak mayli ماضى التزامى *mozi-ye eltizomi*

O'tgan zamon shart-istak mayli fors tilida (*ماضى التزامى mozi-ye eltizomi*) qo'shma fe'l shaklida bo'lib, yetakchi fe'l va بودن *budan* ko'makchi fe'lidan yasaladi. Bu fe'lning tuslanishida yetakchi fe'l o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l hozirgi zamon fe'l negizi (باش) shaklida bo'ladi. Shaxs-son qo'shimchalari esa ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

نوشتن (yozmoq) fe'lining tuslanishi

		فرد	
I shaxs	نوشته باشم	<i>naveshte bosham</i>	– yozgan bo'lsam
II shaxs	نوشته باشى	<i>naveshte boshi</i>	– yozgan bo'lsang
III shaxs	نوشته باشد	<i>naveshte boshad</i>	– yozgan bo'lsa

جمع

I shaxs	نوشته باشیم	<i>naveshte boshim</i>	– yozgan bo'lsak
II shaxs	نوشته باشید	<i>naveshte boshid</i>	– yozgan bo'lsangiz
III shaxs	نوشته باشند	<i>naveshte boshand</i>	– yozgan bo'lsalar

ning tuslanishida urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u yetakchi fe'lning oxiriga va ikkinchi urg'u esa ko'makchi fe'lning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida *na*–inkor yuklamasi bevosita yetakchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

نو نوشته باشم *nanaveshte bosham* – yozmagan bo'lsam
 نو نوشته باشى *nanaveshte boshi* – yozmagan bo'lsang kabi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda ham ماضى التزامى ning tuslanishi shu tarzda olib boriladi. Masalan:

بر خاسته باشم *bar-xoste bosham* – turgan bo'lsam
 بر نخاسته باشم *bar-naxoste bosham* – turmagan bo'lsam
 استراحت کرده باشد *esterohat karde boshad* – dam olgan bo'lsa
 استراحت نکرده باشد *esterohat nakarde boshad* – dam olmagan bo'lsa

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

ish-harakat yoki holatning o'tgan zamonda bajarilishi qat'iy bo'lmay shart, istak, zarur, gumon va shu kabi ma'nolar bilan bog'liq bo'lgan hollarda hamda modal so'zlar va modal fe'l-lardan so'ng ishlatiladi. Masalan:

1. O'tgan zamon shart ergash gapning kesimida:

agar u omade boshad be man xabar dekhid – Agar u kelgan bo'lsa, menga xabar bering.

2. *boyestan* modal fe'lidan so'ng:

jamshid boyad az mo'raxxasi bargashte boshad – Jamshid otpuskadan qaytgan bo'lsa kerak.

3. *shoyad* va boshqa ehtimollikni bildirgan so'zlardan so'ng:

shoyad u hanuz be manzel naraside boshad – U hali uyga yetmagan bo'lsa kerak.

4. *ehtimol miravad* modal so'zidan so'ng:

ehtimol miravad ke shab boron borida boshad – Balki, kechasi yomg'ir yoqqan bo'lsa kerak.

5. Ba'zan o'tgan zamonga oid bo'lgan to'ldiruvchi ergash gapning kesimida ishlatiladi:

dar dar azzbekiston kasi peyda nomi shod ke asar alishir navoyiro naxonde boshad – O'zbekistonda Alisher Navoiyning asarlarini o'qimagan biror kishi topimasa kerak.

1- topshiriq. 32- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va shaklida kelgan fe'llarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni shaklida tuslang va ularning har biriga bittadan gap tuzing.

xondan – o'qimoq

doshtan – ega bo'lmoq

bar-gashtan – qaytmoq

faro-gereftan – o'rganmoq

tavallo'd yoftan – tug'ilmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, o‘zbek tiliga tarjima qiling va unda mavjud bo‘lgan fe‘llarni tahlil qilib, qaysi zamon shaklida kelganini aytib bering.

خروس و روباه

روباهى زير درختى بود و خروسى با تعدادى مرغ روى شاخه هاى بلند آن نشسته بود. روباه رو به خروس کرده گفت: خبر تازه را شنیده اى؟ خروس گفت: نه. روباه گفت: تمام حيوانات پس از مشورت با هم صلح نموده و امروز را عيد گرفته اند. تو هم خوبست از درخت پايين بيابى، دوستانه صحبت كنيم و دمي را با هم گذرانيم. خروس روى دو پا بلند شد و گردن كشيده نظرى به حوالى و اطراف انداخت. روباه گفت: چه خبر است؟ خروس گفت: خبر آن است كه يك جفت سگ به اين طرف مى آيند. روباه پا به فرار گذاشت. خروس گفت: مگر صلح عمومى نيست؟ كجا مى روى؟ روباه گفت: درست است ولى شايد اين خير هنوز به سگها نرسيده باشد.

Lug‘at

تعدادى *te‘dod-i* – to‘da, bir nechta

مشورت *mashvarat* – maslahat, kengash

عيد گرفتن *eyd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq

حوالى *havoli* – atrof

روى دو پا بلند شدن *ru-ye do‘po bo‘land sho‘dan* – ikki oyoqda tikka turmoq

پا به فرار گذاشتن *po be feror go‘zoshtan* – qocha boshlamoq

صلح نمودن *so‘lh namudan* – bitim tuzmoq

4- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U hali ishga kelmagan bo‘lsa kerak. U mendan kitob olganiga besh kun bo‘ldi, uni o‘qib bo‘lgan bo‘lsa kerak. Agar kasal bo‘lgan bo‘lsangiz nega vrachga murojaat qilmadingiz? Balki, bu filmni yoshligimda ko‘rgan bo‘lsam kerak. Bu shaharda men ko‘rmagan birorta muzey yo‘q. Nega u shu paytgacha telefon qilmadi, yana biror hodisa ro‘y bergan bo‘lmasin. U hali Moskvadan qaytmagan bo‘lsa kerak. Agar fakultet dekani kelgan bo‘lsa, tezda menga xabar bering. Bizning oramizda Abdulla Qodiriyning “Otkan kunlar” romanini o‘qimagan biror talaba bo‘lmasa kerak. Bu xabar uning qulog‘iga yetgan bo‘lsa, yaxshi ish bo‘lmabdi. Samolyot hali uchmagan bo‘lsa kerak. Agar u tramvay to‘xtash joyida turgan bo‘lsa, unga aytginki, men bugun uning oldiga bora olmayman. Hali soat to‘qqiz bo‘lgani yo‘q, dars boshlanmagan bo‘lsa kerak. U kecha komandirovkadan

qiytgan bo'lishi kerak. U bilan qayerdadir uchrashgan bo'lsam kerak. Bu pomidor va bodringlarni bozordan sotib olgan bo'lsangiz kerak. Balki, amakim bilan bir necha yil ilgari shu maktabda o'qigan bo'lsangiz kerak. U shu vaqtga qadar o'z ilmiy ishini tamom qilma-
gan bo'lishi mumkin emas. Ehtimol, bir vaqtlar shu g'orlarda odamlar yashagan bo'lsa kerak. Yoshligida ko'ptok o'ynamay katta bo'lgan bola bo'lmasa kerak.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llarni shart-istak mayli shaklida qo'yib, ularni ko'chirib yozing.

- شاید او نامه ی مرا (نگرفتن).
ممکن نیست که او سر درس (نیامدن).
در تاشکند کمتر خیابانی هست که عمارت تازه ای (نساختن).
هوا سرد است. احتمال می رود که بالای کوه برف (باریدن).
روزی نیست که او درس خود را حاضر (نکردن).
از حسن خبری نیست، شاید او به منزلش (نرسیدن).
او ناخوش شده است. شاید (سرما خوردن).
ممکن نیست که این حرف را او (گفتن).
یادم نیست، ممکن است کتابم را به کسی (دادن).
او خیلی دیر آمد، شاید سوار اتوبوس نشده پیاده (آمدن).
اگر نسخه خطی این اثر را (پیدا کردن) آن ترجمه می کردم.

6- topshiriq. Tilni chuqur bilish yoki yozuvchilik kasbiga ega bo'lish uchun qanday shartlarga amal qilish kerak. O'z fikringizni forscha so'zlab bering.

7- topshiriq. Quyidagi o'zbek tili bilan mushtarak bo'lgan so'zlarning yasalishini aniqlang.

setamkash, ستم کش	arobekash, عرابه کش	dastkash, دست کش
ensonparvar, انسان پرور	adolatparvar, عدالت پرور	vatanparvar, وطن پرور
ayoldor, عیال دار	azador, عزه دار	manfa'atdor, منفعتدار
ho'sudguy, حسودگوی	nasihatguy, نصیحت گوی	rostguy, راست گوی
sartarosh, سر تراش	heykaltarosh, هیكل تراش	qalamtarosh, قلم تراش
ho'zurbaxsh, حضور بخش	elhombaxsh, الهام بخش	samarbaxsh, ثمر بخش
oshpaz, آشپز	halvopaz, حلواپز	kabobpaz, کباب پز
jahongard, جهانگشته	jahondide, جهان دیده	jabrdide, جبر دیده
mirosxo'r, میراث خور	sudxo'r, سودخور	emoratsoz, عمارتساز
padarko'sh, پدرکش	odamko'sh, آدم کش	moshinsoz, ماشین ساز
qemorboz, قمارباز	shatranjboz, شطرنج باز	delrabo, دل ربا
kisebo'r, کیسه پر	rahbar, رهبر	xo'shnavis, خوش نویس

خورنده xo'rande, سازنده sozande, خاک انداز xokandoz,
 کشنده kashande, تخته پاک کن taxtepokko'n, شنونده shenavande,

8- topshiriq. "Kutubxona" matnini o'tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib tarjima qiling.

Kutubxona

Hozirgi kunda hayotimizni kitobsiz va kutubxonasiz tasavvur etish qiyin. Maktab o'quvchilari ham, dehqon-u ishchilar ham, talaba va barcha ziyolilar o'zlari qiziqqan sohalar bo'yicha kitoblarni olib o'qiydilar, mutolaa qiladilar. Har bir kutubxonadagi kitoblar ko'pchilik odamlar, idoralar tomonidan yig'ilib, uzoq yillar davomida saqlanib kelinmoqda.

Kutubxona barcha savodxon kishilar uchun ilm-ma'rifat maskani hisoblanadi.

Bugungi kunda har bir korxonada, maktab, litsey va oila o'quv yurtlarining o'z kutubxonalari bor. Tuman, shahar, viloyatlarda aholiga xizmat ko'rsatish uchun katta-katta kutubxonalar mavjud.

Respublikamizdagi eng katta kutubxona Alisher Navoiy nomi-dagi O'zbekiston Davlat kutubxonasidir. Bu kutubxona 1870- yilda tashkil etilgan. Bu kutubxonada turli tillarda chop etilgan kitoblar, ruznoma va jurnallar mavjud. Bundan tashqari, bu kutubxonada O'zbekiston va Markaziy Osiyo xalqlarining tarixi, ilm-fani, adabiyoti va madaniyatiga oid juda ko'p noyob qo'lyozmalar saqlanib kelinmoqda.

Kutubxonada bir necha xodimlar ishlaydilar va kitobxonlarga u yoki bu kitobni izlab topishda yordam beradilar.

O'ttiz to'rtinchi dars

درس سی و چهارم

نامه ی اودت به جمشید

(از داستان صادق هدایت "آینه شکسته")

پاریس ۲۱ سپتامبر ۱۹۳۰

جمشید جانم!

نمی دانی چقدر تنها هستم، این تنهایی مرا اذیت می کند، می خواهم امشب با تو چند کلمه صحبت کنم. چون وقتی که به تو کاغذ می نویسم مثل این است که با تو حرف می زنم. اگر در این کاغذ "تو" می نویسم مرا بیخوش. کاش اگر می دانستی درد روحی من تا چه اندازه زیاد است!

روزها چه قدر دراز است - غریبه ساعت آنقدر آهسته حرکت می کند که نمی دانم چه بکنم. آیا زمان بنظر تو هم این قدر طولانی است؟ شاید در آنجا با دختری آشنایی پیدا کرده باشی، اگر چه من مطمئنم که همیشه سرت توی کتاب است، همانطور که در پاریس بودی. در آن اطاق محقر که هر دقیقه جلو چشم من است حالا یک محصل چینی آن را کرایه کرده ولی من پشت شیشه هایم را پارچه ی کلفت کشیده ام تا بیرون را نبینم، چون کسی را که دوست داشتم آنجا نیست، همانطور که برگردان تصنیف می گوید:

"پرنده ای که به دیار دیگر رفت بر نمی گردد."

دیروز با هلن در باغ لوگزامبورگ قدم می زدیم. نزدیک آن نیمکت سنگی که رسیدیم یاد آنروز افتادم که روی همان نیمکت نشسته بودیم و تو از مملکت خودت صحبت می کردی و آن همه وعده می دادی و من هم وعده ها را باور کردم و امروز اسباب دست و مسخره دوستانم شده ام و حرفم سر زبانها افتاده! من همیشه بیاد تو والس "گریزری" را می زنم، عکسی که در پیشه وانس بر داشتیم روی میزم است. وقتی عکست را نگاه می کنم همان به من دلگرمی می دهد: با خود می گویم "نه، این عکس مرا گول نمی زند!" ولی افسوس! نمی دانم تو هم معتقدی یا نه. اما از آن شبی که آینه ام شکست، همان آینه ای که تو خودت بمن داده بودی، قلبم گواهی پیش آمد ناگواری را می داد. روز آخری که یکدیگر را دیدیم و گفتمی که به انگلیس می روی قلبم به من گفت که تو خیلی دور می روی و هرگز یکدیگر را نخواهیم دید و از آنچه که می ترسیدیم سرم آمد. مادام بورل به من گفت: چرا آنقدر غمناکی؟ او می خواست مرا به بریتانی ببرد ولی من با او نرفتم چون می دانستم که بیشتر کسل خواهم شد.

بار بگذریم - گذشته ها گذشته. اگر به تو کاغذ تند نوشتم از خلق تنگم؛ مرا بیخس و اگر اسباب زحمت ترا فراهم آوردم امیدوارم که فراموشم خواهی کرد. کاغذهایم را پاره و نابود خواهی کرد. همچنین نیست، ژیمی؟

اگر می دانستی در این ساعت چقر درد و اندوهم زیاد است. از همه چیز بیزار شده ام، از کار روزانه ی خودم سر خورده ام در صورتیکه پیش از این اینطور نبود. میدانی من دیگر نمی توانم بیش از این بی تکلیف باشم. اگر چه اسباب نگرانی خیلی ها می شود. اما غصه ی هیچکدام از آنها به پای اندوه من نمی رسد - همان طوری که تصمیم گرفته ام روز یکشنبه از پاریس خارج خواهم شد. ترن ساعت شش و سی و پنج دقیقه را می گیرم و به کاله می روم، آخرین شهری که تو از آنجا گذشتی. آنوقت آب آبی رنگ دریا را می بینم، این آب همه بدبختی هارا می شوید و هر لحظه رنگش عوض می شود و با زمزمه های غمناک و افسونگر خودش روی ساحل شنی می خورد، کف می کند، آن کفها را شنها مزمزه می کنند و فرو می دهند و بعد همین موجهای دریا آخرین افکار مرا با خودش خواهد برد. چون بکسی که مرگ لبخند بزند با این لبخند او را بسوی خودش می کشاند. لابد می گویی که من چنین کاری را نمی کنم ولی خواهی دید که دروغ نمی گویم.

بوسه های مرا از دور بپذیر
اودت لاسور.

GRAMMATIK IZOH

Shart ergash gap

Shart ergash gap bosh gapdagi ish-harakat yoki holatning bajari-lish shartini bildiradi.

Fors tilida shart ergash gap bosh gap bilan *اگر* *agar* bog‘lovchisi orqali bog‘lanadi. Shart ergash gapli qo‘shma gaplarda shart ergash gap avval, bosh gap undan keyin keladi. Ergashtiruvchi *اگر* *agar* bog‘lovchisi esa ergash gap boshida keladi. Masalan:

اگر *agar u beyoyad be teotr miravim* – Agar u kelsa, teatrga boramiz

اگر *agar dustam miomad shatranj-bozi mikardim* – Agar do‘stim kelganda edi, shaxmat o‘ynar edik.

Shart ergash gap qo‘yilgan shartning amalga oshishi mumkin yoki mumkin emasligiga qarab ikkiga bo‘linadi:

- 1) real shart ergash gap;
- 2) real bo‘lmagan shart ergash gap.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilishi, uning amalga oshishi mumkin, real ekanligini bildirgan shart ergash gap real shart ergash gap deyiladi.

Shart ergash gap kesimida ifodalangan shartning xarakteriga qarab, shart ergash gapning kesimi turli zamonlarda kelishi mumkin.

Shart ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo‘lsa, shart ergash gapning kesimi aorist shaklida keladi. Masalan:

اگر *agar uro bebinid be u beguyid ke man marizam va namitavonam emruz sar-e dars beyoyam* – Agar uni ko‘rsangiz, unga mening kasalligimni va bugun darsga kela olmasligimni ayting.

اگر *agar boron naborad fardo be gardesh miravim* – Agar yomg‘ir yog‘masa, ertaga sayrga chiqamiz.

Shart ergash gapda ish-harakat hozirgi zamonga oid bo‘lsa, shart ergash gapning kesimi hozirgi-kelasi zamon fe‘li shaklida keladi. Masalan:

اگر *agar meyl dorid nohor mixo‘rim* – Agar xohlasangiz ovqatlanib olamiz.

agar sareton dard miko ' -
mul chero pish-e pezeshk namiravid? – Agar boshingiz og'riyotgan
bo'lsa, nega vrachning oldiga bormayapsiz?

Shart ergash gapda ish-harakat o'tgan zamonga oid bo'lsa, shart
ergash gapning kesimi ماضى ماضى yoki ماضى التزامى shaklida bo'ladi.
Masalan:

agar mariz sho 'de boshid (sho 'de-id) boyad bastari shavid (sho 'de-id) boyad bastari shavid – Agar kasal bo'lgan bo'lsangiz,
yotishingiz kerak.

Shart ergash gapda ish-harakat ma'no jihatdan kelasi zamonga
oid bo'lsa ham, ba'zan shart ergash gapning kesimi oddiy o'tgan
zamon fe'li shaklida kelishi mumkin. Bunda shart ergash gapning
kesimi bosh gap kesimi orqali ifodalangan ish-harakatga nisbatan
ilgari bajarilgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

agar boron borid zud be manzel bar-gard – Agar yomg'ir yog'sa (yomg'ir yog'ishi bilan) tezda uyga
qayt.

Bu turdagi shart ergash gaplarda shart ergash gapning kesimi
aorist shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

agar boron beborad zud be manzel bar-gard – Agar yomg'ir yog'sa, tezda uyga qayt.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilishi,
uning amalga oshishi mumkin bo'lmagan shart ergash gap real bo'l-
magan shart ergash gap deyiladi. Real bo'lmagan shart ergash gap
o'tgan zamonga oid bo'lgani uchun ham, bosh va ergash gapning ke-
simi o'tgan zamon davom fe'li shaklida keladi. Masalan:

agar farro 'xro mididam uro be manzel da'vat mikardam – Agar Farruxni ko'rganimda edi,
uni uyga taklif qilgan bo'lardim.

agar boron namiborid be mohigiri miraftim – Agar yomg'ir yog'maganda edi, baliq oviga
borardik.

Ba'zan real bo'lmagan shart ergash gapning kesimi uzoq o'tgan
zamon fe'li shaklida ham kelishi mumkin:

agar man dars-e xo'dro hozer karde budam bo sho'mo be sirk miraftam
Agar men darsimni tayyorlab bo'lganimda edi, siz bilan sirkka borardim.

doshtan (ega bo'lmoq), *budan* (bo'lmoq, emoq) fe'llari real bo'magan shart ergash gapning kesimi vazifasida kelganda, *mi* – old qo'shimchasi tushib qolib, oddiy o'tgan zamon fe'li shaklida ishlatiladi. Masalan:

agar man dastur-e zabon-e forsi doshtam az on estefode mikardam – Agar menda fors tili grammatikasi bo'lganda edi, undan foydalangan bo'lar edim.

agar holo fasl-e bahor bud go'lho sheko'fte misho'dand – Agar hozir bahor fasli bo'lganda edi, gullar ochilgan bo'lardi.

agar u solem bud sar-e dars miomad – Agar u sog' bo'lganida edi, darsga kelar edi.

1- topshiriq. 33-dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va shart ergash gaplarning kesimi qaysi zamonga oid ekanligini aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamon shakliga qo'yib ularni ko'chirib yozing.

اگر از آن کتاب استفاده (کردن) کارش بسیار عالی خواهد شد. اگر زبان فارسی را (دانستن) می توانست این مجله را بخواند. اگر اثر این نویسنده را (خواندن) از آن خوشتان می آید. اگر به من نامه (نوشتن) به این ادرس بفرستید. اگر بمناسبت روز تولدش به او (تبریک گفتن) خوشحال می شود. اگر وقت (داشتن) با هم گردش می کردیم. اگر برف (باریدن) هوا آنقدر سرد نبود. اگر (میل داشتن) قدری با هم صحبت می کنیم. اگر آن دانشجو را خوب (شناختن) مرا با او آشنا کنید. اگر از این کفش (خوش آمدن) چرا آن را نمی خرید؟ اگر خانه ی ما نزدیک (بودن) من همیشه به دانشگاه پیاده میامدم. اگر احمد را (دیدن) به او بگویند که من در خانه منتظر او هستم. اگر او در فرودگاه از من (استقبال کردن) اینقدر زحمت نمی کشیدیم. اگر (دانستن) چرا جواب نمی دهی؟ اگر من (توانستن) زودتر می آمدم. اگر ما به شهر مسکو (رفتن) از متروی آن دیدن می نماییم. اگر برادرش هم (آمدن) خوب بود. اگر من تا ساعت پنج پیشتان (آمدن) دیگر منتظر نشوید. اگر (خسته شدن) کمی استراحت بکنید. اگر وقت (داشتن) به شب نشینی ما بیاوید، ساعت هفت و نیم عصر شروع می شود. اگر حالا تابستان (بودن) برای استراحت به آسایشگاه می رفتیم. اگر او فرهنگ روسی به فارسی (داشتن) امروز به کتابخانه نمی رفت. اگر شما چیزی را (فهمیدن) از من بپرسید. اگر من درس خود را خوب (حاضر کردن) نمره پنج نمی گرفتم. اگر من (دانستن) که شما نمی آید من هم نمی آمدم.

3- topshiriq. Hikoyani o‘qing, tarjima qiling va shart ergash gap- larni aniqlang.

بشنو و باور مکن

یک روز مردی صندوقی را که پر از ظروف چینی بود به حمل داده از او خواهش کرد که این بار را به نوش کشیده از پله های بالاخانه بالا ببرد. حمل پرسید: ار این بار کشتی چه عایدی خواهم داشت؟ صاحب صندوق گفت: سه نصیحت به تو خواهم کرد که سرمایه ی خیر دنیا و آخرت باشد. آن شخص راضی شد و صندوق را حمل کرده از دو پله که بالا رفت ایستاد و گفت: نصیحت اولی را بگو. صاحب صندوق گفت: اگر کسی بگوید نسیه بهتر از نقد است، بشنو و باور مکن. حمل چند پله ی دیگر بالا رفت و گفت: نصیحت دوم را را بگو. گفت: اگر کسی بگوید پول سیاه بهتر از پول سفید است، بشنو و باور مکن. مجدداً آن شخص چند پله ای بالا رفت ایستاد و گفت: نصیحت سوم را بفرما. گفت: اگر کسی بگوید نخوداب بهتر از چلو کباب است، بشنو و باور مکن. حمل دو سه پله ی دیگری را که باقیمانده بود طی کرده وقتی به آخر پله رسید ایستاد و به صاحب صندوق گفت: من هم می خواهم نصیحتی به تو بدهم. گفت: بگو. حمل شانه های خود را از زیر بار خالی کرد و صندوق از روی پله ها رو به پایین سرا زیر شد و در اثنای افتادن و زمین خوردن آن گفت: اگر کسی بگوید در این صندوق یک ظرف سالم باقی مانده است، بشنو و باور مکن.

4- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Har kuni gimnastika bilan shug‘ullansangiz, tanangiz sog‘lom bo‘ladi. Agar bugun dam olish kuni bo‘lganda edi, siz bilan ketar edim. Ertaga havo yaxshi bo‘lsa, kolxoz bog‘iga chiqamiz. Agar vaqtingiz bo‘lsa, kechqurun soat sakkizda bizning uyga keling. Yomg‘ir yoqqanda edi, havo ancha salqin bo‘lardi. Agar siz Sodiq Hidayatning hikoyalarini o‘qigan bo‘lsangiz, ulardan birortasining mazmunini forscha so‘zlab bering. U kitobimni olib kelsa, portfelimga solib qo‘ying. O‘qituvchi mendan so‘rasa, uning savollariga yaxshi javob bera olaman. Agar Dildorni ko‘rsangiz, unga mening crtaga ertalab soat to‘qqizda fakultet yonida kutishimni ayting. Men fors tilini yaxshi bilganimda edi, Malikushshuaro Bahorning she‘rlarini o‘zbek tiliga tarjima qilar edim. U xat yozganda edi, men olgan bo‘lar edim. Agar kutubxonaga ketayotgan bo‘lsangiz, birga boramiz. U Buxorodan qaytganda edi, sizning oldingizga kelgan bo‘lar edi. Bu hikoyani tarjima qilsangiz, tarjimangizni menga ko‘rsating. Agar xat yozsangiz, uni aviapochta orqali yuboring. U meni ko‘rishni istasa, soat besh yarimda “Toshkent” mehmonxonasiga kelsin. Bir kun avval eksang, bir hafta ilgari o‘rasan. (Maqol.) Agar men uyda bo‘lmasam, meni kutib tur. Men yana ikki kun kutub-

xonada ishlasam, o'z ilmiy ishimni tugataman. Agar siz menga yordam berganingizda edi, bu ish o'tgan haftada tugagan bo'lar edi. Ertaga ketadigan bo'lsangiz, menga xabar bering. Agar siz ko'ylak sotib olmoqchi bo'lsangiz, bizning oldimizdagi magazinda yaxshi ko'ylaklar bor. Siz imtihonga yaxshi tayyorlanganingizda edi, "3" baho olmagan bo'lar edingiz.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling va ulardagi shart ergash gap kesimini aniqlang.

- ۱) اگر نباشد چیزکی مردم نگوید چیزها.
- ۲) اگر زمانه با تو نسازد، تو با زمانه بساز.
- ۳) اگر خواهی راز تو دشمن نداند، به دوست مگو.
- ۴) اگر خر نیاید به نزدیک بار، تو بارگران را به نزد خر آر.

6- topshiriq. Quyidagi so'zlarni qaysi so'z turkumiga mansubligini va qanday yasalganini aytib bering.

شماره	گریه	خنده
-------	------	------

7- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling hamda shart ergash gap orqali anglashilgan ma'nolarni real yoki real emasligini, gaplardagi fe'l zamonlarini aytib bering.

- اگر درس را حاضر می کردم با تو به ورزشگاه می آمدم.
 اگر درس را زودتر حاضر بکنم با تو به ورزشگاه می رفتم.
 اگر خواهر بزرگم در شستن ظروف به مادرم کمک می کرد، مادرم آنقدر خسته نمی شد.
 اگر او سیگار نمی کشید آنقدر سرفه نمی کرد.
 اگر فردا احمد را ببینی از من به او سلام برسان.
 اگر فراموش نکنم فردا حتماً کتاب فرهنگت را می آورم.
 اگر امروز روز تعطیل بود برای استراحت بیرون شهر می رفتیم.
 اگر او زبان فارسی را خوب می دانست این متن را به آسانی ترجمه می کرد.
 اگر بچه گرسنه نبود با اینقدر شدت گریه نمی کرد.
 اگر بخواهید زودتر به منزل برسید سوار هوا پیمای شوید.
 اگر پول داشتم این کفش را حتماً می خریدم.
 اگر وقت داشته باشید به خانه ی ما بیایید.
 اگر دوستم را ببینم جشن نوروز را به او تبریک می گویم.
 اگر او زودتر از سرکار بر می گشت ما دیر به مهمانی نرفتیم.
 اگر تو سرما نمی خوردی مریض نمی شدی.

8- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va fe'l zamonlarini aniqlang.

محصولات ایران

ایران کشوری است زراعتی و در اغلب نقاط آن انواع غله و میوه به عمل می آید. محصولات مهم ایران گندم، جو، برنج، پنبه، ذرت، ارزن، سیب زمینی، توتون، تنباکو، چای، حنا، پسته، بادام، خرما و اقسام میوه است.

گندم و جو در تمام نقاط ایران کاشته می شود. در آذربایجان و خوزستان بهتر و بیشتر از نقاط دیگر محصول به دست می آید.

برنج را در استرآباد و مازندران و گیلان و اصفهان و خوزستان می کارند. پنبه در نقاط گرمسیر و معتدل ایران بعمل می آید.

پنبه ی ایران را به خارج صادر می کنند و کمی از آن در داخل کشور به مصرف می رسد.

توتون در گیلان و آذربایجان و کردستان، تنباکو در فارس و اصفهان و کاشان و خراسان کاشته می شود. تنباکو شیراز خیلی معروف است.

تریاک را از شیره ی خشخاش می گیرند. خشخاش در فارس و اصفهان و یزد و کرمان و خراسان و بروجرد زراعت می شود.

کشت چای نیز در گیلان و لاهیجان ایران معمول است. چای لاهیجان بسیار معطر و دارای طعمی لذیذ و گوارا می باشد. حنارا در بم و خیص که از ولایت کرمان است می کارند.

خرما از محصولات گرمسیری است. درخت خرما در جنوب ایران کاشته می شود. درخت خرمارا نخل می نامند. پنبه ی دامغان و کرمان نیز معروف است و هر سال مقداری از آن به خارج حمل می گردد.

O'ttiz beshinchi dars

درس سی و پنجم

مرتضی مشفق کاضمی

تهران مخوف (فصل اول)

— قهوه خانه ی چاله میدان —

عصر روز دوشنبه ۱۷ ماه شعبان المعظم سال ۱۳۳۰ شهر تهران پایتخت کشور ایران را، همان مملکتی که در عالم به داشتن تمدنی کهن و شعرای آن اندازه بزرگ و عالی قدر مفتخر است، سکوت و آرامش همه جار-افرا گرفته بود. باد سختی به شدت می وزید و بر اثرش عبور و مرور در خیابانها از کثرت گرد و خاک برای اهالی شهر مشکل و دشوار شده بود. تنها عده قلیلی در این هوای طوفانی و پر گرد و خاک از منازل خود خارج شده بودند بطرف قسمتهای مختلف می رفتند.

شهر تهران گرچه نسبتاً بزرگ است ولی فقط در قسمت های شمالی آن درشکه و واگون عبور می نماید. قسمت جنوبی آن که مسکن و مأوای اشخاص طبقه ی سوم است دارای کوچه های بسیار تنگ و گود می باشد.

در این قسمت یعنی قسمتهای جنوبی محله ایست بنام چاله میدان که شباهت زیادی به محله کوردومبراکل شهر پاریس دارد...

مردم این قسمت به کلی بی بهره و دور از سیاست با یک طریق لاقیدانه زندگانی خود را ادامه می دهند. حتی ممکن است وقایعی که در قسمت شمالی تهران روی می دهد و تمام عالم آگاه می شوند مثلاً مانند تغییر کابینه، منتها برای آنها پوشیده باشد. هر گاه دزدی و شخص جنایت کاری از محبس نظمیۀ موفق به فرار شود پلیس اغلب این اشخاص را در این محله جستجو می کند و بالاخره هم در همانجا موفق به دستگیری آنها می شود.

در قسمتهای مختلف این محله قهوه خانه های مخصوصی دیده می شود که هر یک از آنها پاتوق جمعی از این اشخاص است. روزی که حکایت ما شروع می شود در یکی از قهوه خانه های فوق الذکر که جمعی گرد هم نشسته صحبت می داشتند. دود چپوق و تریاک و سماور که تمام فضای این قهوه خانه را گرفته بود تا اندازه ای آنرا تاریک کرده بود. از پشت تنها شیشه کثیفی که در درب قهوه خانه دیده می شد زیرا بقیه روزنه های در را با کاغذهای روزنامه مسدود کرده بودند، گرد و خاک فراوانی که کوچه را تاریک نموده مشاهده می گردید. هوای قهوه خانه بی حد کثیف بود. به طوری که اگر یک نفر شخص غیر معتاد به آنجا داخل می شد حالت تهوع و آنزجار به او دست می داد.

جمعیتی که در این قهوه خانه دیده می شد گویی مرکب از همه قسم اشخاص مختلف بودند زیرا یک شخص دقیق از هر صنفی پست ترینش را در آن جا می دید. اغلب آنها چند نفر به چند نفر با یکدیگر در طرفی جمع مشغول صرف چای و یا کشیدن تریاک بودند. فقط در آن میانه یک نفر بود که در گوشه منفرداً قرار گرفته و بدون اینکه به کسی کلمه ای اظهار بدارد با حالتی محزون مشغول کشیدن سیگار بود.

این جوان تقریباً بیست و پنج ساله، صورتی گندم گون، دماغی بسیار کشیده و قلمی، چشمانی میشی رنگ که نور جاذبه ی کاملی از آن وساطع بود داشت. لبانش نازک و هر وقت که می خندید سی و دو دندان سفید که خیلی با وضع مسکینانه اش مغایرت داشت ظاهر می ساخت. لباس این شخص بی اندازه ژولیده و مندرس بود. رویهم رفته حالتش او را یکنفر شخص بی اندازه دست تنگ و گرفتار معروفی می کرد.

(مختصر شده)

GRAMMATIK IZOH

To'siqsiz ergash gap

To'siqsiz ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakat mazmuniga zid bo'lsa ham, lekin unga to'siq bo'la olmaydigan ish-harakatni bildiradi.

Fors tilida to‘siqsiz ergash gap bosh gapga asosan quyidagi bog‘lovchilar orqali bog‘lanadi:

با *bo on-ke*, با اینکه *bo in-ke*, با وجود آنکه *bo vo ‘jud-e on-ke*, با اینکه *bo vo ‘jud-e in-ke*, اگرچه *agarche*, گرچه *garche*.

Bu ergashtiruvchi bog‘lovchilarning deyarli hammasi ma’no jihatdan bir-biriga yaqin bo‘lib, o‘zbek tiliga shart ma’nosini ifoda etuvchi *-sa*, *-ganda* grammatik formalari hamda ularga qo‘shilib keladigan *lum* bog‘lovchisi yoxud *-da* yuklamasi orqali tarjima qilinadi.

To‘siqsiz ergash gapli qo‘shma gapda to‘siqsiz ergash gap bosh gapdan oldin keladi. Ergashtiruvchi bog‘lovchilar esa qo‘shma gap boshida keladi. Masalan:

bo vo ‘jud-e in-ke ketob-e dastur-e zabon-e forsi dosht az on estefode namikard – Fors tili grammatikasi kitobi bo‘lsa ham, undan foydalanmadi.
garche xone-ye mo dur ast har ruz piyode be doneshkade mioyam – Uyimiz olis bo‘lsa ham, fakultetga har kuni piyoda kelaman.

اما *ammo*, لیکن *likan*, ولی *vali* kabi zidlovchi bog‘lovchilar ham qo‘yiladi. Masalan:

garche barodaram solem be nazar mioyad likan qalbash dard miko‘nad – Akam sog‘lom ko‘rinsa ham, lekin uning yuragi kasal.

1- topshiriq. 35- dars matnini darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling va ergashgan qo‘shma gaplarni topib, ularning turini aniqlang.

2- topshiriq. To‘siqsiz ergash gapga 10 ta gap tuzing.

3- topshiriq. Hikoyani o‘qing, tarjima qiling va to‘siqsiz ergash gaplarni topib, ulardagi bog‘lovchilarni aniqlang.

خروس و مروارید

خروس در سرایی از پی دانه به هر سو می گشت. ناگاه در میان خاکروبها دانه ی مرواریدی دید و پنداشت که جو است. چون درست نگاه کرد دید مروارید است. دلتنگ شد و گفت: اگرچه دانه ی مروارید است و پر قیمت لیکن در نزد من به قدر یک جو قیمت ندارد.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Havo bulut bo'lsa ham, samolyot uchdi. Ishi ko'p bo'lishiga qaramasdan, meni kutib olish uchun aeroportga kelibdi. Mening pulim bo'lganda ham, bu galstukni sotib olmas edim. Avtoruchkam bo'lsa-da, tekstni qalam bilan ko'chirib yozdim. Bizning hovlimiz katta bo'lsa ham, mevali daraxtlar kam. Bu tekst qiyin bo'lsa ham, men uni lug'atsiz tarjima qildim. Bizning oilamiz besh kishidan iborat bo'lsa-da, hozir bu uyda uch kishi yashaymiz. Garchi u rasmiy ravishda taklif qilganda ham, men bormas edim. Hozir qish fasli bo'lsa-da, bozor turli meva va sabzavotlar bilan to'la. Uning uyi olis bo'lsa ham, trolleybusga chiqmadi. Uning maqolasi jurnalda bosilgan bo'lsa ham, men uni haligacha o'qiganim yo'q. Men uni xafa qilmagan bo'lsam ham, shu vaqtga qadar u menga birorta ham xat yozmadi. Soat sakkiz bo'lsa ham, hali tomosha boshlangani yo'q. Garchi uning millati rus bo'lsa ham, o'zbek tilini yaxshi biladi. Mening vaqtim qanchalik tang bo'lishiga qaramasdan, sening ol-dingga keldim. Hali sessiyaga ancha vaqt bo'lsa ham, fakultet tala-balari imtihonga tayyorlana boshladilar. Garchi u komandirovkadan qaytib kelgan bo'lsa ham, men uni hanuzgacha ko'rganim yo'q. Ba-hor kelgan bo'lsa-da, kunlar isib ketgani yo'q. Men unga taklif qo-g'ozi yuborgan bo'lsam ham, Navro'z bayramiga kelmadi.

5- topshiriq. Quyidagi maqolni yod oling va to'siqsiz ergash gap-ni aniqlang.

فرزند اگرچه عیب ناک است، در پیش پدر ز عیب پاک است.

6- topshiriq. Quyidagi gaplarda nuqtalar o'rniga tegishli bog'-lamalarni qo'yib gaplarni ko'chirib yozing va ularni o'zbek tiliga tar-jima qiling.

... دیروز روز تعطیل بود من زود از خواب بیدار شدم.
... او خیلی خسته شده بود استراحت نکرده کار خود را ادامه داد.
... دانشگاه ما از خانه دور است من همیشه به دانشگاه پیاده می آیم.
... زبان عربی مشکل است من تصمیم گرفتم آنرا یاد بگیرم.
... باران می بارید او چتر بر نداشت.
... وقت زنگ است تا هنوز زنگ نزنند.
... او ایرانی نیست مثل ایرانیان خوب به زبان فارسی حرف می زند.
... من او را رسماً به شب نشینی دعوت کردم ولی او نیامد.
... فصل بهار است هوا هنوز خنک است.

... تمام روز هوا ابری بود باران نمی بارید.
... وقت دیر است و هوا تاریک شده است هنوز او به خانه بر نگشت.
... من فیلمهای ایرانی را دوست دارم، هنوز وقت پیدا نکردم که فیلم های ایرانی را تماشا بکنم.
... او مریض است و تب دارد پیش پزشک نرفت.

7-topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling va yil mobaynida o'tilgan grammatik qoidalar asosida uni tahlil qiling.

وقت را غنیمت شمارید

کار امروز را به فردا نگذارید زیرا هیچکس را از فردا خبری نیست. فقط امروز در اختیار شماست. برخیزید و برای کار آماده باشید و از هیچ چیز بیم مدارید. غالب مردم در خرج کردن پول صرفه جویی می کنند ولی به وقت اهمیتی نمی دهند، مثل آنکه پول را از وقت عزیزتر می دانند در صورتی که صرفه جویی در وقت مهم تر و لازم تر است.

همیشه به خاطر داشته باشید که اگر روزی را تلف کردید دیگر آن را به دست نخواهید آورد. مردم همه زندگی را دوست دارند با وجود این چه بسیاری کسانی که نمی دانند وقت خود را چگونه صرف کنند و برای گذراندن آن هزار کار نا شایسته را مرتکب می شوند. وقت یعنی زندگی بنابراین وقت را بیهوده گذراندن یعنی زندگی را تلف کردن.

راستی تعجب آور است که مردم برای تلف کردن زندگانی خود طرح می کنند. لازم نیست در کارها عجله کنید باین معنی که نباید بدون تفکر و تأمل به کاری اقدام نمایید، ولی همین که تصمیم گرفتید کاری را انجام دهید بلافاصله شروع کنید. کار امروز را به فردا وا نگذارید جز پشیمانی سودی ندارد. لازم است کارهای خود را چنان مرتب کنیم که در هر ساعتی کار معینی داشته باشیم و به انجام آن پردازیم وگرنه مقدار زیادی از وقت ما بیهوده تلف خواهد شد.

وقتی کارهای زیادی داریم متحیر می شویم که کدام کار را زودتر انجام دهیم. در این گونه مواقع باید کار دشوارتر را شروع کنیم و به اتمام آن همت گماریم. کاری در اول مشکل و ملالت آور است وقتی به پایان رسید بیشتر مایه مسرت می شود.

بسیاری اشخاص از تنظیم امور خویش غفلت می کنند. فرصت را غنیمت نمی شمارند و ایام جوانی را به سستی و تنبلی می گذرانند. زندگی آنان مانند روزی است که صبحگاهش آرام و فرح انگیز و شامگاهش طوفانی و وحشت خیز است.

هر کار خوبی که از دستتان بر می آید در انجام آن کوتاهی مکنید. این یکی از عادات ماست که هرچه داریم قدر آنرا نمی دانیم همین که از دست ما رفت متوجه خطای خود می شویم در صورتی که باید به خاطر داشته باشیم که وقت عزیز و عمر گرانبهاست و از تلف کردن آن جز حسرت و ندامت ثمری نخواهیم برد.

خانه ی پدری

هشتاد سال پیش از این پیر مردی از نژاد ایرانیان قدیم در هرات ساکن بود. نصرالله هفتاد و چهار سال عمر کرده بود. اصلا از مردم دهخوارقان بود ولی حوادث جهان او را به هرات برده بود و در آن شهر حمالی می کرد.

نصرالله از آن کسانی بود که به هیچ چیز دلبستگی نداشت. چون از خردسالی یتیم مانده و هر گز هم زن نگرفته بود احساسات خانوادگی را لغو می دانست. اگر در کوچه مادری را می دید که کودک نوباوه ی خود را تنگ در آغوش گرفته و می بوسید تعجب می کرد و در برابر آن از تنفر خودداری نمی توانست. چون خانه ی معین نداشت و هر شبی را جایی بسر می برد هر گز برای او پیش نیامده بود بجایی علاقه نشان دهد یا سرزمینی را از جای دیگر بهتر بدانند.

بالاخره این پیر مرد از آن صوفیان بی قید بود که نسبت به هیچ چیز دوستی نداشت و در عمر خود هم از کسی مهری ندیده بود و به همین جهت مکرر می گفت که هیچ چیز وی را در این گیتی پای بندی نمی کند و اگر بنا شود روزی عالم را بدرود گوید با کمال خونسردی و بی هیچگونه اسف دست از جهان خواهد کشید. همین عقاید نصرالله باعث شده بود که با کسی رفت و آمد نمی کرد و دوستی نمی گرفت.

جنگهایی در خراسان روی داد، چندی ایرانیان فاتح بودند و بالاخره به تردستی بازیگران وادار شدند هرات و بسیاری دیگر از آن نواحی را به انگلستان وا گذارند. از این خبر تمام مردم هرات متأثر شدند و فقط نصرالله بود که از شنیدن آن غمگین نشد. ثروتمندان شهر، همه با وطن پرستی مخصوصی، هرات را ترک کردند و راه خراسان پیش گرفتند.

هر کسی جزیی دارایی داشت ببهای اندک می فروخت و می رفت که در مشهد یا شهرهای دیگر ایران منزل بگیرد.

بدیهی است در چنین موقعی کار نصرالله که حمل بارهای مسافری بود حد زیاد افزایش یافت.

شبها وقتی که نصرالله فارغ می شد در قهوه خانه های هرات این رفتار همشهریان خود را نگوشت می کرد. به نظر او کسانی که دارایی خود را به خیال واهی از دست می داند و در آخر عمر رنج سفر را بر خود آسان می ساختند می بایستی راستی دیوانه باشند! مگر همه جا زمین خدا نیست؟ هرات را با مشهد چه تفاوتی است؟

بیشتر تعجب نصرالله از این بود که اگر این دیوانه ها خود می روند چرا دلگیرند و پشیمان از رفتن هستند؟ کسی که ایشان را مجبور نکرده است؟ اگر هم این خانه ها را دوست می دارند پس چرا آنها ترک می کنند؟ پیران هرات و آشنایان نصرالله هر چه می خواستند به او بفهمانند که انسان همواره به وطن و مولد خویش علاقه دارد و نباید به آسانی از آن جدا شود او گوش نمی کرد. یعنی اصلا نمی فهمید و به همان خیال خود بود!

روزی یکی از خوانین هرات نصرالله را خواست و گفت:

"نصراالله تو دیگر پیر شده ای و قوه ی کار کردن نداری، من هم می خواهم ار هرات بروم. در نتیجه آن باغچه ای که در بیرون شهر دارم بی صاحب می افتد، زیرا که از بس مردم خانه فروخته و رفته اند دیگر مشتری نیست. آنرا به تو می سپارم تا بعد چه شود. تو هم عجالتاً پاسبان آنجا باش و سپرده ام از ملکی که در اطراف دارم برای تو لقمه نانی برسانند. تو نیز آنجا باش تا آخر عمر به دوندگی و تلاش روزی مجبور نباشی."

نصراالله کم کم پیری را در خود احساس می کرد. از خدا خواست که چنین تفضلی در باره ی او بکنند. فوراً مختصر دارایی خود را بر داشت و به آن باغچه ی بیرون شهر رفت.

روزها به عادت دیرین زود از خواب بر می خاست. تمام اوقات خود را به پروراندن گلها و درختان باغچه بسر می برد. چون از کار خسته می شد به کنار جوی میان باغ می نشست و فکر می کرد. در این مدت چیزهای تازه می دید. یک روز ناگهان متوجه شد سنگ ریزههایی که در ته جوی آب قرار گرفته اند مثل این است که آنجا برای خود خانه ساخته اند. همیشه با فشار آب مقاومت می کنند. مثل این است که آب می خواهد به زور آنها را از خانه ها بیرون کند ولی آنها تن در نمی دهند. عاقبت فشار آب آنها را از جای خود بیرون می اندازد و به پایین می کشد ولی باز در چنگال دشمن غاصب تلاش می کنند، بدور خود می گردند و گویی همیشه به حسرت به عقب خود نگرانند و با رشک به خانه ی خود می نگرند.

عاقبت روزی انگلیس ها هرات را گرفتند. املاک کسانی را که هجرت کرده بودند متصرف شدند و از آن جمله آن باغچه ی خان بود. نصراالله هم مجبور شد خواهی خواهی از آن باغچه بیرون رود، زیرا دیگر آن باغچه پاسبانی چون پیر مرد دهخوارقانی نمی خواست!

بالاخره نصراالله از باغچه ی خان بیرون رفت ولی بی اختیار هر روز به در باغ بر می گشت و از شکاف در با حسرت به اندرون آن نظر می افکند. راستی آن نصراالله بیقید و بی خانمان دل نمی کند که از آن محوطه بیرون رود. هر وقت منظره ی درختان و گلهای باغ به یادش می آمد بی اختیار بر مالکین جدید آن نفرین می فرستاد، گاهی هم گریه می کرد.

چون دیگر کسی مخارج او را نمی داد مجبور شده بود باز راه حمالی را پیش بگیرد ولی این حال امروز آن حال دو ماه پیش نبود. آن نصراالله بی قید که دوستی و دشمنی هیچ کسی را به دل راه نمی داد اینک هر وقت مجبور می شد باریکی از تازه واردان را به دوش بگیرد با بغض و کینه آن را از زمین بر می داشت و مکرر اتفاق می افتاد که در میان راه بی اختیار چیزی او را تحریک می کرد که آن بار را بر زمین نهد. غالباً به خیال می افتاد که آن را بشکند. همه ی دشمنی نصراالله با آن صاحبان بار این بود که او را از باغچه ی عزیزش بیرون کرده بودند.

یک روز در میان راه یکباره خاطره ی جویبار میان باغچه ی خان و آن سنگ ریزه های گرفتار چنگال آب از فکر او گذشت. یادش آمد چگونه آن سنگهای در بدر در قبال فشار آب پا فشاری می کردند و نمی خواستند از جای خود بیرون روند.

فردای آنروز دیگر کسی نصراالله را در هرات ندید و دو ماه بعد کسانی که جوانی او را در دهخوارقان دیده بودند پیر مرد شکسته ناشناسی را دیدند که عصا زنان و گرد

آلود كوله باری بر سر عصابی خود بسته بود و سراغ خانه ی رجبعلی پدر نصرالله را می گرفت.

تهران-شهریور ماه ۱۲۹۵

GRAMMATIK IZOH

Sabab ergash gap

Sabab ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning yuzaga kelish sababini bildirib keladi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan quyidagi bog‘lovchilar orqali bog‘lanib keladi: چون *chun*, چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*, زیراکه *ziro-ke*.

Bu bog‘lovchilar ma‘no jihatdan bir-biriga yaqin bo‘lib, o‘zbek tiliga *-gani uchun*, *-gani sababli* birikmalari hamda *chunki*, *uchun* so‘zlari orqali tarjima qilinadi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan qaysi bog‘lovchi orqali bog‘langan bo‘lishiga qarab, bosh gapdan oldin yoki undan keyin kelishi mumkin.

1. Agar sabab ergash gap bosh gap bilan چون *chun* bog‘lovchisi orqali bog‘langan bo‘lsa, sabab ergash gap bosh gapdan oldin keladi va چون *chun* bog‘lovchisi gap boshida bo‘ladi. Masalan:

chun ziyod boron borid mo namitavonestim be mohigiri beravim – Ko‘p yomg‘ir yoqqani uchun biz baliq oviga chiqqa olmadik.

2. Agar sabab ergash gap bosh gapga چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*, زیراکه *ziro-ke* bog‘lovchilari orqali bog‘langan bo‘lsa, sabab ergash gap bosh gapdan keyin keladi va bog‘lovchi uning oldiga qo‘yiladi. Masalan:

man natavonestam pish-e to‘ beyoyam chun-ke vaqt nadoshtam – Vaqtim bo‘lmagani uchun, sening oldingga kela olmadim.

to‘ miboyisti be u ko‘mak bedehi ziro-ke u dust-e to‘ ast – Sen unga yordam berishing kerak edi, chunki u sening do‘sting.

1- topshiriq. 35-dars matnini darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

2- topshiriq. Sabab ergash gapga 10 ta misol tuzing.

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o‘qing, tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

مرغابی

مرغابی در روی آب شنا می کرد و با خود می گفت: حقا که من عروس مرغان هستم زیرا که می توانم در روی آب شنا کنم و در هوا پرواز نموده در روی زمین بخرامم. در این اثنا کلاغی لاف و گزاف مرغابی را شنیده گفت: ای خود پسند، تو عجب مرغ ابله و احمقی هستی، بگو ببینم می توانی مثل ماهی شنا کنی و مثل باز پرواز نمایی و یا مانند آهو بدوی؟ مرغابی که جوابی نداشت، از خجالت سرش را بزیر آب فرو برد و گفت: راست می گویی، یک فن کامل به از چند فن ناقص است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Vaqtim bo‘lmagani uchun, sizga telefon qila olmadim. Hamma soat ikkiga yetib kelgani uchun, majlis vaqtida boshlandi. Kitob ilm manbaya bo‘lgani uchun, men uni ko‘p o‘qiyman. Chamadonim juda og‘ir bo‘lgani sababli, uni taksi to‘xtash joyigacha olib borish uchun hammolga berdim. Yusuf imtihondan “5” baho oldi, chunki u yil mobaynida yaxshi o‘qigan edi. Havo issiq bo‘lgani uchun, daraxtlar va boshqa o‘simliklar tezda ko‘karib ketdi. U ko‘p forscha gazeta va jurnallar o‘qiydi, chunki fors tilini nihoyatda yaxshi ko‘radi. Men futbol o‘yinini ko‘ra olmadim, chunki biz stadionga kelganimizda, hamma biletlar sotib bo‘lingan ekan. Hamma diqqat bilan uning ashulasini tinglardi, chunki haqiqatdan ham uning ovozi yoqimli edi. Siz bu voqealardan xabardor bo‘lganingiz uchun, u haqda gapirishning hojati bo‘lmasa kerak. Meni kutib turing, chunki sizga aytdigan muhim gapim bor. Men sizdan juda xursandman, chunki buyurgan ishlarimni hammasini yaxshi bajaribsiz. Kasal bo‘lganim uchun, darsga kela olmadim. Fors tilini yaxshi bilganim uchun, meni Tehron universitetiga o‘qishga yuborishdi.

5- topshiriq. Quyidagi matnni o‘qing, tarjima qiling va sabab ergash gap bog‘lovchilarini aniqlang.

فایده ی سفر

کسی که رنج سفر بر خود هموار می کند و از دیار خود دور می شود چند فایده می برد که دیگران کمتر از آن ها برخوردار می شوند:
نخست آنکه – بواسطه ی دیدن محلها و اشخاص گوناگون غم و غصه که محصول خانه نشینی است از او گریزان می شود.

دوم آنکه - از آداب معاشرت آگاهی می یابد زیرا در هر محل چیزی می بیند و یا
 نمی گیرد و آنچه نیک است به معرض عمل در میاورد.
 سوم آنکه - علم و دانش او رو به فزونی می گذارد زیرا هر دیار علمی و دانشی
 مخصوص به خود دارد و در جاهای دیگر نظیر آنها را نمی توان یافت.
 چهارم آنکه - با بزرگان و خردمندان هر قوم و قبیله ای تماس می گیرد.
 پنجم آنکه - از برگزیده ترین و مشخص ترین کالاهای هر محل را می خرد و به
 محل دیگر می برد و سود فراوان عایدش می شود.
 ششم آنکه - در اثر دیدن بعضی مشکلات که در سفر پیش می آید بر تجربه اش
 افزوده می گردد.
 هفتم آنکه - بواسطه ی گردش و تغییر هوا مزاجش سالم می نماید.

6- topshiriq. Quyidagi sabab ergash gaplarda bog'lovchilarni va ularning o'rini aniqlang.

اگرچه قیمت این لباس گران بود چون از آن خیلی خوشم آمد آنرا خریدم.
 چون من زبان فارسی را دوست دارم برای یاد گرفتن آن به دانشگاه خاورشناسی
 وارد شدم.
 هوا کم کم گرم می شود چونکه بهار فرا رسیده است.
 چون هوا ابری بود چتر را با خود برداشتم.
 برادر کوچکم هر روز به اتوبوس سوار می شود زیرا که خانه ی ما از دبیرستان او
 دور است.
 دو روز است که او سر درس نمی آید چونکه مریض شده است.
 استادمان امروز از من راضی نبود چونکه تکلیف خانه را حاضر نکرده بودم.
 حسن سالم است زیرا که او هر روز صبح ورزش می کند.
 خواهرم داستانهای صادق هدایت را خرید چونکه او از آثار این نویسنده ی معروف
 خیلی خوشش می آید.
 او زبان فارسی را خوب می داند زیرا که در یاد گرفتن زبان خیلی کوشش می کند.
 دیروز من سر درس نیامدم چونکه مریض بودم.
 من نتوانستم به تو تلفن کنم زیرا که وقت نداشتم.
 چون وقت نداشتم به ورزشگاه نرفتم.
 من این پیراهن را نخریدم زیرا که از آن خوشم نیامد.
 وقتی من به خانه آمدم در خانه کسی نبود زیرا همه ی افراد خانه به مهمانی رفته
 بودند.
 من امروز به کتابخانه نمی روم چونکه وقت ندارم.

حکایت

حکیمی پسران را پند همی داد که جانان پدر هنر آموزید که ملک و دولت دنیا اعتماد را نشاید و سیم و زر در سفر بر محل خطر است یا دزد به یکبار ببرد یا خواجه به تفاریق بخورد. اما هنر چشمه ی زاینده است و دولت پاینده و اگر هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که در نفس خود دولت است. هنرمند هر جا که رود قدر ببندد و بر صدر نشیند و بی هنر هر جا که رود لقمه چپند و سختی ببندد.

میراث پدر خواهی علم پدر آموز
کاین مال پدر خرج توان کرد به یکرروز

از سیاست نامه
خواجه نظام الملک

حکایت

گویند روزی نوشیروان عادل بر نشسته بود و با خاصکیان به شکار می رفت بر کنار دهی گذر کرد. پیری را دید نود ساله که جوز در زمین می نشانند. نوشیروان را عجب آمد زیرا که بیست سال جوز کشته بر می دهد. گفت: ای پیر جوز می کاری؟ گفت: آری خدایگان. گفت: چندان نخواهی زیست که برش بخوری؟ پیر گفت: کشتند و خوردیم و کاریم و خورند. نوشیروان را خوش آمد و گفت: زه؟ در همان وقت خزینه دار را گفت تا هزار درهم به او بپردازد. پیر گفت: ای خداوند، هیچ کس زودتر از بنده بر این جوز نخورد. گفت: چگونه؟ پیر گفت: اگر من جوز نکشتمی و خدایگان این جا گذر نکردی و آنچه به بنده رسید نرسیدی و بنده آن جواب ندادمی، من این هزار درهم از کجا یافتمی. نوشیروان گفت: زهازه! خزانه دار همان وقت هزار درهم دیگر بدو داد بهر آنکه دو باره زه بر زبان نوشیروان برفت.

قاضی زیرک

جوانی پیر مردی را صد دینار سپرد و به سفر رفت. چون باز آمد دینار خود خواست. پیر مرد انکار کرد که به من نداده ای. جوان شکایت پیش قاضی برد. قاضی پیر مرد را طلبید و پرسید که این جوان زر به تو سپرد؟ گفت: نه. قاضی پیر مرد را گفت: سوگند بخور! جوان گریان شد و گفت: او را از سوگند هیچ باک نیست، بارها سوگند دروغ خورده است. قاضی جوان را گفت: آن وقت که زر به او سپردی کجا نشسته بودی؟ گفت: زیر درختی. گفت: چرا گفتی که گواه ندارم، آن درخت گواه تست. نزد آن درخت برو و بگو که قاضی ترا می طلبد. جوان گفت: ای قاضی می ترسم که درخت به حکم تو اطاعت نکند. قاضی گفت: مهر من ببر و بگو که این مهر قاضی است، البته خواهد آمد. جوان مهر قاضی گرفت و رفت. قاضی بعد از ساعتی از پیر مرد پرسید که ممکن است آن جوان نزد درخت رسیده باشد؟

گفت: نه.

چون جوان نزد درخت رسید مهر قاضی را نشان داد و گفت: قاضی ترا می طلبد. چون از درخت هیچ پاسخی نشنید، غمگین باز آمد و گفت: مهر تو را به درخت نشان دادم هیچ جواب نداد. قاضی گفت: درخت آمد و گواهی داده باز رفت. پیر مرد گفت: ای قاضی، این چه سخن است، هیچ درختی اینجا نیامد. قاضی گفت: راست می گویی، نیامد ولی آن وقت که از تو پرسیدم که جوان نزد درخت رسیده، جواب دادی که نرسیده. اگر زیر آن درخت نقد نگرفتی چرا نگفتی که کدام درخت است، نمی دانم؟ پس معلوم می شود که جوان راست می گوید. پیر مرد در مقابل این سخن جز اعتراف چاره ای نیافت و دینار هارا به او پس داد.

حکایت

بازرگانی پارچه ی زربفت و ظروف چینی بسیار به ساربانی سپرد که بار کند و به شهری برود و به او گفت: چون بدان شهر رسیدی بارها را نزد خود نگاهدار تا من بیایم. ساربان بارها را به منزل رسانید. مدتی گذشت ولی بازرگان نیامد. ساربان پنداشت که او مرده است. پارچه و ظروف را فروخت و از قیمت آنها خانه و باغی خرید. چندی نگذشت که بازرگان آمد و پس از جستجوی بسیار ساربان را یافت، گریبان او را بگرفت و خواستار اموال خویش شد.

ساربان گفت: تو کیستی از من چه می خواهی؟ مگر دیوانه شده ای؟ من هرگز ترا ندیده ام و نمی شناسم. بازرگان چون کار را بدین گونه دید ناچار شکایت به قاضی برد. قاضی ساربان را خواست و گفت: اموال این مرد را چه کردی؟ ساربان قسم خورد که من مردی دهقانم و هرگز ساربانی نکرده ام، این شخص چیزی به من نسپرده است. چون بازرگان برای اثبات ادعای خود نوشته یا گواهی نداشت و قاضی نیز با اینکه می دانست حق با اوست نتوانست حکمی بدهد ناچار تدبیری اندیشید و فرمود: بر خیزید و بروید! ساربان و بازرگان از جای بر خاسته به طرف در روانه شدند. همین که آنها نزدیک در رسیدند قاضی با صدای بلند گفت: ساربان برگرد! ساربان دروغ گو بی اختیار برگشت. قاضی گفت: پس تو می گفتی و قسم می خوردی که هرگز ساربانی نکرده ای. اگر تو ساربان نبودی چگونه دانستی که روی سخن با تو است؟ آنگاه حکم کرد تا خانه و باغ را گرفتند و به بازرگان دادند.

GRAMMATIK IZOH

Klassik fors tiliga xos ayrim grammatik xususiyatlar

1. Ma'lumki, hozirgi zamon fors tilida *ro* ko'makchisi vositasiz to'ldiruvchi belgisi sifatida ishlatilib, o'zbek tilidagi tushum kelishigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. Lekin klassik fors tilida *ro* ko'makchisining funksiyasi birmuncha keng bo'lib, vositasiz to'ldiruvchidan tashqari, vositali to'ldiruvchi ma'nolarini ham bildirgan. Masalan:

1. *ro* ko'makchili to'ldiruvchi ish-harakatning biror shaxs yoki boshqa bir jonli predmetga qaratilganligini bildiradi va kimga? nimaga? degan savollarga javob bo'ladi.

doneshmand-i pesaronro go'ft – Bir donishmand o'g'illariga dedi.

boz-i xo'rusiro go'ft – (Bir) burgut (bir) xo'rozga dedi.

2. Borlik, mavjudlik ma'nolarini ifodalagan fe'llarda *ro* ko'makchili to'ldiruvchi biror narsaga ega bo'lgan predmet yoki shaxsni bildiradi.

vazir-iro do'xtar-i bud besyor zibo – Bir vazirning juda chiroyli bir qizi bor edi.

3. *shenidan* (eshitmoq). *go'ftan* (aytmoq, demoq) fe'llarida *ro* ko'makchili to'ldiruvchi biror predmet yoki shaxs haqida borayotgan gap yoki suhbatni bildiradi:

podshoh-iro shenideam ke... – Bir podshohni eshitdimki (podsho haqida eshitdimki) . . .

II. Klassik fors tilida o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakli oldiga *hami* va ketiga *ی* – *i* qo'shimchasini keltirish orqali hosil qilingan. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsidi – so'rardi kabi.

Ba'zan *ی* – *i* qo'shimchasining tushib qolish hollari ham uchraydi. Bunda o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakliga *hami* old qo'shimchasi qo'shilgan, xolos. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsid – so'rardi.

Lekin fors tilining keyingi taraqqiyot davrida aks holni ko'ramiz, ya'ni o'tgan zamon davom fe'lining yasalishida *ی* – *i* qo'shimchasi saqlanib, *hami* old qo'shimchasi tushib qolgan. Odatda *ی* – *i* qo'shimchasi fe'l oxiriga, shaxs-son qo'shimchalaridan so'ng qo'yilgan va bu *ی* fors grammatikasida *yo-ye estemrori* deb atalgan. Masalan:

rafti – borardi

po'rsidi – so'rardi

hakim-i hargoh be go'reston rafti – Bir tabib hamisha mozorga borardi.

yo-ye estemrori vositasida yasalgan o'tgan zamon davom fe'li real bo'lmagan shart ergash gapda ham keng qo'llanadi. Masalan:

اگر ژاله هر قطره ی در شدی
چو خر مهره بازار از آن پر شدی

agar jole har qatre-i do 'r sho 'di
chu xarmo 'hre bozor az on po 'r sho 'di

Agar shudringning har tomchisi dur bo'lganda edi,
Chig'anoq kabi bozor u bilan to'lgan bo'lardi. (Sa'diy)

Bu holda yo-ye estemrori asosan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plik shakllarida ishlatilgan.

raftami – borardim

rafti – borardi

raftandi – borardilar.

III. *budan* fe'li klassik fors tilida *bu* shaklidagi hozirgi zamon fe'l negiziga ega bo'lgan. Bu negizdan yasalgan *bo 'vad* va *bod* shakllari klassik fors tilida, ayniqsa poeziyada ko'p uchraydi.

1) *bo 'vad* shakli *bu* negiziga III shaxs birlik qo'shimchasi – *ad* ning qo'shilishidan hosil bo'lib, hozirgi-kelasi zamon ma'nosida ishlatilgan. Masalan:

tavano bo 'vad har ke dono bo 'vad – Kimki dono bo'lsa, qudratli bo'lur.

2) *bod* III shaxs birlikka oid bo'lib, orzu-istak maylini ifoda etgan. Hozirgi zamon fors tilida ko'proq shior va xitoblarda ishlatiladi. Masalan:

zende bod dusti-ye beyn-e xalqho-ye o'zbekiston va iron – Yashasin O'zbekiston va Eron xalqlari o'rtasidagi do'stlik!

IV. Egalik affikslari ko'pincha kishilik olmoshlari o'rnida ham ishlatilgan va turli so'z turkumlariga qo'shilgan. Shu bilan birga, ba'zan vositali to'ldiruvchi ma'nosini ham ifoda etgan. Masalan:

az-ash po 'rsidam – Undan so'radim.

javobash dod – Unga javob berdi.

V. Klassik fors tilida III shaxs birlikda او u kishilik olmoshi o'rinda وى vey va III shaxs ko'plikda آنها onho kishilik olmoshi o'rinda ايشان ishon ishlatilgan.

...گفت وى vey go'ft – U dedi...

.ishon tashrif ovardand – Ular tashrif buyurdilar.

1- topshiriq. 36-dars tekstini darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va klassik fors tiliga xos bo'lgan grammatik formalarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi hikoya va baytlarni o'qing, tarjima qiling va ra ko'makchisining funksiyasi hamda yo-ye estemrari ning bajargan vazifalarini aytib bering.

حکایت

بازی خروسی را گفت: بسیار بی وفا هستی. مردم ترا می پرورند، برای تو خانه می سازند هرگاه ترا می خواهند بگیرند می گریزی. من اگر چه مرغ جنگلی هستم وفاداری را از دست نمی دهم: یک روز که از دست آنها دانه می خورم بر دستشان می نشینم، هر چند دور می روم چون می طلبند زود می آیم. خروس از او پرسید که هیچ وقت بازی بر سیخ کباب دیده ای؟ گفت: نه. خروس گفت: بارها دیده ام که بسیار خروسان را بسیخ می کشند و بر آتش بریان می کنند، اگر تو هم بازی را بر سیخ می دیدی دورتر می گریختی.

گر در همه چاه آب حیوان بودی
در یافتنش بر همه آسان بودی (سعدی)

گر به مسکین اگر پر داشتی
تخم گنجشک از جهان بر داشتی

I LOVALAR
KO'P QO'LLANADIGAN SODDA FE'LLAR VA
ULARNING HOZIRGI ZAMON NEGIZI

Fe'llar	Hozirgi zamon negizi	Ma'nosi
اراستن <i>orostan</i>	آرا <i>oro</i>	bezamoq
ارزیدن <i>arzidan</i>	ارز <i>arz</i>	arziymoq, qimmatli bo'lmoq
آزمودن <i>ozmudan</i>	آزما <i>ozmo</i>	sinamoq, sinab ko'rmoq
آسودن <i>osudan</i>	آسا <i>oso</i>	tinchlanmoq, dam olmoq
آشفتن <i>osho'ftan</i>	آشوب <i>oshub</i>	achchiqlantirmoq, g'azablantirmoq
افتادن <i>o'ftodan</i>	افت <i>o'ft</i>	yiqilmoq, yiqilib tushmoq
افراشتن <i>afroshtan</i>	افراز <i>afroz</i>	(baland) ko'tarmoq, (bayroq) tikmoq
افراختن <i>afroxtan</i>	افراز <i>afroz</i>	(baland) ko'tarmoq, (bayroq) tikmoq
افروختن <i>afroxtan</i>	افروز <i>afruz</i>	yoqmoq, yondirmoq, yoritmoq
آفریدن <i>ofaridan</i>	آفرین <i>ofarin</i>	yaratmoq, vujudga keltirmoq
آفزودن <i>afzudan</i>	آفزا <i>afzo</i>	ortmoq, ko'paymoq, orttirmoq
آفکندن <i>afkandan</i>	آفکن <i>afkan</i>	tashlamoq, sochmoq, yiqitmoq
آلودن <i>oludan</i>	آلا <i>olo</i>	bulg'amoq, bo'yamoq
آمدن <i>omadan</i>	آ <i>o</i>	kelmoq
آموختن <i>omuxtan</i>	آموز <i>omuz</i>	o'qitmoq, o'rgatmoq, o'qimoq
آمیختن <i>omixtan</i>	آمیز <i>omiz</i>	aralash-tirmoq, qorishtirmoq, qormoq
آنباشتن <i>amboshtan</i>	آنبار <i>ambor</i>	to'ldirmoq
آنداختن <i>andoxtan</i>	آنداز <i>andoz</i>	irg'itmoq, otmoq, solmoq
آنگیختن <i>angixtan</i>	آنگیز <i>angiz</i>	his uyg'otmoq, hayajonga solmoq
آوردن <i>ovardan</i>	آور <i>ovar</i>	keltirmoq
آویختن <i>ovixtan</i>	آویز <i>oviz</i>	osmoq, osilmoq, ilmoq
آیستادن <i>istodan</i>	آیست <i>ist</i>	to'xtamoq, tikka turmoq
باختن <i>boxtan</i>	باز <i>boz</i>	o'ynamoq, yutqizmoq
باریدن <i>boridan</i>	بار <i>bor</i>	yog'moq
بافتن <i>boftan</i>	باف <i>bof</i>	to'qimoq
بایستن <i>boyestan</i>	بای <i>boy</i>	kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq

بخشیدن <i>baxshidan</i>	بخش <i>baxsh</i>	bag'ishlamoq; kechirmoq
بردن <i>bo'rdan</i>	بر <i>bar</i>	olib ketmoq, olib bormoq; yutmoq
بریدن <i>bo'ridan</i>	بر <i>bo'r</i>	kesmoq
بستن <i>bastan</i>	بند <i>band</i>	bog'lamoq, yopmoq
بودن <i>budan</i>	باش <i>bosh</i>	emoq, bo'lmoq
بوسیدن <i>busidan</i>	بوس <i>bus</i>	o'pmoq
بوییدن <i>buyidan</i>	بوی <i>buy</i>	hidlamoq
پختن <i>po'xtan</i>	پز <i>paz</i>	pishirmoq, pishmoq
پذیرفتن <i>paziro'ftan</i>	پذیر <i>pazir</i>	qabul qilmoq
پرداختن <i>pardoxtan</i>	پرداز <i>pardoz</i>	(bir ishni) boshlamoq; to'lamoq
پرسیدن <i>po'rsidan</i>	پرس <i>po'rs</i>	so'ramoq
پریدن <i>paridan</i>	پر <i>par</i>	uchmoq
پسندیدن <i>pasandidan</i>	پسند <i>pasand</i>	yoqtirmoq, ma'qullamoq
پنداشتن <i>pendoshtan</i>	پندار <i>pendor</i>	o'ylamoq, fikr qilmoq
پوسیدن <i>pusidan</i>	پوس <i>pus</i>	chirimoq
پوشیدن <i>pushidan</i>	پوش <i>push</i>	kiymoq; yopmoq; qoplamoq
پیچیدن <i>pichidan</i>	پیچ <i>pich</i>	o'ramoq, o'ralmoq; burmoq
پیمودن <i>peymudan</i>	پیما <i>peymo</i>	birlashtirmoq, ulamoq
تاختن <i>toxtan</i>	تاز <i>toz</i>	chopmoq (sakrab, ot ustida)
تافتن <i>toftan</i>	تاب <i>tob</i>	yarqiramoq, toblanmoq
تراشیدن <i>taroshidan</i>	تراش <i>tarosh</i>	yo'nmoq, qirmoq
ترسیدن <i>tarsidan</i>	ترس <i>tars</i>	qo'rqmoq
توانستن <i>tavonestan</i>	توان <i>tavon</i>	(biror ishga) qodir bo'lmoq
جستن <i>jastan</i>	جه <i>jah</i>	sakramoq, irg'itmoq, hatlamoq
جستن <i>jo'stan</i>	جو <i>ju</i>	qidirmoq, axtarmoq
جنبیدن <i>jo'mbidan</i>	جنب <i>jo'mb</i>	harakatga kelmoq, qimirlamoq
جوشیدن <i>jushidan</i>	جوش <i>jush</i>	qaynamoq
چریدن <i>charidan</i>	چر <i>char</i>	o'tlamoq
چشیدن <i>cheshidan</i>	چش <i>chesh</i>	tatimoq, ta'tib ko'rmoq
چیدن <i>chidan</i>	چین <i>chin</i>	termoq, tuzmoq, taxlamoq
خریدن <i>xaridan</i>	خر <i>xar</i>	sotib olmoq
خوابیدن <i>xobidan</i>	خواب <i>xob</i>	uxlamoq
خفتن <i>xo'ftan</i>	خواب <i>xob</i>	uxlamoq
خندیدن <i>xandidan</i>	خند <i>xand</i>	kulmoq
خواستن <i>xostan</i>	خواه <i>xoh</i>	xohlamoq, istamoq
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	o'qimoq

خوردن <i>xo'rdan</i>	خور <i>xo'r</i>	yemoq, ichmoq
دادن <i>dodan</i>	ده <i>deh</i>	bermoq
داشتن <i>doshan</i>	دار <i>dor</i>	ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
دانستن <i>donestan</i>	دان <i>don</i>	bilmoq
دزدیدن <i>do'zdidan</i>	دزد <i>do'zd</i>	o'g'irlamoq
درویدن <i>deravidan</i>	درو <i>dero'u</i>	o'rmoq
دوختن <i>duxtan</i>	دوز <i>duz</i>	tikmoq
دویدن <i>dauidan</i>	دو <i>dav</i>	yugurmoq
دیدن <i>didan</i>	بین <i>bin</i>	ko'rmoq
راندن <i>rondan</i>	ران <i>ron</i>	haydamoq
ربودن <i>ro'budan</i>	ربا <i>ro'bo</i>	tortib olmoq, o'g'irlab olmoq
رستن <i>ro'stan</i>	رو <i>ru</i>	o'smoq, unib chiqmoq, ko'karmoq
رسیدن <i>rasidan</i>	رس <i>ras</i>	yetmoq, yetib kelmoq, yetilmoq
رفتن <i>raftan</i>	رو <i>ro'u</i>	bormoq, ketmoq, jo'namoq
رنجیدن <i>ranjidan</i>	رنج <i>ranj</i>	xafa bo'lmoq
ریختن <i>rixtan</i>	ریز <i>riz</i>	to'kmoq, quymoq, to'kilmoq
زاییدن <i>zoyidan</i>	زا <i>zo</i>	tug'moq
زدن <i>zadan</i>	زن <i>zan</i>	urmoq
زیستن <i>zistan</i>	زی <i>zi</i>	yashamoq
ساختن <i>soxtan</i>	ساز <i>soz</i>	yasamoq, qurmoq, tuzatmoq
سپردن <i>sepo'rdan</i>	سپار <i>sepor</i>	topshirmoq, yuklamoq
ستودن <i>setudan</i>	ستا <i>seto</i>	maqtamoq, ta'riflamoq
سرویدن <i>so'rudan</i>	سرا <i>saro</i>	kuylamoq, ashula aytmoq
سنجیدن <i>sanjidan</i>	سنج <i>sanj</i>	o'lchamoq
سوختن <i>suxtan</i>	سوز <i>suz</i>	yondirmoq, yonmoq, kuydirmoq
شایستن <i>shoyestan</i>	شای <i>shoy</i>	mos bo'lmoq, munosib bo'lmoq
شتافتن <i>shetoftan</i>	شتاب <i>shetob</i>	shoshilmoq
شدن <i>sho'dan</i>	شو <i>sho'u</i>	bo'lmoq, aylanmoq
شستن <i>sho'stan</i>	شو <i>shu</i>	yuvmoq
شکستن <i>shekastan</i>	شکن <i>shekan</i>	sindirmoq, sinmoq, buzmoq
شکفتن <i>sheko'ftan</i>	شکف <i>sheko'f</i>	ochilmoq
شمردن <i>sho'mo'rdan</i>	شمار <i>sho'mor</i>	sanamoq, hisoblamoq
شناختن <i>shenoxtan</i>	شناس <i>shenos</i>	tanimoq, bilmoq
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno'u</i>	eshitmoq
فرستادن <i>ferestodan</i>	فرست <i>ferest</i>	yubormoq, jo'natmoq

فرمودان <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	buyurmoq, farmon bermoq
فرو و حرس <i>fo 'ruxtan</i>	فروش <i>fo 'rush</i>	sotmoq
فربس <i>ferifstan</i>	فرب <i>ferib</i>	aldamoq, firib bermoq
فشار در <i>fesho 'rdan</i>	فشار <i>feshor</i>	ezmoq, siqmoq, bosmoq
فهمیدن <i>fahmidan</i>	فهم <i>fahm</i>	tushunmoq
کاستن <i>kostan</i>	کاه <i>koh</i>	kamaytirmoq, ozaytirmoq
کاشتن <i>koshtan</i>	کار <i>kor</i>	ekmoq
کردن <i>kardan</i>	کن <i>ko 'n</i>	qilmoq
کشتن <i>ko 'shtan</i>	کش <i>ko 'sh</i>	o'ldirmoq
کشیدن <i>kashidan</i>	کش <i>kash</i>	tortmoq, chekmoq, tashimoq
کندن <i>kandan</i>	کن <i>kan</i>	uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
کوفتن <i>kuftan</i>	کوب <i>kub</i>	yanchmoq, tuymoq, qoqmoq
گذاشتن <i>go 'zoshtan</i>	گذار <i>go 'zor</i>	qo'ymoq
گذشتن <i>go 'zashtan</i>	گذر <i>go 'zar</i>	o'tmoq, kechmoq
گرفتن <i>gereftan</i>	گیر <i>gir</i>	olmoq, tutmoq, ushlamoq
گریختن <i>go 'rixtan</i>	گریز <i>geriz</i>	qochmoq
گریدن <i>gazidan</i>	گاز <i>gaz</i>	chaqmoq, tishlamoq
گشادن <i>go 'shodan</i>	گشا <i>go 'sho</i>	ochmoq
گشودن <i>go 'shudan</i>	گشا <i>go 'sho</i>	ochmoq
گشتن <i>gashtan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گردیدن <i>gardidan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گفتن <i>go 'ftan</i>	گو <i>gu</i>	aytmoq, demoq
ماندن <i>mondan</i>	مان <i>mon</i>	qolmoq, qo'ymoq
مالیدن <i>molidan</i>	مال <i>mol</i>	surtmoq, ishqalamoq, artmoq
مردن <i>mo 'rdan</i>	میر <i>mir</i>	o'lmoq
نشستن <i>neshastan</i>	نشین <i>neshin</i>	o'tirmoq
نگریستن <i>negaristan</i>	نگر <i>negar</i>	qaramoq, tikilmoq, boqmoq
نمودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	ko'rsatmoq
نواختن <i>navoxtan</i>	نواز <i>navoz</i>	erkalamoq, chalmoq
نوشتن <i>neveshtan</i>	نویس <i>nevis</i>	yozmog
نهادن <i>nehodan</i>	نه <i>neh</i>	qo'ymoq
یافتن <i>yofitan</i>	یاب <i>yob</i>	topmoq
ورزیدن <i>varzidan</i>	ورز <i>varz</i>	mashq qilmoq, shug'ullanmoq
وزیدن <i>vazidan</i>	وز <i>vaz</i>	esmoq

YIL HISOBI

Ko'pgina sharq mamlakatlarida yil hisobi hijriy (هجری *hejri*) va milodiy (میلادی *milodi*) yil hisobi asosida olib boriladi.

Milodiy yil Yevropa yillari bo'lib, bunda oylarning ba'zilar 30 va ba'zilar 31 kundan va yolg'iz bir oy 28 kundan iborat bo'ladi. Bu oy 4 yilda bir matriba 29 kun bo'lib, u yilni kabisa yili deyiladi. Shunday qilib, milodiy yil 365 yoki 366 kundan iborat bo'ladi.

Hijriy yili milodning 622- yil 16- iyulidan, ya'ni Muhammad (s.a.v.) payg'ambarning Makkadan Madinaga ko'chgan kunidan boshlanadi. Hijriy yili oy va quyosh kunlari asosida olib boriladi. Hijriy yili oy kunlari asosida olib borilsa هجری قمری *hejri-ye qamari* va quyosh kunlari asosida bo'lsa, هجری شمسی *hejri-ye shamsi* deb ataladi.

هجری قمری oy davrining o'zgarishi asosida tuzilgan bo'lib, har bir oy yangi oy chiqish davridan boshlanadi.

هجری شمسی esa yerning quyosh atrofida aylanishi asosida tuzilgan bo'lib, bunda yerning quyosh atrofida bir martaba aylanib chiqishi bir yil hisob qilinadi.

هجری قمری yilidagi 12 oyning 6 tasi 30 va 6 tasi 29 kundan iborat bo'lib, birinchi oy 30 va ikkinchi 29 kun tartibida davom etib boradi. Natijada, qamariyning bir yili 354 kun bo'ladi.

هجری شمسی yili milodiy yil kabi 30 va 31 kundan yolg'iz bir oy 28 (29) kundan iborat. Shuning uchun bir yil 365 (366) kun bo'ladi. Shu asosda qamariy yili shamsiy yilidan har yili 11 kundan orqada qolib boradi va qamariyning ma'lum bir oy va kunining har yili milodiy hamda shamsiyning turli vaqtlarida kelishiga sabab bo'ladi. Har 33 yilda hijriy-qamariy yili bir davrani aylanib chiqib, yana bir vaqtga to'g'ri keladi va qamariyning 33 yili shamsiyning 32 yiliga to'g'ri keladi.

Eronda yil hisobi

Eronda yil hisobi uchun uch xil kalendari amalda qo'llanib kelinmoqda.

1. Eron kalendari. 2. Arab kalendari. 3. Yevropa kalendari.

1. Eron kalendari

Eron kalendari quyosh yil hisobiga asoslangan bo'lib, تاریخ هجری شمسی *torix-e hejri-ye shamsi* deb nomlanadi.

Eron kalendaridagi 12 oyning birinchi oltitasi 31 kundan, keyingi beshtasi 30 kundan va 12- oy 29 kun (kabisa yili) 30 kun. Bir yil 365 (366) kunga to'g'ri keladi.

Bu kalendar 1925- yilda rasmiy ravishda Majlis tomonidan Eronning asosiy davlat kalendari deb belgilandi va 1304- yil hijriy-shamsiyning **1 farvardin** oyi (ya'ni 21- mart 1925- yil) yangi yilning birinchi kuni deb e'lon qilindi. Eron kalendarida yangi yil نوروز *no'uruz* (navro'z) bayrami bilan boshlanadi. Haftada dam olish kuni جمعه *jo'm'e* (juma) kuni bo'ladi.

Eron kalendari oylarining nomlari

1.	فروردین	<i>farvardin</i>	- 31 kun
2.	اردیبهشت	<i>o'rdibehesh</i>	- 31 kun
3.	خرداد	<i>xo'rdod</i>	- 31 kun
4.	تیر	<i>tir</i>	- 31 kun
5.	مرداد	<i>mo'rdod</i>	- 31 kun
6.	شهریور	<i>shahrivar</i>	- 31 kun
7.	مهر	<i>mehr</i>	- 30 kun
8.	آبان	<i>obon</i>	- 30 kun
9.	آذر	<i>ozar</i>	- 30 kun
10.	دی	<i>dey</i>	- 30 kun
11.	بهمن	<i>bahman</i>	- 30 kun
12.	اسفند	<i>esfand</i>	- 29 (30) kun

Eron kalendaridagi hijriy-shamsiyning Yevropa yil hisobiga aylantirish uchun ko'rsatilgan yilga 621 sonini qo'shish kerak. Masalan, hijriy-shamsiyning 1347- yili Yevropa kalendarining 1968- yiliga to'g'ri keladi. Eron kalendarining oxirgi oylari Yevropa kalendarining kelasi yilgi yanvar, fevral va mart oylarini o'z ichiga olgani uchun, hijriy-shamsiyning ma'lum bir yilini Yevropa yil hisobiga aylantirganda odatda ikki yil bilan ishora etiladi. 1347=1968-1969.

Yevropa yilini hijriy yili bilan belgilanganda ham shu hol saqlanadi: 1968=1346-1347.

Hijriy-shamsiyda berilgan yilning oy va kunlari bilan to'la Yevropa yil hisobiga aylantirish lozim bo'lsa, maxsus jadvaldan foydalanish tavsiya qilinadi.

2. Arab kalendari

Arab kalendari hijriy-qamariy yil hisobi asosida olib boriladi. Yuqorida aytilganidek, hijriy-qamariy yili 354 kundan iborat bo'lib, birinchi oy 30 va ikkinchi oy 29 kundan, keyingi oylar ham shu tariqa ketma-ket almashib boradi.

Arab kalendari Eronda arablar tomonidan Eronni zabt etib olganlaridan to shu kunga qadar qo‘llanib kelinmoqda.

Eronda هجرى شمسى kalendarining keng joriy qilinishi tufayli, oxirgi davrda arab kalendarining ishlatilish doirasi birmuncha cheklanib, hozirgi kunda esa, asosan, diniy bayram va marosimlar bilan bog‘liq bo‘lgan vaqtni belgilashda, musulmon tarixiga oid adabiyotlarda qo‘llanadi.

Arab kalendari oylarining nomlari

1.	محرم	<i>mo'harram</i>	– 30 kun
2.	صفر	<i>safar</i>	– 29 kun
3.	ربيع الاول	<i>rabi'-o'l-avval</i>	– 30 kun
4.	ربيع الاخر yoki ربيع الثانى	<i>rabi'-o'l-oxer yoki rabi'-o's-soni</i>	– 29 kun
5.	جمادى الاول	<i>jo'modi-o'l-avval</i>	– 30 kun
6.	جمادى الاخر	<i>jo'modi-o'l-oxer</i>	– 29 kun
7.	رجب	<i>rajab</i>	– 30 kun
8.	شعبان	<i>sha'bon</i>	– 29 kun
9.	رمضان	<i>ramazon</i>	– 30 kun
10.	شوال	<i>shavvol</i>	– 29 kun
11.	ذى القعدة	<i>zi-l-qa'de</i>	– 30 kun
12.	ذى الحجة	<i>zi-l-hejje</i>	– 29 kun

Hijriy-qamariyni milodiy yilga aylantirish

Hijriy yili milodiy yilning 622 yilidan boshlanganligi va shu bilan birga, har yili milodiy yildan 11 kundan kamayib borishi hijriy yilini milodiy yilga va aksincha, milodiy yilni hijriy yiliga aylantirishni birmuncha murakkablashtiradi.

Hijriy yilini milodiy yilga aylantirish uchun hijriy yilini 33 ga bo‘lish kerak. Hosil bo‘lgan sonni hijriy yilidan chiqarib tashlab, undan qolgan songa 621 raqami qo‘shiladi. Natijada hosil bo‘lgan son milodiy yilni tashkil qiladi.

Masalan, fors-tojik adabiyotining mashhur namoyandalaridan biri Jomiyning tug‘ilgan yili 817 ni milodiy yilga aylantirish lozim bo‘lsa:

1. 817 hijriy yilini 33 ga taqsim qilish kerak. Bunda taqsim 24 dan tegib, yana oxirida 25 qoldiq qoladi. Bu qoldiq son hisobga olinmaydi.

2. 24 ni 817 dan ayirish kerak. Bunda 793 qoladi.

3. 793 ga 621 ni qo‘shish lozim. 1414 hosil bo‘ladi.

Demak, Jomiy 1414- yil milodiyda tug‘ilgan ekan.

Shunday qilib, hijriy yilini milodga aylantirishda quyidagi formuladan foydalansa bo‘ladi.

$$H - \frac{H}{33} + 621 = M$$

(H – hijriy yili, M – milodiy yili).

Bundan tashqari, hijriy yilini oy va kunlari bilan milodiy yilga to‘la aylantirish uchun 1961 yilda nashr etilgan maxsus jadvaldan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

3. Yevropa kalendari

Yevropa kalendari Eronda yevropaliklarning ta’siri natijasida kirib kelgan. Yevropa kalendarida yil hisobi miloddan boshlanib, 1 yanvar yangi yilning birinchi kuni hisoblanadi. Bu kalendar Eronda asosan chet mamlakatlar bilan bog‘liq bo‘lgan davlat idoralarida, xorijiy savdoda va boshqa ba’zi ma’muriy ishlarda Eron kalendari bilan yonma-yon qo‘llanadi.

Yevropa kalendari oylarining nomlari

1. ژانویه	<i>j:onviye</i>	yanvar
2. فوریه	<i>fevriye</i>	fevral
3. مارس	<i>mors</i>	mart
4. آوریل	<i>ovril</i>	aprel
5. مه	<i>me</i>	may
6. ژوئن	<i>j:uan</i>	iyun
7. ژوئیه	<i>j:uiye</i>	iyul
8. اوت	<i>ut</i>	avgust
9. سپتامبر	<i>septombr</i>	sentabr
10. اکتبر	<i>o'kto'br</i>	oktabr
11. نوامبر	<i>no'vombr</i>	noyabr
12. دسامبر	<i>desombr</i>	dekabr

Abjad hisobi

Arab yozuvida har bir harf raqam singari ma’lum son ma’nosini ham ifoda etishi mumkin. Harflar vositasi bilan son tushunchasini ifoda etish abjad hisobi deyiladi.

Abjad hisobi orqali ko‘pincha biror asarning yozilgan yoki ko‘chirilgan yili, mashhur kishilarning tug‘ilgan-o‘lgan vaqtlari yoki biror

hodisaning bo‘lib o‘tgan davri, bino yo inshootning qurilgan yili ifoda etiladi. Abjad hisobi ifodalagan so‘zlar ko‘pincha she‘r shaklida beriladi.

Abjad hisobidagi harflarning son qiymati:

1 - 1	ب - 2	ج - 3	د - 4	ه - 5	و - 6	ز - 7
ح - 8	ط - 9	ى - 10	ك - 20	ل - 30	م - 40	ن - 50
س - 60	ع - 70	ف - 80	ص - 90	ق - 100	ر - 200	ش - 300
ت - 400	ث - 500	خ - 600	ذ - 700	ض - 800	ظ - 900	غ - 1000

Izoh. Fors tiliga xos bo‘lgan پ *pe*, چ *che*, ژ *je*, گ *ge* harflari aslida ک ج ز ب harflaridan yasalgan bo‘lganligi sababli, ularning son qiymati ham bir xildir, ya’ni پ - 2, چ - 3, ژ - 7, گ - 20.

Harflarning son qiymatini o‘zlashtirishni osonlashtirish uchun odatda ularni son qiymatiga ko‘ra ma’lum tartibga solib, birdan minggacha bo‘lgan sonlarni o‘z ichiga olgan 8 ta so‘z hosil qilinadi. Ulardan birinchisi ابجد bo‘lib, abjad hisobi ham shu so‘zdan olingandir. Bu so‘zlar quyidagilar:

VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
ضظغ	ثخذ	قرشت	سعفص	کلمن	حطى	هور	ابجد
zazag‘	saxxaz	qarashat	sa’fas	kalaman	ho’tti	havvaz	abjad

Abjad hisobi vositasi bilan berilgan voqea tarixi ba’zan bir so‘z yoki bir misra harflari ifodalagan miqdorlarni qo‘shish, ba’zi holalarda misradagi ayrim so‘zlar yoki harflar anglatgan miqdordan ayrim miqdorni ayirish yo‘li bilan hosil qilinadi. Masalan; Alisher Navoiy xurosonlik shoirlardan Mavlono Tutiy vafotiga bag‘ishlab quyidagi tarixni aytgan ekan:

فصیح زمان طوطی آن شاعری
 که بونش ز بکر معانی عروس
 چو طوطی رفت این عجب طرفه بود
 که تاریخ شد فوت اورا خروس

Bu yerda tarix moddasi خروس *xo‘rus* so‘zi bo‘lib, harflar qiymati 866 hijriy (1462 milodiy) yiliga to‘g‘ri keladi.

KALLIGRAFIK MASHQLAR

تمرینهای خوشنویسی

گرخواستهای خوشنویسین
بنویسند بنویسین

تمرین اول

اسح ورس ص ط
ع ف و ک ل م ن
و ه

تمرین دوم

اسح ورس ص ط ع
ع ف و ک ل م ن
اسح ورس ص ط ع

تمرین سوم

آب باب آزاد آباد
باغ راه جان شاخ غاز مار
موج آسان آسمان طوفان
موش مور گوش میز تو
خانه دسته زالشیشه
سایه کار کارگر کاغذ لاله

آدمِ اولِ زنِ بزرگِ بدن
 وہ صد تب غم لبِ پلِ وژ
 ماورِ کتابِ ہواِ طاہرِ ظاہر
 شامِ قلمِ پنجِ سنگِ رفیق
 پلِ سنگینِ گلِ گلستان
 زمانِ مکانِ کلامِ سلام

تمرین پنجم

ابر افق اسم ایوان ایران
علم عرفان معلوم دفاع
منع انقاش محبت تولد
اتحاد حجت انشاء رئیس
تاسیس علی شیر نوائی
مثلاً شخصاً اولاً ثانیاً تفتیراً

خمسه نوائی دیوان لاهوتی
میران آاوران گلستان سعدی
زگواره تاگور دانش بجوی
دل که پاک است زبان بی باک است
دروغ مصلحت آمیز به از راست فتنه انگیز

مشک آنست که خود بویید
نه آن که عطار بویید

درخت دوستی بنشان که کام دل بیاراد
نهاد دشمنی با برکن که ریجانی شماراد

توانا بود بر که وانا بود .
ز دانش و دل سر بر ما بود

فالم گفت که من شاه جهانم
فالم گفت که من مقصد میرسانم

سرخن راست تلخ می شود
کوه به کوه نمیرسد آدم به آدم میرسد
تا پچه نگرید مادرش شیر نمیدهد
آنجا که نمک خورد می نمکد از مشکین

چوبینی تیسری سرافکندہ پیش
مزن بوسہ بر سر فرزند خویش
علم خندان کہ بیشتر خوانی
چو عمل در تونیت نادانی
میارار موری کہ دانہ کش است
کہ جان دارد و جان شیرین خوش است

تمرین دهم

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی

شیخ سدی

تمرین یازدهم

آنچه که عیان است چو حاجت به بیان است
آدنی به سیرت است نه بصورت

تمرین دوازدهم

شهرها شکند اما تخت
جمهوری از بستان است

من دانشجوی دانشکده

خاورشناسی هستم

کوه به کوه نمی‌رسد
آدم به آدم نمی‌رسد

تمرین سیزدهم

هیچ شادی نیست اندرین جهان

بهمراز دیدار روی دوستان

رودکی

سخن گفته و تیر انداخته برنگرد

ضرب المثل

زبان در دهان پاسبان است

FORS ADABIYOTIDAN NAMUNALAR

امثال و حکم

آب که از سر گذشت چه یک و جب چه صد و جب.

می می می

آبی که در یک جا بماند می کنند.

می می می

آب ندیده کفستان در نیاورید.

می می می

از آتش که آفر و ختم خودم سوختم.

می می می

از حلوا حلوا گفتن دهان شیرین نمی شود.

می می می

آدم دست پاچه کار را دو باره می کند.

می می می

آدم گرسنه سنگ را هم می خورد.

می می می

از خانه ی سوخته هر چه بر آید سود است.

می می می

آواز دهل شنیدن از دور خوش است.

می می می

هیچ ارزانی بی علت و هیچ گرانی بی حکمت نیست.

می می می

آفتاب که بر آید چراغ فرو رود.

می می می

اگر یار اهل است کار سهل است.

می می می

آنچه زود بدست آید دیر نپاید.

می می می

آنچه عیان است چه حاجت به بیان است.

می می می

آن را که حساب پاک است از محاسبه چه باک است.

می می می

آمدن به ارادت رفتن به اجازت.

می می می

از تفنگ خالی دو نفر می ترسد.
 ❦❦❦
 استاد و معلم چو بود کم ازار، خرسنگ بازند کودکان در بازار.
 ❦❦❦
 آنکه خیانت نورزد دستش در حساب نلرزد.
 ❦❦❦
 آدمی به سیرت است نه به صورت.
 ❦❦❦
 آنچه در دیگ است به چمچه می آید.
 ❦❦❦
 با نیک نشینی نیک شوی، با دیک نشینی سیاه.
 ❦❦❦
 به هر کجا که روی آسمان همین رنگ است.
 ❦❦❦
 بار کج به منزل نمی رسد.
 ❦❦❦
 تا ریشه در آب است امید ثمری هست.
 ❦❦❦
 تا شب نروی روز بجایی نرسی.
 ❦❦❦
 جایی که عقاب پر بریزد، از پشه لاغری چه خیزد.
 ❦❦❦
 جایی که میوه نیست چغندر سلطان المركبات است.
 ❦❦❦
 جلو ضرر را از هر جا که بگیری منفعت است.
 ❦❦❦
 چراغ دروغ بی فروغ است.
 ❦❦❦
 تنبل را بهانه بسیار است.
 ❦❦❦
 حساب دوستان در دل است.
 ❦❦❦
 خشت اول چون نهد معمار کج، تا ثریا می رود دیوار کج.
 ❦❦❦
 خانه ی پر شیشه را سنگ بس است.
 ❦❦❦
 درد بدرا دعوای بد.
 ❦❦❦

دو صد گفته چون نیم کردار نیست.
 ❦❦❦
 زبان مرغان را مرغان می داند.
 ❦❦❦
 زبان خوش مار را از سوراخ بیرون می آورد.
 ❦❦❦
 ز نادان گر رسد سودی زیانست.
 ❦❦❦
 سعی هر کس به قدر همت اوست.
 ❦❦❦
 سنگ بزرگ علامت نزدن است.
 ❦❦❦
 سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.
 ❦❦❦
 سالی که نیکوست از بهارش پیداست.
 ❦❦❦
 سنگ کوچک سر بزرگ را می شکند.
 ❦❦❦
 سوال از آسمان جواب از ریسمان.
 ❦❦❦
 سیمرغ دیگر است و سی مرغ دیگر.
 ❦❦❦
 شغال پیشه ی مازندران را نگیرد جز سگ مازندرانی.
 ❦❦❦
 شنیدن کی بود مانند دیدن.
 ❦❦❦
 شخص بی وطن بلبل بی چمن است.
 ❦❦❦
 صد بار گز کن یک بار بیر.
 ❦❦❦
 کور به چراغ احتیاج ندارد.
 ❦❦❦
 کوه هر چند بلند است، راه بر سر دارد.
 ❦❦❦
 گوسفند در فکر جان است، قصاب در فکر دنبه.
 ❦❦❦
 گاو با گاو جنگ می کند گوساله از میان می رود.
 ❦❦❦

عالم بی عمل زنبور بی عسل است.
 عسل بی زنبور و گل بی خار نمی شود.
 عشق و مشک پنهان نمی شود.
 عاقل نمی شود غافل.
 عمر اگر هزار سال است آخرش مرگ است.
 عاشق ز عیب معشوق خبر ندارد.
 کس نگوید که دوغ من ترش است.
 کارد دسته ی خودش را نمی برد.
 فیل زنده اش صد تومان، مرده اش هم صد تومان.
 لیلی را با چشم مجنون باید دید.
 میوه از درخت بید نباید جست.
 هر چه از دوست می رسد نیکو است.
 هر که به فکر خویش است، کوسه به فکر ریش است.
 هر کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خویش به جمال.
 هر که بامش بیش برفش بیشتر.
 هر گردی گردو نیست.
 هزار دوست کم است و یک دشمن بسیار.
 یار نیک را روز بد شناسند.
 یک مرده بنام به ز صد زنده بننگ.
 یک سوزن بخود بزن یک جوالدوز بدیگران.

Hikmatlar

- آب دریا را اگر نتوان کشید
هم به قدر تشنگی باید چشید.
جلال الدین رومی
- آب نه یافته گران باشد
چون بیابند رایگان باشد.
سنایی
- توان نان خورد اگر دندان نباشد
مصیبت آن بود گر نان نباشد.
سعدی
- ز نیرو بود مرد را راستی
ز سستی کژی آید و کاستی.
فردوسی
- سر گرگ باید هم اول برید
نه چون گوسفندان مردم درید.
سعدی
- چنان کن با همه کس زندگانی
که مانی زنده چون زنده نمائی.
خسرو دهلوی
- عالم بی کار نیابد بری
گرچه به صد حیل به بر آرد سری.
خسرو دهلوی
- ناز بدان کن که خریدار تست
پیش کسی رو که طلبگار تست.
نظامی
- علم چندان که بیشتر خوانی
چون عمل در تو نیست نادانی.
سعدی
- ز دریا همیشه گوهر ناورند
یکی روز باشد که سر ناورند.
بلخی
- هر که نان از عمل خویش خورد
منت از حاتم طایی نبرد.
سعدی
- خر در می بیند چشم را خواب
گنه را عنر شوید جامه را آب.
گرگانی
- برای دوست جاننت را فدا کن
و لیکن دوست از دشمن جدا کن.
جامی
- گل نرگس نکو باشد به دیدن
و لیکن تلخ باشد در چشیدن.
گرگانی
- دود در خانه ای که راه کند
در و دیوار آن سیاه کند.
جامی
- هر جا که آفتاب رخشان گردد
پیدا باشد که سایه پنهان گردد.
عطار
- مزن بر سر ناتوان دست زور
که روزی در افتی بپایش چو مور.
سعدی
- مرغی که خیر ندارد از آب زلال
منقار در آب شود دارد همه سال.
سعدی

تا نگرید ابر کی خندد چمن
تا نگرید طفل کی نوشد لبن.

به دوست گرچه عزیز است راز دل مگشای
که دوست نیز بگوید به دوستان عزیز.

جلال الدین رومی

سعدی

مرد خردمند هنر پیشه را

دوست آن به که عیب یارش را

عمر دو بایست در این روزگار

همچو آئینه رو برو گوید

تا بیکی تجربه آموختن

نه که چون شانه با هزار زبان

با دگری تجربه بردن بکار.

از قفا رفته مو بمو گوید.

سعدی

سعدی

تا مرد سخن نگفته باشد

با دشمن من چو دوست بسیار نشست

عیب و هنرش نهفته باشد

با دوست نبایم دگر بار نشست

هر بیشه گمان مبر که خالیست

پرهیز از آن شکر که با زهر آمیخت

شاید که پلنگ خفته باشد.

بگریز از آن مگس که بر مار نشست

سعدی

ابن سینا

چیستان ها

چیزی ندیم که او را در بیابان خر خورد

گر به دست شاه افتاد ملک اسکندر بود

رفتنش راه سفید و خوردنش خون سیاه

گر ز ره رفتن بماند بر سرش خنجر کشند.

(قلم)

قد کوتاه و چشم تنگ دارد

گهی پنهان شود گه سر بر آرد

قبای نو بیخشد مردمان را

خودش یک پیراهن بر تن ندارد.

(سوزن)

نه دست دارد نه پا، خبر می برد همه جا (کاغذ).

دو برادر هر چه می نوند به همدیگر نمی رسند (شب و روز).

تو می روی او می رود، تو می ایستی او می ایستد (سایه).

چهار تا کاکا تو یک قبا خوابیده (گردو).

حکایات و لطیفه ها

حکایت

از حکیمی پرسیدند که برادر بهتر است یا یار؟ گفت: برادر اگر یار باشد.

حکایت

از لقمان حکیم پرسیدند که کدام شیرین باشد که آخر تلخ شود؟ گفت: شتاب! باز

پرسیدند: کدام تلخ باشد که به آخر شیرین گردد؟ گفت: صبر!

انتشار صدا

روزی ملا نصرالدین بالای مناره مشغول اذان گفتن بود. ناگهان از مناره پایین آمده و شروع به دویدن کرد. مردم گفتند: ملا چرا می دوی؟ گفت: می خواهم ببینم صدای من تا کجا رسیده و از چه مسافتی شنیده می شود.

آسیاب

روزی شخصی وارد آسیاب شده گندم دیگران را در جوال خود می ریخت. گفتند: چرا این کار را می کنی؟ گفت: برای اینکه من دیوانه هستم. گفتند: اگر دیوانه هستی چرا از گندم خودت بر نمی داری و به جوال دیگران نمی ریزی؟ گفت: آن وقت دو بار دیوانه خواهم بود.

سن کلاغ

شخصی که سنش از شصت سال متجاوز بود کلاغی خرید و آن را در قفس گذارده به خانه آورد. زنش پرسید: فایده این کلاغ چیست؟ گفت: شنیده ام که کلاغ دویست سال عمر می کند. می خواهم این کلاغ را نگه دارم، خودم امتحان بکنم و ببینم واقعا این مسئله راست است یا دروغ.

سلماتی و ملا

ملا به آرایشگاه رفت و سر خود را تراشید ولی پول نداشت. سلمانی گریبان او را گرفت و گفت: آن قدر باید در اینجا بمانی تا موی سرت در بیاید. ملا گفت: اگر شام و نهارم را هم بدهی بد نیست.

دزدیدن الاغ

الاغ ملا را دزدیدند. همسایه ها به دیدن او آمدند و یکی از آنها گفت: گناه از تو است که در طویله را باز گذاشته بودی. دیگری گفت: گناه از زنت بود که در حیاط را باز گذاشته بود. ملا گفت: پس تمام گناه از جانب من و زن من است و دزد را در این میان هیچ گناهی نیست.

بدهکار و بستانکار

بستانکاری به بدهکار خود که سه سال از بدهی اش گذشته بود نوشت: من نصف پول را به شما بخشیدم. حالا اقلان نصف دیگر را برای من بفرستید. بدهکار در جواب نوشت: متشکرم، خواهشمندم سه سال دیگر هم صبر کنید تا موقع بخشیدن نیمه دوم برسد.

حساب به دینار بخشش به خرور

دو نفر برای گرفتن اعانه به در خانه شخصی رفتند. از پشت در صدای صاحب خانه را شنیدند که به بانگ بلند به خدمتکار خود می گفت: چوب کبریت را چرا دور انداختی؟ می بایست آن را نگهداری، شاید روزی بکار آید.

آندو نفر بهم نگاه کرده گفتند: نزد چه کسی آمده ایم؟ این مرد که برای یک چوب کبریت اینگونه سختگیری می کند هر گز اعانه نخواهد داد. در این اثنا صاحب خانه در را باز کرده پرسید: چه می خواهید؟ مقصد خود را به او گفتند. وی بی درنگ به درون خانه رفت و هزار تومان پول آورده به آنها داد. آندو نفر بسیار تعجب کرده از او پرسیدند: شما که از چوب کبریت نمی گذرید چگونه از هزار تومان گذشتید؟ صاحب خانه گفت: من اگر آن گونه صرفه جوئی نمی کردم اینگونه بذل و بخشش هم نمی توانستم بکنم.

پیر مرد پولدار

از پیر مرد پولداری که عیال نداشت پرسیدند: چرا زن نمی گیری؟ او گفت: پیر زنها را دوست ندارم. گفتند: لازم نیست پیرزن بگیری یک زن جوان بگیر. گفت: همانطور که من پیر زن را دوست ندارم آن زن جوان هم مرا که پیر مرد هستم دوست نخواهد داشت.

فرصت

شخصی با دوست خود وارد قهوه خانه شد و سر میز نشسته مشغول صحبت شدند. پیشخدمت جلو آمده گفت: چه میل دارید؟ آن شخص گفت: کمی فرصت بما بدهید تا صحبتمان تمام شود. پیشخدمت قدری فکر کرده گفت: فرصت داشتیم اما مشتری ها خورده اند و تمام شده است. چیز دیگر سفارش بدهید تا بیاورم.

شیرفروش راستگو

شیرفروشی هر روز یک کوزه شیر برای آشپزخانه می آورد. از قضا یک روز آن کوزه پر از آب خالص بود. آشپز که سر آن را باز کرد و نظرش به آن افتاد گفت: این که آب است! شیرفروش نگاه کرد و خود نیز تعجب نموده گفت: خیلی معذرت می خواهم، امروز فراموش کرده اند شیر داخل آن بریزند.

حکایت

یک نفر دهاتی در بازار شهر می گذشت، دید جلو دکان قنادی شیرینی های رنگارنگ چیده اند و شیرینی فروش نشسته است و نگاه می کند. دهاتی گمان کرد که قناد کور است. جلو رفت و دو انگشت خود را برابر چشم قناد به تکان در آورد. قناد گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: من گمان کردم که تو کوری و نمی بینی. گفت: من کور نیستم، می بینم. دهاتی گفت: اگر می بینی چرا از این شیرینی ها نمی خوری؟!

حکایت

مردی در دامن خود هفت تخم مرغ داشت. در کوچه به یک نفر بر خورد کرد و گفت: اگر گفתי که در دامن من چیست، من این تخم ها را به تو می دهم و اگر گفתי که چند دانه هست، هر هفت تا مال تو می شود. آن شخص کمی فکر کرد و گفت: نفهمیدم،

یک نشانی دیگر بگو شاید بفهمم. گفت چیز سفیدی است که در میانش یک چیز زرد است. گفت: حالا فهمیدم چیست. این ترب است که میانش را سوراخ کرده اند و یک هویج داخلش گذاشته اند. این متلک را در مجمعی نقل کردند. یکی از حضار پرسید. آخر معلم نشد که در دانش چه بوده؟!

حکایت

مکتب داری که سر کوچک و ریش بلند داشت یک شب در کتابی خواند که ریش بلند و سر کوچک و معلمی کردن بچه ها علامت حماقت است. مکتب دار دید که هر سه علامت در باره ی او صدق می کند. با خودش فکر کرد که اگر سر خودم را نمی توانم بزرگ کنم لااقل ریشم را می توانم کوتاه کنم. هر چه دنبال قیچی گشت، پیدا نکرد. بالاخره ریش خود را بدست گرفت و سر ریش را روی شعله ی چراغ نگاه داشت تا کمی کوتاهش کند. دست او سوخت و ریش را ول کرد، تمام ریش سوخت. در این وقت مکتب دار قلم را گرفته و در حاشیه ی این کتاب نوشت: "این مطلب صحیح است و در تجربه هم ثابت شد".

حکایت

شخصی سگی داشت که چندین سال در خانه ی او پاسبانی کرده بود. سگ پیر شد و مرد. آن شخص از علاقه ای که به آن سگ داشت لاشه ی او را برد و در قبرستان چال کرد. مردم رفتند پیش قاضی و داد خواهی کردند که شخصی سگ خود را در قبرستان مسلمانها دفن کرده است. قاضی آن مرد را خواست و با ترش رویی پرسید که چرا این کار را کردی؟ حالا حکم می دهم ترا بکشند. آن مرد گفت: جناب قاضی، این سگ چندین سال در خانه ی من بود و پیش من حیره و مواجب داشت. مثلاً هر ماه من پنج من نان، یک من روغن، پنجاه تخم مرغ، چهار من گوشت به او می دادم. در وقت مردن وصیت کرد که حیره ی مرا به قاضی بدهید. قاضی دستمال از جیب در آورد و در حال گریه گفت: خدا بیمارزدش، دیگر چه وصیتی کرد؟!

جای پای شیر

صیادی در جنگل هیزم شکنی را دید و از او پرسید: آیا می توانی جای پای شیر را به من نشان دهی تا او را شکار کنم. هیزم شکن جواب داد: من در این نزدیکی شیری دیدم، شتاب کن الان به او می رسی. صیاد بیچاره رنگش پریده بر خود لرزید و گفت: من جای پای شیر را می خواستم نه خود او را.

مور و دانه گندم

موری با زحمت زیاد از خرمن دانه ی گندمی می برد. مرغی از آنجا گذشت. مور را دید که با شادی برای بردن آن دانه ها تلاش می کرد و به زور هر یک از آنها را می کشید. مرغ به او گفت: ای مور ضعیف، این چه کار است که می کنی؟ مور گفت: من برای زمستان آذوقه تهیه می کنم و می خواهم همه ی این گندم ها را ببرم. مرغ

گفت: تو به این ضعیفی چطور از عهده ی این کار بر می آیی؟ مور گفت: هر که کوشش کند به مقصد خود می رسد.

لقمان و مرد پیاده

لقمان در صحرا می رفت. شخصی از دور پدیدار گشت. نزدیک شده از لقمان پرسید: چند ساعت دیگر به شهر خواهیم رسید؟
لقمان گفت: راه برو. مرد گفت: مگر نشنیدی پرسیدم چند ساعت دیگر به شهر خواهیم رسید. باز لقمان جواب داد: راه برو.
آن شخص با خود اندیشید که این مرد به یقین دیوانه است. دیگر سخن نگفت و براه افتاد. چند قدم که دور شد لقمان گفت: دو ساعت دیگر خواهی رسید.
آن شخص برگشت و پرسید: چرا اول جواب ندادی؟
لقمان گفت: چون راه رفتن ترا ندیده بودم نمی دانستم آهسته می روی یا تند. حالا که دیدم حساب کردم و دانستم تا دو ساعت دیگر خواهی رسید.

می ترسم خودم را هم ببرند

ملا نصرالدین به شهر می رفت. بر خری سوار بود و بزى همراه داشت و زنگوله ای به گردن بز بسته بود تا گم نشود. سه نفر نزد به فکر افتادند که او را لخت کنند. یکی از آنها آهسته زنگوله را از گردن بز باز کرد و به دم خر بست و بز را برد. همین که دور شد دومی پیش آمد و گفت: زنگوله را چرا به دم خر بسته ای؟ ملا نگاه کرد، دید بز نیست. جویای بز شد. آن مرد گفت: من دیدم یک نفر از این راه می رفت و بزى همراه داشت. ملا نصرالدین گفت: از برای خدا، این خر را ننگه دار تا من بروم بزم را بگیرم. خر را به او سپرد و رفت. چون وی از نظر دور شد دزد دوم، خر را هم از راه دیگر برد. ملا قدری دوید، بز خود را نیافت، بر گشت و خر خود را هم ندید. به اطراف نگاهی کرد، آهی کشید و راه پیش گرفت. نزد سوم رسیده به او التماس کرد که انگشتر الماس من به این چاه افتاده اگر بیرون بیاوری مزد خوبی به تو می دهم. ملا دید بز و خرش که رفته، اجرت را غنیمت دانست. لخت شد و به درون چاه رفت. انگشتری نیافت. بیرون آمد، دید لباسهایش را هم برده اند. چوبی بر داشت بنا کرد به دویدن و چوب را به هر طرف چرخاندن. یکی رسید و گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: هر چه داشتم بردند، می ترسم خودم را هم ببرند.

قیمت سیگار

دو نفر با هم صحبت می کردند. اولی به دومی گفت: حالا ۲۵ سال است که شما سیگار می کشید. روزی ۲۵ سیگار می کشید، این می شود یک ریال. در ماه ۳۰ ریال، در سال ۳۶۵ و در ۲۵ سال بیش از ۹۰۰۰ ریال. این مبلغی است که شما در مدت مزبور دود کرده و تلف نموده اید. اگر سیگار نمی کشیدید حالا با این مبلغ می توانستید یک خانه بیلاقی بخرید. دومی گفت: درست می گوید شما چطور، آیا سیگار می کشید؟ گفت: نخیر، ابدأ. پس خواهشمندم مرا یک روز به خانه ی بیلاقی خودتان دعوت کنید.

حکایت

در بیابان عربستان دزدان کاروانی را زدند و مال بسیار گرفتند. کاروانیان هر چه زاری کردند فایده نداشت. در آن کاروان حکیمی بود. کاروانیان به او گفتند: ای حکیم، به این دزدان بی انصاف چیزی از حکمت بگو تا دلشان نرم شود و مالهارا پس دهند. حکیم گفت: حالا نزد این جماعت بهتر از بردن این مالها حکمتی نیست.

حکایت

شیری بیمار شد. روباه را گفت: دواي این درد، مغز خر است. من قوت ندارم. تو خری را بیاور، من او را می کشم، مغزش را می خورم و باقی را به تو بخشم. روباه رفت، خری را دید و گفت: اینجا باغی هست بسیار آباد. یکی از خویشان تو در انجا زندگی می کند. بسیار فربه شده است. بیا ترا هم آنجا برم، چند روز چریده فربه شوی. خر باور کرد و پیش شیر آمد. شیر او را کشت و به روباه سپرد که این را نگه دار، فردا می آیم و مغزش را می خورم، باقی از آن تو است. روباه حيله گر مغز خر را خورد. فردا شیر آمد، مغز را نیافت و از روباه پرسید. روباه گفت: ای امیر اگر این خر مغز می داشت با گفتن من به اینجا نمی آمد.

زاغ و خر چنگ

زاغی بر سر درختی از شاخه ای به شاخه ای می پرید. خرچنگی را دید که در کنار رودی بازی می کند. آهسته آمده خرچنگ را به منقار گرفت و باز پرواز کرده به سر درخت نشست تا به آسودگی آن را بخورد. خرچنگ که دید هنگام مرگش است به زاغ گفت: ای زاغ، من پدر و مادر شما را می شناختم و با ایشان دوست بسیار نزدیک بودم. ایشان زاغهای بسیار نجیب و پاک دامنی بودند!!... زاغ بی آنکه دهانرا بگشاید با جنباندن سر تصدیق کرد. خرچنگ ادامه داده گفت: همچنین، خواهران و برادران شما چه قدر زاغهای پاک نفسی بودند... زاغ باز مثل اول سری جنبانید ولی دهان نگشود. خرچنگ گفت: لیکن از خوبی آن، خدا بیامرزان، اصلا اثری در تو نمی بینم. زاغ متغیر شده دهان را باز کرد که بگوید " چرا؟ " خرچنگ از دهانش افتاد و بزودی خودرا به رود انداخت و از چنگ او رها شد.

شیر و موش

موشی به چنگ شیری گرسنه افتاد. شیر خواست او را بخورد. موش گفت: من لقمه ای بیش نیستم آن هم نه لقمه ی شیر، مرا آزاد کن شاید روزی ترا بکار آیم. شیر خندید و گفت: ترا رها می کنم ولی برای همچو منی از تو چه کاری ساخته است؟ موش را آزاد کرد و به دنبال شکاری به پیشه در آمد. اتفاقاً صیادی در آنجا دامی گسترده در آن طعمه نهاده بود. شیر خواست طعمه را بخورد به دام افتاد. با همه ی زور و قدرتی که داشت هر چند کوشید نتوانست بندها را پاره کند و از دام بیرون رود. ناگاه همان موش نزدیک آمد و پرسید: ای شیر، در چه حالی؟ گفت: چنین که می بینی. موش بی درنگ به جویدن طناب ها مشغول شد و گفت: اکنون آزاد شدی. شیر تکانی بخود داده از دام بیرون جست و دانست که در این دنیا گاهی از موش نا توان کاری ساخته است که از شیر توانا ساخته نیست.

حکایت

توانگری بخیل غلام خود را به بازار کله پزان فرستاد تا برای او کله ی پخته بیارد. غلام گرسنه بود. در راه کله را خورد و استخوانش را برای خواجه آورد. خواجه گفت: غلام، چه چیزی آوردی؟ غلام جواب داد که در بازار از این بهتر کله نبود. خواجه بخت: چشمانش کو؟ غلام جواب داد که این گوسفند کور بوده است. خواجه پرسید: شتهایش کجاست؟ غلام گفت: صاحبش توانگری بخیل بوده به او چیزی نداده تا خورد و فربه شود. خواجه غضب کرد و گفت: غلامی که از بازار کله پزان چنین استخوان را بیاورد مگر احمق نیست؟ غلام جواب داد: خواجه ای که غلام را شب و روز گرسنه دارد و باز به بازار کله پزان فرستد احمق تر است.

راز همبستگی

پدری دوازده فرزند داشت. او مرد جهان دیده و دانشمند بود. در وقت پیری تمام فرزندان خود را دعوت کرده و پیش رویش نشانند و برای آنکه پندی به آنان داده باشد، که ی چوبی به دست پسر بزرگ داد و در میان دو دست به شکستن امر نمود. پسر که جوان ورزیده و نیرومندی بود بدون هیچ زحمتی در یک لحظه ترکه را شکست و به پدر انداخت. سپس پدر دو ترکه به او داد. جوان دو باره هر دو چوب را بر روی هم باده و با یک فشار کوچک بشکست. سپس مرد جهان دیده سه چوب به او داد و گفت: بگیر و بشکن! پسر در شکستن سه چوب اندکی رنج برد ولی به کمک نیرویی که داشت رفیق به شکستن شد. وقتی که نوبت به شکستن چهار چوب رسید جوان اظهار ناتوانی کرد. در این موقع پدر رو به فرزندان خود کرده گفت که اگر شما هم از یکدیگر منفرد شدید، مانند این چوبها پیروزی دیگران بر شما آسان باشد ولی اگر همیشه با هم و ستیبان هم باشید شکست شما کار محال خواهد بود زیرا که اتحاد شکست ناپذیر است. در دوازده فرزند وصیت پدر را فهمیدند و پس از مرگ او در یگانگی و همبستگی و شیدند.

سعدی شیرازی

از گلستان

حکایت

یکی از پادشاهان بی انصاف، پارسایی را پرسید که از عبادت ها کدام افضلتر است. گفت: ترا خواب نیمروز تا در آن یک نفس خلق را نیازاری.
ظالمی را خفته دیدم نیمروز
گفتم این فتنست خوابش برده به
و آنکه خوابش بهتر از بیداری است
آنچنان بد زندگانی مرده به

حکایت

مردم آزاری را حکایت کنند که سنگی بر صالحی زد. درویش را مجال انتقام نبود، سنگ را نگه می داشت تا زمانی که ملک را بر آن لشکری خشم آمد و در چاهش کرده، درویش اندر آمد و سنگ بر سرش کوفت. گفت: تو کیستی و مرا این سنگ چرا زده؟! گفت: من فلانم و این همان سنگ است که در فلان تاریخ بر سر من زدی. گفت: چندین روزگار کجا بودی؟ گفت: از جاهت اندیشه می کردم. اکنون که در چاهت دیدم فرسودگی غنیمت شمردم.

حکایت

توانگرزاده ای را دیدم بر سر گور پدر نشسته و با درویش بچه ای مناظره در پیوسته که صندوق تربت پدرم سنگین است و کتابه رنگین و فرش رخام انداخته و خشب پیروزه در و بکار برده. بگور پدرت چه ماند: خشتی دو فراهم آورده و مشتی دو خاک بر آن پاشیده. درویش پسر این بشنید و گفت: تا پدرت زیر این سنگهای گران بر خود جنبیده باشد پدر من به بهیشت رسیده است.

خر که کمتر نهند بروی بار
بی شک آسوده تر کند رفتار

حکایت

پادشاهی با غلام عجمی در کشتی نشسته بود. غلام هر گز دریا ندیده بود و محنت کشتی نیازموده. گریه و زاری آغاز کرد و لرزه بر اندامش افتاد. چندان که ملاحظت کردند آرام نیافت. ملک را عیش از و منغص شد و چاره ندانستند. حکیمی در آن کشتی بود ملک را گفت: "اگر فرمایی من او را خاموش کنم." پادشاه گفت: "غایت لطف باشد." حکیم فرمود تا غلام را به دریا انداختند. باری چند غوطه خورد. پس مویش بگرفتند و سوی کشتی آوردند. غلام به هر دو دست در دنبال کشتی آویخت. چون بر آمد به گوشه ای بنشست و قرار یافت. ملک را تدبیر حکیم پسند آمد و گفت: "در این چه حکمت بود؟" گفت: "اول محنت غرق شدن نچشیده بود و قدر سلامت کشتی را نمی دانست. همچنین قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید."

ای سیر! ترا نان جوین خوش نمایند
معشوق منست آن که به نزدیک تو زشت است
حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف
از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است.

حکایت

بازرگانی را هزار دینار خسارت افتاد. پسرش را گفت: نباید که این سخن را با کسی در میان نهی. گفت: ای پدر، فرمان تو راست است، نگویم و لیکن خواهم که مرا بر فایده ی آن مطلع گردانی که مصلحت در نهان داشتن چیست. گفت: تا مصیبت دو تا نشود: یکی نقصان مایه و دیگر شماتت همسایه.

مگو اندوه خویش با دشمنان
که لا حول گویند شادی کنان.

حکایت

دو درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر سفر کردند. یکی ضعیف بود که به هر دو شب افطار کردی و دیگر قوی که روزی سه بار طعام خوردی. از قضا در شهری به تهمت جاسوسی گرفتار شدند. هر دو را به خانه ای کردند و درش را بگل بر آوردند. بعد از دو هفته معلوم شد که بی گناهند. چون در بگشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف جان سلامت برده. در این تعجب مانعند. حکیمی گفت: اگر برخلاف این بود عجب داشتی زیرا آن یکی بسیار خوار بود و طاقت بینوایی نداشت به سختی هلاک شد و آن دیگر خویشتن دار بود بر عادت خود صبر کرد و سلامت بماند.

چو کم خوردن طبیعت شد کسی را
چو سختی پیشش آید سهل گیرد
و گر تن پر و راست اندر فراخی
چو تنگی بیند از سختی بمیرد.

حکایت

حاتم طایی را گفتند: از خود بزرگتر همت در جهان دیده ای یا نه؟ گفت: بلی روزی چهل شتر قربانی کرده بودم. با امرای عرب به گوشه ی صحرا بیرون رفتیم. خارکنی را دیدم که پشته خار فراهم آورده. گفتم به مهمانی حاتم چرا نروی که خلقی بر سفره او گرد آمده اند؟ گفت:

هر که نان از عمل خویش خورد
منت از حاتم طایی نبرد.
انصاف دادم که من او را به همت و جوانمردی برتر از خود دیدم.

حکایت

اعرابی را دیدم در حلقه ی جوهریان بصره حکایت همی کرد که وقتی در بیابانی راه گم کرده بودم و از زاد معنی با من چیزی نمانده و دل بر هلاک نهاده بودم که ناگاه کیسه ای یافتم پر از مروارید. هر گز آن نوق شادی را فراموش نکنم که پنداشتم گندم بریانست و باز آن تلخی و نومیدی که معلوم کردم که مروارید است.

در بیابان خشک و ریگ روان
تشنه را در همان چه در چه صدف
مرد بی توشه کاوفتاد از پای
بر کمر بند او چه زر چه خزف.

حکایت

مال از بهر آسایش عمر است نه عمر از بهر گرد آوردن مال. عاقلی را پرسیدند نیکبخت کیست و بدبخت چیست؟ گفت: نیکبخت آنکه خورد و گشت و بدبخت آنکه مرد و هشت.

حکایت

دو کس رنج بیهوده بردند و سعی بیفایده کردند یکی آنکه مال اندوخت و نخورد و دیگر آنکه علم آموخت و عمل نکرد.

حکایت

هر آن سرّی که داری با دوست در میان منه چه دانی که روزی دشمن گردد و هر بدی که توانی به دشمن مرسان باشد که روزی دوست گردد و رازی که نهان خواهی با کس در میان منه اگر چه دوست مخلص باشد که هر آن دوست را نیز دوستان مخلص باشند همچنین مسلسل.

خامشی به که ضمیر دل خویش
با کسی گفتن و گفتن که مگوی
ای سلیم آب ز سر چشمه ببند
که چو پر شد نتوان بستن جوی

حکمت

خلعت سلطان اگر چه عزیزست جامه خلقان خود عزیزتر و خوان بزرگان اگر چه لذیذست خرده انبان خود لذیذتر.

سر که از دست رنج خویش و تره
بهرتر از نان دهخدا و بره.

U عبدالرحمان ابن احمد جامی

مور با همت

موری را دیدند بزورمندی کمر بسته و ملخی را ده برابر خود بر داشته. متعجب گفتند: این مور را به ببینید که با این ناتوانی باری را به این گرانی چون می کشد. مور چون این بشنید، بخندید و گفت: مردان بار را به نیروی همت و بازوی حمیت کشند نه بقوت تن و ضخامت بدن.

دانشمند و همنشین بی ادب

فاضلی به یکی از صاحبان راز خود نامه می نوشت. شخصی در پهلوی وی نشسته بود و به گوشه چشم نوشته وی را می خواند. بر وی دشوار آمد. بنوشته که اگر نه بر پهلوی من دزدی نشسته بودی و نوشته مرا می خواندی همه اسرار خود بنوشتمی. آن شخص گفت: والله مولانا من نامه ترا مطالعه نکردم و خواندم. گفت: ای نادان پس از کجا می گویی.

(از بهارستان جامی)

مطالعه کتاب

شهید بلخی شاعر، روزی نشسته بود و کتابی می خواند. جاهلی به نزدیک او آمد و سلام کرد و گفت: خواجه تنها نشسته است؟ شهید گفت: تنها اکنون گشتم که تو آمدی، از آنکه به سبب آمدن تو از مطالعه کتاب باز ماندم.
(از جوامی الحکایات عوفی)

رباعیات عمر خیام

گر دست به لوحه قضا داشتمی
بر میل و مراد خویش بنگاشتمی
غم را ز جهان یکسره بر داشتمی
و ز شادی سر به چرخ افراشتمی

سازنده کار مرده و زنده تویی
دارنده این چرخ پراکنده تویی
من گرچه بدم خواجه این بنده تویی
کس را چه کند چو آفریننده تویی

روزی که گذشتست از او یاد مکن
فردا که نیامدست فریاد مکن
بر نامده و گذشته بنیاد مکن
خوش باش کنون و عمر برباد مکن

گویند کسان بهشت با حور خوش است
من می گویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن نسپه بدار
کاو از دهل شنیدن از دور خوش است

هر راز که اندر دل دانا باشد
باید که نهفته تر ز عنقا باشد
کاندر صدف از نهفتگی گردد در
آن قطره که راز دل دریا باشد

این کوزه چو من عاشق زاری بودست
در بند سر زلف نگاری بودست
این دسته که در گردن او می بینی
دستیست که در گردن یاری بودست

غزل

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا،
به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را.
بده ساقی، می باقی که در جنت نخواهی یافت
کنار آب رکناباد و گلگشت مصلا را.
فغان کین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب
چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را.
ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است،
بآن و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را.
من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پرده ی عصمت برون آرد زلیخا را.
اگر دشنام فرمایی و گر نفرین، دعا گویم،
جواب تلخ میزبید لب لعل شکرخارا.
نصیحت گوش کن جانا، که از جان دوست تر دارند
جوانان سعادت‌مند پند پیر دانارا.
حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو،
که کس ننگشود و نگشاید بحکمت این معمارا.
غزل گفתי و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ،
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را.

صادق هدایت

گرداب

(با کمی اختصار)

همایون با زن جوان و دختر کوچکش هما در اطاق سر دستی خودشان جلو بخاری
نشسته بودند. ولی بر خلاف معمول که روز جمعه در این اطاق خنده و شادی
فرمانروایی داشت، امروز همه ی آنها افسرده و خاموش بودند...
همایون خیره به آتش بخاری نگاه می کرد، ولی فکرش جای دیگر بود... اولین بار
بود که همایون در مسئله مرگ بهرام تفکر می کرد ولی فکرش بجایی نمی رسید: هر چه
کوشش می کرد نمی توانست فراموش بکند: نوستی آنها در مدرسه شروع شده بود و
زندگی آنها تقریباً به هم آمیخته بود. در غم و شادی یکدیگر شریک بودند و نمی توانست
باور کند که او مرده آنهم آنقدر ناگهانی!... ولی چیزی که بیشتر از همه او را شکنجه
می داد این بود: با این که آنها آنقدر یکدل و یکرنگ بودند و هیچ چیز را از یکدیگر
پنهان نمی کردند چطور شد که بهرام در مورد خونکشی با او مشورت نکرد؟ چه علتی داشته؟
دیوانه شده یا دعوی خانوادگی در میان بوده؟ همین را پی در پی از خودش می پرسید.
آخر مثل اینکه فکری به نظرش رسید به زنش بدری پناهنده شد و از او پرسید:
— تو چه حدس می زنی، هیچ می دانی چرا بهرام این کار را کرد؟

بدری که ظاهراً سر گرم خامه دوزی بود سرش را بلند کرد و مثل اینکه منتظر این پرسش نبود با بی میلی گفت:

— من چرا بدانم، مگر به تو نگفته بود؟

— نه ... آخر پرسیدم... من هم از همین متعجبم... از سفر که بر گشتم حس کردم تغییر کرده. ولی چیزی به من نگفت. گمان کردم این گرفتگی او برای کارهای اداری است... چون کار اداره روح او را پژمرده می کرد بارها به من گفته بود... اما او هیچ مطلبی را از من نمی پوشید. خدا بیامرزش! چقدر سر زنده و دل شاد بود، از او اینکار بعید بود...

شاید چیزی داشته که اگر به تو می گفت می ترسید غمگین بشوی، ملاحظه ات را کرده. آخر هر چه باشد تو زن و بچه داری باید به فکر زندگی باشی اما او... در این وقت در باز شد و خدمتکاری که گوشه ی چادر را به دندان گرفته بود کاغذ بزرگ لاک زده آورد، به دست همایون داد و رفت.

همایون خط کوتاه و بریده بریده بهرام را روی پاکت شناخت با شتاب سر آن را باز کرد، کاغذی از میان آن بیرون آورد و خواند:

" الان که یک ساعت و نیم از شب گذشته به تاریخ ۱۳ مهر ۱۳۱۱ اینجانب بهرام میرزای ارژن پور از روی رضا و رغبت همه ی دارایی خودم را به هما خانم ماه آفرید بخشیدم. بهرام ارژن پور."

همایون با تعجب دو باره آن را خواند و به حالت بهت زده کاغذ از دستش افتاد.

بدری که زیر چشمی متوجه او بود پرسید:

— کاغذ کی بود؟

— بهرام

— چه نوشته؟

— می دانی همه ی دارایی خود را به هما بخشیده...

— چه مرد نازنینی!

این اظهار تعجب مخلوط با ملاحظت، همایون را بیشتر از زنش متنفّر کرد. ولی نگاه او بدون اراده روی عکس بهرام قرار گرفت. سپس بر گشته به هما نگاه کرد. ناگهان چیزی به نظرش رسید که بی اختیار لرزید: دخترش هما بدون کم و زیاد شبیه بهرام بود، نه به او رفته بود و نه به مادرش. چشم هیچ کدام از آنها زاغ نبود، دهن کوچک، چانه باریک، درست همه اسباب صورت او مانند بهرام بود. اکنون همایون پی برد که چرا بهرام آنقدر همارا دوست داشت و حالا هم بعد از مرگش دارایی خود را به او بخشید! نگاه به بدری انداخت و گفت:

— تو چه می گویی هان، چرا بهرام این کار را کرده، مگر خواهر و برادر نداشت؟

— از بس که دور از حالا این بچه را دوست داشت. بندرگز که بودی هما سرخک

گرفت، ده شبانه روز این مرد پای بالین این بچه پرستاری می کرد. خدا بیامرزش!

همایون خشمناک گفت:

— نه به این سادگی هم نیست...

— چطور به این سادگی نیست؟ همه که مثل تو بی علاقه نیستند که سه سال زن و بچه ات را بگذاری بروی. وقتی هم که بر می گردی دست از پا درازتر، یک جوراب هم برابم نیاوردی. خواستن دل دادن است. خواستن بچه تو یعنی خواستن تو و گر نه

عاشق هما که نشده بود. وانگهی مگر نمی دیدی این بچه را از تخم چشمش بیشتر ... داشت...

- نه به من راستش را نمی گویی.

- می خواهی چه بگویم، من نمی فهمم...

- خودت را به نفهمی می زنی.

- یعنی که چه... یکی دیگر خودش را کشته، یکی دیگر مال خودش را بخشیده.

من باید حساب، کتاب پس بدهم؟ همین قدر می دانم که تو هم باید بدانی!

- به خیالت من نمی دانم؟

- پس چرا از من می پرسی؟

همایون با بی صبری فریاد زد:

- بس است. بس است. مرا مسخره کردی!

- مقصودت چیست؟ چه می خواهی بگویی؟

- می خواهم بگویم که هشت سال است مرا گول زدی، مسخره کردی.

هشت سال است که تف سر بالا بودی نه زن!...

همایون با خنده عصبانی قاب عکس را نشان داد و نفس زنان گفت:

- آره، دختر تو... دختر تو... بردار ببین می خواهم بگویم که حالا چشمم باز شده،

فهمیدم چرا بخشش کرده، پدر مهربانی بوده.

هشت سال است که در خانه ی تو بودم، همه جور ذلت کشیدم، با فلاکت تو ساختم،

سه سال نبودی خانه ات را نگهداشتم... نمی توانی بهانه ای بگیری، می گویی بچه ام

شکل بهرام است. ولی من دیگر حاضر نیستم... دیگر یک دقیقه در این خانه بند

نمی شوم... بیا جانم... بیا برویم.

هما به حالت وحشت زده و رنگ پریده می لرزید و این کشمکش عجیب و بی سابقه ی

میان پدر و مادرش را نگاه می کرد، گریه کنان دامن مادرش را گرفت و هر دو به

طرف در می رفتند. بدری دم در دسته ی کلیدی را از جیبش درآورده و به سختی پرتاب

کرد که جلو پای همایون غلطید.

صدای گریه هما و صدای پا در دالان دور شد، ده دقیقه بعد صدای چرخ درشکه

شنیده شد که میان برف و سرما آنها را برد. همایون مات و منگ جای خودش ایستاده

بود. می ترسید که سرش را بلند بکند، نمی خواست باور بکند که این پیش آمدها راست

است. از خودش می پرسید شاید دیوانه شده و یا خواب ترسناکی می بیند، ولی چیزی که

آشکار بود از این ببعد این خانه و زندگی برایش تحمل ناپذیر بود و دیگر نمی توانست

دخترش هما را که آنقدر دوست داشت ببیند، نمی توانست او را ببوسد و نوازش بکند.

یادگار گذشته رفیقش چرکین شده بود. از همه بدتر زنش هشت سال پنهانی او با یگانه

دوستش راه داشته... از سر تا سر زندگیش بیزار شد، از همه چیز و همه کس سر

خورده بود. خودش را بی اندازه تنها و بیگانه حس کرد. راه دیگری نداشت مگر اینکه

در یکی از شهرهای دور یا یکی از بندرهای جنوب به مأموریت برود و باقی زندگیش

را در آنجا به سر ببرد و یا اینکه خودش را سر به نیست بکند. برود جایی که هیچ کس

را نبیند. صدای کسی را نشنود، در یک گودال بخوابد و دیگر بیدار نشود. چون برای

نخستین بار حس کرد که میان او و همه کسانی که دور او بودند گرداب ترسناکی وجود

داشته که تا کنون پی نبرده بود...

در دالان پالتو و گالش خود را پوشید. چتر را هم برداشت و از در خانه بیرون رفت. کوچه خلوت بود. تکه های برف آهسته در هوا می چرخید. او بی درنگ راه افتاد، در صورتی که نمی دانست کجا می رود. همینقدر می خواست که از خانه اش، از این همه پیش آمد ترسناک بگریزد و دور شود.

از خیابانی سر در آورد که سرد و سفید و غم انگیز بود. جای چرخ درشکه میان آن تشکیل شیارهای پست و بلند داده بود. او آهسته گامهای بلند بر می داشت. اتومبیلی از پهلوی او گذشت و برف های آبدار و گل خیابان را بسر و روی او پاشید. ایستاد لباسش را نگاه کرد غرق گل شده بود و مثل این بود که او را تسلی داد. در بین راه بر خورد به یک پسر بچه کبریت فروش، او را صدا زد. یک کبریت خرید، ولی به صورت او که نگاه کرد دید چشمهای زاغ، لب کوچک و موی بور داشت. یاد بهرام افتاد، تنش لرزید و راه خود را پیش گرفت. ناگهان جلوی شیشه دکانی ایستاد. جلو رفت پیشانی اش را به شیشه ی سرد چسبانید، نزدیک بود کلاهش بیفتد. پشت شیشه اسباب بازی چیده بودند. آستینش را روی شیشه می مالید تا بخار آب روی آن را پاک بکند ولی اینکار بیهوده بود. یک عروسک بزرگ با صورت سرخ و چشمهای آبی جلو او بود، لبخند می زد، مدتی مات بآن نگرید. یادش افتاد اگر این عروسک مال هما بود چقدر او را خوشحال می کرد. صاحب مغازه در را باز کرد. او دو باره به راه افتاد، از دو کوچه دیگر گذشت. سر راه او مرغ فروشی پهلوی سبد خودش نشسته بود، روی سبد سه مرغ و یک خروس که پاهایشان بهم بسته شده بود گذاشته شده بود. پاهای سرخ آنها از سرما می لرزید. پهلوی او روی برف چکه های خون سرخ ریخته بود. کمی دورتر جلوی هشتی خانه ای پسر بچه ی کچلی نشسته بود که بازوهایش از پیراهن پاره بیرون آمده بود.

همه ی اینها را متوجه شد، بدون اینکه محله و راهش را بشناسد، برفی که میامد حس نمی کرد و چتر بسته ای که برداشته بود همینطور در دست داشت. در کوچه خلوت دیگری رفت، روی سکوی خانه ای نشست، برف تندتر شده بود، چترش را باز کرد. خستگی زیادی او را فرا گرفته بود. سرش سنگینی می کرد، چشمهایش آهسته بسته شد. صدای حرف گذرنده ای او را بخود آورد، بلند شد، هوا تاریک شده بود. همه گزارش روزانه را به یاد آورد. همچنین بچه ی کچلی که در هشتی آن خانه دیده بود و بازویش از پیراهن پاره پیدا بود و پاهای سرخ خیس شده مرغها که روی سبد از سرما می لرزید و خونی که روی برفها ریخته بود. کمی احساس گرسنگی نمود. از دکان شیرینی فروشی نان شیرینی خرید، در راه می خورد و مانند سایه در کوچه بدون اراده پرسه میزد.

وقتی که وارد خانه شد از نصف شب گذشته بود. روی صندلی راحتی افتاد. یک ساعت بعد، از زور سرما بیدار شد، با لباس رفت در تخت خواب، لحاف را به سرش کشید. خواب دید که در اطاقی همان بچه ی کبریت فروش لباس سیاه پوشیده بود و پشت میزی نشسته بود که رویش یک عروسک بزرگ بود، با چشمهای آبی که لبخند میزد و جلو او سه نفر دست بسینه ایستاده بودند. دختر او هما وارد شد. شمعی در دست داشت. پشت سر او مردی وارد شد که روی چهره اش نقاب سفید خون آلود بود. جلو رفت، دست آن پسر کبریت فروش و هما را گرفت. همین که خواست از در بیرون برود دو تا دست که هفت تیر به طرف او گرفته بودند از پشت پرده در آمد. همایون هراسان با سر درد از خواب پرید.

دو هفته زندگی او به همین ترتیب گذشت. روزها را به اداره می رفت و فقط در آنجا خبلی دیر برای خواب به خانه بر می گشت. گاهی عصرها نمی دانست چطور برگردد. نزدیک مدرسه ی دخترانه می افتد که هما در آنجا بود. وقت رفتن به منزل سر بوی پنداری دیوار پنهان می شد، می ترسید مبادا مشدی علی نوکر خانه ی پدرنش او را ببیند. یکی بچه ها را برانداز می کرد ولی دخترش هما را مابین آنها نمی دید، تا اینکه درخواست ماموریت او قبول شد و باو پیشنهاد کردند که برود در گمرک کرمانشاه. روز پیش از حرکت، همایون همه کارهایش را رو به راه کرد حتی در گاراژ اتومبیل را دید و قطع کرد و بلیط خرید، با وجود اصرار صاحب گاراژ چمدانهایش را نبسته بود عوض اینکه غروب همان روز برود قرار گذاشت فردا صبح در کرمانشاه حرکت کند.

وارد خانه اش که شد یکسر رفت به اتاق سر دستی خودش که میز تحریرش امده بود. اتاق پاشیده، خاکستر سرد در پیش بخاری ریخته بود. پارچه ی بنفش خامه دوزی و پاکت بهرام را که وصیت نامه در آن بود روی میز گذاشته بودند. پاکت را برداشت از میان پاره کرد، ولی تکه ی کاغذ نوشته ای در میان آن دید که آن روز از شدت تعجب ملنگت آن نشده بود. بعد از آنکه تکه ها را روی میز بغل هم گذاشت اینطور خواند:

"لابد این کاغذ بعد از مرگم به تو خواهد رسید. می دانم که ازین تصمیم ناگهانی من تعجب خواهی کرد، چون هیچ کاری را بدون مشورت با تو نمی کردم، ولی برای اینکه سری در میان ما نباشد اقرار می کنم که من بدری زنت را دوست داشتم. چهار سال بود که با خود می جنگیدم، آخرش غلبه کردم و دیوی که در من بیدار شده بود کشتم، برآ، اینکه به تو خیانت نکرده باشم. پیشکش ناقابلی به هما می کنم که امیدوارم قبول شود!

قربان تو بهرام"

همایون مدتی مات دور اتاق نگاه کرد. حالا دیگر او شک نداشت که هما بچه ی خودش است. آیا می توانست برود بدون اینکه هما را ببیند؟ کاغذ را دو باره و سه باره خواند، در جیبش فرو کرد و از خانه بیرون رفت. سر راه به مغازه ی اسباب بازی وارد شد و بی تأمل عروسک بزرگی که صورت سرخ و چشمهای آبی داشت خرید و به سوی خانه ی پدرنش رفت، آنجا که رسید در زد. مشدی علی نوکرشان همایون را که دید با چشمهای اشک آلود گفت:

— آقا، چه حالی ب سرم شد؟ هما خانم!

— چه شده؟

— آقا، نمی دانید هما خانم از دوری شما چه بی تابی می کرد. هر روز من می بردمش مدرسه، روز یکشنبه بود. تا حال پنج روز می شود که عصرش از مدرسه فرار کرد. گفته بود می روم آقا جانم را ببینم. ما آنقدر دستپاچه شدیم. مگر محمد به شما نگفت؟ به نظرمیه تلفن کردیم دو بار من آمدم در خانه تان.

— چه می گویی؟ چه شده؟

— هیچ آقا، سر شب بود که او را به خانه ی ما آوردند. راه را گم کرده بود. از سوز سرما سینه پهلوی کرد. تا آن دمی که مرد همه اش شما را صدا می زد. دیروز او را بردیم شاه عبدالعظیم، همان پهلوی قبر بهرام میرزا او را به خاک سپردیم.

همایون خیره به مشدی علی نگاه می کرد. به اینجا که رسید جعبه ی عروسک از زیر بغلش افتاد. بعد مانند دیوانه ها یخه ی پالتوش را بالا کشید و با گامهای بلند به طرف گاراژ رفت. چون دیگر از بستن چمدان منصرف شد و با اتومبیل عصر می توانست هر چه زودتر حرکت کند.

FORSCHA-O'ZBEKCHA LUG'AT

1

- آب *ob* – suv
آب حیوان *ob-e heyvon* – hayot suvi, obi hayot
أبجو *objo 'u* – pivo
ابد *abad* – mangu, doim, hamisha
أبدأ *abadan* – doimo, hamisha
ابتدا *ebtedo* – avval, boshida
ابر *abr* – bulut
ابری *abri* – bulutli
ابرو *abru* – qosh
آب ریز *obriz* – suv quyish, suv oqizish; دستگاه آبریزی *dastgoh-e obrizi* – suv quyish (oqizish) apparati
آبریشم *abrisho 'm* – ipak
ابن *ebn* – o'g'il, bola, farzand
ابنیه *abniye* – (ning ko'plik shakli) – binolar
آبی *obi* – och ko'k rang
آبیاری *obyori* – sug'orish
آپرا *o'pero* – opera
اتحاد *ettehod* – ittifoq, birdamlik
اتحادیه *ettehodiye* – uyushma, birlashma
اتحادیه ی نویسندگان *ettehodiye-ye navisandegon* – yozuvchilar uyushmasi
آتش *otesh* – o't, olov, otash
آتش گرفتن *otesh gereftan* – o't tushmoq, o't olmoq
اتفاق *ettefoq* – hodisa; ittifoqlik
اتفاق افتادن *ettefoq o'ftodan* – (biror hodisa) ro'y bermoq, sodir bo'lmoq
اتفاقاً *ettefoqan* – birdan, to'satdan, tasodifan
اتکا *etteko* – suyanch, suyanchiq
اتکا کردن *etteko kardan* – suyanchiq
اتمام *etmom* – tamom bo'lish, oxiriga yetish
اتوبوس *o'to'bus* – avtobus

o'to'bus-e barqi – trolleybus
 o'to'mo'bil – avtomobil
 o'to'mo'bil-e savori – yengil mashina
 o'to'mo'bil-e bori – yuk tashiydigan mashina
 oti kelajak, kelgusi, kelasi
 osor – (athing ning ko'plik shakli) – asarlar
 osor-e bostoni – qadimgi yodgorliklar
 asar – asar; iz
 asno – payt, vaqt
 ejoze – ruxsat, ijozat
 ejoze dodan – ruxsat qilmoq, ijozat bermoq
 ejbor – majbur, majbur etish, zo'r lash
 ejbori – majburiy
 ajdod – (ajdodning ko'plik shakli) – ajdod
 ajrat gereftan – xizmat haqi olmoq
 ehote kardan – o'rab olmoq, qurshab olmoq
 ehdos – qurish, yaratish, barpo qilish
 ehdos kardan – qurmoq, yaratmoq, ta'sis qilmoq
 ahzob – (ahzobning ko'plik shakli) – partiyalar
 ehzor namudan – (oldiga, huzuriga) chaqirmoq
 ehyo – o'zlashtirish, tiklash
 axbor – (xabarning ko'plik shakli) – xabarlar
 extesor – qisqartirish, kamaytirish, kamaytirilgan
 extesos dodan – bag'ishlamoq, atamoq, ajratmoq
 extelol – g'alayon, to'polon, ixtilol
 oxer – oxir, oxirgi, axir
 edore namudan – boshqarmoq
 edome – davom
 edome dodan – davom ettirmoq
 o'dabo – (adabiyatning ko'plik shakli) – adabiyotchilar
 odres – adres, manzil
 eddeo – da'vo
 aziyat kardan – qiynamoq, azoblamoq, tashvishga solmoq
 erodat – istak, xohish, samimiyat
 orostan (oro) – bezamoq, bezatmoq
 arozi – (arozining ko'plik shakli) – yerlar
 oromesh – tinchlik, osoyishtalik, sukunat, orom
 oromgoh – mozor, qabriston, oromgoh, mavzoley

آرایش *oroyesh* – bezak, yasatish, husn berish
 آرایش دادن *oroyesh dodan* – yasatmoq, bezatmoq
 آرایشگاه *oroyeshgoh* – sartaroshxona
 ارتش *artesh* – armiya, qo‘shin
 ارج *arj* – baho, sharaf, qadr, hurmat
 آرد *ord* – un
 اردوگاه *o‘rdugoh* – lager (harbiy)
 اردیبهشت *o‘rdibehesht* – o‘rdibehesht (cron kalendari hisobida 2-oyning nomi)
 ارسال کردن *ersol kardan* – yubormoq, jo‘natmoq
 ارزش *arzesh* – qiymat, baho
 ارض *arz* – yer, maydon, joy
 اروپا *o‘rupo* – Yevropa
 آره *ore* – qarang آری
 آری *ori* – ha (tasdiq yuklamasi)
 از *az (predlog)* – . . .dan (chiqish kelishi ma’nosini bildiradi)
 ازاء *ezo‘e* – o‘rniga, evaziga, baravariga
 جمله از آن *az on jo‘mle* – shu jumladan
 کردن از بر *az-bar kardan* – yodlamoq, yod olmoq
 بسکه از *az baske...* – sababdan ki, juda . . .uchun
 بهر از *az bahr-e* – uchun
 رفتن از بین *az beyn raftan* – yo‘qolmoq, yo‘q bo‘lmoq; o‘lmoq
 در آوردن از *az po dar ovaridan* – oyoqdan ag‘darmoq, oyoqdan olmoq
 از حفظ *az hefz* – yoddan
 گذاشتن از دماغ او *az damog‘e u go‘zosht* – xayolidan o‘tdi
 ی کار از عهده *az o‘hde-ye kor* – ishni eplash, ishni uddalash
 قضا از *az qazo* – to‘satdan, kutilmaganda
 قفا از *az qafu* – orqadan, orqa tomondan
 آزمایش *ozmoyesh* – sinash
 آزمایشگاه *ozmoyeshgoh* – laboratoriya
 آزمودن *ozmudan (ozma)* – sinamoq, sinab ko‘rmoq
 آسانسور *osonsur* – lift
 آسایش *osoyesh* – tinchlik, osoyishtalik
 آسایشگاه *osoyeshgoh* – sanatoriy, dam olish uyi
 اسب *asb* – ot
 اسباب *asbob* – asbob, narsa, buyum
 بازی اسباب *asbob-e bozi* – o‘yinchoqlar
 اسپرک *esparak* – asparak, qalampirgul

اسدار *o'ston* – o'ston, o'lka, viloyat
 استخوان *o'stexon* – suyak
 استراحت *esterohat* – dam, istirohat
 استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq
 استفاده *estefode* – foydalanish
 استفاده کردن *estefofe kardan* – foydalanmoq
 استقامت *esteqomat* – yashash, turish, istiqomat qilish
 استقامت کردن *esteqomat kardan* – yashamoq, istiqomat qilmoq
 استقبالی *esteqbol* – kutib olish
 استقبال کردن *esteqbol kardan* – kutib olmoq
 استقرار *esteqror* – qaror topish, tashkil bo'lish, o'rnatish
 استقلال *esteqlol* – mustaqillik
 استمنا *estemo* – eshitish, tinglash
 استماع کردن *estemo kardan* – eshitmoq, tinglamoq
 استین *ostin* – yeng
 اسرار *asror* – سر ning ko'plik shakli
 اسف *asaf* – achinish, afsuslanish, g'am-g'ussa
 اسم *esm* – ot, nom, ism
 اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi* – familiya
 اوسودن *osudan* (آسا *oso*) – tinchlanmoq, osoyishta bo'lmoq
 اوسوده *osude* – tinchlik, osuda, orom
 اوسياب *osyob* – tegirmon
 اوسيابی میانه *osiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 اشتباه *eshteboh* – xato, yanglishish
 اشتباه کردن *eshteboh kardan* – xato qilmoq, yanglishmoq
 اشتغال داشتن *eshteg'ol doshtan* – shug'ullanmoq
 اشخاص *ashxos* – شخص ning ko'plik shakli
 اشعار *ash'or* – شعر ning ko'plik shakli
 اشک *ashk* – ko'z yoshi
 آشکوبه *oshkobe* – qavat, etaj
 آشنا *oshno* – tanish
 آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
 آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
 اوشیانه *oshyone* – in, uya
 اوشیا *ashyo* – (شی ning ko'plik shakli) – narsalar
 اصرار *esror* – qistash, qattiq turib olish
 اصرار کردن *esror kardan* – qistamoq, qattiq turib olmoq
 اصطلاح *esteloh* – ibora, so'z, termin
 اصلاح *esloh* – tuzatish, isloh, reforma

کردن اصلاح *esloh kardan* – tuzatmoq, isloh qilmoq
 اضافه *ezofe* – qo‘shish; izofa (aniqlovchi bilan aniqlanmishni bir-
 biriga bog‘lovchi grammatik ko‘rsatkich)
 کردن اضافه *ezofe kardan* – qo‘shmoq
 اطاق *o‘toq* – uy, xona
 اطراف *atraf* – (طرف ning ko‘plik shakli) – tomonlar, atrof
 اطفال *atfol* – (طفل ning ko‘plik shakli) – bolalar
 اطلاع *ettelo* – xabar, ma‘lumot
 دادن اطلاع *ettelo‘ dodan* – xabar bermoq
 اطلاعات *ettelo‘ot* – xabarlar, ma‘lumotlar; “Ettiloot” (Erondagi
 gazetaning nomi)
 اطمینان *etminon* – ishonch
 داشتن اطمینان *etminon doshtan* – ishonmoq
 اظهار *ezhor* – bayon, bildirish, izhor
 کردن اظهار *ezhor kardan* – bayon qilmoq, izhor qilmoq
 کردن اظهار تشکر *ezhor-e tashakko‘r kardan* – minnatdorchilik
 bildirmoq, tashakkur izhor qilmoq
 داشتن اظهار نگرانی *ezhor-e negaroni doshtan* – gap-so‘zga qolmoq
 اعانه *e‘one* – yordam, sadaqa
 اعتماد *e‘temod* – ishonch
 داشتن اعتماد *e‘temod doshtan* – ishonmoq, ishonch hosil qilmoq
 اعراب *a‘rob* – عرب ning ko‘plik shakli
 اعراف *a‘rof* – a‘rof, arosat, mahshargoh (diniy so‘z bo‘lib jannatga
 kirishdan oldin o‘lganlarning joni gunohdan poklanadigan joy)
 اعضا *a‘zo* – عضو ning ko‘plik shakli
 اعلام *e‘lom* – xabar, bildirish
 اعلام نمودن *e‘lom namudan* – e‘lon qilmoq, bildirmoq, xabardor
 qilmoq
 اعلى *a‘lo* – a‘lo, oliy
 اعماق *e‘moq* – (عمق ning ko‘plik shakli) – chuqurliklar, zovurlar
 اعيان *a‘yon* – to‘ralar, saroy ahlari
 آغاز *og‘oz* – boshlanish
 کردن آغاز *og‘oz kardan* – boshlamoq
 شدن آغاز *og‘oz sho‘dan* – boshlanmoq
 اغلب *ag‘lab* – ko‘p, aksariyat, ko‘pincha
 آشوش *og‘ush* – quchoq
 آفتاب *oftob* – quyosh, oftob
 افتادن *o‘ftodan* (افت o‘ft) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq
 کردن افطار *eftor kardan* parhez qilmoq, ovqatdan o‘zini tiymoq

اهنام *eftetoh* – ochilish
 افتتاح گرديد *eftetoh gardidan* – ochilmoq
 افتخار *eftexor* – faxr, sharaf, iftixor
 افراد *afrod* – (فرد) ning ko‘plik shakli) – kishilar
 افروختان *afroshtan* (افراز *afroz*) – (bayroq) tikmoq, ko‘tarmoq
 افروختن *afruktan* (افروز *afroz*) – yoqmoq, yondirmoq, yoritmoq
 افريدان *ofaridan* (افرين *ofarin*) – yaratmoq, vujudga keltirmoq
 افريش *ofarinesh* – yaratish, bunyod qilish
 افزايش *afzoyesh* – o‘shish, ko‘payish
 افزايش يافتان *afzoyesh yoftan* – ko‘paymoq, o‘smoq
 افزودن *afzudan* (افزا *afzo*) – ko‘paymoq, oshmoq, ortmoq
 افسردن *afso‘rdan* (افسر *afso‘r*) – ezilmoq, so‘nmoq, xomush bo‘lmoq
 افسرده *afso‘rde* – ezilgan, g‘amgin
 افسونگر *afsungar* – sehrli; jodugar
 افشاندن *afshondan* (افشان *afshon*) – sochmoq, to‘kmoq
 افعال *af‘ol* – فعل ning ko‘plik shakli
 افق *o‘fo‘q* – ufq
 افكار *afkor* – فكر ning ko‘plik shakli
 اقا *oqo* – janob, xo‘jayin
 اقامت *eqomat* – (biror joyda) to‘xtalish, turib qolish, turish
 داشتن اقامت *eqomat doshtan* – turmoq, istiqomat qilmoq
 اقتضا *eqtezo* – ehtiyoj, keraklilik, zaruriyat
 اقلا *aqallan* – hech bo‘lmasa, aqalan
 اکتبر *o‘kto‘br* – oktabr
 اکنون *aknun* – endi, hozir
 اگرچه *agar che* – garchi
 الاغ *o‘log‘* – eshak
 الآن *al-on* – hozir, shu onda
 آلات *olot* – qurol, asbob
 الطفات فرموده *eltefot farmude* – iltifot qilib, marhamat qilib
 الفاظ *alfoz* – لفظ ning ko‘plik shakli
 آلمان *olmon* – Germaniya
 آلو *olu* – olxo‘ri
 الوار *alvor* – daraxt poyasi, yog‘och
 آلو بالو *olubolu* – olcha
 آلوده گرديدن *olude gardidan* – bulg‘anmoq
 آماده *omode* – tayyor, tayyorlangan
 آمار *omor* – statistika
 امان دادن *omon dodan* – shafqat qilmoq, rahim qilmoq, qutqarmoq

امتداد یافتن *emtedod yoftan* – cho‘zilib ketmoq, kengayib bormoq
 امتناع *emteno* ‘ – voz kechish, o‘zini tiyish
 امثال *amsol* – مثل *masal* va مثل *mesl* so‘zlarining ko‘plik shakli
 آمدن *omadan* (آ o) – kelmoq
 امر *amr* – ish; buyruq
 امر کردن *amr kardan* – buyurmoq
 امرا *o‘maro* – امیر ning ko‘plik shakli
 آمرزیدن *omo‘rzidan* (آمرز *omo‘rz*) – kechirmoq, afv etmoq, rahmat qilmoq
 امروز *emruz* – bugun
 امروزه *emruze* – shu kunda, shu kungi, bugungi kunda, hozirgi vaqtda
 آمریکا *omriko* – Amerika
 امضا کردن *emzo kardan* – qo‘l qo‘ymoq, imzo chekmoq
 املاح *amloh* – ملح ning ko‘plik shakli
 اموال *amvol* – مال ning ko‘plik shakli
 املاک *amlak* – ملک ning ko‘plik shakli
 آموختن *omuxtan* (آموز *omuz*) – o‘rgatmoq, o‘rganmoq
 امور *o‘mur* – امر ning ko‘plik shakli
 امور دیوانی *o‘mur-e divoni* – davlat ishlari, idora ishlari
 آموزش *omuzesh* – o‘rgatish, o‘qitish; ta‘lim
 آموزگار *omuzgor* – o‘rta maktab o‘qituvchisi
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o‘quv yurti
 آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e ‘oli* – oily o‘quv yurti
 آمیختن *omixtan* (آمیز *omiz*) – aralashtirmoq, qorishtirmoq, aralashmoq
 امیر *amir* – amir, hokim
 آن *on* – u, o‘sha (ko‘rsatish olmoshi)
 انبان *ambon* – xalta, xurjin, charm sumka
 انتخاب *entexob* – tanlash
 انتخاب کردن *entexob kardan* – tanlamoq, tanlab olmoq
 انتخابات *entexobot* – saylov, saylash, tanlash
 انتشار *enteshor* – nashr, nashr etish, tarqalish, yoyilish
 انتظار *entezor* – kutish, intizor
 انتظار داشتن *entezor doshtan* – kutmoq, muntazir bo‘lmoq
 انتقام *enteqom* – o‘ch olish, qasos, intiqom
 آنجا *onjo* – u yer, u yerda, u yerga
 انجام دادن *anjom dodan* – bajo keltirmoq, amalga oshirmoq, bajarmoq
 انجمن *anjo‘man* – jamiyat

انجمن روابط فرہنگی *anjo 'man-e ravobet-e farhangi* – madaniy uloqalar jamiyati
 انداختن *andoxtan* (انداز *andoz*) – otmoq, tashlamoq, irg'itmoq; kolmoq
 انداز *andoze* – daraja, o'lchov, razmer
 اندام *andom* – badan, qomat, qad
 اندر *andar* – ich, ichkari; predlog bo'lib kelganda o'rin, makon ma'nosini bildiradi
 اندرون *andarun* – ich, ichkari
 اندک *andak* – ozgina, bir oz, andak
 اندوختن *anduxtan* (اندوز *anduz*) – yig'moq, to'plamoq, jamg'armoq
 اندوه *anduh* – g'am, g'ussa
 اندوه *ando'h* – qarang اندوه
 اندیشیدن *andishidan* (اندیش *andish*) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 انزجار *enjezor* – jirkanish, achchiqlantirish, g'azablantirish
 انستیتو *anstitu* – ilmiy-tekshirish instituti
 انستیتوی خاورشناسی *anstitu-ye xovarshenosi* – sharqshunoslik instituti
 انصاف *ensof* – insof
 انقلاب *enqelob* – inqilob, revolyutsiya
 انگاه *ongoh* – shu payt
 انگشت *ango'sht* – barmoq
 انگشتر *ango'shtar* – uzuk
 انگلیسی *englisi* – ingliz (tili), inglizcha
 انگور *angur* – uzum
 انگیزان *angixtan* (انگیز *angiz*) – his uyg'otmoq, hayajonga solmoq
 انواع *anvo* – 'نوع ning ko'plik shakli
 آنها *onho* – ular (kishilik olmoshi)
 اونی *oni* – bir dam, bir lahza
 آواز کردن *ovoz kardan* – (ovoz bilan) chaqirmoq
 آواز خواندن *ovoz xondan* – sayramoq, kuylamoq, ashula aytmoq
 اواسط *avoset* – (biror narsaning) o'rtasi, o'rtalari
 اویل *avoil* – اول ning ko'plik shakli
 اوت *ut* – avgust
 آوردن *ovardan* (آور *ovar*, آر *or*) – keltirmoq
 آوریل *ovril* – aprel
 اوضاع *o'uzo* – وضع ning ko'plik shakli
 اوقات *o'uqot* – وقت ning ko'plik shakli
 اوقات تلخ شدن *o'uqot talx sho'dan* – xafa bo'lmoq, yomon kayfiyatda bo'lmoq

اول *avval* – avval, birinchi
 اويختن *ovixtan* (اويز *oviz*) – osmoq, osilmoq; ilmoq
 اويزان کردن *ovizon kardan* – osib qo‘ymoq
 آهن *ohan* – temir
 آهنگ *ohang* – kuy, ohang
 آهنگر *ohangar* – temirchi, ohangar
 آيا *oyo* – ...*mi* (so‘roq olmoshi)
 آيالات متحده آمريکا *oyolot-e mo‘ttahede-ye omriko* – Amerika
 Qo‘shma Shtatlari
 ايام *ayyom* – يوم ning ko‘plik shakli
 ايجاد *ijod* – yaratish, ijod etish
 ايستاند *istodan* (ايست *ist*) – tikka turmoq, to‘xtamoq
 ايستگاه *istgoh* – to‘xtash joyi, bekat, stansiya
 ايشان *ishon* – ular (kishilik olmoshi)
 اين *in* – bu, shu (ko‘rsatish olmoshi)
 اينجا *injo* – bu yer, bu yerda, bu yerga
 اينجانب *injoneb* – men
 اينده *oyande* – kelasi, kelgusi, kelayotgan
 اينک *inak* – endi, hozir
 آيينه *oyine* – oyna

ب

با *bo* (predlog) – bilan
 با ترشرويی *bo to‘rshruyi* – yuzini burishtirib, achchiqlanib
 باختن *boxtan* (باز *boz*) – kuylamoq, o‘ynamoq
 باد *bod* – shamol
 باديه *bodiye* – sahro, biyobon
 بار *bor* – yuk; marta; meva; bor
 باران *boron* – yomg‘ir
 باران ریزی *boronrizi* – yomg‘ir yog‘diradigan, yomg‘ir kabi suv
 quyadigan
 باربر *borbar* – hammol, yuk tashuvchi
 بار کردن *bor kardan* – yuklamoq
 باریدن *boridan* (بار *bor*) – yog‘moq
 باریک *borik* – ingichka, yupqa, nozik
 باز *boz* – burgut; yana, qaytadan; ochiq
 باز کردن *boz kardan* – ochmoq
 باز آمدن *boz omdan* – qaytib kelmoq, qaytadan kelmoq

. داد *hoz dodan* – qaytarib bermoq
 . دید *bozdid* – ko‘rish, ko‘rik, qarab chiqish
 . بازر *bozras* – taftishchi
 بازرسی *bozrasi* – tekshirish, taftish o‘tkazish
 بازرگان *bozargon* – savdogar
 بازرگانی *bozargoni* – savdo-sotiq, savdo
 بازگشتن *boz gashtan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 بازگردانیدن *boz gardonidan* – qaytarmoq, qaytarib bermoq
 بازگو کردن *bozgu kardan* – so‘zlab bermoq
 بازو *hozu* – bilak
 بازی *bozi* – o‘yin
 بازی کردن *bozi kardan* – o‘ynamoq
 باستانی *bostoni* – qadimgi
 باشگاه *boshgoh* – klub
 باعث *bo‘es* – sabab
 باغ وحش *bog‘-e vahsh* – hayvonot bog‘i
 بافتن *boftan* (*bof* باف) – to‘qimoq
 بافندگی *bofandegi* – to‘qimachilik
 باقی *boqi* – qolgan, qoldiq
 باقی گذاشتن *boqi go‘zoshtan* – qoldirmoq
 باقی ماندن *boqi mondan* – abadiy bo‘lib qolmoq, tagida qolmoq
 باک *bok* – qo‘rqinch
 بال *bol* – qanot
 بالا *bolo* – tepa, ust, yuqori
 بالا بردن *bolo bo‘rdan* – ko‘tarmoq, yuqoriga olib chiqmoq
 بالا رفتن *bolo raftan* – ko‘tarilmoq, balandga chiqmoq
 بالای *bolo-ye* (izofali predlog) – tepasida, ustida, tepasiga, ustiga
 بالش *bolesh* – yostiq
 باله *bole* – balet
 بالین *bolin* – yostiq, bosh tomon, bosh
 بام *bom* – tom
 بانگ *bong* – baland ovoz, qichqiriq
 باور کردن *bovar kardan* – ishonmoq, inonmoq
 باهم *boham* – birga, birgalikda
 باید *boyad* – kerak
 بایستن *boyestan* (*boy* بای) – kerak bo‘lmoq, zarur bo‘lmoq
 بتر آوردن *bo‘tr ovardan* – baxtsiz bo‘lmoq, muvaffaqiyatsiz bo‘lmoq

دستى بتر *bo'tr-dasti* – kambag'al, qo'li bo'sh, hech narsasi yo'q
 وردن به تكان آوردن *be tekon ovardan* – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 بچه *bache* – bola
 بحث *bahs* – tortishuv, muhokama, bahs
 بخار *bo'xor* – bug'
 بخارى *bo'xori* – pechka
 بخشش *baxshesh* – sadaqa, hadya
 بخشیدن *baxshidan* (بخش *baxsh*) – bag'ishlamoq; kechirmoq
 زدن بخیه *baxye zadan* – tikmoq, baxyalamoq, baxyalab tikmoq
 بد *bad* – yomon
 بد خواه *badxoh* – ko'ngli qora, yomonlik tilovchi
 بدود گفتن *badrud go'ftan* – xayrlashmoq, vidolashmoq, judolashmoq
 بدل *badal* – almashtirish, o'zgartirish
 بدون *bedun-e* – . . .siz
 بدهکار *bedehkor* – qarzdor, qarz to'lovchi, debitor
 بدیهی *badihi* – ravshan, ochiq, ochiq-oydin
 بدهی *bedehi* – qarz, to'lov
 بذل *bazl* – saxiylik, ochiq qo'llik
 بر *bar* (predlog) – . . .ga, . . .da (o'rin va jo'nalish ma'nolarini bildiradi)
 برابر *barobar* – teng, baravar
 برابر *barobar-e* (izofali predlog) – qarshisida, ro'parasida
 برادر *barodar* – aka-uka
 بزرگ برادر *barodar-e bo'zorg* – aka
 کوچک برادر *barodar-e kuchek* – uka
 زاده برادر *barodarzode* – jiyani (aka tomonidan)
 آمدن بر *bar-omadan* – chiqmoq, ko'tarilmoq
 کردن بر انداز *bar-andoz kardan* – qarab chiqmoq, ko'zdan kechirmoq
 برای *baro-ye* (predlog) – uchun
 بار اولین برای *baro-ye avvalin bor* – birinchi marta, ilk bor, birinchi navbatda
 برپا گردیدن *barpo gardidan* – qurilmoq, barpo bo'lmoq
 برتر *bartar* – ortiq, ustun
 برجسته *bar-jaste* – turtib chiqqan, bo'rtib chiqqan; mashhur, atoqli
 بر خاستن *bar-xostan* (بر خیز *bar-xiz*) – o'rindan turmoq
 بر خلاف *bar xelof-e* – aksincha, . . .ga qarshi, xilof ravishda
 خوردن بر *har-xo'rdan* – to'qnashmoq, uchrashmoq (tasodifan)
 برخی *barxi* – ba'zi, ayrim
 داشتن بر *bar-doshtan* (دار *bar-dor*) – ko'tarmoq, ko'tarib olmoq

bo'rdan (بر bar) – olib bormoq, olib ketmoq
 harrasi – o'rganish, tekshirish
 burf – qor
 barf gereftan – qor bilan qoplanmoq
 barq – elektr, chaqmoq
 bar-kandan (بر کن bar-kan) – sug'urib olmoq, sug'urmoq
 bargardon – qaytaruv, naqorat
 bar-go'zor gardidan – o'tqazilmoq, amalga oshirmoq
 bar-gashtan (بر گرد bar-gard) – qaytmoq
 bo'rno – yosh, barno
 barnome – programma, dastur
 berenj – guruch
 bar neshaste budan – ot ustida bo'lmoq, otliq bo'lmoq
 har – meva
 barande – yutuvchi, yutib chiqqan, g'olib chiqqan
 bar vafq-e – . . .ga binoan, . . .ga muvofiq
 harre – qo'zichoq
 beryon – qovirilgan, o'tga qo'yilgan, jaz qilingan
 bo'ridan (بر bo'r) – kesmoq
 bo'z – echki
 bo'zo'rg – katta, ulug'
 bastari – kasal bo'lib yotish
 bastari budan – kasal bo'lib yotmoq
 bastan (بند band) – bog'lamoq, bekitmoq, yopmoq,
 yig'ishtirmoq
 bastagi doshtan – bog'liq bo'lmoq, aloqada bo'lmoq
 bast-o' to' use'e – rivojlanish, yuksalish, o'sish
 besyor – juda ko'p
 basre – Basra (shahar)
 basir – ziyrak, sezgir, farosatli
 beto'ur-e mo'tavassete – o'rta hisobda
 ba'd – so'ng, keyin
 ba'd az zo'hr – tushdan so'ng, peshinda
 ba'id – nomunosib, ajablanarli; uzoq, yiroq
 bag'al – quchoq, qo'ltiq, qo'yin
 bag'al zadan – quchoqqa bosmoq, bag'riga olmoq
 bag'al ham gereftan – bir-biriga ulamoq
 bag'al ham go'zoshtan – bir-birini yoniga qo'yimoq

بغض *bo 'g'z* – g'azab
 بفرمايد *befarmoyid* – marhamat, buyuring
 بقيه *baqiye* – qolgan (bo'lak, qism); davomi
 بکر *bekr* – o'zlashtirilmagan, bo'z (yer)
 بلژیک *belj:ik* – Belgiya
 بلند *bo 'land* – baland
 بلند کردن *bo 'land kardan* – ko'tarmoq
 بلی *bali* – ha (tasdiq yuklamasi)
 بنا *bano* – bino, qurilish
 بنا بر این *bano bar in* – binobarin, demak, shunday qilib
 بنا کردن *bano kardan* – yaratmoq, qurmoq
 بساط بند و *band-o' basot* – boylik
 بند شدن *band sho 'dan* – to'qalmoq, yopilmoq
 بندر *bandar* – port
 بندرگز *bandargaz* – Bandargez (Kaspiy dengizi qirg'og'idagi port-shahar)
 بنده *bande* – qul, banda; men
 بنگاه *bo 'ngoh* – idora, muassasa, boshqarma
 بنی آدم *bani odam* – odamzod
 بودن *budan* (باش *bosh*) – bo'lmoq, emoq
 بور *bur* – sariq, malla
 بوسه *buse* – o'pich, bo'sa
 بوسیدن *busidan* – o'pmoq
 بوی *buy* – hid
 بوییدن *buyidan* – hidlamoq
 به *be* (predlog) – . . .ga (jo'nalish kelishigi ma'nosini bildiradi)
 به چشم خوردن *be chashm xo 'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 به دنیا آمدن *be do 'nyo omadan* – tug'ilmoq, dunyoga kelmoq
 به ستوه آمدن *be setuh omadan* – holdan ketmoq, qiynalmoq
 به سر بردن *be sar bo 'rdan* – boshidan o'tkazmoq
 به سختی در آمدن *be saxti dar-omadan* – qiyin ahvolga tushib qolmoq
 بطور *be to 'ur-e* – tarzda, usulda, ravishda
 بطور تساوی *be to 'ur-e tasovi* – teng ravishda, baravar holda;
 rag'batlantiruvchi
 به طوری که *be to 'uri-ke* – shunday qilib
 به مرور زمان *be mo 'rur-e zamon* – vaqt o'tishi bilan
 بدل راه دادن *badal-e roh dodan* – yo'lini o'zgartirmoq, almashtirmoq
 به سهولت *be so 'hulat* – oson, osonlik bilan
 به قدری *beqadri* – shu qadar

به کران *bekerrot* – bir necha bor, qayta-qayta
 به علاوه *he 'alove* – bundan tashqari, bundan boshqa
 به عنوان *he 'o'nvon-e* – sifatida, vazifasida, nomiga
 به مراتب *he maroteb* – bir necha marta, birmuncha, ancha
 بوييدان *buyidan* – hidlamoq
 به منزله *he manzale-ye* – sifatida, kabi
 به *beh* yaxshi, yaxshiroq
 بهت *ho'ht* – hayajon, hayratda qolish
 بهش *behash (xalq tilida)* – unga
 بهشت *behesht* – jannat
 بيان کردن *bayon kardan* – aytib bermoq, bayon qilmoq
 بی انصاف *bi ensof* – insofsiz, adolatsiz
 بی انکه *bi-on-ke* – . . .masdan, . . .ga qaramasdan
 بی اندازه *bi andoze* – haddan tashqari, cheksiz
 بید *bid* – tol
 بی تأمل *bitaammo'l* – o'ylamasdan, o'ylab o'tirmay
 بی درنگ *bi-darang* – tezda, zudlik bilan
 بیدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq
 بیرون *birun* – tashqari
 بیرون آوردن *birun ovaridan* – chiqarmoq
 بیرون رفتن *birun raftan* – tashqariga chiqmoq
 بیست *bist* – yigirma
 بیرون کردن *birun kardan* – haydab chiqarmoq
 بیرون شدن *birun sho'dan* – chiqmoq
 بیرون جستن *birun jastan* – sakrab chiqmoq
 بی سابقه *bi sobeque* – ilgari bo'lmagan
 بیش *bish* – ko'p, ortiq, ko'proq
 بی تکلیف بودن *bitaklif budan* – nazardan qolmoq, ishdan qolmoq,
 shug'ullanishdan qolmoq
 بی نوا *binavo* – chorasiz, benavo
 بی شمار *bi-sho'mor* – hisobsiz
 بییشه *bishe* – o'rmon, changalzor
 بی فروغ *bifo'rug* – yorug'siz, nursiz
 بی قید *bi-qeyd* – befarq, e'tiborsiz
 بیمار *bimor* – kasal
 بیمار شدن *bimor sho'dan* – kasal bo'lmoq
 بیمارستان *bimoreston* – kasalxona
 بین *beyn* – ora, o'rta; orasi, o'rtasi
 بین *beyn-e (izofali predlog)* – orasida, o'rtasida

بین الملل *beyn-al-melal* – xalqaro

بینی *bini* – burun

پ

پا *po* – oyoq

پا بفرار نهان *po be feror nehodan* – qochmoq, qocha boshlamoq

پارچه *porche* – mato, parcha, gazmol

پاره *pore* – parcha, bo‘lak, qism; yirtiq

پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq, pora-pora qilmoq

پاریس *poris* – Parij

پاسبان *posbon* – soqchi, qo‘riqchi

پاسبانی کردن *posboni kardan* – soqchilik qilmoq, qorovullik qilmoq

پاسخ *poso‘x* – javob

پاسخ دادن *poso‘x dodan* – javob bermoq

پاشیدن *poshidan* (پاش *posh*) – sochmoq, sepmoq

پا توق *potuq* – uchrashish joyi, yig‘ilish joyi

پا فشاری کردن *pofesheri kardan* – qarshilik bildirmoq, oyog‘ini tirab turib olmoq

پاک *pok* – toza, pok

پاک دامن *pokdoman* – pokiza

پاک نفس *poknafas* – toza nafas, beg‘ubor

پاکت *pokat* – paket, konvert

پالتو *polto* – palto

پانزده *ponzdah* – o‘n besh

پایان *poyon* – tugash, tamom bo‘lish, nihoyasiga yetish

به پایان رساندن *be poyon rasondan* – tugatmoq, tamomlamoq, oxiriga yetkazmoq

پایدار *poydor* – mustahkam

پاینده *poyande* – mustahkam

پاییز *poyiz* – kuz

پایین *poyin* – past, quyi, ost

پایین آمدن *poyin omdan* – tushmoq

پختن *po‘xtan* (پز *paz*) – pishirmoq

پخش گردیدن *paxsh gardidan* – tarqalmoq, yoyilmoq

پدر *pedar* – ota

پدر بزرگ *pedar-bo‘zo‘rg* – buva

پداز *pedar-zan* – qaynota
 پدید *padid* – ko‘rinib turgan, namoyon bo‘lgan; aniq
 پدید آمدن *padid omdan* – ko‘rinmoq, namoyon bo‘lmoq, paydo
 bo‘lmoq
 پذیرفتن *paziro‘ftan* (پذیر *pazir*) – qabul qilmoq
 پر *par* – par, qanot
 پریختن *par rixtan* – kuchsiz bo‘lmoq, notavon
 پور – to‘la, mo‘l, ser
 پورچ – *po‘rarj* – qimmatli, katta qimmatga ega
 پرتاب کردن *partob kardan* – tashlamoq, otmoq, irg‘itmoq
 پرتقال *po‘rto‘qol* – apelsin
 پارچه *parcham* – bayroq
 پرداختن *pardoxtan* (پردا ز) – biror ishni boshlamoq; to‘lamoq
 پرستاری کردن *parastori kardan* – kasalga qaramoq, kasalni boqmoq
 پرسش *po‘rsesh* – so‘roq, savol
 پرسه زدن *parse zadan* – tentiramoq, sanqib yurmoq
 پرسیدن *po‘rsidan* (پرس *po‘rs*) – so‘ramoq
 پرنیان *parniyon* – ipak, ipakdan to‘qilgan mato
 پرواز کردن *parvoz kardan* – uchmoq
 پروردن *parvardan* (پرور *parvar*) – tarbiyalamoq, parvarish qilmoq,
 o‘stirmoq
 پرورش *parvaresh* – tarbiyalash, parvarish, o‘stirish
 پرورش دادن *parvaresh dodan* – tarbiyalamoq, parvarishlamoq
 پرهیز *parhiz* – saqlanish, parhez
 پریدن *paridan* (پر *par*) – uchmoq
 پیروز *pariruz* – o‘tgan kun, avvalgi kun
 پزشک *pezeshk* – vrach, shifokor
 پژمردن *paj:mo‘rdan* – so‘limoq
 پژمرده *paj:mo‘rde* – so‘ligan
 پژمرده کردن *paj:mo‘rde kardan* – so‘litmoq, ezmoq, qiynamoq
 پس *pas* – so‘ng, keyin; demak, xo‘sh, shunday qilib
 پس از صرف صبحانه *pas az sarf-e so‘bhane* – nonushtadan so‘ng
 پس اندازی کردن *pas-andozi kardan* – pul yig‘moq, pul jamg‘armoq
 پوست *po‘st* – pochta
 پوست هوایی *po‘st-e havoyi* – aviapochta
 پستان *peston* – ko‘krak
 پس دادن *pas dodan* – qaytarib bermoq
 پسر *pesar* – o‘gil, o‘g‘il bola
 پس فردا *pasfardo* – indin

گرفتن *pas gereftan* – qaytarib olmoq
 مانند *pas mondan* – orqada qolmoq
 پسندیدن *pasandidan* (پسند *pasand*) – yoqtirmoq, ma'qullamoq
 پشت *po'sht* – orqa
 پشت *po'sht-e* (izofali predlog) – orqasida, ortida
 پشتیبانی *po'shtiboni* – himoya qilish
 کردن *po'shtiboni kardan* – himoya qilmoq
 پشته *po'shte* – bog', bog'lam
 پشم *pashm* – jun
 پشه *pashe* – chivin
 شدن *pashimon sho'dan* – pushaymon bo'lmoq
 پل *po'l* – ko'prik
 پلنگ *palang* – qoplon
 پله *pelle* – zina, zinapoya
 کان *pellekon* – narvon, shoti
 پناهنده *panohande* – panoh izlovchi, najot qidiruvchi
 پنبه *pambe* – paxta
 پنج *panj* – besh
 پنجاه *panjoh* – ellik
 پنجره *panjare* – deraza
 پند *pand* – nasihat, pand
 پنداشتن *pendoshtan* (پندار *pendor*) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 پنهان *penhon* – yashirin, pinhon
 شدن *penhon sho'dan* – yashirinmoq, bekinmoq
 کردن *penhon kardan* – yashirmoq, bekitmoq
 پنیر *panir* – pishloq
 پور *pur* – farzand, o'gil bola
 پوشاک *pushok* – kiyim
 پوشیدن *pushidan* – kiymoq
 پهلو *pahlu* – yon, biqin
 پهلو *pahlu-ye* (izofali predlog) – yonida, qatorida
 پهناور *pahnovar* – keng
 پهنه *pahne* – keng, kenglik, bo'shliq
 پی *pey* – oyoq, oyoq izi
 پی *pey-e* (izofali predlog) – ketidan, izidan, ortidan
 شدن *piyode sho'dan* – transportdan tushmoq
 بردن *pey bo'rdan* – tushunmoq, fahmlamoq, sezmoq
 پی در پی *pey dar pey* – ketma-ket, uzluksiz
 پیچ *pich* – qayrilish
 پیچیدن *pichidan* (پیچ *pich*) – o'ramoq, o'ralmoq; qayirmoq, qayrilmoq

پيدا کر *peydo kardan* – topmoq
 پير *pir* – qari
 پير شدن *pir shodan* – qarimoq
 پيرامون *piromun-e* (izofali predlog) – atrofida, to‘g‘risida
 پيراهن *pirohan* – ko‘ylak
 پيرو *piruze* – firuza (qimmatbaho tosh)
 پيروزي *piruzi* – g‘alaba
 پيروي *peyravi* – ketidan (izidan) borish, ergashish
 پيش *pish* – old, old tomon
 پيش *pish-e* (izofali predlog) – oldida, oldiga
 پيشي گرفتن *pishi gereftan* – (biror narsani) qaytadan davom ettirmoq
 پيش آمد *pishomad* – voqea, hodisa
 پيشاني *pishoni* – peshona
 پيشرفت *pishraft* – oldinlab ketish, taraqqiyot, muvaffaqiyat
 پيش خدمت *pishxedmar* – ofisiant, ofisiantka
 پيشکش *pishkash* – sovg‘a, hadya
 پيشکش ناقابلی *pishkash-e noqobeli* – arzimagan sovg‘a
 پيشنهاده *pishnehod* – taklif, taqdim
 پيشنهاده کردن *pishnehod kardan* – taklif etmoq, taqdim etmoq
 پيشه *pishe* – kasb, hunar
 پيشه ور *pishevar* – hunarmand
 پيکار *peykor* – jang, kurash
 پيمان *peymon* – shartnoma
 پيمودان *peymudan* (پيما *peymo*) – (kesib, yorib) o‘tmoq, o‘lchamoq
 پيوستن *peyvastan* (پيوند *peyvand*) – ulamoq, birlashtirmoq, payvand
 qilmoq
 پيوسته *peyvaste* – doim, to‘xtovsiz

ت

تا *to* – gacha
 تا به حال *to be hol* – shu vaqtga qadar
 تابستان *tobeston* – yoz
 تابناک *tobnok* – yorug‘, yaltiroq, tovlanuvchi
 تاجر *tojer* – savdogar
 تاريخ *torix* – tarix, vaqt, chislo
 تاريک *torik* – qorong‘i
 تازه *toze* – yangi; endigina, yaqinda
 تازی *tozi* – arab, arabga oid

تأسف *taasso f* – afsus, achinish
 آور تأسف *taasso fovar* – achinarli, taassufli
 تأسیس *ta'sis* – tuzish, ta'sis etish
 تأسیسات *ta'sisot* – idoralar, muassasalar
 تأسیس کردن *ta'sis kardan* – tuzmoq, ta'sis etmoq
 تافتن *toftan* (تاب *tob*) – yaltiramoq, toblanmoq
 تالار *tolor* – zal
 تالیف *ta'lif* – yozish, tuzish, asar yozish
 تالیف کردن *ta'lif kardan* – yozmoq, tuzmoq, asar yozmoq
 تأمل *ta'ammo'l* – o'ylash, fikr qilish
 تب *tab* – isitma, issiqlik, harorat
 تبر *tabar* – bolta
 تبریک گفتن *tabrik go'ftan* – tabriklamoq
 تجار *to'jzor* – تاجر ning ko'plik shakli
 تجارت *tejorat* – savdo
 تجدید *tajdid* – yangidan, qaytadan; tiklash
 تحریک کردن *tahrik kardan* – ig'vo qilmoq, qo'zg'amoq
 تحصیل *tahsil* – bilim olish, o'qish, tahsil
 تحصیل کردن *tahsil kardan* – bilim olmoq, o'qimoq, tahsil ko'rmoq
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlamoq, mahkamlamoq
 تحمل *tahammo'l* – chidash, bardosh berish
 تحمل ناپذیر *tahammo'l-nopazir* – chidab bo'lmaydigan, toqat qilib bo'lmaydigan
 تختخواب *taxtexob* – karavot
 تذکره *tazkere* – tazkira, antologiya
 تر *tar* – ho'l
 تر کردن *tar kardan* – ho'llamoq
 تراشیدن *taroshidan* (تراش *tarosh*) – qirmoq, yo'nmoq
 ترانه *tarone* – ashula, kuy
 تراوش کردن *tarovesh kardan* – sizib chiqmoq
 تراویدن *tarovidan* – tommoq, sizib chiqmoq
 ترب *to'ro'b* – turp
 ترتیب دادن *tartib dodan* – tashkil etmoq, uyushtirmoq, tuzmoq
 تجربه اندوزی *tajro'be anduzi* – tajriba orttirish
 ترسناک *tarsnok* – qo'rqinchli
 ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – qo'rqmoq
 ترش *to'rsh* – nordon
 ترعه *to'r'e* – kanal
 ترک کردن *tark kardan* – tashlab ketmoq, tark etmoq

۴۵ تر *tarake* – novda
 ترن *tren* – poyezd
 تریم *taranno 'm* – kuy, ashula
 • تره *tarre* – barra piyoz, ko'kat
 تساوی *tasovi* – teng, baravar, tenglik
 تسلیت *tasliyat* – ta'ziya bildirish, hamdard bo'lish
 تشریف اوردن *tashrif ovardan* – kelmoq, tashrif buyurmoq
 تشکیل دادن *tashkil dodan* – tashkil qilmoq, uyushtirmoq
 تصرف *tasarro 'f* – o'zgarish, qaytadan yasalish
 تصمیم *tasmim* – qaror, ahd
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 تصنیف *tasnif* – tasnif, lapar, qo'shiq
 تصویر کشیدن *tasvir kashidan* – rasm solmoq, rasm chizmoq
 تعارف *ta'oro 'f* – o'zaro hurmat qilish; sovg'a
 تعارف کردن *ta'oro 'f kardan* – takalluf qilmoq, taqdim qilmoq
 تعجیل *ta'jil* – shoshilish, shoshilinch
 تعداد *te'dod* – miqdor, son
 تعطیل *ta'til* – dam olish, ishdan bo'sh vaqt
 تعطیلات *ta'tilot* – kanikul, ta'til
 تعمیر *ta'mir* – tuzatish, remont
 تعمیرگاه *ta'mirgoh* – ustaxona, remont qiladigan joy
 تعیین کردن *ta'yin kardan* – tayinlamoq, aniqlamoq
 تغییر *tag'yir* – o'zgarish
 تغییر کردن *tag'yir kardan* – o'zgarimoq
 تفاریق *taforiq* – ning ko'plik shakli
 تفاوت *tafovo 't* – farq, tafovut
 تفاوت داشتن *tafovo 't doshtan* – farq qilmoq
 تف سر بالا بودی *to 'f-e sar-e bolo budi* – boshga bitgan balo bo'lding
 تفریق *tafriq* – bo'lish, ajratish
 تفضیل *tafzil* – afzal bilish, ortiq bilish
 تفکر کردن *tafakko 'r kardan* – o'ylamoq, fikr qilmoq
 تفنگ *to 'fang* – miltiq
 تقاضا *taqozo* – talab, iltimos qilish
 تقاضا کردن *taqozo kardan* – talab qilmoq, iltimos qilmoq
 تقریباً *taqriban* – taxminan
 تکان *takon* – itarish, turtish, siljitish; به تکان آوردن *be takon ovardan* – itarmoq, siljitmoq; silkitmoq

takon dodan – qoqmoq, silkitmoq, turtmoq
 takzib kardan – inkor etmoq
 takmil kardan – takomillashtirmoq, to‘ldirmoq
 tekniq – texnika
 teke – burda, parcha
 talosh – ovaragarchilik, tashvish; harakat, intilish
 talosh kardan – ovora bo‘lmoq, tashvishlanmoq
 talofi – qaytarish, to‘lash
 talofi kardan – qaytarmoq, to‘lab bermoq
 talx – achchiq
 talaf kardan – nobud qilmoq, yo‘q qilmoq
 tamom kardan – tamom qilmoq
 tamom sho‘dan – tamom bo‘lmoq
 tamaddo‘n – madaniyat
 tamrin – mashq
 tan dar-dodan – yengilmoq, jonini fido qilmoq, tan bermoq
 to‘nd – o‘tkir, keskin, qattiq, tez
 tando‘ro‘sti – sog‘lik, salomatlik
 tanzim – tartibga solish
 tanaffo‘r – nafrat
 tang – tor, siqiq
 tangi – qiyinchilik, kalta qo‘llik; torlik
 tanho – yolg‘iz, yakka, tanho
 to‘ – sen
 tu – (bir narsaning) ichi, ichkarisi
 tavonestan (توان tavon) – qodir bo‘lmoq, qila olmoq
 tavongar – boy
 tavajjo‘h – fikr, diqqat
 tavajjo‘h namudan – ahamiyat bermoq
 tude – xalq, omma
 tavasso‘t-e (izofali predlog) – vositasi bilan, vositasida, orqali
 to‘use‘e – rivojlanish, kengayish
 to‘use‘e yoftan – rivojlanmoq, yuksalmoq, taraqqiy etmoq
 tushe – oziq-ovqat (zahirasi), yo‘l uchun g‘amlab qo‘yilgan
 oziq-ovqat
 to‘uzih – izoh, bayon, tushuntirish
 to‘uzih dodan – tushuntirmoq, bayon qilmoq, izoh bermoq
 tavallo‘d yoftan – tug‘ilmoq

اولاد *to'ulid* – ishlab chiqarish
 تاج *tah* tag; tagi, ichi
 ج *tahavvu'* – ko'ngil aynish, behuzur bo'lish
 تهي *to'hi* – bo'sh
 تهي شى *to'hi sho'dan* – bo'shamoq
 تهي تهي *tahiye* – tayyorlash
 تهي تهي كاردان *tahiye kardan* – tayyorlamoq, hozirlamoq
 تهي تهي *tir* o'q
 تهي تهي كاردان *tiz kardan* – charxlamoq
 تهي تهي *tig'* – qilich, tig'

ث

ثابت *sobet* – qat'iy, aniq, isbotlangan; mustahkam
 ثابت شى *sobet sho'dan* – aniq bo'lmoq, isbotlanmoq, tasdiqlanmoq
 ثالثا *solesan* – uchinchidan
 ثانيا *soniyan* – ikkinchidan
 ثانیه *soniye* – sekund, soniya
 ثروت *sarvat* – boylik
 ثروتمند *sarvatmand* – boy odam
 ثريا *so'reyyo* – Surayyo (yulduz)
 ثلاث *so'ls* – uchdan bir
 ثمر *samar* – foyda, samara, meva

ج

جاده *jode* – katta yo'l, shosse
 جارو *joru* – supurgi, supurish
 جالب *joleb* – qiziqarli, jozibali, o'ziga jalb qiluvchi
 جالب توجه *joleb-e tavajjo'h* – qiziqarli, maftun etuvchi, diqqatni
 tortuvchi
 جامع *jome'* – jamlovchi, to'plovchi; to'la
 جامه *jome* – kiyim
 جانب *joneb* – tomon, taraf
 جاه *joh* – yuqori mansab, oliy martaba
 جایزه *joyeze* – mukofot
 جد *jadd* – buva
 جدل *jadal* – tortishuv, urish, janjal
 جدید *jadid* – yangi

جراح *jarroh* – xirurg, jarroh
 ىراحی *jarrohi* – xirurgiya, xirurgiyaga oid
 داشتن جریان *jarayon doshtan* – harakatda bo‘lmoq, oqmoq, oqib
 o‘tmoq
 جرم *jerm* – jism, modda
 جز *jo‘z* – boshqa
 جزو *jo‘zv* – qism, bo‘lak
 جزى *jo‘z‘i* – ozgina
 جستن *jastan* (جه *jah*) – sakramoq, hatlamoq
 جستن *jo‘stan* (جو *ju*) – qidirmoq, axtarmoq
 جستجو *jo‘sto‘ju* – qidirish, axtarish
 جشن *jashn* – bayram
 جشن گرفتن *jashn gereftan* – bayram qilmoq, nishonlamoq
 جعبه *ja‘be* – quti, yashik
 جلسه *jalase* – majlis
 جلگه *jo‘lge* – vodiy
 جلو *jelo‘u* – old, old tomon
 جماهير *jamohir* – جمهوری ning ko‘plik shakli
 جمع *jam‘* – ko‘plik, yig‘in, to‘plam
 جمع کردن *jam‘ kardan* – to‘plamoq, yig‘moq
 جمهوری *jo‘mhuri* – respublika
 جنبیدن *jo‘mbidan* (جنب *jo‘mb*) – harakatga kelmoq, qimirlamoq
 جنبانیدن *jo‘mbondan* – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 جنبش *jo‘mbesh* – harakat
 جنس *jens* – jins, sort
 جنگل *jangal* – o‘rmon
 جو *ju* – ariq, kanal
 جو *jo‘u* – arpa
 جوال *jo‘vol* – qop
 جوالدوز *jo‘volduz* – bigiz
 جوان *javon* – yosh, yigit
 جوايز *javoyez* – جايزه ning ko‘plik shakli
 جور *jo‘ur* – zulm, sitam
 جور *jur* – xil, nav, tur
 جوراب *jurob* – paypoq
 جوز *jo‘uz* – yong‘oq daraxti
 جوشیدن *jushidan* (جوش *jush*) – qaynamoq
 جوهرى *jo‘uhari* – zargar

جویا شدى *juyo sho 'dan* – qidirib ketmoq
 جویا بدن *javidan* (جو *jav*) – chaynamoq
 جویده شدى *javide sho 'dan* – chaynalmoq
 جیب *jib* – cho'ntak
 جیحون *jeyhun* – Amudaryo
 • جیر *jire* – ulush, yeydigan ovqat

ج

چاپ کردن *chop kardan* – bosmoq, nashr qilmoq
 چاق *choq* – semiz
 چاق شدى *choq sho 'dan* – semirmoq
 چاقو *choqu* – pichoq
 چال کردن *chol kardan* – ko'mmoq
 چانه *chone* – iyak, engak
 چاله *chole* – chuqur, o'ra
 چاه *choh* – quduq, o'ra
 چپوق *cho 'puq* – chilim, trubka
 چتر *chatr* – zontik, soyabon
 چرا *chero* – nega? nima uchun?
 چرخ *charx* – g'ildirak, charx
 چرخیدن *charxidan* – aylanmoq
 چرکین *cherkin* – jirkanch, chirkin, iflos
 چریدن *charidan* – o'tlamoq
 چسبانیدن *chasbonidan* – yopishtirmoq, yelimplamoq
 چشم *cheshm* – ko'z; به چشم خورن *be cheshm xo 'rdan* – ko'zga
 tashlanmoq; به چشم *be cheshm* – jonim bilan
 چشمه *cheshme* – buloq, chashma
 چشم بد به دور *cheshm-e bad be-dur* – ko'z tegmasin
 چشیدن *cheshidan* – tatimoq, tatib ko'rmoq
 چطور *cheto 'ur* – qanday, qanday qilib
 چغندر *cho 'g'o 'ndar* – lavlagi
 چقدر *cheqadr* – qancha, qay darajada
 چکیدن *chakidan* – tomchilamoq, tommoq
 چلو *chelo 'u* – chalov (suvda pishirilgan guruchdan iborat ovqat)
 چند *chand* – necha? qancha?; bir qancha
 چندین *chandin* – bir qancha, bir muncha, bir necha
 چنین *chenin* – shunday, shunaqa
 چو *chu* – چون ning qisqa shakli

چوب *chub* – cho‘p, kaltak
 چون *chun* – vaqt, . . .gan vaqtda; kabi, . . .gani uchun
 چه *che* – nima? qanaqa?
 چهار *chahor* – to‘rt
 چهارده *chahordah* – o‘n to‘rt
 چهل *chehel* – qirq
 چیدن *chidan* – termoq, taxlamoq
 چیز *chiz* – narsa
 چین *chin* – Xitoy

ح

حادثه *hodese* – hodisa, voqea
 حاصلخیز *hoselxiz* – hosildor
 حاضر *hozer* – tayyor, hozir bo‘lgan
 حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq
 حالا *holo* – hozir
 حاوی *hovi* – o‘z ichiga olgan, ega bo‘lgan
 حتماً *hatman* – albatta
 حتی *hatto* – hatto
 حد *hadd* – chegara
 حد اکثر *hadd-e aksar* – eng ko‘p, maksimum
 حدس *hads* – gumon, taxmin, faraz
 حدس زدن *hads zadan* – . . .deb o‘ylamoq, gumon qilmoq
 حدود *ho‘dud* – حد ning ko‘plik shakli
 حدیث گفتن *hadis go‘ftan* – suhbat qilmoq, gapirmoq, so‘zlab bermoq
 حرف *harf* – so‘z, gap, yuklama, harf
 حرف زدن *harf zadan* – so‘zlashmoq, gaplashmoq
 حرف سر زبان افتادن *harf-e sar-e zaban o‘ftodan* – tillarga tushmoq, mashhur bo‘lmoq
 حرفت کردن *harakat kardan* – jo‘namoq, yurmoq, harakat qilmoq
 حروف *ho‘ruf* – حرف ning ko‘plik shakli
 حروف اضافه *ho‘ruf-e ezofe* – predloglar
 حزب *hezb* – partiya
 حضار *ho‘zzor* – hozir bo‘lganlar
 حضور داشتن *ho‘zur doshtan* – (shu yerda) hozir bo‘lmoq, . . .da qatnashmoq
 حفر کردن *ho‘fr kardan* – qazimoq, kovlamoq
 حفظ *hefz* – yod, es, xotira

حفظ کردن *hefz kardan* – saqlamoq, muhofaza qilmoq; eslab qolmoq

حقا *haqqan* – haqiqatan

حقوق *ho'quq* – 1) حق ning ko'plik shakli; 2) oylik, maosh

حکم *hekam* – حکمت ning ko'plik shakli

حکیم *hakim* – faylasuf, donishmand, hakim

حمایت *hamoqat* – ahmoqlik

حمل کردن *haml kardan* – ko'tarib yurmoq, yuklamoq

حمله کردن *hamle kardan* – hujum qilmoq

حمیت *hamiyyat* – olijanoblik, ezgu tuyg'u

حوادث *havodes* – حادثه ning ko'plik shakli

حوالی *havoli* – atrof

حومه *ho'ume* – shahar atrofi, shahar tashqarisi

حیاط *hayot* – hovli

حیله گر *hiylegar* – hiylagar

خ

خار *xor* – tikan

خارکن *xorkan* – tikan to'plovchi, tikan yig'uvchi

خارا *xoro* – granit (tosh)

خارج *xorej* – chet, tashqari, xorij

خارجی *xoreji* – chet, xorijiy; کشورهای خارجی *keshvarho-ye xoreji* –

chet mamlakatlar, زبانهای خارجی *zabonho-ye xoreji* – chet tillar

خارق العاده *xoreq-o'l-'ode* – haddan tashqari, odatdan tashqari

خاصه *xosse* – maxsus, ayniqsa

خاصان *xoson* – xazinador, saroy ahli

خاطر *xoter* – es, xotira, aql

خاک *xok* – tuproq

خاکروبه *xokrube* – axlat, suprindi

خاکستر *xokestar* – kul

خالص *xoles* – toza, aralashmagan, tabiiy, oddiy, xolis

خاله *xole* – xola

خالی *xoli* – bo'sh, quruq

خالی کردن *xoli kardan* – bo'shatmoq

خاموش *xomush* – tinch, jim

خاموش کردن *xomush kardan* – tinchlatmoq, tinchlantirmoq, o'chirmoq

خاموش شدن *xomush sho'dan* – tinchlanmoq, jim bo'lmoq; o'chmoq

خامه *xome* – bo'z yoki xom ipakdan to'qilgan mato, kashta

خان *xon* – xon, hokim

خانه *xone* – uy

خانہ ی بیلاقی *xone-ye yeyloqi* – yozda chiqib yashaydigan shahar tashqarisidagi uy-joy, dala hovli

خانواده *xonevode* – oila

خاور *xovar* – sharq

خاور زمین *xovarzamin* – Sharq mamlakatlari

خاورشناس *xovarshenos* – sharqshunos

خبر *xabar* – xabar, ma'lumot

خبرنگار *xabarnegor* – muxbir

خدا حافظ *xo'do hofez* – xayr

خدا بیامرز دیش *xo'do biyomo'rzadesh* – uni xudo rahmat qilsin

خدا حافظی کردن *xo'do hofezi kardan* – xayrlashmoq

خدا یگان *xo'doyegon* – ulug' zot, hazrati oliylari

خدم و حشم *xo'dam-o'hasham* – saroy ahllari, podshoh yonida yuruvchi xodimlar

خر *xar* – eshak

خرام *xirom* – xirom qilib yurish

خربزه *xarbo'ze* – qovun

خرچنگ *xarchang* – qisqichbaqa

خرد *xerad* – aql-idrok

خردمند *xeradmand* – aqli, idrokli, donishmand

خرد *xo'rd* – mayda

خردسالی *xo'rdsoli* – yoshlik

خرده *xo'rde* – mayda, mayda-chuyda

خرس *xers* – ayiq

خرسک *xersak* – xirsak (bolalar o'yini)

خرگوش *xargush* – quyon

خرمهره *xarmo'hre* – chig'anoq, chanoq

خروار *xarvor* – xarvor (og'irlik birligi)

خروس *xo'rus* – xo'roz

خریداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq

خریدن *xaridan* (خر *xar*) – sotib olmoq

خزانه دار *xazonedor* – xazinachi, xazinador

خزف *xazaf* – sopol parcha, sopol idish

خسته *xaste* – charchagan

خسته شدن *xaste sho'dan* – charchamoq

خسارت *xasorat* – zarar, ziyon

خسارت دیدن *xasorat didan* – zarar ko'rmoq, ziyon qilmoq

خشت *xesht* – g'isht

۱. خشک *xo 'shk* – quruq
 ۲. خشم *xashm* – g'azab, qahr, jahl
 ۳. خشمگیر *xashmgin sho 'dan* – g'azablanmoq
 ۴. خشمناک *xashmnok* – g'azabli, qahrli
 ۵. خط *xatt* – yo'l, qator, chiziq, marshrut; xat; تراموای خط هفت *tromvoy-e xatt e haft* – yettinchi (nomerli) marshrutli tramvay
 ۶. خطرناک *xatarnok* – xatarli
 ۷. محسوس *xo 'fian* (خواب *xob*) – uxlamoq
 ۸. محسوس کردن *xalos kardani* – ozod qilmoq, xalos etmoq, qutqarmoq
 ۹. محال *xalloqe* – ijodiy, ijodkorona
 ۱۰. محال *xalloqiyat* – ijod etish, yaratish
 ۱۱. محسوس *xalabon* – uchuvchi
 ۱۲. خلع *xal 'at* – chopon
 ۱۳. محسوس بودن *xo 'lq tang budan* – yomon kayfiyatda bo'lmoq
 ۱۴. محسوس *xalalq* – uvada, juldur, eskirgan, to'zigan
 ۱۵. محسوس *xalij* – qo'ltiq, ko'rfaz
 ۱۶. خمیر *xamir* – xamir, pasta
 ۱۷. محسوس دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi
 ۱۸. محسوس *xandidan* (خند *xand*) – kulmoq
 ۱۹. محسوس *xo 'nak* – salqin
 ۲۰. محسوس *xeng* – oq ot, zotli ot
 ۲۱. محسوس *xob* – uyqu, tush
 ۲۲. محسوس خوابیدن *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamoq
 ۲۳. محسوس خوار بار *xorbor* – oziq-ovqat
 ۲۴. محسوس خواستن *xostan* (خواه *xoh*) – xohlamoq, istamoq; chaqirmoq
 ۲۵. محسوس خواص *xavos* – خاصه ning ko'plik shakli
 ۲۶. محسوس خواندن *xondan* (خوان *xon*) – o'qimoq
 ۲۷. محسوس خوانین *xovonin* – خان ning ko'plik shakli
 ۲۸. محسوس خواهر *xohar* – opa-singil
 ۲۹. محسوس خواهر بزرگ *xohar-e bo 'zo 'rg* – opa
 ۳۰. محسوس خواهر کوچک *xohar-e kuchek* – singil
 ۳۱. محسوس خواهرزاده *xoharzode* – jiyan (opa tomondan)
 ۳۲. محسوس خواهش *xohesh* – iltimos, istak
 ۳۳. محسوس خواهش کردن *xohesh kardani* – iltimos qilmoq, o'tinib so'ramoq
 ۳۴. محسوس خوب *xub* – yaxshi
 ۳۵. محسوس خود *xo 'd* – o'z (o'zlik olmoshi)
 ۳۶. محسوس خودکشی *xo 'dki shi* – o'z-o'zini o'ldirish
 ۳۷. محسوس خودپسند *xo 'dpesand* – xudbin
 ۳۸. محسوس خوراک *xo 'rok* – ovqat, taom

خوردن *xo 'rdan* (خور *xo 'r*) – yemoq, ichmoq
 خورشید *xo 'rshid* – quyosh
 خوش *xo 'sh* – yaxshi, yoqimli
 خوش آمدن *xo 'sh omadan* – yoqmoq, ma'qul bo'lmoq, xush kelmoq
 خوش الحان *xosh-alhon* – yoqimli, ohangdor, mungli
 خوشحال شدن *xo 'shhol sho 'dan* – xursand bo'lmoq, xushvaqt bo'lmoq
 خوشگل *xo 'shgel* – chiroyli, go'zal
 خوشی *xo 'shi* – sevinch, quvonch
 خون *xun* – qon
 رز خون *xun-e raz* – sharob, may
 خونسردی *xunsardi* – sovuqqonlik
 خویش *xish* – o'z; qarindosh
 خیابان *xiyobon* – ko'cha
 خیابار *xiyor* – bodring
 خیال کردن *xiyol kardan* – o'ylamoq, xayol qilmoq
 خيانت ورزیدن *xiyomat varzidan* – xiyonat qilmoq
 خیر *xeyr* – yo'q
 خیره *xire* – tikilib qarash
 خیس *xis* – ho'l, nam, ho'l bo'lgan
 خیلی *xeyli* – juda, ko'p

د

داخل *doxel* – ichkari; kiruvchi
 داخل شدن *doxel sho 'dan* – kirmoq
 داد خواهی کردن *dodxohi kardan* – sud hukmini talab qilmoq
 داد زدن *dod zadan* – baqirmoq, dodlamoq
 دادن *dodan* (ده *deh*) – bermoq
 دارا *doro* – borlik, mulk, narsa
 دارا بودن *doro budan* – ega bo'lmoq
 داشتن *doshtan* (دار *dor*) – ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
 دالان *dolon* – yo'lak, karidor
 دام *dom* – tuzoq, dom, to'r
 داماد *domod* – kuyov
 دامن *doman* – etak
 دانا *dono* – dono (odam), donishmand; biladigan
 دانستن *donestan* (دان *don*) – bilmoq
 دانش *donesh* – bilim
 دانش آموز *doneshomuz* – maktab o'quvchisi

دانشجو *doneshju* – talaba
 دانشکده *doneshkade* – fakultet, institut
 دانشگاه *doneshgoh* – universitet
 دانشور *doneshyor* – o‘qituvchi
 داور *dovar* – sudya, fikr (baho) beruvchi kishi, hakam
 دوی *doyi* – tog‘a
 دایم *doyem* – doim, hamisha
 دبستان *dabeston* – boshlang‘ich maktab
 دبیرستان *dabereston* – o‘rta maktab
 دختر *do‘xtar* – qiz, qiz bola
 در *dar* (*predlog*) – ...da (o‘rin-payt ma‘nosini bildiradi)
 در *dar* – eshik
 در *do‘rr* – dur, marvarid
 دراز *deroz* – cho‘ziq, uzun
 دراز کشیدن *deroz kashidan* – cho‘zilib yotmoq
 در آمدن *dar-omadan* – kirmoq
 در آوردن *dar-ovardan* – chiqarmoq
 در ب *darb* – eshik, darvoza
 در بار *darbor* – podshoh saroyi
 در بدر *darbadar* – uysiz, sanqib yuruvchi, darbadar
 درجه *daraje* – daraja, qadar
 در بان *darbon* – qorovul, soqchi
 درخواست *dar-xost* – talab, talabnoma
 درخشیدن *deraxshidan* (*deraxsh* درخش) – yaltiramoq, yarqiramoq, toblanmoq
 درست *do‘ro‘st* – to‘g‘ri; raso
 درست کردن *do‘ro‘st kardan* – tuzatmoq, tayyorlamoq
 در شب *do‘ro‘sh* – qo‘pol, dag‘al
 در شکه *do‘ro‘shke* – izvosh arava, fayton
 درصد *darsad* – protsent, foiz
 در گرفتن *dar-gereftan* – yonmoq, o‘t olmoq, qizishib ketmoq
 در گذاشن *dar-go‘zashtan* – dunyodan o‘tmoq, o‘lmoq
 در هم *derham* – dirham (pul birligi)
 درود *do‘rud* – shon-sharaflar, salom
 دروغ *do‘rug‘* – yolg‘on
 دروغ گفتن *do‘rug‘ go‘ftan* – yolg‘on gapirmoq
 دروغگو *do‘rug‘gu* – yolg‘onchi, yolg‘on gapiruvchi
 درون *darun* – (biror narsaning) ichi, ichkarisi
 درویدن *deravidan* (*dero‘u* درو) va درو کردن *dero‘u kardan* – o‘rmoq

دریا *daryo* – dengiz
 داشتن در یافت *dar-yoft doshtan* – olmoq
 دریدن *daridan* (در *dar*) – yirtmoq
 نزد *do'zd – o'g'ri*
 نزدیدن *do'zdidan – o'g'irlamoq*
 دژ *dej:* – qal'a
 دسامبر *desombr* – dekabr
 دست *dast* – qo'l
 دست تتگ *dast-e tang* – kambag'al, bechora
 دستپاچه شدن *dastpoche sho'dan – o'zini yo'qotib qo'ymoq, dovdirab qolmoq*
 دستکش *dastkash* – qo'lqop
 دستگاه *dastgoh* – stanok, mashina, apparat
 دستگیری کردن *dastgiri kardan* – qo'lga olmoq, ushlamoq
 دستمال *dastmol* – dastro'mol
 دستمزد *dastmo'zd* – ish haqi
 دستور *dastur* – qo'llanma, ko'rsatma, dastur
 زبان دستور *dastur-e zabon* – grammatika
 دسته *daste* – to'da, guruh, dasta
 دسته جمع شدن *daste jam' sho'dan* – to'planmoq, guruh bo'lib yig'ilmoq
 دشنام *do'shnom* – so'kish, haqorat, yomon so'z aytish
 دشوار *do'shvor* – qiyin, og'ir, mushkul
 دعوت *da'vat* – taklif, chaqiriq
 دعوت کردن *da'vat kardan* – taklif qilmoq, chaqirmoq
 دعوت نامه *da'vatnome* – taklif qog'ozi, taklifnoma
 دف *daf* – childirma
 دفن کردن *dafn kardan* – ko'mmoq
 دقیق *daqiq* – aniq
 دقیقه *daqiqe* – daqiqa, minut
 دل *del* – yurak, qalb, dil
 دلشاد *delshod* – ochiq ko'ngilli, xushchaqchaq
 دل بستگی داشتن *delbastegi doshtan* – qiziqmoq, aloqador bo'lmoq
 دل تنگ شدن *deltang sho'dan* – xafa bo'lmoq, siqilmoq
 دلگیر *delgir* – xafa bo'lgan, ranjigan
 دلیر *delir* – qo'rqmas, dovyurak, botir
 دم *dam-e (izofali predlog)* – yonida, oldida, ostonasida
 دم *do'm* – dum
 دمیدن *damidan* (دم *dam*) – puflamoq, esmoq

- دماغ *damog'* – burun, dimog'
 دىنبال *do'mbol* – ket, orqa
 دىنبال *do'mbol-e* (izofali predlog) – ketidan, orqasidan
 دىندار *dundon* – tish
 دو *do'* – ikki
 دىواد *davot* – siyohdon
 دىوار *davozdah* – o'n ikki
 دىوز *duxtan* (دوز *duz*) – tikmoq
 دىود *dud* – tutun
 دىور *dur* – uzoq, olis
 دىور *do'ur* – atrof, tevarak; aylanish
 دىورد *durdast* – uzoq, olis
 دىور *do'ure* – davr, etap, vaqt; davra
 دىوست *dust* – do'st
 دىوست *dust doshtan* – sevmoq, yaxshi ko'rmoq
 دىوش *dush* – yelka
 دىوش *dushize* – qiz (balog'atga etgan)
 دىوغ *dug'* – ayron
 دىول *do'vval* – ning ko'plik shakli
 دىول *do'ulat* – davlat, boylik
 دىهانى *dehoti* – qishloqi
 دىويدن *dauidan* (دو *dav*) – yugurmoq, chopmoq
 دىويست *devist* – ikki yuz
 ده *dah* – o'n
 ده *deh* – qishloq
 دهان *dahon* – og'iz
 دهخوارقال *dehxorqol* – Dehxorqol (qabilaning nomi)
 دهر *dahr* – dunyo, bu dunyo
 دهل *do'ho'l* – nog'ora
 دىدار *didor* – ko'rishish, diydor
 دىدين *didan* (بين *bin*) – ko'rmoq
 دىدين كرن *didan kardan* – aylanib ko'rmoq, tomosha qilib ko'rmoq
 دىدنيها *didaniho* – diqqatga sazovor, ko'rkam (joy, manzara), ko'rguli narsa
 دىده *dide* – ko'z
 دىر *dir* – kech, uzoq
 دىر امدن *dir omdan* – kechikmoq, kech qolmoq
 دىر زىستان *dir zistan* – uzoq yashamoq
 دىرين *dirin* – eski, qadimgi

ديروز *diruz* – kecha
دېشب *dishab* – kecha kechqurun
ديکته *dikte* – diktant
ديکته کردن *dikte kardan* – aytib turmoq
ديگ *dig* – qozon
ديگر *digar* – boshqa, bo‘lak, yana
دينار *dinor* – dinor (eron pul birligi)

ذ

ذغال *zo‘gol* – toshko‘mir
ذوق *zo‘uq* – zavq
ذلت کشيدن *zellat keshidan* – haqoratlanmoq, qashshoq ahvolda bo‘lmoq
ذره *zarre* – zarracha, eng mayda

ر

را *ro (ko‘makchi)* – ni (tushum kelishigi ma‘nosini bildiradi)
رابطه *robete* – aloqa, munosabat
راجع به *roje‘be* – haqida, tog‘risida
راز *roz* – sir
رأس *ra‘s* – bosh
راست *rost* – to‘g‘ri; o‘ng
راستی *rosti* – rostdan, rostdan ham; darvoqe, aytmoqchi
راندن *rondan (ron)* – haydamoq
راننده *ronande* – haydovchi, shofyor
راه *roh* – yo‘l
راه پیش گرفتن *roh pish gereftan* – yo‘lini davom ettirmoq
راه گم کردن *roh go‘m kardan* – yo‘ldan adashmoq
راهرو *rohro‘u* – yo‘lak, koridor, tratuar, yo‘lka
راهنما *rohnamo* – yo‘l ko‘rsatuvchi, rahbar, yo‘lboshchi, gid
راهنمایی کردن *rohnamoyi kardan* – yo‘l ko‘rsatmoq, yo‘lboshchilik qilmoq
رای *ra‘y* – fikr, ovoz (saylovda), ray
رای دادن *ra‘y dodan* – ovoz bermoq
رایگان *royegon* – qimmatsiz, qadrsiz, bepul, tekin
رباعیات *ro‘boiyot* – ruboiylar
ربع *ro‘b* – chorak
ربودن *ro‘budan (ro‘bo)* – tortib olmoq, yulib olmoq

راجو *rajo* – ko'plik shakli
 راجو *rajo'l* – kishi, arbob, xodim
 راجو *rajo'l-e ejtemo'i* – jamoat arbobi
 راجو *ro'jom* – marmar
 راجو *raxt* – ichki kiyim, kiyim-bosh
 راجو *raxt az jahon kashidan* – dunyodan o'tmoq
 راجو *raxtexob* – o'rin, ko'rpa-yostiq
 راجو *radd sho'dan* – o'tib bormoq, o'tmoq
 راجو *ruz* – tok zangi
 راجو *rasondan* (رسان *rason*) – yetkazmoq
 راجو *rastan* (راه *rah*) – ozod bo'lmoq, qutulmoq
 راجو *ro'stan* (رو *ru*) – o'smoq, unib chiqmoq
 راجو *rasm* – odat, urf, rasm
 راجو *ro'sum* – rasm ning ko'plik shakli
 راجو *rasidan* (رس *ras*) – yetmoq, yetib kelmoq
 راجو *reshte* – ip, soha, bo'lim
 راجو *rezo* – rozilik
 راجو *ra'oyat kardan* – ahamiyat bermoq, rioya qilmoq
 راجو *rag'bat* – xohish, istak
 راجو *raftor kardan* – murojaat qilmoq, muomala qilmoq
 راجو *raftan* (رو *ro'u*) – bormoq, ketmoq, jo'namoq
 راجو *ro'ftan* (روب *ro'b*) – supurmoq
 راجو *ro'faqo* – rafiq ning ko'plik shakli
 راجو *rafiq* – o'rtoq
 راجو *ro'kn* – rukn, asos; ustun
 راجو *ro'kn-e zabon* – til asoslari
 راجو *ro'knobod* – Ruknobod (daryo)
 راجو *rag* – qon tomiri
 راجو *ranj* – qiyinchilik, azob, mehnat
 راجو *ranj bo'rdan* – azob chekmoq, qiyinchilik ko'rmoq
 راجو *ranjondan* – xafa qilmoq, ranjitmoq
 راجو *ranjidan* – xafa bo'lmoq, ranjimoq
 راجو *rangomizi* – rang berish, bo'yash
 راجو *ru* – yuz, ust
 راجو *ru-ye* (izofali predlog) – ustida, yuzida
 راجو *ravobet* – رابطه ning ko'plik shakli
 راجو *ruboh* – tulki
 راجو *rud* – daryo

- رودخانه *rudxone* – (kichik) daryo, daryocha رودخانه - رودخانه
 روز *ruz* – kun روز - روز
 روزی *ruzi* – rizq روزانه - روزانه
 روز افزون *ruzafzun* – kun sayin oshib, ko'payib borish روز افزون - روز افزون
 روزانه *ruzone* – har kuni, kundalik روزانه - روزانه
 روزگار *ruzgor* – davr, zamon; qismat, taqdir; turmush روزگار - روزگار
 روزنامه *ruznome* – gazeta روزنامه - روزنامه
 روزنه *ro'uzane* – teshik, yoriq, kovak, tuynuk روزنه - روزنه
 روستا *rusto* – qishloq روستا - روستا
 روستایی *rustoyi* – qishloqi, dehqon روستایی - روستایی
 روشن *ro'ushan* – yorug', oydin, ravshan روشن - روشن
 روشن کردن *ro'ushan kardan* – yoqmoq, oydinlashtirmoq روشن کردن - روشن کردن
 روغن *ro'ug'an* – yog' روغن - روغن
 روناس *runos* – marena (qizil bo'yoqqa ketadigan o'simlik) روناس - روناس
 رونق *ro'unaq* – ravnaq, taraqqiyot رونق - رونق
 رونق گرفتن *ro'unaq gereftan* – ravnaq topmoq, rivojlanmoq رونق گرفتن - رونق گرفتن
 رونویسی کردن *runavisi kardan* – ko'chirib yozmoq رونویسی کردن - رونویسی کردن
 رویهم رفته *ruyham rafte* – umuman, umuman olganda, natijada رویهم رفته - رویهم رفته
 راه *rah* – راه ning qisqa shakli راه - راه
 رها کردن *raho kardan* – qutqarmoq, ozod qilmoq رها کردن - رها کردن
 ریاضیات *riyozat* – matematika ریاضیات - ریاضیات
 ریال *riyol* – riyol (eron pul birligi) ریال - ریال
 ریختن *rixtan* (ریز) *riz* – quymoq, quyilmoq, to'kmoq, oqmoq ریختن - ریختن
 ریخت زبان *rixt-e zaban* – til qoidalari ریخت زبان - ریختن
 ریز *riz* – mayda, ingichka ریز - ریز
 ریستن *ristan* (ریز) *riz* – yigirmoq ریستن - ریستن
 ریسمان *rismon* – arqon ریسمان - ریسمان
 ریش *rish* – soqol ریش - ریش
 ریشه *rishe* – o'zak, negiz, ildiz ریشه - ریشه
 ریگ *rig* – qum, mayda tosh ریگ - ریگ
 ز *ze* – از predlogining qisqa shakli ز - ز
 زاد *zod* – yo'l uchun g'amlab qo'yilgan oziq-ovqat زاد - زاد
 زاغ *zog'* – qarg'a; ko'k rang زاغ - زاغ
 زانو *zomu* – tizza زانو - زانو
 زاییدن *zoyidan* (زا) *zo* – tug'moq زاییدن - زاییدن
 زبان *zaban* – til زبان - زبان

زبان‌شناسی <i>zabonshenos</i> – tilchi	زبان‌شناس
زحمت <i>zahmat</i> – mehnat, zahmat	زحمت
زحمتکش <i>zahmatkash</i> – mehnatkash	زحمت‌کش
زحمت کشیدن <i>zahmat kashidan</i> – mehnat qilmoq, zahmat chekmoq	زحمت کشیدن
زحمت فراهم آوردن <i>zahmat faroham ovardan</i> – bezovta qilib qo‘ymoq, ovora qilib qo‘ymoq	زحمت فراهم آوردن
زدن <i>zadan</i> (زن <i>zan</i>) – urmoq	زدن
زر <i>zar</i> – tilla, oltin, zar	زر
زر برفت <i>zar-baft</i> – zar to‘qilgan	زر برفت
زرد <i>zard</i> – sariq	زرد
زرد آلو <i>zardolu</i> – o‘rik, zardoli	زرد آلو
زردک <i>zardak</i> – sabzi	زردک
زشت <i>zesht</i> – xunuk, yomon, jirkanchli	زشت
زال <i>zo‘lol</i> – tiniq suv, zilol	زال
ززمه <i>zamzame</i> – sekin ovoz chiqarib qo‘shiq aytilish	ززمه
زمستان <i>zemeston</i> – qish	زمستان
زمین <i>zamin</i> – yer	زمین
زمین خوردن <i>zamin xo‘rdan</i> – yiqilib tushmoq	زمین خوردن
زن <i>zan</i> – xotin, ayol	زن
زندگی <i>zendegi</i> – yashash, hayot, turmush	زندگی
زندگی کردن <i>zendegi kardan</i> – yashamoq	زندگی کردن
زن گرفتن <i>zan gereftan</i> – xotin olmoq, uylanmoq	زن گرفتن
زنبور <i>zanbur</i> – asalari	زنبور
زندگانی کردن <i>zendegoni kardan</i> – yashamoq	زندگانی کردن
زنگ <i>zang</i> (زنگوله <i>zangule</i>) – qo‘ng‘iroq	زنگ
زنگ زدن <i>zang zadan</i> – qo‘ng‘iroq chalmoq	زنگ زدن
زود <i>zud</i> – tez; erta	زود
زوزه <i>zuze</i> – chiyillash, qichqirish, shildirash	زوزه
زه <i>zah</i> (<i>undov so‘z</i>) – barakalla, ofarin	زه
زهر آلود <i>zahrolud</i> – zaharli	زهر آلود
زیاد <i>ziyod</i> – ko‘p, mo‘l	زیاد
زیبا <i>zibo</i> – chiroyli, go‘zal	زیبا
زیر <i>zir</i> – ost, tag	زیر
زیر زمینی <i>zirzamini</i> – yer osti	زیر زمینی
زیرا <i>ziro</i> – chunki, ziro	زیرا
زیستن <i>zistan</i> (زی <i>zi</i>) – yashamoq	زیستن
زینت یافتن <i>ziyat yoftan</i> – bezanmoq, yasanmoq	زینت یافتن
زیست <i>zist</i> – yashash	زیست

ژاپن *j:opo 'n* – yapon, Yaponiya
 ژاله *j:ole* – shudring
 ژانویه *j:onviye* – yanvar
 ژنده *j:ande* – yirtiq, juldur
 ژونن *j:uan* – iyun
 ژوییہ *j:uiye* – iyul
 ژکیده *j:akide* – to'zigan, titilgan; vaysash

س

ساخت *soxt* – yasash, yaratish, mahsulot
 ساختمان *soxtemon* – tuzum; qurilish, bino
 ساختن *soxtan* (ساز *soz*) – qurmoq, yasamoq, yaratmoq
 سازمان *sozemon* – tashkilot
 ساکن *soken* – yashaydigan, yashovchi
 ساکن بودن *soken budan* – (bir yerda) yashamoq
 سال *sol* – yil; yosh; kurs
 سالخورده *solxo 'rde* – *keksa, qari*
 سالگرد *solgard* – yillik, yubiley
 سالم *solem* – sog'lom; to'g'ri
 سالمندان *solem boqi mondan* – sog' qolmoq
 سالمند *solmand* – keksa, katta yoshli
 سالن *solo 'n* – zal, salon
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 سبز *sabz* – ko'k, yashil
 سر سبز *sar sabz* – ko'm-ko'k
 سبز شدن *sabz sho 'dan* – ko'karmoq
 سبک *sabk* – uslub, stil
 سبک *sabo 'k* – yengil
 سیو *sabu* – ko'za
 سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
 سپاه *sepoh* – qo'shin, armiya
 سپتامبر *septombr* – sentabr
 سپردن *sepo 'rdan* (سپار *sepor* yoki سپر *sepo 'r*) – topshirmoq, yuklamoq
 سپس *sepas* – keyin, so'ng, so'ngra
 سپهبد *sepahbo 'd* – general, general polkovnik
 ستاره *setore* – yulduz

ستمکش *setamkash* – azob chekkan, jabrlanuvchi
 سئو *setuh* – holdan ketish, qiynalish
 سخت *saxt* – qattiq, qiyin, og‘ir
 سختگیری *saxtgiri* – qattiq qo‘llik, qahri qattqlik
 سختی *saxti* – og‘irchilik, og‘irlik, qiyinchilik
 سەھ *so‘xan* – so‘z, gap
 سەھرائى *so‘xanroni* – nutq, ma‘ruza
 سەھرائى كاردان *so‘xanroni kardan* – nutq so‘zlamog, ma‘ruza qilmoq
 سد *sadd* – to‘siq, to‘g‘on, damba, plotina
 سده *sade* – yuzlik, asr, yuz yillik
 سر *sar* – bosh
 سر *sar-e (izofali predlog)* – . . .da, . . .ga (o‘rin va jo‘nalish ma‘no-
 larini bildiradi); به سر بردن *be sar bo‘rdan* – yashamoq, hayot
 kechirmoq
 سەر *serr* – sir
 سرازير بودن *sarozir budan* – ag‘darilmoq, to‘ntarilmoq
 سراسر *sarasar* – butunlay, butun, tamoman, hamma
 سراغ *so‘rog* – axtarish, so‘rash; به سراغ کسی رفتن *be so‘rog‘-e kasi
 raftan* – birovni axtarib (so‘rab, yo‘qlab) bormoq
 سرب *so‘rb* – qo‘rg‘oshin
 سرباز *sarboz* – askar
 ساربان *sarban* – karvon boshi, sarbon
 سرپیچ *sarpich* – muyulish, qayrilish
 سرخ *so‘rx* – qizil
 سرخک *so‘rxak* – qizamiq
 سرخک گرفتن *so‘rxak gereftan* – qizamiq bilan og‘rimoq
 سرد *sard* – sovuq
 سر زمین *sarzamin* – makon, joy, mamlakat
 سر زنده *sarzende* – quvnoq, xushchaqchaq
 سر سبز *sarsabz* – ko‘m-ko‘k
 سرشتن *sereshtan* – qormoq, aralashtirmoq
 سرشیر *sarshir* – qaymoq
 سرعت *so‘r‘at* – sur‘at, temp
 سرگرم *sargarm* – qiziqish (bir narsaga) butunlay berilish
 سرما *sarmo* – sovuq
 سرما خوردن *sarmo xo‘rdan* – shamollamoq
 سرمایه *sarmoye* – boylik, kapital
 سرنوشت *sarnavesht* – qismat, yozmish, taqdir
 سرودن *so‘rudan (sara)* – kuylamoq, ashula aytmoq

- سعی *sa'i* – harakat, intilish
- کردن سعی *sa'i kardan* – harakat qilmoq, intilmoq
- سفاہت *safahat* – tentaklik, aqlsizlik, o'ylamay ish qilish
- سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
- سفت *seft* – qattiq, baquvvat, mustahkam
- سفته *sefte* – qarz to'langanligi haqida hujjat, vasiqa
- سفره *so'fre* – dasturxon
- سفید *sefid* – oq
- سقف *saqf* – ship
- سکو *saku* – toshdan yasalgan o'tiradigan joy, supa
- سکوت *so'kut* – jimjit, sukut
- سکونت *so'kunat* – yashash, istiqomat qilish
- سکونت گزیدن *so'kunat gazidan* – yashamoq, istiqomat qila boshlamoq
- سگ *sag* – it
- سماط *semot* – dasturxon, ziyofat
- سلمانی *salmoni* – sartarosh; sartaroshxona
- سن *senn* – yosh
- سنجیدن *sanjidan* (سنج *sanj*) – o'lchamoq
- سنگ *sang* – tosh
- سنگ خارا *sangexoro* – marmar tosh
- سنگین *sangin* – og'ir
- سنة *sane* – yil
- سو *su* – 1) taraf, tomon; 2) ko'z quvvati
- سواء *savo* – teng, baravar
- سوار شدن *savor sho'dan* – minmoq, (hayvon ustiga), chiqmoq (transportga)
- سوختن *suxtan* (سوز *suz*) – yondirmoq, kuydirmoq; yonmoq, kuymoq
- سود *sud* – foyda
- سود بردن *sud bo'rdan* – foyda ko'rmoq, manfaat topmoq
- سوراخ *surox* – teshik, kovak, in
- سوراخ کردن *surox kardan* – teshmoq, kovlamoq, o'ymoq
- سوزن *suzan* – igna
- سوگند *so'ugand* – qasam, ont
- سوگند خوردن *so'ugand xo'rdan* – qasam ichmoq, ont ichmoq
- سه *se* – uch
- سهل *sahl* – oson, yengil
- سی *si* – o'ttiz
- سیاح *sayyoh* – sayohatchi, sayyoh, turist
- سیاه *siyoh* – qora

سبب <i>sib</i> – olma	سبب (سبب) <i>olma</i>
سبب زمینی <i>sibzamini</i> – kartoshka	سبب زمینی (سبب زمینی) <i>kartoshka</i>
سیر <i>sir</i> – to‘q (qorin)	سیر (سیر) <i>to‘q (qorin)</i>
سیر شدن <i>sir sho‘dan</i> – to‘ymoq	سیر شدن (سیر شدن) <i>to‘ymoq</i>
سیرت <i>sirat</i> – xulq, axloq	سیرت (سیرت) <i>xulq, axloq</i>
سیزده <i>sizdah</i> – o‘n uch	سیزده (سیزده) <i>o‘n uch</i>
سیگار <i>sigor</i> – papiros	سیگار (سیگار) <i>papiros</i>
سیگار کشیدن <i>sigor kashidan</i> – papiros chekmoq	سیگار کشیدن (سیگار کشیدن) <i>papiros chekmoq</i>
سیم <i>sim</i> – kumush	سیم (سیم) <i>kumush</i>
سینما <i>sinemo</i> – kino	سینما (سینما) <i>kino</i>
سینماتوگرافی <i>sinematografi</i> – kinematografiya	سینماتوگرافی (سینماتوگرافی) <i>kinematografiya</i>
سینه <i>sine</i> – ko‘krak, siyna	سینه (سینه) <i>ko‘krak, siyna</i>
سینه پهلو <i>sine-pahlu</i> – plevrit, o‘pka shamollashi	سینه پهلو (سینه پهلو) <i>plevrit, o‘pka shamollashi</i>
سیاه <i>siyah</i> – سیاه ning qisqa shakli	سیاه (سیاه) <i>siyah</i>

ش

شادباش گفتن <i>shod-bosh go‘ftan</i> – tabrik so‘zlari aytmoq	شادباش گفتن (شادباش گفتن) <i>tabrik so‘zlari aytmoq</i>
شاعر <i>sho‘er</i> – shoir	شاعر (شاعر) <i>shoir</i>
شال گردن <i>shol-e gardan</i> – sharf	شال گردن (شال گردن) <i>sharf</i>
شام <i>shom</i> – kechqurun, shom	شام (شام) <i>kechqurun, shom</i>
شام خوردن <i>shom xo‘rdan</i> – kechki ovqat yemoq	شام خوردن (شام خوردن) <i>kechki ovqat yemoq</i>
شان و شوکت <i>shon-o‘-sho‘ukat</i> – shon-u shuhrat	شان و شوکت (شان و شوکت) <i>shon-u shuhrat</i>
شانزده <i>shonzdah</i> – o‘n olti	شانزده (شانزده) <i>o‘n olti</i>
شانه <i>shone</i> – yelka; taroq	شانه (شانه) <i>yelka; taroq</i>
شانه زدن <i>shone zadan</i> – taramoq	شانه زدن (شانه زدن) <i>taramoq</i>
شاهباز <i>shohboz</i> – burgut	شاهباز (شاهباز) <i>burgut</i>
شاید <i>shoyad</i> – ehtimol, shoyad	شاید (شاید) <i>ehtimol, shoyad</i>
شایسته <i>shoyeste</i> – loyiq, sazovor	شایسته (شایسته) <i>loyiq, sazovor</i>
شب <i>shab</i> – tun, kechasi	شب (شب) <i>tun, kechasi</i>
شبانه روز <i>shaboneruz</i> – bir kecha-kunduz, kecha-kunduz	شبانه روز (شبانه روز) <i>bir kecha-kunduz, kecha-kunduz</i>
شبهات <i>shabohat</i> – o‘xshashlik	شبهات (شبهات) <i>o‘xshashlik</i>
شبنشینی <i>shabneshini</i> – kecha, kechki tantanali majlis	شبنشینی (شبنشینی) <i>kecha, kechki tantanali majlis</i>
شبكة <i>shabake</i> – tarmoq	شبكة (شبكة) <i>tarmoq</i>
شبيه <i>shabih</i> – o‘xshash, monand	شبيه (شبيه) <i>o‘xshash, monand</i>
شبيه بودن <i>shabih budan</i> – o‘xshash bo‘lmoq, monand bo‘lmoq	شبيه بودن (شبيه بودن) <i>o‘xshash bo‘lmoq, monand bo‘lmoq</i>
شتاب <i>shetob</i> – shoshilish, shoshilinch	شتاب (شتاب) <i>shoshilish, shoshilinch</i>
شتاب کردن <i>shetob kardan</i> – shoshilmoq	شتاب کردن (شتاب کردن) <i>shoshilmoq</i>
شتافتن <i>shetoflan</i> (شتاب <i>shetob</i>) – shoshilmoq	شتافتن (شتاب) <i>shetob</i> – shoshilmoq

شتر *sho'to'r* – tuya
 شخص *shaxs* – kishi, shaxs
 شدن *sho'dan* (شو *sho'u*) – bo'limoq, (bir holatdan ikkinchi holatga) aylanmoq
 شرکت *sherkat* – qatnashish, ishtirok, shirkat
 شرکت کردن *sherkat kardan* – qatnashmoq, ishtirok etmoq
 شروع *sho'ru'* – boshlanish
 شروع کردن *sho'ru' kardan* – boshlamoq
 شروع شدن *sho'ru' sho'dan* – boshlanmoq
 شریان *sharyon* – arteriya, katta ahamiyatga ega bo'lgan suv yo'li
 شستن *sho'stan* (شو *shu*) – yuvmoq
 شش *shesh* – olti
 شصت *shast* – oltmish
 شطرنج *shatranj* – shaxmat
 شطرنج بازی کردن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq
 شعبه *sho'be* – bo'lim
 شعر *she'r* – she'r
 شغال *shag'ol* – chiyabo'ri
 شفاف *shaffof* – tiniq, shaffof
 شفاهی *shefohi* – og'zaki
 شکار *shekor* – ov
 شکار کردن *shekor kardan* – ov qilmoq
 شکاف *shekof* – yoriq, teshik
 شکستن *shekastan* (شکن) – sinmoq, sindirmoq
 شکست ناپذیر *shekastnopazir* – sinmas, buzilmas
 شکفتن *sheko'ftan* (شکف *sheko'f*) – ochilmoq, gullamoq
 شکم *shekam* – qorin
 شکنجه *shekanje* – qiynash, siquv
 شکنجه کردن *shekanje kardan* – qiynamoq, siqmoq, ezmoq
 شکوه *sho'kuh* – tantana, ulug', ulug'vor
 شلوار *shalvor* – shim
 شما *sho'mo* – siz
 شماتت *shamotat* – o'zganing baxtsizligiga so'yinish, ichi qoralik
 شماره *sho'more* – miqdor, son, nomer
 شمردن *sho'mo'rdan* (شمار *sho'mor*) – sanamoq
 شمس *shams* – quyosh
 شمشیر *shamshir* – qilich
 شمع *sham'* – sham
 شن *shen* – qum, qum-tosh

شنا کر دن *sheno kardan* – suzmoq
 شناختن *shenoxtan* (شناس *shenos*) – tanimoq
 شنیدن *shenidan* (شنو *sheno 'u*) – eshitmoq
 شوخ *shuxi* – hazil, sho'xlik
 شوخی کردن *shuxi kardan* – hazillashmoq, sho'xlik qilmoq
 شور *sho 'uro* – sovet, kengash
 شوروی *sho 'uravi* – kengash, kengashga oid
 شوق *sho 'uq* – shavq, zavq
 شوم *shum* – mash'um, qora baxt
 شوهر *sho 'uhar* – er
 شهر *shahr* – shahar
 شهر آشوب *shahr-oshub* – buzg'unchi, fitnachi
 شهرستان *shahrestan* – shahriston, viloyat
 شهرنشین *shahrneshin* – shaharlik, shaharda yashaydigan
 شی *shay* – narsa, predmet
 شیر *shir* – sut; sher
 شیرینی *shirini* – shirinlik, konfet, meva-cheva
 شیرینکار *shirinkor* – qiziqchi, masxaraboz
 شیوه *shive* – usul, tartib, tarz

ص

صاحب *soheb* – xo'jayin, ega, sohib
 صادرات *soderot* – eksport, chetga mol chiqarish
 صالح *soleh* – e'tiqodli, din talablariga qattiq rioya qiluvchi
 صبح *so 'bh* – ertalab, tong, subh
 صبحانه *so 'bhone* – nonushta
 خوردن صبحانه *so 'bhone xo 'rdan* – nonushta qilmoq
 بعد از صرف صبحانه *sarf-e so 'bhone* – nonushta qilish, صبحانه
 ha'd az *sarf-e so 'bhone* – nonushta qilib bo'lgandan so'ng
 صحیح *sahih* – to'g'ri
 صحیح و سالم *sahih-o 'solem* – sog'-salomat
 صد *sad* – yuz
 صدا *sedo* – ovoz, tovush, sado
 صدا زدن *sedo zadan* – chaqirmoq
 صدر *sadr* – boshliq, bosh, rais; joyning to'ri
 صدق کردن *sedq kardan* – tasdiqlamoq
 صراف *sarrof* – pul maydalovchi, sarrof
 صرف *sarf* – morfologiya; sarflash

sarf-o' nahv – grammatika (morfologiya va sintaksis)
 sarfejuyi kardan – ehtiyot qilmoq, tejamoq
 safhe – bet, sahifa
 so'lh – bitim, sulh, tinchlik
 so'lh namudan – bitim tuzmoq, yarashmoq
 sano'ye' – صنعت ning ko'plik shakli
 sandali – stul
 sandali-ye rohati – kreslo
 san'at – sanoat, hunar, san'at
 surat – yuz, tashqi qiyofa
 sayyod – ovchi, sayyod
 seyqal zadan – sayqal bermoq

ض

zaxomat – to'lalik, yo'g'onlik, semizlik; qalin
 zed – zid, qarshi, بر ضد bar zed-e – . . .ga qarshi
 zamoyer – ضمير ning ko'plik shakli
 zemn – o'rta, ora, در ضمن dar zemn-e – orasida, o'rtasida, shu orada
 zamir – yurak, yurak siri; olmosh

ط

tebb – tibbiyot, meditsina
 tehq-e – . . .ga muvofiq, . . .ga binoan
 tabaqa – tabaqa, sinf, qavat
 tabl – nog'ora, baraban
 tarz – tarz, usul
 taraf – tomon, taraf
 tariq – yo'l, usul, tarz
 ta'om – ovqat, taom
 tefl – bola
 telo – oltin, tilla
 talabidan – talab qilmoq
 tama' – tamagirlik, ochko'zlik
 tanob – kanop, arqon
 to'ur – usul, tarz
 tufon – bo'ron
 tul – cho'ziqlik, uzunlik

طول کشید *tul kashidan* – cho‘zilmoq, cho‘zilib ketmoq
طولاً *tuloni* – davomli, uzoqqa cho‘zilgan, cho‘ziqlik
طوبى *tavile* – molxona, otxona
طوى *tey-e* – davomida, mobaynida, davrida
طى كردن *tey kardan* – (bosib) o‘tmoq

ظ

ظاهر شدن *zoher sho‘dan* – ko‘rinmoq, namoyon bo‘lmoq, paydo bo‘lmoq
ظاهر *zoheran* – ko‘rinishda, tashqi tomondan
ظرف *zarf* – idish, idish-tovoq
ظرف شويى *zarfshuyi* – idish-tovoq yuvish
ظروف *zo‘ruf* – ظرف ning ko‘plik shakli
ظرفيت *zarfiyat* – hajm, sig‘im (bir narsaning) hajmi
ظريف *zarif* – nozik, nafis, kelishgan
ظهر *zo‘hr* – peshin, tush (vaqti); ظهر بعد از ظهر *soat-e chahor-e bu‘d az zo‘hr* – kunduzi (tushdan so‘ng) soat to‘rtida

ع

عافيت *ofiyat* – eson-omonlik, tinchlik, tinch va rohat turmush
عالى *oli* – oliy
عاريت دادن *oriyat dodan* – omonatga berib turmoq, qarzga berib turmoq
عايد *oyed* – foyda ko‘rish, kirim
عبور *o‘bur* – o‘tish
عبور كردن *o‘bur kardan* – o‘tmoq
عبور و مرور *o‘bur-o‘mo‘rur* – u yoq-bu yoqqa o‘tish, harakatlanish
عجالت *ajolatan* – hozircha
عجله *ajale* – shoshilishlik, shoshilinch
عجمى *ajami* – arab bo‘lmagan, chet ellik, xorijiy
عجيب *ajib* – ajoyib, g‘aroyib
عدد *adad* – son, miqdor
عده *edde* – miqdor
عذر خواستن *o‘zr xostan* – uzr so‘ramoq, kechirim so‘ramoq
عريده *o‘rbade* – janjal, to‘polon, g‘alva
عرض *arz* – (biror narsaning) eni, kenglik
عرفان *erfon* – bilim, ma‘rifat
عروس *arus* kelin

عروسی *arusi* – uylanish
 عروسک *arusak* – qo'g'irchoq
 عریض *ariz* – keng
 عصا *aso* – hassa
 عصا زنان *asozanon* – hassa tayanib
 عصر *asr* – kech, kechqurun, asr payti
 عصمت *esmat* – nomus, xulq, pokizalik
 عضو *o'zv – a'zo*
 عطا شدن *ato sho'dan* – taqdirlanmoq, mukofotlanmoq
 عطسه کردن *atse kardan* – aksa urmoq, aksirmoq
 عطش *atash* – tashnalik, chanqoq
 عظمت *azamat* – ulug'lik; hashamat, azim
 عظیم *azim* – ulug', katta
 عقاب *o'qob* – burgut
 عقاید *aqoyed* – عقیده *aqida* ning ko'plik shakli
 عقب *aqab* – orqa
 عقب نشینی کردن *aqabneshini kardan* – chekinmoq
 اقرب *aqrab* – chayon
 اقربک *aqrabak* – strelka, soat mili
 عقیده *aqida* – fikr, o'y, aqida
 عکاس *akkos* – fotograf, suratchi
 عکاسی *akkosi* – fotografiya
 عکس *aks* – surat, rasm
 عکس بر داری کردن *aks bar-dori kardan* – suratga olmoq
 علاقه *aloqe* – qiziqish, sevish
 علاقه داشتن *aloqe doshtan* – qiziqmoq, sevmoq
 علاوه *elove* – qo'shimcha
 علاوه بر *elove bar* – buning ustiga; qo'shimcha
 علت *ellat* – sabab, illat
 علف *alaf* – o't (o'simlik)
 علم *elm* – ilm
 علوم *o'lum* – علم ning ko'plik shakli
 عمامة *ammome* – salla
 عمده *omde* – asosiy, bosh, katta
 عمر کردن *o'mr kardan* – yashamoq
 عمق *o'mq* – chuqurlik
 عمل *amal* – ish, harakat, mehnat; operatsiya
 عملی شدن *amali sho'dan* – amalga oshirilmoq, bajarilmoq
 عمر *amu* – amaki

عمه *umme* – amma
 عمیو *amiq* – chuqur
 عوام *avom* – xalq, omma
 عوض کردن *avaz kardan* – almashtirmoq, o‘zgartirmoq
 عبد *e‘yd* – hayit, bayram
 عید گرفتن *e‘yd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq
 عیش *‘eysh* – kayfi safo, ayshi ishrat
 عیش منغس شدن *‘eysh mo‘nag‘g‘as sho‘dan* – aysh-ishrati (kayfiyati)
 buzilmoq

غ

غاسل *g‘osel* – (o‘lik) yuvuvchi, g‘assol
 غاصب *g‘oseb* – bosqinchi, zo‘ravon
 غافل *g‘ofel* – g‘aflatda qolgan, g‘ofil
 غالباً *g‘oleban* – ko‘pincha
 غذا *g‘azo* – ovqat, taom
 غذا خوری *g‘azoxo‘ri* – oshxona, bufet
 غرفه *go‘rfe* – pavilyon, rasta
 غروب *g‘o‘rub* – kechki payt, quyosh botish vaqti
 غنى *g‘ani* – boy
 غلام *g‘o‘lom* – qul, xizmatkor
 غلط *g‘alat* – xato
 غلطیدن *g‘altidan* – g‘ildiramoq, ag‘anamoq
 غوطه خوردن *g‘ute xo‘rdan* – sho‘ng‘imoq, suvga cho‘kmoq
 گوک *g‘uk* – qurbaqa
 غیر از *g‘eyr az* – . . .dan boshqa
 غیر معتاد *g‘eyr-e mo‘tod* – odat qilmagan, o‘rganmagan, odatdan
 tashqari
 غیور *g‘ayur* – g‘ayratli

ف

فاتح *foteh* – zabt etuvchi, g‘olib chiquvchi; ochuvchi
 فارغ *foreg‘* – qutulgan, bo‘shagan, ozod bo‘lgan
 فارغ التحصیل *foreg‘-o‘t-tahsil* – o‘qishni tugatgan, o‘qishni
 tamomlagan
 فارغ شدن *foreg‘ sho‘dan* – qutulmoq, ozod bo‘lmoq, bo‘shamoq
 فتح *fath* – zabt etish, bosib olish; ochish

فایق *foyeq* *sho'dan*
 فتن *fetn* – فتنه *ning ko*
 فتنه *fetne* – ig'vo, fitna⁷ – yengmoq, ustun kelmoq, yengib chiqmoq
 فراخواندن *faro-xondan* 'plik shakli
 فراخ *farox* – keng, mo⁹; ig'vogar, fitnachi
 فرار *feror* – qochish, q – chaqirmoq
 فرار کردن *feror kardan* 'l, ko'p
 فرا رسیدن *faro rasidan* jochib ketish
 فراز *feroz* – ust, tepa; t – qochmoq
 فرا گرفتن *faro-gereftan* – yetib kelmoq, kelmoq
 فراموش کردن *faromush* ustida, tepasida
 فراهم آوردن *faroham ov* – o'rganmoq; qamramoq
 فربه شدن *farbeh sho'da kardan* – esdan chiqarmoq
 فرد *fard* – kishi, odam; ardan – to'plamoq, yig'moq, biriktirmoq
 فردا *fardo* – erta, ertag^m – semirmoq
 فرستادن *ferestodan* (ست, shaxs
 فرش *farsh* – gilam, sha^a
 فرصت *fo'rsat* – vaqt, n⁹ *ferest*) – yubormoq, jo'natmoq
 فرمانده *farmondeh* – qo'lcha
 داشتن *farmon* nuddat, fursat
 فرمودن *farmudan* (فرما) 'mondon
 فرو بردن *fo'ru bo'rdan* ravoyi doshtan – hukm surmoq
 فرو بردن *fo'rud omad* farmo) – buyurmoq
 فروختن *fo'ruxtan* (روش – cho'ktirmoq, botirmoq
 فروگاه *fo'rudgoh* – aerⁿ – pastga tushmoq
 فروشنده *fo'rushande* – فو'rush) – sotmoq
 فروشگاه *fo'rushgoh* – n^oport
 فرو رفتن *fo'ru raftan* – sotuvchi
 فرو *fo'ru* – yaltirasⁿ agazin, univermag
 فرهنگ *fo'ru* lung – mada cho'kmoq
 به روسم *fo'ru* lah, yorug' berish, yorug'lik
 فرهنگستان *fo'ruhangeston* niyat, maorif, bilim; lug'at
 فریفتن *ferriyftan* (فریب *ferriyftan* – forscha-ruscha lug'at
 فستق *fes* hosim, si' – akademiya
 فضا *fas* (فضا *fas*) – aldamoq, firib bermoq
 فصد *fas* tash; bob quv, siqish
 فصل *fo'v* فصل *niq* ustalik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 فصد *fas* gapga ust
 فضاه *fo'v* niq ko'plik shakli
 فضاه *fo'v* alik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 :osmonavt

فقر *fuqir* – kambag‘al, qashshoq, faqir
 فکر کردن *fekr kardan* – o‘ylamoq, fikr yuritmoq
 قلقل *felfel* – qalampir
 فن *fan* – fan, texnika
 فوراً *fo‘uran* – tezda, tezlik bilan
 فوریه *fevriye* – fevral
 فهمیدن *fahmidan* (فهم *fahm*) – tushunmoq

ق

قاب *qob* – ramka
 قابل *qobel* – loyiq, arziydigan
 هدایت قابل *qobel-e hedoyat* – boshqargan, boshqaruvchi
 قاعده *qoede* – qoida
 قایم کردن *qoyem kardan* – yashirmoq, bekitmoq, yashirib qo‘ymoq
 قبا *qabo* – chopon, to‘n
 قبل *qabl* – oldin, ilgari
 قبلا *qablan* – oldindan, ilgaridan
 قدر *qadr* – qadr, qimmat; daraja, miqdor
 قدری *qadri* – bir oz, ozgina
 قدم زدن *qadam zadan* – aylanib yurmoq
 قرأه *qo‘rro* – قریه ning ko‘plik shakli
 قرار *qaror* – barqaror bo‘lish, qaror topish, va‘dalashish
 قرار دادن *qaror dodan* – joylashtirmoq
 قرار داشتن *qaror doshtan* – joylashmoq, o‘rnashmoq
 قرار گذاشتن *qaror go‘zoshtan* – va‘dalashmoq, gapni bir joyga qo‘ymoq
 قرار گرفتن *qaror gereftan* – qaror topmoq, joylashmoq
 قرائت *qeroat* – o‘qish, qiroat
 قرائت کردن *qeroat kardan* – o‘qimoq, mutolaa qilmoq
 قرن *qarn* – asr
 قرون *qo‘run* – قرن ning ko‘plik shakli
 قریب *qarib* – taxminan, qariyb
 قریه *qarye* – qishloq
 قسمت *gesmat* – qism, bo‘lak
 قصد *qasd* – maqsad, niyat, qasd
 قضاوت کردن *qazovat kardan* – hukm chiqarmoq, hukm qilmoq
 قشنگ *qashang* – chiroyli
 قصب *qasab* – ipak parcha, mato

قضا *qazo* – taqdir, yozmish, qazo
 قضاوا *qazoro* – tasodifan, to‘satdan
 قضاوت *qazovat* – hukm chiqarish, fikr bildirish
 قطع کردن *qat’ kardan* – bo‘lmoq, kesmoq, kesib tashlamoq, ahd
 qilmoq, to‘xtatmoq
 قطعه *qet’e* – bo‘lak, qism, qit’a
 قفا *qafu* – orqa
 قفسه *qafase* – shkaf, javon
 قفسه ی کتاب *qafase-ye ketob* – kitob shkafi, kitob javoni
 قلب *qalb* – qalb, yurak
 قلمی *qalami* – nozik, ingichka
 قله *qo‘lle* – tog‘ cho‘qqisi
 قلیل *qalil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 قمر *qamar* – oy
 قواعد *qavoed* – قاعده ning ko‘plik shakli
 قوطی سیگار *quti-ye sigor* – portsigar, papiros qutisi
 قول *qo‘ul* – va‘da, so‘z
 قول دادن *qo‘ul dodan* – va‘da bermoq, so‘z bermoq
 قوی *qavi* – kuchli, quvvatli
 قهوه *qahve* – qahva, kofe
 قهوه ای رنگ *qahveirang* – jigarrang, qahvarang
 قیمت *qeymat* – baho, narx

ک

کاخ *kox* – saroy, madaniyat uyi
 کاخ فرهنگ *kox-e farhang* – madaniyat saroyi
 کار *kor* – ish
 کار کردن *kor kardan* – ishlamoq
 کار آموزی *kor omuzi* – ish o‘rganish, tajriba orttirish
 کارخانه *korxone* – zavod, fabrika, korxonona
 کارد *kord* – pichoq
 کارگر *korgar* – ishchi
 کارمند *kormand* – xodim, xizmatchi
 علمی کارمند *kormand-e elmi* – ilmiy xodim
 کاستن *kostan* (کاه *koh*) – kamaymoq, kamaytirmoq, ozaymoq
 کاستی *kosti* – kamayish, kamchilik, nuqson
 کاشتن *koshtan* (کار *kor*) – ekmoq
 کاغذ *kog‘az* – qog‘oz, xat

کالا *kolo* – mol, tovar
 کام *kom* – maqsad, orzu
 کام گرفتار *kom gereftan* – orzuga yetmoq
 کامل *komel* – to‘liq, komil, kamolotga yetgan
 کاه *koh* – somon
 کاهلی *koheli* – dangasalik, tanballik
 کبریت *kebrit* – gugurt
 کبود *kabud* – ko‘k (rang)
 کبیر *kabir* – ulug‘, buyuk, katta
 کت *ko‘t* – kamzul, pidjak
 کت و شلوار *ko‘t-o‘shalvor* – kostum-shim
 کتابت *ketobat* – yozishma
 کتابخانه *ketobxona* – kutubxona
 کتابه *ketobe* – yozuv, biror narsa ustiga yozilgan xat, lavha
 کتب *ko‘to‘b* – کتاب ning ko‘plik shakli
 کتبی *katbi* – yozma, yozma ravishda
 کثرت *kasrat* – ko‘p, ko‘pchilik, ko‘p miqdorda
 کثیف *kasif* – kir
 کج *kaj* – egri
 کجا *ko‘jo* (کو *ku*) – qayerda? qayerga? qayer
 کچلی *kachali* – kal
 کدام *ko‘dom* – qaysi
 کدبانو *kadbonu* – beka
 کدو *kadu* – qovoq
 کراوات *krovot* – galstuk
 کردار *kerdor* – ish, harakat
 کردن *kardan* (کن *ko‘n*) – qilmoq
 کرگن *kargadan* – karkidon (issiq mamlakatlarda yashaydigan yirik hayvon)
 کره *ko‘rre* – yer kurrasi, kurra
 کژدم *kaj:do‘m* – chayon
 کس *kas* – kishi, kimsa
 کسل *kasel* – noxush, diltang
 کشاورزی *keshovarzi* – qishloq xo‘jaligi
 کشت *kesht* – ekin, ekish
 کشتزار *keshtzor* – ekinzor
 کشتن *keshtan* (کار *kor*) – ekmoq

كشتن *ko 'shtan* (كش *ko 'sh*) – o'ldirmoq
 كشتى *kashti* – kema, paraxod
 كشتى *ko 'shti* – kurash, bellashish
 كاشك *kashk* – qurt (suzmadan qilingan)
 كاشمكاش *kashmakash* – janjal, yoqalashish, urishish
 كেশور *keshvar* – mamlakat
 كاشيدان *kashidan* (كش *kash*) – chekmoq, tortmoq, sudramoq
 كاشيك *keshik* – navbatchi
 كف *kaf* – ko'pik; kaft
 كف زدن *kaf zadan* – chapak chalmoq
 كفش *kafsh* – oyoq kiyimi
 كل *ko 'll* – butun, umum, bosh
 كلاغ *kalog 'a* – qarg'a
 كلام *kalom* – so'z
 كلاه *ko 'loh* – bosh kiyim, shapka
 كلفت *ko 'lo 'ft* – yo'g'on, qalin
 كلم *kalam* – karam
 كلمه *kaleme* – so'z
 كلنگ *ko 'lang* – ketmon
 كليہ *ko 'lliye* – hamma, butun, tamoman
 كمك *ko 'mak* – ko'mak, yordam
 كرم كرم *ko 'mak kardan* – ko'maklashmoq, yordamlashmoq, yordam bermoq
 كنار *kenor* – qirg'oq, sohil, bir narsani cheti
 كند *ko 'nd* – sekin, orqada qolish; o'tmas
 كندن *kandan* (كن *kan*) – uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
 كنفرائس *ko 'nferons* – konferensiya, leksiya, ma'ruza
 كنون *ko 'nun* – hozir, shu payt
 كنوانى *ko 'nuni* – hozirgi, hozirgi zamon
 كوتاه *kutoh* – qisqa, kalta
 كوتاه كرم *kutoh kardan* – qisqartmoq, kalta qilmoq
 كوتاه قد *kutohqad* – past bo'yli
 كوچك *kuchek* – kichik
 كودك *kudak* – bola
 كودكستان *kudakeston* – bog'cha
 كوشش *kushesh* – harakat, intilish
 كوشش كرم *kushesh kardan* – intilmoq, harakat qilmoq
 كوفتن *kuftan* (كوب *kub*) – urmoq, yanchmoq, qoqmoq
 كوله بار *kulebor* – xurjin, yelkadagi yuk

• کو *kuh* – tog‘
 که *ke* – kim?
 کهن *ko‘han* – qadimgi, eski
 کهنه *ko‘hne* – eski
 کی *key* – qachon?
 کیسه *kise* – cho‘ntak, xaltacha
 کیف *kif* – portfel, papka
 کیفیت *keyfiyyat* – kayfiyat; xususiyat, sifat
 کین *kin* – gina, dushmanlik
 کیهان *keyhon* – koinot, jahon, olam

گ

گام *gom* – qadam
 گام بر داشتن *gom bar-doshtan* – qadam tashlamoq
 گاو *gov* – sigir
 گهواره *gahvore* – beshik, belanchak
 گچ *gach* – bo‘r
 گذاشتن *go‘zoshtan* (گذار *go‘zor*) – qo‘ymoq
 گذرانیدن *go‘zaronidan* – o‘tkazmoq
 گذرش *go‘zaresh* – o‘tadigan joy, o‘tish joyi
 گذشتن *go‘zashtan* (گذر *go‘zar*) – o‘tmoq
 گر *gar* – اگر ning qisqa shakli
 گران *geron* – qimmat
 گرییدن *geroyidan* (گری *geroy*) – intilmoq, niyat qilmoq, mayl bo‘lmoq
 گربه *go‘rbe* – mushuk
 گرد *gard* – chang, gard, poroshok
 گرد *gerd* – dumaloq
 گرداب *gerdob* – girdob
 گرد آمدن *gerd omdan* – to‘planmoq, yig‘ilmoq
 گرد آوردن *gerd ovaridan* – to‘plamoq, yig‘moq
 گرداگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak, hamma yoq
 گرد آلود *gardolud* – changa botgan, hamma yog‘i chang
 گردش *gardesh* – aylanish, sayil qilish
 گردش کردن *gardesh kardan* – aylanib yurmoq, sayil qilmoq
 گردن *gardan* – bo‘yin
 گردو *gerdu* – yong‘oq
 گرد هم نشستن *gerd ham neshastan* – tevarak bo‘lib o‘tirmoq

گر دیدن *gardidan* (گرد *gard*) – aylanmoq
 گرسنه *go'ro'sne* – och (qorin)
 گرسنگی *go'resnegi* – ochlik
 گرفتن *gereftan* (گیر *gir*) – olmoq, ushlamoq
 گرفتار *gereftor* – tutqin, bechora
 گرگ *go'rg* – bo'ri
 گرم *garm* – issiq
 گروه *go'ruh* – guruh, grappa
 کردن گریبان *geryon kardan* – yig'lamoq
 گریبان *geribon* – yoqa
 گریختن *go'rixtan* (گریز *go'riz*) – qochmoq
 گریه *gerye* – yig'i
 کردن گریه *gerye kardan* – yig'lamoq
 گزارش *go'zoresh* – xabar, hisobot; ma'ruza
 دادن گزارش *go'zoresh dodan* – xabar bermiq, ma'ruza qilmoq
 گز کردن *gaz kardan* – (metrlab) o'lchamoq
 گزیدن *gazidan* (گز *gaz*) – chaqmoq, tishlamoq
 گستردن *go'stardan* (گستر *go'star*) – yoymoq, yozmoq
 گشادن *go'shordan* (گشا *go'sho*) – ochmoq, yoymoq
 گشایش *go'shoyesh* – ochilish
 یافتن گشایش *go'shoyesh yoftan* – ochilmoq
 گفتگو *go'fto'gu* – so'zlashish, suhbat
 کردن گفتگو *go'fto'gu kardan* – so'zlashmoq, suhbatlashmoq
 گفتن *go'ftan* (گو *gu*) – aytmoq, demoq
 گل *go'l* – gul
 گل *gel* – loy
 گلابی *go'lobi* – nok
 گلگشت *go'lgasht* – gulzorda kezish
 گم *go'm* – yo'qolgan, yo'qotish
 کردن گم *go'm kardan* – yo'qotmoq
 شدن گم *go'm sho'dan* – yo'qolmoq
 گمان بردن *go'mon bo'rdan* – gumon qilmoq, shubhalanmoq, faraz qilmoq
 گمرک *go'mro'k* – bojxona, gumruqxona
 گنبد *go'mbad* – gumbaz
 گنج *ganj* – xazina
 گنجشک *go'njeshk* – chumchuq
 گنجینه *ganjine* – xazina
 گندم *gando'm* – bug'doy

گندم گون *gando 'mgun* – bug‘doy rang
 گناه *go 'nah* – گناه ning qisqa shakli
 گوجه فرنگی *go 'ujefarangi* – pomidor
 گود *gud* – chuqur
 گودال *gudol* – chuqurlik, zovur
 گورک *gurkan* – go‘rkov
 گوز *gavazn* – kiyik
 گوسفند *gusfand* – qo‘y
 گوش دادن *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 گوشه *gushe* – burchak
 گول *gul* – aldash
 گول خوردن *gul xo‘rdan* – aldanmoq
 گول زدن *gul zadan* – aldamoq
 گوناگون *gunogun* – turli, har xil
 گوهر *go 'uhar* – gavhar
 گوهری *go 'uhari* – zargar, gavhar bilan shug‘ullanuvchi
 گوینده *guyande* – diktor
 گونی *guyo* – go‘yo
 گهی *gahi* – ba‘zan
 گیتی *giti* – dunyo, olam
 گیللاس *gilos* – stakan, rumka

ل

لابد *lo-bo 'dd* – ehtimol, balki; albatta; xohlasa-xohlamasa
 لا حول گفتن *loho 'ul go 'ftan* – taajjuublanmoq
 لاغر *log 'ar* – oriq, ozg‘in
 لاشه *loshe* – o‘lik, murda jasadi
 لراف *lof-o 'gazof* – lof qilish, bo‘rttirib gapirish; maqtanish
 لا قید *lo-qeyd* – xafsalasiz, befarq, loqayd
 لاک زده *lokHzade* – muhrlangan, surguchlangan
 لانه *lone* – in, uya
 لباس *lebos* – kiyim, libos
 لبخند *labxand* – tabassum, kulgi
 لبخند زدن *labxand zadan* – kulib boqmoq, tabassum qilmoq
 لبنيات *labaniyot* – sut mahsulotlari
 لحاف *lehof* – ko‘rpa
 لخت کردن *lo 'xt kardan* – yechintirmoq
 لخت شدن *lo 'xt sho 'dan* – yechinmoq

لرزيدان *larzidan* – titramoq
 لطفاً *lo'tfan* – iltifot bilan, marhamat qilib
 لغو *lag'v* – bekor qilish, tugatish; bema'nilik, ezmalik
 لغو داشتان *lag'v doshtan* – bekor qilinmoq, tugatilmoq
 لفظ *lafz* – so'z, ibora; talaffuz
 لقمه *lo'qme* – osham, luqma
 لقمه چيدن *lo'qme chidan* – tilamchilik qilmoq, gadoychilik qilmoq
 لهذا *lehazo* – shuning uchun, shu sababli
 لهستان *laheston* – Polsha
 لولى *luli* – lo'li, aldoqchi
 ليکن *likan* – lekin

م

ما *mo* – biz
 ماء *mo'* – suv
 مات *mot* – hayron, taajjub
 مات بردن *mot bo'rdan* – ajablantirmoq, hayron qilmoq
 مات و منگ *mot-o'mang* – ajablanish, hayratda qolish, hangu mang
 bo'lish
 ماچ کردن *moch kardan* – o'pmoq
 مادر *modar* – ona
 مادر بزرگ *modar-bo'zo'rg* – buvi
 مادر زن *modar-zan* – qaynona
 ماده *modde* – modda
 مار *mor* – ilon
 مارس *mors* – mart
 ماست *most* – qatiq
 ماشين *moshin* – mashina, avtomobil
 مالک *molek* – mulk egasi, mulkdor
 ماكيان *mokiyon* – tovuq
 ماليدن *molidan* (*مال mol*) – surtmoq, ishqalamoq
 مامان *momon* – oyi
 به مأموریت رفتن *ma'muriyat-topshiriq*, vazifa, xizmat; *be ma'muriyat raftan* – xizmatga bormoq, komandirovkaga ketmoq
 مانند *mondan* (*مان mon*) – qolmoq
 مانند *monand-e* – kabi, singari
 مأوا *ma'vo* – boshpana, bir joyning yashovchisi
 مأوراء النهر *movaro-o'n-nahr* – ikki daryo (Amudaryo va Sirdaryo)
 oralig'i

ماه *moh* oy
 ماه افريز *mohofarin* – oydek go‘zal
 ماهي *mohi* – baliq
 ماهي گير *mohigir* – baliqchi
 ماهي گير *mohigiri* – baliq ovlash
 ماه *moye* – boylik; mohiyat, sabab
 مباحثه *mo‘bohese* – bahs, munozara, diskussiya
 مباحسه *mo‘bohese* – hisob-kitob
 مبارزه *mo‘boraze* – kurash
 مبارزه کردن *mo‘boraze kardan* – kurashmoq
 مبدل کردن *mo‘baddal kardan* – aylantirmoq, o‘zgartmoq
 متاسفانه *mo‘taasefone* – baxtga qarshi, afsus
 متالم کردن *mo‘ta‘allem kardan* – tashvishga solmoq, azobga qo‘ymoq
 متحده *mo‘ttahede* – birlashgan
 متجاوز بودن *mo‘tajovuz budan* – ortiq bo‘lmoq, oshiqcha bo‘lmoq
 متداول *mo‘tadovel* – oddiy, amaliy, ishlatiladigan
 متداول گردیدن *mo‘tadovel gardidan* – qabul qilinmoq, amalga oshirilmoq
 متصرف شدن *mo‘tasarref sho‘dan* – ishq‘ol qilmoq, qo‘lga kiritmoq, egallamoq
 متصل *mottasel* – uzluksiz, muttasil
 متعجب بودن *mo‘ta‘ajjeb budan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 متعلق *mo‘ta‘alleq* – tegishli, taalluqli
 متغیر شدن *mo‘tag‘ayyer shodan* – achchiqlanmoq, g‘ayri kelmoq
 متفرقه *mo‘tafarreqe* – turli, har xil; tarqoq holda
 متقن *mo‘ttaqen* – ishonchli, aniq
 متلك *matalak* – latifa, hikmat, anekdot
 متوسطه *mo‘tavossete* – o‘rta
 متمول *mo‘tamavvel* – boy
 متن *matn* – tekst, matn
 متنفر *mo‘tanaffer* – nafratlanuvchi, jirkanuvchi
 متنفر شدن *mo‘tanaffer sho‘dan* – nafratlanmoq
 متوجه *mo‘tavajjeh* – (bir narsaga) qaratilgan, yo‘nalgan
 مثل *masal* – masal, maqol
 مثل *mesl-e* – kabi, singari
 مجارستان *majorestan* – Vengriya
 مجاری *majori* – مجرا ning ko‘plik shakli
 مجال *majol* – imkoniyat, majol
 مجاناً *majjonan* – tekin, bepul

مجدداً *mo'jaddedan* – qaytadan, yangidan
 مجرا *majro* – tarmoq, suvning (daryoning) oqqan yeri, suv o'zani
 مجرد *mo'jrad* – bo'ydoq, yolg'iz
 مجلس *majles* – majlis, yig'in
 مجال *mo'jallal* – hashamatli, dabdabali, azim
 مجله *majalle* – jurnal
 مجموع *majmu'* – jam bo'lgan, ko'p narsaning birga qo'shilgani
 مجموعه *majmu'e* – to'plam, majmua
 محاسبه *mo'hosabe* – hisoblash
 محال *mo'hol* – amalga oshmaydigan, mumkin bo'lmagan
 محبس *mahbas* – qamoq, tyurma
 محبوس *mahbus* – qamalgan, mahbus
 محبوس شدن *mahbus sho'dan* – qamoqqa tushmoq, qamalmoq
 محرمانه *mahramone* – yashirin, maxfiy; maxfiy ravishda, yashirincha
 محزون *mahzun* – g'amgin, qayg'uga botgan, xafa
 محسوب شدن *mahsub sho'dan* – hisoblanmoq
 محصل *mo'hassel* – talaba, o'quvchi
 محقر *mo'haqqar* – nafratga uchragan, tahqirlangan, manfur, la'nati
 محل *mahall* – joy, makon
 محنت *mehnat* – azob, mashaqqat
 محوطه *mohavvete* – maydon, namoyish qilish uchun ajratilgan joy
 مخارج *mo'xorej* – chiqim, sarf, xarajat
 مخازن *maxozen* – مخزن ning ko'plik shakli
 مخالف *mo'xolef* – qarshi, zid, muxolif
 مختصر *mo'xtasar* – qisqa, muxtasar
 مختلف *mo'xtalef* – turli, har xil
 مخزن *maxzan* – ombor, sklad, xazina
 مخزن آب *maxzan-e ob* – suv ombori
 مخلص *mo'xles* – samimiy, qadrdon, samimona
 مخلوط *maxlut* – aralashgan, aralash
 مخوف *maxuf* – qo'rqinchli, dahshatli, xavfli
 مداد *medod* – qalam
 مدیر *mo'dir* – mudir, direktor, boshliq
 مراجعت *mo'roja'at* – qaytish
 کردن مراجعت *mo'roja'at kardan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 مراجعین *mo'roje'in* – murojaat qiluvchilar, kliyentlar
 مربع *mo'rabba'* – kvadrat; متر مربع *metr-e mo'rabba'* – kvadrat metr
 مربوط *marbut* – bog'liq, aloqador
 مربوط بودن *marbut budan* – bog'liq, aloqador bo'lmoq, bog'liq bo'lmoq

موزون *mo'rattab* – muntazam, tartibli ravishda
 موزون *mo'raxxasi* – otpusk, kanikul, ta'til
 موزون *murd* – kishi, erkak
 موزون *mo'rdan* (میر *mir*) – o'lmoq
 موزون *marz* – chegara
 موزون *mo'rg'* – qush, tovuq
 موزون *mo'rg'ob* – o'rdak
 موزون *mo'rakkabot* – sitrus o'simliklar, sitrus mevalar
 موزون *marg* – o'lim
 موزون *mo'rur* – o'tish
 موزون *mariz* – kasal, bemor
 موزون *mariz sho'dan* – kasal bo'lmoq, bemor bo'lmoq
 موزون *mo'zore'* – مزرعه ning ko'plik shakli
 موزون *mazoyo* – مزیت ning ko'plik shakli
 موزون *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 موزون *mo'zd* – ish haqi
 موزون *mazra'e* – ekin maydoni, dala
 موزون *mazmaze* – yalash, tatish, tatib ko'rish
 موزون *maziyat* – fazilat, afzallik, oliy sifat; yutuq
 موزون *mo'soedat doshtan* – yordam olmoq, imkoniyatga ega bo'lmoq
 موزون *masofat* – masofa
 موزون *mo'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 موزون *mo'staxbar* – ogoh, xabardor
 موزون *mo'stag'ni* – muhtoj bo'lmagan, muhtoj emas, ta'minlangan
 موزون *mo'staned* – hujjatli
 موزون *masdud* – to'silgan, chegaralangan
 موزون *masdud kardan* – to'smoq, yopib qo'yimoq, chegaralab qo'yimoq
 موزون *maskan* – turar joy, yashash joyi, maskan
 موزون *meskin* – qashshoq, juda kambag'al, gadoy
 موزون *mo'sallah* – qurollangan, qurolli
 موزون *mo'salsal* – zanjir kabi ulanib ketgan, ketma-ket
 موزون *mesvok* – tish tozalagich
 موزون *mesvok zadan* – tish tozalamoq
 موزون *mo'shover* – maslahatchi, konsultant, mashvaratchi
 موزون *mo'sshohade kardan* – o'z ko'zi bilan ko'rmoq, kuzatmoq
 موزون *mo'shtari* – xaridor
 موزون *mashreq-zamin* – Sharq, sharq territoriyasiga tegishli

مشروع *mashruh* – mufassal, batafsil
 مشورت *mashvarat* – maslahat
 مشورت کردن *mashvarat kardan* – maslahat qilmoq, maslahatlashmoq
 مصاحبه *mo 'sohabe* – suhbat, suhbatlashish, intervyu
 مصلا *mo 'sallo* – namoz o'qish uchun mo'ljallangan joy, joynamoz
 مطرح نمودن *matrah namudan* – muhokamaga qo'yimoq, muhokama qilmoq
 مطلب *matlab* – masala, narsa, mavzu
 مطلع *mo 'ttale'* – xabardor, ogoh
 مطلع کردن *mo 'ttale' kardan* – xabardor qilmoq, ogoh qilmoq
 مطمئن *mo 'tma'en* – ishonch, ishongan
 مطمئن بودن *mo 'tma'en budan* – ishonmoq
 معادل *mo 'odel* – barobar
 معاصر *mo 'oser* – hozirgi, hozirgi zamon, zamondosh
 معالجه *mo 'oleje* – davolash
 معالجه کردن *mo 'oleje kardan* – davolamoq
 معالجه یافتن *mo 'oleje yoftan* – davolanmoq, sog'aymoq, shifo topmoq
 معتقد بودن *mo 'taqed budan* – ishonmoq, ishonchga ega bo'lmoq
 معدن *ma'dan* – kon, ma'dan
 محدود *ma'dud* – cheklangan, ma'lum miqdordagi
 معذرت خواستن *ma'zerat xostan* – uzr so'ramoq, kechirim so'ramoq
 معرفی کردن *mo 'arrafi kardan* – tanishtirmoq, taqdim etmoq
 معروف *ma'ruf* – mashhur, tanilgan, atoqli
 معطل بودن *mo 'attal budan* – ushalib qolmoq
 معلا کردن *mo 'allo kardan* – ulug'lamoq
 معمول *ma'mul* – qabul qilingan, amaldagi
 مغازه *mag'oze* – magazin
 مغایرت داشتن *mo 'goyarat doshtan* – muxolif bo'lmoq, qarshi bo'lmoq
 مغز *mag'z* – miya, ilik, mag'z
 مغلوب ساختن *mag'lub soxtan* – yengmoq
 مفت *mo 'ft* – tekin, bepul
 مفتخر *mo 'ftaxer* – g'ururli kishi, mag'rur, faxrli
 مفرد *mo 'frad* – birlik
 مفید *mo 'fid* – foyda, foydali
 مقام *maqom* – o'rin, mansab, maqom
 مقابل *mo 'qobel* – qarama-qarshi, muqobil
 مقایسه *mo 'qoyese* – solishtirish, qiyos qilish
 مقاومت *mo 'qovemat* – qarshilik, ziddiyat
 مقاومت کردن *mo 'qovemat kardan* – qarshilik bildirmoq, qarshilik qilmoq

• مقبره *maqbare* – qabr, maqbara, mavzoley
 مقر و مقر *maqrur* – qarzidor
 مكاتبه *mo 'kotebe* – xat yozishib turish, xat yozishish
 مكاتبه كردن *mo 'kotebe kardan* – xat yozishib turmoq, xat yozishmoq
 مکالمه *mo 'koleme* – so‘zlashish, suhbat, dialog
 مکان *makon* – joy, makon
 مکرر *mo 'karrar* – takror, qayta-qayta, bir necha bor
 مکعب *mo 'ka'ab* – kub, kubik; متر مکعب *metr-e mo 'ka'ab* – kubometr
 مگس *magas* – pashsha
 ملازم *mo 'lozem* – qiziqish, bir narsaga berilish
 ملاطفه *mo 'lotefat* – iltifot, nazokat
 ملاقات *mo 'loqot* – uchrashish
 ملاقات كردن *mo 'loqot kardan* – uchrashmoq
 ملت *mellat* – millat, xalq
 ملت شدن *mo 'ltafet sho 'dan* – tushunmoq, fahmlamoq
 ملح *melh* – tuz
 ملخ *malax* – chigirtka
 ملک *malek* – podshoh
 ملل *metal* – ملت ning ko‘plik shakli
 ملوک *mo 'luk* – ملک ning ko‘plik shakli
 من *man* – men
 منابع *manobe* – منبع ning ko‘plik shakli
 منبع *manba* – manba, boshlanish
 منت *mennat* – sadaqa, xayrli; minnatdorlik
 منتظر *mo 'ntazer* – kutish, intizorlik, kutuvchi
 منتظر بودن *mo 'ntazer budan* – kutmoq, intizor bo‘lmoq
 مندرس *mo 'ndares* – eskirgan, churuk, to‘zigan
 منزل *manzel* – uy, turar joy, manzil
 منصرف شدن *mo 'nsaref shodan* – voz kechmoq, biror ishni qilishdan qaytmoq
 منظره *manzare* – ko‘rinish, manzara
 منظم *mo 'nazzam* – muntazam, uzluksiz, tartibli
 منظور *manzur* – maqsad
 منظومه *manzume* – poema, doston
 منغص شدن *mo 'nag 'g 'as sho 'dan* – achchiqlanmoq, g‘azablanmoq
 منفرد *mo 'nfared* – yolg‘iz; ajralgan
 منفعت *manfa'at* – foyda, manfaat
 منقار *menqor* – tumshuq
 منقار زدن *menqor zadan* – cho‘qilamoq, cho‘qimoq

منقد *mo'naqqed* – tanqidchi
 مو *mu* – soch, qil
 مو به مو گفتن *mu be mu go'ftan* – ipidan ignasigacha aytib bermoq,
 birma-bir so'zlab bermoq
 مواد *mavodd* – ماده ning ko'plik shakli
 موج *mo'uj* – to'lqin, mavj
 موجب *mo'ujeb* – sabab, asos
 مواجب *mavojeb* – ish haqi, mukofot
 مور *mur* – chumoli
 موزه *muze* – etik; muzey
 موش *mush* – sichqon
 موضوع *mo'uzu'* – tema, mavzu, problema
 موقع *mo'uve* – payt, vaqt
 موقوف *mo'uquf* – bog'liq bo'lgan, to'xtatilgan
 مولد *mo'uled* – tug'ilgan yer
 موليان *muliyon* – Muliyon (Buxorodagi ariqning nomi)
 موی شکافتن *muy-shekoftan* – ko'p o'ylamoq, fikrga cho'kmoq
 مه *me* – may
 مهر *mo'hr* – muhr, pechat
 مهتابی *mahtobi* – oydin
 مهم *mo'hemm* – muhim
 مهندس *mo'handes* – injener, muhandis
 میان *miyon* – o'rta, biror narsaning o'rtasi
 میان *miyon-e* (izofali predlog) – o'rtasida, orasida
 میر *mir* – amir
 میز *miz* – stol
 میز تحریر *miz-e tahrir* – yozuv stoli
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor, tarozi
 رنگ میشی *mishirang* – tim qora rang
 میل *meyl* – xohish, mayl, istak
 میل داشتن *meyl doshtan* – istamoq, xohlamoq
 میله *mile* – metall tayoqcha
 میهن *mihan* – vatan

ن

نابینا *nobino* – ko'r
 ناحیه *nohiye* – rayon, qishloq, tuman
 ناخن *noxo'n* – tirmoq
 ناخوش *noxo'sh* – kasal

ناگاه *nogoh* – to‘satdan, birdan
 ناگو ار *nogavor* – ko‘ngilsiz voqea, xunuk hodisa
 ناگاهار *nogahon* – to‘satdan, birdan, kutilmaganda
 نامدار *nomdor* – atoqli, mashhur
 نامه *nome* – xat, maktub, noma
 ناو *nov* – korabl (harbiy), kema; kanal
 • ناو *nove* – tog‘ora; ariq, kichik kanal
 ناھار *nohor* – tushlik
 ناھار خوردن *nohor xo‘rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq
 ناھار خوری *nohorxo‘ri* – oshxona
 نای *noy* – qarang نى
 نایل شدن *noyel sho‘dan* – muvaffaq bo‘lmoq, sazovor bo‘lmoq
 نيات *nabot* – o‘simlik
 نبرد *nabard* – jang, urush
 نبشتن *nabeshtan* – qarang نوشتن
 نتایج *natoij* – نتیجه ning ko‘plik shakli
 نثر *nasr* – proza, sochma, nasr
 نجات *nejot* – qutqarish
 نجیب *najib* – zotli, asldor
 نجات دادن *nejot dodan* – qutqarmoq
 نجات یافتن *nejot yoftan* – qutulmoq, qutqarilmoq, najot topmoq
 نحو *nahv* – sintaksis, usul
 نخ *nax* – ip
 نخست *naxo‘st* – birinchi, bosh
 وزیر نخست *naxo‘st vazir* – primyer-ministr, bosh vazir
 نخستین *naxo‘stin* – birinchi, avvalgi
 نخود *no‘xo‘d* – no‘xat
 نخودآب *no‘xo‘d-ob* – no‘xat sho‘rva
 نرم *narm* – yumshoq, mayin
 نرم شدن *narm sho‘dan* – yumshamoq
 نزدیک *nazdik* – yaqin
 نژاد *nej;od* – irq, nasl, zot
 نسخ *no‘sax* – نسخه ning ko‘plik shakli
 نسخ خطی *no‘sax-e xatti* – qo‘lyozmalar
 نسخه *no‘sx* – nusxa, kopiya
 نسیم *nasim* – shabada
 نشاط *nashot* – sevinch, shodlik
 نشان *neshon* – orden; ko‘rsatish
 نشان دادن *neshon dodan* – ko‘rsatmoq

نشانی *neshoni* – adress; belgi
 نشستن *neshastan* (نشین *neshin*) – o‘tirmoq
 نصایح *nasoih* – نصیحت ning ko‘plik shakli
 نصف *nesf* – yarim
 نصیحت *nasihat* – nasihat
 نظافت *nazofat* – yig‘ishtirish, tartibga solish
 نظامی *nezomi* – harbiy
 نظم *nazm* – poeziya, she‘riyat, nazm
 نظمیة *nazmiye* – politsiya idorasi
 نظیر *nazir* – o‘xshash, teng
 نعره *na‘re* – bo‘kirish, qichqirish
 نعره زدن *na‘re zadan* – bo‘kirmoq, qichqirmoq
 نفر *nafar* – jon, kishi
 نفرین *nafrin* – qarg‘ash, la‘nat o‘qish; qarg‘ish, la‘nat
 نفوذ *no‘fuz* – ta‘sir
 نقره *no‘qre* – kumush, nuqra
 نقش *naqsh* – rasm; rol
 نقشه *naqshe* – plan, reja; karta, xarita
 نقل کردن *naql kardan* – aytib bermoq, hikoya qilib bermoq
 نکته *no‘kte* – o‘tkir idrok, chuqur fikr; muhim narsa
 نگاشتن *negoshtan* (نگار *negor*) – yozmoq, chizmoq
 نکوهش *nekuhesh* – ta‘na qilish, koyish, ayblash
 نگاه کردن *negoh kardan* – qaramoq, nazar solmoq
 نگاه داشتن *negoh doshtan* – ushlab turmoq, saqlamoq
 نگران *negaron* – kutish, nigoron bo‘lish
 نگرانی شدن *negaroni sho‘dan* – bezovta bo‘lmoq, tashvishga tushmoq; entikib kutmoq
 نگرستان *negaristan* (نگر *negar*) – qaramoq
 نگهداشتن *negah-doshtan* (نگهدار *negah-dor*) – saqlamoq, qarab turmoq
 نمایش *namoyesh* – ko‘rsatish, namoyish
 نمایشگاه *namoyeshgoh* – ko‘rgazma
 نمایشنامه *namoyeshnome* – spektakl, sahna asari
 نماینده *namoyande* – vakil, delegat, deputat
 نمک *namak* – tuz
 نمودن *namudan* (نما *namo*) – ko‘rsatmoq
 ننگ *nang* – sharmandalik, uyatlik
 نو *no‘u* – yangi
 نواحی *navohi* – ناحیه ning ko‘plik shakli
 نواختن *navoxtan* (نواز *navoz*) – erkalamoq; chalmoq
 نوار *navor* – magnitofon tasmasi

نوازش *navozesh* – erkalash
 نوازش کاردان *navozesh kardan* – erkalamoq
 نوامبر *navombr* – noyabr
 نو بهار *no'ubove* – yosh bola, go'dak
 نو *navud* – to'qson
 نور *nuzdah* – o'n to'qqiz
 نوشتن *naveshtan* (نویس *navis*) – yozmoq
 نوشیدن *nushidan* (نوش *nush*) – ichmoq
 نوکار *no'ukar* – xizmatkor
 نون *nav'* – nav, tur, xil
 نویسند *navisande* – yozuvchi
 نه *no'h* – to'qqiz
 نهان *nehodan* (نه *neh*) – qo'yimoq
 نهار *nahor* – qarang
 نهال *nehol* – nihol, yosh ko'chat
 نهان *nehon* – yashirin, maxfiy, pinhona
 نهان *neho'ftan* – yashirmoq, yashirinmoq
 نەي *ney* – nay, qamish
 نیر *niru* – kuch, quvvat, qudrat
 نیز *niz* – ham, shuningdek
 نیش *nish* – nayza, nish; chaqish
 نیک *nik* – yaxshi
 نیک بخت *nik-baxt* – baxtli, baxtiyor
 نیل *nil* – nil, ko'k, zangori bo'yoqqa ketadigan o'simlik
 نیم *nim* – yarim
 نیمکت *nimkat* – skameyka, parta

و

وارد شدن *vored sho'dan* – kirmoq
 واردات *voredot* – import, ichkariga mol keltirish
 واردان *voredon* – kelgindilar, kirib kelganlar
 واز *voj:e* – so'z, ibora
 واصل گردیدن *vosel gardidan* – kelmoq, kelib qo'shilmoq, ulanmoq
 واقع *voqe'* – joylashgan
 واقعا *voqe'an* – haqiqatda, haqiqatan
 واقف *voqef* – xabardor, ogoh, voqif
 واقف بودن *voqef budan* – xabardor bo'lmoq, ogoh bo'lmoq
 وا کردن *vo-kardan* – ochmoq; yozmoq
 واگذار شدن *vogo'zor sho'dan* – taqdim etilmoq, topshirilmoq
 وا گذاشتن *vo-go'zoshtan* – qoldirmoq; topshirmoq
 والدین *voledeyn* – ota-ona

واهى *vohi* – asossiz
 واهى خيال *vohi-xiyol* – xom xayol
 وبال *vabol* – og‘irlik, qiyinchilik
 وجب *vajab* – qarich
 وحشت زده *vahshat zade* – dahshat bilan, vahima bilan
 ورزش *varzesh* – sport, jismoniy tarbiya
 ورزش کردن *varzesh kardan* – sport bilan shug‘ullanmoq, badantar-
 biya qilmoq
 ورزشگاه *varzeshgoh* – stadion
 ورزیدن *varzidan* (ورز *varz*) – mashq qilmoq
 ورزیده *varzide* – chiniqqan, baquvvat
 ورود *vo‘rud* – kirish, kirib kelish
 وزرا *vo‘zaro* – وزير ning ko‘plik shakli
 وزغ *vazag‘* – baqa, qurbaqa
 وزن *vazn* – vazn, o‘lchov
 وزنه بردارى *vazne-bardori* – og‘ir tosh ko‘tarish
 وزیدن *vazidan* (وز *vaz*) – esmoq
 وزير *vazir* – ministr, vazir
 وساطت *vasotat* – vositachilik, dallollik
 وسایل *vasoyel* – وسیله ning ko‘plik shakli
 وسعت یافتن *vo‘s‘at yoftan* – kengaymoq, tarqalmoq
 وسیله *vasile* – vosita
 وصف *vasf* – ta‘rif, vasf
 وصف کردن *vasf kardan* – ta‘riflamoq, vasf etmoq
 وضع *vaz‘* – vaziyat, sharoit; o‘rin, mavqe
 و غیره *va g‘eyre* – . . . va boshqalar
 وقوع *vo‘qu‘* – voqea yoki hodisaning sodir bo‘lishi
 ول کردن *vel-kardan* – qo‘yib yubormoq, bo‘shatib yubormoq
 ولی *vali* – lekin
 وى *vey* – u (kishilik olmoshi)
 ویژه *vij:e* – maxsus; ویژه *be vij:e* – maxsusan

•

ها *ho* – a, -mi (so‘roq yuklamalari)
 هجرت کردن *hejrat kardan* – ko‘chmoq, ko‘chib ketmoq
 هدایا *hadoyo* – هدیه ning ko‘plik shakli
 هدر *hadar* – bekorga, foydasiz
 هدیه *hadiyye* – sovg‘a, hadya
 هر اسان *heroson* – qo‘rqan, qo‘rqadigan; qo‘rqinch

هر گاه *har-goh* – har vaqt; agar
 هر گز *hargez* – hech qachon, hech vaqt
 هزار *hezor* – ming
 هشت *hasht* – sakkiz
 هشتاد *hashtod* – sakson
 هشتن *heshtan* (هل *hel*) = qoldirmoq, qo‘ymoq
 هشتی *hashti* – dahliz, peshayvon
 هفت *haft* – yetti
 هفتاد *haftod* – yetmish
 هفت تیر *haft-tir* – to‘pponcha
 هفده *hefdah* – o‘n yetti
 هلو *ho‘lu* – shaftoli
 هم اکنون *hamaknun* – endilikda, hozirgi vaqtda
 همان *hamon* – o‘sha, ana o‘sha, hamon
 همبستگی *hambastagi* – birdamlik, bog‘liqlik
 همجو ار *hamjavor* – qo‘shni, hamsoya
 همچنين *hamchenin* – shunday, xuddi shunday
 همسايه *hamsoye* – qo‘shni
 همسر *hamsar* – umr yo‘ldoshi, xotin
 هم مرز *hammarz* – chegaradosh
 همواره *hamvore* – hamisha, doim
 همین *hamin* – shu, mana shu
 هندسه *handase* – geometriya
 هندوانه *hendevone* – tarvuz
 هنر *ho‘nar* – san‘at, hunar
 هنرپیشه *ho‘narpishe* – artist
 هنردوست *ho‘nardust* – havaskor
 هنرستان *ho‘nareston* – (hunar, san‘at) bilim yurti
 هنرمند *ho‘narmand* – san‘atkor, san‘at arbobi
 هنگام *hangom* – payt, vaqt
 هنوز *hanuz* – hali, hali ham, shu vaqtga qadar
 هواپیما *havopeymo* – samolyot
 هواخوری *havoxo‘ri* – ochiq havoda yurish
 هول *ho‘ul* – qo‘rqinch
 هویج *havij* – sabzi
 هیچ کدام *hich ko‘dom* – hech kim, hech qaysi
 هیچ کس *hich kas* – hech kim
 هیزم *hizo‘m* – o‘tin
 هیزم شکن *hizo‘m shekan* – o‘tin yoruvchi, o‘tin teruvchi

Bajarmoq – انجام دادن *anjom dodan*.
Baliq – ماهی *mohi*.
Baliq ovlash – ماهی گیری *mohigiri*.
Barmoq – انگشت *ango 'sht*.
Baxt-sodat – کامیابی *komyobi*, خوشبختی *xo 'shbaxti*.
Bayram – جشن *jashn*.
Bayram qilmoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*.
Bekat – ایستگاه *istgoh*.
Bekitmoq, yashirmoq; kiydirmoq, yopmoq – پوشاندن *pushondan*.
Bermoq – دادن *dodan*.
Bezamoq, bezatmoq – آراستن *orostan*.
Bezatmoq – آرایش دادن *oroyesh dodan*.
Bilan, birga – با *bo*, باهم *ho ham*.
Bilim – دانش *donesh*.
Bilish – بلد *balad*, **Siz forschani bilasizmi?** – شما فارسی بلدید؟ – *mo forsi baladid?*
Bilmoq – بلد بودن *balad budan*, دانستن *donestan*.
Bino – ساختمان *soxtemon*, بنا *bano*, عمارت *emorat*.
Bir nechta, bir qancha – چندین *chandin*.
Biroz – کمی *kami*.
Birinchi – اول *avval*, یکم *yeko 'm*, نخست *no 'xo 'st*.
Bo'lim – شعبه *sho 'be*.
Bo'lmoq – شدن *sho 'dan*.
Bo'r – گچ *gach*.
Bo'sh, quruq – خالی *xoli*.
Bo'yin – گردن *gardan*.
Bodring – خیار *xiyor*.
Bog'lamoq – بستن *bastan*, پیوستن *peyvastan*.
Bog'liq – مربوط *marbut*.
Bola – بچه *bache*, کونک *kudak*.
Bolalar bog'chasi – کودکستان *kudakeston*.
Bor bo'lmoq – داشتن *doshtan*.
Bosh – سر *sar*.
Bosh kiyim – کلاه *ko 'loh*.
Boshlamoq – شروع کردن *sho 'ru' kardan*, آغاز کردن *og 'oz kardan*.
Boshqa – دیگر *digar*, سایر *soyer*.
Bosmoq, bosib chiqarmoq – چاپ کردن *chop kardan*.
Boy – غنی *g'ani*, ممتول *mo 'tamavvel*, ثروتمند *sarvatmand*.
Boylik – ثروت *sarvat*.
Bug'doy – گندم *gando 'm*.
Bugun – امروز *emruz*.
Bulut – ابر *abr*.
Bulutli – ابرناک *abrnok*, ابری *abri*.
Bundan tashqari – غیر از این *g'eyr az in*, علاوه بر این *a'love bar in*.

Burun – بینی *bini*.
 Buva – پدر بزرگ *pedarbo 'zo 'rg*.
 Buvi – مادر بزرگ *modarbo 'zo 'rg*.
 Buyuk – عظیم *a 'zim*, کبیر *kabir*.
 Buyurmoq – فرمودن *farmudan*.
 Buyurtma – سفارش *seforesh*.

D

Dam – استراحت *esterohat*.
 Dam olish kuni – روز تعطیل *ruz-e ta 'til*.
 Dam olmoq – استراحت کردن *esterohat kardan*.
 Dam, dam olish – تعطیل *ta 'til*.
 Darslik – کتاب درسی *ketob-e darsi*.
 Daryo – رود *rud*, رودخانه *rudxone*.
 Dasturxon – سفره *so 'fre*.
 Dasturxon yozmoq – سفره چیدن *so 'fre chidan*.
 Davolamoq – معالجه کردن *mo 'oleje kardan*.
 Davom – ادامه *edome*.
 Davom etmoq – ادامه داشتن *edome doshtan*.
 Davom ettirmoq – ادامه دادن *edome dodan*.
 Davomida – طی *tey-ye*.
 Dengiz – دریا *daryo*.
 Deraza – پنجره *panjare*.
 Diktor – گوینده *guyande*.
 Diqqat – توجه *tavajjo 'h*.
 Diqqat qilmoq – توجه کردن *tavajjo 'h kardan*.
 Diqqatga sazovor joylar – جاهای دیدنی *joho-ye didani*.
 Doim – همیشه *hamishe*.
 Doktor – پزشک *pezeshk*.
 Doska artadigan latta – تخته پاک کن *taxtepokko 'n*.

E

Ega bo 'lmoq – داشتن *doshtan*.
 Ekmoq – کاشتن *koshtan*.
 Er – شوهر *sho 'uhar*.
 Erkak – مرد *mard*.
 Ertaga – فردا *fardo*.
 Ertalab – صبح *so 'bh*.
 Esdan chiqarmoq – فراموش کردن *faromush kardan*.
 Eshak – خر *xar*, الاغ *o 'log*.
 Eshik – در *dar*.

Eshitmoq – شنیدن *shenidan*.

Eski – کهنه *ko'hne*.

F

Fakultet – دانشکده *doneshkade*.

Familiya – اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi*.

Farq (tafovut) – تفاوت *tafovo't*.

Forscha-o'zbekcha lug'at – ازبکی به فارسی فرهنگ *farhang-e forsi be o'zbeki*.

Foyda – سود *sud*.

Foyda keltirmoq – سودی بخشیدن *sudi baxshidan*.

Foydalanmoq – استفاده کردن *estefode kardan*.

G

Galstuk – کراوات *krovat*.

Gap – حرف، جمله *jo'mle, harf*.

Gaplashmoq – حرف زدن *harf zadan*.

Gazeta – روزنامه *ruznome*.

Germaniya – آلمان *olmon*.

Go'zal – زیبا *qashang, zibo*.

H

Hadya, sovg'a – هدیه *hadiyye, so'ug'o*.

Haligacha – تا به حال *to be hol*.

Har doim, hamisha – همیشه *hamishe*.

Har xil – مختلف *mo'xtalef, gunogun*.

Harakat qilmoq – سعی کردن، کوشش کردن *kushesh kardan, sa'i kardan*.

Harbiy – نظامی *nezomi*.

Hashamatli – باشکوه *bo sho'kuh*.

Hayit – عید *eyd*.

Hech qachon, hech vaqt – هرگز *hargez*.

Hisoblanmoq – محسوب شدن *mahsub sho'dan*.

Hunar – هنر *ho'nar*.

Hol-ahvol so'ramoq – احوالپرسی کردن *ahvolpo'rsi kardan*.

Hovli – حیاط *hayot*.

Hozir – اکنون *holo, aknun*.

Hozir bo'lganlar – حاضرین *hozlerin*.

Hozirgi – معاصر، کنونی *ko'nuni, mo'aseri*.

I

Ichkari – درون *darun, tu*.

Idish – ظروف *zarf (ko'pligi, zo'ruf)*.

Ildiz – ریشه *rishe*.
Ilgari – پیش *pish*.
Ilon – مار *mor*.
Iltimos qilmoq – خواهش کردن *xohesh kardan*.
Iltimos, istak – خواهش *xohesh*.
Iu – سوراخ *surox*, لانه *lone*.
Iudin – پس فردا *pasfardo*.
Iuqilob – انقلاب *enqelob*.
Iustitut – انستیتو *anstitutu*, دانشکده *doneshkade*.
Ipak – ابریشم *abrisho 'm*.
Irg'itmoq – انداختن *andoxtan*.
Ish – کار *kor*.
Ishlamoq – کار کردن *kor kardan*.
Ishonch – اعتماد *e'temod*.
Ishonmoq – باور کردن *bovar kardan*.
Ishtirok etmoq – شرکت کردن *sherkat kardan*.
Issiq – گرم *garm*.
Ittifoq – اتحاد *ettehod*.
Izoh, bayon – توضیح *to 'uzih*.
Izohlab bermog – توضیح دادن *to 'uzih dodan*.

J

Jahli chiqmoq – خشمگین شدن *xashmgin sho 'dan*.
Jamlamoq – جمع کردن *jam' kardan*.
Javob bermog – جواب دادن *javob dodan*, پاسخ دادن *poso 'x dodan*.
Jigarrang – قهوه ای رنگ *qahveyirang*.
Jihozlamoq – مجهز کردن *mo 'jahhaz kardan*.
Jo'namoq – رفتن *raftan*.
Jo'natmoq – ارسال کردن *ersol kardan*, فرستادن *ferestodan*.
Juda – خیلی *xeyli*.
Juda yaxshi – خوب خیلی *xeyli xub*.
Jun – پشم *pashm*.
Jurnal – مجله *majalle*.

K

Kabi – مانند *monand-e*, مثل *mesl-e*.
Kanal – ترعه *to 'r'e*.
Karam – کلم *kalam*.
Karavot – تختخواب *taxtexob*.
Kartoshka – سیب زمینی *sibzamini*.
Kasal – بیمار *bimor*, مریض *mariz*.
Kasal bo'lmoq – مریض شدن *mariz sho 'dan*.
Katta – بزرگ *bo 'zo 'rg*.

Kech – دیر *dir*.
Kech qolmoq – دیر کردن *dir kardan*.
Kech, kechki payt – عصر *shom*, شام *asr*.
Kecha – دیروز *diruz*.
Kechirasiz – ببخشید *bebaxshid*.
Kechirim – عذر *o'zr*.
Kechirim so'ramoq – عذر خواستن *o'zr xostan*.
Kelin – عروس *'arus*.
Kelmoq – تشریف آوردن *tashrif ovardan*, آمدن *omadan*.
Keltirmoq – آوردن *ovardan*.
Keng – گشاد *go'shod*, وسیع *vasi*.
Kesmoq – بریدن *bo'ridan*.
Ketmoq – تشریف بردن *tashrif bo'rdan*, رفتن *raftan*.
Kichik – کوچک *kuchek*.
Kino – سینما *sinemo*.
Kirmoq – وارد شدن *vored sho'dan*, داخل شدن *doxel sho'dan*.
Kiyim – لباس *lebos*, پوشاک *pushok*.
Kiyimoq – پوشیدن *pushidan*.
Klassik – کلاسیک *kelosik*.
Klassik asarlar – آثار کلاسیک *osor-e kelosik*.
Ko'cha – کوچه *kuche*, خیابان *xiyobon*.
Ko'chirib yozmoq – رو نویسی کردن *runavisi kardan*.
Ko'mir – ذغال سنگ *zo'g'ol-e sang*, ذغال *zo'g'ol*.
Ko'p – بسیار *besyor*, خیلی *xeyli*, زیاد *ziyod*.
Ko'pincha – اغلب *ag'lab*.
Ko'proq – بیشتر *bishtar*.
Ko'rgazma – نمایشگاه *namoyeshgoh*.
Ko'rinmoq – ظاهر شدن *zoher sho'dan*.
Ko'rmoq – دیدن *didan*.
Ko'rsatmoq – نشان دادن *neshon dodan*, نمودن *namudan*.
Ko'tarilmoq – بالا رفتن *bolo raftan*.
Ko'tarmoq, ko'tarib olmoq – برداشتن *bar-doshtan*.
Ko'ylak – پیراهن *pirohan*.
Ko'z – چشم *chashm*.
Komandirovka – سفر خدمتی *safar-e xedmati*.
Komandirovkaga ketmoq – به سفر خدمتی رفتن *be safar-e xedmati raftan*.
Kon, ma'dan – معدن *ma'dan* (ko'plik shakli معادن *ma'oden*).
Konstitutsiya – قانون اساسی *qonun-e asosi*.
Koptok – توپ *tup*.
Koptok o'ynamoq – توپ بازی کردن *tup bozi kardan*.
Kosmonavt – فضانورد *fazonavard*, کیهان نورده *keyhonnnavard*.
Kosmos – کیهان *keyhon*, فضا *fazo*.
Kostum-shim – کت و شلوار *ko't-o'shalvor*.
Kreslo – صندلی راحتی *sandali-ye rohati*.

kub – مکعب *mo 'ka'ab*.
kubometr – متر کعب *metr-e mo 'ka'ab*.
kulmoq – خندیدن *xandidan*.
kumush – نقره *no 'qre*.
kun – روز *ruz*.
kutib olmoq – استقبال کردن *esteqbol kardan*.
kutmoq – منتظر بودن *mo 'ntazer budan*.
Kvadrat – مربع *mo 'rabba'*.

L

Lavlagi – چغندر *cho 'g'andar*.
Lift – آسانسور *osonsur*.
Lug'at – فرهنگ *farhang*, لغت *lo 'g'at*.

M

Ma'lumot – اطلاعات *ettelo 'ot*.
Ma'ruza qilmoq – سخنرانی کردن *so 'xanroni kardan*.
Ma'ruza, nutq – سخنرانی *so 'xanroni*.
Madaniyat – تمدن *tamaddo 'n*, فرهنگ *farhang*.
Magazin – مغازه *mag 'oze*, فروشگاه *fo 'rushgoh*.
Majlis – جلسه *jalase*.
Mamlakat – کشور *keshvar*, سرزمین *sarzamin*.
Marhamat, marhamat qiling – بفرمایید *befarmoyid*.
Mashhur – نامی *nomi*, برجسته *barjaste*.
Mashq – تمرین *tamrin*.
Maslahatchi – مشاور *mo 'shover*.
Medicsina – طب *teb*, پزشکی *pezeshk*.
Mehmonxona – هتل *ho 'tel*.
Metall – فلز *felez*.
Miltiq – تفنگ *to 'fang*.
Minmoq (transportga chiqmoq) – سوار شدن *savor sho 'dan*.
Miqdor – عدد *'adad*, شماره *sho 'more*, تعداد *te 'dod*.
Musharraf bo'lmoq, sazovor bo'lmoq – نایل شدن *noyil sho 'dan*.
Muxbir – خبرنگار *xabarnegor*.

N

Nam – تر *tar*.
Namlamoq – تر کردن *tar kardan*.
Narsa – چیز *chiz*.
Navbatchi – کشیک *keshik*.
Necha, qancha – چند *chand*.
Nechanchi – چندم *chando 'm*.

- Nemis** – آلمان *olmon*.
- Nemis tili** – زبان آلمانی *zabon-e olmoni*.
- Nishonlamoq** – جشن گرفتن *jashn gereftan*.
- Nok** – گلابی *go'lobi*.
- Nonushta** – صبحانه *so'bhone*.
- Nonushta qilmoq** – صبحانه خوردن *so'bhone xo'rdan*.
- O**
- Och (qorni)** – گرسنه *go'resne*.
- Ochilmoq** – گشایش یافتن *go'shoyesh yoftan*.
- Ochmoq** – باز کردن *boz kardan*, گشادن *go'shodan*.
- Og'ir** – سنگین *sangin*.
- Og'iz** – دهان *dahon*.
- Og'rimoq** – درد کردن *dard kardan*.
- Og'zaki** – شفاهی *shefohi*.
- Oid** – مربوط *marbut*.
- Oila** – خانواده *xonevode*.
- Oldin** – پیش *pish*.
- Oldingi** – پیشین *pishin*.
- Olib ketmoq** – بردن *bo'rdan*.
- Olma** – سیب *sib*.
- Olmoq** – گرفتار کردن *gereftan*, در یافت *dar yoft kardan*.
- Ona** – مادر *modar*.
- Opa** – خواهر بزرگ *xohar-e bo'zo'rg*.
- Opa-singil** – خواهر *xohar*.
- Oq** – سفید *sefid*.
- Orasida** – میان *miyon-e*, بین *beyn-e*.
- Orqali (vositasida)** – توسط *tavasso't-e*, بوسیله *be vasile-ye*.
- Oshqovoq** – کدو *kadu*.
- Oshxona** – ناهار خوری *nohorxo'ri*.
- Osmoq** – لویختن *ovixtan*.
- Ota** – پدر *pedar*.
- Ota-ona** – والدین *voledeyn* و مادر *pedar-o'-modar* و پدر *pedar*.
- Otxona** – طویله *tavile*.
- Ovqat** – غذا *g'azo*, خوراک *xo'rok*, طعام *ta'om*.
- Oy** – ماه *moh*.
- Oydin** – مهتابی *mahtobi*.
- Oyoq** – پا *po*.
- Oyoq kiyimi** – کفش *kafsh*.
- Ozgina** – کمی *kami*, قدری *qadri*.
- Oziq-ovqat** – اغذیه *ag'ziye*.
- Oziq-ovqat magazini** – مغازه ی اغذیه فروشی *mag'oze-ye ag'ziyefo'rushi*.

- ʻapka** - كيف *kif*.
ʻartu - نیمکت *nimkat*.
ʻartlyu - حزب *hezb*.
ʻaxtu - پنبه *pambe*.
ʻaypoq - جوراب *jurob*.
ʻeelika - بخاری *bo 'xori*.
ʻedagog - آموزگار *omuzgor*, معلم *mo 'allem*.
Pedagogika instituti - دانش سرای عالی *doneshsaro-ye 'oli*.
Peshin (tush payti) - ظهر *zo 'hr*.
Plehoq - کرد *kord*.
Plishgan - رسیده *raside*.
Plishirmoq - پختن *po 'xtan*.
Pishloq - پنیر *panir*.
Poyezd - ترن *tern*.
Pomidor - گوجه فرنگی *go 'ujefarangi*.
Pul to'lamoq - پول پرداختن *pul pardoxtan*.

Q

- Qabul qilmoq** - پذیرفتن *paziro 'fian*.
Qachon - چه وقت *che vaqt*.
Qadimgi - باستانی *bostoni*.
Qanday, qanaqa - چطور *chetur*.
Qarindosh - قوم و خویش *xish*, خویش *qo 'um-o 'xish*.
Qatnashmoq - شرکت کردن *sherkat kardan*.
Qattiq - سخت *saxt*.
Qavat - طبقه *tabaqe*.
Qayerlik - کجایی است *ko 'joyi ast*.
Qaymoq - سرشیر *sarshir*.
Qaysi - کدام *ko 'dom*.
Qaytmoq - برگشتن *bar-gashtan*, مراجعت کردن *mo 'rojaat kardan*.
Qidirmoq - جستجو کردن *jo 'stano*, جستجو کردن *jo 'sto 'ju kardan*.
Qilmoq - کردن *kardan*.
Qimmat - گران *geron*.
Qirmoq (yo'nmoq) - تراشیدن *taroshidan*.
Qish - زمستان *zemeston*.
Qishloq - ده *deh*, قریه *qarye*.
Qishloq xo'jaligi - کشاورزی *keshovarzi*.
Qiyalmoq (azob chekmoq) - زحمت کشیدن *zahmat keshidan*, رنج بردن *ranj bo 'rdan*.
Qiz - دختر *do 'xtar*.
Qizil - سرخ *so 'rx*.
Qiziqarli - جالب *joleb*.

Qiziqish – علاقه *aloqe*.
Qiziqmoq – علاقه داشتن *aloqe doshtan*.
Qo'l – دست *dast*.
Qo'lqop – دستکش *dastkash*.
Qo'lyozma – نسخه ی خطی *no 'sxe-ye xatti*.
Qo'ng'iroq – زنگ *zang*.
Qo'ng'iroq chalinmoq – زنگ زدن *zang zadan*.
Qo'rqmoq – ترسیدن *tarsidan*.
Qo'shni – مجاور *majover*, همسایه *hamsoye*
Qo'y – گوسفند *gusfand*.
Qo'ymoq – گذاشتن *go 'zoshtan*, نهادن *nehodan*.
Qodir bo'lmoq (qila olmoq) – توانستن *tavonestan*.
Qoldirmoq – باقی گذاشتن *boqi go 'zoshtan*.
Qolmoq – ماندن *mondan*.
Qora – سیاه *siyoh*.
Qorin – شکم *shekam*.
Qosh – ابرو *abru*.
Qovun – خربزه *xarbo 'ze*.
Quduq – چاه *choh*.
Quloq – گوش *gush*.
Quloq solmoq – گوش دادن *gush dodan*.
Qutqarmoq – نجات دادن *nejot dodan*, رها کردن *raho kardan*, آزاد کردن *ozod kardan*.
Quyon – خرگوش *xargush*.

R

Rahmat – تشکر *tashakko 'r*.
Rasm – عکس *aks*, تصویر *tasvir*.
Rassom – نقاش *naqqosh*, مصور *mo 'savver*.
Respublika – جمهوری *jo 'mhuri*; **O'zbekiston Respublikasi** –
 وری *jo 'mhuri-ye o'zbakeston*, **Eron Islom respublikasi** – وری
 اسلامی ایران *jo 'mhuri-ye islomi-ye iron*.
Ruchka – قلم *qalam*.
Ruxsat – اجازه *ejoze*.
Ruxsat bermoq – اجازه دادن *ejoze dodan*.

S

Sabzavot – تره بار *tarrebor*.
Sabzi – هویج *havij*.
Safar qilmoq – مسافرت کردن *mo 'soferat kardan*.
Samolyot – هواپیما *havopeymo*.
Sanamoq – شمردن *sho 'mo 'rdan*.
Sanatoriy – آسایشگاه *osoyeshgoh*.

Nuqlamoq – نگاه داشتن *negoh doshtan*, نگه داشتن *negah doshtan*.
Nurlq – زرد *zard*.
Nuriyog' – کره *kare*.
Suroy (madaniyat uyi) – کاخ *kox*; **madaniyat saroyi** – هنر کاخ *koh-e ho 'nar*.
Suvdogar – تاجر *tojer*.
Suvol bermoq – سوال دادن *suol dodan*.
Suyr qilmoq – گردش کردن *gardesh kardan*.
Sekin – کند *ko'nd*, آهسته *oheste*.
Sekund – ثانیه *soniye*.
Sevmoq – دوست داشتن *dust doshtan*.
Sichqon – موش *mush*.
Sinamoq – آزمودن *ozmudan*.
Sindirmoq – شکستن *shekastan*.
Singil – خواهر کوچک *xohar-e kuchek*.
So'ng (keyin) – بعد *ba'd*, سپس *sepas*.
So'ramoq – پرسیدن *po'rsidan*.
So'z – سخن *so'xan*, کلمه *kaleme*.
So'zlab bermoq – نقل کردن *naql kardan*, بازگو کردن *bozgu kardan*.
So'zlashmoq – گفتگو کردن *go'fto'gu kardan*.
Soch – مو *mu*.
Sochmoq – افکندن *afkandan*.
Sog' – سالم *solem*.
Sog'lik, salomatlik – تندرستی *tando'ro'sti*.
Soha – رشته *reshte*.
Soqol – ریش *rish*.
Sotib olmoq – خریدن *xaridan*, خریداری کردن *xaridori kardan*.
Sotmoq – فروختن *fo'ruxtan*.
Sotuvchi – فروشنده *fo'rushande*.
Sovuq – سرد *sard*, خنک *xo'nak*.
Sport – ورزش *varzesh*.
sport bilan shug'ullanmoq – ورزش کردن *varzesh kardan*.
Stadion – ورزشگاه *varzeshgoh*.
Stol – میز *miz*.
Sut – شیر *shir*.
Sut mahsulotlari – لبنیات *labaniyot*.
Sutka (kecha-kunduz) – شبانه روز *shaboneruz*.

T

Ta'lim – آموزش و پرورش *omuzesh va parvaresh*.
Tabriklamoq – تبریک گفتن *tabriq go'ftan*.
Tahsil olmoq – تحصیل کردن *tahsil kardan*, درس خواندن *dars xondan*.
Taklif qilmoq – دعوت کردن *da'vat kardan*.
Talaba – دانشجو *doneshju*.
Tamom bo'lmoq – تمام شدن *tamom sho'dan*, به پایان رسیدن *be poyon rasidan*.

Tamom qilmoq – تمام کردن *tamom kardan*.
Tanimoq – شناختن *shenoxtan*.
Taniqli – مشهور *mashhur*.
Tanish – آشنا *oshno*.
Tanishmoq – آشنا شدن *oshno sho 'dan*.
Tanishtirmoq – آشنا کردن *oshno kardan*.
Tanlamoq – انتخاب کردن *entexob kardan*.
Taom – غذا *g'azo*, خوراک *xo 'rok*, طعام *ta 'om*.
Taqqoslamoq – مقایسه کردن *mo 'qoyese kardan*.
Taqsimlamoq – تقسیم کردن *taqsim kardan*.
Taraqiyot – پیشرفت *pishraft*.
Tarbiyalamoq – پرورش کردن *parvaresh kardan*.
Tarelka – بشقاب *bo 'shqob*.
Tartibga solmoq – تنظیم کردن *tanzim kardan*.
Tarvuz – هندوانه *hendevone*.
Tashkil etmoq – تشکیل دادن *tashkil dodan*.
Tashkilot (idora) – سازمان *sozmon*, اداره *edore*, بنگاه *bo 'ngoh*.
Tasodifan – تصادفاً *tasodifan*, اتفاقاً *ettefoqan*.
Taxminan – تقریباً *taqriban*.
Tayyorlamoq – تهیه کردن *tahye kardan*, انجام دادن *anjom dodan*,
حاضر کردن *hozer kardan*.
Temir – آهن *ohan*.
Temirchi – آهنگر *ohangar*.
Teskari (aksi) – برعکس *bar-'aks*.
Tez – تند *to 'nd*, زود *zud*.
Tezlik bilan – بزودی *fo 'uran*, فوراً *fo 'uran*.
Tik turmoq (to'xtamoq) – ایستادن *istodan*.
Tikmoq – دوختن *duxtan*.
Til – زبان *zabon*; زبان مادری *zabon-e modari*.
Tinglamoq – شنیدن *shenidan*, گوش دادن *gush dodan*.
Tirik – زنده *zende*.
Tish tozalamoq – مسواک زدن *mesvok zadan*.
To'g'ri – مستقیم *mo 'staqim*, صحیح *sahih*.
To'la – پر *po 'r*.
To'lamoq – پرداختن *pardoxtan*.
To'ldirmoq – پر کردن *po 'r kardan*.
To'plamoq – جمع کردن *jam ' kardan*.
To'q – سیر *sir*.
Tog' – کوه *kuh*.
Tomon – طرف *taraf*; طرف راست *o'ng tomon*, طرف راست *taraf-e rost*, طرف چپ *chap tomon* –
طرف چپ *taraf-e chap*.
Topmoq – یافتن *yoftan*.
Topshirmoq – سپردن *sepo 'rdan*.
Tor – تنگ *tang*.

- I**
- I ortmoq (chekmoq)** – کشیدن *keshidan*.
I'ovuq – مرغ *mo 'rg'*, ماکیان *mokiyon*.
I'ovush – صدا *sedo*.
I'ozalamoq – تمیز کردن *tamiz kardan*, پاک کردن *pok kardan*.
I'rolleybus – اتوبوس برقی *o 'to 'bus-e barqi*.
I'ug'ilmoq – به دنیا آمدن *be do 'nyo omadan*, تولد یافتن *tavallo 'd yoftan*.
I'ugamoq – به پایان رسیدن *be poyon rasidan*, تمام شدن *tamom sho 'dan*.
I'ugash – بعد از پایان درس *ba 'd az poyon-e dars*, پایان *poyon*; **dars tugagandan so'ng** –
I'ugatmoq – به پایان رساندن *be poyon rasondan*, تمام کردن *tamom kardan*.
I'uproq (yer) – خاک *xok*.
I'urli (har xil) – گوناگون *gunogun*, مختلف *mo 'xtalef*.
I'urmoq (o'rnidan) – برخاستن *bar-xostan*.
I'ushlik – ناهار *nohor*.
I'ushlik qilmoq – ناهار خوردن *nohor xo 'rdan*.
I'ushmoq (pastga) – پایین آمدن *poyin omadan*.
I'ushmoq (transportdan) – پیاده شدن *piyode sho 'dan*.
I'ushunmoq – توجه فرمودن *tavajjo 'h farmudan*, فهمیدن *fahmidan*.
I'uxum – تخم مرغ *to 'xm-e mo 'rg'*.
I'uz – نمک *namak*.
I'uzatmoq – اصلاح کردن *esloh kardan*.

U

- U yerda** – آنجا *onjo*.
Uchmoq – پرواز کردن *parvoz kardan*.
Uchrashmoq – ملاقات کردن *mo 'loqot kardan*.
Uchrashuv – ملاقات *mo 'loqot*.
Uka – کوچک برادر *barodar-e kuchek*.
Unutmoq – فراموش کردن *faromush kardan*.
Universitet – دانشگاه *doneshgo'h*.
Urmoq – زدن *zadan*.
Ustida – روی *ru-ye*.
Uxlamoq – خوابیدن *xobidan*.
Uy – خانه *xone*.
Uy vazifasi – تکلیف خانه *taklif-e xone*.
Uyg'onmoq – بیدار شدن *bidor sho 'dan*.
Uyushma – اتحادیه ی نویسندگان *ettehodiye; yozuvchilar uyushmasi* –
ettehodiye-ye navisandegon.
Uzmoq – کندن *kandan*.
Uzoq – دور *dur*.
Uzoqlashmoq – دور شدن *dur sho 'dan*.
Uzum – انگور *angur*.

V

- Va hokazo** – و غیره *va g'eyre*.
Vafot – وفات *vafot*, فوت *fo'ut*.
Vafot qilmoq (o'lmoq) – وفات کردن *vafot kardan*, چشمان جهان بستن *chashm az jahon bastan*.
Vakil – نماینده *namoyande*.
Vatan – وطن *mihan*, میهن *vatan*.
Voqea, hodisa – پیش آمد *pishomad*.

X

- Xabar** – خبر *xabar*, اطلاع *ettelo*.
Xalq – مردم *mardo'm*.
Xalqaro – بین المللی *beynal-melali*.
Xaridor – مشتری *mo'shtari*, خریدار *xaridor*.
Xarita – نقشه *naqshe*.
Xat – نامه *nome*.
Xato – اشتباه *eshteboh*.
Xato qilmoq – اشتباه کردن *eshteboh kardan*.
Xayr – خدا حافظ *xo'do hofez*.
Xayrlashmoq – خدا حافظی کردن *xo'do hofezi kardan*.
Xazina – گنجینه *ganjine*.
Xil (tur) – نوع *no'u*.
Xo'roz – خروس *xo'rus*.
Xodim – کارمند علمی *kormand-e 'elmi*, کارمند *kormand*.
Xohish – میل *meyl*, خواهش *xohesh*.
Xohlamoq – میل داشتن *meyl doshtan*, خواستن *xostan*.
Xola – خاله *xole*.
Xotin – زن *zan*.
Xursand bo'lmoq – خوشحال شدن *xo'shhol sho'dan*.

Y

- Yam-yashil** – سرسبز *sar sabz*.
Yana – بار دیگر *bor-e digar*, دیگر *digar*.
Yangi – تازه *toze*, جدید *jadid*, نو *no'u*.
Yangiliklar, yangi xabarlar – خبرهای تازه *xabarho-ye toze*.
Yaqin – نزدیک *nazdik*.
Yarim – نیم *nim*, نصف *nesf*.
Yasamoq – ساختن *soxtan*.
Yashamoq – زیستن *zistan*, زندهگی کردن *zendegi kardan*, اقامت کردن *eqomat kardan*.
Yashash – زندهگی *zendegi*.
Yaxshi – خوب *xub*, به *beh*, نیک *nik*.

Yuxshi ko'armoq – دوست داشتن *dust doshtan*.
Yemoq – خوردن *xo'rdan*.
Yengil – سبک *sabo'k*.
Yetkazmoq – رسانیدن *rasonidan*.
Yetmoq – رسیدن *rasidan*.
Yil – سال *sol*.
Yiqilmoq – افتادن *o'ftodan*.
Yo'l – راه *roh*.
Yo'lak – راهرو *rohro'u*.
Yo'q – نخیر *naxeyr*.
Yodgorlik – اثر باستانی *asar-e bostoni*.
Yog'moq – باریدن *boridan*; **yomg'ir yog'yapti** – باران می بارد *boron miborad*.
Yolg'iz – تنها *tanho*.
Yolg'on – دروغ *do'rug'*.
Yolg'on gapirmoq – دروغ گفتن *do'rug' go'ftan*.
Yolg'onchi – دروغگو *do'rug'gu*.
Yomg'ir – باران *boron*.
Yondirmoq – سوختن *suxtan*.
Yonmoq, yondirmoq – افروختن *afruxtan*.
Yoqmoq – آیدن خوش *xush omdan*, پسندیدن *pasandidan*.
Yordam bermoq – کمک کردن *ko'mak kardan*.
Yosh – سال *sol*, سن *senn*; **Siz necha yoshdasiz?** – شما چند سال دارید؟ *sho'mo chand sol dorid?*
Yosh, yigit – جوان *javon*.
Yostiq – بالش *bolesh*.
Yoz – تابستان *tobeston*.
Yozishma – مکاتبه *mo'kotebe*.
Yozma – کتبی *katbi*.
Yozmoq – نوشتن *naveshtan*.
Yozuvchi – نویسنده *navisande*.
Yubormoq – ارسال فرستادن *fersotdan*, ارسال کردن *ersol kardan*.
Yuk – بار *bor*.
Yulduz – ستاره *setore*.
Yumshoq – نرم *narm*.
Yurmoq – راه رفتن *raftan*, راه رفتن *roh raftan*.
Yutuq – پیشرفت *pishraft*.
Yuvmoq – شستن *sho'stan*.
Yuz – رو *ru*.

Z

Zahmat chekmoq – زحمت کشیدن *zahmat kashidan*, رنج بردن *ranj bo'rdan*.
Zal – تالار *tolor*, سالن *solo'n*; **o'qish zali** – تالار قرائت *tolor-e qeroat*.
Zamonaviy – کنونی *ko'nuni*.

Zavqlanmoq – لذت بردن *lazzat bo'rdan*.

Ziyolilar – روشنفکران *ro'ushanfekon*.

O'

O'gil, o'g'il bola – پسر *pesar*.

O'g'irlamoq – دزدیدن *do'zdidan*.

O'g'ri – دزد *do'zd*.

O'ldirmoq – کشتن *ko'shtan*.

O'lim – مرگ *marg*.

O'lka – سرزمین *sarzamin*.

O'lmoq – مردن *mo'rdan*, فوت کردن *fo'ut kardan*, بستن چشم از جهان *chashm az jahon bastan*.

O'ng – راست *rost*.

O'qimoq – خواندن *xondan*.

O'qimoq (o'quv yurtida) – تحصیل کردن *tahsil kardan*, درس خواندن *dars xondan*.

O'qituvchi (maktabda) – آموزگار *omuzgor*.

O'qituvchi (oliy o'quv yurtida) – دانشیار *doneshyor*.

O'quv yurti – آموزشگاه *omuzeshgoh*; oliy o'quv yurti – آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e 'oli*.

O'quvchi – شاگرد *shogerd*.

O'rganmoq – آموختن *omuxtan*, فرا گرفتن *faro gerefstan*.

O'rgatmoq – یاد دادن *yod dodan*, آموختن *omuxtan*.

O'rmon – جنگل *jangal*.

O'rnidan turmoq – برخاستن *bar-xostan*.

O'rta – میانه *miyone*, متوسطه *mo'tavassete*; O'rta Osiyo – آسیای میانه *osiyoye miyone*.

O'rta maktab – دبیرستان *dabireston*.

O't – علف *'alaf*.

O'tgan – گذشته *go'zashte*; o'tgan yili – سال گذشته *sol-e go'zashte*.

O'tirmoq – نشستن *neshastan*.

O'tkazilmoq – برگذار گردیدن *bar-go'zor gardidan*.

O'tkazmoq – گذرانیدن *go'zaronidan*.

O'tmoq – گذشتن *go'zashtan*.

O'xshash – شبیه *shabih*.

O'yin – بازی *bozi*.

O'ylamoq – پنداشتن *pendoshtan*, فکر کردن *fekr kardan*.

O'ynamoq – بازی کردن *bozi kardan*.

O'z – خود *xo'd*, خویش *xish*.

O'zgarish – تغییر *tag'yir*.

Ch

Chap – چپ *chap*; chap tomon – طرف چپ *taraf-e chap*.

Chapon – قبا *qabo*.

- ('haqirmoq – صدا زدن *sedo zadan*.
 ('harchamoq – خسته شدن *xaste sho 'dan*.
 ('het – خارج *xorej*.
 ('het mamlakat, chet el – کشور خارجی *keshvar-e xoreji*.
 ('hiqmoq (tashqariga) – بیرون شدن *birun sho 'dan*, بیرون رفتن *birun raftan*.
 ('hiroyli – قشنگ *qashang*, زیبا *zibo*.
 ('ho'milmoq – آبتنی کردن *obtani kardan*.
 ('ho'zilib yotmoq – دراز کشیدن *deroz kashidan*.
 ('ho'zilmoq, cho'zilib ketmoq – طول کشیدن *tul keshidan*.
 ('horak – ربع *ro 'b*'.

Mundarija

Fors tili darsligining uchinchi nashriga izoh	5
So'zboshi	6
Kirish	10
Fonetika	14
Unlilar tavsifi	14
Diftonglar	17
Undoshlar tavsifi	18
Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari	26
Bo'g'in	26
Urg'u	28
Alfavit	29
Unli tovushlarning yozuvda ifodalanish	36
Qisqa unlilarning yozuvda ifodalanishi	36
Cho'ziq unlilarning yozuvda ifoda etilishi	38
Ayrim harflar birikmalarining yozilishi va talaffuzi	40
Arab satr usti belgilari	45
Qamariy va shamsiy harflar	50
Fors yozuvining ayrim xususiyatlari	51
Birinchi dars گفتگو	53
Grammatik izoh	53
Ot kesimli sodda yig'iq gap	53
این <i>in</i> va آن <i>on</i> ko'rsatish olmoshlari	53
است <i>ast</i> bog'lamas	54
که <i>ke</i> va چه <i>che</i> so'roq olmoshlari	55
Ikkinchi dars گفتگو	56
Grammatik izoh	57
So'roq gapning yasalishi	57
است <i>ast</i> bog'lamasining bo'lishsiz shakli	58
به <i>bale</i> va خیر <i>naxeyr</i> so'zlari haqida	58
است <i>ast</i> bog'lamasining talaffuzidagi ba'zi fonetik xususiyatlari	59
Uchinchi dars گفتگو	61
Grammatik izoh	63
So'roq gapning yasalishi (davomi)	62
To'rtinchi dars گفتگو	64
Grammatik izoh	65
Kishilik olmoshlari	65
Bog'lamaning tuslanishi	65
هست <i>hast</i> so'zining mustaqil ma'nosi	67
Beshinchi dars گفتگو	70
Grammatik izoh	71
Bog'lamaning qisqa shakli	71
Oltinchi dars گفتگو	75
Grammatik izoh	76
Izofa	76
Izofaning imlosi	79

Yettinchi dars شهر تاشکند	79
Grammatik izoh	81
Otlarda son kategoriyasi	81
آن – on ko‘plik qo‘shimchasining imlosi	82
Izofiy zanjir	82
همه hame olmoshi haqida	83
Sakkizinchi dars گفتگو	85
Grammatik izoh	86
Egalik affikslari	86
Egalik affikslarining imlosi	87
To‘qqizinchi dars فصلها و روزها	91
Grammatik izoh	92
Miqdor sonlar	92
Tartib sonlar	93
Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi	95
O‘ninchi dars حکایت	97
Grammatik izoh	98
Fe‘l	98
Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi	103
O‘n birinchi dars حکایت	109
Grammatik izoh	109
yo-ye nakare va yo-ye vahdat یای وحدت و یای نکره	109
Izofali predloglar	111
خود xo‘d o‘zlik olmoshi	114
O‘n ikkinchi dars من هر روز چه کارهایی انجام می دهم	118
Grammatik izoh	120
Hozirgi zamon fe‘l negizining yasalishi	120
Hozirgi-kelasi zamon fe‘li	121
Qo‘shma fe‘llarning kontakt va distant holati	125
O‘n uchinchi dars گفتگو	130
Grammatik izoh	131
Vaqtning ifodalanishi	131
Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi	132
O‘n to‘rtinchi dars خانواده ی ما	139
Grammatik izoh	139
doshtan fe‘li haqida داشتن	139
Yoshning ifodalanishi	140
Egalikning ifodalanishi (davomi)	141
O‘n beshinchi dars میهن ما	145
Grammatik izoh	147
yo-ye nesbat یای نسبت	147
Payt holi	149
چند chand olmoshi haqida	150
harfzadan va go‘fto‘gu kardan حرف زدن و گفتگو کردن	151
O‘n oltinchi dars درس زبان فارسی	155
Grammatik izoh	158

Buyruq mayli	158
Leksik izoh	161
O'n yettinchi dars فروشگاه مرکزی پوشاک	165
Grammatik izoh	167
Fe'lining shart-istak mayli	167
Modal fe'llar va modal so'zlar	170
خوش آمدن <i>xo 'sh omadan</i> fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar	173
انه – <i>one</i> suffiksi haqida	174
کردن <i>didan kardan</i> fe'li haqida	175
O'n sakkizinchi dars ماکیان و تخم طلا	179
Grammatik izoh	180
Maqsad ergash gap	180
To'ldiruvchi ergash gap	180
Leksik izoh	181
O'n to'qqizinchi dars چوپان دروغگو	185
Grammatik izoh	186
O'tgan zamon davom fe'li	186
Numerativlar	187
Leksik izoh	188
Yigirmanchi dars روباه دم کنده	191
Grammatik izoh	192
Siftdosh	192
Yigirma birinchi dars دو رفیق	197
Grammatik izoh	198
O'tgan zamon ravishdoshi	198
Payt ergash gap	199
Yigirma ikkinchi dars جشن شعر و ادب در ازبکستان	205
Grammatik izoh	207
Hozirgi zamon siftdoshi	207
yo-ye <i>layoqat</i> پای لیاقت	208
Otlarda son kategoriyasi (davomi)	210
Murakkab predloglar	212
Yigirma uchinchi dars جشن های ملی ایرانیان	216
Grammatik izoh	219
yo-ye <i>masdari</i> پای مصدری	219
<i>doro budan</i> دارا بودن	220
Leksik izoh	220
Yigirma to'rtinchi dars آی بیک	225
Grammatik izoh	227
O'tgan zamon natijali fe'li	227
Yigirma beshinchi dars دوستی من با فرخ	235
Grammatik izoh	238
Uzoq o'tgan zamon fe'li	238
Yigirma oltinchi dars کتابخانه ی ملی ازبکستان به نام علی شیر نوایی	245
Grammatik izoh	247
Sifat	247

Ranglarni ifoda etilishi	250
Yigirma yettinchi dars ابو علی ابن سینا	254
Grammatik izoh	255
Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar	255
Leksik izoh	255
Yigirma sakkizinchi dars ایران	259
Grammatik izoh	260
Qisqartirilgan infinitiv	260
Shaxssiz gaplar	260
Yigirma to‘qqizinchi dars نمایشگاه بازرگانی جمهوری اسلامی ایران در ازبکستان	264
Grammatik izoh	265
Aniq kelasi zamon fe’li	265
O‘ttizinchi dars عمر خیام	268
Grammatik izoh	296
O‘timli va o‘timsiz fe’llar	269
Fe’lning majhul nisbati	271
O‘ttiz birinchi dars شاهراه های آبی زندگی	276
Grammatik izoh	277
Fe’lning ortirma nisbati	277
Yoyiq sodda gapda so‘z tartibi	278
O‘ttiz ikkinchi dars بآرس	282
Grammatik izoh	284
Aniqlovchi ergash gap	284
O‘ttiz uchinchi dars شرایط نویسندگی	289
Grammatik izoh	290
O‘tgan zamon shart-istak mayli	290
O‘ttiz to‘rtinchi dars نامه ی اودت به جمشید	294
Grammatik izoh	296
Shart ergash gap	296
O‘ttiz beshinchi dars تهران مخوف	301
Grammatik izoh	302
To‘siqsiz ergash gap	302
O‘ttiz oltinchi dars خانه ی پدری	306
Grammatik izoh	308
Sabab ergash gap	308
O‘ttiz yettinchi dars حکایات	311
Grammatik izoh	312
Klassik fors tiliga xos bo‘lgan ayrim grammatik xususiyatlar	312
Illovalar	316
Ko‘p qo‘llanadigan sodda fe’llar va ularning hozirgi zamon negizi	316
Yil hisobi	319
Kalligrafik mashqlar	324
Fors adabiyotidan namunalar	338
Forscha-o‘zbekcha lug‘at	360
O‘zbekcha-forscha lug‘at	427

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2007

Muharrirlar: **Akbar Bahromov**
Asqar Yo‘ldoshxo‘jayev
Xattot: **Habibulla Solih**
Muqova musavviri **Anvar Musaxo‘jayev**
Texnik muharrir **Diana Gabdraxmonova**
Kompyuterda sahifalovchi **Azizxo‘ja Tillaxo‘jayev**

Bosishga ruxsat etildi 24.07.07. Bichimi 60×90¹/₁₆. Ofset bosma.
Shartli bosma tabog‘i 28,0. Nashriyot hisob tabog‘i 26,13. Adadi 3000.
Buyurtma № 3821.

«Sharq» nashriyot-matba aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi,
100083, Toshkent shahri, Buyuk Turon ko‘chasi, 41.